

БАС РЕДАКТОР

Т.Т. Аяпова – *ф.ғ.д., профессор*

БАС РЕДАКТОР ОРЫНБАСАРЫ:

Г.О. Сейдалиева – *PhD, оқытушы*

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Ж.А. Абуов – *ф.ғ.д., профессор*

К.И. Мирзоев – *ф.ғ.д., профессор*

Б.Е. Букабаева – *ф.ғ.к., доцент*

З.А. Кемелбекова – *ф.ғ.к., доцент*

З.Баданбекқызы – *ф.ғ.к., доцент*

Али Али Шабан – *PhD, Каир (Египет)*

Фатима Шнан-Давен – *PhD, (Франция)*

Әлімсейіт Әбілғазы – *ф.ғ.д., профессор (ҚХР)*

У.И. Иноятова – *п.ғ.д., (Өзбекстан)*

Осман Кабадайы – *PhD, (Турция)*

НӨМІРГЕ ЖАУАПТЫ ТҰЛҒА:

С.Е. Есенаман – *магистр, оқытушы*

РЕДАКТОР-КОРРЕКТОРЛАР:

С.Н. Балмуханова – *ф.ғ.к., доцент*

Г.О. Сейдалиева – *PhD, оқытушы*

Р.К. Оразова – *аға оқытушы*

Е.З. Есбосынов – *ф.ғ.к., доцент*

Б.С. Аширова – *ф.ғ.к., оқытушы*

С.Айтказы – *PhD, оқытушы*

С.Е. Есенаман – *магистр, оқытушы*

*Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігіне
12.02.2013 жылы тіркеліп, №13343-Ж куәлігі берілді.*

Шығарылу мерзімі жылына 4 рет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Аяпова Т.Т. – д.ф.н., профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Сейдалиева Г.О. – PhD, старший преподаватель

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

*Абуов Ж.А. – д.ф.н., профессор
Мирзоев К.И. – д.ф.н., профессор
Букабаева Б.Е. – к.ф.н., доцент
Кемелбекова З.А. – к.ф.н., доцент
Баданбекқызы З. – к.ф.н., доцент
Али Али Шабан – PhD, Каир (Египет)
Фатима Шнан-Давен – PhD, (Франция)
Әлімсейіт Әбілғазы – д.ф.н., (КНР)
Иноятова У.И. – д.п.н., (Узбекистан)
Осман Кабадайы – PhD, (Турция)*

ОТВЕТСТВЕННЫЙ ЗА ВЫПУСК ЖУРНАЛА:

Есенаман С.Е. – преподаватель, магистр

РЕДАКТОРЫ-КОРРЕКТОРЫ:

*Балмуханова С.Н. – к.ф.н., доцент
Сейдалиева Г.О. – PhD, старший преподаватель
Оразова Р.К. – старший преподаватель
Есбосынов Е.З. – к.ф.н., доцент
Аширова Б.С. – к.ф.н., преподаватель
Айтказы С. – PhD, старший преподаватель
Есенаман С.Е. – преподаватель, магистр*

*Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры и информации
Республики Казахстан 12 февраля 2013 г. №13343-Ж*

Периодичность 4 раза в год

EDITOR-IN-CHIEF

T.T. Ayapova – *doctor of Philological sciences, professor*

EDITOR-IN-CHIEF'S ASSISTANTS:

G.O. Seydaliyeva – *PhD, senior teacher*

EDITORIAL STAFF:

Zh.A. Abuov – *doctor of philological sciences, professor*

K.I. Mirzoyev – *doctor of philological sciences, professor*

B.E. Bukabayeva – *candidate of philological sciences, associate professor*

Z.A. Kemelbekova – *candidate of philological sciences, associate professor*

Z.Badanbekkyzy – *candidate of philological sciences, associate professor*

Ali Ali Shaban – *PhD, Kair (Egypt)*

Fatima Shnah-Daven – *PhD, (France)*

Alimseyit Abilkazy – *PhD, (China)*

U.I. Inoyatova – *doctor of Philological, (Uzbekistan)*

Osman Kabadayı – *PhD, (Turkey)*

EXECUTIVE SECRETARY:

S.Yessenaman – *MA, teacher*

EDITORS-CORRECTORS:

S.N. Balmukhanova – *candidate of philological sciences, associate professor*

G.O. Seydaliyeva – *PhD, senior lecturer*

R.K. Orazova – *senior teacher*

E.Z. Yesbosynov – *candidate of philological sciences, associate professor*

B.S. Ashirova – *candidate of philological sciences, senior teacher*

S.Aiktazy – *PhD, senior teacher*

S.Y. Yessenaman – *MA, teacher*

*Journal is registered at the Ministry of Culture and Information
of the Republic of Kazakhstan (Certificate №13343-J) 2013, February 12
Periodicity 4 times a year*

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

МРНТИ 14.35.09

А.Т.Тұрмұханова¹,

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
(Алматы, Қазақстан),*

Ұ.Т.Әбілғазыева², А.Б.Амангелдиева³, Г.Р.Нурекешова⁴

*²⁻³⁻⁴Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
(Алматы, Қазақстан)*

БАСТАУЫШ СЫНЫПҚА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ҚАТЕМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сыныпта жүргізілетін қатемен жұмыстар және оның оқу жүйесіндегі маңыздылығы қарастырылған. Сонымен бірге ағылшын тілінің грамматикалық, орфографиялық және пунктуациялық анықтағыштары (емле және тыныс белгілері) жайында айтылады. Білім беруде, сөз қолданыста кездесетін қиындықтарды шешуде «дұрыс» пен «бұрыстың» аражігін ашуда бастауыш сынып оқушылары мен мектептегі ағылшын тілі мұғалімдеріне арналған амал-тәсілдерін көрсетеді. Қорыта айтқанда, мектеп мұғалімдерінің бастауыш сыныпқа ағылшын тілін оқытудағы қатемен жұмыс жасау жолдары, білім беру саласында өзіндік орны бар тақырыптардың бірі. Бұл арқылы әрбір мектеп оқушысы өз қатесімен жұмыс жасап, одан сабақ алуды және оны өмірде пайдалануды үйренеді.

Түйін сөздер: қатемен жұмыс, грамматикалық анықтағыш, орфографиялық анықтағыш, пунктуациялық анықтағыш, ұйымдастыру жолдары, бақылау, бағалау.

А.Т.Тұрмұханова¹,

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан),*

соавторы Ұ.Т.Әбілғазыева², А.Б.Амангелдиева³, Г.Р.Нурекешова⁴

*²⁻³⁻⁴Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)*

СПОСОБЫ РАБОТЫ НАД ОШИБКАМИ С ПРЕПОДАВАНИЕМ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация

В статье рассматривается работа над ошибками в начальной школе и ее значение в системе образования. В нем также рассматриваются грамматические, орфографические и

пунктуационные особенности английского языка (правописание и знаки препинания). Демонстрирует учащимся начальных классов и учителям английского языка методы различения «правильного» и «ошибочного» при решении проблем в образовании и лексике. В заключение можно сказать что работа над ошибками на уроках английского языка это одна из важнейших темы при обучении английскому языку в начальной школе. Таким образом, каждый ученик учатся работать со своими ошибками, учиться на них и использовать их на практике.

Ключевые слова: работа над ошибками, грамматический идентификатор, орфографический идентификатор, пунктуационный идентификатор, способы организации, контроль, оценка.

*A.T.Turmakhanova¹,
collaborators: U.T.Abilgazieva², A.B.Amangeldieva³, G.R.Nurekeshova⁴
²⁻³⁻⁴Kazakh National Pedagogical University named after Abai
(Almaty, Kazakhstan)*

WAYS TO WORK WITH MISTAKES IN ENGLISH AT PRIMARY SCHOOL

Abstract

The article speaks about the work with errors in primary school and its importance in the education system. It also covers the grammatical, spelling and punctuation features of the English language (spelling and punctuation). Demonstrates to primary school students and teachers of the English language methods of distinguishing between "right" and "wrong" in solving problems in education and vocabulary. In conclusion, we can say that correcting mistakes in English lessons is one of the most important topics in teaching English in elementary schools. Because in this way, each student learns to work with his mistakes, learn from them and use them in practice.

Keywords: work on mistakes, grammatical identifier, spelling identifier, punctuation identifier, ways of organization, control, assessment.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы бүгінгі басты міндеттерінің бірі - жастарға терең білім беру. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасын кезеңмен іске асыруды қолға алуды ұсынды: «Қазақстан бүкіл әлемде халқы үш тілді пайдаланатын мәдениетті ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар: қазақ тілі - мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі - жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі» атап көрсетілді [1]. Қазіргі таңда ағылшын тілін меңгеру бұл уақыт талабы. Сондықтанда қазіргі білім саласында ағылшын тілін бастауыш сыныптан бастап оқытуға басты назар аударылып отыр. Бұл ретте ағылшын пәнінен сабақ беретін мұғалімдердің атқаратын рөлі өте зор. Өз ана тілінде дұрыс оқумен қатесіз жазуды енді үйреніп келе жатқан балаға өзге тілді меңгеру басында түрлі қиындықтар туғызуы мүмкін. Алайда мұғалімнің жеңіл ірі қызықты тәсілдерінің арқасында бала ағылшын тілін тез әрі оңай үйреніп кете алады. Ағылшын тілін бастауыш сыныптарға оқыту кезінде қатемен жұмыс жасаудың маңыздылығы өте жоғары. Себебі, оқушы жаңа тілді меңгерерде көп қате жіберетіні анық, бірақ сол қателермен жұмыс жасағанда ғана оқушы сабақты толық меңгере алады.

Қатемен жұмыс жүргізу - оқушылардың оқу барысында жіберген қателіктерді талдауға және түзетуге бағытталған жұмысы. Оның негізгі мақсаты - тапсырманы орындау кезінде жіберілген қателіктер мен дәлсіздіктерді талдау және пысықтау. Қатемен жұмыс:

- оқушыларға сараланған тәсілді қамтамасыз етеді;
- балалардың білімі мен дағдыларындағы олқылықтарды уақытында жоюға мүмкіндік береді;

- алған білімдерін жүйелеу және жалпылау, бекіту қабілеттерін қалыптастырады.

Мұғалімнің осы іс-әрекетке шығармашылық көзқарасының нәтижесінде баланың қателіктерге дұрыс қатынасы және олармен жұмыс істеу қабілеті дами алады. Қателерді түзету жұмысы қорытынды баға кезінде баланың нақты деңгейін көрсетуге көмектеседі.

Негізгі бөлім. Сабақта қатемен жұмыс жүргізу бірнеше негізгі кезеңдерге бөлінеді:

- 1) кеңес беру;
- 2) білім мен дағдыларды түзету;
- 3) нәтижелерді диагностикалау;
- 4) бағалау [2].

Сабақ уақытының бір бөлігі оқушылардың сабақ үстінде жіберген қателіктерін түзетуге арналады. Мұны мұғалім тапсырма көлеміне және сыныптың қабілетіне байланысты ұйымдастырады. Мұны ұйымдастыру жолдары мұғалімнің тәжірибесіне байланысты әртүрлі болуы мүмкін.

Мысалы:

Мұғалім бірінші сөйлемде (тапсырма, сұрақ) қате жіберген оқушылардан қолдарын көтеруді сұрайды. Оқытушының қалауы немесе шешімі бойынша оқушылардың бірі тақтаға келіп, тақтада жұмыс орындайды. Барлық оқушылар дәптерлерінде дәл осылай жасайды. Осылайша, балалар тек өздері ғана емес, сонымен қатар бүкіл сыныптар жіберген қателіктерді пысықтайды.

Ұйымдастырудың бұл түрін қолдану тек тексеру жұмыстарынан кейін ғана мүмкін болады (бақылау, тәуелсіз, бөлімдер).

Қателермен жұмыс істеу белгілі бір жүйені, топты қажет ететіні анық. Оған үй тапсырмасындағы және сыныптағы қателіктермен жүргізілетін жұмыс дәптерін жатқызуға болады. Жүйелі жұмыс - бұл есеп пен бақылау ғана емес, сонымен қатар қателіктерді түзетуге арналған жаттығулардың арнайы жүйесі. Бұған орфографиялық сауаттылыққа шолу, қателіктерді түзетуге арналған диктанттар, «Өзінді тексер» жұмысы, бақылау жұмысына арналған диктанттар, сөздік жаттауға арналған тапсырмалар, орфографияға арналған көркем мәтіндер мен пунктуациялық ережелерді жатқызуға болады. Сондай-ақ сынып жұмысында және үй тапсырмасындағы қатемен жұмысты мұғалім бөлек бағалай алады.

Үй тапсырмасында қате жібергендердің барлығы қатемен жұмысты сыныпта жүргізеді. Оқушы тапсырма орындау кезінде қате жібергендігін байқаса, оны өз бетінше жасыл қаламмен қоршау арқылы дұрыстаса болады. Сонда мұғалім тексеру кезінде оқушының талпынысын және өз бетінше жұмыстанғандығын көріп, оның жұмысын көтермелеп бағалайды. Мысалы: егер жұмыс «2»-мен жазылған болса, онда бұл жұмысты қарап, мұғалім «2» орнына «3» бағасын қоя алады. Өйткені қатемен жүргізу жұмысы кезінде оқушы өз қатесін түзету арқылы сабақ тақырыбын толыққанды түсіне алады.

Сынып және үй тапсырмасы дәптеріндегі қателіктермен жұмыс.

Грамматикалық қателіктер:

1. "a" артиклі дауыссыз дыбыстың алдында қолданады: a table, a chair, a table, a pen.
2. "an" артиклі дауысты дыбыстың алдында қолданылады: an apple, an orange, an hour, an yellow pen.
3. "the" белгілі артиклі зат есімнің жекеше түрінің және көпше түрінің алдында қолданады: 1) Белгілілік артиклі реттік сан есімдермен: the third, the second, the first. 2) Газет, журнал және

кеме, қонақүйлер атауларымен: I read the Pravda. Мекен пысықтауыш алдында: In the street. 3) Құжаттар атауларымен: the Constitution. 4) Белгілілік артиклі тұрақты сөз тіркес қатарына жатады: in the morning, in the plural, in the past, by the way, to play the guitar, to tell the time, to tell the truth, to go to the cinema, What is the time? etc. 5) Өз тұрғысынан жалғыз затты білдіретін зат есіммен: The Moon moves round the Earth [3].

4. Zero article дегеніміз ешқандай артикль емес, жай ғана бос орын. Нөл артикльдің қолданылуы, яғни, ешқандай артикль қолданылмайтын жағдайлар: 1) Жинақтық, жалпылай айтылатын зат есімдердің алдында қолданылады: Life is good (Өмір жақсы). Өмірдің де түр-түрі болмайды. Жай ғана түсінік. 2) Ел-жер, адам аттарының алдында қолданылады: Mr. Мамыров, Astana, Kazakhstan, China [4].

II. Орфографиялық қателерге: 1) апостроф (‘) - орфографиялық таңба; 2) зат есімнің тәуелденуін жатқызамыз [5].

Ағылшын тілінде зат есімдерді тәуелдеген кезде 's тіркесі қолданылады. алайда, бұл барлық жағдайлар үшін жарамды емес. Егер “Менің кітабым” деген тіркесті ағылшыншаға аударсақ “My book” болады. Ал “Ер баланың кітабы” деген тіркесті аударсақ “the boy’s book” болады. Бұдан шығар қорытынды: Зат есімді зат есімге тәуелдегенде 's тіркесі қолданылады. 's тіркесті жалғауы “of” көмекші сөзін ауыстырады. Мысалы:

- the girl’s bag = the bag of the girl (қыздың сөмкесі)
- the boy’s T-shirt = the T-shirt of the boy (баланың футболкасы)
- James’s (немесе James’) ball (Джеймстің добы)

Көпше түрдегі зат есімдерге бір зат тәуелденгенде 's жалғауы екі түрлі болып жалғанады: 1) егер көпше түрдегі зат есім -s әрпіне аяқталса, онда, зат есімнің соңғы -s әрпінен соң тек қана апостроф қойылады: the friends’ book, the houses’ roof; 2) егер көпше түрдегі зат есім басқа әріптермен аяқталса, онда, апостроп зат есімге -s әрпінен бұрын жалғанады: the children’s game, the men’s sock.

III. Пунктуациялық қателерге сөйлемнің ортасындағы және соңындағы тыныс белгілерді жатқызамыз (үтір, нүкте, леп белгісі, сұрақ белгісі): 1) бірыңғай мүшелердің арасына үтір қойылады; 2) қыстырма сөздерден кейін үтір қойылады (in my opinion, firstly, etc.) [6].

Кесте 1.

Common mistakes in English lesson

INCORRECT	CORRECT	Grammar
Saule play video games on Saturdays	Saule plays video games on Saturdays	Third person 's'
My car beautiful	My car is beautiful	The verb 'be'
Saule have a sack race on Sundays	Saule has a sack race on Sundays	Present tense
Nurlan and Gulsara juggle on Sundays	Nurlan and Gulsara juggles on Sundays	Plural noun
She takes we to school	She takes us to school	Pronoun
Our car is big than yours	Our car is bigger than yours	Comparatives
What color it is?	What color is it?	Word order
There are any sausages	There are some sausages	Quantifier
This is an chair	This is a chair	Article
When were his birthday?	When was his birthday?	Past tense

Бұл кесте арқылы оқушылардың сабақ барысында грамматиканы жаттығуларда сөйлемдердегі қолданыстарында күнделікті жіберілетін қателіктерін байқауға болады және ол қателерді дер кезінде мұғалімнің жөндеп отыруы да оқушыларға тіл үйренуде ықпалы орасан.

Мұғалімнің қатемен жұмыс жасаудағы тәсілдері:

1. Оқытудың бастапқы кезеңінде мұғалім толық түзету әдісін қолданады: бұл ретте жіберілген қате түзетіліп, дұрыс нұсқасы жазылады. Бұл оқушыға түсініксіз ережені саналы түрде игеруге көмектеседі.

2. Жіберілген қатеге баса назар аударылады, оқушы өз қатесінің дұрыс нұсқасын түсіндіріп, түзетеді.

3. Барлық сөзге баса назар аударылады, оқушы қатені өзі табады, дұрыс жазылуын түсіндіреді.

4. Графикалық белгі арқылы қате жіберілген жол мен жиек көрсетіледі. Оқушы қатені іздеп, дұрыс жазылуын түсіндіреді.

5. Қатемен жүргізілген жұмыстан кейін қателіктердің жалпы саны көрсетіледі: орфография және пунктуальды.

Қорытынды. Орыс әдебиетінің жазушысы Л.Н.Толстойдың: «Білім дегеніміз - ол адамның өз ойының күшімен алынған кезде ғана білім ...» [8] деген пікірімен келіспеске болмайды. Өйткені оқушылар өзіндік жұмыс кезінде ғана өз білімдерін толықтай жетілдіре алады. Қатемен жұмыс жасау тақырыбы білім саласындағы барша мұғалімдерді қызықтырады. Жоғарыда атап көрсеткен тәсілдер бастауыш сыныпқа ағылшын тілін оқыту кезінде мұғалімдерге үлкен көмек көмек көрсетеді. Кез келген байыппен жасалған жұмыста оң нәтиже көп күттірмейді және егер мұғалім де, оқушы да бірлесе жұмыс жасаса: мұғалім өз оқушыларына бақылау жасайды және көмектеседі, ал оқушылар өз кезегінде берілген тапсырмаларды адал орындап, мұғалімнің талаптарына байыпты қарайды. Осы орайда орыстың педагог демократы К.Д.Ушинскийдің: «Тек жүйе ғана бізге өзіміздің білімімізді бақылауымызға толық билік береді» [9] деген пікірі еске түседі. Расында да осындай жүйелі жұмыс қана өз кезегінде қай істе болмасын тиісті нәтиже береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Н.Ә.Назарбаев: "Қазақстан-2050" Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Жолдау (14.12.2012) [интернет ресурсы] <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050>. – **Жолдаудан үзінді**

2. А.Жақишбекова: Бастауыш мектепте шет тілін оқытудың теориясы мен техникасы-2020 <https://bilim-all.kz/jospar/5221-Bastauysh-mektepte-shet-tilin-oqytudyn-teoriyasu-men-tehnikasy> (19.05.2020). – **интернет ресурсы**

3. Волкова Е.А. Английский артикль в речевых ситуациях, Учебник английского языка. 1974, с. 24. – **оқулық**

4. Richard Nordquist: Zero Article <https://www.thoughtco.com/zero-article-grammar-1692619>. – **интернет ресурсы**

5. Relief Staff: Apostrophes: Grammar Rules For Showing Possession <https://writersrelief.com/2008/03/16/apostrophes-grammar-rules-for-showing-possession/> 16.03.2008 – **интернет ресурсы**

6. Hamsey Green: Punctuation / Primary school <https://www.hamsey.surrey.sch.uk/page/?title=Year+4&pid=248>. – **интернет ресурсы**

7. Jenny Dooley: Smiles / Bob Obee, N.Mukhamedjanova // Pupil's book for Kazakhstan grade 4, 2019. ISBN: 978-1-4715-7756-7. – **оқулық**

8. Толстой Л.Н. "Притчи, сказки, афоризмы". Год издания: 2005 -336 с. ISBN: 5-94355-257-X. – **кітап**

9. Ушинский К.Д. "Круг чтения. Дошкольная программа". Часть третья. М.: Школьная Книга, 2014. - 176 с. ISBN: 978-5-00013-039-1. – *кітаптан тарау*

МРНТИ 14.35.09

Алпысова Ж.Е.,¹ Тулегенова М.Б.²

¹Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая (КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан)

²Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая (КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан)

ДИАЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ И ПРЕПОДАВАНИЕ

Аннотация.

Данная статья посвящена проблеме ситуации в преподавании диалогической речи. В преподавании речи учитель должен работать с мотивированным выражением, как актом речи. Развитие комбинационных навыков даёт возможность расширить практику слушателей используя речевые ситуации.

Ключевые слова: диалогическая речь

Alpysova Zh.E.,¹ Tulegenova M.B.²

¹Kazakh National Pedagogical University named after Abai (KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan)

²Kazakh National Pedagogical University named after Abai (KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan)

DIALOGICAL SPEECH AND TEACHING

Abstract.

This article is devoted to the problem of the situation in the teaching of dialogical speech. In the teaching of speech, the teacher must work with a motivated expression, as an act of speech. The development of combinational skills makes it possible to expand the practice of students using speech situation

Key words: dialogical speech

Алпысова Ж.Е.,¹ Тулегенова М.Б.²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан)

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан)

ДИАЛОГИЯЛЫҚ СӨЙЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ

Аңдатпа.

Бұл мақала диалогтық сөйлеуді оқытудағы жағдайға қатысты. Сөйлеуді үйретуде мұғалім сөйлеу әрекеті ретінде дәлелді сөзбен жұмыс істеуі керек. Комбинациялық дағдыларды дамыту студенттердің сөйлеу жағдайларын қолдана отырып, практикасын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: диалогиялық сөйлеу

Обучение устной речи на современном этапе характеризуется всё более глубоким проникновением в сущность речевой деятельности и отражением её основных закономерностей и функций в учебном процессе.

Наряду с постоянным учётом роли языка как средства выражения мысли, формирования мышления, накопления человеческого опыта, большое внимание при обучении устной речи необходимо уделять её коммуникативной природе. Это значит, что работа над всяким образцом речи должна развертываться на фоне условий общения.

Всякий образец речи вне ситуации тоже выражает определённую мысль. Однако выполнить коммуникативную роль он может только являясь элементом ситуации. Иными словами, встаёт вопрос о том, как говорящий приходит именно к такому способу выражения, вопрос о мотивировке. Таким образом, при обучении речи преподаватель должен работать с мотивированным высказыванием, а не с изолированными факторами речи.

Мотивировкой высказывания как акта речевого поведения является ситуация. Отсюда вытекает важность проблемы ситуации как важнейшего средства стимулирования речи.

К проблеме ситуации возможен двухсторонний подход:

- с точки зрения стимула речевой деятельности;
- с точки зрения способов речевой реакции на эти стимулы.

В связи с этим важно выяснить, какой должна быть ситуация, чтобы она служила стимулом к речи, с одной стороны, и каковы способы речевой реакции на неё – с другой. Чтобы решить первый вопрос, нужно дать определение ситуации, её существенных свойств и видов.

Способы речевой реакции можно выделить путём анализа фиксированной диалогической речи, рассматриваемой как речевая деятельность двух субъектов, которая является целенаправленным отражением определённой ситуации. Всякий анализ требует чёткого описания постулатов, лежащих в его основе. В данной статье исходными являются понятия ситуации, её свойств и видов, а также вопрос взаимодействия ситуации и речевого поведения /1/.

- **Понятие ситуации.**

Ситуация есть фрагмент объективной действительности, отражаемый субъектом в процессе его деятельности. Такое определение включает в понятие ситуации не только совокупность предметов и их свойств, но и человека с его переживаниями мыслями. Окружающий человека мир характеризуется множественностью объектов и отношений. Однако для конкретного человека ситуацией становятся лишь те обстоятельства, на которые направлена личность. Направленность же в реальных условиях обуславливается потребностями, интересами, идеалами. В обучении направленность задаётся преподавателем, который предлагает определённые ситуации для их отражения в речи /2/.

- **Основные свойства ситуации.**

Свойства ситуации должны быть даны в терминах отношений. Ситуация не может быть описана путём простого перечисления её свойств и качеств, потому, что это не вскрывает её сущности, не обнажает той пружины, которая даёт представление о причинах развития самой ситуации, и не объясняет речевого поведения субъекта.

"... Анализ в ситуации есть не столько анализ свойств, сколько отношений, его использование должно заключаться в характеристике ситуации, в терминах отношений, ибо и свойства здесь рассматриваются как моменты отношений" /3/. Этот факт представляется важным при воссоздании ситуаций как речевого стимула в учебных условиях. Такие ситуации должны быть описанием существенных отношений между: а) различными субъектами; б) различными людьми; в) объектами и людьми. Описание таких отношений есть описание ядра ситуации.

Основой всякой ситуации должны быть отношения участников диалога друг к другу и к окружающим их обстоятельствам. Необходимым признаком всякой ситуации является её временно-пространственная локализация. Это значит, что описательное представление учебной ситуации должно обязательно содержать указание на время и место действия.

С временно-пространственной определенностью событий связаны такие свойства ситуации, как статичность и динамичность. Статичность характеризует ситуацию, в которой нет развития действия. Динамика – способность ситуации к изменению. Тенденция к смене одних ситуаций другими характерна для всякого более или менее продолжительного разговора и требует включения в описание учебной ситуации порядка смены обстоятельств. Если вы хотите предложить студентам побеседовать на тему «Прогулка по городу», это значит, что наряду с вышесказанными признаками ситуации необходимо показать развитие в ситуации, которая может быть, например, отражена следующим образом: "Вы гуляете по городу, вы неизбежно заходите в магазины, переходите улицы, согласовываете с попутчиком свои планы, обсуждаете, каким транспортом и куда поехать и, если вас в пути застаёт голод, вы покупаете пирожки или идете в столовую и т.д."

Взаимодействие субъекта и ситуации находит своё отражение в речевом поведении, по отношению к которому ситуация носит принудительный характер. Задавая определённые ситуации, можно влиять на речевую деятельность. Каким образом такое влияние становится возможным? Ведь речевая деятельность не является результатом простого пассивного становления временных связей в ходе реагирования на отдельные внешние раздражители. В современной физиологии всё большее место занимает "подход к организму как к неделимому целому, не пассивно взаимодействующему, а активно и целенаправленно воздействующему на окружающий мир" /4/.

Исходя из определения речевой деятельности, принятого психологической школой Л.С. Выготского, она рассматривается как сложная "совокупность процессов, объединённых общей направленностью на достижение определенного результата, который является вместе с тем объективным побудителем данной деятельности, т.е. тем, в чём конкретизируется та или иная потребность".

В определении ясно говорится, что всякая деятельность предполагает объективный побудитель, определённый мотив. Таким мотивом является обобщённая цель коммуникации, отражающая направленность личности. Итак, воздействие ситуации на речевое поведение опосредовано целью коммуникации.

Утверждение о принудительном характере ситуации не должно носить категорической характер. Оно уместно лишь тогда, когда говорится об обучении на начальном этапе, где речь в основном подготовлена, т.е. задана как в плане формы, так и в плане содержания. На старших курсах, тем более в естественных условиях общения, одна и та же ситуация может вызвать у разных людей самые различные речевые высказывания. И чем своеобразнее высказывание, тем выше уровень развития речи. "По-видимому, приходится считать, что в процессе порождения речи кодируется несколько внеязыковых сообщений. Только одно из них имеет своим содержанием конкретную ситуацию; всегда есть и другое, потенциальное сообщение, содержанием которого служит тот или иной фрагмент социально-исторического опыта человечества" /6/.

Поэтому, когда мы говорим о принудительном характере ситуаций в естественном речевом общении, имеется в виду, что ситуация сообщает поведению его «качества связанности» и ни в коем случае не однозначность реакции на неё.

Виды ситуаций.

Важным с методической точки зрения представляется вопрос классификации ситуаций. В данной работе предлагается четыре различных вида классификаций, обозначенных по принципу парного противопоставления:

- Микро- и макроситуации;
- 2) естественные и искусственно воссозданные ситуации;
- 3) ситуации, определяемые формой переживания и внешними обстоятельствами, которые в них отражаются;
- 4) экстралингвистические и лингвистические ситуации.

Такой подход к классификации ситуаций преследует чисто методические цели. Выделение первого вида классификации вызвано общедидактическим принципом, требующим прохождения материала в порядке нарастания трудностей. Это делается необходимым дроблением материала на минимальные единицы, что позволяет представить трудности в расчлененном виде. Поскольку задачей в области обучения диалогической речи является умение вести диалог на темы, предусмотренные программой, то диалог, включающий заданную тематику, будет отражением макроситуации. Путь к ней ведет через усвоение целого ряда микроситуаций.

Определение каждого вида ситуаций должно быть дано в двух планах, с точки зрения стимула и с точки зрения способа речевой реакции на него. В таком случае микроситуация – простой стимул (отражающий статичную ситуацию), речевой реакцией на который является сочетание двух-трёх взаимосвязанных реплик. Иллюстрацией может служить следующий пример, реализующий одну простую цель коммуникации.

Цель: Договоренность о планах (когда встречаются в свободное время и решают побродить по городу).

Where will we go today?

- I suppose we`ll make a little trip.

Let`s go to a country.

We can drink coffee somewhere.

Речевая реакция представлена тремя взаимосвязанными репликами собеседников. Так как диалог прежде всего речь воздействующая, то цели, которыми руководствуются собеседники в разговоре, не всегда совпадают. В таком случае простой стимул включает две цели общения, каждая из которых является мотивацией высказывания какого-то одного участника диалога. Доказательством служит такая ситуация.

Цель:

- Стремление показать, что собеседник неправ.
- Стремление отстоять своё мнение.

1. Take your words back

2. You should appologize.

Микроситуация – сложный стимул, отражающий динамичную ситуацию и находящийся выражение в целенаправленном речевом поведении, имеющем многостепенный характер в достижении цели. Примером является небольшой диалог между девушкой и юношей, который зашёл за ней, чтобы вместе идти на бал. Цель коммуникации сложная и индивидуальна для каждого участника диалога.

Цель: Обратить на себя внимание.

- Просьба подождать.

- Понравится девушке, подарив цветы и тем самым доставить ей удовольствие.
- Выражение восторга в знак благодарности за цветы.

4. Выражение радости в смущённо-сдержанной форме.

1. Are you ready Ann?

2. Yes, please. Look at my dress.

3. But here you made me pleasure.

4. Flowers, real flowers, for me?

In the middle of the winter.

• Oh, no. It`s only flowers.

Таким образом, механизм, который приводит в движение пружину развития действия в диалоге, очень сложен. Макроситуация безгранична. Это самый большой объём микроситуаций, который только возможен. Однако в учебном процессе границы макроситуации определяются тематикой, знанием языкового материала, степенью обучения.

Уже традиционным является в методике деление на естественно и искусственно воссоздаваемые ситуации. Естественные ситуации представляют собой естественный стимул к речи в виде внутренних побуждений и обстоятельств лингвистического и экстралингвистического плана, реально существующих в жизни.

Искусственные ситуации – искусственно создаваемый стимул в виде воображаемых обстоятельств.

Деление ситуаций, исходя из форм переживания и отражаемых обстоятельств, связано с различием внешних и внутренних факторов, влияющих на речевое поведение, в силу обусловленности поведения человека как его личностью, так и внешней ситуацией. Познание внутренних факторов совершается путём выведения их из особенностей личности. Отсюда ситуации, определяемые формой переживания – внутренний стимул, побуждающий к речевому действию, а ситуация, определяемая внешними обстоятельствами, – стимул к речи в виде обстоятельств, независимых от личности.

Выделение экстралингвистических и лингвистических ситуаций обусловлено различием способов воссоздания ситуаций.

Экстралингвистическая ситуация – стимул, создаваемый с помощью экстралингвистических средств (реальной действительности). Речевая реакция характеризуется возрастанием эллиптических конструкций и эмоциональностью. Такие ситуации чаще встречаются в реальном общении. В обучении примером экстралингвистической ситуации является кадр немого фильма или картинка.

Лингвистическая ситуация – стимул, создаваемый с помощью лингвистических средств, с помощью контекста.

К такой ситуации очень часто прибегает преподаватель на уроке, воссоздавая с помощью контекста естественные ситуации, которые оказываются тем самым включенными в самое содержание речи /7/. Вот, например, описание ситуации разговора между двумя подростками – юношей и девушкой, – которым захотелось познакомиться друг с другом.

Описание ситуации.

Юноша обращается первым, стараясь, естественно, скрыть своё стремление шуткой. Девушка отвечает независимо, но и она хочет, чтобы начавшийся разговор, заинтересовавший её, не окончился быстро. В результате разговора собеседники узнают друг друга и оказывается, что они уже слышали друг о друге.

Стимулом может быть не только описание ситуаций, но и сама речевая реакция (предшествующая реплика). Описание ситуаций может быть предельно обобщённым или же, наоборот, очень развернутым с тем, чтобы студенты имели возможность использовать его языковой материал при ведении диалога.

Между этими двумя полярными видами существуют ситуации, использующие как лингвистические, так и экстралингвистические средства для стимулирования речи. Суммируя общие сведения о ситуации как стимуле, можно выделить следующие общие требования к ней.

- Всякая ситуация служит для разрешения определенной цели коммуникации (простой или сложной).
- Основными её признаками являются отношения участников диалога друг с другом и к объекту высказывания, а также временно-пространственная локализация и вытекающие отсюда динамичность либо статичность. Совокупность этих признаков даёт описание условий общения.
- При стимулировании диалогической речи необходимо различать:
- микро- и макроситуации;
- искусственные и естественные ситуации;
- ситуации, служащие выражением форм переживаний и внешних обстоятельств.
- лингвистические и экстралингвистические ситуации.

Конечной задачей упражнений на комбинирование должно являться развитие всех относящихся сюда умений в их совокупности, постепенная ликвидация появления осознанно вербализированных элементов родного языка и превращение комбинационных действий в автоматизированные с тем, чтобы учащиеся могли относительно непринужденно сочетать пройденное при осуществлении самых разнообразных коммуникативных целей.

Развитые комбинированные умения позволяют расширить рамки устной практики учащихся: дают возможность актуализировать для определённой аудитории и для определённого обучающегося сообщения и беседы по темам учебной программы, говорить и на темы, не связанные с пройденными, широко обсуждать прочитанное и увиденное, беседовать о различных событиях жизни в нашей стране и за рубежом, и таким образом превращают иностранный язык в подлинное средство общения.

Список использованных источников:

- *Hallicyay M.A. Categories of the Theory of Grammar//Word, 1961. Vol. 17. №3, pp. 13-17.*
- *Артёмов В.А. Коммуникативная, синтаксическая, логическая и моральная функция в речевой интонации// Материалы коллоквиума по экспериментальной фонетике и психологии речи. – М., 1966. – С. 40-48.*
- *Ахманова О.С. О принципах и методах лингвостилистического исследования. – М., 1996. – С. 25-31.*
- *Бим И.Л. Методика обучения устной речи на основе речевых образцов по 2-м классам школ с преподаванием ряда предметов на немецком языке: Дис... к.п.н. – М., 1964 – С. 56*
- *Леонтьев А.А Слово в речевой деятельности. – М., 1965. – С.21-27.*
- *Скалкин В.Л., Рубинштейн Г.А Речевые ситуации как средство развития неподготовленной речи//Иностранные языки в школе. – 1966. -№4. – С. 35-36.*
- *Соловьева А.К. О некоторых общих вопросах диалога//Вопросы языкознания. – 1965. - №6. –С. 21;41.*

МРНТИ 14.35.09

Алтысова Ж.Е.,¹ Тулегенова М.Б.²

¹Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая (КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан

²Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая (КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан

ТРИАЗЫЧИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ

Аннотация.

В статье рассматривается особенность роли преподавателя в формировании развитии триязычия в контексте межкультурной коммуникации. Говорится о том, что трёхязычная схема – не конфликтна. Равновесие, прагматичное партнёрство, многовекторность – базовые ценности суверенитета. И культурного суверенитета, в первую очередь. В этом смысле триязычия идеально, основано на паритетном и компромиссном (в правильном смысле этого слова) взаимодействии заинтересованных элит и сословий.

Ключевые слова: триязычие, межкультурная коммуникация, равновесие, прагматичное партнёрство, многовекторность, паритетность, элита, сословия.

Alpysova Zh.E.,¹ Tulegenova M.B.²

¹Kazakh National Pedagogical University named after Abai (KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan

²Kazakh National Pedagogical University named after Abai (KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan

TRILINGUALITY AND EDUCATION

Abstract.

The article discusses the peculiarity of the role of the teacher in shaping the development of trilingualism in the context of intercultural communication. It is said that the trilingual scheme is not conflict. Equilibrium, pragmatic partnership, multi-vector - the basic values of sovereignty. And cultural sovereignty in the first place. In this sense, trilingualism is ideal, based on a parity and compromise (in the correct sense of the word) interaction of interested elites and estates.

Keywords: trilingualism, intercultural communication, equilibrium, pragmatic partnership, multi-vector approach, parity, elite, class.

Алтысова Ж.Е.,¹ Тулегенова М.Б.²

¹ *Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан*

² *Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан*

ҮШТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ

Аңдатпа.

Мақалада мәдениетаралық қарым-қатынас тұрғысынан үштілділікті дамытудағы мұғалімнің рөлінің ерекшелігі қарастырылады. Үш тілділік схемасы қақтығыс емес. Тепе-теңдік, прагматикалық серіктестік, көп вектор - егемендіктің негізгі құндылықтары. Ал ең алдымен мәдени егемендік. Бұл тұрғыда үш тілділік идеалды болып табылады, ол мүдделі элиталар мен тұрғындардың өзара іс-қимылының теңдігі мен ымыраға (сөздің дұрыс мағынасында) негізделген.

Түйін сөздер: үштілдік, мәдениетаралық қарым-қатынас, тепе-теңдік, прагматикалық серіктестік, көп векторлы көзқарас, теңдік, элита, класс.

Введение триязычия является скорее не лингвистической, а политической необходимостью. Оно снимает конфликтность (во многом мнимую), которая изначально присутствует в теме русско-казахского двуязычия, когда каждая из сторон – русскоязычная и казахоязычная – любые положительные подвижки оппонента, любые его успехи рассматривает как собственный проигрыш.

Признанное на государственном уровне требование к госчиновникам и менеджерам владения английским – правомерное требование и одновременно компонент новой, конкурентоспособной элиты. Ведь это соответствует изначальным условиям такой конкуренции, а, кроме этого, когда-нибудь придётся привести собственных представителей к мировым знаменателям. Чиновникам это пойдет только на пользу, отсеет людей, неспособных к обучению. А всем прочим – расширит кругозор, создаст новые возможности для восприятия политической, экономической информации (её первоисточники англоязычны почти на сто процентов). Открытый Казахстан будет успешным.

Такие справедливые требования предъявляются к тем, кто находится на переднем плане взаимодействия страны с окружающим миром – гидам, гостиничным работникам, стюардессам и дикторам в аэропорту.

Преференции русскому языку означают, что казахи не станут безоглядными западниками, что у них будет альтернативный канал, подключающий к альтернативному культурному и информационному полю. Причем к тому, с которым у них есть качественная историческая связь.

Если те, кто записаны в лучшие умы, предполагают такой вариант, то они этим сами признают национальную культуру малоинтересной и второстепенной. Это вы – гуманитарная интеллигенция, воины этой культуры. Профессиональный и сословный долг – сделать национальную культуру современной и интересной. Причём не только казахам, но и всем народам.

Ведь популяризация своей культуры прекрасно удаётся ирландцам, японцам, латиноамериканцам. Национальные стили от реггей до аниме – самая продаваемая вещь в

современном мире. Если подойти к этому креативно. Если сделать это общенациональной задачей.

Центральная Азия традиционно была одним из центров мировой науки и магнитом, манящих великих ученых со всех концов мира. Алматы выпала особая роль в этой истории /1/. Наш город символизирует стремление к знаниям и прогрессу. Он пропитан интеллектуальным любопытством. Именно здесь астрономы, математики и литераторы делали открытия и создавали шедевры. Имена Абая, Мухтара Ауэзова, Олжаса Сулейменова вызывают трепет не только в сердцах народов Центральной Азии. Они, по праву, принадлежат всему человечеству.

Этот город также известен как место, где встречаются люди разных культур и национальностей, где разговаривают на разных языках. Эта открытость новым идеям и знаниям помогла в своё время стать Алматы культурным центром. Поэтому наш город так прекрасно подходит для обсуждения того, каким образом образование может помочь сплотить наши многонациональные общества.

В новостях мы читаем, что Таджикистан послал команду тренеров – методистов для повышения квалификации учителей таджикских школ в Южно-Казахстанской области. Казахстан организовал конференцию для учителей казахского языка из стран Центральной Азии. На которую приехали делегации других стран.

В Астане прошла экспертная встреча, где генерировали хорошие, конструктивные идеи.

Перед нашей страной стоят непростые, реальные задачи в области образования. Они многогранны – особенно в свете продолжающейся реформы образования во всех пяти государствах региона.

Триязычное образование укореняется в Казахстане. Межгосударственный диалог способствует этому путем обмена знаниями в этой области и изучения опыта других стран, в которых многоязычное образование помогло обществам успешно развиваться и принесло пользу и основной группе населения. Казахстан начинает свою программу "триязычия".

Триязычия обладает рядом преимуществ. Прежде всего. Этот вид образования развивает у детей ряд углубленных способностей: расширяется словарный запас, улучшается понимание многозначности слов, сложных лингвистических конструкций и абстрактное мышление. Триязычное образование также позволяет детям легче овладеть дополнительными языками. Эта способность приобретает всё большее значение в эпоху глобализации, распространения глобальной сети Интернет и других современных средств коммуникации. Знание нескольких языков открывает ворота в мир возможностей, стран и культур.

Преимущества триязычия не ограничиваются только областью образования. Оно является катализатором межнационального взаимодействия в обществе, оно помогает молодым людям становиться друзьями вне зависимости от национальной принадлежности.

С моей точки зрения, распространение идей многоязычного образования в Центральной Азии – очень обнадеживающий знак. Это знак возрастающего понимания того, что Казахстанцам необходимо знание государственного языка. Без этого знания они обречены жить на периферии общества. Их отчуждение и маргинализация будут иметь негативные последствия для сплочённости и единства.

Триязычное образование доказывает, что управление языками в образовании – не игра с нулевым результатом. Внедрение многоязычного образования в Казахстане показывает, что языки могут успешно сосуществовать бок о бок, а не за счёт друг друга.

Отсюда следует обратить, как важна роль преподавателя. Действительно, качественное образование немыслимо без высококвалифицированного учителя. Образование на языке национальных меньшинств также требует высококлассных специалистов.

Следует обратить, что создание трансграничного рынка труда для работников образования, облегчение взаимного признания педагогических квалификаций, студенческие обмены и целевые стипендии для будущих учителей – все эти меры внесут свою лепту.

Дистанционное образование может также стать решающим фактором в преодолении дефицита учителей – предметников в школах. Курсы дистанционного обучения, разработанные совместно государствами Центральной Азии и специально направленные на их подготовку будущих учителей, могут стать мощными и, главное, экономичными способом решения проблемы.

Заканчиваю словами О. Сулейменова: "В Европейском союзе пока нет общего языка, и в каждом государстве осуществляется спешная программа двуязычиями. Второй – английский. А в некоторых государствах – и триязычия, если у них до этого было в ходу два языка. Как у нас. Если программа триязычия в Казахстане будет достойно реализоваться, через десяток лет наша молодёжь будет владеть казахским, русским, английскими языками, и весь мир перед ними будет открыт".

Список использованной литературы:

Кнут Коллебек, из выступления на конференции высокого уровня по обзору прогресса межгосударственного диалога, 3 апреля 2009г. Самарканд.

О. Сулейменов, из выступления на международной конференции в Вене, 2008г.

Яноушек Я. Коммуникация трех участников совместной деятельности. / Сб.: Проблема обучения в психологии. - М.: Наука, 1981.

Evvin - Tripp S.M. Language Acquisition and Communicative choice/ - Stanford (Calif): Stanford University Press, 1973.

Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам.

МРНТИ 14.35.09

Таשמұратова Қ.Е.¹ Садыкова Р.К.²

¹Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті

¹7M01704 - Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

² Филология ғылымдарының кандидаты

**ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР
АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ**

Аңдатпа

Мақалада шетел тілі сабағында коммуникативті технологияларды қолдану арқылы тіл үйренушінің лингвомәдени құзіреттілігін қалыптастыру жолдары қарастырылған. Шетел тілін оқытуда сол тілде сөйлейтін халықтың дүниетанымы, тілде көрініс тапқан ұлттық коды, әлемнің тілдік бейнесі маңызды рөл атқарады. Сондықтан, тіл үйренуші шетел тілін үйренуде сол тілдің танымын, стереотиптерін, нанымын, түсінігін бірге қабылдауы немесе олармен таныс болуы керек. Олай болмаған жағдайда тіл меңгеруші қоршаған ортамен конфликтіге түсуі мүмкін. Ұсынып отырған зерттеу еңбегі тілді құрылымдық-грамматикалық, семантикалық, таңбалық тұрғыдан ғана қарамай, оның қоғамның бір бөлшегі, ұлттың жаны екендігін көрсеткен ғалымдардың еңбегіне сүйене отырып жазылды. Студенттерге лингвомәдени аспектілердің әсер ету дәрежесі жоғары болған жағдайда, олардың тілді үйренуге деген ынталары артып, тілді барынша түсініп оқуына мүмкіндік туады.

Түйін сөздер: коммуникативті технология, лингвомәдени құзіреттілік, әлемнің тілдік бейнесі, шетел тілі, мәдениетаралық қарым-қатынас.

Ташмуратова К.Е.¹ Садыкова Р.К.

^{1,2} Казахский национальный женский педагогический университет

¹Магистрант 2 курса специальности 7M01704 - Иностранный язык: два иностранных языка

² Кандидат филологических наук

**ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У
СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ**

Аннотация

В статье рассматриваются способы формирования языковой и культурной компетенции изучающих иностранный язык за счет использования коммуникативных технологий на уроках иностранного языка. Мировоззрение людей, говорящих на этом языке, национальный код, отраженный в языке, языковой образ мира играют важную роль в обучении иностранному языку. Следовательно, при изучении иностранного языка изучающий язык должен принять или быть знакомым со знаниями, стереотипами, убеждениями, концепциями этого языка. В противном случае говорящий может вступить в конфликт с окружением. Данная исследовательская работа основана не только на структурных, грамматических, семантических и символических аспектах языка, но и на работах ученых, которые показали, что он является частью общества, душой нации. Когда на студентов сильно влияют лингвокультурные аспекты, они более мотивированы учить язык и имеют возможность понимать и изучать язык в максимально возможной степени.

Ключевые слова: коммуникационные технологии, лингвокультурная компетенция, языковой образ мира, иностранный язык, межкультурная коммуникация.

Tashmuratova K.E.¹ Sadykova R.K.²

^{1,2} Kazakh National Women's Pedagogical University

¹ Master Degree 2 course of speciality 7M01704 - Foreign language : two foreign languages

² Candidate of Philology

WAYS OF FORMATION OF STUDENTS LINGUOCULTURAL COMPETENCE THROUGH COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

The article discusses the ways of forming the linguistic and cultural competence of foreign language learners through the use of communication technologies in foreign language lessons. The worldview of people speaking this language, the national code reflected in the language, the linguistic picture of the world play an important role in teaching a foreign language. Therefore, when studying a foreign language, the language learner must accept or be familiar with the knowledge, stereotypes, beliefs, concepts of this language. Otherwise, the speaker may come into conflict with surrounding. This research work is based not only on the structural, grammatical, semantic and symbolic aspects of the language, but also on the works of scientists who have shown that it is a part of society, the soul of a nation. When students are strongly influenced by linguocultural aspects, they are more motivated to learn the language and have the ability to understand and study the language as much as possible.

Key words: communication technologies, linguocultural competence, linguistic image of the world, foreign language, intercultural communication.

Кіріспе. Бүгінгі зерттеу жұмысымызда шетел тілін оқытудағы коммуникативтік технологиялардың алатын рөлі және сол коммуникативтік технологиялардың лингвомәдени құзіреттілікті қалыптастырудағы маңыздылығын қарастыратын боламыз. Кез келген пәннің оқыту әдістері мен технологиялары, қала берді принциптері бар екендігі белгілі. Сонымен қатар жалпы педагогика тұрғысынан қарағанда оқыту әдістері және жекелеген пәндердің оқыту әдістері мен технологияларының ерекшелігі бар екендігі де түсінікті.

Коммуникативті технологияның лингвомәдени құзіреттілікті қалыптастырудағы рөліне арналған бұл еңбек тілдің тек грамматикадан тұрмайтындығын, ондағы мәдени көріністің де басым екендігін көрсетуді көздейді. Тілді психологиямен, санамен салыстыра қарастырған көптеген зерттеушілер оның адам қызметіне жараған уақытта ғана өмір сүретін болып есептелетіндігін, ал басқа уақытта ол тек жүйе екендігін айтқан болатын. Демек, тілдің өзегінде адамды алып қарау антропоцентризмдік көзқарастан бастау алады.

Әр түрлі тілдік ортамен байланысты мәдени құбылыстарды зерттеу тиімді қарым-қатынас жасау үшін өте қажет. Сонымен қатар, басқа мәдениетті білу өз төл мәдениетінің ерекшеліктері мен ана тілінің ерекшелігін жақсы түсінуге көмектеседі. Ресми және бейресми жағдайда да тиімді қарым-қатынас жасау үшін коммуникацияға қатысушылар тек тілдік бірліктердің жалпы жиынтығына ие болып қана қоймай, оларды қолдана білуі керек, сонымен қатар әлем туралы жалпы түсінікке ие болуы керек. Әрбір халықтың өзінің қажеттіліктерін қанағаттандыратын және оның тарихи дамуының нәтижесі болып табылатын әлемнің өзіндік бейнесі бар. Әлем бейнесінің ерекшелігі тіл құрылымының өзіндік ерекшелігімен, оның экспрессивті мүмкіндіктерімен тығыз байланысты. ХХІ ғасырда өркениеттердің өзара әрекеті күшейе түсті, мәдениеттердің енуі пайда болды. Шет тілдерді жаппай үйрену мәдениеттің тікелей және делдал диалогына адамның қатысуы үшін сенімді негіз қалауға мүмкіндік береді.

Қазіргі ғылыми білім беру парадигмасын мәдени тұрғыдан бағдарланған деп сипаттауға болады. Жаңа ұрпақтың білім беру стандарттары қазақстандықтардың аймақтық, ұлттық және этномәдени қажеттіліктерін ескереді және студенттерде қазақстандық бірегейлікті қалыптастыруға, мәдени ұлттық және тілдік мұраларды сақтау мен дамытуға, оның рухани құндылықтары мен мәдениетін игеруге жағдай жасайды [1., 153-154].

Шет тілін үйретуде барлық әдістер мен технологиялардың ішінде өнімді технологияның бірі осы коммуникативті технология. Ағылшын тілінің тіл оқыту

әдістемесіне тарихи тұрғыда қарайтын болсақ, алғашқыда тілді грамматикалық құрылымдық жүйеде оқытатын структуралистік бағыт болғанын, кейін оқыту әдістемесіне коммуникативтік әдістің келгенін көреміз. Коммуникативтік әдіс дегеніміз тілді үйренушілер сол тілде сөйлейтін мұғаліммен вербальді коммуникацияға түседі. Алғашында бұл әдіс жекелеген білім алушымен жұмыс істеу арқылы іске асса, кейіннен бұл әдіс топтық оқытуға да енгізілді. Коммуникативтік әдістің негізгі міндеті және ерекшелігі тіл үйренушінің шет тілінде сөйлеудегі психологиялық барьерін жеңуге көмектеседі. Белгілі бір тілде сөйлеу дегеніміз сол тілді тек ментальді тұрғыда білу ғана емес, сонымен қатар, ол психологиялық құбылыс, дағды екенін ескерсек, бұл технологияның маңыздылығын айқындай түсеміз.

Әдістеме. Адамды әлеуметтік орта мен соған сәйкес қоғам қабаты, халық пен сол елдің мәдениеті қалыптастыратыны белгілі. Ана тілін білетін адам - өз уақытының, өз халқының, қоғамның және сол сияқтылардың өнімі болып табылады. Сондықтан оны қабылдау керек, онымен қарым-қатынас жасай отырып, мұның бәрін нақты елестетіп, сонымен бірге оның елінде қазір не болып жатқанын, өз туған тілінің мәдениеті мен ағылшын тілінің лингвистикалық мәдениеті арасындағы ұқсастықтары мен айырмашылықтары қандай екенін білген жөн.

Сонымен, тілдер мен мәдениеттердің салыстырмалы аспектісі - ана тілі мен ағылшын тілі - лингвомәдени құзыреттілікте маңызды орын алады. Біз ең алдымен реалияны, коннотацияны, ұлттық-мәдени ортаны анықтау деп санауға болатын лексикалық деңгейде салыстыру туралы айтып отырмыз.

Лексика материалдық әлемнің объектілері мен құбылыстарымен және қоғам тарихымен тікелей байланысты бола отырып, лингвистикалық қарым-қатынастың қажеттіліктеріне ғана қызмет етіп қоймайды, сонымен қатар әлеуметтік танымдық тәжірибені ұрпақтан-ұрпаққа шоғырландыру мен берудің өзіндік түрі болып табылады. Демек, лексикалық жүйе ең алдымен және көбінесе материалдық әлем мен әлеуметтік факторлардың категорияларымен анықталады. Қарым-қатынастың бастапқы элементі ретінде лексиканың негізгі мақсаты - реалияның, яғни әлемнің алуан түрлілігі мен сол қоғам өмір сүретін қатынастардың көрінісі. Сөз әрі реалияның белгісі, әрі тіл бірлігі болып келеді. Ол тілден тыс нәрсені білдіреді және сонымен бірге тілдің басқа элементтерімен белгілі бір қатынастармен байланысты [2., 343].

Лингвомәдени дағдыларды тиімді қалыптастыру үшін екі тілдің лингвистикалық құралдарына салыстырмалы талдау жүргізу, лингвомәдени түсініктерді шет тілдік қатынастың адекватты жағдайларында қолдану, лингвомәдени түсініктерді интерпретациялау, ағылшын және ана тілдерінің лексикалық жүйелерінің ұқсас және айрықша ерекшеліктерін салыстыру және анықтау технологиясы жасалды және эксперименталды түрде сыналды, соның ішінде құрамына мына әдістемелік кешен кіретін тәсілдер, тапсырмалар мен жаттығулар:

1) Модульдің кез-келген тақырыбын оқуды бастамас бұрын студенттерді «сергітуді» көздейтін және мұғалімнің немесе топтағы студенттердің жетектеуші сұрақтарының көмегімен жүзеге асырылатын "warming up" әдісі. Е.g. What interesting facts have you already learnt about the TPU scientists and researches?

2) Антиципацияның бір түрі ретінде ықтимал болжам жасау дағдыларын дамытуға бағытталған «гипотезаларды жинау». Антиципацияның механизмі мұғалім арнайы ұйымдастырған жағдайда, студенттер аудио немесе баспа мәтінде болатын оқиғаларды болжау үшін бірнеше өзара байланысты ескертулер жасауы қажет болғанда жүзеге асырылады. Таңдалған ескертпелер мен мәлімдемелер тақтаға немесе арнайы дайындалған постерге жазылады, нәтижесінде студенттердің білімі мен жеке сөйлеу тәжірибесі туралы нақты ұғым қалыптастыру үшін алынған ескертулерді талқылауға әкеледі. Мұғалімнің оқуға және тыңдауға арналған нұсқаулары тапсырманы орындауға түрткі болуы мүмкін. Студенттердің туған мәдениеті бойынша қалыптасқан лингвомәдени білімдерін белсендіру мақсатында оқытушы студенттерге талқылауға арнайы сұрақтар ұсына алады.

3) «Ассоциацияларды өзектендіру» зерттелетін тақырып бойынша ассоциогаммаларды құруды көздейді. Студенттердің әр тобы бір ұғымды алады. Тапсырма жұмыс парақтарының көмегімен жүзеге асырылады, олар ұғыммен бос ассоциогамманы схемалық түрде бейнелейді. Ассоциогамманы толтырғаннан кейін, әр топ студенттері өздерінің ассоциацияларын сол немесе басқа ұғыммен дәлелдей отырып, ұсынады. Бұл әдіс студенттерге тақырып бойынша лексикалық материалды белсендіруге көмектесіп қана қоймай, сонымен қатар ағылшын тілінде ойлар мен идеяларды дәйекті және логикалық түрде жеткізуге көмектеседі. Топтағы жұмыс бастапқы кезеңде қатысушылардың ішінен көшбасшыларды, сондай-ақ көшбасшылардың көмекшілерін бөліп алуға және сабақтан сабаққа көшбасшыларды ауыстыруға мүмкіндік береді, бұл әр студентке шет тілдік қатынастың тең құқылы серіктесі болуға мүмкіндік береді.

4) «Иллюстрациялармен жұмыс жасау», негізінен суреттер мен фотосуреттер, олар студенттердің ағылшын тілін үйренуге деген қызығушылығын тудырып қана қоймай, сонымен қатар оқытылып жатқан тілдегі елдің әлеуметтік-мәдени болмысымен танысады, студенттердің сөйлеу тәжірибесін белсендіруге ықпал етеді, талқыланатын проблема бойынша әр түрлі ассоциациялар тудырады, көрген нәрселері туралы еркін әңгімелесудің алғышарттарын жасайды. Суреттерден басқа сұрақтар студенттерге өз пікірлерін айтуға көмектеседі, проблемаға қызығушылықты оятады және топта еркін әңгіме пайда болады.

5) «Тақырыптармен және атаулармен жұмыс жасау» студенттер үшін өте қызықты, өйткені студенттер лингвомәдениеттік ұғымдарға сүйене отырып, қарым-қатынас тақырыбын, аудио немесе баспа мәтінін өз бетінше болжауды, ұсынған жауабын және өздерінің болжамының дұрыстығын дәлелдеуді үйренеді.

6) "Эквиваленттерді іріктеу" студенттерге ағылшын және орыс ұғымдарының баламаларын іріктеу іскерліктері мен дағдыларын, оларды кейіннен ағылшын тілінде түсіндіре отырып үйретеді. Тапсырманың бұл түрі студенттерге ағылшын тілі мен олардың ана тілінің лексикалық бірліктері арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды таңдау, салыстыру және орнату мүмкіндігін ұсынады.

7) «Ағылшын тіліндегі лингвомәдени ұғымдарды түсіндіру». Дефиниция, түсіндірме, синонимдер, аударма сияқты әдістер - бұл лексикалық бірліктерді концептуалды деңгей шеңберінде семантизациялаудың дәстүрлі әдістері. Н.Б. Меркиш бұл тәсілдерді «мәдени тұрғыдан бейтарап» деп атады, өйткені олар сөздердің лексикалық мағынасы - реалия және фондық сөздер туралы мәліметтерді ашуға мүмкіндік береді, ал мәдени ерекшелігі осы бірліктердің лексикалық фондында болады. Дәстүрлі болғандықтан, лексикалық бірліктерді ағылшын тілінде ұғындыру немесе түсіндіру студенттердің тақырыпты оқу барысында жинақтайтын мәдени ақпаратты жақсартудың тиімді құралы ретінде әрекет етеді. Мысалы, студенттерге топқа бөліну ұсынылады. Студенттердің әр тобына ақпаратқа сүйене отырып, лингвомәдени ұғымдардың бірін түсіндіру тапсырылады, олар аутентикалық мәтінді оқу немесе ағылшын тілі мәдениетінің нақты фактілерін қамтитын бейнематериалды қарау нәтижесінде алынған. Басқа топтардың студенттері лингвомәдени ұғымның мағынасын түсініп, оны ағылшын тілінде атауы керек.

8) «Оқырман хаттамасын жүргізу» аутентикалық мәтінді оқу барысында сөздің мағынасын адекватты түрде қабылдау қабілетін дамытуға бағытталған. Мәтінді оқып, тапсырманы орындағаннан кейін студенттер осы реалияның лексикалық фонның толық бейнесін алады.

9) «Карточкалардағы тірек сөздерді пайдаланып тақырып бойынша әңгіме құрастыру». Карточкалардағы сөздерді қолдану иллюстрациялық материалдарды тарту арқылы жүретін болса, бұл тапсырма тиімдірек болады. Мысалы, видеоүзінді көрмес бұрын, студенттерден мәтіннен алынған сөздермен өз әңгімесін құрастыру және сол арқылы тыңдалған мәтіннің оқиғаларын алдын-ала болжау сұралады.

10) «Мәдени белгілері бар лексиканы қолдану арқылы диалог құру және ойнату». Студенттер белгілі бір сөздердің мағынасын контекст арқылы өз бетінше болжауы керек. Өз диалогтарын құру және ойнау белгілі бір мәдени белгілері бар сөздерді адекватты қарым-қатынас жағдайларында саналы және контексттік-шартты қолдануға ықпал етеді.

11) «Түсініктеме» лингвомәдени ұғымды семантизациялау әдісі ретінде берілген лексикалық бірліктің фондық ақпаратын көрсетеді, онымен студенттер зерттелетін ұғымның мағынасы туралы болжайды.

Ағылшын тілінде осы сипатталған әдістемелік тәсілдің, тапсырмалар мен жаттығулар кешенін мақсатты және жүйелі түрде қолдану, сайып келгенде, лингвомәдени құзыреттілікті қалыптастыратын лингвомәдени білімдер мен дағдылардың тізбесін дәйекті түрде қалыптастыруға ықпал етеді [2., 345-346].

Нәтиже. Ғылыми-әдістемелік мақсаттар үшін оқылатын тіл мен ана тілінің реалияларын бөліп алу керек, өйткені біріншісі семантизацияны қажет етеді және негізінен рецептивті ассимиляцияға, ал екіншісі - мұқият ассимиляцияға арналған, өйткені олар сабақтағы ауызекі сөйлеудің міндетті элементтері, ал кейбір жағдайларда міндетті кәсіби лексика элементтері болып табылады.

Реалиялардың әр түрлі классификациясы бар. Тақырыптық критерийге сүйене отырып, біз зерттеуіміздің негізі ретінде В.П. Фурманова жасаған реалиялардың жіктелуін аламыз:

1) географиялық объектілердің атаулары мен белгілерін қамтитын географиялық реалиялар;

2) әкімшілік бөлінудің бірліктерін, мемлекеттік жүйенің ерекшелігін, саяси партияларды, ұйымдарды, саяси бірлестіктерді білдіретін лексемаларды қамтитын әлеуметтік-саяси реалиялар;

3) өнер, әдебиет, білім салаларынан және тағы басқа әр түрлі ұғымдарды білдіретін мәдениет реалиялары;

4) әдетте этностың ерекшеліктерімен тығыз байланысты және күнделікті өмірді, тұрмыс салтын, көлік, демалыс, бос уақытты, әдет-ғұрыптарды, салтты, мерекелерді сипаттайтын этнографиялық реалиялар.

Лингвомәдени құзыреттіліктің мазмұнын талдау негізінде ағылшын тілін тереңдетіп оқитын лингвистикалық емес мамандық студенттері арасында оның қалыптасу деңгейлерінің жіктемесін жасауға тырыстық, оған келесі деңгейлер кіреді:

1) лингвомәдени білімдерді иелену және жинақтау мақсатында аутентикалық мәтінмен бастапқы танысуды және ондағы ұлттық белгімен анықталған сөзді анықтауды білдіретін семантиканың ұлттық-мәдени компоненті бар лексикалық бірліктерді қабылдау және адекватты түсіну деңгейі;

2) студенттердің репродуктивті және өнімді монологиялық баяндамаларында семантиканың ұлттық-мәдени компоненті бар лексикалық бірліктерді адекватты пайдалануды болжайтын лексикалық эквиваленттік деңгей;

3) студенттерді аутентикалық мәтіннің әлеуметтік-мәдени ақпараттарын объективтен шығару, ондағы ұлттық белгілері бар сөздерді анықтау және ағылшын тілінде лингвоелтанушылық түсініктемелер құрастыру бойынша лингвомәдени іскерлікке ие екендігімен сипатталатын белсенділік деңгейі [2., 344-345].

Талқылау. Осы бағытта жүргізген ғылыми зерттеулерде, Еуропалық кеңес ұсынған құзыреттерден басқа, қосымша құзыреттер мен коммуникативті құзыреттіліктің көп компонентті құбылысының бөлігі болып табылатын құзыреттіліктер, атап айтқанда келесі: ақпараттық, когнитивті, пәндік, мәдениаралық, лингвоелтанымдық, эмпатикалық, лингвомәдени және тағы басқалары бөлінеді және құрылымдық-функционалдық талдауға ұшырайды.

Сонымен, ғылыми педагогикалық әдебиеттерді талдау құзыреттіліктің әр түрлі дефиницияларды қолдану арқылы анықталған күрделі, көп компонентті, пәнаралық ұғым

екенін көрсетті. Бұл ұғымның мазмұнын сипаттау еркін сипатта болады және көлемімен, құрамымен, мағыналық және логикалық құрылымымен ерекшеленеді.

Бізді қызықтыратын «лингвомәдени құзыреттілік» тұжырымдамасының мағыналық мазмұнын анықтау үшін маңызды болып «мәдени лингвистика» тұжырымдамасын түсіндіру табылады, оны біз зерттеу шеңберінде мәдени құндылықтардың таңдалған және ұйымдасқан қорын белгілі бір жолмен зерттейтін және мәдениетті зерттеумен тікелей байланысты синтездейтін типтегі күрделі ғылыми пән ретінде қарастырамыз, сөйлеуді қалыптастыру мен қабылдаудың белсенді коммуникативті процестерін, лингвистикалық тұлғаның тәжірибесін және ұлттық менталитетті зерттейді, лингвистикалық «әлем көрінісінің» жүйелі сипаттамасын ұсынады және оқытудың білімдік, тәрбиелік және интеллектуалды міндеттерін жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

«Лингвомәдени құзыреттілік» тұжырымдамасының мазмұнын жалпылама жүйелік талдау негізгі ғылыми позицияларды бірнеше ғылыми бағыттар түрінде ұсынуға мүмкіндік береді, оның шеңберінде оның негізгі белгілері қарастырылады:

1) мәдени, құзыреттілікке бағдарланған - лингвомәдени құзыреттілік жеке тұлғаның мәдени құзыреттілігінің бір бөлігі ретінде түсіндіріледі, қарым-қатынаста көрінеді және берілген лингвистикалық мәдениет шеңберінде вербалды және вербальды емес қатынастың жалпы нормалары, ережелері мен дәстүрлері туралы өзара байланысты идеялардың жиынтығы. Лингвомәдени құзыреттілікке институционалды, шартты, семиотикалық және лингвистикалық ерекшеліктер тән;

2) коммуникативті - лингвомәдени құзыреттілік деп белгілі бір коммуникативтік салаларда және жағдайларда нақты сөйлеу айтылымдары немесе белгілі бір коммуникативті мінез-құлық түрінде қажет және іске асырылатын және берілген субмәдениет немесе жеке тұлға игерген лингвомәдени құзыреттілік бөлігімен шартталған процедуралық білім болып түсініледі (тұжырымдаманың білім белгісі);

3) лингвомәдени - лингвомәдени құзыреттілік, тіл туралы түсініктерді кеңейту және тереңдету мақсатында тіл мен мәдениеттің өзара іс-қимылына негізделген тіл феномені емес, мәдениет феномені ретінде қарастырылады (ұғымның лингвомәдени ерекшелігі);

4) лингводидактикалық - берілген лингвистикалық мәдениет шеңберіндегі вербалды және вербальды емес қарым-қатынастың жалпы нормалары, ережелері мен дәстүрлері туралы идеялар (тұжырымдаманың прагматикалық белгісі); осы бағыт аясында лингвомәдени құзыреттілік белгілі бір ұлттық тілде қамтылған мәдениет туралы алынған білімге негізделген адамның дербес іске асырылған қабілеті ретінде түсіндіріледі;

Қазіргі ғылыми дискурстағы пікірталас сонымен қатар «лингвомәдени» және «лингвомәдениеттанымдық» құзыреттілік ұғымдарының екіұшты болуы туралы мәселе болып табылады. Лингвомәдениеттанымдық құзыреттілік белгілі бір ұлттық тілде қамтылған мәдениет туралы білім жүйесі және осы білімді іс жүзінде қолдану үшін арнайы дағдылардың жиынтығы ретінде және көбіне - сөйлеушінің немесе тілде көрсетілген бүкіл мәдени құндылықтар жүйесін тыңдаушының білуі ретінде қарастырылады.

Лингвомәдени құзыреттілік деп тілдік бірліктерде көрінетін және қарым-қатынастың когнитивті негізін құрайтын әлем туралы білімді игеру негізінде басқа лингвомәдени қоғам өкілдерімен адекватты түсіну және өзара әрекеттесу қабілеті мен дайындығы анықталады.

Сонымен, «лингвомәдени құзыреттілік» тұжырымдамасының мазмұны, біздің ойымызша, мәдениеттің және мәдени құндылықтардың «білім» компонентімен, кез-келген практикалық қызметте осы біліммен жұмыс жасау мүмкіндігі түріндегі белсенділік аспектісімен көбірек байланысты. Лингвомәдени құзыреттілік күрделі коммуникативті-танымдық аспектіде қарастырылады және белгілі бір әлеуметтік-мәдени кеңістіктегі сөйлеу әрекетінің әр түрлі түрлерін иемденуді, басқа біреудің сөйлеген сөзін және басқа біреудің мәдениетін қабылдау қабілетін және толерантты қарым-қатынастың шарттары мен міндеттерін ескере отырып, өз тұжырымдарын құруды қабылдайды [3., 101-102].

Қорытынды. Коммуникативті технологияның алдыңғы қатардағы оқыту технологиясы болып есептелуінің бір себебі, шетел тілін үйрену шетел тілінде сөйлеу арқылы іске асатындығында және осы тұстан тіл мен сөйлеу арасындағы ортақтық пен ерекшелікті көре аламыз. Тіл дегеніміз қалыптасқан тілдік формалардың жүйелі жиынтығы, ал сөйлеу дегеніміз психологиялық, әлеуметтік, ментальді және мәдени құбылыс. Осы жерден тілді үйретудегі структурализмдік принциптен лингвомәдени, антропоэзектілік принципке қарай жылжу керектігіміз көрінеді.

Тіл дегеніміз тек грамматикалық құрылымдар жүйесі ғана емес, яғни тек лингвистикалық факторлардан ғана тұрмайды, сонымен қатар, ол экстралингвистикалық факторлардан да тұрады. Басқаша айтсақ, белгілі бір ұлттың тілі дегеніміз ол сол ұлттың жаны. Ал шетел тілін меңгеруші адам тілдің фонетика, лексика, сөзжасам, грамматка сынды құрылым бөліктерін ғана меңгеріп қоймай, сол тілде сөйлейтін адамдардың ой-танымымен деңгейлес бола алуы керек. Егер, алғашқысы іске асып, кейінгісін шегеріліп қояр болса, тұлға шет тілін өмір тынысында қолданысқа түсіргенде сыртқы ортамен конфликте келіп қалуы мүмкін.

Лингвомәдени құзыреттілікті дамыту үрдісінде тіл үйренушінің бойында мынадай қасиеттер қалыптасып, дамиды: өзге мәдениетті танып-біледі, толеранттылық қасиеті алыптасады, көзқарасы өзгереді. Лингвомәдени құзіреттіліктің құрылымдық-функционалдық негіздеріне: лингвомәдени, метакогнитивті, метатілді, әлеуметтік мәдени, коммуникативті аспектілер жатады. Тілдік қабаттың алғашқы коммуникативтік қабаты, тұрмыстық деңгей және арғы түптегі лингвомәдени қабаттарын тіл үйренуші рет-ретімен меңгереді. Тіл білімінде соңғы кездері қарқынды дамып келе жатқан лингвомәдени аспект бүгінгі лингвистиканың өзекті мәселесі.

Шетел тілін оқытуда дәстүрлі әдістер мен технологияларды қолданып қана қоймай, тіл үйренушілердің қызығушылығын арттыратын коммуникативтік технологияны қолданудың маңызы зор. Коммуникативті технологиялар арқылы лингвоелтанымдық, лингвомәдени құзіреттілікті арттыру тіл үйренудің басты аспектісі болып табылады десек қателеспейміз.

Тіл ойлаумен, ұлтпен, мәдениетпен байланыста болады. Бұл мәселенің екінші бір жағы, шетел тілін үйренуші адам сол елдің мәдениетін де бірге қабылдауы керек, үйренуі керек. Тіл мәдениеттен, танымнан, менталитеттен тыс өмір сүрмейді. Ол әрдайым осы аспектілерден көрініс тауып отырады.

Мұғалімдердің көпшілігі жаңа технологияларды ең алдымен оқытудың белсенді әдістері деп түсінеді. Сабақта негізінен қандай технологияларды, формалар мен әдістерді қолданатындығы туралы сұраққа мұғалімдердің басым бөлігі: рөлдік және іскери ойындарға, пікірталастарға, жобаларға басымдық береді. Кең таралуына қарамастан, оқыту процесінде сандық технологияларды қолданатын мұғалімдер саны аз.

Осыған қарамастан, жалпы және мәдениаралық құзыреттілікте шетел тілінің құзыреттілігін қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын теория тұрғысынан жеке тұлғаға бағытталған, проблемалық және дамыта оқытумен қатар компьютерлік оқыту басымдық ретінде атап өтілді. Яғни, мұғалімдер цифрлық технологияларды қолданудың маңыздылығын біледі, бірақ оларды жүйесіз пайдаланудың келесі себептерін көрсетеді: техникалық құралдардың жетіспеушілігі (тиісті білім беру бағдарламаларымен жабдықталған лингафондық зертханалар), жаңадан пайда болып жатқан жаңа педагогикалық технологиялар туралы мұғалімдердің жеткіліксіз хабардарлығы, заман ағымына «ілесуге» құлықсыздық және оқытудың дәстүрлі формалары мен әдістерін инновациялық әдістермен үйлестіру.

Студенттердің мәдениаралық коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру келесі қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

- шетел тілін оқыту процесінде студенттердің әлеуметтік-лингвомәдени білімі мен стратегиялық дағдыларына жеткілікті көңіл бөлінбейді;

- оқытушылардың дәстүрлі инновациялық формаларымен, әдістерімен және құралдарымен қатар жеткіліксіз қолдануы;

Мәдениетаралық қатынастың сәтті құрылуына байланысты болатын, мәдениетаралық білімнің тапшылығы, сандық технологияларды қолданатын студенттердің мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігін көрсетеді [4., 366-367].

Сол себепті шет тілі мұғалімі де, студенттер де лингвомәдени құзыреттіліктің міндетті түрде қалыптасуын ұмытпауы керек деген қорытындыға келеміз. Сабақта білім алушының лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыру үшін оқытылып жатқан тілдің мәдениеті туралы хабарлайтын түрлі қосымша материалдарды (бейне, аудио, кітаптар, презентациялар) пайдалану керек [5., 282].

Бүгінгі зерттеу жұмысымызды тәмамдай келе, шет тілін оқытуда коммуникативті технологиялар арқылы тіл үйренушінің лингвомәдени құзыреттілігін арттырудың маңыздылығын айтып өттік. Кез келген тілдің мәдени коды, әлемнің тілдік бейнесі бар екендігін ескерсек, тіл үйренушіге коммуникация арқылы сол тілдің мәдениетін бірге оқыту маңызды аспект болып табылады. Бүгінгі жаһандану дәуірінде мәдениетаралық коммуникация, толеранттылық, лингвомәдени құзыреттілік шет тілі мамандарының сапасына жауап беретін негізгі критерийлер болып тұрғандығы белгілі. Тілді оқытудың коммуникативтік технологиясы тіл үйренушіге алдын ала дайындалған, әрі тіл үйренушінің жас және деңгейі мен жеке ерекшелігіне негізделген, бейімделген мәтіндермен жұмыс істеу арқылы сол мәтіндер мен диалогтарды ауызша тілде қолдану арқылы іске асады. Өз кезегінде бұл көрнекілік материалдар оқытудың өмірмен байланыстылығы, ғылымилығы, білімділігі, шынайылығы және тағы басқа принциптерімен ұштасып жатуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1) Лысенко Н.К. Шет тілі болашақ мұғалімінің лингвомәдени құзыреттілік тұжырымдамасы, мазмұны және құрылымы // БҚМУ Хабаршысы. Сер. пед. – 2019. – Т.1. №73. – Б. 152-163.
- 2) Ковалева Ю.Ю. Лингвокультурный компонент содержания иноязычной подготовки студентов технического вуза // «Молодой учёный» 2010. № 4 (15). С. 342-346.
- 3) Подгорбунских А.А. Содержание понятия «лингвокультурная компетентность студентов вуза» // Вестник ЮУрГУ. Серия «Образование. Педагогические науки». – 2011. – Т. 14. №38. – С. 100-103.
- 4) Раздобарова М.Н., Калиниченко Э.Б., Захарова С.А., Иванова Л.М., Ланина А.В. Анализ уровня сформированности межкультурной коммуникативной компетенции студентов неязыковых вузов // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. 2020. № 3 (181). С. 362-367.
- 5) Глушакова И.В. Формирование лингвокультурной компетенции при обучении иностранному языку // В сборнике: Стратегия и тактика подготовки современного педагога в условиях диалогового пространства образования. сборник научных статей. 2019. С. 280-283.

МРНТИ 14.35.09

Сыдықжан А.Н.¹, Болат А.Б.², Байсыдық И.Б.³
^{1 2 3} Абай атындағы КазУПУ
^{1 2 3} оқытушылар, педагогика ғылымдарының магистрлері
Алматы қ., Қазақстан

“БИОЛОГИЯ” МАМАНДЫҒЫ СТУДЕНТТЕРІНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл басылымның мақсаты – ағылшын тілін биология мамандығында оқитын студенттерге оқытудың ең қолайлы әдіснамасын қарастыру. Соңғы зерттеулер мен ғылыми және әдістемелік бағыттарға сәйкес, CLIL технологиясы ең тиімді екенін дәлелдеді. Біз алдымызға келесі міндеттерді қоямыз: технологияның құрылымы мен ерекшеліктерін қарастыру, осы технологияның әдіснамалық потенциалын қазақстандық педагогика тұрғысынан талдау, сонымен қатар оны ағылшын тілінде биологияны оқыту үшін қолдану мүмкіндігі.

Түйін сөздер: CLIL технологиясы, кіріктірілген сабақтар, оқыту әдістемесі

Сыдықжан А.Н.¹, Болат А.Б.², Байсыдық И.Б.³

^{1 2 3}ҚазНПУ им. Абая

^{1 2 3}преподаватели, магистры педагогических наук.

г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ МЕТОДОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА СТУДЕНТАМ СПЕЦИАЛЬНОСТИ “БИОЛОГИЯ”.

Аннотация

Цель данной публикации заключается в рассмотрении наиболее приемлемой методологии преподавания английского языка студентам специальности “Биология”. Согласно последним исследованиям и научно-методологическим трендам, наиболее эффективно показала себя технология CLIL. Мы поставили такие задачи как: рассмотреть структуру и особенности технологии, проанализировать методологический потенциал данной технологии в разрезе казахстанской педагогики, а так же возможности применения для преподавания биологии на английском языке.

Ключевые слова: технология CLIL, интегрированные уроки, методология преподавания

Sydykzhan A.N.¹, Bolat A.B.², Baisidik I.B.³

^{1 2 3}KazNPU named after Abay

^{1 2 3} teachers, masters of pedagogical sciences.

Almaty, Kazakhstan

FEATURES OF THE METHODOLOGY OF TEACHING ENGLISH TO THE STUDENTS OF THE SPECIALTY “BIOLOGY”

Abstract

The purpose of this publication is to consider the most appropriate methodology for teaching English to the students of the specialty “Biology”. According to the latest research and scientific and methodological trends, the CLIL technology has proven most effective. We set such tasks as: to consider the structure and features of the technology, to analyze the methodological potential of this technology in the context of Kazakhstan pedagogy, as well as the possibility of using it for teaching biology in English.

Key words: CLIL technology, integrated lessons, teaching methodology

Кіріспе. Еліміздің егемендік алып, қоғамдық өмірдің барлық, соның ішінде білім беру саласында жүріп жатқан демократияландыру мен ізгілендіру білім жүйесінің осы күнге дейін дағдарыстан шығаратын қуатты талпыныстарға жол ашты.

Қазіргі кезде біздің Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу – тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, басқаша қарым-қатынас, өзгеше менталитет пайда болуда [1].

Білім беру мазмұны жаңа үрдістік біліктермен, ақпараттарды қабылдау қабілетінің дамуымен ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламасының нақтылануымен байланысқа түсуде.

Ақпарат дәстүрлі әдістері: ауызша және жазбаша, телефон және радио байланыс – қазіргі заманғы компьютерлік құралдарға ығысып орын беруде. Баланың жеке басын тәрбиелеуде оның жан дүниесінің рухани баюына, азамат, тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлуде. Есте сақтау, ақыл – ойын дамытатын оқуға көшу. Бүгінгі жас ұрпаққа жан-жақты білім беру, тәрбиелеу әрбір ұстаздың басты міндеті. Бастауыш мектептің алдында тұрған негізгі мәселе оқушыларды дамыта оқыту, яғни оқушыны оқу әрекетіне қалыптастыру, олардың оқуға ынтасын ояту, қызығушылығын ояту.

Зерттеу әдістері: теориялық әдістер: шетел тілін оқыту әдістемесі бойынша арнайы отандық және шетелдік әдебиеттерді талдау; эмпирикалық әдістер: оқу үдерісін бақылау; тіл мамандары мен пән оқытушыларымен сұхбат; биология мамандығының В1, В2 деңгейіндегі студенттерімен тест жүргізу, деректерді статистикалық өңдеу әдістері.

Нәтижелер. ХХІ ғасыр табалдырығында тұрған азамат дамуының жаңа кезеңі білім беру прогрестің ең маңызды факторларының бірі болып саналатын кезең.

Қазақстан Республикасының орта білімді дамыту тұжырымдамасында қазіргі мектептер:

- практикалық қызметте жинақталған барлық игіліктердің сақталуы;
- қоғамның интеллектуалды қуатын жетілдіру;
- еліміздің материалдық – қаржылық әл-ауқатын әрі қарай дамыту;
- орта білім беру жүйесін әрі қарай дамыту тағы сол сияқты міндеттерді

көздейді.

Бүгінгі таңда әлемнің алпауыт мемлекеттері барынша көп тілді, әсіресе, халықаралық тілдерді меңгеруді дамудың маңызды қадамдарының қатарына қосып отыр. Сол себепті біз де өз мемлекетіміздің қарыштап дамып, өркениеттен тыс қалмауы үшін көп тілді меңгеруге үлкен көңіл бөуіміз қажет. Бұл заман талабынан туындап отырған қажеттілік. Себебі бірнеше тілде еркін сөйлей де, жаза да білетін маман бәсекеге қабілетті тұлғаға айналатыны сөзсіз.

Үштілділік туралы Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев білім және ғылым саласы қызметкерлерінің ІІІ съезінде сөйлеген сөзінде: «Ағылшын тілінің қажеттілігі әлемге тән қажеттілік, бүгінгі күн талабы. Ал орыс тілін жақсы білу-біздің байлығымыз» десе, 2007 жылы «Жаңа әлемдегі Жаңа Қазақстан» атты Жолдауында: «Қазақстан бүкіл әлемге халқы үш тілді пайдаланатын жоғары білімді ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар: қазақ тілі-мемлекеттік тіл, орыс тілі-ұлттаралық қатынас тілі және ағылшын тілі-жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі» деген болатын.

Көптілді білім берудің негізгі мақсаты – оқушыларды білімді, тәрбиелі, дарынды, жан-жақты, көптілді тұлға ретінде қалыптастыра отырып, оларға өздерінің білімін әрі қарай Қазақстан, Ресей, Еуропа, Америка мен Азияның алдыңғы қатарлы ЖОО-нда жалғастыруына мүмкіндік беру. Бұл өз алдына білім беру сапасының, ғылым салаларының дамуы мен сапасының артуына алып келуі тиіс [2].

Қазақстанның ЖОО-нда жаратылыстану циклының пәндерін ағылшын тілінде оқытатын мамандарды даярлау қолға алынуда. Дегенмен, әлі де ағылшын тілінде сабақ беретін мамандардың тапшылығы үлкен қиындық туғызады, үштілді мектептер эксперимент ретінде ашылған уақыттағы шетелдік волонтерлер мен мамандар ұзақ уақытқа тұрақтамағаны белгілі. Мектептерде көбінесе ағылшын тілін өздігінен оқыған пән мұғалімдері немесе ағылшын тілі пәні мұғалімдері жаратылыстану-математика циклының пәндерінен сабақ беруде.

Бұл қиындықтар мемлекеттік стандартқа сай ағылшын тілінде биология оқулықтарын шығару, пән мұғалімдерін ағылшын тілі курстарына жүйелі жіберу арқылы, негізгі ғылыми терминдердің сөздігі жасау және пәнге байланысты басты терминдерді сол пән басталған сыныптан бастап оқыту арқылы тиімді шешуге болады.

Осыған сәйкес Қазақстан мектеп оқушылары жаратылыстану пәндерін ағылшын тілінде оқытын болады. Сонымен қатар, Білім министрлігі Шекспирдің тіліне бірден оқытылатын пәндердің төртеуін бірдей аударуды жоспарлап отыр. Олар: физика, Химия, Биология, және информатика пәндерінің мұғалімдері ағылшын тілінде сөйлеулері міндет болып отыр. Бұл реформа біртіндеп жүзеге асырылатын болады. бұл оқытудың жаңа жүйесіне бірінші көшу 2023 жылға қарай ғана мүмкін болады деп күтілуде. Сол уақытқа қарай еліміздің барлық мектептері үш тілдік стандартқа өтуге тиіс. Яғни сабақтар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде үйретіле бастайды. Қазақстан Тарихын мемлекеттік тілде оқыту жоспарланып отыр. Үш тілде білім беру жүйесіне көшу бойынша жұмыстарды арнайы орталықтар бақылайтын болады. Ал жоғары білікті оқытушыларды даярлау қазірден басталып кетті. Республиканың барлық оқытушылары жақын арада біліктілікті арттыру курстарында жіберіледі.

Бүгінгі таңда жалпы білім беретін мектептер үшін биологияны ағылшын тілінде оқыту Қазақстанның жоғары педагогикалық оқу орындары мен сарапшы мұғалімдерінің ең белсенді қатысуын қажет ететін, онда Қазақстан білім саласының ең өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Осы мәселенің өзектілігі бірқатар әлеуметтік маңызды факторларды қамтиды: біріншіден, Елбасының Қазақстан Республикасы халқына «Үштұғырлы тіл» мәдени жобасына сәйкес «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» жолдауында және көптілді білім беру концепциясында атап көрсеткендей оқу процесін жүзеге асыру қажеттілігі, екіншіден, Қазақстанның жоғары оқу орындарындағы табиғи математикалық циклінің оқу-әдістемелік нысандарын оқытуға ерекше назар; үшіншіден, Қазақстанның электронды білім беру жобасында жарияланған, жоғары мектепте оқу процесін компьютерлендіруге қажеттілік [3].

2007-2008 оқу жылынан бастап Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі халықаралық стандарттар деңгейіне дейін білім сапасын жақсартудың басты бағыттарының бірі болған үш тілді оқыту бойынша жаңа білім беру жобасын іске асыруды бастады. Бұл жобаны іске асыру сыныптарды жылдан жылға арттыру және барлық мектептердің үш тілде оқытуға біртіндеп көшуін қамтамасыз етеді. ҚР білім министрлігінің бұйрығына сәйкес, 7-ші сыныптан Қазақстан бойынша табиғи және математикалық циклдің бір немесе бірнеше объектілерін зерттей отырып, қазақ мектептерінің бағдарламасына сәйкес ағылшын, қазақ, әдебиет және Қазақстан тарихын мектептерде орыс класстарымен қазақ тілінде оқыту, орыс мектептерінің бағдарламасына сәйкес, қазақ сыныптарымен орыс тілі және әдебиет пәндерін орыс тілінде оқытуды қамтамасыз ете отырып жалпы оқу нысандарын үш тілде оқытуды жүзеге асыру жұмыстарын ұйымдастыру тапсырылды. Дегенмен, Қазақстан жоғары оқу орындарының белгілі жетістіктеріне және оң өзгерістеріне қарамастан, көптілді білім беруді іске асыруда табиғи-математикалық цикл нысандарды оқытуды ағылшын тілінде орындауға қабілетті педагогикалық кадрларға қатысты және ағылшын тіліндегі оқу-әдістемелік кешенмен қамтамасыз етуге қатысты біршама қиындықтар болды. Сондықтан, мысалы, жоғары мектептерде ағылшын тілінде Биологияны оқыту қажеттілігі қазақстандық білім беру мемлекеттік стандарттарын, стандартты

бағдарламаларды және, ең маңыздысы, Қазақстанда осы пәнді жоғары мектептерде оқыту дәстүрлерін ескере отырып құрылған оқу-әдістемелік кешендермен әлі кунге қамтамасыз етілмеген. Қолданыстағы ағылшын тіліндегі биология оқулықтары, мысалы, қазақ-түрік лицейінде қоданылып жүрген оқулықтар жоғарыда аталған талаптарға толығымен жауап бере алмайды [4].

Қазіргі таңдағы Қазақстан мектептерінде табиғи және математикалық цикл пәндері, соның ішінде ағылшын тіліндегі биология пәні бойынша оқулықтар тапшылығы, ҚР мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес көптілді оқыту саласында орташа білім беру көрсеткіші бойынша серпінді нәтижелерге мүмкіндіктер береді.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде іс жүзінде анықталып табылған оқыту үрдісінің нәтижесін көтеретін әдіс-тәсілдері, түрлері көбінде жаңашыл инновация деп аталады. Соның бірі де бірегейі, ағылшын тілін мақсатты түрде меңгерту, яғни, тіл мен пәнді кіріктіріп оқыту.

Бүгінгі таңда жалпы орта білімнің мақсаттары өзгеріп, жаңа оқу жоспарлары, жеке дара пәндер арқылы емес, кіріктірілген білім беру салалары арқылы мазмұнды көрсетудің жаңа көзқарастары әзірленіп отыр. Әрекетті тәсілге негізделген білім берудің жаңа тұжырымдамалары жасалуда. Бұл жағдайлар әдістеме аясында жаңа теориялық зерттеулер үшін негіз жасап, оқу үдерісін ұйымдастыруға жаңа көзқарастарды талап етеді. Білім беруді жаңарту оқытуды ұйымдастырудың дәстүрлі емес әдістері мен формаларын пайдалануды, соның ішінде пайдалану нәтижесінде балалардың бойында дүниені біртұтас қабылдауы пайда болатын, көп айтылатын оқытудағы дәл әрекетті тәсілдің өзі қалыптасатын кіріктіріп оқытуды талап етеді. Кіріктіру тек пәндер бойынша білімдердің өзара байланыстары көзқарасынан ғана емес, оқыту технологиялары, әдістері мен нұсқаларын кіріктіру ретінде қарастырылады. Педагогикалық технологиялардың түрлері көп, оларды түрлі негіздеріне қарап ажыратады. Дидактикада технологиялардың үш негізгі тобы атап көрсетіледі:

1 Оқытудың түсіндіріп-көрсету технологиясы, оның түп мәні оқушыларды ақпараттандыру, оларға білім беру және жалпы оқу сияқты, арнайы (пәндік) біліктерді де қатар шыңдау мақсатында олардың репродуктивтік қызметін ұйымдастыру.

2 Тұлғаның өздігінен дамуын орнатып оқытуды субъективтік негізге ауыстыруға бағытталған тұлғалық-бағдарлы оқыту технологиясы (Якиманская И.С.).

3 Негізінде болашақ үштілді маманның тұлғалық дамуының ішкі механизмдерін қосуға бағытталған оқыту амалы жатқан дамыта оқыту технологиясы [5]. Осы топтардың әрқайсысы оқытудың бірнеше технологияларын қамтиды. Осылайша, мысалы, тұлғалық-бағдарлы технологиялардың тобы деңгейлеп (саралап) оқыту технологиясын, ұжымдасып өзара оқытуды, білімді толық меңгеру технологиясын, модульдік оқыту технологиясын және т.б. қамтиды [9]. Бұл технологиялар оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, оқытушылар мен студенттердің өзара әрекеттесуіндегі амалдарды жетілдіруге мүмкіндік береді. Көптеген педагогикалық технологиялардың ішінен тілдерді оқытуда айтарлықтай табысты қолданылып жүрген CLIL технологиясына назар аударылуда. CLIL өз мәнінде Content and Language Integrated Learning дегенді білдіреді – бұл дегеніміз шет тілдің басқа оқу пәндерімен кіріктіріліп оқытылуын көздейді.

CLIL негізін төрт С құрайды:

– CONTENT (Мазмұн) – бұл пән саласындағы ілгері басатын білімдер, біліктер мен дағдылар;

– COMMUNICATION (Қатынас) – бұл оқытуда шет тілін пайдалану біліктері;

– COGNITION (Таным) – бұл жалпы түсінікті қалыптастыратын (нақты және абстрактілі) танымдық және ойлау қабілеттерін дамыту;

– CULTURE (Мәдениет) – бұл өзін мәдениеттің бір бөлігі ретінде ұғыну, сонымен қатар балама мәдениеттерді қабылдау. CLIL – бұл түрлі білімділік мәнмәтінінде қолданылатын көзқарастардың тұтас бір қатарын біріктіретін өзінше бір термин. CLIL

енгізудің түрлі амалдарын сипаттайтын терминдердің тұтас бір қатары бар, мысалы: толық тілдік ену, ішінара тілдік ену, «тілдік нөсер» және т.б. CLIL-дің негізгі қағидаларын анықтауда түрлі еуропалық елдерде мәдени және тілдік ортасын қамтитын, пәндік және білімділік міндеттерді шешуге бағытталған оның 4 негізгі қыры бөліп көрсетіледі. Осы 4 қырының әрбіреуі білім алушылардың жасына, әлеуметтік-лингвистикалық ортасы мен CLIL ену дәрежесіне қарай түрліше жүзеге асырылады. [6].

CLIL технологиясы бойынша оқытудағы негізгі қағидалар болып табылатындар:

- CLIL ұғымы шегінде орналасқан қағидалар. Бұған пәнаралық байланыстар, сонымен қатар тілдік құзыреттілік, тек оқуға ғана емес, сонымен қатар жаңа білімдерді өмірде пайдалануға, сәйкесінше өмірлік мотивацияны арттыруға дайындық, табысқа беталыс жатады. Осының барлығын CLIL оқытуының артықшылықтарына жатқызуға болады;

- жоғарыда атап көрсетілген төрт компонент жүзеге асырылатын CLIL табысты сабағы;

- одан өзге, әр сабақта тілдік дағдылардың барлық түрлері қолданылуы тиіс.

CLIL технологиясы бойынша оқытудың мақсаттары:

– оқытылатын пән арқылы шет ел тілін зерделеу;

– пәнді шет ел тілі арқылы зерделеу [5].

Осылайша, студенттерді ана тілінде және оқып үйренетін тілде оқыту бір тұтасты құрайды. Ағылшын тілі арқылы жаратылыстану, биология, химия, информатика, география және тағы бірқатар басқа пәндер оқытыла алады. Осы пәндерді ағылшын тілінде оқыту үшін таңдап алынуы толық негізделген. Ол үшін бұл пәндер білім беру мазмұнының ұлттық емес құрамдасын құрайтыны туралы тұжырымды еске алғанның өзі жеткілікті, өйткені француз физикасынан өзгеше неміс физикасы (химиясы, математикасы және т.б.) жоқ және т.с.с. Бұл тұжырымды тілдік немесе әлеуметтік-гуманитарлық циклдағы пәндерге қатысты айтуға болмайды: олар әрдайым этникалық тұрғысында шығады, сондықтан да өзінің жиынтық мәнінде білім берудің ұлттық мазмұнын құрайды.

Талқылау. Алғашқы CLIL эксперименттері Еуропадағы оқу үрдісі екі немесе одан да көп тілдерде жүргізілетін елдерде жүргізілді. Нидерландыда зерттеушілер тәжірибені мотивациялары мен мақсаттары түрліше деңгейде болып табылған оқушыларға да жасап көрді. Атап айтсақ Дэ Графф, Купмен, Аникина және Уэстоф (2007) секілді ғалымдар шетелде оқуға, халықаралық қоғамда өмір сүруге немесе ағылшын тілінде оқытылатын курстарға қатысуға ұмтылатын студенттерге CLIL технологиясын қолданып пәндерді ағылшын тілінде жүргізіп тәжірибеден өткізген[7].

Нидерландыда оқушылары орта мектептің басын тарих, география, биология сияқты пәндерден бастайды, және CLIL технологиясын сынау барысында бұл пәндерді ағылшын тілінің мамандарынан машықтандыру курстарынан өткен таңдаулы голландтық мамандар жүргізеді. Зерттеу нәтижелері CLIL-дің голланд тілінің тілдік біліктілігін азайтпайтындығын және оқу бағдарламасында тілді оқыту қосымша уақыт талап етпейтіндігін, керісінше оқушылар ағылшын тілінен жоғары деңгейге жететіндігін дәлелдеп отыр [8].

Сонымен қатар Голландтық ғалымдар Тижсэн және Убагс (2011) ағылшын тілді елде туылмаған 28 қыз және 26 ұл балаға тәжірибе жасап көрді. Олар 7-сыныптан бастап ағылшын тілінің міндетті курсы және 9-сыныптан бастап химия пәнін оқыған. Тәжірибеге қатысқан мұғалімдердің - кейбірі үлкен педагогикалық тәжірибеге ие CLIL химия мұғалімдері болды. Тәжірибе барысында химиялық ұғымдар бірінші рет түсіндірілгенде, тек өте күрделі терминдер ғана голланд тіліне аударылды [9].

Жалпы білім беретін мектептерде CLIL әдістемесінің негізін келесідей постулаттар құрайды:

– тілді білу пән мазмұнын оқып білу құралы болып табылады;

– сабақтар еліктіргіш түрде өткізіліп, оқушылар ғылыми тәжірибелерді орындайды және түрлі эксперименттерді іске асырады;

- тіл жалпы білім беру бағдарламасына кіріктірілген;
- тілді қызықты тақырыптарды талқылауға мүмкіндік беретіндей етіп пайдалануға үйренудің мотивациясы арта түседі;
- сабақтар тілдік ортаға еруге негізделеді;
- мәтіндерді шет ел тілінде оқу қажетті дағдылар болып табылады[10].

Қорытынды. Кіріктірілген сабақтарды әзірлеу және өткізудің бірнеше кезеңдері бар:

1. Пәндерді (біздің жағдайда олардың төртеуі тілдік емес және біреуі тілдік пән) оқу кезінде жалпы ұғымдарды түсіндіруде пәндер бойынша оқу бағдарламаларын қиыстыру. Оқу бағдарламаларын талдау, ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді ұсыну барысында мұғалімдермен оны зерделеу, пысықтау, жинақтау және бақылау кезінде оқушылар білімін кіріктіруді талап ететін материалдар іріктеп алынады. Бұл үдерісте терминологиялардағы, түрлі оқу пәндеріндегі сол бір шамаларға арналған бірліктердегі келіспеушіліктер жойылады. Тақырыпты өту мерзімдері, қалыптасатын ұғымдар, пәнаралық байланыстардың түрі және т.б. көрсетілген кестені құру осы жұмыстың нәтижесі болуы мүмкін.

2. Көрсетілген пәндер бойынша өзара байланысқан тақырыптардың кіріктірілген мазмұнын қарастыру, пәнаралық байланысы бар сабақтың тақырыбы мен мақсаттарын таңдау.

3. Кіріктірілген сабақтың түрін таңдау. Сабақтың жоспарын құру, бақылау әдістері және мектеп оқушыларының оқыту әдістері мен тәсілдерін бағалауды анықтау. Оқыту мазмұнының өзара әрекеттесуіне (өзара байланысуына), болашақ сабақтың уақытына алдын ала хронометражын өткізуге ерекше көңіл бөлінеді. Сабақты жоспарлаған кезінде пән оқытушылары сабақтың оқу мақсаттарын да, тілдік мақсаттарын да тұжырымдай алуы керек. Тілдік мақсаттарды белгілегенде, пән оқытушылары көмек алу үшін тілдік пән оқытушыларына жүгіне алады. Оқытушылардың мұндай серіктестігі сыныпта қолайлы білім беру ортасының құрылуына мүмкіндік туғызады. Бірақ ең бастысы – сабақты жоспарлау барысында оқытушылар «барлық оқытушылар тілді үйретеді» деген жаһандық тұжырымды ұстануы тиіс. Пәндік-тілдік кіріктірілген сабақта пәндік-тілдік кіріктіре оқытудың түбегейлі амалдарның бірі мәтінмен жұмыс істеу болсада, сабақта сөйлеу ісәрекеттерінің барлық түрлері болуы керек. Оқу материалын таңдап алғанда оқушылардың жас ерекшеліктеріне және тілдік дайындық деңгейіне жауап беретіндей, стилі жағынан алуан түрлі түпнұсқалық мәтіндерді таңдау қажет.

Егер мәтіндер шағын бөлімдерге бөлінсе және иллюстрациялармен, сызбалармен, суреттермен және т.б. сүйемелденетін болса, жақсырақ қабылданады. Мәтіндерде мәтіналды (pre-reading) және мәтінсоңы (after-reading) тапсырмалар болуы керек. Бұл тапсырмалар тек тілдік, сөйлеу дағдыларын ғана емес, сонымен қатар когнитивтік дағдыларды да қалыптастыруы керек. Соңғыларына қатысты есте сақтайтын бір жағдай, олар когнитивтік дағдыларды қарапайым ой операцияларынан (тану, сәйкестендіру, ұғыну) ойлаудың күрделі нұсқаларына (талдау, синтездеу, бағалау) қарай өсірумен қалыптастыру қажет. Құрамында диаграммалар немесе кестелер бар мәтіндер тану кезеңі үшін идеалды түрде сай келеді. Материалды мәтіннен кестеге түсіру оқушыға ақпаратты жіктеп, бастысын екінші дәрежелі материалдан ажыратуға көмектеседі [11].

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. - Томск: изд-во Томского ун-та. М.: изд-во «Барс». 1995.-250 с.
2. Зорина Л. Я. Интегрированные предметы естественнонаучного цикла /Современная дидактика: теория - практике / Под научной редакцией И. Я. Лернера, И. К. Журавлёва. - М.: ИТП и МИО РАО. 1993. - с. 125 - 140.

- 3 Шехинова И.В. *Метапредметный подход и его реализация на уроках иностранного языка.* <https://infourok.ru/user/seunova-irina-valentinovna>
- 4 *Реализация принципов предметно-языкового интегрированного обучения с помощью технологий web 2.0 в техническом вузе.* <http://cis.rudn.ru/doc/2538>
- 5 *Понятие о формах организации обучения,* http://studopedia.su/5_10605_ponyatie-o-formah-organizatsii-obucheniya.html
- 6 Рогова Г.В., Верецагина И.Н. *Методика обучения английскому языку на начальном этапе в общеобразовательных учреждениях: Пособие для учителей и студентов пед. вузов. - 3-е изд. - М.: Просвещение, 2000. - 232с.*
- 7 *Анализ и планирование урока иностранного языка в общеобразовательной школе.* <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=464865>
- 8 *Современные образовательные технологии. Центр проблем развития образования белорусского государственного университета* www.charko.narod.ru
- 9 Мартынова М.В. *Интегрированное обучение. Педагогические технологии. типы и формы интегрированных уроков. Методические рекомендации.* <http://ido.tsu.ru/ss/?unit=199>
- 10 Marsh D. *CLIL/EMILE – The European Dimension: Actions, Trends and Foresights Potential.* Jyväskylä: University of Jyväskylä, Finland, 2002.
- 11 Coyle, D., Hood, P., Marsh, D. *CLIL: Content and Language Integrated Learning.* – 2010. Cambridge: Cambridge University Press.
- 12 Deller, S, and Price, C (2007) *Teaching Other Subjects Through English (CLIL).* - 2007. Oxford: Oxford University Press.
- 13 *CLIL: An Interview with Professor David Marsh, International House: Journal of Education and Development;* - Англ. – Режимдоступа: <http://ihjournal.com/content-and-language-integrated-learning>.

МРНТИ 14.35.09

Айтбагамбетова С.Д.¹ Шаяхметова Д.Б.²

¹М01703 мамандығы 2 курс магистранты Абай атындағы ҚазҰПУ

² педагогика ғылым. кандидаты, қауымдастырылған профессоры.

п.ғ.к. Абай атындағы ҚазҰПУ

Алматы, Қазақстан

«ШЕТ ТІЛІН ҮЙРЕНУДІҢ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН КОММУНИКАТИВТІ ТРЕНИНГТЕ ҚОЛДАНУ»

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі әдістеме ғылымының басты міндеттерінің бірі - ағылшын тілін жаңа технология негізінде оқытудың әдіс-тәсілдерін, сабақтар жүйесін әзірлеу мен қолданудың технологиялық болмысын жүйелеу.

Мақалада, сонымен қатар шетел тілін соның ішінде ағылшын тілін жалпы білім беретін мектептерде ақпараттық инновациялық коммуникативті технологиялар жүйесімен оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері тілдік білім беруде өзекті болып табылатын мәселелеріне талдау жасалады. Заман талабына сай қазіргі мектептерде білім мазмұнын

оның құрылымдық жүйесін жаңарту білім реформасының басты талабы. Жұмыстың теориялық негізін құраушы салаларының бірі-оқытудың әдістемелік теориясы, себебі онда шетел тілін оқытудағы әртүрлі уақытта қолданылған әдіс-тәсілдердің теориясы, заңдылықтары, жүйесі қарастырылады.

Түйін сөздер: шет тілін оқыту, әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілік, инновациялық коммуникативті технологиялар

Айтбагамбетова С.Д.¹ Шаяхметова Д.Б.²

¹ магистрант 2 курса специальности 7М01703 КазНПУ имени Абая

*² Педаг. наук, ассоциированный профессор КазНПУ имени Абая
Алматы, Казахстан*

«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ТРЕНИНГА КАК СОВРЕМЕННОЙ ТЕХНОЛОГИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»

Аннотация

В статье рассматривается одна из основных задач современной методологической науки - основы формирования социолингвистической компетенции.

В статье также отмечается, что необходимость формирования социолингвистической компетенции на основе материалов проекта электронной почты связана с изменениями в лингвистическом обществе, которые приведут к увеличению доли компьютерного общения как в деловой, так и в частной сферах в результате укрепления международных отношений, а также необходимости развития умения грамотно и эффективно использовать технические возможности этой коммуникативной среды.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, социолингвистическая компетенция, E-mail-проект, интернет коммуникация, средства формирования.

Aytbagambetova S.D.¹, Shayakhmetova, D.B.²

¹Master student of 7M01703 specialty KazNPU named after Abay

*²Scientific supervisor: Cand. of pedag. sciences, associate professor,
KazNPU named after Abay
Almaty, Kazakhstan*

«THE USE OF COMMUNICATIVE TRAINING AS A MODERN TECHNOLOGY OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION»

Abstract

This article discusses the basics of forming intercultural communicative competence through cognitive technologies in the process of individualization. The article also deals with the features of the process of individualization, types of cognitive technologies and methods of their effective use, ways of forming intercultural communicative competence and pedagogical methodological works on intercultural communicative competence.

This article considers one of the main tasks of modern methodological science - the basis for the formation of socio-linguistic competence. The article also notes that the need to form sociolinguistic competence based on the materials of the e-mail project is associated with changes in the linguistic society, which will lead to an increase in the share of computer communication in both business and private spheres as a result of strengthening international relations, as well as the need to develop the ability to competently and effectively use the technical capabilities of this communicative environment.

Key words: intercultural communicative competence, cognitive technologies, modern methodological science, socio-linguistic competence

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Ә.Назарбаев жолдауында айқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр.

Қазіргі кезде қоғам өмірінің ақпараттануы және компьютерлік техника құралдарының кеңінен таралуы білім берудің мазмұнына ғана үлкен әсерін тигізіп қоймайды, ол оқу-тәрбие үрдісінің нысандары мен әдістеріне де ықпал етіп отыр. Мұндай оқыту әдістері мен нысандары «білім берудегі АКТ» (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) деген атау алды.

АКТ қолданудың бір шарты – сабақтарды педагогикалық бағдарламалық құралдарды пайдалану арқылы өткізу үшін онымен жұмыс жасау жөніндегі нұсқаулықтардың болуы. Үйретушінің уақыты жеткілікті және жұмысты орындауға деген тілегі болған жағдайда, ол үйретуші бағдарламаның мазмұнымен тереңірек танысып, мұндай нұсқаулықтарды өзі де құра алады: - нұсқаулық қысқа және қарапайым болуы тиіс-нұсқаулықтың инварианттық және вариативтік бөлімдері болуы тиіс.

Инварианттық бөлім кез келген тапсырманы орындау үшін қажетті мәліметтерді қамтуы тиіс. Мысалы, талдамалы ұғымды енгізу үшін үйренуші берілген бағдарламалық құралға арналған математикалық ұғымдарды жазудың ерекшеліктерін білуі керек. Вариативтік бөлігі үйренушілерге нақты оқу жұмысы шеңберінде қажет болатын мәліметтерді ғана қамтуы тиіс.

Ғалымдар өз зерттеулерінде ақпараттық қоғам жағдайында педагогтардың ақпараттық-коммуникациялық құзырлығын қалыптастыру көрсеткіштерін төмендегідей анықтаған. АКТ пайдалана отырып өткізілетін сабақты (мейлі ол қашықтықтан оқыту болсын) әдістемелік қамтамасыз етуге қойылатын негізгі шарттардың бірі оқу материалын алдын ала жоспарлау, оқу үрдісінің тиімділігін арттыру үшін бағдарламалық құралдарды пайдалану мүмкіндіктерін және оны пайдаланудың бағыттарын көрсету болып табылады. АКТ қолданудың бір шарты – сабақтарды педагогикалық бағдарламалық құралдарды пайдалану арқылы өткізу үшін онымен жұмыс жасау жөніндегі нұсқаулықтардың болуы. Үйретушінің уақыты жеткілікті және жұмысты орындауға деген тілегі болған жағдайда, ол үйретуші бағдарламаның мазмұнымен тереңірек танысып, мұндай нұсқаулықтарды өзі де құра алады.

Әдіс-тәсілдер: Білім беру саласында түрлі технологиялар енгізілуде, бірақ олардың ішінен қажеттісін таңдап, сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдану басты талап. Мәселе технологияларды кеңінен пайдалану емес, мәселе – тұлғаны нәтижеге бағыттай білім беруде. Қазіргі таңда айтар болсақ, көрнекілік әдісі мен техникалық құралдарды қолдану әдісін ақпараттық-коммуникативтік технологияның бір өзі атқара алады.

Сөйлеу жұмыстары : Көптеген бағдарламаларда микрофонмен жұмыс істеуді қарастырады. Сөздер мен сөз тіркестері тыңдалғаннан кейін, оқушы оны қайталайды. Бұдан соң диктордың сөзді айту, яғни дыбыстау ерекшелігін тыңдай отырып, жеткіліксіз жақтарын аңғарып, оқушы оны түзетуге мүмкіндік алады.

Сізге таныс Skype бағдарламалық жасақтамасын қолдана отырып, ана тілді және де бүкіл әлемдегі адамдармен сөйлесу арқылы сіз бұл принциптерді іс жүзінде қолдана аласыз және біліктіліктеріңізді арттыра аласыз. Skype-та ағылшын тілінде сөйлесу үшін

серіктестерді таңдауды ұсынатын көптеген сайттар бар. Мысалы: speaking24.com, i talki.com, language-exchanges.org. Бұл сайттар бүкіл әлемдегі адамдарды байланыстырады, оларға жеке қарым-қатынас жасау, топтық пікірталастарға қатысу және әртүрлі мультимедиялық материалдарды пайдалану мүмкіндігін ұсынады. Сонымен қатар, пайдаланушылар сайтқа өздерінің материалдарын жүктеп, бөлісе алады. Осы ресурстарды пайдаланушыларға арналған ақпарат біздің сабақтарда жиі еститін нәрселер туралы көптеген тәсілдермен еске салады: басты мақсат - сөйлеу еркіндігі, сондықтан грамматикалық қателіктерге назар аудармаңыз. Егер сіз әңгімені неден бастайтындығыңызды білмесеңіз, онда сайтта идеялар мен талқылауға арналған тақырыптар бар пайдалы сілтемелер бар.

2) iScollective. Бұл сайтта көптеген дайын видео-сабақтарды таба аласыз. Ағылшын тіліндегі түрлі қызықты, танымал фильмдер мен мультфильмдерді көру барысында орындауға әртүрлі тапсырмалар беріледі. Бұл оқушылардың speaking, listening, vocabulary және де grammar дағдыларын арттыруға бейімделген. Сайтта грамматиканың, сөздіктің, оқушының деңгейінің және де аудиторияның түрін таңдаса болады.

3) Alias Party Online. «Alias» – бұл 4 немесе одан да көп адамдарға арналған ойын. Ойыншылар топтарға бөлініп болған соң, ойынды бастайды. Экранда түрлі сөздер беріліп, таймер қосылады. Ойынның мақсаты сол сөздерді қарсылас топқа түсінікті болатындай белгілі бір уақыт аралығында ағылшын тілінде түсіндіру. Бұл ойын сөйлеуді дағдысын және де сөздік қорын дамытады.

4) ESL Discussions. Бұл сайтта 700 ден астам тақырыптардың тізімі беріледі. Керекті тақырыпты таңдасаңыз, соған байланысты түрлі сұрақтар шығады. Әрбір оқушы берілген сұрақтарға жауап беру арқылы сол тақырыпты талдайды, яғни дискуссия жүргізіледі.

5) «Talk for a minute» Бұл технологияның мақсаты: бір минут ішінде белшілі бір тақырып туралы сөйлеу. Бұл оқушылардың speaking, яғни сөйлеу дағдыларын арттырады.

Нәтежиесінде:

-Ағылшын тілін ақпараттық коммуникативтік технологиясы негізінде оқушылардың сөйлеу дағдысын дамыту үшін маңызды болып табылатын әдістемелік қағидалар жиынтығы топтастырылады.

- Ағылшын тілі жүйесінің ішкі құрылымынан қажетті тілдік минимумды анықтап, оны ағылшын тілінде сөйлесу, пікірлесу, жазу, сұхбаттасу т.б. қызметтерінде жүзеге асыра білуге керекті дағды, біліктерді ақпараттық коммуникативтік технологиялар жүйесімен оқыту арқылы қалыптастыру жолы мен ерекшеліктері айқындалды.

-Ағылшын тілін ақпараттық коммуникативтік технология жүйесімен оқыту жеке тұлғаның дамуына әсер етуші фактор ретінде танылып, әдістемелік- теориялық негіздерге сүйене отырып анықталды. Соның ішінде интерактивті, белсенді оқыту әдістерінің маңызды роль атқаратыны анықталды.

Сараптама. Шынайы тілді үйрету арқылы Интернет сөйлеу дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға, сондай-ақ сөздік пен грамматиканы үйретуге көмектеседі, шынайы қызығушылықты, сондықтан тиімділікті қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, Интернет тек шет тілі үшін ғана емес, маңызды дағдыларды дамытады. Бұл ең алдымен психикалық операциялармен байланысты: талдау, синтез, абстракция, сәйкестендіру, салыстыру, салыстыру, вербальды-семантикалық болжау және күту, т.б.

Осылайша, Интернет-технологиялардың көмегімен қалыптасқан дағдылар мен дағдылар «тілдік» аспект шеңберінде де шет тілдік құзыреттілік шегінен шығады. Интернет әлеуметтік және психологиялық қасиеттерді дамытады: өзіне деген сенімділік және ұжымда жұмыс істеу қабілеті; интерактивті тәсіл құралы ретінде әрекет ете отырып, оқуға қолайлы жағдай жасайды, бұл өз кезегінде өмірлік жағдаяттарды құруға көмектесіп қана қоймайды,

сонымен қатар бізді шет тілі арқылы лайықты жауап беруге мәжбүр етеді. Ол жұмыс істей бастаған кезде тілдік құзыреттілік туралы айтуға болады.

Сонымен, коммуникативті және мәдениаралық құзыреттілікті меңгеру қарым-қатынас практикасынсыз мүмкін емес, ал бұл жағдайда шетел тілі сабағында интернет-ресурстарды пайдалану өте қажет: Интернеттің виртуалды ортасы уақытша және кеңістіктік шеңберден шығуға мүмкіндік береді, өз пайдаланушыларына нақты сұхбаттасушылармен шынайы сұхбаттасушылармен шынайы қарым-қатынас мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Дегенмен, Интернет тек оқытудың көмекші техникалық құралы екендігін және оңтайлы нәтижеге жету үшін оны қолдануды сабақ үрдісіне дұрыс енгізу керек екенін ұмытпауымыз керек. Сондықтан, шет тілі оқытушысы шет тілді өз ана тілінде сөйлейтіндердің мәдениетімен бірлікте меңгеруді қамтамасыз ететін, сонымен қатар мұғалімнің жұмысын едәуір жеңілдететін, оқытудың тиімділігін арттыратын және оқыту сапасын арттыратын көптеген интернет-ресурстарда жақсы бағдарлай білуі керек деп санаймын.

Жобалық әдісті қолдану қоршаған әлем туралы жеке қабылдауды, оның шығармашылық өзгеру мүмкіндігін, жеке маңызды құндылықтар мен ішкі қатынастар негізінде фактілерді, құбылыстарды, қоршаған шындықтың оқиғаларын түсіндіру мен бағалаудағы субъективті тәжірибені кеңінен қолдануға мүмкіндік береді. Басқа заманауи технологияларды іс жүзінде бойына сіңіргендіктен, жоба әдісі тұлғаға бағытталған білім беру мен оқытуды қамтамасыз ететін технологиялардың бірі екені анық.

Қорытынды. Қорытындылай келе, біз Интернет-коммуникацияның жетістігі көбіне әлеуметтік лингвистикалық құзыреттіліктегі коммуникативті дағдылардың деңгейіне байланысты екенін ескереміз, сондықтан ол шет тілін оқытудың әртүрлі кезеңдерінде мақсатты түрде қалыптасып, дамып отыруы керек. Шет тілді оқытудағы негізгі мақсат – мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту, және субъектісін қалыптастыру. Шет тілі – қазіргі заманның талабына сай, қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдениет дамуының қайнар көзі. Қазір шет тілін оқыту әдістемесінің деңгейі жоғары. Қорыта келгенде, шетел тілін даралау оқыту үрдісінде танымдық технологияны қолдану арқылы мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру мақсаты алға қойылса, оқытудың сапасы да, мазмұны да өзгермек.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Амандықова Г.Н., Мұхтарова Ш.Е. *Шет тілін оқыту әдістемесі.* - Астана, 2007. 260 б.
2. Амандықова Г.Н., Мұхтарова Ш.Е. *Шет тілін оқыту әдістемесі.* - Астана, 2007. 260 б.
3. Бим И.Л. *К вопросу о методах обучения иностранным языкам.* ИЯШ, №2, 1974, С.40.
4. Жұмабаев М. *Педагогика.* Алматы, Рауан, 1993. 250б.
5. «Teaching English Language and Managing Teachers Associations: Sharing Ideas, Sharing Experiences» *Материалы VII международной научно-практической конференции.* - Тараз. 2007. С.350.
6. Булекбасова Б. «*Инновациялық технология*», *Оқыту-тәрбиелеу технологиясы*, 2010 ж, №5, 80 б.
7. *Ұлт тағлымы* №4, 2007. 50 б.
8. *Хабаршы* №5, 2008 жыл 122 б.
9. Алхазшвили А.А. *Основы овладения устной иностранной речью* - Москва, 1988. С.200.
10. Оразбаева Ф. *Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі* - Алматы, РБК,

2000. 200 б.

11. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам.

М.: издательство Русский язык, 1977, С.300.

МРНТИ 14.35.09

А.А. Жалгасова¹, С.Н. Балмуханова²

¹Магистрант 2 курс по специальности 7М01703 – «Иностранный язык: два иностранных языка»

²к.ф.н., доцент

^{1,2}Казахский Национальный педагогический университет имени Абая Кунанбаева

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КВЕСТ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Аннотация

В статье рассматриваются возможности использования веб-квест технологий при формировании иноязычной коммуникативной компетенции учащихся. Авторы выделяют основные методы, используемые при работе с данной технологией; определяют условия применения данной технологии на занятиях по иностранному языку; выделяют принципы классификации веб-квестов. Авторами представлена также структура веб-квеста. Авторы подчеркивают, что применение веб-квест технологий в образовательном процессе позволит мотивировать учащихся на уроке и повысить уровень владения иностранным языком. Так как данная технология направлена на решение комплекса задач, которые стоят перед образованием, она является абсолютно применимой в обучении иностранным языкам как в школе так и в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: квест, веб-квест, квест технологии, интернет, студент, образование, иноязычное образование

A. A. Zhalgassova¹, S. N. Balmukhanova²

¹2nd year Master's degree student of the specialty 7M01703 - "Foreign language: two foreign languages"

²Candidate of philology., associate professor

^{1,2}Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

THE USE OF QUEST TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Abstract

The article discusses the possibilities of using web-quest technologies in the formation of foreign language communicative competence of students. The authors identify the main methods used when working with this technology; determine the conditions for using this technology in foreign language classes; identify the principles of classification of web quests. The authors also present the structure of the web quest. The authors emphasize that the use of web-quest technologies in the educational process will motivate students in the classroom and improve the level of foreign language proficiency. Since this technology is aimed at solving a set of problems that face education, it is applicable in teaching foreign languages both at school and in higher educational institutions.

Keywords: quest, web quest, technology quest, Internet, student, education, foreign language education

А.А. Жалғасова¹, С.Н. Балмуханова²

¹*17M01703- шетел тілі: екі шетел тілдері мамандығының 2-курс магистранты 2*

²*Филология ғылымдарының кандидаты, доцент*

¹²*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті.*

ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ КВЕСТ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада студенттердің шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда веб-квест технологияларын қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Авторлар осы технологиямен жұмыс жасауда қолданылатын негізгі әдістерді анықтайды; осы технологияны шет тілі сабақтарында қолдану шарттарын анықтайды; веб-квесттерді жіктеу принциптерін ажыратады. Авторлар сонымен қатар веб-квесттің құрылымын ұсынады. Авторлар білім беру процесінде веб-квест технологияларын қолдану оқушыларды сабақта ынталандыруға және шет тілін меңгеру деңгейін арттыруға мүмкіндік беретінін атап көрсетеді. Бұл технология білім берудің алдында тұрған міндеттер кешенін шешуге бағытталғандықтан, ол мектепте де, жоғары оқу орындарында да шет тілдерін оқытуда мүлдем қолданылады.

Түйін сөздер: квест, веб-квест, квест технологиясы, интернет, студент, білім, шет тілі білімі

Введение. В нашей стране за последние десятки лет произошли огромные изменения в различных сферах жизни, которые привели к изменению требований к подготовке

квалифицированного бакалавра и магистра. Современное образование перешло на компетентностную модель, что вызвало новые задачи высшего образования. Следуя этой модели, студенты учатся за короткое время успешно находить решения различных проблем, а также без затруднений разобраться в различных сферах деятельности в ситуации научно-технического прогресса современного поликультурного общества.

Изучение иностранного языка должно соответствовать современным стандартам и целям, учитывать и оптимизировать накопленный опыт в области развития иноязычной устно-речевой компетенции студентов. В современном мире требуются специалисты, готовые общаться с носителями языка. Препятствием на пути такого взаимодействия может стать незнание или неправильная интерпретация национально-культурных особенностей речевого и неречевого поведения партнера, что на социально-практическом уровне свидетельствует о необходимости развития иноязычной устно речевой компетенции.

Одной из актуальных проблем образовательного пространства является многообразие учебного процесса, активизация самостоятельной познавательной деятельности учащихся, расширение сферы их интересов и их непосредственное участие в образовательном процессе. Это требует внедрения новейших форм, методов и технологий обучения. Наиболее популярными являются интерактивные формы, которые позволяют вовлечь всех учеников, реализовать их творческие способности, перевести приобретенные знания, умения и навыки в практическую деятельность. Одной из таких современных технологий является технология квестов.

Методы исследования. "Квест" в образовании -это долгий, целенаправленный поиск, который может быть связан с приключением или игрой; он также служит для обозначения одной из разновидностей компьютерных игр.

Веб-квест-это проблемное задание с элементами ролевой игры, использующее информационные ресурсы интернета. Этот метод обучения и контроля знаний и умений, отвечающий современным требованиям и особенностям образовательной среды, был разработан в 1995 году профессорами Берни Доджем и Томом Марчем из Университета штата Сан-Диего. Новый метод быстро завоевал популярность как среди американских, так и европейских педагогов, а с конца 90 - х годов прошлого века стал распространяться и в Казахстане.

Для того чтобы эффективно использовать технологию веб-квестов на занятиях по иностранному языку, вам необходимо:

1. Компьютерный класс. Урок в компьютерном классе, как и элемент информационных технологий, формирует гиперболу учебной деятельности, которая является более комфортной, мобилизует творческий и интеллектуальный потенциал учащихся.

2. Высокоскоростное подключение к интернету. Сегодня каждое учебное заведение имеет доступ к всемирной информационной сети. Интернет-это универсальный инструмент, так как он обладает неисчерпаемым информационным потенциалом. IT-технологии помогают создать комфортную атмосферу для студентов.

3. Определенный уровень компьютерной грамотности преподавателя и студентов.

Создание урока по технологии веб-квестов является длительным и сложным процессом. Искать материал и добывать знания через зарубежные проверенные сайты на просторах интернета при изучении той или иной темы, повышает мотивацию учеников. Основываясь на эти цели и строятся веб-квест технологии. Предварительно, учителя исключают с ресурсов учащих сайты с неподтвержденной, ложной или необъективной информацией. Ориентируясь на разные уровни владения языком учеников готовится материал (интернет-ресурсы) к уроку и содержание веб-квеста.

Результат. Тематика веб-квестов достаточно разнообразна, начиная от путешествий и заканчиваться обычными викторинами, а проблемные задания могут отличаться степенью сложности.

Существуют следующие причины использования веб-квестов в учебном заведении:

1. Данная технология является простым способом включения Интернета в образовательный процесс. При этом никаких специальных технических знаний ни от ученика, ни от учителя не требуется.
2. Квесты можно выполнять как индивидуально, так и в группе. При этом достигаются две основные цели обучения – коммуникация и обмен информацией. Работая в группе, более сильные студенты помогают другим, поэтому каждый должен использовать свои способности.
3. Квест технологии развивают критическое мышление. Студенты не только собирают информацию, но и преобразуют ее для выполнения задания и решения задачи. Их мотивация возрастает, они воспринимают задачу как нечто "реальное" и "полезное", что приводит к повышению производительности труда [1, с. 69].
4. Веб-квест - это веб-проект, в котором часть или вся информация, с которой работают студенты, находится на различных веб-сайтах. Студентам дается задание собрать материалы в Интернете по определенной теме, решить задачу с использованием этих материалов.

Обсуждение. Берни Додж выделяет следующую структуру квеста:

Introduction (Введение) – формулировка темы, описание главных ролей участников, сценарий квеста, обзор всего квеста. Цель состоит в том, чтобы создать необходимую атмосферу и смотивировать учащих.

Task (Задание) – описание проблемы в мельчайших деталях и формы представления конечного результата.

Process (Выполнение) – описание основных стадий работы и советы по сбору основной информации. С методической точки зрения материал должен содержать вспомогательные и дополнительные задания для выполнения.

Evaluation (Оценивание) – описание критериев и параметров оценки выполнения веб - квеста, которое представлено в виде оценочной формы. Методическая оценка включает

точные описания критериев и параметров оценки, возможность определения результатов работы.

Conclusion (Заключение) – учащиеся знакомятся кратким описанием знаний, умений и навыков, которые он приобретут, пройдя данный веб-квест. Прослеживается взаимосвязь с введением.

Credits (Использованные материалы) – список литературы и электронных источников, необходимы при создании данного веб-квеста.

Teacher Page (Комментарии для преподавателя) – данный этап включает историю создания, цели и задачи квеста, содержание и планируемые (личностные, регулятивные, коммуникативные, познавательные) результаты, методические рекомендации для педагогов, которые будут использовать веб-квест; необходимые ресурсы; достоинства и недостатки данного веб-квеста [4].

Следует отметить, что технология веб-квеста универсальна, так как может быть применена к любому УМК и на различных этапах изучения иностранного языка. С вступлением в силу Федерального государственного образовательного стандарта, для достижения требуемых результатов в своей работе, педагоги должны пересмотреть свои методы и приемы работы с детьми. Использование технологии веб-квестов будет способствовать формированию языковых и информационных компетенций (из ФГОС). В начале урока по данной технологии учитель должен четко указать ситуацию или проблемное задание, продукт, который учащиеся должны получить в результате решения веб-квеста, алгоритм выполнения заданий и источники, которые могут быть использованы.

Веб - квест как новая дидактическая модель становится все более популярным в процессе обучения иностранным языкам.

Использование информационных технологий, а точнее веб-квестов, открывает большие возможности для студентов и преподавателей при изучении иностранного языка. Этот метод делает процесс изучения языка более интересным и привлекательным, увеличивает свободу в учебном процессе, помогает развивать и выявлять творческие способности учащихся независимо от того, на каком этапе они находятся. Учитель повышает уровень профессионализма и престиж своих учеников и коллег, включая новые методы в процесс обучения иностранному языку.

Заключение. Так, одной из наиболее эффективных и перспективных информационно - коммуникационных технологий для изучения иностранного языка является веб-квест, так как: во-первых, используется принцип наглядно-иллюстративного обучения, который оригинален и порождает интерес найти ответы на учебный процесс. Во-вторых, для восприятия информации используется как можно больше сенсорных каналов, такие как память, речь и мышление развивают наглядность и выразительность материала. В-третьих, структурированная информация, реализуемая по гиперссылкам, создает у учащихся четкую логическую связь, акцентирует внимание на понимании проблемы и регулирует объем изучаемой темы. Наконец, поисковый характер технологии веб-поиска позволяет повысить

исследовательскую активность как преподавателя, так и учащихся. Работа с большими объемами информации развивает критическое мышление, умение сделать первый шаг и нести за это ответственность.

Список литературы:

1. Горбунова Т.С. Применение аудиовизуальных средств обучения иностранному языку в неязыковом вузе / Т.С. Горбунова, А.В. Фахрутдинова // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н.Э. Баумана. 2014. Т. 218. № 2. С. 64-69.
2. Муравьева Н.Г. Использование веб-квест технологии для совершенствования социокультурной компетенции студентов вуза / Н. Г. Муравьева// Электронный научно-практический журнал «Культура и образование». –2014. – № 9 (13). – С. 24.
3. Петрова Ф. А. Образовательный веб-квест как способ активизации самостоятельной учебной деятельности учащихся / Ф. А. Петрова // Аммосов-2014 : сб. материалов Всерос. науч.-практ. конф., проводимой в рамках Форума научной молодежи федеральных университетов. Северо-Восточный федеральный университет им. М. К. Аммосова. – Киров, 2014. – С. 695-699.
4. Сысоев П.В. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных интернет-технологий / П.В. Сысоев, М.Н. Евстигнеев // Ростов н/Д: Феникс; М.: Глосса-Пресс, 2010. – С. 97.

МРНТИ 14.35.09

Smagulova A.S,¹ Pirnazarova N².

¹candidate of pedagogical sciences, professor of diplomatic translations chair, faculty of international relations, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan e-mail: aigerim_0715@mail.ru tel.: +7 701 167 4373

²ҚазҰҚПУ masters of pedagogical sciences. Almaty, Kazakhstan

**FORMATION GRAMMAR SKILLS IN THE
ENGLISH LANGUAGE TRAINING**

Abstract

The purpose of training in teaching English is to develop “the ability to communicate in English”. Linguistic competence and its component parts - grammar skills, take, from our point of view, the leading place in the process of achieving the

main goal of teaching English - ability to communicate in a foreign language. Undoubtedly, that communication is possible only if the student shows the language competence, which is based on the grammatical skills. When we study grammar, we know the many secrets of the language. Different phenomena of language are considered in different areas of linguistics. For example, words in the language, the sum of all of them - in the field of lexicology, the sound system of the language - in the field of phonetics, word forms - in the field of morphology, and sentences with phrases - in the field of syntax.

Keywords: integrated learning, motivation, grammar methods

Смагулова А.С.,¹ Пирназарова Н.²

¹ әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті дипломатиялық аударма кафедрасының филология ғылымдарының кандидаты и.о.доценті, Алматы қ., Қазақстан e-mail:

smagulova.ai germ@kaznu.kz

²ҚазҰҚПУ педагогика ғылымдарының магистрі Алматы, Қазақстан

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ ГРАММАТИКАЛЫҚ ДАҒДЫНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Ағылшын тілін оқытудың мақсаты "ағылшын тілінде сөйлеу қабілетін" дамыту болып табылады. Лингвистикалық құзыреттілік және оның құрамдас бөліктері-грамматикалық дағдылар, біздің ойымызша, ағылшын тілін оқытудың негізгі мақсатына - шет тілінде сөйлеу қабілетіне қол жеткізу процесінде жетекші орын алады. Әрине, қарым - қатынас студент грамматикалық дағдыларға негізделген тілдік құзыреттілікті көрсеткен жағдайда ғана мүмкін болады грамматиканы үйрену кезінде біз тілдің көптеген құпияларын білеміз, мысалы, тілдегі сөздер, лексикология саласында, тілдің дыбыстық жүйесі - фонетика саласында, морфология саласында сөз формалары, синтаксис саласында фразалары бар сөйлемдер.

Түйін сөздер : интеграцияланған оқыту, мотивация, грамматиканы әдіс-тәсілдер

Смагулова А.С.¹, Пирназарова Н.²

¹кандидат филологических наук, доцент кафедры Дипломатического Перевода факультет Международных отношений Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail:

smagulova.ai germ@kaznu.kz

²ҚазҰҚПУ магистрант педагогических наук Алматы, Қазақстан

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАММАТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Целью обучения английскому языку является развитие "умения общаться на английском языке". Лингвистическая компетенция и ее составные части-грамматические навыки, занимают, с нашей точки зрения, ведущее место в процессе достижения основной цели обучения английскому языку - умения общаться на иностранном языке. Несомненно, что общение возможно только в том случае, если студент проявляет языковую компетенцию, которая базируется на грамматических навыках Изучая грамматику, мы познаем многие тайны языка Например, слова в языке, в области лексикологии, звуковая система языка - в области фонетики, словоформы - в области морфологии, а предложения с фразами - в области синтаксиса.

Ключевые слова: интегрированное обучение, мотивация, грамматические методы.

In the field of Education, democratization and humanization are being implemented in the country. English, along with the native language, not only improves the student's speech and overall development, but also teaches them a culture of communicating with people around them. Improving the student's ability to speak a foreign language is the main goal of the content of education provided at school, and in the process of communicating with the textbook and other students, the student learns all subjects. When we teach students a foreign language, we open the way to the culture of other peoples and world cultures, and we have the opportunity to communicate with other peoples.

In order for students to be able to communicate correctly in a foreign language, they must listen to the Spoken Word and understand the function of a foreign language – to educate, educate, and develop their personality and outlook on life, preparing students for the establishment of understanding, common vision with the people who speak the language they are learning. The content of knowledge on the subject of a foreign language includes topics, communication situations, texts, language materials; lexical, grammatical, phonetic, practical skills, Word manners, general reading skills that implement the effectiveness of educational activities. "A teacher is a teacher only when he constantly raises his knowledge. As soon as he ceases to study and search, his teaching ceases to exist" - in the wisdom of K. Ushinsky.

Today's society puts new demands on both the level of qualification and the inner world of a teacher, because today high expectations are expected from the generation of the XXI century. The main person in the school is the teacher, the main goal facing this teacher is to form a fully developed personality with a rich spiritual soul.

A well-known in the English teaching methodology is the fact that learning a language is composed of four basic components: listening, reading, writing and speaking. It is believed that the student speaks a foreign language, if he sufficiently learned various aspects of it: phonetics, vocabulary, grammar. It is the teaching grammar that I wanted to focus on more, because throughout the teaching career, I have often had to face the fact that the students, having a good supply of vocabulary are unable to bind words into sentences.

We can say that none of the language aspects was for many years the subject of such intense debate and discussion, as grammar. Grammar is understood in different ways, it has played and continues to play different roles, not only in teaching native or foreign languages, but also in general in the education system of individual countries.

The appearance of grammatical exercises in the ancient world is associated with the name of Aristotle who referred to the language as an independent subject matter. It is thanks to Aristotle that grammar before our era became an independent area of expertise. The notion of “grammar” (Greek “*grammatike*”) originally meant “the art of reading and writing”. The emergence and development of feudalism in medieval Europe led to attenuation of those creative intentions that showed up during the heyday of the Greco-Roman civilization, the decline in the development of culture and science, which led to a scholastic approach to the language, with the exaggeration of the Latin language role as the only means of science and education. After the extensive acquaintance of the European society with the work of Aristotle, there appeared the logistic grammar and as a result logic penetrated deep into all spheres of intellectual activity. Logical-philosophical approach to grammar found its most vivid expression in the work of Petrus Helias. He proposed to establish the universal philosophical language on the basis of the Latin language that most adequately reflected the mechanism of logic simulation. Philosophical grammar ideas were later understood as a concept of universal grammar. These ideas are reflected in the book “General and Rational Grammar of Port Royal” [2] (originally *Grammaire générale et raisonnée contenant les fondemens de l'art de parler, expliqués d'une manière claire et naturelle*), whose authors were Antoine Arnauld and Claude Lancelot. “Free Art” in those years *grammatika* (Latin) was considered to be one of the components of any education and aimed at teaching the Latin language proficiency (and sometimes other languages), reporting information on philology, including reading texts, exercise gymnastics of the mind. Learning any language was conducted by grammar usually modeled according to the Latin one. Grammar was studied as a special subject and as an end in itself.

Since then and especially since the XIX century the concept of “grammar” acquired the new content both in linguistics and language teaching. According to the definition of linguists “grammar” signified:

- ✓ grammatical structure of the language;
- ✓ branch of linguistics that studies such a system;

- ✓ set of rules of word changes, their compounds in combination, sentences (sometimes texts);
- ✓ tutorial describing the rules.

It should be noted that in the XX century philologists and Methodists particularly often included into the concept of “grammar” different sections of the language science, such as word formation and phonetics, spelling elements lexicology, phraseology, style, or sections “Semantics, “Pragmatics” and others, which in turn were included into the grammar books in different languages. In the twenty-first century English grammar textbooks began to form their own special conglomerate, parts of which are aimed at different targets: grammar for different age groups and levels of education, for many types of grammar schools, grammar for people with different linguistic experience or having different professions, special communicative grammar. The role of grammar often changes under the influence of several factors: the evolution of the linguistics theory, practical results, the impact of foreign language instructions, and the state policy in the field of education.

Unfortunately, we have observed the tendency to reduce the role of grammar in teaching foreign languages, particularly the English language. Many European teachers noted that the educational and developmental goals in training are not achieved due to the fact that students in the study of the foreign language traditional grammar do not understand the practical significance of the study neither the grammatical terms and concepts nor the purposes of grammatical analysis. Trend towards the elimination of traditional grammar training, including our country, appeared in the 60-70s after the appearance of the generative grammar theory by N. Chomsky [3], [4]. The language in his concept is the generating device supplemented by transformational model. Uncritical transfer of this theory in the methodology of the foreign language teaching in recent decades has led to an excessive reduction of the grammar role. The result is a significant increase in the number of errors and mistakes in the speech of students, which negatively affects the results of the language practical mastery. Based on the almost 20-year experience teaching of English in the non-linguistic universities, I can say that the problem of the grammatical skill formation is one of the most pressing. Grammar skill is inherently heterogeneous in its nature and thus calls for a holistic approach, addressing all its main aspects. Grammar skill is the synthesized action performed in skill parameters providing adequate morphological and syntactic design of speech unit at any level in the speech. More private actions are traditionally allocated in grammar:

- ✓ choice of structure, adequate to the speaker plan (in this case);
- ✓ clearance of speech units that is filled with structure in accordance with the rules of the language and a certain time parameter
- ✓ estimation of accuracy and adequacy of these actions

Structure in our minds is associated with certain communicative tasks: for each task there are functional nest structures. But beyond that, the speaker selects a specific

structure depending on extra linguistic factors: interlocutor, relationship with him, mood, situation and culture.

Choice of structure can be called a functional side skill. But there is a formal aspect - design. It affects the correctness in terms of the language and the speech speed. This side (design) is closely connected with both lexical sub-skills: calling the word and combination. That is why the form of grammatical skills is possible only on the basis of the lexical items in that the student is proficient enough.

As you know, grammar skills differ as much as different types of verbal communication (speaking, reading, listening, writing).

The speaking grammatical skill is the communicatively-motivated automated use of grammatical phenomena in speech. Grammar for correct shaping and form use can be called speech morphological skills (for example, formation of the verb personal endings). Those skills are responsible for the correct automated location of words in all types of sentences, defined as syntactic language skills.

Morphological speech writing skills are of more analytical (discursive) nature thanks to the specifics of the speech written form. Here it is possible to return to the already written, amend or modify the already created text.

Receptive grammar skills are automated actions on the revealing of the grammatical information in the written or sounding text.

There is another kind of skills that in the psychological literature refers to as the “mental” or “intellectual”: linguistic discourse analytical grammar skills. They are formed on the basis of grammatical knowledge and used as a background component mainly in writing, less in speaking. Language skill helps the speaker to control the correct performance of speech acts, and provides the correct variant finding in the mistaken implementation.

Formation of grammatical skills is a very complex and time-consuming process. I dare not to agree with the teachers who do not consider it necessary to teach the deep grammar of English. One of the most effective methods of teaching English grammar, I believe, is the method of tables that is implemented in teaching English in the “elite groups” of FSBEI of HPE “KSAU” in the institute of international management and education offered by its director, assistant professor Antonova N.V. [1]. The essence of this method is quite simple - you need to explain grammatical sections using a table, and all the material is supplied as a single unit.

Grammatical meaning is transmitted through grammatical forms.

The grammatical meaning of words and the grammatical form are closely related to each other, in unity. For example, the words Beautiful, good, bad mean the quality of a thing, its characteristic part. Grammatically, these words are both abstract concepts and refer to adjectives. In the process of learning, it is necessary to eliminate the contradictions between the meaning and grammatical meanings of such words, find and apply methods that clearly and qualitatively emphasize each other. Such methods and in what cases, how to use them, are established by the grammar method. Here, the methodology of grammar is based on the data of Psychological Science. One of

the requirements of didactics is the consciousness of learning, that is, the conscious attitude of students to the lesson, the conscious assimilation of the material. To do this, the teacher should interest and attract children, teach them to observe, observe, compare the existence of their thoughts, find similarities and differences between one and the other, draw conclusions, and generalize.

The task of training is not only to provide an explanation of a new topic, but also to develop the skills of stabilizing and firmly preserving the basic facts, definitions, rules in the memory of children. Then the dry benefit that it does not realize remains a little knowledge. Skills and abilities always require training work, the teacher sets a specific goal for children and looks at ways to achieve it; by analyzing complex tasks, he shows the skills of performing any activity. during the performance of the teacher's instructions, children learn to skillfully apply the techniques they have said and shown. [6.29-33] In explaining the material, the teacher tries to clearly, systematically reveal and show the essence of the phenomenon being passed. Ready-made materials (for example, individual words: table, zoo, door, blackboard), guided by control letters, gradually create conditions for children to draw conclusions themselves. Here, the teacher revives the already acquired knowledge, asks questions, and so on, actively mixing children with new material.

In grammar lessons, inductive and deductive methods are used, depending on the students' reflection and reflection on the material studied. The teacher once (in the case of inductive) explains the phenomena of language separately and draws a general conclusion to it; the method used from this line is called inductive. In the second case (in the deductive method), it is proposed to give a definition or a rule, and then apply it to a specific substance (analysis of a given word, sentence, or phrase), and give an example. The method used in such a way is the deductive method.

In each of the English lessons, you can test your homework, repeat the previously studied material, tell the subject and purpose of the new lesson and explain the new material, perform various exercises, exercises performed by the student independently, give homework, generalize the lesson. This type of lesson is called a combined lesson. The most common type of lesson is this joint lesson. [7.29-33]

The new material will continue to be conducted both through the teacher's explanation method and through the conversation method. during the interview, questions and answers are used.

New material is brought to the consciousness of students through observation, interpretation, grammatical analysis, use of books, stories, etc. When these methods are used depends on the specifics of the material, the volume, and the purpose of the lesson. In the lesson of explaining new material, no special time is allocated for its approval.

In some cases, especially at the end of a certain large topic, a lesson is held to record the knowledge and skills acquired by students from the material passed. These classes, on the one hand, provide for testing students' knowledge, on the other hand,

are organized in order to repeat and summarize the completed material. Here, the acquired knowledge, skills and abilities of students are checked both orally and in writing. Exercise work is of great importance in teaching grammar. If you know the grammatical material in accordance with the textbook and program, but do not conduct training, it will not last long, it will be forgotten. Therefore, if the teacher wants to give a conscious and deep, stable and solid knowledge, he must learn the methods of training, which through training, training work form their skills and transfer the acquired skills to other similar phenomena of the language, grammatical exercises are divided into phonetic, morphological, syntactic and lexical [8.29-33].

The task of phonetic exercises is to ensure that children can clearly distinguish spoken syllables and sounds and pronounce them correctly and clearly.

The purpose of morphological exercises is to consciously master the morphological structure of the language for students. Morphological exercises in terms of content are of two types: 1) exercises in the process of reading the word personality, 2) exercises in the process of reading the word class.

Syntactic exercises are usually also accompanied by punctuation exercises: putting punctuation marks in the text, putting and explaining the necessary punctuation marks in the sentences and texts they are considering.

When working with lexical exercises, children usually use dictionaries. They translate many texts and perform other exercises.

Visual aids play a huge role in the formation of grammatical skills. The task of the teacher in the learning process is to develop children's clear hearing, perception and speech. With the help of visual aids, children speak for themselves, hear and perceive the speech of their comrades. Thus, the concept of "visibility" includes both clear pronunciation of words, expressive reading, sampling of examples, writing on blackboards, tablets, and notebooks.

Usually, visualization refers to the use of graphic or visual tools. Here the necessary letters or faces, words, sentences are written in a different color, underlined. Sometimes there are also those that are written on the blackboard, in students' notebooks. Some words have the same pronunciation, and the translation and spelling are different. Students should be able to look at the table, compare similar and dissimilar phenomena, determine their relationships, draw conclusions from their observations, and get an idea of a certain rule.

As a visual aid, schemes are also used that reflect certain grammatical and spelling phenomena. For example: full, Useless, ed

Here, students are introduced to the fact that suffixes are: 1) diverse, 2) after the root, 3) create a new word.

Teachers should take into account the following requirements when creating visual aids themselves:

1) tables should not contain too much grammatical material.

2) there is no need to specify the rules and definitions available in textbooks, as well as texts in tables.

3) in addition to the words given in the table, you can give selected examples.

4) a word, syllable, or letter taught using a table should be highlighted in the table, and similarities or features should be compared and indicated with another element.

5) careful attention should be paid to the fact that the grammatical or spelling phenomenon being read does not remain in the table content.

6) you can continue to use many ways to graphically highlight letters, syllables, morphemes, and words. For example, to highlight a word composition with a hyphen, underline, display it in a different color, or in a different font.

It is necessary to use every minute of the lesson with savings. For this purpose, a systematic plan for classes is drawn up in advance, and various necessary equipment is prepared [9.29-33].

The role and importance of Education has increased in the years when the Republic of Kazakhstan joined the world community. The task of forming a highly cultured person of the XXI century poses new important problems for the school and society, where it is necessary to expand education. In general secondary schools, the content of foreign languages is determined and the requirements for it are clarified. By teaching a foreign language along with native and Russian, the teacher not only improves the skills and abilities of students to listen and understand, speak, read and write, but also teaches them a culture of communicating with people around them.

In order for students to be able to communicate correctly in a foreign language, they must listen to the Spoken Word and understand the function of a foreign language – to educate, educate, and develop their personality and outlook on life, preparing students for the establishment of understanding, common vision with the people who speak the language they are learning. The content of knowledge on the subject of a foreign language includes topics, communication situations, texts, language materials; lexical, grammatical, phonetic, practical skills, Word manners, general reading skills that implement the effectiveness of educational activities [9.29-33].

Summarizing all the above mentioned, we can say that the purpose of training in teaching English is to develop “the ability to communicate in English”. Linguistic competence and its component parts - grammar skills, take, from our point of view, the leading place in the process of achieving the main goal of teaching English - ability to communicate in a foreign language. Undoubtedly, that communication is possible only if the student shows the language competence, which is based on the grammatical skills.

Grammar, as a component of communicative competence, is the subject of intense discussion and debate. Although at present there is a tendency to reduce the role of grammar, we believe it is necessary to apply this approach to learning grammatical aspect of speech to introduce some kind of alternative to the current trend. Method of tables, in our opinion, will increase the efficiency of absorption of the language grammatical system, on the one hand, and will be aimed at achieving the goal - practical English proficiency, and the ability to communicate in English, on the other hand.

References

1. Антонова, Н.В. *Teaching materials for candidate of science degree examination training in general academic discipline "Foreign language"*/Н.В. Антонова, Ж.Н. Шмелева/ Учебно-методическое пособие для аспирантов, магистрантов и соискателей для подготовки к сдаче канд.экс. на английском языке. Красноярск: Изд-во Красн.гос.аграрн.ун-та, 2011. – 151 с.
2. Арно, А. *Грамматика общая и рациональная Пор-Рояля* /А., Арно, Кл.Лансло / Arnaud A., Lancelot Cl., М.: Изд-во Прогресс, 1990. – 273 с.
3. Хомский, Н. *Аспекты теории синтаксиса.* /Н.Хомский. – М.: Изд-во Моск. ун-та 1972. – 259с.
4. Хомский, Н. *Логические основы лингвистической теории.* /Н.Хомский //Новое в лингвистике. – М.: Прогресс, 1965. – Вып. IV. – С. 465 – 466.
5. «Бастауыш мектептегі ойын технологиясы арқылы оқыту». Калмыкова Е.В, 2007.
6. *Ойын технологиясының ерекшеліктері* // Интернет.
7. *Қазақстан мектептеріндегі шетел тілдері.* 2008 ж. №5
8. Амандықова Г.Н, Мұхтарова Ш.Е, Баймұқанова Б.С «Шет тілін оқыту әдістемесі» 2015.

МРНТИ 14.35.09

Сагимова М¹

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
I курс магистранты

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА РӨЛДІК ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТІЛДІК ҚОРЫН ДАМУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Білім беру жүйесі уақыт өткен сайын өзгеріп, қарқынды даму үстінде. Заманауи жеке тұлға қылыптастыруда педагогтардың біліктіліктерімен қоса, кәсіби шеберліктері жаңарып, түрленіп отыруы керек. Себебі, заман талабы, уақыт талабы сондай. Сапалы білім беруде оқытушының сөздік қорының бай болуы – игерілетін жаңа білімнің пайдасын сіңіруде аса маңызға ие. Оқытушының тілінің шеберлігі мен сөзінің өтімділігі жаңа ақпаратты игертуде таптырмас құрал.

Бұл мақалада жоғары оқу орындарындағы студенттердің болашақ маман ретінде сөздік қорын арттыруда рөлдік ойындардың мәні ашылады. Жалпы, ойындардың зерттелу мәселелері, рөлдік ойындардың педагогикалық мәні, ұйымдастырылу барысы сараланады. Педагогтың рөлдік ойын барысындағы іс-әрекеттері айқындалып, міндеттері көрсетіледі. Рөлдік ойындардың сөйлеу дағдыларын қалыптастырудағы рөлі айтылады.

Түйін сөздер: сөздік қор, рөлдік ойын, коммуникативті әдіс, бақылаушы, қатысушы, бағалаушы, пікірталас, әдіс-тәсілдер.

Sagimova M¹

¹Kazakh National Women's Pedagogical University
1st year master student

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE LANGUAGE FOUNDATION OF STUDENTS THROUGH ROLE GAMES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract

The education system is changing and developing rapidly over time. In the formation of a modern personality, in addition to the qualifications of teachers, their professional skills must be updated and changed. Because it is a requirement of the time, a requirement of the time. In quality education, the richness of the teacher's vocabulary is very important in absorbing the benefits of new knowledge. The language skills and fluency of the teacher are an indispensable tool for learning new information.

This article reveals the importance of role-playing games in increasing the vocabulary of university students as future professionals. In general, the problems of game research, the pedagogical significance of role-playing games, the process of organization are analyzed. The actions of the teacher during the role play are defined and the tasks are specified. The role of role-playing games in the formation of speech skills is described.

Keywords: vocabulary, role play, communicative method, observer, participant, evaluator, discussion, methods.

Сағимова М¹

¹Казахский Государственный Женский Педагогический Университет
Магистрант 1 курса

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВОГО ФУНДАМЕНТА УЧАЩИХСЯ С ПОМОЩЬЮ РОЛЕВЫХ ИГР В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Система образования со временем меняется и развивается. В формировании современной личности помимо квалификации учителей необходимо обновлять и изменять их профессиональные навыки. Потому что это требование времени, требование времени. В качественном образовании богатство словарного запаса учителя очень важно для усвоения преимуществ новых знаний. Языковые навыки и свободное владение учителем - незаменимый инструмент в изучении новой информации.

В данной статье раскрывается важность ролевых игр в увеличении словарного запаса студентов вузов как будущих профессионалов. В целом анализируются проблемы исследования игр, педагогическое значение ролевых игр, процесс организации. Определяются действия учителя во время ролевой игры и уточняются задачи. Описывается роль ролевых игр в формировании речевых навыков.

Ключевые слова: лексика, ролевая игра, коммуникативный метод, наблюдатель, участник, оценщик, дискуссия, методы.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде заманға сай өзгерістер орын алуда. Оқушыларға сапалы білім беруде жоғары оқу қабырғасында білім алып жүрген студенттердің біліктіліктері мен шеберліктерін арттыру маңызды. Студенттер болашақ педагогтар ретінде сапалы білім алып қана қоймай, заманауи оқыту технологияларын терең меңгеріп, өз тәжірибиесінде ұтымды қолдана білуі керек. Оқытушының білім беруінде сөздік қорының мол болуы маңызды. Себебі, білім алушыға ақпаратты түсінікті де, нақты жеткізу сапалы білім кепілі.

Тілдің негізгі элементі – сөздік қор. Ал сөздік қор дегеніміз – тілдің құрамының ішіндегі ең тұрақты, талай ғасырлар бойы өмір сүріп келе жатқан, жалпы күнделікті өмірде кеңінен қолданылатын халыққа ортақ сөздер жиынтығы. Тілдің негізгі сөздік қоры – тілдің сөздік құрамының ең тұрақты бөлігі [1]. Белгілі бір тілде еркін сөйлеу үшін сөздік қордың жеткілікті болуы маңызды. Тілдің грамматикасын меңгергеннен кейінгі кезең сөздік қорды кеңейту жатады. Сөздік қорды дамыту мақсатында педагогтар көптеген әдіс-тәсілдер қолданады. Солардың ішіндегі тиімділердің бірі – коммуникативті әдіс арқылы сөздік қорды арттыру. Коммуникативті әдіс оқу, сөйлеу, тыңдау, жазу сатыларынан құралған. Жалпы, коммуникативті әдістің мақсаты – білім алушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастырып, сөздік қорын арттыру. Бұл әдіс рөлдік ойындар арқылы да жүзеге асады.

Жалпы, ойын дегеніміз не? Ойын арқылы білім алушылардың сөздік қорын арттыруға бола ма? Осы сұрақтарға жауап іздейміз.

Ойын – эмоциялық және ақыл-ой күшін талап ететін ерекше ұйымдастырылған сабақ. Бір ойынның өзі әртүрлі орындалуы, әртүрлі нысанды қабылдауы мүмкін, бірақ олардың бәрінің негізінде импровизация тұрады. Рөлдік ойындар шағын топтарда жүргізіледі. Ойынға қатысушылардың міндеті: тақырыпқа байланысты тапсырманы алу, рөлдерді бөлу, жағдайды ойнау және басқа топқа ұсыну [2].

Ойындарды оқыту мен тәрбиелеу ісінде пайдалану проблемасын көптеген педагогтар мен психологтар қарастырған. Жеке тұлға қалыптастыруда ойынның педагогикалық мүмкіндіктері жайлы Я.А. Коменский, И.Г. Песталоцци, Р. Оуэн, Ф. Фребель, К.Д. Ушинский, П.Ф. Лесгафт, Л.Н. Толстой, Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, В.А. Сухомолинскийдің еңбектері бар. Ойын теориясы мен практикасын жасауға көрнекті психологтар Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин, П.П. Блонский және т.б. үлес қосты. Ойын теориясы мәселесін неміс ағартушылары Ф. Шиллер, К. Гросс, В. Вундт және ағылшын әлеуметтанушысы Г. Спенсер ерекше атап өткен.

Ойынның педагогикалық мәні:

- ойын - тәрбие құралы, ақыл-ойды, тілді ұстартады, сөздік қорды байытады, өмірді танытып, сезімді кеңейтеді тәрбиелейді.
- ерік және мінез қасиеттерін бекітеді, адамгершілік сапаны жетілдіреді.
- ұжымдық сезім әрекеттері өсе түседі.
- эстетикалық тәрбие беру - өнерді, көркемдікті түсіндіру құралына айналады.
- еңбек тәрбиесін беру мақсаттарын шешуге мүмкіндік береді.
- дене күшінің жетілуіне көмектеседі.
- ойын баланы жан-жақты жарасымды тәрбиелеудің психологиялық және физиологиялық негіздері болып табылады [3, 10].

Жалпы, ойынның педагогикалық шарттары осылар болып табылады. Білім алушыны ойын арқылы тәрбиелеу қай жағынан алып қарасақ та, ұтымды шешім болатыны анық.

Кәсіби ағылшын тілі сабағында қарым-қатынастың нақты жағдайын модельдеу үшін рөлдік ойындарды пайдаланудың өзіне тиісті талаптары бар.

Олар:

- ойын оқу мотивациясына ынталандыруы, студенттердің тапсырманы жақсы орындауға қызығушылығы мен ұмтылысын тудыруы тиіс, оны қарым-қатынастың нақты жағдайына тең жағдай негізінде жүргізу қажет.
- рөлдік ойынды мазмұны тұрғысынан да, нысаны жағынан да жақсы дайындау, дәл ұйымдастыру қажет. Білім алушылардың белгілі бір рөлді жақсы орындау қажеттілігіне көздері жетуі қажет. Тек сонда ғана олардың сөздері табиғи және шынайы болады [4,57].

Сонымен қатар, студенттер өздеріне лайықты рөлді өзі тандап алған жөн. Сонда ғана олардың ойыны да, тілі де нанымды және сенімді шығады. Рөлдік ойындар топпен жүргізілгені дұрыс.

1-сызба Рөлдік ойын барысында оқытушының рөлі

Білім алушыларға рөлдік ойын сабақтың өту барысын қызықты етумен қатар, сөздік қорды арттыруға әсер етеді. Ал, жоғарыда (1-сызба) көрсетілгендей оқытушы рөлдік ойынды өткізу барысында білім алушылармен бірге ойынға қатысып, қатысушы атанып, ойынды қызықты өтуге ат салыса алады. Сонымен қатар, сырттай әр білім алушыны бақылып, баға бере алады. Бұл оқытушының үш күйі рөлдік ойынның пайдалы болуын қамтамасыз етеді. Ойын мазмұнына байланысты педагогтың бірнеше күйі бар:

- Ойын ережелерінің сақталуын қадағалайды және оның уақытқа сәйкес болуын бақылайды;
- Түсініксіз болған нұсқауларды қайта пысықтайды;
- Ойын соңындағы кері байланысты қамтамасыз ету мақсатында қатысушылардың әрекеттеріне бақылау жасайды;
- Қажет болған жағдайда әрі қарай не жасау керектігі жөнінде нұсқау беріледі;
- Міндетті түрде көрсетілуі керек, бірақ студенттер ескермеген әрекеттер болса, онда оны оқытушының өзі орындауы қажет (ескеретін бір жайт -мұндай шараны үнемі қайталауға болмайды, себебі, біріншіден, бұл студенттердің белсенділігіне және өздігінен шығармашылықпен жаңа әрекеттерге баруын шектеуі мүмкін, екіншіден, оқытушының өзінің де басқа қызметтерін толық атқаруына кедергі жасайды) [5].

1-кесте Рөлдік ойындарды ұйымдастыру барысы

--

Рөлдік ойындарды ұйымдастыру барысы	
Тақырыпты айқындау	Жаңа сабаққа сай тақырыптар таңдалады немесе оқытушы дайындап келген тақырыптар алынады. Тақырып әр түрлі болуы мүмкін: дүкенде, асханада, музейде, кинода, ауруханада, т.б.
Рөлдік топтарға бөлу	Білім алушылар бірнеше топтарға бөлініп, ішінара рөлдік топтарға бөлінеді. Топқа бөлуді де ойын түрінде өткізуге болады. Мысалы, аяқ киім өлшемдеріне сай, ұнататын түстеріне байланысты немесе алдын ала дайындап келген карточкалар арқылы.
Рөлдерді талқылау	Әр студент өзіне түскен рөлдің жақсы-жаман жақтарын іштей саралап, қарым-қатынас орнату жағдайларын талқылайды, рөлдік ойынға дайындалады. Шетел тіліндегі диалогтардағы жаңа сөздер болса мағынасымен танысып, оқылу жолдарын талқылайды.
Өз ұстанымын дәйектеу	Білім алушы бірілген тақырып бойынша жан-жақты ақпарат жинап, соған қоса өз ұстанымын да қоса алады.
Пікірталас	Әр рөлдегі студент өз көзқарасымен бөліскенде пікірталас туады. Пікірталас студенттердің сөздік қорын арттып қана қоймай, ойының ұшқырлығын шындай түседі.
Қорытындылау	Рөлдік ойынды қорытындылау барысында бақылаушы қызметінде отырған оқытушы студенттермен кері байланыс орнатып, ойын барысын және әр топ мүшелерін бағалайды.

Рөлдік ойындарды өткізбес бұрын сабақтың өту барысы ұйымдастырылып, тиімді әдіс-тәсілдері дайындалып алынады. Кәсіби ағылшын тілін үйретуде рөлдік ойындарды қолдану өте тиімді болып табылады:

- білімгерлердің шетел тілінде сөйлеу дағдысы қалыптасады, тілді мәдениетаралық қарым-қатынас жасаудың басты құралы ретінде қолдану мүмкіндігіне қол жеткізеді;
- қолданыста жиі болатын тілдік бірліктерді, лексиканы жаттайды;
- үйреніп жатқан тілдің грамматикасын танып және сауатты қолдана білуге үйрету;
- диалогты, пікірталасты, іскерлік әңгімелерді жүргізе алу қабілетін дамиды;
- қолда бар білімді, тәжірибені, әртүрлі жағдайдағы қарым-қатынас дағдыларын пайдалану мүмкіндігіне ие болады. Рөлдік ойындар оқытудың әртүрлі сатысында шетел тілін зерттеуге ғана көмектеспейді, сонымен бірге оқушының жоғары психикалық даму сатысына көшуінде рөл атқарады [5, 53].

Сонымен, рөлдік ойындар білім алушылардың сөздік қорын арттылауда аса маңызға ие. Білім алушы өз рөліне кіре отырып, эмоционалдық жай-күйін жақсартып қана қоймай,

жаңа сөздермен танысып, сөйлеу дағдысын қалыптастырады. Рөлдік ойындардың өзі сөйлеу қарам-қатынасының жиі болуын қамтамасыз етеді. А.С.Сухомлинский: «Ойынсыз ақыл – ойдың қалыпты дамуы жоқ және болуы мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірмен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Ойын дегеніміз – үшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты» - дейді. Ғалымның тұжырымына сүйеніп, рөлдік ойындарға жалпы, ойын түрлеріне білім алушыларды балабақшадан бастап жүйелі түрде жаттықтыратын болсақ, білім алушының ойының ұшқырлығымен қатар, мәдени сөйлеу дағдылары да ерте қалыптасатын болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ташманова А.Н. өзге тілді оқушылардың сөздік қорын дамыту жолдары//<http://gazeta.ipksko.kz/ru/nomer/2019-god/6-22/611-zge-tildi-o-ushylardy-s-zdik-oryn-bajytu-zholdary>
2. Турганова Ж.С. Кәсіби ағылшын тілі сабағында рөлдік ойындарды қолданудың маңыздылығы// <https://oqu-zaman.kz/?p=20170>
3. Ойынның психологиялық-педагогикалық негіздері. ПОӘК. Оқу әдістемелік материалдар. – Семей, 2016. – 35 б.
4. Мартыненко Л. С. Ролевые и деловые игры на уроках английского языка. – Москва., 1997. – 56-58 б.
5. Рөлдік ойындарды дайындау және өткізу //<https://baribar.kz/student/252/roeldik-ouyndardy-dauyndau-zhane-oetkiz/>
6. Ливингстоун К. Ролевая игра в обучении иностранным языкам. – Москва: Высшая школа, 1988. – 53 б.

МРНТИ 14.35.09

Makhai S.A.¹

¹ II year undergraduate student of ARU named after K. Zhubanov

STUDENT'S SPEECH ACTIVITY IN A MULTILINGUAL LEARNING ENVIRONMENT

Abstract

The article describes the orientation of student's speech activity in the context of multilingual learning. There are shown advantages of multilingual education and knowledge, and in what areas you can prepare. The main theoretical direction, it is given what is the impact of

multilingual learning on the student's learning program and personal development. In general, the use of multilingual education in the student's speech activity is shown. The main environment of multilingual speech activity of students is the social environment. It is necessary to pay special attention to the peculiarities of the language, depending on the chosen specialty of students. Teach students the principles of structuring written and oral scientific language, i.e. methods of interpretation, differentiation, synthesis, argumentation and discussion. In this article, we will theoretically discuss the need for a multilingual community

Key words: multilingual, education, specialist

Махай С. А. ¹

¹Қ.Жұбанов атындағы АӨУ ІІ курс магистранты

КӨПТІЛДІ ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ СТУДЕНТТІҢ СӨЙЛЕУ ҚЫЗМЕТІ

Аңдатпа

Мақалада көптілді оқыту жағдайындағы негізгі студенттің сөйлеу қызметінің бағдарлары айтылған. Жалпы көптілді оқытудың және оны білудің пайдалы тұстары көрсетіліп, қандай бағыттар бойынша дайындалуға болатыны берілген. Негізгі теориялық бағыт бойынша көптілді меңгерудің студенттің оқыту бағдарламасы мен оның тұлға болып қалыптасуына ықпалы қандай екені берілген. Жалпы көптілді білімнің студенттің сөйлеу қызметіне пайдал тұстары көрсетілген. Студенттердің көптілді сөйлеу қызметі негізгі ортасы – қоғамдық орта болып есептеледі. Студенттердің таңдап алған мамандықтарына байланысты тіл ерекшеліктеріне баса көңіл аудару қажет. Студенттерге жазбаша және ауызша ғылыми тілді құрылымдау принциптерін, яғни, түсінік беру, саралау, синтез, дәлелдеу және пікірсайыс тәсілдерін үйрету. Осы мақалада теориялық түрде көптілді қоғамдық қажеттілікте талқыланады.

Кілттік сөздер: көптілді, білім, маман

Махай С. А. ¹

¹ Магистрант ІІ курса АРУ им. К. Жұбанова

РЕЧЕВОЕ ПОВЕДЕНИЕ СТУДЕНТА В УСЛОВИЯХ ПОЛИАЗЫЧНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В статье изложены ориентиры речевой деятельности основного студента в условиях полиязычного обучения. В целом показаны преимущества полиязычного обучения и его знания, даны рекомендации. По основному теоретическому направлению раскрывается влияние овладения полиязычием на программу обучения студента и его становление личности. Показаны преимущества общего полиязычного образования в речевой деятельности студента. Основной средой полиязычной речевой деятельности студентов является общественная среда. Особое внимание необходимо уделить особенностям языка в зависимости от выбранной специальности студентов. Обучение студентов принципам структурирования письменного и устного научного языка, т. е. способам объяснения,

дифференциации, синтеза, аргументации и дискуссии. В этой статье теоретически обсуждается необходимость многоязычного в обществе.

Ключевые слова: полиязычие, образование, специалист

Changes in public consciousness the need to introduce new educational technologies into the process of teaching foreign languages. The requirement of modernity is multilingualism. The spiritual wealth of a person, education, — all this is achieved through language. That is, good things are from the language, bad things are from the language. In order for everyone to have a rich vocabulary, they need to develop their language and thinking comprehensively. Therefore, the most important task of the teacher is to understand the trilingualism as necessary for future generations.

Nowadays, in the context of increasing relations between our country and other countries, it is our main task to train a person who is fluent in trilingualism, who will be able to use his knowledge in the future in the context of relations in various spheres. The problem of multilingualism is one of the unresolved problems not only for Kazakhstan, but also for the world. Since the XXI century, Kazakhstan has been experiencing the same trends in education as in the world educational space. These trends include, firstly, intensive reforms, that is, systematic expertise (analysis) covering all levels of education and controlling changes in the field of education; secondly, including diversification (diversification) in the field of education; thirdly, bringing knowledge to the international level, that is, creating a general concept of national educational traditions through the mutual political and economic integration of developed countries. The reform process in higher education institutions leads to many innovations. It should be noted that the level of a number of universities in Kazakhstan is experiencing some difficulties in terms of modernization, as in most European countries.

In accordance with the modern requirements of the country, Article 5 of the law of the Republic of Kazakhstan "on Education" states: "all educational institutions must ensure the knowledge and development of the Kazakh language as the state language, the study of Russian and one foreign language in accordance with the state Mandatory Standard" [1]. Teaching in three languages, which is considered in the reform of the state from school to higher education institutions, is a modern necessity. For this purpose, Kazakh, Russian, and English languages are taught equally, regardless of nationality.

It is obvious that a person who speaks many languages will become a significant person who will spend his life in a meaningful way. Today, the problem of "multilingualism" is one of the most pressing issues in the country. For this purpose, the head of state sets a task for the trinity of languages. The degree of proficiency in trilingualism depends on many factors, such as the language environment, social, economic, cultural life, and everyday life of a person or people as a whole. In a country with a single national composition, where only one ethnic group lives, multilingualism is rare

As N.A. Nazarbayev said at the XII session of the assembly of people of Kazakhstan "the new generation of Kazakhstan should know at least three languages, be fluent in Kazakh, Russian and English." Multilingualism is the most important tool for interpersonal and intercultural relations, which allows us to develop international relations of our state. The knowledge of at least three languages is one of the requirements of our time. Currently, there is a trend of globalization in all areas of human activity, and there is a revision in the field of Education. Therefore, along with information and communication competence, multiculturalism has now been identified as one of the main areas of educational competence [2].

Multilingual education is the core of the formation of a multicultural personality. Today, multilingual education is a necessity that allows the younger generation to freely navigate the educational space, immerse themselves in the secrets of World Science and show their abilities. Teaching in three languages is a modern requirement, but its main goal is to develop and form a

cultured person who speaks several languages, is socially and professionally oriented. Kazakh is the state language, and knowledge of Russian and one of the foreign languages expands the horizons of the individual, opens up the possibility of his personal development, contributes to the formation of a culture of interethnic communication, tolerance and Planetary thinking. Mastering a foreign language gives a specialist the opportunity to freely behave in any foreign environment and adapt to a new information planet. The results of each person's achievements in different social services vary, so the goal of teaching a foreign language is not only to know specific educational skills, but also to form a language personality, for which a foreign language is needed "in the laws of life" and "in order to be able to communicate in specific.

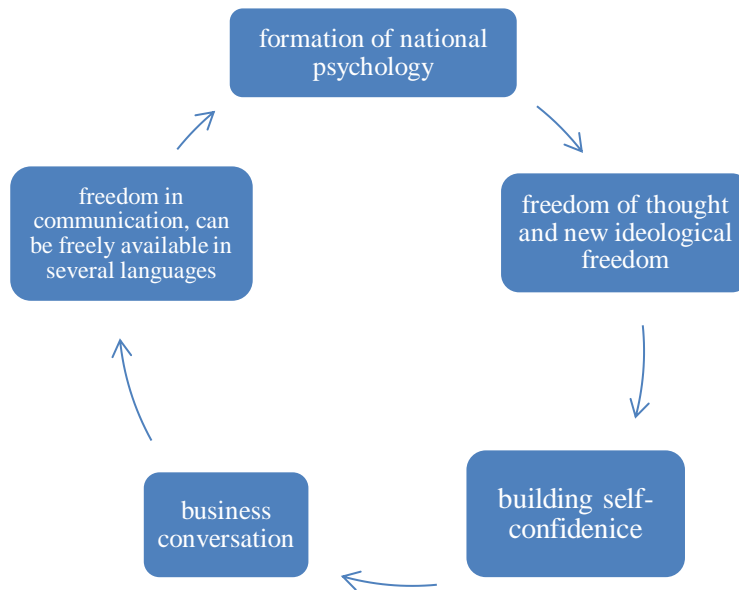
Currently, students have all the opportunities to activate new learning technologies, search for information and computer systems in accordance with different levels of English Language Teaching. In teaching a foreign language, language equipment, audio and video equipment are used to improve students' knowledge in oral and written translation, enrich their vocabulary with additional new words, and develop their horizons. Also, in the learning process, using a multimedia program, world situations borrowed from the Internet, various methods and techniques of pedagogical technologies, elements of communication-oriented learning are widely used. Systematic improvement of the language learning process is carried out, in particular, open lessons, debates, seminars, conferences, practical classes, round tables, meetings, interaction with each other, conducting analytical, research work, as well as individual research work of students.

The President of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev in his annual address pays special attention to the need to accelerate the implementation of the cultural project "trinity of languages". He also pays special attention to the need to improve the quality of teaching Kazakh as the state language, which unites our entire society. Therefore, in — depth study of the Kazakh language, as well as the establishment of multilingual learning, is one of the main directions of the pedagogical process in the system of Secondary Education today. Within the framework of the project "trinity of languages", conditions are created for learning Kazakh, Russian and English. Undoubtedly, this project will provide a great opportunity for our country to become one of the most competitive countries in the world. At the same time, a significant part of the population should know that the state language of the country is Kazakh. It is quite possible that we will not use our language as one of them when we talk about multilingualism. Multilingual education is the main need of today, which allows the younger generation to freely navigate the educational space, explore the secrets of Science in the world, and show their abilities. In order to improve the spiritual and moral qualities of each person, it is necessary to be versatile in order to live and work in today's rapidly changing world. In this regard, today Kazakhstan needs multilingual specialists to strengthen international relations and enter the World Arena in order to learn about innovations, world advanced practices in the field of information technology, scientific, medical, educational and methodological, and use these innovations in their native language for the benefit of the people.

It imposes new requirements, new tasks, and new goals on all areas of educational institutions. In this regard, one of the main requirements for students in the education system is the formation of a cultured personality, the education of a competitive specialist who can choose his place in life, behave freely in relationships, adapt quickly to any environment, show knowledge and skills in a particular field of science, express his thoughts and opinions.

Tab.1

Multilingual learning skills which lead to the formation of students as the main person

In general, (this is Table 1), we can talk about skills that affect students' ability to become a person by mastering basic multilingual skills. We can say that nowadays the direction of multilingual use is developing in front of young people. In general, we note that this distinction is not only at the professional level, but also in the oral and linguistic direction. As a multi-lingual, unified nation-state, this is familiar to us.

The formation of a categorical and conscious person who is able to create socio-cultural relations between multilingual states, get acquainted with the culture, literature, history of different countries, and, using the need, show his country and culture to others, without being immersed in a foreign culture is a requirement of life. Today, Kazakhstan needs to train multilingual specialists to strengthen international ties and enter the world stage in order to use innovations in technological, scientific, medical and other fields for the benefit of its native people. The task facing us, worthy of the current, is to make our country one of the most civilized countries, while maintaining the national independence of our people. The future of our country, which contributes to its inclusion in the category of civilized countries, is a school that educates and educates young people. Citizens of the future of Kazakhstan must be rich, educated, and qualified in the spiritual world, who know the world culture, respect their own culture, and be able to express themselves and respect others. Multilingual and bilingual education is not new in the world practice of education, in particular, in the United States and many European countries, especially in recent years, success in this direction has been achieved. But the introduction of existing models of multilingual and bilingual education in the Kazakh education system is a new pedagogical problem, as it must be creatively implemented in New conditions [3].

We are pleased that this issue is currently being discussed at the state level and is being considered within the framework of education reforms. Multilingual education is the main need of today, which allows the younger generation to freely interact in the educational space, explore various scientific secrets of the world, and show their abilities. In order to improve the spiritual and moral qualities of each person, it is necessary to be versatile in order to live and work in a rapidly changing world today. In this regard, today Kazakhstan has a wide range of information and technological, scientific, educational and methodological, etc. in order to receive news from the industry, the world's best practices, and use this news for the benefit of the people in their native language, it is necessary to strengthen international ties and enter the world stage. Kindergartens, schools, and universities are currently contributing to this direction. Today, our students have reached the level of fluency in three languages and the ability to hold various competitions in three languages. The main goal of today's teacher is to help this young man in his desire to know the

essence, develop deep desires and abilities, thereby giving him spiritual strength to live a full life. In order to achieve this goal, it is necessary to update the content of training, bring to life an advanced methodology, which is organized in such a way as to develop the qualities, abilities, strengthen the creativity and talent of each student.

The main environment of multilingual speech activity of students is the social environment. It is necessary to pay special attention to the peculiarities of the language, depending on the chosen specialty of students. Teach students the principles of structuring written and oral scientific language, i.e. methods of interpretation, differentiation, synthesis, argumentation and discussion. An important role here is played by such exercises as understanding the topic, identifying relevant words from the text, choosing the right word definitions, and determining the role of adverbs. The student needs to master the skills of working with sources of information, i.e. to determine the main game of the text, the logical basis of a given opinion, to select different types of information (working with a diagram), to briefly convey the content of the text and to be able to verbally express these skills. At the same time, it is necessary to widely use technical materials, as this, first of all, provides interdisciplinary communication

The student needs to know what types of work with the text exist in the country where they are learning the language (for example, English), in most cases, for example, the requirements for the types of abbreviations of information (Abstract, resume, abstract, etc.) are completely different in Kazakh, Russian and English. Therefore, the student should be provided with the necessary knowledge related to a foreign language, which allows him to communicate on an equal footing with a foreign colleague, for example, in the course of future professional work, and understand that the knowledge acquired by him is not only part of the curriculum, but also needs professional work in the future, which increases the student's motivation to learn a foreign language.

"It is a duty to remember that the language is one of the wishes of the country, to serve as the basis of the unity of the country — to achieve the unity of the language. Therefore, our main task is to instill love for the Kazakh language, interest and desire to learn other languages in the younger generation, to awaken their love for the motherland and become a generation that will forever connect their fate with the fate of the country.

In conclusion, within the framework of the multilingual education program, it is necessary to summarize the experience of trilingualism and take it to the world level. Monitoring students' participation in international projects throughout the year will allow them to strengthen scientific ties with foreign partners, and gain access to sources of information in foreign languages. Today's generation needs to be given a high-quality education and upbringing, combining the national spiritual heritage with the world's best ideas, in order to raise the future of the country's high-profile, broad-minded citizens.

References:

- 1. Law of the Republic of Kazakhstan «law of the Republic of Kazakhstan on languages»: official General. Law of the Republic of Kazakhstan dated 06.01.2011 No. 378-IV. — [ER].*
- 2. Address of the president of the Republic of Kazakhstan "New Kazakhstan in a new world" // sovereign Kazakhstan. — 2007. — № 55. — 11-13-P.*
- 3. Buzaybakova K. Zh. fundamentals of innovative pedagogy. - Almaty: bilim publ., 2009. — 189, P. 190.*

МРНТИ: 14.35.09

Алиев Т.М. ¹Балмуханова С.Н. ²

^{1 2} *ҚазНПУ им. Абая*
^{1 2} *преподаватели, магистры педагогических наук.*
Алматы, Казахстан

«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»

Аннотация

В статье раскрыт потенциал использования интерактивных технологий на основе Интернет-платформ в процессе обучения английскому языку и проанализированы возможности таких Интернет-ресурсов, как Hot Potatoes, Quizlet, Wordle, ментальных карт Venn Diagram, T-chart, Problem and Solution Map, Fishbone graph и тому подобное. Особое внимание уделено разнообразным тренировочным упражнениям, квазикоммуникативным и коммуникативным задачам, потенциал которых успешно используется благодаря Интернет-ресурсам. Автором делается вывод о том, что в процессе применения интерактивных технологий, основанных на Интернет-платформах, повышается мотивация к обучению и эффективность учебного процесса; обеспечивается формирование иноязычной лингвистической и коммуникативной компетенций обучающихся; создается атмосфера сотрудничества и коммуникации; создаются условия для мгновенного контроля и фасилитивного мониторинга обучающихся; создаются условия для актуализации новых знаний, формирования умений синтеза (давать дефиниции, используя Wordle) и анализа (анализируя конкретные ситуации с помощью ментальных карт / графических органайзеров).

Ключевые слова: Интернет-платформы, эффективность обучения, иноязычная лингвистическая компетенция, иноязычная коммуникативная компетенция.

Т.М.Алиев¹С.Н.Балмуханова²
^{1 2} *Абай атындағыҚазҰПУ*
^{1 2} *оқытушылар, педагогика ғылымдарының магистрлері*
Алматы қ., Қазақстан

«ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ»

Аңдатпа

Мақалада ағылшын тілін оқыту үдерісінде Интернет-платформаларға негізделген интерактивті технологияларды пайдалану әлеуеті ашылып, Hot Potatoes, Quizlet, Wordle, Venn диаграммасы, Т-диаграммасы, проблемалар мен шешімдер картасы, Fishbone графигі және Интернет-ресурстардың мүмкіндіктері талданады. Интернет-ресурстардың аркасында әлеуеті сәтті пайдаланылатын квазикоммуникативті және коммуникативті тапсырмалардың әр түрлі жаттығуларына ерекше назар аударылады. Автор Интернет-платформаларға негізделген интерактивті технологияларды пайдалану барысында оқуға деген мотивация мен білім беру процесінің тиімділігі артады деген қорытынды жасайды; студенттердің шет тілдік

лингвистикалық және коммуникативті құзыреттіліктерін қалыптастыру қамтамасыз етіледі; ынтымақтастық пен байланыс атмосферасы құрылды; студенттерді жедел бақылау және жеңілдетілген бақылау үшін жағдайлар жасалады; жаңа білімді өзектендіру, синтез дағдыларын қалыптастыру (Wordle көмегімен анықтама беру) және талдау (психикалық карталар / графикалық ұйымдастырушылар көмегімен нақты жағдайларды талдау арқылы) үшін жағдайлар жасалады.

Түйін сөздер: Интернет-платформалар, оқыту тиімділігі, шет тілінің лингвистикалық құзыреттілігі, шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігі.

*Aliyev T.M. ¹ Balmukhanova S.N. ²
^{1,2} KazNPU named after Abay
^{1,2} teachers, masters of pedagogical sciences.
Almaty, Kazakhstan*

"USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING"

Abstract

The article reveals the potential of using interactive technologies based on Internet platforms in the process of teaching English. Author analyzes the capabilities of such Internet resources as Hot Potatoes, Quizlet, Wordle, Venn Diagram, T-chart, Problem and Solution Map, Fishbone graph, etc. Special attention is paid to a variety of training exercises, quasi-communicative and communicative tasks, the potential of which is successfully used thanks to Internet resources. The author concludes that in the process of using interactive technologies based on Internet platforms, learning motivation and the educational process effectiveness increase; students' formation of foreign language linguistic and communicative competencies is ensured; an atmosphere of cooperation and communication is created; conditions are created for instant control and students' facilitative monitoring; conditions are created for the actualization of new knowledge, the formation of synthesis skills (to give definitions using Wordle) and analysis (analyzing specific situations with the help of mental maps / graphic organizers).

Key words: Internet platforms, learning efficiency, foreign language linguistic competence, foreign language communicative competence.

Введение. Информационные технологии стали неотъемлемой частью современного общества, они проникли во все сферы жизни людей, и образование не стало исключением. Все чаще используются Интернет-платформы для обучения иностранному языку, которые предлагают новые возможности для освоения английского языка, в частности:

- формирование единого языкового пространства;
- интерактивность процесса обучения;
- мультимедийность и т.д.

Интернет-ресурсы предусматривают использование не только текстовых, гипертекстовых или графических материалов, но и аудио- и видеофайлов, анимации, а также активность всех каналов восприятия информации при работе с разнообразным мультимедийным Интернет-контентом. Преимуществом использования web-технологий в процессе внедрения интерактивных технологий преподавателями иностранных языков является простота в использовании и поиске среди существующих ресурсов, создание собственных модулей и занятий на Интернет-платформах, которые дают возможность существенно повысить учебно-познавательную деятельность, активизировать учебную и самостоятельную работу обучающихся, создать условия для полимодальной среды.

Методы. К вопросу использования интерактивных технологий на основе Интернет-платформ в обучении иностранным языкам обращались многие отечественные и зарубежные исследователи, среди них В. А. Трайнев (модели внедрения электронного обучения в высшей школе) [5], Е. К. Герасимова (создание дидактических материалов по использованию технологий WEB 2.0.) [2], Л. В. Астанина, И. В. Новикова, М. А. Давиденко (введение Интернет-ресурсов в процесс дистанционного обучения) [1] и многие других. Однако, практический аспект этой проблемы требует более глубокого исследования.

Современное обучение с применением интерактивных технологий сочетает в себе как классическую форму обучения, так и электронное обучение, что предусматривает использование многочисленных Интернет-приложений, платформ и сервисов. Использование Интернет- и мультимедийных технологий позволяет разнообразить образовательный процесс и повысить интерес обучающихся к овладению языковым материалом. Создание условий, при которых слушатели сами применяют учебные материалы, находят задачи, выполняют их, способствует успеху в овладении иностранной речью.

Процесс использования интерактивных технологий с применением Интернет-платформ имеет неограниченный потенциал как в аудиторной (под руководством преподавателя), так и во внеаудиторной самостоятельной деятельности обучающихся. Онлайн- и офлайн-ресурсы дают возможность студентам самостоятельно проверить правильность выполненных упражнений, активизировать необходимый лексический материал, применять энциклопедические и справочные ресурсы для поиска информации, индивидуализировать обучение.

Результаты. Существует несколько направлений использования интерактивных технологий с применением web-технологий в образовательной деятельности. Так, Н. В. Тимошкина выделяет следующие основные направления использования web-технологий в профессиональной деятельности педагогов:

- исследование (Google, META, Webquest и др.);
- создание дидактических материалов (Classtools, LearningApps, JeopardyLabs, Cacao, Mindomo, MasterTest и др.);

- сотрудничество и коммуникация (Skype, Blogger, Google Wave, Google Site);
- публикация личных работ;
- ведение дистанционного обучения (Moodle, LMS, Google Disk) [4, с. 41-43].

Особого внимания заслуживают электронные учебные ресурсы, с помощью которых можно создавать дидактический материал - это и интерактивные лекции, и удобные формы контроля и самоконтроля знаний обучающихся, различные виды тестирования, тренировочных упражнений. Дидактические технологии Интернета позволяют использовать также видеозаписи, аудиозаписи, которые способствуют привлечению студентов в активному восприятию аутентичной речи [5, с. 57].

Ученые [1; 2; 4] выделяют такие преимущества использования электронных учебных ресурсов для создания и использования дидактических материалов:

- индивидуализация и дифференцирование процесса обучения;
- повышение мотивации обучения благодаря использованию различных видов деятельности и источников информации;
- изменение характера познавательной деятельности;
- диагностирование ошибок и знаний обучающихся;
- контроль или мониторинг учебной деятельности студентов и обратная связь между преподавателем и студентами;
- свободный доступ к дидактическим материалам;
- возможность создавать онлайн-курсы с ограниченным доступом и тому подобное.

Обсуждение. Существуют бесплатные электронные учебные ресурсы, которые используют преподаватели для создания дидактического материала с целью изучения иностранного языка, в частности такие:

- ClassTools, PurpozeGame, JigsawPlanet (дают возможность создавать дидактические игры и интерактивные викторины по шаблонам);
- Quizlet, MasterTest, Online Test Pad, Kahoot!, ClassMaker (создание тестовых заданий и упражнений);
- HotPotato (создание интерактивных тренировочно-контрольных упражнений, электронных задач);
- Rebus1 (создание кроссвордов, ребусов, загадок) и др.

Лучшим опытом, который мы получили в обучении английскому языку посредством интерактивных технологий, основанных на Интернет-платформах, стало применение Интернет-программы *Hot Potatoes* [9]. Это эффективное средство разработки дидактических упражнений, которое позволяет преподавателям самостоятельно, без помощи программистов создавать интерактивные тренировочные упражнения в формате HTML на разных языках по различным дисциплинам с использованием текстовой, графической, аудио- и

видеоинформации [3, с. 107]. Однако, когда соответствующие технические средства могут быть недоступны студентам по объективным причинам, преподаватели могут распечатать любые созданные ими упражнения. Такие упражнения помогут студентам обрабатывать необходимую лексику, включая следующее:

- решение кроссвордов: то есть найти слово по его толкованию или эквивалент в иностранном языке к понятию на русском языке;
- задания с перекрестным выбором: найти соответствующие выражения на иностранном / на русском языке к выражениям;
- задания с перекрестным выбором: создать логическое выражение, комбинируя слова левой и правой колонок;
- задания с перекрестным выбором: создать логические комбинации существительного с глаголом;
- задания с перекрестным выбором: объединить вопрос с правильным ответом или понятие с его определением;
- задания на заполнение пропусков: вставить выражения в предложения;
- задания на заполнение пропусков: вставить предложения в текст;
- задания на заполнение таблицы: найти однокоренные слова с заданными в таблице;
- задания на заполнение пропусков: вставить слово в соответствующей форме на утверждение;
- задания на установление логической последовательности.

С помощью другой программы - *Quizlet* [11] – можно создавать целый ряд проблемных задач в онлайн-режиме. И при наличии Интернет-сети обучающиеся не только приобретают знания и умения, но и мгновенно получают оценку. Кроме того, студенты могут подключиться к мобильной версии *Quizlet* и выполнять задания во время самостоятельной подготовки. Программа является весьма простой и доступной, достаточно ввести ключевые термины - и программа сразу «выдает» их объяснение или определение и целую систему проблемных заданий типа: задание с перекрестным выбором, определение правдивости или ложности утверждения и тому подобное. Программа также дает возможность отслеживать прогресс обучающихся в онлайн-режиме; проверять уровень усвоения лексики в форме интерактивной игры (преподаватель предоставляет ключ доступа по ссылке www.quizlet.live). Созданные *Quizlet*-задания позволяют включить в них фотографии, перевод и толкование. Темп выполнения викторин, тестов регулируется введением временного предела для каждого задания.

Удачным ресурсом для создания обучающих интерактивных игр, диаграмм, викторин является *ClassTools* [7], который позволяет преподавателям и студентам создавать интерактивные Flash-диаграммы для эффективного проведения презентаций, защиты

проектов, представления диаграмм, аналитических сообщений, планирования мероприятий и тому подобное. Для начала работы не требуется регистрация.

В свою очередь, образовательную платформу **Socrative** [12] используют для проверки полученных знаний. Платформа предлагает интерактивные шаблоны различных тестов и задач, которые необходимо заполнить актуальным материалом. Готовый тест дает мгновенную возможность дистанционно проверить результаты выполнения заданий студентами. Преимуществом этой программы является то, что она автоматически отправляет отчет о результате выполнения теста на электронную почту преподавателя. Эта функция значительно уменьшает время на проверку и оценивание тестовых заданий; преподаватель может контролировать отведенное время на выполнение теста, проследить прогресс и анализировать допущенные ошибки. Программа доступна для смартфонов, компьютеров, ноутбуков.

С помощью программы **Wordle** [13] создаются коллажи с тематически связанными словами, которые помогают обучающимся сформулировать определение ключевого понятия. Так, преподаватель выбирает необходимые термины темы, например: *migration, illegal immigration, human trafficking, border crossing*, вносит определение в программу и получает коллаж, по которому студенты изучают определения, используя слова коллажа, вроде: «*Illegal immigration is the migration of people across national borders in a way that violates the immigration laws of the destination country*» или «*Human trafficking is the recruitment, transportation or transfer of persons by means of the threat or use of force or abduction, fraud, deception, abuse of power for the purpose of exploitation*» (рисунок 1).

Рисунок 1. Word Cloud «Human Trafficking»

И хотя такие упражнения не являются коммуникативными, они играют важную роль в усвоении фонетического и семантического образа лексических единиц, в понимании понятий, общего контекста коммуникативной ситуации; позволяют лучше усвоить изучаемую лексику и часто занимают место внешних опор для решения проблемных ситуаций (далее ПС). Полученные благодаря использованию интерактивных технологий, основанных на Интернет-платформах, знания объясняют, как факты, понятия, обеспечивающие выполнение необходимых действий для решения ПС и принятия

рационального решения, так и содержание выражений, предложений, текстов, которые содержательно связываются с ПС.

Важным в использовании интерактивных технологий, основанных на Интернет-платформах, является непосредственная «проработка» ситуации. Студентам предлагается перевести изложенную ситуацию и определить проблему или проблемы на иностранном языке. Следует отметить, что реальные жизненные ПС часто состоят из двух или более проблемных задач, поэтому дробление ПС станет одним из условий лучшего понимания задачи и инструментом управления в усвоении содержания проблемы [4, с. 58]. Поэтому студенты сначала определяют проблемы, затем с целью развертывания ситуации общения преподаватель использует графические органайзеры и организывает интерактивную работу в ротационных тройках, что способствует анализу и перекрестному дополнению ПС.

Успешная реализация данного алгоритма решения ПС зависит от логической организации учебного материала, поэтому использование графических органайзеров делает их эффективным приемом. Работа с органайзерами направляет деятельность, сортирует идеи и организует их в логической последовательности, то есть «воспитывает» мнение.

Среди органайзеров, которые наиболее часто используются преподавателями в процессе реализации интерактивных технологий обучения иностранному языку, можно выделить следующие: Venn Diagram, T-chart, Problem and Solution Map, Fishbone graph тому подобное.

Учебный материал, организованный таким образом, позволяет не только четко видеть саму проблему и ее детали, но и логично строить стратегию решения проблемы. Если же по каким-то обстоятельствам группам не удастся определить все детали ПС, дальнейшее обсуждение в переменных тройках дополняет эти пробелы, а педагогический менеджмент учебно-познавательной деятельности обучающихся помогает контролировать как процесс формирования групп, так и процесс обсуждения ПС [3, с. 202-203]. Ведь последний определяется творческими возможностями и уровнем развития субъекта, а они бывают очень разными.

Среди специализированных программных приложений (Busu, Duolingo, Livemocha, Mango, Lingorami, Memrize) для самостоятельного изучения иностранного языка важное место в учебном процессе занимает программа *Anki* [6]. Она предлагает инновационные и одновременно захватывающие интерактивные упражнения, учитывая баланс между лексическим и грамматическим материалом, варьируя их виды. Особенностью этой программы является поэтапное усвоение знаний, что значительно повышает эффективность (скорость и прочность) запоминания новых лексических единиц. В ходе педагогической работы нами было доказано, что систематическое использование этой программы позволяет обучающемуся запоминать около 300 слов, словосочетаний и т.д. за месяц. Опыт ее использования показал, что при работе с программой до 30 минут ежедневно, студенты способны усвоить не менее 3000 значений слов в год.

В свою очередь, особенность Интернет-платформы *LiveMocha* [10] заключается в том, что она дает возможность обучающимся общаться с носителями английского языка и культуры. Обучение происходит как в устной, так и в письменной форме посредством обмена текстами, за счет разговоров, онлайн-чатов. Ресурс обеспечивает пользователей методическими материалами (интерактивными упражнениями, инструментами коммуникации и возможностью проследить успеваемость) и мотивационными инструментами.

Похожей платформой для самостоятельного изучения английского языка является *Englishbaby* [8] (социальная сеть с разработанными планами занятий по английскому языку). Изучать язык вместе с Englishbaby можно несколькими способами:

- а) переписываясь с другими участниками сети;
- б) общаясь с ними на форумах или в личных сообщениях;
- в) разгадывая грамматические загадки;
- г) прослушивая аудиозаписи, новости и тому подобное.

Удобно также и то, что анализируемая платформа дает возможность самостоятельно выбирать последовательность упражнений и обеспечивает индивидуальный подход к обучению.

Заключение. В статье была дана краткая характеристика использования интерактивных технологий на основе Интернет-платформ в процессе обучения иностранному языку. Опыт работы с применением данной технологии красноречиво засвидетельствовал их действенность и эффективность в саморазвитии, самообучении и обучении под руководством преподавателя. Сочетание Интернет-платформ, технологий интерактивного и проблемного обучения открывает новые возможности как для преподавательской, так и для учебной деятельности.

Проанализировав результаты использования интерактивных технологий на основе Интернет-платформ в процессе обучения иностранному языку, мы пришли к выводу, что использование Интернет-платформ:

повышает мотивацию к обучению, а, следовательно, и эффективность учебного процесса;

обеспечивает формирование иноязычной лингвистической и коммуникативной компетенции обучающихся;

- помогает создавать атмосферу сотрудничества и коммуникации;
- облегчает труд педагогов и обучение студентов;
- создает условия для мгновенного контроля и фасилитивного мониторинга студентов;
- создает условия для актуализации новых знаний, для формирования умений синтеза (давать дефиниции, используя Wordle) и анализа (анализируя конкретные ситуации с помощью ментальных карт / графических органайзеров) и др.

Однако, проведенное исследование не исчерпывает всего потенциала использования интерактивных технологий на основе Интернет-платформ в процессе обучения иностранному языку и доказывает, что есть необходимость изучения и использования зарубежного опыта формирования иноязычной компетенции обучающихся средствами электронных ресурсов и интерактивных технологий.

Список использованной литературы

1. Астанина Л. В. *Современные образовательные системы дистанционного обучения в России: учебное пособие* / Л. В. Астанина, И. В. Новикова, М. А. Давиденко. – СПб.: Северо-Западный институт повышения квалификации ФНС России, 2019. - 78 с.
2. Герасимова Е. К. *Сетевые сервисы как инструментальная среда для проектирования электронных учебных материалов: учебно-методическое пособие* / Е. К. Герасимова, С. В. Зенкина. - Ставрополь: Ставролит, 2015. - 104 с.
3. Мецзякова И. Н. *Проектирование и реализация междисциплинарных программ основного общего образования: учебно-методическое пособие*. – М.: Издательство «ФЛИНТА», 2016. - 326 с.
4. Тимошкина Н. В. *Интернет-сервисы в работе педагога: монография* / Н. В. Тимошкина. - Ульяновск: Зebra, 2019. - 102 с.
5. Трайнев В. А. *Электронно-образовательные ресурсы в развитии информационного общества (обобщение и практика): монография* / В. А. Трайнев. – М.: Дашков и К°, 2015. – 255 с.
6. Anki [Electronic resource]. - URL: <https://apps.ankiweb.net/> (дата обращения: 25.01.2021)
7. ClassTools [Electronic resource]. - URL: <https://classtools.net/> (дата обращения: 27.01.2021)
8. Englishbaby [Electronic resource]. - URL: <https://www.englishbaby.com/> (дата обращения: 23.01.2021)
9. Hot Potatoes Home Page [Electronic resource]. - URL: <https://hotpot.uvic.ca/> (дата обращения: 29.01.2020)
10. LiveMocha [Electronic resource]. - URL: <https://www.livemochas.com/> (дата обращения: 24.01.2021)
11. Quizlet [Electronic resource]. - URL: <https://quizlet.com/ru> (дата обращения: 28.01.2021)
12. Socrative [Electronic resource]. - URL: <https://www.socrative.com/> (дата обращения: 22.01.2021)
13. Wordle [Electronic resource]. - URL: <https://www.wordclouds.com/> (дата обращения: 26.01.2021)

МРНТИ 14.35.09

Масимова Г¹, Шаяхметова Д.Б²

¹магистрантка 2 курса КазНПУ

Кафедра иностранных языков, "Два иностранных языка "

² к.п.н. .ассоц.профессор

ИССЛЕДОВАНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В СИСТЕМЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Аннотация

Статья посвящена роли обучения иностранному языку детей с ограниченными возможностями здоровья в системе инклюзивного образования. Рассматриваются особенности работы, проблемы и результаты учителей иностранных языков в системе инклюзивного образования, а также перспективы ее применения в общеобразовательных учреждениях. Ниже приставлены особенности применения методик и современные технологии для создания эффективной образовательной среды для детей с ограниченными возможностями, где определены основные ориентиры развития и изменения образовательной практики, содержания образовательных отношений, правовое поле всех участников образовательного процесса.

Ключевые слова: инклюзивное образование, интеграция, иностранный язык для детей с ограниченными возможностями, современные технологии.

*Масимова Г¹, Шаяхметова Д. Б.²
¹ҚазҰПУ-дың 2 курс магистранты
Шет тілдер кафедрасы, "Екі шет тілі"
² к. п. н. ассоц. профессор*

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ШЕТ ТІЛІНЕ ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ.

Аңдатпа

Мақала мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті білім беру жүйесіндегі шет тілін оқытудың рөліне арналған. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі Шет тілдері мұғалімдерінің жұмысының ерекшеліктері, қиындықтар мен нәтижелері, сондай-ақ оны орта білім беру мекемелерінде қолдану перспективалары қарастырылады. Төменде мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін тиімді білім беру ортасын құру үшін әдістемелер мен заманауи технологияларды қолдану ерекшеліктері берілген, онда білім беру практикасын дамыту мен өзгертудің негізгі бағдарлары, білім беру қатынастарының мазмұны, білім беру процесіне қатысушылардың барлығының құқықтық аясы айқындалған.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, интеграция, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған шет тілі, заманауи технологиялар.

*Masimova G¹, Shayakhmetova D. B.²
¹2nd year Master's student of KazNPU
Department of Foreign Languages "Two foreign languages"
²Ph. D. assoc. Professor*

STUDY OF THE PECULIARITIES OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO CHILDREN WITH DISABILITIES IN THE SYSTEM OF INCLUSIVE EDUCATION.

Abstract

The article is devoted to the role of teaching a foreign language to children with disabilities in the system of inclusive education. The article considers the features of the work, problems and results of foreign language teachers in the system of inclusive education, as well as the prospects for its application in general education institutions. The application of methods and modern

technologies for creating an effective educational environment for children with disabilities, which defines the main guidelines for the development and change of educational practices, the content of educational relations, and the legal field of all participants in the educational process, are listed below.

Keywords: inclusive education, integration, foreign language for children with disabilities, modern technologies

Введение .Сегодня в Казахстане , в отличие от традиционной формы обучения в образовании, появился новая, признанная многими ведущими странами инклюзивная форма обучения, которая дает право каждому ребенку учиться в общеобразовательных школах со всеми необходимыми условиями.

"Инклюзив у нас долгое время воспринимался просто как обеспечение без барьерной среды, когда мы занимались пандусами. Но когда мы решили вопросы пандусов, без барьерной среды, мы столкнулись с тем, что самое главная проблема - в содержании. Это методика, готовность педагогов работать с этими детьми, система оценивания, специальные программы", - сказал министр образования Асхат Аймагамбетов.

Одним из приоритетов государственной политики Казахстана является гуманизация образования. Так как это образование рассматривается как реализация права человека на получение качественного образования согласно Конвенции Юнеско запрещающее любое исключение или ограничение возможностей получения образования на основании социально приписываемых или предполагаемых различий, таких как социальное происхождение, пол, этническое происхождение, язык, религия, национальность, способности и т. д. Значение самого слова "**ИНКЛЮЗИВ**" (франц. *inclusif* – включающий в себя, от лат. *include* – включать, заключать) а значит , включение детей с умственными и физическими недостатками в общее образование. Инклюзивное образование - это подход к обучению детей с особыми образовательными потребностями, это гибкая индивидуализированная система обучения с особыми потребностями в общеобразовательных школах в колледжах и в высших учебных заведениях.

Согласно модели включения, дети с особыми потребностями проводят большую часть или все свое время со детьми без инвалидности играя, наблюдая и обучаясь вместе. Исследователи выяснили , что дополнительная помощь и поддержка в таких классах принесла пользу всем учащимся.

По опросам проведенных в нескольких школах Казахстана на вопрос "Как повлияет инклюзия на образование в школах?" разделились таким образом: 90%считают, что инклюзивное образование приучит всех участников образовательного процесса быть терпеливым, добрым ,быть готовым взаимопомощи, послужит импульсом духовно-нравственного воспитания учащихся.10% считают, что качество обучения возрастет.20% опасаются обратного и полагают ,что качество обучения снизится.

Методы. Состояние инклюзивного образования во многих странах сильно различается, существует глубокая неуверенность в том, как создать инклюзивную среду и преподавать инклюзивно ,но зарубежные страны имеют опыт и созданы разные модели обучения ,где система образования, ориентированная на интересы и потребности детей.

Дети с ограниченными возможностями такие как слабовидящие, слабослышащие , дети-инвалиды, дети-аутисты, дети с нарушением нервной системы и тд. будут обучаться вместе со своими нормально развивающимися сверстниками.К этим особенностям относятся низкий уровень когнитивной мотивации, отсутствие организации и ориентации на цель, большое количество ошибок. Наиболее яркая умственная работоспособность детей с нарушением обучаемости характеризуется: низкой продуктивностью и

самостоятельностью, нестабильностью. Детям сложно установить точные дифференциальные отношения. При выборе существенных черт и свойств их мышление прочно связано с конкретной ситуацией, в них отмечают отсутствие аналитических и синтетических операций.

На уроках иностранного языка применяются 4 языковых навыка как чтение, письмо, слушание и говорение (4 language skills: speaking, reading, writing, listening). Для обучающихся с ОВЗ начинаются с упражнений по развитию зрительной, слуховой и ассоциативной памяти. На каждом уроке английского языка используется не только рациональный, но и эмоциональный компонент, что обязательно в условиях внедрения. Согласно С.В. Алехиной, современный урок иностранного языка не должен быть однообразным, а менять вид деятельности постоянно, чтобы удержать интерес и внимание учащегося.

Различают типы современных образовательных технологий таких как:

1. Проектная технология - характеризуется созданием модели социального взаимодействия между учениками.

2. Коммуникативная - предназначена для формирования навыков коммуникативной компетентности, необходимы ученикам для адаптации к формам и моделям коммуникации в современных культурах.

3. Технология применения ИКТ. Данная технология характеризуется применением компьютерных программ, которые используют для перевода текстов или поиска нового материала.

4. Дифференцированная технология - познание предмета осуществляется с учетом их личных интересов, навыков и сильных сторон.

5. Модульная технология - предусматривает, что современный урок английского языка, а также его содержание (автономные модули, подразделы) интегрируются в один общий курс.

6. Игровая технология - основывается на раскрытии потенциала и развитии творческого мышления учащихся во время совместного рассмотрения и решения поставленных задач. К примеру, применяя популярную игру «Испорченный телефон», ученики развивают навык последовательного или синхронного перевода.

7. Технология развития критического мышления - предназначена для развития в ученике разносторонней личности, которая может критически и с вниманием относиться к полученной информации. Данная технология становится крайне актуальной при литературном переводе художественных произведений, стихотворений и т.д.

В условиях инновационного образования современному учителю необходимо соответствовать требованиям инклюзивного образования, а также требуется специальная подготовка к уроку для внедрения актуальных образовательных технологий.

Результаты. А значит важно знать, что при планировании урока для внедрения нового материала важно определить количество материала, последовательности и все условия созданные для комфортного обучения. Соответственно, рассмотрим модель для создания учебных целей, методов, материалов и оценок, которые работают для всех, - не единого универсального решения, а достаточно гибких подходов, которые могут быть настроенным и приспособленным к индивидуальным потребностям. Здесь можно вспомнить теорию множественного интеллекта, которую открыл профессор Гарвардского университета Говард Гарднер, где говорит, что «Есть уровень, в которой студенты обладают разным умом и, следовательно, учатся, запоминают, действуют и понимают по-разному».

Согласно универсальному дизайну процесса обучения (UDL — Universal Design for Learning) что разработали американские учёные, существуют три основные сети мозга, которые отвечают за то, как человек учится: сеть распознавания, стратегическая сеть и аффективная сеть. Три основных принципа UDL - представление (что изучается), действие и выражение (как учиться), Вовлеченность (зачем учиться) - были сформированы на основе этих трех сетей мозга. Понимание основы UDL - принципов и сетей мозга - обязательно для учителей,

которые хотят внедрить UDL в классе. Универсальный дизайн меняет концепцию составления школьной программы, выводя на первый план многообразие учащихся и строя программу так, чтобы она была более гибкой и приспособленной к потребностям детей.

Луис Перес, автор книги «Мобильное обучение для всех», предлагает начать с малого. Поскольку инклюзивное образование детей с умственными и физическими недостатками должно происходить с помощью мультидисциплинарных и своевременных коррекционных работ, учителям иностранных языков следует учитывать особенности познавательной деятельности учащихся. В нем говорится об использовании «множественных средств представления». В то время как некоторые учащиеся обучаются визуально, другие могут лучше усваивать информацию, когда она представлена в виде текста, или когда она произносится устно или преподается посредством кинестетического обучения. Некоторым ученикам лучше всего удастся сочетать вышеперечисленное. Хотя эти дифференцированные методы обучения могут удовлетворить потребности учащихся с ограниченными возможностями, они также предлагают разнообразное обучение всему классу, давая каждому учащемуся возможность учиться так, как он умеет. Точно так же в инклюзивных классах важно использовать различные средства для представления информации и вовлечения учащихся.

Как отмечает В. Тарасун, необходимо определить структуру урока в инклюзивном классе для детей с нарушением обучаемости. Знание проблем ученика помогают учителю в организации дифференциации внутри классной группы и поиске правильного индивидуального подхода к детям.

Обсуждение. Хотя важно и тот факт спроектировать внешнюю среду, чтобы она могла поддерживать мотивацию и участие, также важно развивать присущие учащимся способности регулировать свои собственные эмоции и мотивации. Способность саморегулироваться — стратегически модулировать свои эмоциональные реакции или состояния, чтобы быть более эффективными в борьбе и взаимодействии с окружающей средой — является критическим аспектом человеческого развития. Хотя многие люди самостоятельно развивают навыки саморегулирования, либо путем проб и ошибок, либо путем наблюдения за успешными взрослыми, многие другие имеют значительные трудности в развитии этих навыков. Как и в других видах обучения, индивидуальные различия более вероятны, чем единообразие. Успешный подход требует предоставления достаточных альтернатив для поддержки учащихся с очень разными способностями и опытом, чтобы эффективно управлять своим участием и влиять на него.

Заключение. Разрабатываются и активно применяются новые методы и технологии обучения для эффективного процесса изучения иностранных языков для "особых" учеников. Несомненно, это оптимизирует процесс обучения, но каждый преподаватель должен адаптировать эти технологии индивидуально для каждого ученика отдельно. Каждый ребенок имеет право на образование, и мы должны в полной мере способствовать раскрытию его таланта по возможности. Есть над чем работать и есть чему учиться...

Использованная литература:

1. Закон РК "Об образовании". -Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/doc_id=30118747
2. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы.
3. <https://onlinedegrees.sandiego.edu/inclusive-education-strategies/>
4. Инклюзивное образование. Настольная книга педагога, работающего с детьми с ОВЗ: Методическое пособие — М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАД ОС, 2011. - 167 с.

5. Алёхина С.В., Зарецкий В.К. Инклюзивный подход в образовании в контексте проектной инициативы «Наша новая школа». <http://www.inclusive-edu.ru/stat/1/254/>

6. Джоузеф Латан <https://www.sjdr.se/articles/10.1080/15017419.2016.1224778/>
Understanding inclusive education: ideals and reality

7. Шапочка К.А. Особенности структуры урока английского языка для детей с ЗПР/
К.А.Шапочка //Научно -методический журнал. Т.56.Тип.43.

8. <https://ru.sputnik.kz/education/20200527/14078322/Inklyuzivnoe-obrazovanie-eto-ne-tolkopandusy.html>

МРНТИ 14.35.09

Нұрлан А.¹, Абуов Ж.А.²

¹Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2-курс магистранты.

²профессор, ф.ғ.д

Абай атындағы ҚазҰПУ

«ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ - БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ТҮРІ»

Аңдатпа

Білім беру моделінің жаңа түрі ретінде қашықтықтан білім беруде дәстүрлі білім беруде жетіспейтін артықшылықтар бар, мысалы, қашықтықтан білім беру уақыт пен кеңістіктегі дәстүрлі білім берудің шектеулерін бұзады. Бұл мақалада негізінен қашықтықтан білім берудің тұжырымдамасы мен дамуы талқыланады, қашықтықтан білім берудің қазіргі жағдайы, артықшылықтары мен кемшіліктері талданады.

Түйін сөздер: заманауи қашықтықтан білім беру; желілік технология; білім беру моделі; дәстүрлі білім.

Нурлан А.¹, Абуов Ж.А.²

¹Иностранный язык: два иностранных языка, магистрант 2-ого курса

²профессор, д.ф.н.

КАЗНПУ им. Абая

«ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ - НОВЫЙ ВИД ОБУЧЕНИЯ»

Аннотация

Как новый тип модели образования, дистанционное образование имеет те же преимущества, что и традиционное образование, например, дистанционное образование

нарушает ограничения традиционного образования во времени и пространстве. В статье в основном рассматриваются концепция и развитие дистанционного образования, анализируется современное состояние, преимущества и недостатки дистанционного образования.

Ключевые слова: современное дистанционное образование; сетевые технологии; образовательная модель; традиционное образование.

Nurlan A.¹, Abuov Zh.A.²

¹Foreign language: two foreign languages, 2-year graduate student

²professor, Doctor of Philological Sciences

KAZNPU named after Abay

«DISTANCE EDUCATION - A NEW TYPE OF EDUCATION MODEL»

Abstract

As a new type of education model, distance education has the same advantages as traditional education, for example, distance education violates the constraints of traditional education in time and space. This article mainly discusses the concept and development of distance education, analyzes the current state, advantages and disadvantages of distance education.

Key words: modern distance education; network technology; educational model; traditional education.

Кіріспе. Қашықтықтан білім беру дегеніміз - оқушылар мен мұғалімдер уақыт немесе кеңістік бойынша бөлінетін білім беру түрі. Оқушылар мен мұғалімдер арасында, студенттер мен білім беру ұйымдары арасында негізінен жүйелі оқыту мен қарым-қатынас жүргізу үшін әртүрлі медиа әдістері қолданылады. Қазіргі заманғы қашықтықтан оқыту - бұл үш негізгі желілік ресурстардың ортасында жүзеге асырылатын қашықтықтан білім беру: компьютерлік желі, телекоммуникациялық желі және спутниктік теледидарлық желі. Қашықтықтан білім беру үш буыннан өтті: бірінші буын - сырттай білім; екінші буын - хабар тарату және теледидарлық білім; үшінші буынның негізгі ерекшелігі - сандық сигналдық ортада оқыту қызметін жүргізу үшін компьютерлік желілер мен мультимедиялық технологияларды пайдалану, оны «қазіргі заманғы қашықтықтан білім беру» деп атайды.

Қазіргі қашықтықтан білім беруді «қашықтықтан академиялық білім беру», «дипломдық емес қашықтықтан оқыту» және «қашықтықтан оқытудың барлық түрлері» деп бөлуге болады.

Әдістер. Төменде негізінен «қашықтықтан академиялық білім беруді» дамыту туралы айтылады. Шет елдерде қашықтықтан білім беру ерте басталып, қарқынды дамыды. 19 ғасырдың ортасында 18 ғасырдың аяғында Ұлыбританияда пайда болған өнеркәсіптік

революция Ұлыбритания қоғамы мен экономикасының дамуына ықпал етті, бұл жоғары кәсіби таланттарға деген сұраныстың күрт өсуіне себеп болды. Британдық алғашқы университеттер жағдайдың талаптарына жауап бере алмады.

1849 жылы Лондон Университеті алғаш рет кампустың сыртында білім беру жүйесін құрды. Сыртқы оқу жүйесін дамытуға ықпал ету мақсатында Лондон Университетінен тыс студенттерге сырттай оқуды қамтамасыз ететін әр түрлі сырттай колледждер құрылды. Бұл қашықтықтан жоғары білім берудің бастауы. 1960 жылдары электронды ақпараттық технологиялардың дамуымен әр түрлі оқыту құралдары бірінен соң бірі пайда болды, қашықтықтан білім беру сырттай оқудан бастап көптеген медиа оқыту формаларына айналды. Біріккен Корольдіктің Ашық Университеті (UKOU) 1969 жылы құрылды және Ұлыбританиядағы ең ірі университет болып табылады. Оның сәтті тәжірибесінің әсерінен бүкіл әлемде көптеген медиа оқытуды қолданатын тәуелсіз немесе тәуелді емес қашықтықтан ашық білім беру университеттері мен онлайн-білім беру колледждері пайда болды. 1990 жылдары компьютерлік желілер, спутниктік желілер және басқа да байланыс желілері дамыған кезде қашықтықтан ашық білім беру озық ғылым мен техниканы оқытуда қолданып, жаһандық қалыптасты. Білім беру және басқа да көптеген режимдер ауқымды ғана емес, сонымен қатар оқыту сапасы дәстүрлі колледждер мен университеттердің оқыту деңгейіне жетіп, қашықтықтан білім беру білім берудің жаһандануын жүзеге асырады.

Нәтижелері. Болашақ қоғам - бұл «білімді қоғам». Нарықтық экономика жүйесі орнаған кезде дарындар қоғамның ең үлкен байлығы болып саналады, олар сан және сапа жағынан бұрынғыдан мүлдем өзгеше болады. Бұл адамдардан үздіксіз оқуды, өзінің сапасын жақсартуды, еңбек пен қоғам қажеттіліктерін қанағаттандыруды талап етеді. Алайда, уақыттың, аймақтың, кеңістіктің және т.б. шектеулеріне байланысты колледждер мен университеттердің дәстүрлі білім беру моделі әр түрлі адамдардың қажеттіліктеріне сәйкес ауқымды қамту және ашық оқыту әдістерін қамтамасыз ете алмайды. Заманауи қашықтықтан білім берудің оқыту формасы осы миссияны орындай алады және жоғары білімнің кеңінен таралуы мен тереңдеуіне күшті қолдау көрсете алады. Өмір бойы білім алу - бұл бүгінгі қоғамдық дамудың сөзсіз бағыты. Қашықтықтан оқыту үздіксіз білім алуға және біліктілікті жоғарылататын қызметкерлерге білім беруге қолайлы. Экономикалық және әлеуметтік дамудағы білім экономикасының мәртебесі мен рөлі күннен күнге күшейіп келе жатқандықтан, адамдар тек жұмыспен қамтылуға дейінгі білімге назар аударып қана қоймай, сонымен бірге жұмыс істегеннен кейін өмір бойы білім алуға көп көңіл бөледі. Интернеттегі білім беру - бұл оқытудың жаңа түрі, оның ең үлкен ерекшелігі - оқытушылар мен студенттер уақыт бойынша кеңістіктегі оқытушылар мен студенттердің алшақтығы, кең жолақты байланыс арқылы дауысты және бейнені тарату, мұғалімдер мен сыныптастарымен форумдар мен электрондық пошта және тапсырмалар арқылы пікірталастар. Студенттер оқу уақытын өзі белгілей алады және оқу үлгерімін түзету үшін курстарды таңдай алады.

Талқылау.

Қашықтықтан оқытудың артықшылықтары:

1. Оқушылар оқытудың уақытын, орнын және мазмұнын басқара алады. жұмыс істейтын студенттер үшін олар өз жағдайларына қарай сабақ таңдай алады, бұл оқу мен жұмыс арасындағы қарама-қайшылықты шеше алады. Нәтижесінде жұмыс орнындағы қызметкерлердің жалпы сапасы айтарлықтай жақсарды.

2. Интернет арқылы оқыту оқушылардың қысымын төмендетуі мүмкін. Оқушылар оқу кезінде өзін өте еркін сезінеді. Оқу процесінде бір мәселе кездескенде, олар оқуды тоқтаталады. Дәстүрлі білім беруге қарағанда бұл студенттердің көңілін көтеріп, алған білімдерін игеруіне ықпал ете алады.

3. Дәстүрлі оқытуда сыныптарда алдыңғы қатар мен артқы қатардың айырмашылығы болады. Мысалы артқы қатардағы оқушылар көру қабілетіне байланысты шатасады. Ұзақ уақыт бойы оқушылардың оқуға деген құштарлығы олардың оқуға деген сенімін біртіндеп төмендетеді. Ал компьютер арқылы оқытын студенттер тек сабақты тыңдауға ғана көңіл бөле алмайды, бірақ барлығында бірдей аудио-визуалды эффект бар, бұл әр оқушыға әділетті.

4. Таланттардың қатал бәсекесі тек жастарда ғана емес, сонымен бірге орта жастағы адамдарда да көрінеді. Қашықтықтан оқыту жас шегін болмайды. Қанша жаста болсаңыз да, сіз заман талабына сай оқыту арқылы біліктілігіңізді арттыра аласыз.

5. Мұғалімдердің жетекші рөлінің әлсіреуі мұғалімдерге жүктемені азайтады. Егер студенттерде сұрақтар туындаса, кез-келген уақытта интернеттен кеңес сұрай алады.

6. Дәстүрлі біліммен салыстырғанда қашықтықтан оқыту ақысы қол жетімді және студенттердің қаржылық ауыртпалығын төмендетуі мүмкін.

Қашықтықтан оқытудағы мәселелер:

1. теңгерімсіз даму. Интернет арқылы ғана аяқталатын қашықтықтан білім беру Қазақстанда айтарлықтай үлкен әсер етеді. Артқы экономикалық құрылыстың негізі болғандықтан, қалалар қашықтықтан білім беруді дамытуда ауылдық жерлерге қарағанда басымдыққа ие. Сондықтан, елге қамту үшін тиісті саясатты қалыптастыру қиын, бұл қашықтықтан білім берудің объективті нашар стандарттауын тудырады. Сонымен қатар, жақында қашықтықтан білім берудің мәртебесі туралы сауалнамада есеп беру кезінде студенттердің біліктілігі жоқ екендігі анықталды, ал кейбір оқушылар онлайн-оқытудың шарттарын көрсетпеді, бұл оқыту мен оқуға, тіпті оқытуды тиімсіз ұйымдастыруға алып келеді.

2. Оқу-әдістемелік қорлардың қайталануы. Заманның даму қажеттіліктеріне сай болу үшін көптеген мектептер оқу-әдістемелік жұмыстарға онлайн-біліммен ұштастыра үлкен мән береді. Кейбір білікті мектептер онлайн-қашықтықтан білім беруді дамыта бастады, бірақ қашықтықтан оқытуды дамытуда әр мектепте көптеген мәселелер туындайды, солардың бірі. Бір аспект - оқыту ресурстарының қайталануы. Көптеген мектептерде қашықтықтан оқыту жүзеге асырылған кезде, оқытуды басқару жүйесінен басқа, әр курс жаңадан дамып келеді, бұл тек көп қаражат талап етпейді, сонымен қатар көптеген адам күштерін қажет етеді.

3. Толық теориялық жүйе жоқ. Қазіргі уақытта қашықтықтан білім беруде әлі де тиісті теориялық жүйе жетіспейді, ал қашықтықтан оқыту психологиясы, экономика және технология сияқты пәндер өзіндік жүйелер жиынтығын қалыптастырған жоқ. Сондықтан қашықтықтан білім берудің теориялық жүйесін үздіксіз жетілдіру үшін фактілер мен теорияны біріктіру қажет.

4. Белгілі бір оқу ресурстарының болмауы студенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайды. Қашықтықтан білім берудің қазіргі жағдайы дамығанымен, курстардың формасы бірыңғай және жеткілікті бай емес. Кейбір студенттер өздігінен білім алуға ыңғайсыз, оқытудың идеялары мен әдістеріне жетіспейді, алыс қашықтықтағы курстар көптен бері жаңартылмайды, уақыт талабы студенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайды.

5. Дәстүрлі білім беру тұжырымдамалары қашықтықтан білім берудің дамуына әсер етеді. Дәстүрлі білім беру моделі қашықтықтан білім беруге қатты әсер етеді. Қазіргі кезде оқыту әдісі де, қашықтықтан білім беру бағыты да дәстүрлі білім беру тұжырымдамасынан шыға қойған жоқ. Қашықтықтан білім берудің қиындығы әр адамның негізі мен білімді қабылдау мен байланысты, Әр түрлі топтарға арналған ғылыми оқыту мазмұны мен емтихан стандарттарын қалай тұжырымдау керек - бұл әр түрлі оқыту режимдерінде оқу материалдары мен белсенділіктің мазмұнын қамтамасыз ету үшін әрі қарай зерттеуді және талқылауды қажет етеді, бұл қашықтықтан білім берудің басты мәселесі.

6. Онлайн-қашықтықтан білім беруде шынайы сезім жетіспейді. Қашықтықтан білім берудің объектілері өте кең және нақты оқыту тобы жоқ. Дәстүрлі оқытумен салыстырғанда қашықтықтан білім беруде контекстілік жетіспейді. Контекстілік деп аталатын бұл іс-шараны мағынасыз қалдыру үшін студенттермен біріктірілген нақты оқыту сахнасына негізделген оқыту әрекеттерін білдіреді. Бұл қазіргі кездегі қашықтықтан білім берудің үлкен кемшілігі болып табылады. Эмоциясыз оқытудың бұл модулі модульденіп, тапсырмаларды қосымша эмоцияларсыз қайталайды.

Қорытынды. Қашықтықтан оқытудың артықшылықтары мен кемшіліктерін одан әрі тарқата отырып, біз қазіргі заманғы қашықтықтан білім беру туралы алдын-ала түсінік аламыз. Әр түрлі қажеттіліктері бар адамдармен салыстырғанда қашықтықтан білім берудің артықшылығы көп. Қашықтықтан білім берудің ерекшеліктері мен артықшылықтарына сүйене отырып, өзінің кемшіліктеріне қарамастан, қашықтықтан оқытудың да өзіндік ілгерілеуі мен әлеуеті бар. Оқу қоғамы жүйесін құрудың маңызды бөлігі ретінде заманауи қашықтықтан білім беру үнемі жетілдіріліп, алға жылжып отыруы керек. Тәрбиешілердің үлкен тобы ретінде біз өз сенімімізді нығайтып, қайшылықтар мен мәселелерге тап болып, мәселелерді шешу үшін тиімді шаралар қабылдауымыз керек. Үздіксіз жетілдіру мен алға жылжыту кезінде ғана қазіргі заманға сайкес қашықтықтан білім беру тұрақты дамиды.

Пайдаланылған әдебиет тертізімі:

1. Jin Fangfang Zhou Youxin. The development motivation of adult education, modern distance education and modern distance education

2. Li Shengcong Pei-chong's role of long-distance education on lifelong education in China adult education.

3. Xie Fang, distance education, a new form of modern teaching and technology plaza 2007

МРНТИ 14.35.09

Кереева А.А.¹, Балмуханова С.Н.²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Филология және көптілді білім беру институты

Шетел тілдері кафедрасы, 2 курс магистранты

²ф.ғ.к, доцент

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА КОГНИТИВТІК БАҒЫТТЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Шетел тілін оқытудағы когнитивті тәсіл оқушылардың назарын тақырыпқа аударады, грамматика мен тілді түсінуді арттырады және жеңілдетеді, оқушылардың ынтасын арттырады, сонымен қатар студенттерге жаңа лексика мен құрылымдарды есте сақтауға көмектеседі.

Мақаланың мақсаты - мұғалімдерді сабақта қолданылатын когнитивтік тәсіл тілдік сыныптардың динамикасының өзгеруіне түрткі болатындығына және студенттер үшін мотивациялық құрал ретінде қызмет ететініне сендіру. Себебі шет тілін оқыту аясындағы когнитивтік бағыт ұстанымы өте қажет, өйткені ол студенттің ана тілін жетік меңгерген кезде алатын танымдық қабілеттеріне негізделген, бұл шет тілін меңгеру процесін едәуір жеңілдетеді.

Сонымен қатар студенттерге тіл біліміндегі когнитивтік теорияның ғылыми негіздерін меңгерту арқылы олардың ойлау қабілетін, қоршаған ортаны зерттеп – тану қасиетін, өзіндік ой – пікірін дәлелдеп жеткізе білу дағдысын жетілдіру, олардың дүниетанымын кеңейту мақсатында қажет.

Түйін сөздер: когнитивтік тәсіл, шет тілін оқыту, когнитивтік процестер, түсіну, қабылдау, саналы.

Kereeva AA¹, Balmukhanova SN.²

¹ Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Institute of Philology and Multilingual Education

Department of Foreign Languages, 2nd year undergraduate

²Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF COGNITIVE DIRECTION IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract

The cognitive approach to foreign language teaching draws students' attention to the topic, increases and facilitates grammar and language comprehension, increases student motivation, and helps students memorize new vocabulary and structures.

The purpose of this article is to convince teachers that the cognitive approach used in the classroom can change the dynamics of language classes and serve as a motivating tool for students. This is because the principle of cognitive orientation in the field of foreign language teaching is very important, as it is based on the cognitive abilities of the student when mastering the native language, which greatly simplifies the process of learning a foreign language.

It is also necessary for students to master the scientific basis of cognitive theory in linguistics in order to improve their thinking skills, the ability to explore the environment, the ability to express their own ideas, to expand their worldview.

Keywords: cognitive approach, foreign language learning, cognitive processes, comprehension, perception, consciousness.

Кереева А.А.¹, Балмуханова С.Н..²

*¹ Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Институт филологии и многоязычного образования
Кафедра иностранных языков, 2 курс магистратура*

²Кандидат филологических наук, доцент

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОГНИТИВНОГО НАПРАВЛЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Когнитивный подход к обучению иностранному языку привлекает внимание студентов к теме, улучшает и облегчает понимание грамматики и языка, повышает мотивацию студентов и помогает студентам запоминать новую лексику и структуры.

Цель этой статьи - убедить учителей в том, что когнитивный подход, используемый в классе, может изменить динамику языковых занятий и служить инструментом мотивации для учащихся. Это связано с тем, что принцип когнитивной ориентации в области обучения иностранному языку очень важен, поскольку он основан на когнитивных способностях ученика при овладении родным языком, что значительно упрощает процесс изучения иностранного языка.

Студентам также необходимо овладеть научными основами когнитивной теории в лингвистике, чтобы улучшить свои мыслительные способности, способность исследовать окружающую среду, способность выражать собственные идеи, расширять свое мировоззрение.

Ключевые слова: когнитивный подход, изучение иностранного языка, когнитивные процессы, понимание, восприятие, сознание.

Кіріспе

Қазіргі жағдайда әлеуметтік, саяси, экономикалық, психологиялық-педагогикалық, мәдени факторлардың лингвистикалық білім беру жүйесіне әсері оқушылардың жеке және интеллектуалдық әлеуетін барынша өзектендіруге ықпал ететін жаңа әдістемелік тәсілдерді

әзірлеудің объективті қажеттілігін тудырды, бұл когнитология ережелеріне және шет тілдерін оқытуда когнитивтік тәсілді дамытуға заңды ғылыми қызығушылық тудырады.

Когнитивтік психология мен когнитивтік лингвистиканың, философияның, тұлға психологиясының, шет тілдерін оқытудың теориясы мен әдістемесінің негізгі ережелерін қарастыру шет тілдерін оқытуға когнитивтік тәсіл проблемасы осы уақытқа дейін терең ғылыми-теориялық және практикалық жағынан аяқтау алмағанын көрсетеді, осыған байланысты когнитивтік тәсілдің даму тарихын талдау қажет болып көрінеді.

Жоғары білім беруді жаңғыртудың қазіргі уақыттағы кезеңі құзыреттілік тәсіл контекстінде қаралатын және шет тілдерін оқыту тұжырымдамасын түбегейлі өзгертетін мазмұнының, нысандарының, құрылымының, нәтижелі-мақсатты негізінің өзгерістерімен сипатталады. Осы аспектіде когнитивтік тәсіл шет тілін оқытудың негізгі әдістемелік тұжырымдамаларының бірі ретінде ерекше өзектілікке ие болады. Көрнекті кеңес психологы Л.С. Выготский атап өткендей, мектептегі барлық білім "екі процестің айналасында айналады: түсіну мен меңгеру". Бұл ретте мағына шет тіліне де қатысты. Шет тілін оқыту процесінің екі жағы ажырамайды және адам тіліне тән бірдей маңызды функциялардың бірлігін көрсетеді. Тіл-бір жағынан қарым-қатынас құралы, екінші жағынан таным құралы. Тілді оқытудың осы екі жағы-тіл туралы білім алу және тіл арқылы тікелей білім алу шет тілін оқыту әдістемесінде бірдей маңызды процестер ретінде қабылданады және тілдік құбылыс туралы адекватты түсінік қалыптастыруға, осы құбылысты нақты қарым-қатынаста қолдану дағдыларын дамытуға қызмет етеді.

Қазіргі уақытта когнитивті теория шет тілдерін оқытудың әдістемелік тұжырымдамаларына айқын кірді, өйткені білім алушының ментальді (интеллектуалдық және эмоционалды) іс-әрекетінің мәні болып табылатын тек танымның когнитивті процестері. Когнитивтілік (лат. *cognitio*, "таным, зерттеу, хабардарлық") адамның сыртқы ақпаратты ақыл-ой арқылы қабылдау және өңдеу қабілетін білдіреді. "Когнитивтік процестер" ұғымы көбінесе "есте сақтау", "назар аудару", "қабылдау", "әрекет", "шешім қабылдау" және "қиял" сияқты процестерге қолданылады. "Когнитивтілік" ұғымына кейде белгілі бір мінез-құлық түрінің модельдерін құру, "метакогнитивтілік" деп аталатын таным процесінің стратегиялары мен әдістерін "түсіну" қабілеттері кіреді.

Шет тілін оқытуға танымдық көзқарас дәлелденген ғылыми ілімдерге негізделген. Тіл туралы танымдық тұжырымдаманың ережелері 20-шы ғасырдың екінші жартысында, когнитивтік ғылым Н. Хомский, Э.Рош, Р. Лангакердің және т. б. көрнекті жұмыстарынан кейін тез дами бастаған кезде тұжырымдалды. Оқытудағы когнитивтік (немесе саналы) тәсіл тікелей тәсілге реакция ретінде пайда болды, оның тілді интуитивті игеруге деген көзқарасы студенттердің тіл бірліктерін түсінуі және қарым-қатынас процесінде осындай бірліктерді таңдау мен қолдануды түсіндіру қабілетін қалыптастыруды қамтиды. Тікелей тәсілге тән интуитивизм принципіне қарама-қайшы, саналы тәсілде сана принципі оқытудың жетекші қағидасы болып саналады.

Айта кету керек, когнитивтік тәсіл, ең алдымен, тілдік білімді практикада қолдану үшін қажетті саналы түрде игеру және олардың негізінде сөйлеу дағдылары мен қабілеттерін қалыптастыру нәтижесінде тілді меңгеруге бағытталған оқытудың саналы-практикалық әдісі аясында әдістемелік іске асырылды.

Шет тілін оқыту әдістемесінде когнитивтік тәсіл когнитивтік психология саласындағы зерттеулерден бастау алады. Саналы әдіске негізделген оқытудың когнитивтік теориясының негізін қалаушы-американдық психолог Дж. Брунер "Таным психологиясы" кітабында кез-келген пәнді, оның ішінде тілді меңгеруде орын алатын үш процесті негіздеген: 1) жаңа ақпаратты білім түрінде алу; 2) алған білімдерін бекіту, оларды кеңейту және жаңа мәселелерді шешуде қолдану; 3) қалыптасқан білімді, дағдыларды, біліктерді кейбір бастапқы талаптарға қолданудың барабарлығын тексеру.

Шет тілін оқу мен оқытуда когнитивті психологияны зерттеу нәтижелерін қолданудың мақсаты - тілдік және сөйлеу материалдарын игеру стратегияларын, сондай-ақ әр оқушы үшін оңтайлы оқыту әдістері мен технологияларын анықтау. Когнитивтік психологияны зерттеудің арқасында оқушылардың ерекшеліктеріне деген көзқарас өзгереді және оқушының оқу іс-әрекетін қалай ұйымдастыруға болатындығын анықтауға болады, осылайша оқу ол үшін оңтайлы тиімді болады.

Шет тілін оқытудағы когнитивтік теория өзектілігінің негізінде жатқан негізгі факторлар а) оқушының оқу-танымдық іс-әрекеттегі белсенді рөлі; б) оқушылардың жеке-психологиялық ерекшеліктерін есепке алу; в) алдыңғы білім мен жеке тәжірибеге сүйену болып табылады.

Сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлерін оқыту аясында зерттеушілер когнитивті тәсіл деп осы құбылысты түсіну мен оны сөйлеуде қолдану негізінде ақыл-ой процестері мен әрекеттеріне сүйене отырып, белгілі бір лингвистикалық құбылысты зерттеуді түсіндіреді. Осылай, когнитивті тәсілге сәйкес тілді игеру семантикалық және прагматикалық деңгейлерде ана тілінде және зерттелетін тілдегі тілдік құбылыстардың ерекшеліктерін салыстыру процесінде саналы түрде жүреді. Бұл тәсілді қолдану оқушының шет тілін жүйені саналы түрде игеру арқылы қол жеткізген интеллектуалды дамуына баса назар аударуды көздейтінін ескеру маңызды, ал когнитивтік көзқарас тілдің қызмет ету заңдылықтарын игеру арқылы туындайтын шет тілдік қатынасты оқыту қажеттілігін жоққа шығармайды. Осылайша, әлеуметтік деңгейде оқыту мазмұны туралы хабардар болады. Білім алушылар қандай да бір лингвистикалық құбылыстың мағынасын біліп қана қоймай, оның функциясын да ұғынуы қажет.

Әдістеме. Шет тілдерін оқытуға танымдық көзқарасты қолдану туралы айта отырып, бұл жағдайда студенттердің өзіндік оқыту әдісін – қалай үйренетінін, қандай әдістерді қолданатынын, олардың тиімділігін бағалауды, сондай-ақ тілді меңгеру деңгейінің өзін-өзі бағалауын түсіну үшін қолайлы жағдайлар жасалатынын атап өткен жөн. Өзінің оқу іс - әрекеті процесінің өзін-өзі көрсетуі шет тілін тиімді меңгерудің кепілі екендігі де айқын.

Коммуникативтік тәсілді зерттеуге және когнитивтік оқыту мен тәрбиені талдауға келесі авторлар елеулі ғылыми үлес қосты: Ж. Н.Авилкина [1], Н. Д.Гальскова [2], С. Е. Григоренко [3], Н. В. Сидакова [4], т. а. Соловьянова [5] және т. б.

Өз зерттеулерінде авторлар шет тілін оқыту процесінің барлық аспектілерінің өзара байланысы мен ажырамас бірлігінің қажеттілігін атап көрсетеді, мысалы: таза лингвистикалық, психолінгвистикалық заңдар мен құбылыстар, шет тілдерін оқытудағы субъективті-коммуникативті тәсіл принципі, курс құрудың пәнаралық және мәдени принциптерінің заңдылығы, шет тілін оқудағы коммуникативті-когнитивтік тәсіл. Білім беру процесінің аталған тараптарының синтезі тілдің рөлі мен оны түсіну процесінде когнитивтік дағдыларды қалыптастыру туралы адекватты түсінік қалыптастырады.

Саналы тәсіл аясында оқытудың когнитивтік теориясы тұрғысынан әдіскерлер материалды игерудің төрт кезеңін қамтитын біліктер мен дағдыларды дамытудың фазалық сипаты туралы теорияны негіздеді: танысу-оқыту (бекіту) - қолдану (дамыту) – бақылау, сондай-ақ сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға, сөйлеу дағдыларын дамытуға, тілді меңгеру деңгейін бақылауға бағытталған жаттығулардың алуан түрлерін жіктеу ұсынылды.

Когнитивтік теория қазіргі уақытта оқытудың әдістемелік негіздеріне айқын енді, өйткені бұл ақпараттық ағым тұрғысынан адамның мінез-құлқын сипаттайтын танымдық процестер және адам миының өзі үшін жаңа ақпаратты өңдеу және оны одан әрі пайдалану функцияларын қалай жүзеге асыратынын түсінуге көмектеседі. Білім когнитивтік (танымдық) процестің нәтижесі болып табылатыны белгілі және когнитивті тәсілді қазіргі шет тілін оқыту процесінің жетекші әдістемелік тәсілдерінің бірі деп атай отырып, шет тілін меңгерудегі танымдық процестің заңдылықтары мен оқушылардың психикалық

(интеллектуалдық-эмоционалды) іс-әрекетінің ерекшеліктерін ескеруге баса назар аударылады.

Нәтижелер. Осылайша, шет тілін оқытуда когнитивтік көзқарас адамның табиғи танымдық мінез-құлқына сәйкес келетін оқушылардың танымдық әрекеттерін оңтайлы ұйымдастыру проблемасына дейін азаяды. Яғни, тілдік ақпарат кез-келген басқа ақпарат сияқты когнитивтік (танымдық) заңдарға бағынады, олар үйрену үшін алдымен талдануы керек, екіншіден, қолдануға қол жетімді, "автоматтандырылған".

Психологтар мен психолінгвисттер лингвистикалық идеялардың қалыптасуын анықтайтын ішкі танымдық механизмдер бар деп санайды. Атап айтқанда, тілдік құбылыстар туралы білімді қалыптастыру процесі адамның лингвистикалық және танымдық дамуын жақындастыратын және осы процестерді параллель ететін ұғымдарды қалыптастыру процесіне өте ұқсас екендігі бірнеше рет байқалды.

Қорытынды. Қорытындылай келе, шет тілін оқыту аясында когнитивтік тәсіл қажеттілік деп айта аламыз. Біріншіден, ол білім алушылардың ана тілін меңгеру кезінде алған танымдық дағдыларына негізделеді, бұл шет тілін меңгеру процесін айтарлықтай жеңілдетеді және жылдамдатады. Екіншіден, оңтайлы танымдық стратегияларды оқыту, сайып келгенде, оқушылардың тәуелсіздігіне тезірек жетуге, оқуда сәттілік жағдайын құруға және оқушының қабілеттерін дамытуға әкеледі. "Когнитивтік" педагогикалық әдістер оқушыны рефлексияға, олардың іс-әрекеттері туралы ойлауға үйретеді, бұл шет тілін оқытудағы ең жақсы стратегия. Сонымен қатар, танымдық стратегияларды оқыту өте маңызды, бірақ жеткіліксіз екенін атап өткен жөн. Ол коммуникативті міндеттерді орындауға бағынышты болуы керек. Сондықтан шет тілін оқытуда коммуникативті-когнитивтік тәсіл қалыптасты. Коммуникативті тәсілдің, сондай-ақ гуманистік тұлғаға бағытталған тәсілдің арқасында жалпы педагогикада оқушылардың психологиялық және психолінгвистикалық проблемаларына назар аудару қажеттілігі туралы түсінік пайда болды, бұл мұғалім мен оқушының рөлін қайта қарауға әкелді.

Когнитивті тәсілдің артықшылығы-бұл қомақты ғылыми негіздерге сүйене отырып, шет тілін меңгеру процесінің күрделілігі туралы нақты түсінік береді. Мұғалімнің таным процесінің заңдылықтарын білуі өзіне деген сенімділік сезімін береді, оқу процесін қойылған міндеттерге сәйкес модельдеуге мүмкіндік береді. Когнитивтік әдіске сәйкес жүзеге асырылатын оқыту әдістері үлкен тәрбиелік әлеуетке ие. Олар ойлау мен іс-әрекеттің тәуелсіздігін, оқуды басқаруға және оны бағалауға деген ұмтылысты дамытады және ақыл-ой дамуымен қатар жеке тұлғаның рухани және әлеуметтік дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Авилкина Ж. Н. Шет тілдерін оқытудағы когнитивті тәсіл туралы сұрақ // [Электрондық ресурс] - қол жеткізу режимі // <https://cyberlenka.m/article/n/k-voryusu-ognitivnom-podhode-v-obuchenii-inostrannym-yazykam>.*
- 2. Гальскова Н. Д. Шет тілдерін оқытудың заманауи әдістері. - М.: Аркти, 2014.- 192 бет.*
- 3. Григоренко С.Е., Сағалаева И. В. Шет тілін коммуникативтік-когнитивті оқытудың негізгі ережелері мен критерийлері //Ресейдегі педагогикалық білім.— 2014.-№8.— 261-265 бет.*
- 4. Сидакова Н.В. Шет тілін оқытудың жүйелі және дәйекті процесінің стратегиясы ретінде тұлғаға бағытталған тәсіл // ТМУ ғылымының векторы. Сер.: Педагогика, психология.- 2015.-№2(21). - 146-149 бет.*
- 5. Соловьянова Т. А. Шет тілін оқытудағы когнитивті тәсіл [Электрондық ресурс] - қол жеткізу режимі :<http://www.uchportal.ru/publ/15-1-0-4340> .*

A.B Kashkeyeva¹

*¹Kazakh National pedagogical University named after Abay,
senior teacher, master of philological sciences
Kazakhstan, Almaty*

FORMATION OF LISTENING AND SPEAKING SKILLS AT ENGLISH LESSONS

Abstract

The formation of communicative competence is the main and leading goal of teaching a foreign language. Oral communication, the role of which has now become particularly significant, is impossible without a well-developed speaking skill. The article considers the importance of listening to the English language and the formation of listening skills. For competent foreign language communication, you need to know the grammatical rules, constantly replenish vocabulary, have knowledge of the phonetic features of the language, an idea of the traditions and culture of the language being studied, and, of course, develop speaking skills. The article describes the types of speech activity, reveals the possibilities of comprehensive training in these types based on the competence approach. The formation of a multicultural personality of learners who possess a system of knowledge about a foreign language not only at the level of understanding, but also of free communication.

Key words: oral speech, speech activity, competence, speaking and listening skills, foreign language communication.

А.Б. Каикуева¹

*¹Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая,
старший преподаватель, магистр филологических наук
Казахстан, Алматы*

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ СЛУШАНИЯ И РЕЧИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Формирование коммуникативной компетенции является основной и ведущей целью обучения иностранному языку. Устное общение, роль которого в настоящее время стала особенно значительной, невозможно без хорошо развитого умения говорения. Статья рассматривает важность восприятия на слух английского языка и формирование навыков слушания. Для грамотного иноязычного общения необходимо знать грамматические правила, постоянно пополнять свой лексический запас, иметь знания о фонетических особенностях языка, представление о традициях и культуре изучаемого языка и, безусловно, развивать навыки говорения. В статье охарактеризованы виды речевой деятельности, раскрыты возможности комплексного обучения этим видам на основе компетентного подхода. Формирование поликультурной личности учащихся, владеющих системой знаний об иностранном языке не только на уровне понимания, но и свободного общения.

Ключевые слова: устная речь, речевая деятельность, компетентность, умение говорения и слушания, иноязычное общение.

А.Б. Кашкеева¹

*¹ Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті,
аға оқытушы, филология ғылымдарының магистрі
Қазақстан, Алматы*

АҒЫЛШЫН САБАҚТАРЫНДА ТЫҢДАУ ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ ШЕБЕРЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру - шетел тілін оқытудың басты және жетекші мақсаты. Қазіргі кезде рөлі ерекше болып отырған ауызша сөйлеу тілдік біліктілікті арттырудың маңызды бөлшегі болып табылады. Мақалада ағылшын тілінде тыңдап түсіну және тыңдау дағдыларын дамыту маңыздылығы қарастырылған. Шетел тілінде сауатты қарым-қатынас жасау үшін грамматикалық ережелерді біліп, сөздік қорды үнемі толықтыру, тілдің фонетикалық ерекшеліктері туралы білім, зерттеліп жатқан тілдің дәстүрлері мен мәдениетін қалыптастырып, сөйлеу дағдыларын дамыту. Мақалада сөйлеу әрекетінің түрлері сипатталған, құзыреттілік тәсіл негізінде осы типтегі кіріктірілген оқытудың мүмкіндіктері ашылған. Шет тілі туралы білімдер жүйесін тек түсіну деңгейінде ғана емес, сонымен қатар еркін қарым-қатынасқа ие білім алушылардың көп мәдениетті тұлғасын қалыптастыру.

Түйін сөздер: ауызекі сөйлеу, сөйлеу әрекеті, құзыреттілік, сөйлеу және тыңдау дағдылары, шет тіліндегі қарым-қатынас.

English language teaching is healthier now as a profession than it has ever been: certainly it is better informed. There are more good materials than ever before. More articles and books about teaching and those areas of applied linguistics which concern it are published every day. This situation, however, may in fact be almost too good for the teacher in training or the teacher recently embarked on a career in English language teaching, for he may find the vast amount of literature overwhelming and somewhat indigestible. The main purpose of teaching a foreign language is the formation and development of communicative foreign language, its free mastery. Foreign language is a source of socio-economic, scientific, technical and cultural development of society in accordance with modern requirements[7, p. 19]. Currently, the level of foreign language teaching methods is high. Interactive approach, games, discussions, as well as information technology, Internet, computer are used in language teaching. In order for students to be able to communicate properly in a foreign language, they must listen to and understand the spoken word. The content of knowledge on the subject of foreign languages includes topics, communication situations, texts, language materials; lexical, grammatical, phonetic, practical skills, speech etiquette, general reading skills that implement the effectiveness of learning activities. When studying English at school, the main goal of teaching students is the consistent and systematic development of speech activity, namely: *speaking, writing, reading and listening*. Speech activity is an active, purposeful process of transmitting and receiving messages, expressed through the language system and dependent on the communication situation. Oral communication plays a role in human communication. The content

of the teaching method used to teach speaking in English depends on the set of knowledge, skills and abilities acquired by the student in language communication. Speech training is carried out in the form of monologues and dialogues. In the form of monologues and dialogues, speaking skills are determined by the functions of communication, such as informational, regulatory, ethical and emotional control.

In methods of teaching foreign languages, there are two main ways of forming speaking skills: 1) "top down", 2) "bottom up". The first way involves the development of speaking skills based on the text read. The second way is associated with the development of these skills without relying on the text, starting only from the topics and problems of the discussed issues, the studied vocabulary and grammar, as well as speech structures.

Teaching top-down speaking has a number of benefits. The speech situation is set by the text itself; the teacher does not need to figure out how to create it in the classroom. In this case, we are only talking about its use to generate speech utterances of students and about partial modification with the help of speech settings and exercises[3, p. 26].

To develop speaking skills, you must complete special exercises and tasks. For example, at the pre-text stage, students compose mini-monologues and mini-dialogues, anticipating the content of the text or commenting on its title. Students can be offered the following types of assignments.

- 1) Look at the photos. What can you see in them? What do you think this text is about? Guess. / Listen to the track. What do you think this text is about? Guess.
- 2) Look at these pictures. Can you match the titles of the stories with the pictures? There is one title you do not need.

Work with a partner. Ask and answer these questions. Questions should be related to the subject of the text to be read. For example, if the text is about folk remedies for the common cold, you might ask the following questions.

- 3) You are going to read a blog. The title is Turn Off TV Week. What do you think Turn Off TV Week is?
- 4) Read this love story. Do you think the ending of the story is happy or sad?
- 5) Look at the picture and the title of the text. What type of text do you think this is?
- 6) Work with a partner. Imagine you are going to .....What information would you like to know before you do it? Make a list of questions.

After reading the text, students discuss the content of the text, establish logical-semantic connections, analyze the means of expression used, analyze vocabulary, grammatical structures, speech techniques, methods of argumentation, etc. Here are just a few of the activities that can make up the content of a lesson of this kind.

- 1) Match the underlined words in the text with their definitions.
- 2) Find words in the text which mean...
- 3) Guess the meaning of the underlined words in the text from the context. Then use a dictionary to check your ideas.
- 4) Read the text and answer the questions. / Use information from the text to answer the questions.
- 5) Are these statements true or false or is the information not mentioned? Correct the false sentences.
- 6) Which paragraph deals with.....?
- 7) Read the text and choose the best answer.
- 8) Choose the correct alternative. Write the number of the paragraph where you found the answer.
- 9) Guess the type of word (noun, verb, adjective, preposition, etc.) and the possible meaning. Then consult a dictionary to see if you were correct.
- 10) Some sentences are removed from the text. Read the text and put the sentences into gaps.

The "bottom-up" path involves building a statement without relying on a specific text. This path can be chosen at the initial stage of learning, when students do not yet know how to read, or when educational texts for reading can hardly offer a serious substantive basis for the development

of speaking skills. This method also works well in an orientation session when students are not yet familiar enough with each other. It can be used to practice certain grammatical structures.

For example, these exercises are great for your very first class in a group. On the one hand, it will allow students to learn more about each other. On the other hand, it will work out the given grammatical constructions[4, p. 11].

Find out about your partners'....

- Tastes in music, in food, in clothes;
- Travelling preferences;
- Thoughts about future career;
- Attitude to friendship, family relations, love;

Alternatively, may offer students to complete the table below, then ask them to exchange sheets and, at the end of this assignment, share what they have learned about their neighbor.

Write three names of the people who are important for you. 1..... 2..... 3.....	Write three adjectives that you think describe you. 1..... 2..... 3.....
Write three books that you enjoy reading. 1..... 2..... 3.....	If there is a fire in your house, write three things you would save. 1..... 2..... 3.....
Write three characteristic features you dislike in your friend. 1..... 2..... 3.....	Name three reasons why you learn English. 1..... 2..... 3.....
Write three personal features you like in your friend. 1..... 2..... 3.....	Write three activities you like to do at the week end. 1..... 2..... 3.....

The following assignments also involve working in pairs and are aimed at using grammatical structures.

- a) Work in pairs. Look at these situations and write at least 3 sentences with *must have*, *might have*, *can't have* to explain them.
  1. My uncle didn't use to be rich but now he is a millionaire.
  2. Jane always passes her exam but last week she failed an exam.
  3. Ted usually spends all weekends with his friends but last weekend he stayed at home.
  4. His father usually beats everyone at tennis but last Friday he lost.
  5. George is a very careful driver but yesterday he had an accident.
  6. The last time I saw Susan she couldn't speak a word of English but now she is really fluent.
- b) Work with a partner. Complete the questions with a verb in the gerund or infinitive form. Use your questions to interview other students.
  1. Do you enjoy .....in the evening?
  2. Have you ever thought of.....?
  3. Do you find it difficult.....?
  4. Do you think that you are brave enough.....?
  5. Do you avoid.....at parties?

c) Write predictions about yourself in the year 2045. Use the future continuous, future perfect or future perfect continuous. Some word combinations may help you.

Become famous, get married, learn Chinese, appear on TV, fly to Mars.

E.g. live in this city – *I won't be living in this city./I will have been living in this city for thirty years.*

Work in small groups. Compare your sentences and ask questions to find out what your partners have written.

E.g. – *Will you be living in this city?*

- *Yes, I think so. I will have been living in this city for thirty years. What about you, Alex?*

- *No, I won't. I suppose I'll be living in another country, maybe in Germany. And you, Anna?*

Anna?

At a more advanced stage of language learning, students can be invited to build a long monologue statement in the form of a presentation.

Prepare a presentation on this topic. "Boys and girls learn better when they are in separate classes". Do you agree? Why?/Why not? Tick the expressions you will use in your monologue. Organize your notes in a logical order, with an introduction and conclusion.

Beginning your presentation	Ordering your arguments	Concluding your presentations
I'd like to begin by saying..... I'm going to talk about To start with..... The first thing I'd like to say is.....	First of all, Firstly, Secondly, Another thing is that, What's more, Furthermore, It is important to mention that...	Finally, To sum up, The point I'm trying to make is..... In short, In conclusion

The ability to perceive and understand speech by ear is becoming more and more important in the era of modern technology, as it contributes to the formation of intercultural, informational and professional competencies[5, p. 35].. In verbal communication, a person receives a significant amount of information through the auditory canal - as in direct communication (in contact with others, in the learning process at seminars and lectures, by participating in conferences and discussions) and through technical communication channels (using radio and television, online).

The following methods can be used to develop language during daily lessons:

- language development through vocabulary;
- text-related language development;
- language development through visual aids;
- language development through participation in clubs and other activities.

As the main purpose of English is to teach students the language, the main job is to teach words. The mainstay of English lessons should be language development. Students' mastery of information and definitions of phonetic, lexical, grammatical materials, the correct use of explanations in English, the ability to express themselves clearly and systematically depends on the proper organization and proper conduct of language development. The approaches of language development are as follows:

1. Transformation of grammar tasks;
2. Organization of work with meaningful pictures;
3. Divide students into groups and talk to each other;
4. Continuation of a conversation on a specific topic;
5. Preparation of small scenes;
6. Work with the text.

The most important of these is working with text. One of the main requirements for working with the text is reading comprehension. This is because the utterances in a sentence cannot be accepted until the student understands the meaning and grammatical meaning of each word and phrase that he reads. Therefore, from the first lessons it is necessary to teach to read and understand each word, phrase, sentence, text, correctly pronouncing the sounds of the English language[4, p. 65].. If the teacher uses only the text: reading, translating, answering questions, narrating the content, it becomes monotonous, bores students and reduces their interest in the subject. And creative work can be done using the following methods:

- Modify the text. For example, use phrases such as "I think", "I speak based on my experience".
- Identify root words by performing morphological analysis of words selected from the text. These types of work train to remember the grammatical rules, to use them in practice.
- For students who know the language well, you can ask them to replace the words in a particular sentence with synonyms.
- Compose a story by replacing the order of the sentences in the text. This type of work helps to understand the meaning of each word in the text, that is, to work with the dictionary.
- Creating a dialogue based on the given text.

There are many other types of text work.

1. Summarize the content of the story read.
2. Find sentences in the text that express the main idea.
3. Tell the content according to a specific plan.
4. Drawing on the text.

Consider the psychological foundations of teaching speaking. Speech in a foreign language is characterized by a rather complex psychological structure, depending on how exactly (passively or actively) the means of a foreign language are used. In the functional and dynamic terms, oral speech breaks down into the processes of listening and speaking. When listening, a person perceives those foreign language means with the help of which someone else's foreign language speech is formed. When speaking, the reverse process occurs - from thought to words. First, a person has thoughts, and then he implements these thoughts into words. In order for students to move directly from their thoughts to their immediate design, it is necessary to encourage them to talk about what they can say, meaning the students have already mastered or only previously explained, but not yet assimilated foreign language words and grammatical constructions. The skills of fluent speaking in a foreign language should be developed only under the conditions and under the influence of genuine speech activity[1, p. 11].. The main psychological condition for the formation of speaking skills is the presence of an auditory image or representation of what should be said. Students often find it difficult to speak a foreign language, not because they have not formed an articulatory-motor skill, but because they do not know what and how to say, since they have a poor idea of what they should get. Hence, first of all, it is necessary to ensure that the foreign language design of thoughts is present in the minds of students in the form of certain auditory representations. Since the latter can arise only as a result of the auditory perception of a foreign speech, then, before training students in speaking a foreign language, they must be well trained in listening to a foreign speech, hence the need to create a natural speech situation. When creating a natural speech situation, the student should feel as little as possible that he is engaged in learning activities.

Analysis of the methodological literature shows that of the four types of speech activity: speaking, reading, listening and writing, listening accounts for the least amount of time spent in a foreign language lesson, although from the point of view of practical knowledge of a foreign language, listening occupies a position no less important than speaking[7, p. 18]..

When selecting a text for listening, its linguistic features, content characteristics and compositional features are taken into account. When assessing the mental characteristics of a student, first of all, his speech hearing, attention and memory, the ability to speech guess and probabilistic forecasting, the level of development of internal speech are taken into account.

Learning to listen and develop skills involves the gradual formation of receptive auditory skills when working with phonetic, lexical and grammatical material, i.e. skills of recognition and understanding of words, phrases, grammatical design of LEs of different levels in phrases, sentences in coherent texts. Auditory skill - understanding a coherent text.

Most methodologists classify auditing exercises into preparatory and speech exercises. The preparatory ones are aimed at overcoming certain difficulties in listening and at the formation of its mechanisms[2, p. 45]. Speech is a controlled speech activity, since they provide listening practice based on a comprehensive overcoming of auditory difficulties, suggest semantic perception of a speech work in conditions approaching natural communication and the implementation of the communicative function of audio activity, are aimed at improving the process of semantic perception and attaining a certain level of understanding.

Exercises of a preparatory nature, some methodologists call orienting, preparing for the implementation of the actual listening. These are exercises for the perception and recognition of sounds, sound combinations, words, word combinations, the intonation pattern of a phrase, and grammatical forms of a word. Examples of exercises:

- Listen to the words and raise your hand (or signal card) if there is a long / short / dull / sonorous sound in the word;
- Listen to sentences and raise your hand when you hear an interrogative sentence;
- Listen to the sentences and select the ones that match the picture;
- Listen to the verbs and name those that are used in the simple past tense.

It should be noted that the division of exercises in accordance with the formed mechanisms is conditional, since listening is a single, spontaneous process, during which students carry out all the actions of semantic processing of information. In general, the preparatory exercises are based on the analytic-synthetic activity perceived by the students, as a result of which the listening mechanisms are formed and developed.

Speech exercises are often called listening exercises, which are performed at the level of a complete speech whole, i.e. expanded text:

- Listen and understand who or what is meant;
- Title listened;
- Break the audio text into semantic pieces;
- Write down the main content in the form of keywords;
- Transfer content in your native language.

The choice of one or another speech exercise depends on the type of listening (global, selective, detailed).

Summing up, it should be noted that in order to develop listening skills, it is necessary to use in the classroom authentic material corresponding to the level of students' language proficiency, relevant to the topics studied and vocabulary. The audiovisualization technique makes it possible to understand the content of authentic audiovisual materials. For example, in English lessons on Skype, the teacher selects several targeted listening tasks that help to get some practice in mastering the skill of learning English. And also watching TV series with an original English track will allow the student to train the skill of "passive listening", which will facilitate a smooth transition to the proactive use of listening. One-to-one repetition of what was heard or a "parrot" technique is effective during passive listening. Such repetition uses facial expressions, makes it possible to listen to the sounds and rhythm of speech, allows you to practice listening and it is not necessary that the student understands everything in detail.

List of used literature

1. Вартанова К. Ю. Обучение основам фонологической компетенции студентов-лингвистов в адаптивном вводном курсе (на материале английского языка): автореф. дисс. ... к. пед. н. Пятигорск, 2005. 17 с.
2. Веденская Л. А., Павлова Л. Г. Риторика и культура речи: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. Ростов н/Д: Феникс, 2012. 538 с.
3. Восканян Г. Р. Человек и мир, в котором мы живем: учеб. пособ. Изд-е 3-е, стереотип. Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2009. 216 с.
4. Колесникова И. Л., Долгова О. А. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков: справочное пособ. М.: Дрофа, 2008. 431 с.
5. Орлов А. А. Введение в педагогическую деятельность: учеб.-метод. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2004. 281 с.
6. ПОПС - формула [Электронный ресурс]. URL: <http://irinabelyakova.rusedu.net/post/3305/33792> (дата обращения: 05.06.2014).
7. Сластенин В. А., Исаев И. Ф. Педагогика: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Академия, 2002. 576 с.
8. How Can I Improve My Students' Speaking Skills? [Электронный ресурс]. URL: http://www.researchgate.net/post/How_can_I_improve_my_students_speaking_skills (дата обращения: 05.06.2014).

МРНТИ: 14.35.09

Канагатова А.И.¹ Уматова Ж.М.²

^{1,2}Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

¹7М01704 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

²Ғылыми жетекші., Филология ғылымдарының кандидаты

КҮНДІЗГІ ЖӘНЕ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ КЕЗІНДЕ КОБ-ДЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада дәстүрлі және қашықтықтан білім беруде ағылшын тілін компьютерлік технологияларды қолдану арқылы оқыту түрлері мен оларды қолданудың әр түрлі тәсілдері және әдістерінің тиімділігі қарастырылған. Қашықтықтан оқыту – бұл өздігінен білім алу принципіне, қазіргі педагогикалық және ақпараттық технологияларды кеңінен қолдануға негізделген білім беру процесін ұйымдастырудың заманауи тәсілі болып табылады. Сонымен қатар, компьютерлік технологияны қолдану ағылшын тілі мұғалімдеріне жаңа тілдік материалды сапалы және сүйемелдеуші жеткізуді, білім алушылармен интерактивті өзара әрекеттесуді және тілдік нәтижелерді қамтамасыз етуге көмектесе алады. Сондай-ақ, қарым-қатынас құралдарын асинхронды және синхронды деп жіктеу, оларды шет тілін қашықтықтан оқытуда қолдану ерекшеліктері келтірілген. Бұған қоса, мақалада қашықтықтан оқытудың ерекшеліктері талданған және ағылшын тілін қашықтықтан оқыту бойынша әдістемелік нұсқаулар әзірленген.

Түйін сөздер: күндізгі және қашықтықтан оқыту, компьютерлік бағдарламалар, ағылшын тілі, бірлескен коммуникация қызметі, қазіргі білім беру жүйесі.

Канагатова А.И.¹ Уматова Ж.М.

^{1,2}ҚазНУ им. аль-Фараби

¹*Магистрант 2 курса специальности 7M01704 – Иностранный язык: два иностранных языка*

²*Научный руководитель., Кандидат филологических наук*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОПР НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПРИ ОЧНОМ И ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ

Аннотация

В статье рассмотрены виды обучения английскому языку с использованием компьютерных технологий в традиционном и дистанционном обучении, а также эффективность различных подходов и методов их использования. Дистанционное обучение – это современный способ организации учебного процесса, основанный на принципе самостоятельного обучения и широком использовании нынешних педагогических и информационных технологий. Вдобавок, использование компьютерных технологий может помочь учителям английского языка обеспечить качественную и поддерживающую подачу нового языкового материала, интерактивное взаимодействие со студентами и языковой результат. Также приведена классификация средств коммуникации на асинхронные и синхронные, особенности их использования в дистанционном обучении иностранному языку. Кроме того, в статье анализируются особенности дистанционного обучения и разработаны рекомендации по дистанционному изучению английского языка.

Ключевые слова: очное и дистанционное обучение, компьютерные программы, английский язык, совместная коммуникативная деятельность, современная система образование.

Kanagatova A.I.¹ Umatova Zh.M.²

^{1,2}KazNU named after Al-Farabi

¹Master Degree 2 course of speciality 7M01704 - Foreign language: two foreign languages

²Scientific advisor, Candidate of Philology

THE USE OF CTP IN AN ENGLISH LESSON IN FULL-TIME AND DISTANCE LEARNING

Abstract

The article discusses the types of teaching English using computer technologies in full-time and distance learning, as well as the effectiveness of various approaches and methods of their use. Distance learning is a modern way of organizing the educational process, based on the principles of self-study and widespread use of current pedagogical and information technologies. In addition, the use of computer technology can help English teachers ensure quality and supportive delivery of new language material, interactive student interaction and language outcome. Also, it was given the classification of communication means on asynchronous and synchronous, the peculiarities of their use in distance learning in a foreign language. In addition, the article analyzes the features of distance learning and developed recommendations for distance learning of the English language.

Key words: full-time and distance learning, computer programs, english language, joint communicative activity, modern education system.

Кіріспе. Соңғы жылдары білім беру мекемелерінде жаңа ақпараттық технологияларды қолдану мәселесі күн сайын көтерілуде. Бұл тек заманауи техникалық құралдар ғана емес, сонымен қатар оқытудың жаңа формалары мен әдістері, оқу үдерісіне жаңа көзқарас. Шет тілдерін оқытудың басты мақсаты - студенттердің коммуникативті мәдениетін қалыптастыру және дамыту, шет тілін іс жүзінде игеруге үйрету. ЖАТ-ды қолдана отырып оқытудың жаңа

технологиясы, біріншіден әрбір жобалық тапсырманың қойылуының анықтығына, нақтылығына және минималдылығына байланысты және екіншіден, абстрактілі модельдерді ғана емес, сонымен қатар әр білім алушыға түсінікті визуалды бейнелерді қолдану арқылы оқу материалының мазмұндық деңгейін едәуір арттыруға мүмкіндік береді. Ағылшын тілін оқытудың дидактикалық құралдарына көрнекі және мүмкіндігінше таныс көрнекі бейнелерді енгізу оқу материалының мазмұндық деңгейін едәуір арттырады. Интернетті ағылшын тілі сабағында не үшін пайдалану керек деген сұраққа жауап бере отырып, әдіскер ғалымдар мен практик мұғалімдер Интернеттің бірқатар дидактикалық мәселелерді тиімді шеше алатындығын атап өтті:

- тұрақты мотивацияны қалыптастыру;
- сабақтарды көрнекі ету;
- білім беру процесін жаңа, бұрын қол жетімді емес материалдармен, түпнұсқа мәтіндермен қамтамасыз ету;
- білім алушыларды материалдармен өз бетінше жұмыс істеуге үйрету;
- жедел кері байланыс беру;
- оқу үдерісінің қарқындылығын арттыру;
- басқа елдердің және мәдениеттердің өкілдерімен тірі байланысты қамтамасыз ету;
- тиімді оқу, жазу және тыңдау, монологтық және диалогтық сөйлеу дағдылары мен іскерліктерін қалыптастыру;
- сөздік қорын кеңейту;
- оқытудың тұлғалық бағытталған және сараланған тәсілдерін жүзеге асыру [1, 1002];

Ағылшын тілін білу кез-келген заманауи маманның кәсіби біліктілігінің ажырамас бөлігі болып табылады. Жоғары оқу орнының түлегі мамандық бойынша ғылыми-техникалық мәтіндерді оқып, оны аударып біліп қана қоймай, сонымен қатар өз қызметінің кәсіби жағдайында ауызша және жазбаша қарым-қатынас жасай білуі қажет.

Кәсіптік білім беруді ұйымдастырудағы жаңалықтардың бір түрі қашықтықтан білім беруді енгізу болып табылады, мысалы, шет тілі қашықтықта, компьютерлік телекоммуникациялық желілер арқылы пайда болады. Оқытудың бұл түрі студенттердің өзіндік жұмысын барынша арттыруға мүмкіндік береді, бұл әсіресе университеттік білім жағдайында өте маңызды, өйткені болашақ маман өзінің танымдық қызметін өз бетінше ұйымдастыра білуі керек [2, 3].

Өздеріңіз білетіндей, сөйлеу әрекетінің барлық компоненттері (оқу, сөйлеу, тыңдау, жазу) өзара байланысты және бірін-бірі толықтырады. Дыбысты айтуға машықтану кезінде тек есту-айту негізі ғана емес, сонымен бірге онымен тығыз байланысты сөйлеу мен оқу дағдылары қалыптасады, яғни коммуникативті құзыреттілік қалыптасады. Қазіргі заманғы отандық әдіскерлер айтылым сөйлеудің негізгі сипаттамасына айналуға және бұл шет тілінде сөйлеудің басқа дағдыларын дамытуға негіз болады деп тұжырымдайды. Сөйлеудің фонематикалық дұрыстығын бұзу акцентке, нәтижесінде тыңдаушының түсінбеушілігіне әкелуі мүмкін.

Қашықтықтан оқыту бірқатар маңызды міндеттерді шешуге мүмкіндік береді, атап айтқанда:

- студенттердің мақсатты аудиториясын кеңейту;
- әр түрлі әлеуметтік, мәдени және жас топтарының студенттерін біріктіру;
- аудиториялық сабаққа бара алмайтын студенттердің мәселелерін шешу;
- сырттан мұғалімдерді тарту.

Қашықтықтан оқытудың басты кемшілігі - мұғалім көрнекі дереккөзіне әдейі сүйене отырып, жағдайды талдай алатын аудиториядағы оқытуға қарағанда, қашықтықтан оқытуда іс жүзінде тікелей бақылау мүмкіндігі жоқ [3, 175].

Әдістеме. Білім беру процесінің негізгі құрамдас бөлігі болып табылатын, барлық техникалық құралдардың ішінде компьютер қазіргі кезде шет тілдерін оқыту процесінде ең

маңызды болып табылады. Зерттеулер көрсеткендей, орынды қолданған жағдайда қазіргі заманғы компьютерлік технологиялар, атап айтқанда Интернет, шет тілдерін оқыту мен оқудың тиімділігіне айтарлықтай ықпал ете алады. Ең алдымен бұл халықаралық компьютерлік желі үлкен көлемде ақпарат беретіндігімен білім алушылар тек жинақталған білімнің тұтынушысы ғана емес, сонымен бірге өздері де бір нәрсе жасап, жасампаз рөлінде де әрекет ете алатындығымен қамтамасыздандырылады. Интернет шет тілін үйренушілердің мотивациясын арттырады, бүкіл оқу процесіне оң әсерін тигізеді, аутентикалық материалдарды қол жетімді етеді, коммуникативті өзара әрекеттесуді күшейтеді және ақпараттың бір, ал кейде жалғыз көзінен тәуелсіздігін қамтамасыз етеді.

Интернет арқылы қашықтықтан оқыту кезінде оқытушы мен білім алушы арасындағы шет тіліндегі тұлға аралық қарым-қатынастың ерекшелігі оның делдалдық сипаты болып табылады. «Тікелей» қарым-қатынастың болмауы Интернет арқылы қашықтықтан оқытудың психологиялық-педагогикалық шарттарының ерекшеліктерін анықтайтын негізгі фактор болып табылады. Е.И. Дмитриева атап өткендей, телекоммуникациядағы тұлға аралық қатынас негізінен білім беру үдерісін жүзеге асырудың функционалды толық схемасын ұсынады, оның ішінде білім алушы мен мұғалім арасындағы тікелей және кері байланыс. Осыған қарамастан, соңғыларының функциялары өте шектеулі және студенттердің дидактикалық материалдармен жұмыс барысын басқаруға дейін азайтылған. Мұғалім енді оқу ақпаратының негізгі және тікелей көзі болып табылмайды.

Өздеріңіз білетіндей, қашықтықтан оқытудың кез-келген түрінің тиімділігі төрт компонентке байланысты:

- 1) оқытушы мен білім алушының тиімді өзара әрекеті;
- 2) бұл жағдайда қолданылатын педагогикалық технологиялар;
- 3) әзірленген оқу материалдарының тиімділігі;
- 4) кері байланыс өнімділігі.

Басқаша айтқанда, қашықтықтан оқытудың жетістігі мен сапасы көп жағдайда қолданылған материалдардың ұйымдастырылуы мен әдістемелік сапасына, осы процеске қатысқан мұғалімдердің көшбасшылығы мен шеберлігіне байланысты.

Қашықтықтан оқытуды тиімді жүргізудің бірқатар сипаттамалары бар:

- студенттің іс-әрекетін, оның ұйымдастырылуын неғұрлым мұқият және егжей-тегжейлі жоспарлау; міндеттер мен оқу мақсаттарын нақты тұжырымдау; қажетті оқу материалдарын жеткізу;

- интерактивтілік – қашықтықтан оқытудың білім беру бағдарламаларының негізгі тұжырымдамасы. Курстар студент пен оқытушы арасындағы максималды интерактивті әрекетті, студент пен оқу материалы арасындағы кері байланысты қамтамасыз етуі керек, сонымен қатар топтық оқыту мүмкіндігін қамтамасыз етуі керек;

- жоғары тиімді кері байланыс – білім алушылар өз шешімдерінің дұрыстығына сенімді болуы керек және білімсіздіктен білімге қарай алға жылжуы керек;

- мотивация – қашықтықтан оқытудың кез-келген маңызды элементі; бұл үшін әр түрлі техникалар мен құралдарды қолдану маңызды;

- курстың модульдік құрылымы - студент модульден модульге дейінгі прогресті нақты түсіне алады, кез-келген модульді өз қалауы бойынша немесе жетекші оқытушының қалауы бойынша таңдай алады;

- дыбыстық сүйемелдеу - оны желілік технологиялар негізінде де, CD-ROM-да да жүзеге асыруға болады.

Барлық артықшылықтармен қатар, қашықтықтан білім беру жүйесінің әлсіз жақтары да бар, бұл – қарым-қатынас және кері байланыс. Бұл мәселелердің шешімі – коммуникация құралдары болып табылады.

Асинхронды - процестің әр қатысушысы үшін бір-біріне тәуелсіз, ыңғайлы уақытта деректерді беруге және алуға мүмкіндік беретін байланыс құралдары. Қарым-қатынастың бұл түріне келесі құралдар кіреді.

Форумдар мен хабарландыру тақталары. Оларды қолданудың ыңғайлылығы көпшілікпен тәжірибе, білім және кез келген басқа ақпарат алмасуында. Жаңа тақырып (топик) құру немесе бұрыннан бар тақырыптарға қосылу жеткілікті, содан кейін хабарламаларды қалдыруға болады. Ақпарат процестің барлық қатысушылары үшін қол жетімді болады, бұл кез-келген уақытта хабарламаға жауап беруге немесе оқуға мүмкіндік береді.

Электрондық пошта. Интернеттегі алғашқы байланыс құралдарының бірі және әлі де басқалар арасында танымал. Оқу процесіне қатысатын кез келген адам мақсатты бағытталған сұрақтарды, жауаптарды немесе пайымдауды электрондық пошта арқылы жібере алады. Қарым-қатынастың бұл түрі тек жеке, «мақсатты» қарым-қатынас үшін жарамды, бұл қоғамдық талқылауды қиындатады.

Wiki. Ақпарат алмасудың салыстырмалы түрде жаңа және танымал тәсілі. Бұл тренингке қатысушылардың кез-келгені мазмұнмен толтырылған, бірнеше рет редакциялау және жаңа деректерді қосу мүмкіндігі бар веб-сайт. Материалды құруға топ болып қатысу студенттерді білім қорын қалыптастыруға тарта отырып, бұл процесті қызықты етеді.

Синхронды – бұл нақты уақыт режимінде ақпарат алмасуға мүмкіндік беретін байланыс құралы. Білім беру үдерісіне қатысушылар арасындағы кері байланыстың бұл түрі ең перспективті болып табылады, бұл тікелей байланысқа түсуге мүмкіндік береді.

Дауыстық және бейнеконференциялар. Қарым-қатынас мұғаліммен және студенттермен байланыста өтеді. Бейнеқоңырау кезінде аудиториядағы жеке қатысу мен қашықтықтан оқыту арасындағы шекара жойылады. Шындығында, білім алудың бұл әдісі күндізгі оқытудың классикалық және қашықтықтан оқытудың барлық жағымды қасиеттерін біріктіреді.

Мәтіндік конференциялар (чаттар). Оқу процесінің екі қатысушысы арасындағы жеке чаттар арқылы сөйлесуі – қарым-қатынастың ең кең таралған нұсқалары болып табылады. Алайда, қажет болған жағдайда, қашықтықтан оқыту үдерісіне үш немесе одан да көп қатысушы қатыса отырып, чат көпшілікке ашық бола алады. Кемшіліктерге визуалды байланыстың болмауы, мұғалімнің шынымен кіммен сөйлесіп жатқанын тексере алмауы жатады. Бұл әсіресе білімді тексеру мен тестілеу сәттерінде, мысалы қашықтықтан емтихандар немесе семинарлар өткізу кезінде өте маңызды [4, 192-193].

Нәтиже. Шетел тілі мұғалімінің кәсіби қызметін қолдау құралы ретінде ДК (дербес компьютер) пайдалану тек оқу материалдарымен тиімді жұмыс істеп қана қоймай, сонымен қатар оның параметрлерін жүйелі түрде тіркеу және әрбір нақты студент пен тұтас студенттер тобы үшін деректер қорын құру арқылы білім беру процесін оңтайландыруға болады (білімнің бастапқы деңгейі, ағымдағы бақылау нәтижелері, орташа балл, жұмыс қарқыны туралы мәліметтер және т.б.). Студенттердің қателіктерін есепке алу және талдау жүйелері, компьютерлік оқытудың көптеген бағдарламаларында немесе жеке бағдарламалар түрінде берілген эксперименталды педагогикалық зерттеулер барысында оқу процесінің заңдылықтары мен динамикасын анықтауға және оқу процесін ұйымдастыру жұмысын жеңілдетуге мүмкіндік береді. Қазіргі кезде студенттердің және талапкерлердің шет тілін оқуға кәсіби жарамдылық дәрежесін анықтауға арналған қабілеттерді анықтайтын диагностикалық компьютерлік жүйелер кеңінен таралуда.

Мұғалімнің іс-әрекетін техникалық қолдау құралы ретінде ДК оқыту процесін ұйымдастыруды жетілдірудің кең перспективаларын ашады, сонымен қатар оқу процесінің кейбір ұйымдастырушылық формаларын компьютерді қолданбай жүзеге асыру мүмкін емес. Жергілікті компьютерлік желілер мен телекоммуникация құралдары ғана нақты уақыт режимінде әр түрлі оқу орындарының студенттерінің бірлескен жобасы бойынша ұжымдық

шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыруға мүмкіндік береді (мысалы, газет нөмірін шығару). Сонымен бірге, ұжымдық шығармашылық процесі шетел тілін оқуда мотивация деңгейін жоғарылатып қана қоймай, сонымен қатар, мысалы жазбаша сөйлеуге үйрету бойынша тапсырманы шын мәнінде коммуникативті ете алады. Оқытудың тағы бір өзгеше компьютерлік түрі - қашықтықтан оқыту, оның артықшылығы – бұл сырттай оқытудан тыс қалған санаттағы адамдар үшін (мүгедектер, шалғай және жету қиын аудандарда тұратын) шет тілін оқытушымен бірге оқуға мүмкіндік береді.

Сонымен, мұғалім үшін дербес компьютерді іс-әрекет құралы ретінде пайдалану күнделікті жұмыстан босатуды, оқу материалдарын үнемі жетілдіріп отыруды, белгілі бір білім алушыға немесе тұтас студенттер тобына қатысты оқу процесінің барысын жедел бақылауды және оқытудың жаңа ұйымдастырушылық формаларын енгізуді қамтамасыз етеді.

Білім алушыларға қатысты компьютер көптеген функцияларды орындай отырып, мына рөлдерде әрекет ете алады:

- оқытушы;
- сарапшы;
- қызмет бойынша серіктес;
- қызмет құралы;
- үйренуші.

Студенттер әр түрлі жұмыс кезеңдерінде және әр түрлі сапаларда жеке қажеттіліктеріне сәйкес дербес компьютерді қолдана алады. Мұғалімнің функцияларын жүзеге асырудың мүмкіндіктеріне байланысты компьютер көбінесе білім алушылардың өз бетінше және үй жұмысын орындау барысында, тілді автономды оқыту барысында, артта қалған студенттердің білім кемшіліктерін толтыру мақсатында қолданылады. Бұл жағдайда білім беру мақсатында арнайы құрылған жағаттық және білім беру компьютерлік бағдарламалары қолданылады.

Студент КОБ-мен өз бетінше жұмыс жасағанда мыналарды істей алады:

- оқу тапсырмасын алуға;
- оны іске асыру үшін қажетті қосымша ақпаратты сұратуға;
- тапсырманы орындау тәсілін түсіну;
- жауапты енгізіңіз;
- жауапқа талдау және баға алу.

Оқытушы өткізетін аудиториялық сабақтармен салыстырғанда, оқу материалын өз бетінше пысықтау үшін ДК қолданудың бірқатар артықшылықтарын атап өтуге болады:

- білім алушының өзінің қажеттіліктерімен анықталатын шектелмеген жұмыс уақыты;
- еркін жұмыс режимі (жұмыс уақытын таңдау, жұмыстағы кідірістер мен материалды игеру жылдамдығын анықтау);
- жұмыстағы субъективті факторлардың әсерін алып тастау (студенттердің ешқайсысына қиянат жасамау, басқа студенттердің жұмыс нәтижелерімен салыстырмай нақты критерийлерге негізделген жауапты бағалау, шектелмеген шыдамдылық, жұмыс кемшіліктерін ашпау).

Компьютерді жұмыстың соңғы кезеңінде сарапшы ретінде аяқталған тапсырманы түзету және сараптамалық бағалау үшін пайдалануға болады.

Көптеген студенттер компьютерді айтарлықтай көлемдегі мәтіндерді жазуға байланысты «үлкен» тапсырмаларды орындау (эссе, курстық жұмыс, эссе жазу) барысында пайдалануды жөн көреді. Бұл жағдайда компьютер қызмет серіктесі және сонымен бірге ақпараттық-техникалық қолдау құралы ретінде қолданылады.

Компьютерлік құралдарды қолдана отырып, студенттер:

- 1) пернетақтаны пайдаланып жаңа мәтіндік ақпаратты енгізуге немесе дайын материалдарды сканерлеу немесе дискеттен жаңа файлдарға енгізу арқылы пайдаланады;

2) қажет болған жағдайда машиналық аударма жүйесін қолдана отырып, анықтамалық ақпараттық жүйелер мен желілердің арқасында ана және шетел тілдеріндегі кең ақпараттарға қол жеткізеді;

3) «мәтіндік редактор» сияқты бағдарламаларды, спеллерді және құжаттар шаблондарын пайдаланып жазбаша жұмыстарды дайындауға, өңдейді және жетілдіреді;

4) мәтінді генерациялаудың интерактивті бағдарламаларымен және мәтінді автоматты түрде өңдеуге арналған жүйелермен жұмыс істейді (рефераттау, аннотациялау және т.б.);

5) мәтіндік ақпаратты кестелермен, графиктермен, диаграммалармен және суреттермен жүйелеуге және толықтырады.

Компьютердің оқу-танымдық іс-әрекет құралы ретіндегі негізгі мақсаты - студентті білім алу мен оны нақты игеру арасындағы алшақтықты жойып, оқудың неғұрлым ұтымды түрлеріне көшуге мүмкіндік беретін тілді меңгеруде барынша қолдау көрсету. Студенттер ДК-ді тек ақпараттық-техникалық қолдау алу үшін ғана емес, сонымен қатар компьютерлік телекоммуникациялық желілерді қолдана отырып, қашықтықтан оқыту байланысын ұйымдастыру үшін де іс-әрекет құралы ретінде пайдаланады.

Тек қазіргі заманғы компьютерлік технологиялар қашықтықтан оқытуды қашықтықтан оқыту түрінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді (қашықтықтан оқыту), ол жеке жоғары оқу орындары арасындағы бағдарламалар шеңберінде де, бүкіл білім беру ұйымдарының ауқымында да сәтті жүзеге асырылады (мысалы, Ұлыбританиядағы Лондонның Ашық университеті, АҚШ-тағы Колорадо Ұлттық технологиялық университеті). Қашықтықтан оқыту мақсатында қолданылатын ең кең таралған компьютерлік құралдар болып мыналар табылады:

- кабельді теледидар желілерін пайдаланатын телематикалық құралдар (интерактивті теледидарлар);

- аймақтық және ғаламдық телекоммуникация желілері;

- лазерлік дискілердегі компьютерлік курстарды оқыту.

Қашықтықтан оқыту формасы сонымен қатар тілді меңгеру үдерісін оның жүру шарттары тұрғысынан емін-еркін етуге мүмкіндік беретіндігімен де қызықты, өйткені тілді сабаққа бөлінген уақыт ішінде көптеген білім алушылар бір уақытта аудиторияда емес, жеке әр түрлі ұйымдастырушылық жұмыс түрлерін қолдана отырып оқиды. Білім алушылар оқудың ең қолайлы және кәдімгі қалыптағы жағдайларын таңдап, физикалық қана емес, әлеуметтік және психологиялық тұрғыдан да белгілі бір дербестікке ие болады.

Тілді меңгеру процесінде компьютерді қолдану шет тілдік қатынасқа жағдай туғызады, ақпаратқа кең қол жетімділікті қамтамасыз етеді және шет тілін өз бетінше үйренуге көмектеседі деген қорытынды жасауға болады [5, 94-96].

Талқылау. «Қазақстан Республикасының білім туралы заңы» құжатына сәйкес қашықтықтан білім беру технологиялары (бұдан әрі – ҚБТ): «ақпараттық-коммуникациялық технологияларды және телекоммуникациялық құралдарды пайдалана отырып, білім алушы мен оқытушы арасындағы делдалдықпен (қашықтықта) немесе толық емес делдалдықпен жүзеге асырылатын оқыту». Яғни, осы анықтамадан туындайтындай, өзара әрекеттесу оқытушы мен студенттің – білім беру процесінің субъектілері ретінде тікелей байланыссыз жүзеге асырылуы мүмкін. Біздің мәлімдемеміз қашықтықтан білім беру технологиялары бойынша оқу процесін ұйымдастыру ережелерінде көрсетілген, онда: «ҚБТ қашықтықтан оқыту сабақтарын «on-line» және «off-line» режимдерінде өткізуге негізделген. «Off-line» режиміндегі тренингтер оқытушы мен білім алушы арасындағы байланыс асинхронды болатын білім берудің өзара әрекеттесу процесін қарастырады (электрондық пошта, мұғалімнің нұсқауына сәйкес білім алушының оқулықпен жұмысы). Осылайша, мынадай мәселе туындауы мүмкін: «егер студенттердің сабаққа қатысуын бақылау болған жағдайда, бұл жүйе студенттің сол жүйені өзі қолданғанын немесе оны логин мен пароль арқылы басқа біреу жасағанын тіркей алмайды». Яғни, «off-line» өзара әрекеттесу режимінде жеке

тапсырмаларды студенттің өзі емес, оның орнына басқа біреу орындай алады деген мүмкіндік бар.

Сонымен қатар, ҚБТ «on-line» шеңберінде өзара әрекеттесу, әдетте жеткілікті деңгейде тиімді емес екенін атап өткім келеді. Біздің мәлімдеменің пайдасына дәлелдер өте айқын. Жоғары білім деңгейіндегі ҚБТ студенттердің келесі санаттарына қатысты қолданылатыны белгілі:

- жоғары білім деңгейінде студенттерге арналған алмасу бағдарламалары бойынша шет мемлекеттерге кеткендер;

- жоғары білім деңгейінде мерзімді әскери қызметке шақырылған сырттай білім беру формалары;

- жоғары білім деңгейінде шетелде ұзақ іс-сапарда жүргендер (4 айдан астам).

Демек, «on-line» өзара әрекеттесуді ұйымдастыруға, мысалы, студенттің орналасқан жеріндегі сағаттық белдеуіне байланысты уақыт айырмашылығы, жұмыс кестесі мен оқытушы мен студенттің жұмыс уақыты арасындағы сәйкессіздік, студенттердің (белгілі бір сәтте) телекоммуникацияға қол жетімділігі сияқты факторлар кедергі болатын жағдай туындауы мүмкін. Сондай-ақ, «on-line» консультациялардың оқытушылар кестесіне енетіндігін, уақытты реттейтін және университет әкімшілігінің бақылауында болатындығын ескеру қажет. Бұл өз кезегінде ҚБТ шеңберінде мұғалім мен студент арасындағы «on-line» өзара әрекеттесуді икемді етеді.

Біздің ойымызша, назар аударуға тұрарлық келесі аспект, ҚБТ шеңберінде студенттермен қарым-қатынас жасау үшін мұғалімге бөлінген сағаттардың саны, топтағы студенттердің санымен (ауызша бақылау іс-шараларына бөлінген уақытты қоспағанда) еш байланысты емес. Осылайша, әр түрлі сандық құрамдағы студенттер топтарымен виртуалды өзара әрекеттесу үшін бірдей уақыт бөлінеді. Бірақ бұл жерде ҚБТ-ны енгізу әр білім алушыға білім беру процесінде жеке тәсіл талаптарын жүзеге асыруға ықпал етуі керек екенін атап өту маңызды. Сонымен, А.Сололов: «Оқытудың топтық формаларының басым болуының көптеген онжылдықтары бойы бұл талапты орындау қиын болды. Электрондық оқыту тәжірибеде жеке тәсіл идеясын жүзеге асырады, ол дәстүрлі әдістерге қарағанда әрдайым өзінің айтарлықтай артықшылығы ретінде атап өтіледі. Бұл оқу материалын зерттеудің жеке траекториясын таңдау мүмкіндігі мен оның даму қарқынын реттеу туралы». Осыған ұқсас көзқарасты К.Ж.Ибраева мен Д.М.Хамидулина да бөліседі, олар: «қашықтағы телекоммуникацияның ерекшеліктеріне байланысты оқыту неғұрлым ынталы, интерактивті, технологиялық және дараланатын болады» деп жазады. Өз кезегінде Р.Р.Шамсутдинов қашықтықтан оқыту жүйесінде тьютордың рөлін зерттей отырып, тьютор жұмысының негізгі бағыты: «студенттерге арналған жеке білім беру бағдарламасын қалыптастыру үшін жағдайларды ұйымдастыру және оны қолдау» екендігін көрсетеді.

Осылайша, ҚБТ шеңберіндегі жеке тәсілді жүзеге асыру академиялық топтағы студенттер санына сәйкес сағаттардың ұлғаюы жағына мұғалімдердің жүктемесін қайта қарауды қажет етеді. Әйтпесе, білім алушылардың жеке тапсырмаларын сапалы тексеруге уақыт жеткіліксіз болуы мүмкін [6, 264-265].

Қорытынды. Қашықтықтан оқыту – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияларға негізделген біртұтас ақпараттық-білім беру кеңістігі. Қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялар шет тілдерін оқытудың барлық құралдарын ұсынады: мультимедиялық оқыту бағдарламалары мен сөздіктер, қолданбалы және мамандандырылған лингвистикалық бағдарламалар, көптеген интернет-ресурстар - оқу-әдістемелік құралдар, шет тілдеріндегі көрнекі аутентикалық материалдар, білім беру сайттары, аудио және видео ресурстар. Дәстүрлі білім беру жүйесінде де, қашықтықтан білім беру жүйесінде де оқу процесінің негізгі рөлі - мұғалім, білім алушы және оқу материалдары болып табылады. Білім беру процесінің барлық рөлдері бір-бірімен үздіксіз өзара әрекеттеседі [7, 193-194].

Қашықтықтан оқыту – бұл көптеген пәндерді оқып-үйренуге ғана емес, сонымен қатар білім алушыны қызықтыратын материалды өз бетінше талдау және синтездеу қабілеттерін дамытатын білім алудың заманауи тәсілі [7, 200].

Ағылшын тілін қашықтықтан оқыту студенттердің біліктілік деңгейін арттырудың тиімді жүйесі болуы үшін, білім берудің бұл түрі, жалпы білім берудің маңызды аспектілерінің бірі бола отырып, өзіне тән формалары бар екенін ескеру қажет, бұл электронды ақпараттық-білім беру ортасын пайдалану жағдайында мұғалім мен білім алушылардың бірлескен іс-әрекетінің өзге дидактикалық құралдарын қамтиды. Ағылшын тілінде қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың дидактикалық қағидаларының ерекшелігі қазіргі заманғы ақпараттық технологиялардың шет тілі саласында алған білімдерін бақылауды автоматтандыру, оқу, сөйлеу, жазу және тыңдау дағдыларының қалыптасуын бақылау мүмкіндігіне байланысты.

Сонымен қатар, қашықтықтан білім беруде ағылшын тілін оқытудың дұрыс таңдалған дидактикалық құралдары студенттердің ақпараттық-коммуникативтік дағдылары мен рефлексия дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, өйткені материалдың негізгі бөлігін студенттер өз бетінше игереді.

Сонымен, қашықтықтан оқытуға бағытталған оқытудың перспективалы дидактикалық құралдары, әдістері мен технологияларының дамуы оны жекелендіру және интенсификациялау негізінде шет тілдеріндегі оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға, сондай-ақ лингвистикалық емес университеттер студенттерінің болашақ кәсіби қызметінің ажырамас компоненті ретінде ағылшын тілін оқытудың басымдылығын қайта қарастыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытуда қашықтықтан компьютерлік әдістерді іс-жүзінде қолдану студенттердің ынтасын арттырып қана қоймай, сол арқылы оқу үдерісін жақсартуға ықпал етеді деген тұжырым жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1) Мухамеджанова С.Д. *Новые современные педтехнологии в преподавании английского языка // Молодой ученый. – 2015. – № 8 (88). – С. 1002-1004.*
- 2) Широгалина В.И. *Дистанционное обучение лексике английского языка студентов неязыковых специальностей // APRIORI. Серия: Гуманитарные науки. – 2016. – № 5. – С. 3.*
- 3) Филатова Е.А. *Дистанционные методы обучения фонетике английского языка в условиях аудиторного билингвизма // Теория и практика иностранного языка в высшей школе. – 2019. – № 15. – С. 175-178.*
- 4) Рогова О.А., *К вопросу об организации дистанционного обучения английскому языку на основе компьютерных технологий в условиях билингвальной образовательной среды // Труды БГТУ. – Минск: БГТУ, 2013. – № 5 (161). – С. 192-194.*
- 5) Алиева Ю.А., *Компьютерные технологии как средство обучения иностранным языкам // Проблемы современной науки и образования. Сер. Педагогические науки – 2012. – № 4 (14). – С. 90-96.*
- 6) Мучкин Д.П., Чидунчи И.Ю., Аженов А.А. *Некоторые проблемные аспекты формирования образовательных коммуникаций в рамках дистанционного образования // Вестник ПГУ. Серия Педагогическая. – 2018. – № 3. – С. 261-268.*
- 7) Леонова О.А. *Специфика дистанционного образования в рамках обучения английскому языку // Язык, культура, ментальность: проблемы и перспективы филологических исследований. Сборник II международной научной конференции. – 2020. – С. 193-202.*

Курмамбаева Ж.Б.¹ Бекен А.А.²
^{1,2} КазНПУ им. Абая
^{1,2} преподаватель, магистр педагогических наук.
Алматы, Казахстан

«ИКТ КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ»

Аннотация

На сегодняшний день отмечается появление большого количества различных информационно-коммуникативных технологий, и их широкое применение в процессе образования. При дальнейшем рассмотрении для данного термина используется сокращение ИКТ. Множество обучающих программ, различные способы представления и восприятия информации – всё это входит в их число и является необходимым элементом обучения в современном мире. Более того, их использование на уроках является обязательным требованием, прописанным в государственном образовательном стандарте.

Использование ИКТ является одним из эффективных средств. Компьютерные обучающие программы позволяют тренировать различные виды речевой деятельности и сочетать их в разных комбинациях. Использование ИКТ также способствуют формированию лингвистических способностей, осознать языковые явления, автоматизируют языковые и речевые действия, создают коммуникативные ситуации, а также обеспечивают реализацию индивидуального подхода и интенсификацию самостоятельной работы обучающихся. Целью исследования является обоснование и апробирование эффективности использования ИКТ в развитии лексических навыков на практике.

Несмотря на это, существует ряд проблем: не все школы имеют необходимое техническое оснащение; во многих школах количество компьютеров не соответствует количеству студентов; недостаточный уровень ИКТ-компетентности учителей; их неготовность и порой нежелание использовать современные технологии обучения. Существование данных проблем объясняет актуальность рассматриваемой темы.

Ключевые слова: информационно-коммуникативные технологии, обучение иностранному языку, коммуникативные навыки, лексические навыки.

Ж.Б.Құрмамбаева¹ А.А.Бекен²
^{1,2} Абай атындағы ҚазУПУ
^{1,2} оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі
Алматы қ., Қазақстан

АКТ ШЕТ ТІЛДІ ҮЙРЕНУ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Бүгінгі таңда әр түрлі ақпараттық-коммуникативтік технологиялар түрлері өте көп және олар білім беру процесінде кеңінен қолданылуда. Мақаламызда бұдан әрі осы терминнің орнына АКТ аббревиатурасы қолданылады. Көптеген оқыту бағдарламалары, ақпаратты ұсынудың және қабылдаудың әртүрлі тәсілдері - қазіргі әлемде оқытудың қажетті элементі болып табылады. Сонымен қатар, оларды сабақта қолдану - мемлекеттік білім беру стандартында көрсетілген міндетті талап. АКТ-ны қолдану тиімді әдістердің бірі болып табылады. Компьютерлік оқыту бағдарламалары сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлерін жаттықтыруға және оларды әр түрлі комбинацияларда біріктіруге мүмкіндік береді. АКТ-ны қолдану сонымен қатар студенттердің лингвистикалық қабілеттерін қалыптастыруға, тілдік құбылыстарды түсінуге, лингвистикалық және сөйлеу әрекеттерін автоматтандыруға, коммуникативті жағдайлар жасауға ықпал етеді. Сонымен қатар жекелеген әдістердің жүзеге асырылуын және студенттердің өзіндік жұмысының күшеюін қамтамасыз етеді. Зерттеудің мақсаты - лексикалық дағдыларды іс жүзінде дамытуда АКТ қолдану тиімділігін негіздеу және тексеруден өткізу. Осыған қарамастан бірқатар проблемалар да кездесті. Барлық мектептерде қажетті техникалық жабдықтар жетіспейді. Көптеген мектептерде компьютерлер саны оқушылар санына сәйкес келмейді. Мұғалімдердің АКТ құзыреттілігінің жеткіліксіз деңгейі; олардың қазіргі заманғы оқыту технологияларын қолданғысы келмейтіндігі де байқалады. Бұл проблемалардың кездесуі қарастырылып отырған тақырыптың өзектілігін түсіндіреді.

Түйін сөздер: ақпараттық-коммуникативтік технологиялар, шетел тілін оқыту, коммуникативті дағдылар, лексикалық дағдылар.

Kurmambayeva Zh.B. ¹ Beken A.A. ²

^{1 2 3}KazNPU named after Abay

^{1 2} teacher, master of pedagogical sciences.

Almaty, Kazakhstan

ICT AS A MEANS OF LEARNING FOREIGN LANGUAGE

Abstract

Today, a large number of different informational-communicative technologies have been appeared and they are used in the education process widespread. Upon further consideration, the abbreviation ICT is used for this term. A lot of training programs, different ways of presenting and perceiving information are included in their number and is a necessary element of learning in the modern world. Moreover, their use in the classroom is a mandatory requirement, spelled out in the state educational standard. The use of ICT is one of the most effective means. Computer training programs allow you to train various types of speech activities and combine them in different combinations. The use of ICT also contributes to the formation of linguistic abilities, to understand

linguistic phenomena, automate linguistic and speech actions, create communicative situations, and also ensure the implementation of an individual approach and the intensification of students' independent work. The aim of the study is to substantiate and test the effectiveness of using ICT in the development of lexical skills in practice. Despite this, there are a number of problems: not all schools have the necessary technical equipment; in many schools, the number of computers does not match the number of students; insufficient level of ICT competence of teachers; their unwillingness and sometimes unwillingness to use modern teaching technologies. The existence of these problems explains the relevance of the topic under consideration.

Key words: information and communication technologies, teaching a foreign language, communication skills, lexical skills.

Введение. Использование ИКТ играют положительную роль в деятельности как преподавателя, так и студента. ИКТ влияют на более скоординированную работу учебного заведения, совершенствование методик преподавания, обмен и использование множества подходов к преподаванию и многое другое, что является возможным благодаря Интернет-технологиям и информационным пространствам. Однако, отмечается, что существующие на сегодняшний день ИКТ призваны лишь повышать и совершенствовать эффективность различных методов обучения.

ИКТ в сфере обучения в учебнике профессора Г.М. Киселёва определяются как «организация и управление учебным процессом и деятельностью студентов с помощью программного и методического обеспечения, компьютерной техники, коммуникационной образовательной среды для получения определенных, заведомо ожидаемых результатов» [1: 31]. Иными словами, ИКТ – лишь средства в руках преподавателя, которые не должны его заменять [2: 6], а сам учитель является организатором «живого общения».

ИКТ помогает создавать структурированные и систематизированные средства обучения. Однако, они не должны выполнять абсолютную роль преподавателя. Данное понятие несколько отличается от данного ранее общего и рассматривается с позиции именно процесса образования, представляющего определенные цели и задачи [3, 52].

Появление в образовании ИКТ ведет к изменению самой структуры образовательного процесса. В первую очередь, весьма существенно меняются роли его участников (студентов и преподавателя) [4:134]. Особенность урока с использованием современных ИКТ заключается в том, что ученик оказывается в центре деятельности.

Исходя из всех целей и принципов использования ИКТ в сфере образования, в частности в школе можно объединить ряд их возможностей. Рассмотрим их на примере методиста И.В. Роберт. По его суждениям информационно-коммуникационных технологий в образовании представляет возможности:

- хранить большие объемы информации с возможностью легкого доступа к ним;
- визуализировать учебную информацию посредством компьютера;
- реализовывать интерактивный диалог;
- моделировать информацию посредством компьютера [5: 147].

При обучении аудированию использование различных информационных технологий позволяет студентам слушать иноязычную речь. Более того, представляется возможным прослушивание и анализ речи именно носителей языка, что играет большую роль при формировании фонетических навыков. В данном этапе значительными оказываются

различные аудио- и видеозаписи, подготовленные носителями языка в образовательных целях [6: 79].

По мнению зарубежных авторов, к числу основных компетенций учителя в данной области относятся:

- Умение разнообразить методы использования ИКТ в зависимости от конкретных целей урока;
- Умение определять те или иные сложности в использовании ИКТ при достижении поставленных целей;
- Умение отвечать на вопросы где, когда, почему и каким образом те или иные ИКТ будут соответствовать поставленным педагогическим целям в конкретной ситуации;
- Умение анализировать роль тех или иных ИКТ при организации образовательного процесса;
- Организация помощи учащимся при работе с ИКТ;
- Постоянное развитие своих умений и навыков в использовании современных ИКТ [7: 54-55].

Основная часть. В данной работе рассматривается выявление и изучение особенностей использования информационно-коммуникационных технологий в университете на примере английского языка.

Для достижения поставленной цели предполагается решить следующие задачи:

1. Изучить понятие информационно-коммуникационных технологий и классификацию средств ИКТ.
2. Проанализировать особенности использования ИКТ на занятиях иностранного языка.
3. Выявить специфику формирования ИКТ-компетенции на занятиях иностранного языка.
4. Описать методологические основы использования ИКТ на занятиях английского языка, в том числе интернет-ресурсов.
5. Разработать технологическую карту занятия английского языка с использованием ИКТ.

Для решения поставленных задач и проверки исходных предположений был использован комплекс взаимодействующих и взаимодополняющих исследовательских методов: методы теоретического анализа литературы, синтез, обобщение и классификация.

Научная новизна исследования заключается в том, что: изучен потенциал информационно-коммуникационных технологий как эффективного инструмента, применяемого при обучении английскому языку.

Практическая значимость исследования заключается в том, что материалы исследования могут быть использованы при подготовке и проведении урока по иностранному \ английскому языку.

Понятие информационно-коммуникационных технологий, классификация средств ИКТ:

Современный образовательный процесс невозможно представить без использования новых информационно-коммуникационных технологий, основой которых являются телекоммуникационные и компьютерные средства. Применение ИКТ позволило «существенным образом преодолеть консерватизм и жесткость рамок традиционных

образовательных систем и создать открытое образовательное пространство, в котором студент, как субъект образования, самостоятельно формирует свою «образовательную траекторию» [8, 111].

Многочисленные отечественные и зарубежные исследования показывают, что использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) помогает улучшить результаты обучения, а также качество преподавания. Коммуникационные технологии способствуют реализации принципа коммуникативности на занятиях по иностранному языку. Прежде всего, это заключается в создании образовательной модели реального общения с использованием информационных технических средств.

Приведем определение ИКТ: «Информационно-коммуникационные технологии – совокупность методов, процессов и программно-технических средств, интегрированных с целью сбора, обработки, хранения, распространения, отображения и использования информации. ИКТ включают различные программно-аппаратные средства и устройства, функционирующие на базе компьютерной техники, а также современные средства и системы информационного обмена, обеспечивающие сбор, накопление, хранение, продуцирование и передачу информации» [9, 72].

В современном учебном процессе используются различные вспомогательные средства, их можно классифицировать следующим образом:

1. По способу применения: демонстрационные, раздаточные средства.
2. По способу восприятия информации: визуальные, звуковые, аудиовизуальные, мультимедийные средства.
3. По способу проявления информации: технические, нетехнические средства.
4. По характеру визуального изображения: статичные, динамичные средства [6, 85].

Средства ИКТ относятся к техническим средствам, среди которых различаются компьютерные и некомпьютерные средства. Появлению новых информационно-коммуникационных технологий предшествовало развитие некомпьютерных технических средств: визуальных, аудитивных, аудиовизуальных. Именно эти средства обучения на разных этапах развития системы образования являлись основными инструментами повышения эффективности хранения, обработки, передачи и представления учебной информации. В отсутствие компьютерной техники они играли роль средств информационных и коммуникационных технологий.

Основу современных образовательных информационных технологий составляют компьютерные средства обучения, т. е. – программно-технические средства.

К программно-техническим средствам относятся: компьютеры всех классов, компьютерные сети, информационно-поисковые системы, сканеры, базы данных, системы мультимедиа, видео- и телетекст, модемы, устройства ввода графической информации, гипертекстовые системы, телевидение, радио, голосовая электронная почта, телеконференция, электронная доска, программные средства навигации в интернете, электронные библиотеки, программные средства учебного назначения и так далее.

Кроме того, средства ИКТ можно классифицировать по области их методического назначения:

1. Обучающие – формирование знаний, умений, навыков учебной или практической деятельности;

2. Тренажеры - обработка разного рода умений и навыков, повторение или закрепление пройденного материала;
3. Демонстрационные - визуализация изучаемых объектов, явлений, процессов с целью их исследования и изучения;
4. Имитационные - представление конкретного аспекта реальности для его изучения;
5. Лабораторные - проведение удаленных экспериментов на реальном оборудовании;
6. Информационно-поисковые и справочные – формирование умения и навыков по систематизации информации;
7. Моделирующие - моделирование объектов, явлений и процессов с целью их исследования и изучения;
8. Расчетные – ведение расчетных операций в автоматизированном режиме;
9. Учебно-игровые - создание учебных ситуаций, в которых деятельность обучаемых реализуется в игровой форме.

Спектр информационных технологий, использующих различные программные и технические средства для эффективного воздействия на обучающихся, обозначается термином «мультимедиа». Мультимедиа (от латинского *multum* – много + *media* – средства) – средство обучения, включающее в свою структуру разные виды информации – в виде текстов, аудио-, видео- и анимационных элементов. С помощью мультимедиа обеспечивается интерактивное взаимодействие с обучающимся. Выделяются три типа мультимедиа:

- 1) специальные компьютерные учебные курсы, созданные с целью обучения языкам;
- 2) компакт-диски, посвященные культуре, искусству, истории зарубежных стран;
- 3) системы мультимедийных презентаций, которые позволяют преподавателю самостоятельно готовить учебные материалы для демонстрации.

При использовании в процессе изучения иностранного языка мультимедийных технических средств, ученики становятся одновременно и читателем, и слушателем, и зрителем.

В настоящее время популярностью пользуются многофункциональные портативные устройства – планшеты, смартфоны, медиаплееры и т.д. Такие устройства дают возможность получать учебную информацию в автономном режиме в любое время суток в различных мультимедиа форматах. Портативные средства ИКТ помогают понимать иноязычную речь без визуальной информации и без ограничения временных рамок.

В зависимости от поставленных учебно-образовательных задач можно подобрать необходимые средства ИКТ. Технические средства позволяют работать с информацией разных типов – звук, текст, фото и видео изображение. Средства обучения, используемые в комплексе, способствуют продуктивной реализации педагогической деятельности преподавателя и повышению уровня образования студентов.

При обучении иностранному языку процесс развития личности учащегося происходит наряду с развитием навыков и умений в его речевой деятельности. Поэтому, при подборе средств ИКТ для обучения иностранному языку необходимо учитывать, как индивидуальные психолого-возрастные особенности учащихся, так и возможность развития диалогического общения. Индивидуализация обучения с помощью персональных компьютеров может привести к утрате самой возможности формирования творческого мышления, которое по самому своему происхождению основано на диалоге.

Для обучения иностранному языку, создаваемых посредством программно-компьютерных средств ИКТ, можно использовать видео, электронные учебники, образовательные интернет-сайты, аудиоблоги, программные продукты и т.д.

При обучении иностранному языку с использованием ИКТ необходимо учитывать также следующие аспекты:

1. Интеграция ИКТ в процесс обучения иностранному языку должна вестись комплексно с опорой на целостный педагогический процесс;

2. Необходимо выделить два основных подхода для внедрения ИКТ в процесс обучения иностранному языку: 1) интегрирование ИКТ в традиционную систему обучения языку; 2) использование средств ИКТ в различных формах внеурочной работы.

Формами работы с использованием ИКТ, интегрированными в традиционную систему обучения, являются творческие или исследовательские задания в рамках изучаемого учебного курса. Например, создание проекта на иностранном языке, выполнение теста в электронном виде, презентация с обобщением пройденного материала с вопросами в конце и т.д. Процесс подготовки презентации дает возможность каждому ребенку выразить и показать себя, свои интересы, приобретенные навыки. Выступления с использованием презентации вызывают большой интерес одноклассников и побуждают на посторонние диалога на иностранном языке. Формами самостоятельной работы студента (СРС) по иностранному языку с использованием ИКТ может служить создание кружка, нацеленного на проектную деятельность; участие в сетевых конкурсах, телеконференциях; работа с электронными пособиями; сетевое общение с носителями языка; работа с интернет-сайтами, содержащими различный материал для развития навыков аудирования, чтения, говорения и письма.

Преподавание иностранного языка с использованием ИКТ можно представить в качестве системы, которая включает в себя несколько этапов, направленных на определение различной деятельности по созданию и использованию информационных, программных и мультимедийных образовательных продуктов, а также деятельности по иностранному языку.

1 этап. Выявление учебного материала, требующего компьютерной поддержки.

- Учебный материал, по которому отсутствуют наглядные пособия.
- Учебный материал большого объёма, вызывающий трудности для изложения.
- Подбор тем, требующих создания контролирующих модулей.

2 этап. Подбор и создание информационных продуктов.

· Создание презентаций и подбор готовых программных продуктов по данной дисциплине.

· Набор и распечатка текстов, обработка цифровой, графической и звуковой информации при помощи соответствующих редакторов.

3 этап. Применение созданных и подобранных информационных продуктов.

· Организация работы с электронным учебником. Проведение медиауроков. Применение мультимедийных продуктов и организация работы с Интернет-ресурсами для поиска необходимой информации непосредственно на уроке.

· Организация работы кружка. Подготовка и проведение недели иностранного языка, олимпиад, конкурса проектов и т.д.

4 этап. Анализ эффективности использования ИКТ.

- Изучение динамики успеваемости и качества знаний. Целесообразность применения средств ИКТ. Уместность применения ПК по сравнению с традиционным уроком.
- Отслеживание предметного рейтинга учащихся.

ИКТ - это целый спектр современных технологий, связанных с обработкой и предоставлением информации. Грамотное и рациональное использование ИКТ при обучении иностранному языку повышает качество и эффективность образования, При подготовке к уроку с использованием ИКТ необходимо ознакомиться с особенностями восприятия данных технологий, выделить те, что подойдут к теме и типу занятию, а так же будут способствовать мотивации студентов к изучению иностранного языка с учетом их физиолого-психологического развития.

Конечно, не стоит забывать о таком аспекте ИКТ-компетенции как безопасное использование технических средств, применяемых в образовательном процессе.

Развитие образования в наши дни неразрывно связано с повышением уровня его информационного потенциала. Одним из наиболее революционных достижений за последние десятилетия стало создание Интернет. Интернет стал неотъемлемой частью современной действительности и образовательного процесса. Интернет, как информационная система, предлагает своим пользователям широкий спектр различной информации и ресурсов:

- доступ к информационным ресурсам;
- поисковые системы и справочные каталоги;
- возможность публикации собственной информации или создание собственного сайта;
- электронная почта;
- видеоконференции и разговоры в сети, и т. д.

При изучении английского языка интернет становится незаменимым инструментом. Однако важно осознавать, что использование определенного ресурса или Интернет-технологии для развития конкретных видов речевой деятельности и формирования межкультурной и социокультурной компетенции должно быть обусловлено эффективностью и приемлемостью данного Интернет-ресурса для решения какой-либо учебной задачи.

Цель обучения иностранному языку – это коммуникативная деятельность учащихся, то есть практическое владение иностранным языком. Задачи преподавателя - активизировать деятельность каждого студента в процессе обучения, создать ситуации для их творческой активности.

Использование ИКТ в образовательном процессе при изучении иностранных языков способствует развитию творческих возможностей и способностей учащихся; создает условия для самообразования; способствует повышению уровня наглядности на уроке, производительности урока, установлению межпредметных связей, обогащению знаний учащихся об истории и культуре изучаемых стран, а также развитию умения ориентироваться в современной иноязычной информационной среде.

Заключение. Внедрение современных образовательных технологий в процесс преподавания иностранного языка доступно каждому. Используя различные ИКТ на занятиях иностранного языка можно заинтересовать детей, заставить их задуматься о том, что иностранный язык нужен им либо в будущей профессии, либо для того, чтобы

чувствовать себя образованным человеком, который может запросто пообщаться с иностранцем, понять иноязычную речь, прочесть объявление на иностранном языке и т.д.

Информационно-коммуникационные технологии несомненно способствуют повышению у молодежи мотивации к изучению иностранного языка и формированию индивидуальных, творческих, познавательных способностей. Именно ИКТ способны сделать учебный процесс значимым, в котором он сможет полностью раскрыть свой творческий потенциал, проявить свои исследовательские способности, фантазию, креативность, активность и самостоятельность.

Использование ИКТ также способствует решению такой задачи как внедрение ИКТ в современный образовательный процесс для модернизации образования и создания новой модели обучения, построенной на основе современных информационных технологий, реализующей принципы личностно - ориентированного образования.

Список использованной литературы

1. Киселёв Г. М. *Информационные технологии в педагогическом образовании* – М.: Дашков и К', 2014. – 304 с.
2. Гальскова Н. Д. *Типология технологий электронного обучения иностранным языкам // Создание виртуального межкультурного образовательного пространства средствами технологий электронного обучения. Сборник статей. – 2017. – С. 37-41*
3. McCarten J. *Teaching vocabulary: Lessons from the Corpus, Lessons for the Classroom* – Cambridge University Press, 2007. – 36 p.
4. Назарова Е. Б. *Использование информационно-коммуникационных технологий в общеобразовательной школе // Азиатско-Тихоокеанский регион: история и реальность* – X. – 2016. – С. 324-326
5. Роберт И. В. *Информационные и коммуникационные технологии в образовании* – М.: Дрофа, 2008. – 312 с.
6. Fulford C. & Buettner Y. *Information and communication technology in education. A curriculum for school and programme of teacher development* – UNESCO, 2002. – 148 p.
7. Gutterman B. & Rahman S. *Information and Communication Technologies (ICT) in Education for Development* – N.Y.: United Nations, 2009. – 39 p.
8. Соловова Е. Н. *Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций* – М.: Просвещение, 2002. – 239 с
9. Рогова Г. В., Верещагина И. Н. *Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе* – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.

МРНТИ 14.35.09

Zharymbetova R. N.¹, Buralhieva A. Zh².

¹senior teacher of Foreign Language Department Kazakh National University named after Al Farabi, Almaty

Email: raihanbakok@gmail.com

*²senior teacher of State and Foreign Language Department
Almaty Technological University*

Email: Moni-85@mail.ru

THE “STORYTELLING” METHOD IS A NEW APPROACH TO LANGUAGE LEARNING

Abstract

Every aspect of the language requires thorough investigation and research as it has own peculiar features which demand to be taken into consideration. We know that language came into life as a means of communication. It exists and is alive only through speech. When we speak about teaching a foreign language, we first of all have in mind teaching it as a means of communication. One of the ways to do so is method of storytelling. This aspect is not very thoroughly studied and is still in the focus of many methodologists' attention. The article considers problems and difficulties of storytelling method. The aim of the article is to find out what storytelling method is, its peculiarities; the most appropriate ways and methods of teaching in order to make a successful learning. If we give the definition to the word “storytelling” - storytelling is social and cultural activity of sharing stories, sometimes with improvisation, theatrics or embellishment. This involves understanding a speaker's accent or pronunciation, grammar and vocabulary, and grasping the meaning. An able storyteller is capable of doing these four things simultaneously.

Keywords: storytelling, narrative, generic structure, content, share, create, emotion, communication.

Жаримбетова Р.Н.¹, Буралхиева А.Ж.²,

¹Шет тілдер кафедрасының аға оқытушысы,

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы,

Email: raihanbakok@gmail.com

²Мемлекеттік және шет тілдер кафедрасының аға оқытушысы, Алматы

Технологиялық Университеті

Email: Moni-85@mail.ru

ӘНГІМЕЛЕУ ӘДІСІ - ТІЛ ҮЙРЕНУДІҢ ЖАҢА ТӘСІЛІ

Аңдатпа

Тілдің әр аспектісі өзіне тән ерекшеліктеріне байланысты назарға алына отырып, терең зерттелуді талап етеді. Біз тілдің өмірде қарым-қатынас құралы ретінде қолданылатынын жақсы білеміз. Тіл сөз түрінде өмір сүреді. Біз шетел тілін үйрету мәселесі туралы сөз қозғасақ, біріншіден сол тілді қарым-қатынас құралы ретінде көздейміз. Шетел тілін үйретудің бір құралы әңгімелеу әрекеті болып табылады. Аталмыш аспект толығымен зерттеліп болған жоқ, сонымен қатар ол көптеген әдіскерлердің назарында. Аталған мақала әңгіме құрау әрекетінде кездесетін қиындықтар мен мәселелерді қарастырады. Мақаланың басты мақсаты әңгіме құрау әрекетіне толық анықтама беріп, оның ерекшеліктеріне назар аудара отырып, тыңдалым әрекетін дамытудың тиімді жолдарын қарастыру болып табылады. Егер біз «әңгімелеу» сөзіне анықтама берер болсақ, әңгімелеу дегеніміз бұл кейде импровизация, театрлық немесе әсірелеу арқылы әңгімелермен алмасудың әлеуметтік және мәдени қызметі. Бұл сөйлеушінің екпінін немесе айтылуын, грамматика мен лексиканы түсінуді және әңгіменің мағынасын түсінуді қамтиды. Қабілетті баяндаушы осы төрт нәрсені бір уақытта жасай алады.

Түйінсөздер: әңгімелеу, баяндау, жалпы құрылым, мазмұн, бөлісу, құру, эмоция, қарым-қатынас.

Жаримбетова Р.Н.,¹ Буралхиева А.Ж.²,

¹Ст. преподаватель кафедры иностранных языков

Казахский Национальный Университет имени аль Фараби, г. Алматы, Email:

raihanbakok@gmail.com

²Ст. преподаватель кафедры государственного и иностранных языков, Алматинский

Технологический Университет

Moni-85@mail.ru

МЕТОД «ПОВЕСТВОВАНИЯ» - НОВЫЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ ЯЗЫКА

Аннотация

Каждый аспект языка требует тщательного изучения и исследования, поскольку у него есть свои особенности, которые необходимо учитывать. Мы знаем, что язык появился на свет как средство общения. Он существует и живет только благодаря речи. Когда мы говорим об обучении иностранному языку, мы в первую очередь имеем в виду его обучение как средство общения. Один из способов сделать это - повествование. Этот аспект изучен недостаточно и до сих пор находится в центре внимания многих методистов. В статье рассматриваются проблемы и трудности метода сторителлинга. Цель статьи - узнать, что такое метод повествования, его особенности; наиболее подходящие способы и методы обучения для успешного обучения. Если мы дадим определение слову «повествование», то повествование - это социальная и культурная деятельность по обмену историями, иногда с импровизацией, театральностью или приукрашиванием. Это включает в себя понимание акцента или произношения говорящего, грамматики и словарного запаса, а также понимание значения. Способный рассказчик способен делать эти четыре деятельности одновременно.

Ключевые слова: сторителлинг, повествование, общая структура, содержание, , поделиться, эмоция, коммуникация.

Introduction. The author of the Teaching Proficiency through Reading and Storytelling method (TPRS) is an American Spanish teacher Blain Ray, who used it in his classes. The method is based on the theory of the "natural approach" and has become very popular among teachers of "non-traditional language schools", those who teach their students to speak, rather than pass exams and improve their "levels".

How to remember without memorizing (passive vocabulary)

We can only use language when we don't think about words. To do this, you need to get used to the language, master it on an unconscious level. But the unconscious hates lists. In them, the words are not connected. Our brain loves context, loves stories. They already contain all the necessary expressions and structures. This is why the first step in the courses is to understand the story, which presents the target words and structures.

How do I understand a story by ear when you start learning a language? To do this, scientists use the most popular technique among polyglots. Listen to the audio recording several times as follows:

- Without looking at the text.
- Looking in the Russian translation.
- Looking into the English text.
- Repeating and imitating.

Your task is to achieve a complete understanding of the text by ear, and be able to pronounce it after the narrator.

How to speak without thinking (active vocabulary)

How to learn to use words that you already understand? To do this, the teacher asks the story he or she already knows, gradually adding details.

- The narrator gives information (listen carefully to it).
- Asks questions about the first point.
- You answer the question.
- The narrator gives his own version of the answer.

General recommendations:

- you can look in the text whenever you need to;
- you can pause the audio for a response;
- a quick and short answer (Yes, no) is better than an unsure one;
- don't worry about mistakes (this is normal);
- you can answer "to yourself" or out loud (this is more effective);
- at first, you can just listen without trying to answer questions.

The ultimate goal is to answer all questions confidently, without looking at the text.

How to learn grammar:

The fact is that grammar is not a set of axioms for learning, but a skill that needs to be trained. Grammar, in fact, is a way of connecting words in different situations, expressing facts from different points of view. This is how we approach it — we tell the story from different points of view, as well as transfer events and characters from the present to the past or future.

Methodology. The rules of the method:

1) Listen to the language every day.

The willpower or enthusiasm that drives you now will end very quickly, and counting on them is initially a failed mission. The result is only what we do, without thinking, every day. To make an action a habit, just do it every day for 30 days. Focus your willpower not on learning a language, but on the specific goal of "putting on headphones and listening to the course every day".

2) Repeat, repeat, repeat.

Learning a language using the storytelling method is very active, but it is still a process and it does not happen suddenly. The quality of learning is directly proportional to the number of repetitions. Listen to each lesson multiple times.

3) Don't memorize anything.

This is not necessary. It is not the left – conscious part of the brain that we remember that is responsible for language acquisition, but the right — our unconscious. All he needs is to form as many new connections between words as possible. And they are formed through the repetition of stories and their understanding.

How can we use story telling effectively in class?

Young children usually love listening to stories.

- Introduce a story with props. Use the cover of a storybook, puppets (use an old sock or a face on a stick) or simple drawings on the board.
- A picture book can be in any language – just use the pictures. Remember to hold up a book for all to see.
- Get the children's attention by saying and miming "Eyes on me. Ears open. Mouths closed!"
- By telling a story with feeling you can really bring it alive for the students so that they feel they are in the story. Use different voices and actions. Practice your story before presenting it.
- Encourage children to join in with the actions and repeated phrases. Translate and explain new words if necessary.

- Draw the main characters on the board, each time the children hear the name they have to point to the characters.
- Mime closing a book (or close a real one) for silence.
- What did the students like about the story? Do they have a similar story to tell?
- Retell a story in a future lesson and encourage the children to join in a little bit more each time you read it. Read stories with repeated phrases.

Older learners need a reason to listen to a story.

- Tell students three stories about your life, two true and one false.
- You can give two different endings and the students discuss which is correct.
- Students can listen to a story then try to retell it in groups, each person takes turns to say one sentence.
- Give students questions to answer before they hear a story (for example, ‘Why is the boy sitting outside the principal’s office?’ ‘Who is wearing a pink bow tie?’...) They invent a story through their answers (for example. ‘A boy is waiting to be punished by the principal. The math teacher is wearing a bow tie.’) Students want to hear the real story after inventing their version.
- Reading stories or novel extracts can be a part of a project. It could include finding information about the author, writing a book review, talking about favorite types of books, making a quiz about the characters in a story, and writing a short story.

Storytelling doesn’t need lots of resources, but it can provide lots of language practice for all age groups.

A classroom activity – story grid.

This is a low preparation activity to use with teens and adults. Students create a short story in small groups. They don’t write it.

- Draw 4x4 grid on the board and then put one word in each box, for example:

Jungle	Plane	Amazon	Crash
John	Survive	Insects	Snakes
Hannah	Lost	Knife	Run
Criminal	Ben	Biologist	Rescue

- Include people and place names, verbs, nouns, adjectives etc. Add some more words to make a story more exiting such as ‘crime’, ‘love’, ‘hate’, ‘murder’, ‘robbery’, ‘brokenhearted’, ‘treasure’.
- In small groups students create a story. They can use any language they want to, but they have to include all the words in the story grid.
- Give help to the groups as they create their stories.
- They can retell their story to you, the rest of the class or to other groups.
- Have a class to vote on the best story.
- Tip: note errors to write on the board for class correction later.

Once Andrew Wright (1995) has remarked, “Go to any pub or party and you will hear a constant babble of stories. The whole world is full of storytellers.

Our students also have stories to tell and can become a part of that storytelling world to which Wright refers. In this article there are given four-step approach to help students develop their skills as conversational storytellers:

1. The first step is an introductory lesson that presents learners with a model story and follow-up questions to raise their awareness of the story's generic structure as described by Eggins and Slade (1997).
2. Step 2 is the follow-up lesson that invites learners to apply the Eggins and Slade framework and practice telling stories of their own. This practice is combined with a fluency development technique known as 4-3-2 (Maurice 1983; Nation 1989; Nation and Newton, 2009).
3. In step 3 teachers make conversational storytelling a regular feature of their classes and help learners add interest to their stories through the use of devices such as extreme adjectives, idiomatic expressions, and direct speech.
4. Finally, Step 4 draws attention to the active of the listener by helping learners use back – channeling and other linguistic devices to show interest and empathy as they listen to and interact with the storyteller.

Discussion. Step 1, part 1: Generic structure and raising awareness.

Once our students have reached the lower intermediate level of English, we can introduce them to the art of conversational storytelling. A good start is for the teacher to present a model story based on some experience of his or her own:

I'll tell you something funny that happened to me once. It was a few years ago when I was a student at the university. It was about the middle of April and I with my friend were going to a night club, but we were just first – year students and didn't know the city well. We walked a lot to find that club, passed many streets, but it was useless. Suddenly, taxi driver stopped and offered to take us there, as we explained the address of the club. Then we got the night club quickly, we were so glad that taxi driver helped us. That evening we had a fantastic time with my friend. And later when we get used to know the city well, we discovered that taxi driver who took us to that club cheated us. We found out that there was only one street to reach that club. But taxi driver took money from us. We were so foolish. It was funny and sad story at the same time. And ever since, I have never trusted the taxi drivers. There are some sly people in this world, aren't there?

This story is from my own repertoire but, of course, teachers can choose any story that they feel would be of interest to their students. For teaching purposes, however, two things need to be insisted on: (1) the story should focus on one simple event that gave rise to some emotional reaction such as pleasure, surprise, fear or anger, and (2) teachers should ensure that their stories provide the students with a clear model of the five generic components of conversational anecdotes identified by Eggins and Slade. These components are *abstract*, *orientation*, *remarkable event*, *reaction* and *coda*.

1. *Abstract*. This a short phrase or sentence indicating that a story is about to be told, and it often contains a hint of the type of story to expect: "I'll tell you something funny that happened to me once."
2. *Orientation*. This explains the essential background information that the listener needs in order to be able to appreciate the story – who takes part, and

- where, when, and under what circumstances the story unfolds: “It was a few years go when I was a student at the university. It was about the middle of April and I with my friend were going to a night club.”
3. Remarkable event. This tells what actually happened and includes the section from “we discovered that taxi driver who took us to that club cheated us” to “But taxi driver took money from us.”
  4. Reaction. How did the protagonist or other characters in the story react to the event? How did they feel? What did they say? Or what did they do? “We were so foolish. It was funny and sad story at the same time.”
  5. Coda. This rounds off the story by relating it to another time or place and could be a reference to the long – term effects of the related event: “And ever since, I have never trusted the taxi drivers.” or as in the taxi story, we might make a concluding remark commenting on some aspect of human behavior: “There are some sly people in this world, aren’t there?”

Eggin and Slade’s five components constitute a framework that teachers can present to the learners as a useful scaffold on which to build their stories. In particular, teachers should focus on the three central components: orientation, remarkable event, and reaction. This is because the abstract and coda are optional features that will not necessarily appear in every anecdote. The remaining three features, however, will normally be present in any well-told anecdote. To draw the learner’s attention to these three features, the teacher can provide a transcript of the story she has told and ask a few questions that are designed not only as comprehension checks but also to function as consciousness-raising questions, drawing attention to the three central features of the generic structure outlined above.

1. When did this happen? Where did it happen? What was I doing just before it happened?
2. What happened?
3. How did I feel about it? Did I say or do anything?

After the learners have answered these questions, the teacher can introduce and explain the Eggin and Slade terminology with a brief summary on the board and demonstrate how the questions they were asked relate to the basic structure of the story:

1. Orientation stage: Who, where, when?
2. Remarkable event stage: What happened?
3. Reaction stage: How did you feel? What did you do?

Step 2. Getting started on the stories.

Preparation for the second step can be given in the last ten minutes of the consciousness-raising lesson. The teacher chooses a topic and give the students the following activities:

1. The teacher tells a story about falling off the swing when she was a child.
2. The learners are asked consciousness-raising questions to those in the previous section.
3. The learners are then asked to think some small accident or misfortune they have had and be prepared to tell a story about it in the next class.

In the next class, the teacher begins by eliciting her swing story to remind the learners of what will be expected from them. She then instructs students to take a pen and paper and make a few notes to answer some questions like:

Introduction: Where did it happen? When did it happen? Was anybody with you? What were you doing just before it happened?

Remarkable event: What happened?

Reaction: How did you feel? Did you do anything?

When the students have finished making their notes, they are given some time to review. Then the storytelling begins.

Step 3. improving the quality of the story.

The students have now been initiated into the art of conversational storytelling, they need time and practice to develop their skills. The teacher can make it as a regular part of speaking skill. There are different themes to speak: success and achievement stories, funny stories about friends and pets or family members. While telling a story students are encouraged to use extreme adjectives and useful idiomatic phrases. It can be taught as the main focus of a lesson. For teachers who want their students to use extreme adjectives and more idiomatic phrases in the story the best recommendation would be success stories. They can provide a story with idioms like “over the moon” or “butterflies in my stomach”.

Another tool that can give your story color and interest is the use of direct speech. To give practice in expressing emotion through the direct speech, teachers can consider giving learners short newspaper articles in which interaction is expressed through indirect speech and ask them to speculate on the actual words they think the characters might have used. And then the teacher can ask some questions like: “You said your father was furious. What did he actually say?”

Step 4. Becoming an active listener.

This is the final step in the teaching process, which shifts the focus away from the storyteller to the listener. In this section the interaction may range from continuers “uh huh”, “yeah” or “hmm” to expressions that signal attentiveness like “That must have been scary!”, “You are kidding!” etc.

How can teachers help learners make other students to be more active listeners? In this case Slade’s three-way process of exposure-instruction-practice can help here. In the first stage, exposure, the students are given transcripts of dialogues containing short back-channeling phrases like “Really?”, “I see”, “No!”. These dialogues can be taken either from their regular course books, or supplied by the teacher. The learners then listen to them either on a recording or as modeled by the teacher and practice reading them in pairs with a focus on correct intonation. In the second stage, instruction, the teacher focuses on the phrases themselves and discusses their individual functions (e.g., “Yeah” and “Uh hmm” as continuers, “I see” to show understanding, “Really?” to show surprise. Teachers also should stress that these phrases play an important role in showing the speaker that we are listening, are interested, and wish to support him to go on. In the third stage, practice, learners can be short dialogue containing the main speaker’s part (A) only and be invited to fill in the listener’s part (B) with suitable expressions.

Result. Teachers and psychologists around the world have shown great interest in storytelling, as presenting material in the form of storytelling develops students’ attentiveness and logic, while increasing the level of cultural education. Storytelling can be applied in any place and at any time. Stories allow us to talk about how decisions are made and relationships are built. By sharing stories, building emotional connections, teachers and students develop more correct and high-quality relationships.

Conclusion Using this method allows us to describe our actions and feelings, analyze our actions, evaluate the consequences and draw conclusions for the future. Storytelling is successfully used in business to promote brands and products on the market. In 2006, this idea was recognized as the best business idea of the year.

Applying the method of the narrative, it is possible to achieve the following two results:

- Activating the atmosphere in the classroom, relieving tension, creating a relaxed atmosphere;

- This is one of the fastest and easiest ways to establish contact between the teacher and students, a means of attracting and retaining the attention of students.

The ability to tell a personal anecdote in English, to be able to share it with others, and to react positively to other people's stories is a great social skill. Teachers of English should devote some of their time to helping their students develop this valuable skill.

References

1. S. Eggins and D. Slade. 1997. *Analysing casual conversation*. London: Cassell.
2. S. Thornbury and D. Slade. 2006. *Conversation: from description to pedagogy*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. <https://www.yurtopic.com/education/teachers/language-storytelling.html>
4. B. Jones. 2007. *The language teacher* 31(6): 22-23
5. R. Jones. 2001. *A consciousness-raising approach to the teaching of conversational storytelling skills*. *ELT Journal* 55(2): 155
6. R. Murphy. 2004. *English grammar in use: A self-study reference and practice book for intermediate students of English*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University press.
7. M. Swan. 2001. *The good grammar book*. Oxford: Oxford University press.
8. E. Ochs. 2001. *Living narrative: Creating lives in everyday storytelling*. Cambridge: Harvard University Press.
9. I. S. P. Nation. 2009. *Teaching ESL/EFL listening and speaking*. New York:

MPHTI 14.35.09

Almugambetova M.S.¹ Otetileuova A.Zh.²

¹teacher of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan,

²teacher of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan,

TYPES OF SPEECH COMPRESSION WHILE INTERPRETING ECONOMIC DISCOURSE INTO KAZAKH LANGUAGE

Abstract

The aim of the article is to put forward the most effective interpretation strategy for students of Translation and Interpretation Department. In this article we consider types of compression, with the help of which we can save time in simultaneous interpretation in economic discourses. In the practical part of this article there are given examples that the use of compression in simultaneous interpretation significantly saves time, thereby reducing information and preserving its important points. Based on these examples, it can be confirmed that compression plays an important role during the simultaneous interpretation. Also, statistical calculations among students were carried out, according to the result of statistics it was proved that the use of compression is an advantageous strategy for simultaneous interpreters.

Key words: syllabic compression, lexical compression, economic discourse, simultaneous interpretation, consecutive interpretation, anticipation, expansion, synthesis, substitution.

Әлмұғамбетова М.С.¹ Өтетілеуова Ә.Ж.²

¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқытушысы, Алматы қ, Қазақстан,

²Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқытушысы, Алматы қ, Қазақстан,

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИСКУРС ТЫ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН СЫҒЫМДАУДЫҢ ТҮРЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақала экономикалық дискурстың ілеспе аударғандағы уақытты үнемдеуге бағытталған компрессия түрлері жайлы баяндалады. Басты мақсаты - ол аударма және филология факультетіндегі ілеспелі аударма мамандығында оқитын студенттерге тиімді стратегия ұсыну. Сонымен қоса, сығымдау түрлерінің ілеспе аудармада қолданылуы уақытты үнемдеп, оның маңызды бөлімін сақтай отырып, ақпаратты барынша сығымдағаны практикалық бөлімінде мысалдармен көрсетілген. Осы мысалдар негізінде сығымдаудың (компрессияның) ілеспелі аударманы іске асыруда шешуші рөл атқаратынын анық көрсетеді. Мақала жазу барысында, аталмыш тақырып бойынша студенттер арасында статистикалық санақ жүргізілді. Статистика бойынша сығымдаудың (компрессияның) ұтымдылығы тағы да дәлелденген.

Түйін сөздер: буындық компрессия, лексикалық компрессия, экономикалық дискурс, ілеспелі аударма, ізбе-із аударма, anticipation, expansion, synthesis, substitution.

Әлмұғамбетова М.С.¹ Отетилеуова А.Ж.²

¹Преподаватель КазНУ им.Аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

²Преподаватель КазНУ им.Аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИИ ИЗ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСКИЙ ПРИ СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА ОСНОВЕ ПЛЕНАРНЫХ ЗАСЕДАНИЙ ЕВРОПЕЙСКОГО ПАРЛАМЕНТА)

Аннотация

В данной статье рассматриваются виды компрессии, с помощью которых можно сэкономить время при синхронном переводе в экономических дискурсах. В практической части данной статьи приведены примеры того, что использование компрессии при синхронном переводе значительно экономит время, тем самым сокращая информацию и сохраняя ее важные моменты. На основе этих примеров можно подтвердить, что сжатие играет важную роль при синхронном переводе. Также были проведены статистические расчеты среди студентов, по результатам которых было доказано, что использование компрессии является выгодной стратегией для синхронных переводчиков.

Ключевые слова: слоговое сжатие, лексическое сжатие, экономический дискурс, синхронный перевод, последовательный перевод, предвосхищение, расширение, синтез, замещение.

Introduction. It's been 26 years since Kazakhstan gained its independence. During that time Kazakhstan was second to none in active participation in international arena, peacekeeping aspiration and pragmatism. Kazakhstan is the world's largest landlocked country and rich for its natural resources. Thanks to peace loving foreign policy, Kazakhstan came to light as an active member of international community. Moreover, Kazakhstan belongs to a number of international organizations, such as, United Nations, Shanghai Cooperation Organization (SCO), Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), Commonwealth of Independent States (CIS), The Collective Security Treaty Organization (CSTO), Organization of Islamic Cooperation (OIC) and

NATO's North Atlantic Cooperation Council. Due to the frequent usage of national language in different summits, sessions, simultaneous interpretation became of utmost importance. So, in this article we are going to turn our attention to the strategy of compression, which helps save time during simultaneous interpretation of economic discourse [1 – 756].

Simultaneous interpretation is a much more complex and strenuous process than consecutive interpretation. Interpreters sit in an isolated booth, listen to the speaker through a headset, and speak the translation into a microphone, which is wirelessly transmitted to headsets worn by audience members. It is the most sophisticated form of interpretation and the interpreters always work in pairs for each language. Period of continuous work should not exceed 15-20 minutes [2 - 210].

Simultaneous interpretation has been a key factor in facilitating communication among different cultural and linguistic groups, thereby contributing to the establishment of the modern global economy. The simultaneous interpretation medium delivers a very important message: that the complete involvement of each delegate is highly valued and essential to the success of the conference. Simultaneous interpretation is especially necessary for effective communication in economic discourse [3 - 280].

Economic discourse is considered as a kind of business communication which takes place in the economic sphere with colleagues, partners, clients, customers, executives; helps to solve economic problems, to find the ways of settling and overcoming crises, to work out the strategies of enterprises development, to solve production issues, to make decisions, to influence the final results of the negotiations, meetings, business talks; takes into consideration cultural factors of economic sector; and in the process of which discourse competence is being developed. (Excerpt from an article «Teaching oral English economic discourse to future managers», 2016 г.)

Economic discourse is closely related to economic, social, political state of country. Some researchers equate economic discourse with business discourse. (N.Naumova, E. Petushinskaya, N. Shekina and etc). But, they are not the same, because economic discourse is much wider and business discourse is limited by the relationship between professional experts of certain sphere. We can also distinguish several types of economic discourse in economy. For example, financial discourse, accounting discourse, entrepreneurial discourse and trade discourse [4 – 158-161].

Nowadays Kazakhstan is turning into a leading state in the international arena. Kazakh people, the President of Kazakhstan, and its representatives are highly respected in major economic meetings.

Everyone knows that state economy plays an important role in our society, because it defines our country's relations with other countries and its place in world associations. We need to emphasize that an important thing is the representation of country's authority through its president or representatives. Thus, we can notice that economic discourse is the relation between person and society.

In economic discourse, as I had already mentioned, simultaneous interpretation has always been a challenging work due to time constraint and requirement for simultaneous interpreters' excellent bilingual proficiency. Furthermore, discrepancy of Kazakh and English language systems lead to some specific problems in interpreting from Kazakh into English and vice versa. There are structural differences, that is word order in Kazakh and English languages are different. It is great of importance, because word order is considered to be constant. For example: The second boy is my son – Екінші бала менің ұлым; It is raining – Жаңбыр жауып тұр; the blue sky is large – Шексіз көк аспан.

The syntactic differences may be considered in the use of English verb “to be”. Subject in Kazakh language usually stands in the beginning of the sentence, and predicate stands in the end of the sentence, attribute stands before defined words (subject), adverbs stand at the beginning of the sentence. Accordingly, in English language we have the same structure, but with different word orders of subject, predicate and so on. Also, we can notice syntactic differences between the

sentences of two different languages by using “to be” verb. If in English language in order to construct a simple sentence, we use it constantly, but in Kazakh language we don’t use such linking verb. For example, I am a teacher – Меноқытушымын.

Despite the fact that there are differences between the sentence structures that may cause an obstacle for a proper interpretation, it is necessary to understand that such problems may arise during the translation process of any language pairs. Significance of systemic differences between the native language and foreign language allow to predict difficulties. In order to develop skills of a proper understanding of the text or speech it is not enough to know the grammar and translation theory, especially in simultaneous interpretation [5–259, 261].

"... To translate means to express faithfully and fully with the means of one language, that has already been expressed by means of another language" [6-206].

J. Herbert points out the complexities of interpretation, emphasizing that language knowledge is not enough to be able to interpret. Furthermore, many researchers have constructed special strategies, which may be used in simultaneous interpretation. As we know, while simultaneous interpreters you are not able to use any dictionaries. Thus you have to rely on strategies. Each of them has its own peculiarities, which facilitate interpreting process. There are some strategies used in interpreting:

I. Comprehension strategies

The strategies comprised in this category are used "when comprehension problems arise, and when they threaten to arise under time-related or processing capacity-related problems". The strategies falling into this category are:

I.a. Stalling by using neutral material: this strategy aims at 'buying time' by producing generic utterings, absent in the SLT, which provide no new information, but enable the interpreter to delay production and to continue listening to the incoming text while avoiding long pauses when faced with comprehension difficulties. The strategy defined here as 'stalling by using neutral material' is described as similar processes that involve the use of neutral, non-committal utterings at the beginning or in the middle of a sentence when the interpreter is faced with long, embedded clauses or with comprehension difficulties.

I.b. Anticipation: this strategy has been described as involving the production of a TT chunk before it is actually uttered by the speaker in the ST.

I.c. Time-lag: the time-lag has been described as a variable that may be influenced by the specific language-pair. Hence the relevance of analyzing this strategy as a way of identifying possible differences in the time-lag depending on the SL.

II. Reformulation strategies

Three types of processes have been included into the present category: morphosyntactic reformulation, synthesis and expansion.

II.a. Morphosyntactic reformulation includes:

– Morphosyntactic transformations, i.e. transformation of a subordinate clause into a main clause, of a negative clause into an affirmative clause and of a noun phrase into a verb phrase or vice versa.

– Syntactic segmentation: it consists in dividing long clauses into shorter clauses.

– Least-commitment strategy: it consists in leaving the clauses open to add coordinate or subordinate clauses if faced with the so-called 'garden path sentences'.

– Changing the order of phrases or elements of other type within the clause: this strategy consists in reformulating ST elements of various type in a different position into the TT so as to enable better ST reformulation.

II.b. Synthesis, which entails the compression of the SL text through

– Generalization: it consists in "replacing a segment with a superordinate term or a more general speech segment".

– Simplification: it consists in a lexical or stylistic simplification of the original message

– Deletion: this strategy consists in reprocessing the SL text through the deletion of superfluous or redundant information by means of a selection of information.

II.c. Expansion, through

– Explanatory additions: it is a lexical and content expansion aimed at clarifying the message.

– Additions to maintain coherence, i.e. a strategy aimed at explicating coherence relations with a view to conferring logical continuity to the text.

– Repetition: it consists in repeating previously processed elements as a way of enhancing lexical accuracy by means of synonyms or synonymic phrases.

– Paraphrase: this strategy, described as "explaining or paraphrasing", consists in explaining the meaning of a SL term or wording when the interpreter is unable to find the suitable TL correspondent.

III. Emergency strategies

These strategies, to be employed when comprehension strategies or TT oriented strategies are insufficient or unsuccessful, aim at avoiding an impasse by resorting to operations that are advisable only in emergency situations. These include:

III.a. Transcoding: it consists in "translating a source-term or speech segment into the target language word for word"

III.b. Approximation: "the interpreter finds a wording or term which is more or less what he was looking for and produces it, then adds one which he has meanwhile activated and which fits even better and so on"

III.c. Evasion: it consists in the total deletion of a ST segment as a deliberate choice by the interpreter to evade the problem

III.d. Substitution: it consists in the use of a TL term or wording which, though different from those originally pronounced by the speaker, can be plausible in the speech context [7 - 23].

Simultaneous interpretation strategies were an object of research of a great number of scholars, as they are considered important contribution to successful interpreting. Therefore, I dedicated my work on the strategy of compression.

From the theoretical standpoint, compression is used in simultaneous interpretation as a time-saving technique with regard to redundant or repetitive information, especially when a speaker's tempo is fast. According to G. Chernov, compression in simultaneous interpreting can take place at various levels of language, involving syllables, words, syntax, meaning or even context. Therefore, according to G. Chernov compression is divided into 4 types:

1. Syllabic compression
2. Lexical compression
3. Syntactic compression
4. Semantic compression

1. Syllabic compression. This type of compression takes place at the lowest level and involves the choice of words that have fewer syllables than the words in the source language. It allows the interpreter to speak more slowly and than the original speaker and helps to save time. For example, the word «sophisticated» we can interpret as «күрделеген», but in simultaneous interpretation it is more efficient to say «күрделі».

2. Lexical compression. The second type of compression implies the use of fewer words to express the speaker's idea. For example, «During the 20 years of our independence Kazakhstan has been purposefully pursuing the path of building a nuclear weapons free world» – «Тәуелсіздік алғаннан бері, Қазақстан ядролық қару-жарақтан азат әлем құруды көздеді». So, here we can see that we have generalized the sentence.

3. Semantic compression. Semantic compression implies the use of shorter or simpler constructions than the ones in the source language. For example, «The issue of Brexit was raised many times at the World Economic Forum» «Бұл

мәселеДүниежүзілікэкономикалықфорумдабірнеше рет көтерілген». As we can see from this example, I substituted «The issue of Brexit» by «бұл мәселе», because the issue ofBrexit had been mentioned before.

4. Syntactic compression. It implies shortening of repeatable words and phrases. Here the following cases may be mentioned:

a) a complex with several subordinate clauses is replaced by several simple sentences, e.g. «When I entered the room, I saw he was standing there» - «Мен бөлмеге кірдім. Ол арғы жақта тұрды»

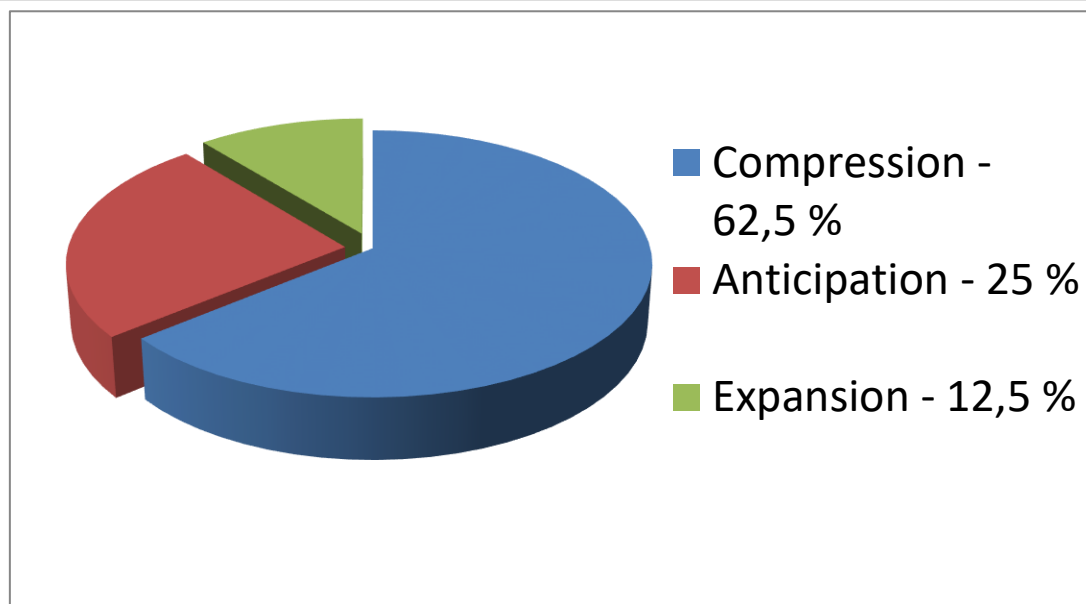
b) a subordinate clause is replaced by a predicative construction with the participle or gerund or infinitive in English, e.g. «I saw that he was standing there - I saw him standing there»

c) a predicative construction or a phrase with the participle or gerund or infinitive in English is replaced by a phrase without the participle or gerund or infinitive or by a noun in the indirect case, e.g. «To give greater practical reality to the principles contained in Davos Declaration» «Давос Декларация қағидаттарын іске асыру»

d) a phrase is replaced by one word or a full name of a country (organization, etc) is replaced by the corresponding abbreviation, e.g. The United States of America – the USA, Organization for Security and Co-Operation in Europe – OSCE, North American Free trade Agreement – NAFTA [8–11, 15].

During the time I was writing this article, I carried out a survey, to be specific a questionnaire, which consisted of several questions. These questions mainly focused on identifying the types of strategiesour students from simultaneous interpretation department mainly use and rely on as the most efficient strategy. The results of the survey are shown in the following diagram (picture 1).

Picture 1 - Statistic

The results of a questionnaire show that many students chose the strategy of compression. To prove its efficiency I have made my own practical part (table 1). I have interpreted Joseph Biden's speech, who was Vice President of the United States. His speech was about world economy. So, I interpreted his speech simultaneously from English into Kazakh using the compression strategy and interpreted it again without using this very strategy.

Table 1 - Practical part .

Type of compression

Transcript of the video

Original translation

Target language (using compression)

1 Syllabic compression

- Instead of resigning ourselves to ceaseless wars, we built institutions and alliances to advance our shared security.
- Бітпейтін соғысқа көнудің орнына, біз ортақ қауіпсіздігімізді жақсарту үшін, мекемелер мен одақтар құрдық.
- Бітпес соғысқа көнудің орнына, біз ортақ қауіпсіздігімізді жақсарту үшін, мекемелер мен одақтар құрдық.
- Instead of sorting the world into winners and losers, let's outline universal values that define a better future for all our children.
- Әлемді жеңімпаздар мен жеңілгендерге бөлудің орнына, балаларымыздың жарқын болашағын анықтайтын әмбебап құндылықтарды көрсетейік.
- Әлемді жеңімпаздар мен жеңілгендерге бөлгенше, балаларымыздың жарқын болашағын анықтайтын әмбебап құндылықтарды көрсетейік.
- For the past seven decades, the choices we have made- particularly the United States and our Allies in Europe- have steered our world down a clear path.
- Соңғы жеті он жылдық бойы, әсіресе Америка Құрама Штаттары мен Еуропадағы одақтастарымыз қабылдаған шешімдер біздің әлемді айқын жолмен бағыттаған.
- Соңғы жетпіс жыл бойы, әсіресе Америка Құрама Штаттары мен Еуропадағы одақтастарымыз қабылдаған шешімдер біздің әлемді айқын жолмен бағыттаған.
- Unprecedented economic growth that lifted millions out of poverty.

- Миллиондаған адамды кедейліктен құтқарған теңдесі жоқ экономикалық өсу.
- Миллиондаған адамды кедейліктен құтқарған теңдессіз экономикалық өсу.
- Radical jihadists recruit and find haven in the ungoverned deserts of Iraq and Syria.

• Радикалдық джихадисттер Ирак пен Сирияның бақылауға алынбайтын шөл даласында адамдарын жасақтап, пана іздеуде. • Радикалдық джихадисттер Ирак пен Сирияның бақыланбайтын шөл даласында адамдарын жасақтап, пана іздеуде.

2 Lexical compression

• But this year, in these early days of 2017, there's a palpable uncertainty about the state of our world.

• Бірақ осы жылы, 2017 жылдың алғашқы күндерінде әлемнің жағдайында айтарлықтай белгісіздік орыналып тұр.

• Бірақ осы жылы, әлемнің жағдайында айтарлықтай белгісіздік орын алып тұр.

• But it is at our own peril that we ignore or dismiss the legitimate fears and anxieties that exist in communities all across the developed world.

• Алайда дамыған әлемнің барлық қауымында болатын осындай орынды қорқыныш пен уайымды елемеу немесе олардан бас тарту өзімізге жаман.

• Алайда дамыған әлемнің барлық қауымында болатын осындай орынды қорқынышты елемеу өзімізге жаман.

• The concern mothers and fathers feel about losing the factory job that has always allowed them to provide for their families.

• Аналар мен әкелер өз отбасыларын қамтамасыз етуге әрдайым мүмкіндік беретін зауыттағы жұмысын жоғалту жөнінде уайымдайды. • Жұрт өз отбасыларын қамтамасыз етуге әрдайым мүмкіндік беретін зауыттағы жұмысын жоғалту жөнінде уайымдайды.

• And now the floor is given to the Vice President of the United States Joe Biden.

• Ал қазір, сөз кезегі АҚШ-тың вице-президенті Джо Байденға беріледі.

• Ал қазір, сөз кезегі АҚШ-тың вице-президенті Джо Байденда.

• If you look at the long sweep of history or even just the trend lines in wars and other incidents of large-scale violence over the past 50, 60, 70 years - as a practical matter, we are probably safer than ever.

• Тарихқа немесе соңғы 50, 60, 70 жылдардағы соғыс және басқа да ауқымды зорлық-зомбылық оқиғаларының көрсеткіштеріне көз жүгіртсек - әлем, іс жүзінде бұрынғыдан гөрі қауіпсіз.

• Соңғы 50, 60, 70 жылдардағы соғыс көрсеткіштеріне көз жүгіртсек - әлем, іс жүзінде бұрынғыдан гөрі қауіпсіз.

3 Syntactic compression

• But it's not only the United States that has been targeted.

• Бірақ бұл Америка Құрама Штаттарына ғана бағытталмаған.

• Бірақ бұл АҚШ-қа ғана бағытталмаған.

• European Union has been an indispensable partner to the United States. •

Еуропа Одағы Америка Құрама Штаттардың таптырмайтын серіктесі.

• ЕО АҚШ-тың таптырмайтын серіктесі.

• The best way to prevent Russian misbehavior is by having a credible, strong military and a strong North Atlantic Treaty Organization alliance.”

• Ресей бұрыс іс-әрекетінің алдын алудың ең жақсы жолы - сенімді, күшті әскери әрі мықты Солтүстік Атлант Шарты Ұйым одағына ие болу.

• Ресей бұрыс іс-әрекетінің алдын алудың ең жақсы жолы - сенімді, күшті әскери әрі мықты НАТО одағына ие болу.

• Even if there will be a new President of the United States, the challenges we face and the choices we must make as an international community will not hinge exclusively on Washington's leadership.

• АҚШ-тың жаңа президенті қызметіне кіріссе де, біздің алдымызда тұрған қиындықтар мен халықаралық қоғамдастық ретінде қабылдайтын шешімдер Вашингтон басшылығына ғана байланысты болмайды.

• АҚШ-тың жаңа президенті қызметіне кіріседі. Дегенмен де, халықаралық қоғамдастық ретінде қабылдайтын шешімдер Вашингтон басшылығына ғана байланысты болмайды.

• I want to assure you today that I will stand with you as you carry this fight forward.

• Бүгін, сізді осы күресті ары қарай жалғастыруда мен сіздермен бірге болатыныма уәде беремін.

• Осы күресті ары қарай жалғастыруда мен сіздермен бірге боламын.

4 Semantic compression

• Speaking at the World Economic Forum in Davos, Switzerland, Biden urged influential leaders in Europe to defend democracies against dangers. • Давос қаласында өткен Дүниежүзілік Экономикалық форумда сөйлеген Байден Еуропадағы ықпалды көшбасшыларды демократияны қауіптен қорғау үшін шақырды.

• Осы форумда сөйлеген Байден Еуропадағы ықпалды көшбасшыларды демократияны қауіптен қорғау үшін шақырды.

• Daily images of violence and unrest from all over the world are shared directly on our televisions and smart phones- images we rarely would have seen in a pre-digital age.

• Дүние жүзіндегі зорлық-зомбылық пен толқудың күнделікті бейнелері біздің теледидарлар мен смартфондарға таратылады. • Дүние жүзіндегі қатігездіктің күнделікті бейнелері біздің теледидарлар мен смартфондарға таратылады.

• President Obama and I have worked consistently over the past eight years to lead the country by liberal international order. • Президент Обама екеуіміз соңғы сегіз жылда елімізді либералды халықаралық тәртіппен басқаруға дәйекті түрде жұмыс істедік.

• Біз соңғы сегіз жылда елімізді либералды халықаралық тәртіппен басқаруға дәйекті түрде жұмыс істедік.

• And it is my hope and expectation that the next President and Vice President, and our leaders in Congress, will ensure that the United States continues to fulfill our historic responsibility as the indispensable nation.

• АҚШ-тың келесі президенті, вице-президенті және Конгресстегі көшбасшыларымыз АҚШ-тың тарихи борышын маңызды ұлт ретінде атқаруын жалғастырады деп үміттенемін.

• АҚШ-тың келесі әкімшілігі АҚШ-тың тарихи борышын маңызды ұлт ретінде атқаруын жалғастырады деп үміттенемін.

• The success of the European enterprise was essential to America's security in the 20th Century.

• Еуропалық кәсіпорынның жетістігі XX ғасырдағы Америка қауіпсіздігі үшін маңызды болды.

• Еуропалық кәсіпорынның жетістігі XX ғасырдағы біздің қауіпсіздігіміз үшін маңызды болды.

Simultaneous interpretation is a unique skill that requires far more than the ability to speak multiple languages. In order to be simultaneous interpreter you have to have years of highly specialized education and training, possess the rare talent of being able to listen to one language while speaking another, and knowledge of terminology in tremendously varying fields. Of course,

simultaneous interpretation is complicated type of translation and requires innate ability, but there are a lot of strategies which may help to facilitate and improve interpretation. As the graduate student I have made an accent on only one type of strategy, which calls compression and I found it really convenient, I have also conducted a questionnaire, from which I revealed that exactly this type of strategy is widely used among my group mates. In addition, I've made a simultaneous interpretation of Joseph Biden's video using this very strategy and second time without using it. In conclusion it was obvious that using of compression saves a lot of time and helps you to convey a precise translation.

References:

- [1] Riccardi A. *On the evolution of Interpreting Strategies in Simultaneous Interpreting – «Trieste».*: 2005. — 756 p.
[2] Visson L. *Simultaneous Interpretation from Russian into English.* — Moscow.: 2008. — 210 p.
[3] Shveytser A.D. *Translation and Linguistics.* – Voenizdat M.: 1973-280 p.
[4] Mahnitskaya E.U. *Modern economical discourse// Text: mezhvuz. sb. nauch. tr.* – Taganrog.: 2002. — 158-161 p.
[5] Shyryaev A.F. *Sinhronnyi perevod:* – Voenizdat M.: 1979. — 261p
[6] Illiukhin V.M. *Strategiya v sinkhronnom perevode. Candidate.diss.* – M.: 2001. — 206 p.
[7] Gurin I.V. *Priemyi rechevoi kompressii.* . – M.: 2009. — 23 p.
[8] *Compression in simultaneous interpreting: fact or myth? A corpus based study by AlessioIacovoni.*: 1990. — 11-15 pp.

МРНТИ 14.35.09

Елесбаев А.М.¹ Балмуханова С.Н.²

^{1 2}КазНПУ им. Абая

¹Магистрант 2 курса специальности 7М01703

*²Научный руководитель: Кандидат филологических наук, доцент
Алматы, Казахстан*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ: CALL, MALL, MALA

Аннотация

В данной статье рассматриваются понятия Computer Assisted Language Learning (CALL), Mobile Assisted Language Learning (MALL) и Mobile-Assisted Language Assessment (MALA). Произведен обзор хронологии развития применения компьютерных технологий в обучении иностранному языку. Проведен сравнительный анализ сходств и различий применения разных технических устройств и технологий в процессе обучения. Автор высказывает предположение о значительном потенциале развития изучения языка с помощью технических средств.

Ключевые слова: мобильное обучение, компьютерное обучение, онлайн обучение, CALL, MALL, MALA.

Yelesbaev A.M. ¹ Balmukhanova S.N. ²

^{1 2} KazNPU named after Abay

¹Master student of 7M01703 specialty

² *Scientific supervisor: Candidate of Philological Sciences, Docent
Almaty, Kazakhstan*

USE OF COMPUTER TECHNOLOGIES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE: CALL, MALL, MALA

Abstract

This article discusses the concepts of Computer Assisted Language Learning (CALL), Mobile Assisted Language Learning (MALL), and Mobile-Assisted Language Assessment (MALA). A review of the chronology of the development of the use of computer technology in teaching a foreign language is made. A comparative analysis of the similarities and differences in the use of different technical devices and technologies in the learning process is carried out. The author suggests a significant potential for the development of language learning with the help of technical means.

Key words: mobile learning, computer learning, online learning, CALL, MALL, MALA.

Елесбаев А.М.¹ Балмуханова С.Н.²

^{1,2} *Абай атындағы ҚазҰПУ*

¹ *7М01703 мамандығы 2 курс магистранты*

² *Ғылыми жетекші: Филология ғылымдарының кандидаты, доцент
Алматы қ., Қазақстан*

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ: CALL, MALL, MALA

Аңдатпа

Бұл мақалада тілді компьютерлік оқыту (CALL), мобильді көмекші тілді оқыту (MALL) және ұялы байланыс арқылы тілді бағалау (MALA) ұғымдары талқыланады. Шетел тілін оқытуда компьютерлік технологияны қолданудың даму хронологиясына шолу жасалды. Оқыту процесінде әр түрлі техникалық құрылғылар мен технологияларды пайдаланудағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарға салыстырмалы талдау жасалынған. Автор тілдік оқытуда техникалық құралдардың көмегімен дамытудың маңызды әлеуетін ұсынады.

Түйін сөздер: мобильді оқыту, компьютерлік оқыту, желіде оқыту, CALL, MALL, MALA.

Введение. Подписание Болонского соглашения в значительной степени изменило высшее образование Казахстана. Оно было реформировано для лучшего соответствия изменению ролей в высшем образовании глобализованного общества. Внедрение новой системы зачетных единиц, Европейской системы перевода и накопления баллов (ECTS), подразумевает перевод большого количества аудиторных часов на самостоятельное обучение. Высокая учебная нагрузки студентов отражает новую активную роль студентов в процессе обучения и связан со студентоориентированной парадигмой современного образования. Кроме того, рост количества автономных часов заставил учителей искать новые средства, которые удовлетворяют требованиям дополнительных часов обучения и позволяют учителям контролировать обучение учеников. Для решения данной проблемы отлично подходит использование в образовательном процессе современных компьютерных информационных и коммуникационных технологий.

За последние два десятилетия использование технологических приспособлений и мультимедиа в образовании, в общем, и иноязычном обучении, в частности, стремительно расширилось. Последние достижения в мире технологий и интернета открыли новые и

многочисленные возможности для преподавания и обучения. Одним из основных преимуществ использования интернета в обучении иностранным языкам является то, что значительно сократилось время, необходимое учителям для сбора и предоставления аутентичного материала [1]. Другим преимуществом, является возможность практически круглосуточной связи с обучающимся. Онлайн-обучение и “e-learning” постепенно полностью заменили собой старую парадигму дистанционного обучения [2].

Интернет, мобильные телефоны и другие современные девайсы внесли свой вклад в коренное изменение способов взаимодействия и самовыражения среди молодежи. Новое поколение студентов предпочитает быстро получать информацию, полагаясь на коммуникационные технологии, а также совмещать выполнение нескольких задач одновременно [3]. Исследование, проведенное в университете Zaragoza Испании в 2016 году, показало, что большинство студентов (75%) предпочитают использование современных технологий при обучении английскому языку. Также исследование выявило широкий спектр интернет ресурсов, используемых студентами. Среди этих них особое внимание уделяется аудиовизуальным материалам в сети, таким как видеоролики YouTube, фильмы и сериалы. Самый большой процент таких материалов приходится на заранее загруженные серии сериалов с английскими субтитрами. Это соответствует интересам студентов, которые рассматривают такую активность как досуг. Их интерес к просмотру последних серий любимого сериала вместе с необходимым временем, 40 минут по сравнению с 120 минутами фильмов, делает это занятие одним из самых привлекательных. [4]. Они проявляют склонность к интеграции технологических устройств в свою жизнь и изъявляют желание интегрировать их в свое обучение, а поощрение вовлеченности в процесс обучения является ключом к успеху, и необходимо подчеркнуть, что иногда непросто сдвинуть дело с мертвой точки [5].

Тенденции по интеграции информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс способствовали появлению такого вида обучения как CALL, а затем и MALL.

Анализ. Computer-Assisted Language Learning (CALL) - поиск и изучение применения компьютера в преподавании и изучении языка [6]. Зарождение CALL произошло в 1960 вместе с проектом PLATO, инициированным в Университетом Иллинойса [7]. Изначальный термин CALI (computer-assisted language instruction), с начала 1980х был постепенно заменен термином CALL [8], в связи с изменением роли компьютера из “инструктора” в “инструмент”.

Альтернативный, более обобщенный, термин - technology-enhanced language learning (TELL), появился в начале 1990х [9], но не приобрел большой популярности.

Материалы в CALL, зачастую представленные в виде игр в, способствуют мотивации учащихся. Считается, что при использовании компьютеров, учащиеся вовлекаются в изучение языка с использованием более аутентичных материалов. Еще одним преимуществом материалов CALL является то, что они облегчают трудности во взаимодействии и использовании языка среди учащихся. Общение на целевом языке может помочь учащимся осознать свои пробелы между языком, на котором они говорят, и языком, который они хотят выучить. Также, воспроизведение языка является формой практики и способствует запоминанию [10]

CALL можно разделить на три фазы: бихевиористская, коммуникативная и интегративная [11]. Бихевиористская или структурная фаза CALL происходила в 1960-х и 1970-х годах. Программы были разработаны для обучения путем повторения, и это было средством проверки реакции учащихся на грамматические и лексические упражнения. Однако некоторые программы, основанные на теориях обучения бихевиористов, не были приняты, поскольку они не обеспечивали учащимся аутентичного общения. В 1970-х и 1980-х годах настал период коммуникативного CALL, в котором мэйнфреймы были заменены

персональными компьютерами. Основное внимание уделялось использованию языка, а не его анализу, и грамматика изучалась косвенно, нежели напрямую. Интегративный период начался в 1990х. В этот период, на первый план выходит обучение в аутентичном социальном контексте. Мультимедийные технологии позволили демонстрировать различные комбинации звуков, графики, текста и видео, на одном компьютере, что, в свою очередь, открыло учащимся путь к изучению всех четырех навыков одновременно [12].

С середины 1990-х годов, использование портативных компьютерных устройств создало возможность изучения языка с помощью мобильных устройств и способствовало стремительному преобразованию CALL в MALL - Mobile Assisted Language Learning. Хотя термин "MALL" и был введен в обращение в 2006 году [13], исследования и публикации, связанные с использованием мобильных устройств при обучении иностранным языкам, начали появляться уже с 1994 г. [14].

Использование телефонов в дистанционном обучении языку началось задолго до появления концепции мобильного обучения: в 1988 телефоны использовали для обратной связи и помощи изучающим язык на расстоянии [15]; в 1996 году преподаватели Университета Бригама Янга на Гавайях преподавали дистанционный курс английского языка из Гавайев в Тонгу по телефону и компьютеру [16]; в 2001 телефонная конференция была использована, чтобы провести курс разговорного английского в Южной Корее [17]. Тем не менее, современное мобильное обучение имеет больше общего с CALL, нежели с простым использованием телефона на занятии. Одно из основных отличий MALL от CALL, заключается в том, что в MALL используются личные портативные устройства, которые позволяют обеспечить непрерывность или спонтанность доступа и взаимодействия в различных контекстах использования [18]. Достоинством MALL является его потенциал для персонализированного и спонтанного обучения [19]. Персонализированное обучение является одним из ключевых факторов в современных подходах к обучению. Термин «мобильное обучение» - относится и к мобильным технологиям, и к мобильности обучающихся.

Концепцию мобильности в MALL определяют, как совокупность трех аспектов: мобильность технологий, мобильность обучения и мобильность учащегося [20]. Мобильность технологий подразумевает под собой портативность используемых устройств и их достаточную автономность. Мобильные технологии включают в себя:

- SMS (Short Message Service) - служба коротких сообщений позволяет пользователям отправлять и получать сообщения длиной до 160 символов между мобильными телефонами (текстовые сообщения);
- MMS (Multimedia Messaging Service) - Служба обмена мультимедийными сообщениями служит той же цели, что и SMS, но позволяет включать графику;
- WAP (wireless application protocol) - международный протокол, позволяющий пользователям выходить в Интернет через мобильные телефоны с поддержкой WAP.
- GPRS - постоянное подключение к Интернету для мобильных устройств, обеспечивающее более высокую скорость соединения (171 килобит в секунду);
- Bluetooth - беспроводное соединение на небольшом расстоянии. Это позволяет различным устройствам связываться друг с другом и передавать сообщения на другие мобильные устройства и с них;
- Телефоны 3G и 4G - мобильные телефоны 4-го поколения обеспечивают скорость передачи до 100 мегабит в секунду, достаточную для мультимедиа;
- Портативные компьютеры (ноутбуки, нетбуки, КПК) - Персональные цифровые помощники превратились в мини-ПК, способные выполнять многие, если не все, функции больших персональных компьютеров;
- MP3 - формат аудиофайлов, который эффективно сжимает файлы и позволяет делиться ими;

– САМ - видеокамеры теперь встроены в мобильные телефоны и КПК. смартфоны, цифровые камеры.

Эти технологии предоставляют контент и инструкции через Интернет или спутники, что позволяет учащимся учиться где угодно и когда угодно. Мобильные технологии также позволяют пользователям выполнять множество различных видов социальных интерактивных функций, включая общение (телефон, SMS, социальные сети, электронная почта), организация (заметки, адрес или календари, другие утилиты), приложения (электронные книги, база данных, инструменты и офис), информация (сети, ссылки) или отдых (камера, музыка, фильмы или игры) [21].

Мобильность обучения обусловлена новыми способами обучения: персонализированное, студентоориентированное, ситуативное, совместное, повсеместное и непрерывное обучение [22]. Мобильные учащиеся могут получить очень личный и уникальный опыт в контексте, в котором они находятся. Нет никаких ограничений или привилегий в отношении возраста, места, времени или продолжительности. Учащиеся могут легко общаться друг с другом для достижения своих целей и интересов. То, как они конструируют, организуют и реконструируют знания, основано главным образом на социальном доверии [23].

Последний аспект мобильности MALL - мобильность отдельных учащихся. Учащиеся обычно используют преимущества своего обучения для повышения своей продуктивности и эффективности, что позволяет им быть более гибкими, доступными и персонализировать свою учебную деятельность. Среда для новых режимов обучения должна вовлекать их в их текущую учебную деятельность и повышать их производительность и эффективность. Преимущества обучения, такие как более гибкие, доступные и персонализированные учебные мероприятия, обеспечивают это увлекательное поощрение [24]. Мобильные учащиеся могут развивать чувство индивидуальности, общности и вездесущности в обучении, что может принести им удовольствие от наличия определенной свободы и независимости.

Использование мобильных технологий для оценки знаний, умений и навыков обучающихся создало ответвление MALL - Mobile-Assisted Language Assessment (MALA). MALA была создана для объединения двух дисциплин: MALL и оценки портфолио, которая, в свою очередь, является подразделением динамической оценки [25]. Динамическая оценка - это форма оценки, которая учитывает индивидуальные различия между учащимися и включает вмешательство во время процедуры оценки. Эти вмешательства осуществляются в форме посредничества со стороны учителя или других учащихся и зависят от текущего уровня способностей учащегося [26]. Другими словами, динамическая оценка не считает обучение и оценивание двумя разными процессами. При динамической оценке оба этих процесса должны выполняться одновременно, поскольку учащиеся получают возможность учиться во время оценивания. Что еще более важно, динамическая оценка фокусируется не на конечном результате оценки, а на процессе оценивания [27].

Многие учащиеся и учителя могут посчитать работу с компьютерными системами сложной и запутанной из-за отсутствия необходимой информационно-коммуникационной компетенции. При замене компьютеров мобильными телефонами можно заметить некоторые отличия. Мобильные телефоны обеспечивают более легкий доступ к информации и более удобны в использовании. Таким образом, компьютеров мобильными телефонами может облегчить процесс интеграции технологий в обучение и оценку, так как это обеспечит меньшие трудности с точки зрения технической грамотности.

Заключение. Появление компьютеров во второй половине двадцатого века неизбежно привело к попыткам использовать их в обучении в общем и в обучении иностранным языкам в частности породив CALL. Исследования CALL менялись в зависимости от двух факторов: текущего уровня развития компьютерной техники, от

мейнфреймов к персональным компьютерам, и текущей парадигмы в области педагогики, от бихевиоризма к интегративному подходу. Дальнейшее развитие технологий привело к созданию мобильных телефонов и миниатюрных компьютеров, достаточно легких для частых и длительных переносов, а в дальнейшем и к объединению двух этих устройств в одно – смартфон. Это заложило основы MALL.

Обучение языку с помощью мобильных устройств предлагает определенные преимущества, особенно в ситуациях, когда мобильность и обучение в определенных условиях. Основными преимуществами MALL являются немедленный доступ к информации, социальным сетям, справка по ситуации, гибкое использование времени и пространства для обучения, непрерывность обучения, хорошее соответствие личным потребностям и предпочтениям, простое создание и совместное использование простого контента, такого как фотографии, видео и аудиозаписи, а также большие возможности для постоянной языковой практики при выполнении таких действий, как прогулки, ожидание или поездки на работу.

MALL все еще может быть воспринят как форма изучения языка с помощью компьютера, за исключением того, что она включает в себя использование мобильных технологий. Однако между CALL и MALL есть существенные различия. Поскольку мобильные устройства предоставляют пользователям более быстрый доступ к Интернету и множеству приложений, многие изучающие языки теперь имеют доступ к возможно более привлекательным альтернативам формальному изучению языка.

С одной стороны, процессы производства программ и контента для мобильных устройств и компьютеров, на данный момент, практически совпадают. Различиями могут считаться, разве что средства с интерфейсом устройства (мышь и клавиатура для персональных компьютеров и сенсорные экраны и кнопки мобильных устройств). С другой стороны, ключевым понятием MALL является мобильность, что накладывает некоторые ограничения на форму и содержание контента для мобильного обучения. Хотя уже появляются гибридные устройства, такие как ноутбуки с сенсорными экранами или планшеты со съёмной клавиатурой. Данные устройства могут использоваться как в практике MALL, так и в практике CALL.

По мнению автора, главным останавливающим фактором для развития CALL и MALL являются неравномерность и неоднородность распределения технических средств в обществе. На данный момент, практически невозможно обеспечить значительную часть обучающихся определенным “стандартным” устройством обучения, не только в связи со сложившейся экономической ситуацией, но и в связи с тем, что стремительные темпы развития информационных технологий заставляют морально устареть текущие технологии в течении нескольких лет. Другой проблемой, является информационно-коммуникационная компетенция учителей и обучающихся. Данная проблема постепенно нивелируется разработкой интуитивно понятных интерфейсов производителями технических средств.

Использование мобильных технологий для оценки знаний является одним из новейших ответвлений MALL. Пока рано судить о полезности и свойствах, но тем не менее, автор считает, что у MALL большой потенциал развития в будущем.

Список использованной литературы

- 1) Dudeney, G. (2000). The internet and the language classroom. Cambridge: Cambridge University Press., pp 182.*
- 2) Colpaert, J. (2004). Design of online interactive language courseware: conceptualization, specification and prototyping. Research into the impact of linguistic-didactic functionality on software architecture. Doctoral thesis. University of Antwerp.*
- 3) Oblinger, Diana; Oblinger, James L.; and Lippincott, Joan K., "Educating the Net Generation"*

- (2005). *Brockport Bookshelf*. Pp. 272
- 4) Gonzalez-Vera, P. (2016). *The e-generation: the use of technology for foreign language learning*. In A. Pareja-Lora, C. Calle-Martínez, & P. Rodríguez-Arancón (Eds), *New perspectives on teaching and working with languages in the digital era* (pp. 51-61).
- 5) Hannam, S., & Constantinides, M. (2011). *Using technology to improve your English language teachers' association*. In S. Gómez (Ed.), *Running an association for language teachers: directions and opportunities* (pp. 63-68). Canterbury: IATEFL and British Council.
- 6) Levy M. (1997) *Computer-Assisted Language Learning: context and conceptualization*, Oxford: Oxford University Press.
- 7) Marty, F (1981). "Reflections on the use of computers in second language acquisition". *System*. 9 (2): 85–98.
- 8) Davies G. & Higgins J. (1982) *Computers, language and language learning*, London: CILT.
- 9) Bush M. & Terry R. (1997) (eds.) *Technology-enhanced language learning*, Lincolnwood, Illinois: National Textbook Company.
- 10) Reinders, H. and C. White, 2010. *The theory and practice of technology in materials development and task design*. In J. Richards & N. Harwood (Eds). *English language teaching materials*. Cambridge: Cambridge University Press. pp: 58-80.
- 11) Hubbard, P., 2009. *Computer-assisted language learning: Foundations of call*. London: Routledge.
- 12) Warschauer, M.; Healey, D. (1998). "Computers and language learning: an overview". *Language Teaching*. 31 (2): 57–71.
- 13) Chinnery, G. (2006). *Emerging technologies going to the MALL: mobile assisted language learning*. *Language Learning & Technology*, 10.
- 14) Burston, J. (2013). *Mobile-assisted language learning: A selected annotated bibliography of implementation studies 1994-2012*. *Language Learning and Technology*, 17(3), pp. 157-225.
- 15) Twarog, L., & Pereszlenyi-Pinter, M. (1988). *Telephone-assisted language study and Ohio University: A report*. *The Modern Language Journal*, 72, 426-434.
- 16) Green, B.A., Collier, K.J., & Evans, N. (2001). *Teaching tomorrow's class today: English by telephone and computer from Hawaii to Tonga*. In L.E. Henrichsen (Ed.), *Distance-learning programs* (pp. 71-82). Alexandria, VA: Teachers of English to Speakers of Other Languages, Inc.
- 17) Dickey, R.J. (2001). *Make it a conference call: An English conversation course by telephone in South Korea*. In L.E. Henrichsen (Ed.), *Distance-learning programs* (pp. 51-60). Alexandria, VA: Teachers of English to Speakers of Other Languages, Inc.
- 18) Kukulska-Hulme, A., & Shield, L. (2008). *An overview of mobile assisted language learning: From content delivery to supported collaboration and interaction*. *ReCALL*, 20(3), 271-289.
- 19) Mosavi Miangah, T., & Nezarat, A. (2012). *Mobile-assisted language learning*. *International Journal of Distributed and Parallel S*, pp. 309-319.
- 20) El-Hussein, M. O. M., & Cronje, J. C. (2010). *Defining mobile learning in the higher education landscape*. *Educational Technology & Society*, 13(3), pp. 12-21.
- 21) Trinder, J. (2005). *Mobile technologies and systems*. In J. Traxler, & Kukulska-Hulme (Eds.), *Mobile learning: A handbook for educators and trainers* (pp. 7-24). Abingdon, UK: Routledge.
- 22) Sharples, M., Taylor, J., & Vavoula, G. (2005) *Towards a theory of mobile learning*. In H. van der Merwe & T. Brown (Eds.) *Mobile technology: The future of learning in your hands* (p. 58), Cape Town: mLearn.
- 23) Globeck, J. (2009). *Introduction to computing with social trust*. In J. Globeck (Ed.), *Computing with social trust* (pp. 1-5). New York: Springer-Verlag.
- 24) Ting, Y. L. (2005, July). *Mobile Learning: Current trend and future challenges*. Paper presented at the Fifth IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies, Kaohsiung, Taiwan.
- 25) S. Tarighat, S. Khodabakhsh. *Mobile-Assisted Language Assessment: Assessing speaking /*

Computers in Human Behavior 64 (2016) pp. 409-413.

26) Lidz, C. S., & Gindis, B. (2003). *Dynamic assessment of the evolving cognitive functions in children*. In A. E. Kozulin, J. S. Brown, S. M. Miller, C. Heath, B. Gindis, & V. S. Ageyev (Eds.), *Vygotsky's educational theory in cultural context* (pp. 99-116). Cambridge: Cambridge University Press.

27) Birjandi, P., Estaji, M., & Deyhim, T. (2013). *The impact of dynamic assessment on reading comprehension and metacognitive awareness of reading strategy use in Iranian high school learners*. *Iranian Journal of Language Testing*, pp. 60-77.

МРНТИ 14.35.09

Н.А. Суттибаев¹ М.Ж. Мырзахмет² К.А.Жиренишина³
^{1 2 3} аль-Фараби атындағы ҚазҰУ
^{1 2 3} оқытушылар, педагогика ғылымдарының магистрі.
Алматы қ., Қазақстан

«ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖОБА ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ»

Аңдатпа

Бұл мақалада шетел тілін оқытудағы жоба технологиясының психологиялық және педагогикалық негіздері туралы мәселелер қаралады. Шетел тілін оқытудағы жоба технологиясының психологиялық және педагогикалық негіздері оқытушымен оқушының белсенді әрекетімен тығыз байланыса отырып, тұлғаның белсенділігі ізденушілік әрекетінде көрініс табады. Шетел тілін оқытудағы жоба технологиясының оқыту жүйесінде оқушының белсенділігі оқушылар тобына қажетті білімді, іскерлік, дағдыны жедел жеткізуге және шығармашыл, өзін-өзі басқара алатын жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Осыған сәйкес, студент пен оқу тобы белсенділігі шетел тілді жоба технологиясы арқылы тез меңгеруге, өзіне керекті қатысымдық іскерлік пен дағдыны қалыптастыруға, жеке тұлғаға қажет қасиеттерді қабылдауға, белсенді саналы жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Шетел тілін оқытудағы жоба технологиясы жүйесінде оқу әрекетінің белсенділігі түрлі жолдармен, көбінесе оқу материалдарын арнайы ұйымдастыру, оның бір жерге ұтымды шоғырлануы мен бөлінуі, оқытудың ерекше ұтымды формалар және әдіс-тәсілдері, сондай-ақ оқытушы мен студенттің әлеуеті мүмкіншіліктерін өнімді пайдалану және оны тәжірибеде ұтымды қолдану арқылы іске асады. Осыған сәйкес, студент пен оқу тобы белсенділікпен шетел тілді жоба технологиясы арқылы тез меңгеруге, өзіне керекті қатысымдық іскерлік пен дағдыны қалыптастыруға, жеке тұлғаға қажет қасиеттерді қабылдауға, белсенді саналы жұмыс жасауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: жоба технологиясы, психологиялық, педагогикалық, шетел тілі, белсенділік, оқыту жүйесі, іскерлік, дағды.

Суттибаев Н.А.¹, Мырзахмет М.Ж.², Жиренишина К.А.³,
^{1 2 3} КазНУ им. аль-Фараби
^{1 2 3} преподаватели, магистры педагогических наук.
Алматы, Қазақстан

«ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ»

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы психолого-педагогических основ технологии проекта в обучении иностранному языку. Психологические и педагогические основы технологии проекта при обучении иностранному языку в тесном контакте с преподавателем активной деятельностью учащегося активность личности отражается в поисковой деятельности. В системе обучения технологии проекта при обучении иностранному языку активность учащегося направлена на оперативную передачу знаний, умений, навыков, необходимых группе учащихся и формирование творческой, самоконтрольной личности. В соответствии с этим, активность студента и учебной группы позволяет быстро овладеть иностранным языком с помощью технологии проекта, сформировать у себя необходимые коммуникативные умения и навыки, принять необходимые личностные качества, вести активную осознанную работу. Активность учебной деятельности в системе технологии проекта при обучении иностранному языку реализуется различными способами, в основном посредством специальной организации учебного материала, его рационального сосредоточения и распределения в одном месте, особых рациональных форм и методов обучения, а также продуктивного использования возможностей потенциала преподавателя и студента и рационального его применения на практике. В соответствии с этим, студент и учебная группа позволяют активнее осваивать иностранный язык с помощью технологии проекта, формировать у себя необходимые коммуникативные умения и навыки, принимать личностные качества, активно осознанно работать.

Ключевые слова: технология проекта, психологический, педагогический, иностранный язык, активность, система обучения, деловой, навыки.

Suttibayev N.A.¹ Myrzakhmet M.G.² Zhirenshina K.A.³

^{1 2 3} al-Farabi KazNU

^{1 2 3} teachers, masters of pedagogical sciences.

Almaty, Kazakhstan

“PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF PROJECT TECHNOLOGY IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING”

Abstract

This article discusses the issues of psychological and pedagogical foundations of project technology in teaching a foreign language. Psychological and pedagogical foundations of the project technology when teaching a foreign language in close contact with the teacher, the student's active activity is reflected in the search activity. In the project technology training system, when teaching a foreign language, the student's activity is aimed at rapid transfer of knowledge, skills and abilities necessary for a group of students and the formation of a creative, self-controlled personality. In accordance with this, the activity of the student and the study group allows you to quickly master a foreign language using the project technology, form the necessary communication skills, adopt the necessary personal qualities, and conduct active conscious work. The activity of educational activities in the project technology system when teaching a foreign language is implemented in various ways, mainly through the special organization of educational material, its rational concentration and distribution in one place, special rational forms and methods of teaching, as well as productive use of the potential of the teacher and student and its rational application in practice. In accordance with this, the student and the study group can actively learn a foreign language using the project technology, form the necessary communication skills, adopt personal qualities, and actively work consciously.

Keywords: project technology, psychological, pedagogical, foreign language, activity, learning system, business, skills.

Кіріспе. Қазіргі таңда шетел тілдерін оқытудың мазмұны әдістеме ғылымында көкейкесті мәселелердің бірі болып табылады. Осыған орай тілді үйретуде тіл тек коммуникациялық құрал ретінде емес, сонымен қатар мәдениетке тарту құрал ретінде қаралады.

«Ұлт тағдыры - ұрпақтан» деген, жеткіншек ұрпақтың саналы азамат болып қалаыптасуы оқытушылардың ой-өрісі де, көрегендігіне де тікелей қатысты. Я. А. Каменский айтқандай ешбір жаңа нәрсе меңгермеген және біліміне ештеңе қоспаған осынау күнін ді немесе сағатыңды бақытсыз санау керек сияқты. Шынында да баланы жетелейтін ұстаз болса қоғамда даму болады.

Қазіргі уақытта «Педагогикалық жаңа технология» оқытушылардың педагогикалық жұмыстарының негізделген үлгісі болады. Дүние жүзі бойынша оқытудың пайдалы, мазмұнды жолдары мен жаңа әдістемелік әдістері іздестірілуде. Педагогикалық дегеніміз педагогтардың жеке басының шығармашылық күш қуатын өрістетуді қамтамасыз етудегі, адам аралық және іс-әрекеттегі қатысымды жоғарылатудағы кәсіби адамгершілік жүйе болып табылады. [1, 9 б.].

Оқыту процесінде жаңа технологияларды қолдану ғылымға және тәрбиеге негізделген түрлі білім салаларын кең түрде игеруде, оларды іс жүзінде пайдаланғанда аумағы кең жаңа мәліметтермен күнделікті іс-әрекеттегі ұсыныстарды іске асыруда аса пайдалы. Осыдан келе, әр-түрлі оқыту технологияларын оқу мазмұны мен оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне орай таңдап, тәжірибеде сынап қараудың маңызы зор. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес, жаңа технологияны меңгеру студенттердің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, өзін-өзі дамытып оқу тәрбие процесін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Оқытудың жаңа технологиясы мектепте оқу процесіне қажетті әдіс-тәсіл, амал, дидактикалық талап секілді психологиялық және педагогикалық іс-әрекеттердің жүйелі кешені ретінде пайдаланылады. Ол студенттердің тәртібіне, пәнге деген ынтасына, оқу іс-әрекеттеріне игі әсерін тигізді, педагогикалық нақты ғылымға жақындатып, оқушылардың интеллектуалдық шығармашылық қызметі болып табылатын педагогикалық іс тәжірибесі нәтижелілігіне, жинақтылығына жақсы әсер ететіндей оқу тәрбие процесінің басты ролін атқарады.

Педагогикалық технология – оқу-тәрбие процесінің шығармашылықпен терең ойластырылған көптеген әдістердің үйлесімдігі арқылы оқыту мен тәрбиелеу тиімділігін қамтамасыз ететін білімнің қауымдас бөлігі болып табылады. Шетел тілдерін арнайы пән ретінде оқыту арқылы студенттердің тек өзін қоршаған әлемге деген көзқарасын байытып қана қоймай, олардың білім деңгейін арттырып, дүние жүзі мәдениетіне есік ашып, өз мәдениетін тере түсіне отырып оның азаматтық, рухани және материалдық дамынуына ықпал етеді. Басқа халықтың ойлау, түйсіну және тұрмыс тіршіліктерінің ерекшеліктерімен танысу студенттердің өзін қоршаған әлемнің көпжақты, сан-саналы екені жайында ұғымдары қалыптасуына септесе отырып, басқа әлеуметтік-мәдени бірлестік өкілдерімен сөйлесуге дайын, ашық-жарқын әрі шыдамшылықпен, байыппен қатысым жасай алатындай жеке бас қасиеттерін тәрбиелеуді, сонымен қатар мәдениетаралық қатысымға үйретуді көздейді.

Әдістері. Оқу пәні ретінде шетел тілі студенттің мәдени, тұлғалық және кәсіби тұрғыдан қалыптасуына септігін тигізетін көптеген мүмкіндіктерге ие. Бұл мүмкіндіктерді жүзеге асырудың бір жолы – шетел тілін үйрету барысында өте маңызды болып саналатын сабақты ұйымдастырудың жаңа формаларын іздеуді көздейтін педагогикалық процесті ационализациялау болып табылады. Сондықтан да жан-жақты зерттеуді талап ететін бұл сабақты ұйымдастыру мәселесіне отандық әрі шетелдік ғалымдар өз еңбектерінде баса назар

аударарды. (Н. Кершхофер, И. Шфердтфегер, Р. Гебель, М. Мюллер және т.б.) Аталған ғалымдар «элеуметтік формалар» деп аталатын сабақты ұйымдастырудың формалары жайлы сөз қозғайды. Педагогикалық әдебиеттердегі анықтамалар бойынша элеуметтік формалар дегеніміз – оқу процесі мен үйрену процесін элеуметтік тұрғыдан ұйымдастыру, яғни, алға қойылған оқу мақсатын шешу үшін студенттер мен ізденімпаздар тобын құру болып табылады.

И. Шфердтфегер элеуметтік формалар сабақтың құрылымын реттейді де сыртқы және ішкі факторлармен анықталады деп атап көрсетеді. Элеуметтік формаларға сабақтың сыныпта өтізілетін фронталдық, топтық, жұптық және жеке жұмыстар секілді формалар жатады. Шетел тілі сабағында әр түрлі элеуметтік формалардың алма кезек қолданылуына психологиялық және элеуметтік зерттеулердің нәтижелері негіз болады. Бұл зерттеулердің қорытындысы бойынша, сабақты ұйымдастыру барысында бір ғана элеуметтік форманы негізгі форма етіп алуға болмайды, керісінше фронталдық, жұптық, жеке және топтық жұмыстарды сабақтың негізгі құрылымдық бөлшектері ретінде алуды қажет етеді. Топтық және жұптық жұмыстар студенттердің ұжымдық оқу іс-әрекетінен тұрады. Педагогикада ұжымдық оқу іс-әрекетіне тән сипаттарды Е.С.Полат мейлінше толығымен әрі жан-жақты берген:

1. Ортақ мақсатқа жету үшін бірлесіп әрекет жасай алу іскерлігі;
2. Бір-бірін қолдай білу және өзара талап қоя білу;
3. Әрбір студенттің өз ісіне жалпыға бірдей іс ретінде қарауы;
4. Жеке табыстарын не болмаса сәтсіздіктерін жалпы жұмыс тұрғысынан қарап баға беру, сонымен қатар нәтижеге деген қызығушылық;
5. Өз-өзіне сын көзбен қарау іскерлігі. [2, 59 б.].

Үш немесе оданда көп адамнан тұратын топты ұжымдық оқу іс-әрекеті бойынша шетел тілін оқыту барысында студенттер жаңа тілдік материалды іс жүзіне енгізуге, сөзде белсенді пайдалануға, қатысымның әр алуан жағдаятында бұрын соңды меңгерген білімдерімен байланыстыра отырып қолдануға мүмкіндік алады.

Егер ұжымдық оқу іс-әрекетінде студенттердің жеке психологиялық ерекшеліктері, сонымен қатар олардың мүдделері мен қажеттіліктері ескерілсе, оқыту соншалықты ұтымды да тиімді болады. Осыған байланысты, студентке бағытталған, оқытуды ұйымдастыру туралы, студенттің «рухани, эмоцияналдық, интеллектуалдық» тұрғыдан дамуы мен тілді меңгерудегі өзіндік қарқыны туралы жағдайлар арнайы бөліп көрсетіледі. Осы жерде, әдіскер-психолог Т.Тәжібаев коммуникативтік сабақтардың психологиялық факторларына жататын: студентке жеке тұлға ретінде құрметпен қарау, жұмыстың әрбір қатысушысының өзіндік ерекшеліктерін ескеру, әр студенттің жеке тұлғалық автономиясын сақтау, тұлға аралық қатысымды жетілдіру мәселелерін ескеру қажеттігін айтады. Осыған негізделі отырып, коммуникативтік сипатқа ие жеке тұлғаға бағытталған оқыту жемістілігі мен элеуметтік нәтижесіне қарай шетел тілін оқытудың дәстүрлі әдісіне қарағанда едәуір тиімді деуге әбден болады. Бұл жағдайда педагогикалық технология топтық коммуникацияларда жүзеге асып жатқан процестерді түсінуге негізделеді. [3, 85 б.].

Ал педагогикалық процестің негізгі бағдары тұлға аралық қатысымнан тұрады. Алайда мұндай бағдар, біздің ойымызша, оқыту процесінің жаңадан ұйымдастыруды талап етеді. Дәстүрлі оқыту үлгісі дамытушы, спонтанды, белсенді, аутентті құрылған жаңа оқу үлгісімен алмастырылады. Мұнда мақсаты жобаға қатысушылардың барлығын тілдік коммуникацияға тарту сөз әрекетін белсендендіру болып табылатын оқыту процесінің қарқындылығы да маңызыды рөл атқарады. Бұл мақсатта жүзеге асыру үшін студенттердің шынайы қатысымның барлық формаларында қатысуға дайындайтын ғана емес, сонымен қатар әртүрлі жағдайларда өзін емін-еркін ұстау қабілеттерін жетілдіретін және соның салдары ретінде басқаларды түсінуге деген ынтасын қалыптастыратын технологияны

қолдануымыз керек. Студенттердің бойында әріптестерімен бірігіп жұмыс істеу қабілеті қалыптасып, тиімді және нәтижелі қатысымға деген талпыныс пайда болады. Осы орайда, Ресей психологы А. А. Леонтьевтің жеке тұлғаға бағытталған тілдік білім беру жайлы көз-қарастарымен толық келісуге болады:

- студенттердің қоғамда жақсы өмір сүруі үшін қажет болатын әлеуметтік тәжірибені меңгеруіне, яғни, білім, білік және дағдыны қалыптастыруға атсалысу;
- студентті еркін және креативті ойлауға қабілеттендіру;
- студенттің дүниеге көз-қарасын қалыптастыру, дүниенің бір тұтас бейнесін сомдау;
- өз дамуын саналы түрде жоспарлау, өз бетінше білім алу іскерлігін дамыту;
- студенттің бойындағы белсендендіру, өз-өзіне баға беру, жан-жақты білім алу секілді өзіндік дамуына себеп болатын тұлғалық қасиеттер мен сипаттар жүйесін дамыту және т.б. [4, 42 б.].

Яғни, жоба технологиясымен жұмыс жасауда жан-жақты білім алады, еркін және сын тұрғысынан ойлайды, берілген тапсырманы орындауға деген ішкі құлшыныс (мотивация) пайда болады және тұлғалық қабілеттерді жетілдіреді.

Жеке тұлғаға бағытталған оқыту бойынша, сабақтың мақсаты және оның қалай өткізлуі студенттер тұрғысынан олардың мүдделерін, өзіндік ерекшеліктерін, қажеттіліктері мен қабілеттерін ескере отырып белгіленуі тиіс. Соның нәтижесінде, жеке тұлғаға бағытталған оқытушы мен студент арасындағы іс-қимылдың негізгі жүйесін өзгертуді қажет етеді. И.А.Зимняяның айтуынша, субъект – объекттік іс-қимылдың кеңінен тараған S - O жүйесінің орнына (мұнда s – оқытушы, ал o – студент), субъект – субъекттік тең жақты оқу ынтымақтастығының жүйесі болуы керек. Яғни, оқыту процесі S1 - Sn жүйесі бойынша жүзеге асырылады (мұнда S1 дегеніміз – студентке ақпарат беруші серік, тартымды әңгімелесуші, шынайы ықылас пен қызығушылықты қозғайтын оқытушы, ал Sn-екі жақты серіктердің арасындағы қатынас субъектісі болған студент) Жоғарыда көрсетілген сызба жеке тұлғаға бағытталған оқытудың мәнін ашып береді. Ойткені, мұнда оқу процесі толығымен студентке бағытталған. Студенттің рөлі білім беру барысымен анағұрлым арта түседі. Себебі, ұйымдастырылған оқу процесі негізінен өз бетінше білім алу процесіне бағытталады. Студент ұжымдық ортада жұмыс істей отырып, пікірлестерінің шығармашылық ұжымында тек өзара қатысым тәжірибесіне ғана ие болып, ынтымақтастықтың принциптері жайлы жеке көзқарасы қалыптаспайды, сонымен қатар алған білімін өз әрекетінде қолданады және мұнымен танымдық субъектісіне айналады. Бұл студенттердің өздерін дамытуына жағдай жасайды, оқу процесінің субъектісі ретіндегі мәртебесін көтереді. Психологиялық тұрғыдан, жеке тұлғаға бағытталған оқытуда «өзіндік танымға, яғни, өз бетінше танып білуге дайын болу» мәселесінің ескерілуі тиіс.

Жоба технологиясы бойынша шетел тіліндегі өзіндік танымға жалпы дайындығы екі аспектіде қарастырылады:

- а) мотивациялық және интеллектуалдық дайындық компоненттерінен тұратын психологиялық дайындық;
- б) лингвистикалық және әдістемелік дайындық компоненттерінен тұратын коммуникативтік дайындық. [5, 56 б.].

Мотивациялық дайындық бұл студенттің сабақта шетел тіліндегі сөйлеу іс-әрекетіне деген талпынысы мен қаралуы болып табылады. Мотивация мәселесімен айналысқан, зерттеп, оны қалыптастырудың жолдарын іздестірген психологтар педагогтардың пікірінше жұмыс барысында өзара түсініспеушіліктердің болмауы үшін олардың алдын алу қажет. Мотивацияны қалыптастыру – оқуға деген ішкі құлшыныстың пайда болуы үшін жағдай жасаудан, мұның қажет екендігін студенттердің өздері түсініп, мотивациялық саланы өздері әрі қарай дамытудан тұрады. Сондықтан да, тілмен жұмыс жасағанда, студенттердің бойында белгілі мақсатқа ие белсенді әрекетке итермелейтін себептің қалыптасуын қадағалап соған сәйкес ұйымдастыру керек. Сонымен қатар, қатысымға түскенде

студенттердің ықыластары мен ерліктерін, интеллектуалдық белсенділіктерін арттыратын коммуникативтік жағдаяттардың жасалуы өте маңызды болып табылады.

Қазіргі психологияда оқу мотивациясын сақтау, тұлға аралық үйренудің өте маңызды және шетел тілін меңгерту үшін мотивациялау қажеттігін көрсететін төмендегі қағидалар ұсынылады:

1. мотивация қажетті компонентті ретінде оқу әрекетінің ішкі құрылымына кіреді;
2. мотивация үйренудің қозғаушы күші болып табылады;
3. оқу әрекетінің құрылымдық бірліктері арасындағы динамикалық қатынастардың өзгеруі – оқу мотивациясының жаңа түрлерінің пайда болуына қажетті шарттардың бірі болып саналады. [6, 43 б.].

Ал, интеллектуалдық дайындыққа келетін болсақ, ол шетел тілінде қатысым жасау процесінде студенттің салыстыру, болжау, жүйелендіру, нақтылау, дәлелдеу, қорытынды жасау қабілеті болып табылады. Лингвистикалық дайындық бұл тілдік құралдармен қамтамасыз етілген деген мағынада болса, ал әдістемелік дайындық үйреніп жатқан тілде қатысым жасау барысында тәсілдерді қолдана білу.

Студенттердің шетел тілде өздерін жетілдіру мәселелерін қарастырған кезде төмендегі жағдайлар жан-жақты зерттеуді талап етеді. Біріншіден, психологиялық дайындық аспектісі: мотивациялық дайындық компонентіне белгілі әрекет бойынша қажеттіліктерді қалыптастыруға байланысты сұрақтарды енгізу. Екіншіден, коммуникативтік дайындық аспектісі, яғни тілдік құралдармен жарактандыру жолдары.

Педагогика ғылымында студенттердің өзіндік жұмысы және өзіндік іс-әрекеті деп ажыратылады. Педагогикалық көзқарас бойынша бұл түсініктер тепе-тең болмай, айырмашылығы болады. Өзіндік жұмыс студенттің шығармашылық қабілетін жетілдіруде үлкен үлес қосады. Студенттердің шығармашылық тұрғыдан өз бетінше жұмыс істеуі жоғары деңгейдегі іс-әрекет ретінде қарастырылады. Шетел тілі пәнінің ерекшелігін ескере отырып біз шетел тілін жақсы меңгеруге студенттің өзінің танымдық шығармашылық тұрғыдан белсенділігінде тікелей байланысты деген пайымдауға барамыз. Тіл үйренуге болатын пән емес, үйренуге қажетті пән деген белгілі пайымдау өзіндік оқу әрекеті проблемасын қарастыру барысында ерекше маңыздылық пен жаңа мазмұнға ие болады. Студенттердің танымдық белсенділіктері үш негізгі компонентті қосатын жүйелі білім болып табылады:

1. мазмұнды жағы (бейнелерде, түсінік пен ұғымдарда көрінетінбілім);
2. оперативті жағы (түрлі іс-әрекеттер, дағды мен іскерліктер);
3. нәтижелі жағы (тұлғаның жаңа қасиеттері, білімі, идеясы, көзқарасы мен өмірлік тәжірибелері) [7, 67 б.].

Танымдық белсенділік танымдық тұрғыдан өз бетінше болуды амалға асыратын негізгі шарттардың бірі болып есептеледі. Студенттің іс-әрекетін белсенді етудің мақсаты тілдік материалды меңгеру тиімділігін жоғарылату және олардың шығармашылық ойлауын жетілдіруге атсалысу. Өз бетінше оқу іс-әрекеті процесінде студенттерге негізінен танымдық әрекеттің оперативті жағын меңгеру қиынға соғады.

Шетел тілін оқыту практикасында оғаш бір жағдай байқалады: студент тілді үйрену тәсілін жетілдіруде шығармашылығы мен өз бетінше болғанын көрсеткісі келеді, алайда бұл әрекетті қалай жүзеге асырарын білмей әурегершілікке түседі, Жоғарғы оқу орнында өзіндік жұмыстың әдіс-тәсілдерін меңгеру барысында студенттер өз білгендерімен ғана шектеледі. Олар еңбек етуге негізінен өз бастарынан өткізіп барып, көп күш қайрат жұмсап, біраз уақыттарын жоғалтып барып қана үйренеді».

Нәтижесі. Өзін жетілдіру әрекеті, егер студент бұл іс-әрекеттің мәнісін түсініп, алдына мақсат қойып, оны ұйымдастырып белгілі нәтижеге қол жеткізсе ғана жүзеге аспақ. Мақсаттылық - өзіндік әрекеттің реттелу жүйесінде оның негізін құрап, алға қойылған мақсатта түсіне алу іскерлігі болып, мұны өзі жоспарлап, жүзеге асырғанға дейін қадағалау

болып табылады. Коммуникацияны психологиялық тұрғыдан алып қарасақ бұл – коммуникативтік тапсырмаларды шешу процесі. Мақсаттылықтың психологиялық механизмінің қалыптасу деңгейі оның компоненттерінің сапасына байланыстары: талдау, қорыту, қадағалау және бағалау қызметтері. Өзіндік оқу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында мақсаттылықтың психологиялық механизмінің деңгейі ескерілуі тиіс. Сөз әрекетінің негізгі түрі, олардың өзара әсерін қатысын оқыта отырып, біз қатысымды жасауға үйретеміз. Алайда соңғы жылдарда көптеген ғалымдар коммуниктивтік бағытталған оқыту үшін мақсатты осы тұрғыдан түсінудің жеткілікті емес екендігін айтып, оқытудың мақсаты ретінде мәдениетаралық қатысымды алға тартады. Әрине бұл оқыту мақсатының категориялары мазмұнын кеңейте түседі, әрі қатысымның әлеуметтік психологиялық феномені секілді айрықша қасиеттерін де ескеру қажет болғандықтан әдістемелік тұрғыдан оқыту процесінің жаңадан қайта құрылуын талап етеді. Бірақ бұл жағдайда қатынаста әрекеттің ерекше түрінде қарастырылады. Ендеше, қатысым жайлы осы түсінік бойынша, мәдениетаралық қатысымға үйретудің әдістемелік іс-әрекеттің психологиялық теориясы тұрғысынан да құрастырылады. Қатысымның психологиясының қатысым мен іс-әрекеттің арасындағы сапалық айырмашылық жайлы қазіргі кезде жасалған зерттеулердің нәтижесі әдістемеді толық ескерілмейді, ал негізінде адамның өмірінде бұл категориялар бір-бірімен байланысты. [8, 22 б.].

Ең алдымен бұл іс-әрекет пен қатысымда көрінетін қатынастар жүйесінде шынайы көрініске ие болады. Іс-әрекетке негізінен «субъект объект» қатынасы тән болып, ал қатысымға болса «субъект-субъект» қатынасы тән. Олардың әрқайсысының өзіндік қасиеттері бар. Қатысым бұл адамдардың өзара іс қимылы болып табылады. Хабар беру секілді тіпті ең қарапайым қатысым да әр қашан екінші бір адамға бағытталады... Қандай да бір адресаты болмай айтылған сөздің ешқандай мәнісі болмайды.

Қатысым идея, түсінік, іскерлік пен дағдылардың алмасуы, сонымен бірге тәжірибе алмасуы болып табылады. Осы тиімділігі өзара түсіністік деңгейімен анықталады. Сондықтанда оқыту процесінің қорытынды түрде дамуында серіктердің бірін-бірі түсінуі, тілдік деңгейінің белгілі жерлерінде ұқсастығы айрықша мәнге ие. Қатысым жасап жатқан адамдардың лексикалық және семантикалық жүйелері ғана бірдей немесе ұқсас болмай, бәлкі қатысым жағдаяттарында бірдей түсінулері шарт. Яғни, коммуникацияның табысты түрде жүзеге асуы үшін лингво-мәдени салада белгілі ұқсастықтар болуы тиіс. Адамдар арасындағы шынайы байланыстардың кеңейе түсуі, үйреніп жатқан тілді қолданылатын мемлекетте тіл иелерімен қатысымда болу - дидактикалық тұрғыдан ұлттық-мәдени ерекшеліктері зерттеу мәселесі және мәдениеттің сан алуан аспектісін, тіл иелерінің вербальді және бейвербальді өзгешеліктерін салыстыру өте маңызды болып саналады.

Ұлттық ерекшеліктерді білу, ой, мәдениет, мінез-құлық пен тілдің арақатынасынан хабардар болу - қатысымда шебер түрде ұйымдастыруға себеп болып, бұрыс түсіну ықтималын, сонымен қатар басқа тілдің құралдарымен айтпақшы болған ойдың бұрмалануын жояды. Қазіргі кездегі оқулықтар сабақты ұйымдастырудың құрылымына тілін үйреніп жатқан халықтың мәдени ерекшеліктерін де енгізеді. Осындай оқулықтарының авторларының бірі Д.Левиннің айтуынша, оқулықтар негізінен екі тілді үйретуге ғана бағытталған болып, егер олар тілін үйреніп жатқан халықтың ұлттық-мәдени ерекшеліктерімен таныстырмаса, студенттерге сол тіл иелерін толық түсінулеріне көмекші бола алмайды. [9, 180 б.].

Ал, Д. Хаймс сөз іскерлілігі белгілі мөлшерде мәдени шындықты қалыптастырады. Біздің пайымдауымыздың негізгі мәнісі мынадан тұрады: басқа мәдениетке қатысты адамдар шындығында да белгілі дәрежеге дейін ерекше коммуникативтік жүйелерге ие болады. Олар кейбір әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлерде ғана бірдей болады. Мәдени құндылықтар мен наным-сенімдер белгілі мөлшерде тілдік шындықты қалыптастыратындығын атап көрсетеді. [10, 77 б.].

Тіл, мәдениет және мінез құлықтың ара қатысы мен ұлттық-мәдени ерекшеліктерді үйрену мәдениеттің түрлі аспектілер, тіл иелерінің мінез құлығын мәдениетаралық деңгейде салыстырғанда анағұрлым нәтижелі болып келеді. Бұл да өз кезегінде түрлі лингво-мәдени өзгешеліктерге ие адамдармен қатысым жасау процесін жақсартуға көмегін тигізеді. Ал керісінше вербальді және бейвербальді әдеттерді білмеу не болмаса дұрыс түсінбеу осы мәдениеттер арасындағы қатысым процесінде кейбір қиындықтар туғызуы мүмкін.

Сөз қатысымы, сөз коммуникациясы әрқашан белгілі бір рөл негізінде амалға асырылады. Қатысым жасаушы тұлғалардың рөлдік репертураларының жүзеге асырылуы болып табылады. Е.Ф. Тарасов айтқандай рөлдік нұсқамалар да маңызды, рөлдік іс-әрекеттердің орындалу тәсілін рөлге байланысты кейде анық, кейде бұлыңғыр етіп суреттейді. Мұнда кез-келген рөл ойнамайды, керісінше қатысым жағдаяттарының әрбіріне бөлінген рөл ойналады. Негізінде әрбір қатысым жағдаятты белгілі коммуникативтік міндетті шешуді көздейді, сондықтан да бұл заңды түрде проблемалық жағдаят болып шыға келеді. Сонымен қатар сөз қатысымның табысты болуы - қатысым жасаушылардың қатысым міндеттеріне сай және осының негізінде қолданылып бір-біріне әсер ету қабілеттеріне тікелей байланысты.

[11, 122 б.].

Коммуникативтік біліктілік ұғымы белгілі мөлшерде қатысым процесі тек ақпарат алмасу процесі ғана емес, бәлкі серіктер арасындағы реттеуден де тұрады деген іс-әрекет теориясы зерттеулерінің нәтижелерімен толығы түседі. Бихевиористік психолінгвистиканың алтернативі ретінде 70-ші жылдарда пайда болған сөз әрекеті теориясы әлеуметтік жағдаяттар негізінде сөз қатысымының мәнін ашып береді. Бұл теория қатысымның әлеуметтік сипаттардың айтылған сөздің құрылымына әсер ететіндігін көрсетіп береді. Сондықтанда лингвистер тілдік біліктілікті дамытумен қатысым жасауға деген қабілетті жетілдіруге болмайды деген тезисті алға тартады, яғни, тілдік құралдарды білу және белгілі тілді сай қолдана білудің өзі жеткілікті емес.

Қатысым жасауға деген қабілетті жетілдіру - өзара іс-қимылдың сан алуан түрлерін орнату мақсатымен тілдік құралдарды қатысымның түрлі жағдаяттарында қолдана білу қабілетін жетілдірумен, бағалай білу, қатысым жағдаятын талдау, өз коммуникативтік әлеуметін субъективті түрде бағалау және соған сай шешім қабылдау қабілеттерін дамытумен тығыз байланысты. Бұлардың барлығы тілдік қызмет ету механизмін тануға мүмкіндік береді, яғни, тілдік таңбалық табиғаты мен тілдік құралдарды нақты қолданатын жағдаяттар арасында өзара байланыс орнату мүмкіндігі.

Талқылау. Жоғарыда қарастырылған пайымдаулар бойынша, коммуникативтік оқыту студенттердің тілдік және коммуникативтік қажеттілігін қамтиды. Осы орайда, шетел тіліндегі коммуникативтік біліктілік қабілет ретінде, белгілі салалар қатысым жағдаяттарында қатысым жасауға дайын болуын қамтамасыз ететін тұлға іскерліктерінің күрделі кешені ретінде сипатталады. Себебі, адамдар арасындағы қатысымның шынайы процестерінде ақпарат алмасу процестері ғана жүзеге аспайды, ақпарат қалыптасады да, мұнда студенттердің шығармашылық тұрғыдан белсенділігі арттыруға ат салысу керек. Өйткені әрбір іс-әрекет белгілі мақсатқа бағытталған болып, нақты мүдделерді көздейді, осы орайда коммуникативтік іс-әрекет сол белгілерді табуға тиіс. Сондықтан да «коммуникативтік іс-әрекет» дегенде біз «әрекеттің білім беруді және сөз сөйлеуді білдіретін әлеуметтік-тарихи анықтамаларын» түсінеміз. Бұдан белгілі болатын, коммуникативтік іс-әрекет психологиялық қатынастарда анықталады. Сонымен қатар коммуникативтік іс-әрекет мақсат болып табылмайды, керісінше ол практикалық және теориялық іс-әрекетке байланысты көптеген міндеттерді атқарады.

Іс-әрекеттің аталған барлық түрлері мақсаты мен мотивін анықтайтын қоғамдық шарттар шеңберінде жүзеге асады. Бұдан шығатын қорытынды, іс-әрекеттің мақсаты мен мотивациясын белгілеу, біріншіден қоғамдағы өзара қатысымда болған адамдардың

мүдделеріне сай жүзеге асырылады. Бұл, ең алдымен коммуникативтік іс-әрекетке қатысты болып, қоғамдық ұстанымдар тұрғысынан коммуникативтік міндеттерді анықтайды.

Әрбір коммуникативтік міндет тек адамның белсенді іс-қимылы негізінде орындалуы мүмкін. Коммуникативтік міндет қойып, оны шешу психико - субъективтік қатынас тұрғысынан да анықталып, негізделуі керек. Коммуникативтік іс-әрекетті объективті қоғамдық және психико-субъективтік тұрғыдан детерминдеуді, яғни, алға коммуникативтік міндет қойып, оны шешуді коммуникативтік құрылымның мынадай факторларында көрсетуге болады: жіберуші (сөйлеуші, жазушы) - алушы(тыңдарман, студе- қоғамдық жағдаят - мақсат(ниет) - мотив -пән.

Қатысымды психологиялық тұрғыдан алып қарасак бұл коммуникативтік тапсырмаларды шешу процесі. Бұл процесс өз кезегінде бірнеше кезеңге бөлінеді. Ол коммуникативті тапсырма негізінде бағытталады.

Студенттер тобының қатысымдағы психологиялық ерекшеліктерін анықтау үшін топтың анықтамасына тоқталайық. Психолог мамандардың баяндауы бойынша, топ - қоғамдағы адамдарды белгілі сипаттарымен ерекшеліктеріне орай бірлесіп атқаратын істеріне сәйкес бірлесуі болады. Ал студенттер тобы психологтардың еңбегінде формальды топқа жатқызылады. Топта жетекшілікті өзіне алатын лидер болады. Лидер топтың алдына қойған мақсатына жетудің жолдары мен құралдарын жоспарлайды, топ мүшелері қоғамдық белсенділіктерін дамытады. Оған қоса топтың алдында үлкен мәні бар психологиялық үйлесімділікті атап өту керек. Себебі, психологиялық үйлесімділік – топ, ұжым мүшелері қасиеттерінің неғұрлым қолайлы үйлесімі, мұның өзі ортақ істің табысты болуын және әрбір адамның жұмыстан ләззат алуын қамтамасыз етеді. [12, 68 б.].

Психолог А.А.Леонтьев «Психология общения» деген кітабында шетел психологтарының еңбектерін зерделей отырып, топтық қатысымдағы әрбір қатысушының қызметін кең түсіндіреді. Топтық сөз қатынасында әрбір қатысушы әлеуметтік рөл атқарады. Бұл рөлдерді ойнау үшін үш шарттың орындалуы талап етіледі.

* берілген рөлді жетік білу керек;

* сол рөлге сәйкес мотивацияны көрсете білу керек;

* рөлді орындауға қажетті дағды мен іскерліктерді көрсете білу керек.

Топтың құрамында оның топқа әсері бар екендігін автор бөліп айтады. 4-5 адамнан құралған топ аралас болса, дау болуы ықтимал, бірақ аралас топ мүшелерінің әрекеті кері әсер бере отырып, қатысымның тиімділігін арттырады. [13, 62 б.].

Ресей психологы И.А. Зимняя топтық қатысым оқушымен бірге тең серіктес қатысымды жүзеге алатын ұжымның тұтас субъект ретіндегі топты қалыптастырады деп ұйғарады. Осындай қатысым ұжымның коммуникативтілігін дамытады. Ұжымның коммуникативтік іс-әрекеттің ұстанымы ұжымның шығармашылығын басты мақсат ретінде қолға алса, әркім өзінің белсенділігін көрсетсе және өзіне маңызды деп санайтын пәнді дұрыс таңдаса ғана жүзеге асады дейді автор. Бүкіл топтың оқу әрекетінің ұжымдық жұмысына қатысуы әр адамның рахат сезіміне бөлінуіне, өзінің сөз әрекеті қажетті, пайдалы, дұрыс екендігін сезінуге, шетел тілінде сөйлеуде сезімдікке ие болуына жалпы алғанда әркімнің бойында кісілік қасиеттерінің қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен бірге И.А.Зимняя шетел тілінде топтық жұмысты табысты өткізу үшін:

- әр қатысушының теориялық білімі терең болуы;
- шетел тілін жеткілікті меңгеру деңгейі;
- тілдік сананың толық қалыптасқан деңгейі болу керек деп шешеді. [14, 222 б.].

Психолог А.В.Петровскидің пікірі бойынша қатысым деп бірлескен іс-әрекеттің қажеттігін білдіретін адамдар арасындағы байланыс дей келе, оның жоспарлы түрдегі даму процесін айтады. Ғалым қатысымның үш жағын көрсетеді.

- коммуникативтік жағы адамдардың хабар алмасуы арқылы жүзеге асады;
- интерактивтік жағы адамдардың сөзбен ғана емес іс-қылықтары арқылы

өзара әрекеттесуін көрсетеді;

• перспективтік жағы қатысымға қатысушы адамдар арасындағы өзара түсіністікті қамтиды. [15, 30 б.].

Бірнеше психологиялық еңбектердің авторы, психолог А.А.Леонтьевтің пайымдауы бойынша қатысым деп бір-бірімен психологиялық қатысымда қосылған адамдар арасындағы бағытталған тікелей немесе жанама байланысты орнату және оны белгілі бір құралдар арқылы қолдап отыратын процесті айтады. Автордың тұжырымдауы бойынша қатысым адамдар тобының ішінде болады және сол адамдар өздеріне тән белгілері арқылы сөз қатысымға түседі. Бұл белгілер қатысушылардың ортақ мақсаттары, мотивтері, бірдей қызығушылығы, әлеуметтік білімдер арқылы көрінуі мүмкін.

Психолог М.И.Лисинаның анықтамасы бойынша қатысым пәні тілдесуші ретіндегі субъект басқа адам болады, ал қатысымның мұқтажы басқа адамды тану және бағалау арқылы өзін тануға талпынған іс-әрекетінен көрінеді. Сонымен бірге қатысым басқаларды мақсатын көздейтін коммуникативтік мотивтері, басқа біреуге өзінің объектісі ретінде бағытталған бірінғай актіні көрсететін әрекеттері, осы әрекеттерді іске асыруға қолданылатын тәсілдері, бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыруға, жеке тұлға аралық қатынастарды қалыптастырып дамытуға, адамдарды тануға бағытталған осындай қызметтері және нәтижесі арқылы сипатталады. [16, 12 б.].

Қорытынды. Жоғарыда аталған психологтардың топқа берген анықтамаларын жүйелесек, студенттер тобында алға қойған мақсатқа жететін жолдары мен құралдарын жоспарлайтын, топ мүшелері арасындағы атқарылатын іске жауапты қарайтын, қоғамдық белсенділікті дамытатын, топтың ішінде психологиялық үйлесімділікті қамтамасыз ететін лидер болу керек деп табамыз. Оған қоса пікірталасты өткізу барысында топтың әр мүшесі берілген рөлді жетік білуі, сол рөлге сәйкес мотивацияны білдіруі, рөлді орындауда қажетті іскерліктерді, шетел тілінде жеткілікті меңгерген білім деңгейін, өзіндік шығармашылығын, тілдік сананың толық қалыптасқан деңгейін белгілі дәрежеде көрсетуі пікірталас үшін маңызды екендігін атап өтеміз.

Аталған авторлардың пікірлерін жинақтасақ, қатысымды анықтайтын сипаттар пәні, мақсаты, мотивтері, әрекеттері, тәсілдері мен нәтижесі дұрыс айқындалып іске асқанда, қатысым жасаушылар хабар алмасады, өзара әрекеттесе отырып, өзара түсіністікке ие болады деп қорытынды жасай аламыз.

Ресейлік ғалым-әдіскер Е.С.Полаттың ойларына сүйенсек, біздің әлеуметтік құрылымда, мектеп тәрбиесі, жалпы алғанда адам тәрбиесі бір бағыттағы тәрбие алмасу, үлкен мен кіші арасындағы тәрбиелік қатысымды қалыптастыру. Соған байланысты бүкіл педагогикалық процес – педагог және оқушы деп қаралады. Студенттердің тәрбиесі, моралдық және эстетикалық, алғашқы дайындықары, мекемелерге жұмысқа араласу педагогтардың тәрбиесі арқасында жүзеге асады. Өзін-өзі бағалай білу, түсіне білу – психологиялық өмір талабы. [17, 3 б.].

Қатысымның мәніне тоқталатын болсақ, соңғы кездерде отандық және шетелдік зерттеушілер тарапынан қатысымның қызметі жөнінде жасалған зерттеулер осы жерде маңызды рөл ойнайды (А.Брудный, Г.М. Андреева, А.А. Леонтьев, Б.Ф. Ломов, Б.Д. Парыгин, М.Холлидей және т.б). Қатысымды адамдар арасындағы өзара іс-қимыл процесі ретінде қарастырған лингвистер мен психологтар қатысымның қызметтері құрамы мен топтастыру мәселесінде әртүрлі көзқарасқа ие. Педагогикалық тұрғыдан Б.Ф.Ломов ұсынған топтастыруды біз өз мақсатымызға сай деп таптық. *Қолданыста болған топтастыру жүйесін қолдана отырып, ақпараттық-коммуникативтік, реттеуші – коммуникативтік және аффекттік- коммуникативтік. Бұлар да психиканың коммуникативтік қызметі мен танымдық және регулятивтік қызметтері арасында арнайы образда ішкі байланыс орнайды.* Ал қазіргі таңда қатысымның коммуникативтік, интерактивтік және перцептивтік жақтарын қарастыратын амал кеңінен қолдануда. Әрине қатысымның осы аталған

жақтарының барлығы бір мезгілде қолданылады. Коммуникативтік жағы ақпарат алмасу барысында, интерактивтік жағы қатысым мүшелері арасындағы өзара іс-қимылды реттеу барысында, ал перцептивтік жағы болса апперцепция, салыстыру, теңеу және рефлексия секілді психологиялық механизмдер арқылы әңгімелесушінің ойын оқуда қолданылады.

Ол қатысымның үш бастапқы қызметін:

- активациялық- әрекет жасауға көздыру;
- интерактивтік- тиым салу;
- «болады-болмайды» деп тежеу және тұрақсыздандыру- (қауіп тендіру, көрлау және т.б) ажыратады.

Сонымен қатар аталған ғалым төрт негізгі қызметін:

1. құралдық-қатысым жолымен іс-әрекетті реттеу;
2. синдикативтік- топтар мен жұрттар құру;
3. Өз-өзін білдіру қызметі;
4. трансляциялық қызмет- бұл қызмет педагогикалық қатысым үшін өте маңызды болып табылады. [18, 46 б.].

Себебі қатысым арқылы тұлғаны оқыту жүзеге асырылады. Ал, М.Холлидей болса, қатысымның қызметтерін өзгеше бөледі. Ол баланың сөз әректінің дамуын бақылап, қатысымның жеті қызметін атап көрсетеді:

1. құралдық (материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыру);
2. реттеуші (айналадағылардың жүріс-тұрысын қадағалау);
3. өзара іс-қимыл (байланысқа жауап ретінде қолдау көрсету);
4. эвристикалық (іздеу);
5. ақпараттық (жаңа ақпарат беру);
6. ізденімпаздық (неге, неліктен);
7. елестету(ішкі дүние).

Қатысымның қызметтері мен атауларының әр алуан болуына қарамай, олар коммуникативтік өзара іс-қимылдың көп жақты аспектілерін көрсетеді.

Жоба технологиясының психологиялық, педагогикалық негіздерін қарастыра отырып біз мына төмендегідей қорытындыға келдік:

1. Шетел тілін оқыту зерттеу - ізденімпаздық іс-әрекетті қамтуы тиіс, мұнда студенттерге шетел тілін оқыту құралы ретінде қолдану шетел тілін анағұрлым сапалы түрде меңгерулеріне мүмкіндік береді;

2. Шетел тілін оқыту жеке тұлғаға бағытталған оқытуға негізделуі керек, себебі, мұнда әрбір студенттердің мүдделері мен тілдік қажеттіліктері ескеріледі;

3. Шетел тілін оқыту шынайы қатысым жағдаяттарында жүзеге асырылуы тиіс, бұл өз кезегінде студенттердің жоба қатысушылары ретінде өз араларында, сонымен қатар оқытушымен өзара белсенді іс-қимылда болуға жағдай жасайды. Осындай оқыту студенттердің бойында коммуникативтік іскерліктерінің қалыптасуына тиімді ықпал етеді;

4. Шетел тілін оқыту процесінде аутенттік материалдардың қолданылуы қажет. Себебі, аутенттік материалдар шетел тілін меңгеру үшін керекті шарттарының бірі болып табылатын студенттердің мотивациясын, яғни, ішкі құлшыныстарын арттырады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Жарықбаев Қ.Б Психология.//Алматы, Мектеп. 1982, стр.9.
2. Е.С. Полат. Метод проектов на уроках иностранного языка.//ИЯШ,2000, №3, стр.3.
3. Тәжібаев Т. Жалпы психология. //Алматы, «Қазақ Университеті».1993, стр.85.
4. Леонтьев А.А. Основы теории речевой деятельности.// Москва, «Наука» 1974, стр.42.

5. *Лингвистика текста и обучение иностранном языке. Сборник научных статей. Киев, 1978, стр.56*
6. *Аренова Т.В. К вопросу современном подходе в обучении иностранным языкам.// Вестник КазУМОиМЯ, 2001, №3.стр.43*
7. *Зимняя И.А. Речевая деятельность на ИЯ как объект обучения.//Психология обучения видам речевой деятельности с аспектом иностранного языка.// Москва.МГПИИЯ им.М.Тореза. 1974, стр.67*
8. *Нехорошева А.В. Из опыта работы потенциал проектная методике. МЯШ,№1,2002, стр.22*
9. *Диана Р.Левин Beyond Language // Intercultural Communication for English as a Second Language/- Prentice - Hall, Inc. 1982, стр.180*
10. *Хаймс Д. Этнография речи. Новое в [Лингвистике.Москва](#), 1975, стр.77*
11. *Таасоф Е.Ф. Исследование речевого мышления в [психолингвистике.Москва](#), «Наука», 1985, стр.122*
12. *Алдамұратов Э. Жалпы психология.// Алматы, «Білім»-1996.стр.68*
13. *Леонтьев А.А. Деятельность Сознания Личность.//Москва «Наука», 1974, стр.62*
14. *Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. //Москва,: Просвещение, 1991, стр.222*
15. *Петровский А.В. Введение в психологию.// Москва, Издательский центр «Академия», 1995, стр.30*
16. *Лесина М.И. Проблема онтогенеза общения.// науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Академ.пед.наук.СССР.// ... Далее*
17. *Полат Е.С. Методы проектов на уроках иностранного языка.//ИЯШ,2000, №3, стр.3*
18. *Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Москва, «Наука», 1984, стр.462*

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

МРНТИ: 16.21.55

*Манашева М.Б.¹Мажикенова Ж.У.²
^{1,2} Абылай хан атындағыҚазХҚ және ӘТУ
^{1,2} оқытушылар, магистрлер
Алматы қ., Қазақстан*

«ЫҚТИМАЛДЫ БОЛЖАУ СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ ІЛЕСПЕ АУДАРМАДАҒЫ РӨЛІ» (ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ТҮРІК ТІЛІ НЕГІЗІНДЕ)

Аңдатпа

Мақалада ілеспе аудармашылардың аударма жасау барысында негізгі стратегия ретінде алдын ала болжау стратегиясын қолдануы қарастырылады. Кез-келген мәтінді аудару кезінде аудармашы түпнұсқаның құрылымын және мазмұнының сәйкестігін бере алуы тиіс. Мақалада осы әдісті конференц-жағдаятта қолдану мысалдары қарастырылады және олардың тиімділігіне талдау жасалады. Сондай-ақ, ілеспе аудармашылардың ықтималды болжау стратегиясын ілеспе аударманың негізі ретінде қолдануына мысалдар келтірілген. Ілеспе аударма жасауда ықтималды болжау стратегиясын қолдану қажеттілігі теориялық тұрғыдан анықталған және тәжірибелік жағынан көрсетілген. Ілеспе аудармашылар аудармада көбінесе осы тәсілді қолданады.

Түйін сөздер: ілеспе аударма, жазбаша аударма, алдын ала болжау, бастапқы тіл, конференц-жағдаят.

*Манашева М.Б.¹Мажикенова Ж.У.²
^{1,2} КазУМОиМЯ им.Абылай хана
^{1,2} преподаватели, магистры.
Алматы, Казахстан*

«РОЛЬ СТРАТЕГИИ ВЕРОЯТНОСТНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ В СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ» (НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСКОГО И ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКОВ)

Аннотация

Статья посвящена применению переводчиками-синхронистами стратегии вероятностного прогнозирования как основы стратегии синхронного перевода. При переводе любого текста переводчик должен близко и адекватно передать содержание и структуру оригинала. В статье рассматриваются примеры использования данного приема при конференц-ситуации и проводится анализ их эффективности. А также приводятся примеры применению переводчиками-синхронистами механизма вероятностного прогнозирования как основы стратегии синхронного перевода. Теоретически обозначена и экспериментально

установлена необходимость применения стратегии вероятностного прогнозирования в синхронном переводе. Переводчики синхронисты большей частью применяют именно этот приём.

Ключевые слова: синхронный перевод, письменный перевод, вероятностное прогнозирование, исходный язык, конференц-ситуация.

*Manasheva M.B. ¹ Mazhikenova Zh.U. ²
^{1,2} teachers, masters of the Kazakh UIR and WL named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan*

«THE ROLE OF PROBABILISTIC FORECASTING STRATEGY IN SIMULTANEOUS TRANSLATION» (ON THE EXAMPLE OF KAZAKH AND TURKISH LANGUAGES)

Abstract

The article is devoted to the application of probabilistic forecasting strategy by simultaneous interpreters as the basis of simultaneous translation strategy. When translating any text, the translator must closely and adequately convey the content and structure of the original. The article discusses examples of using this technique in a conference situation and analyzes their effectiveness. It also provides examples of the use of the mechanism of probabilistic forecasting by simultaneous interpreters as the basis of the simultaneous translation strategy. The necessity of applying the strategy of probabilistic forecasting in simultaneous translation is theoretically indicated and experimentally established. Interpreters interpreters for the most part used exactly this technique.

Key words: simultaneous interpretation, written translation, probabilistic forecasting, source language, conference situation.

Кіріспе. Ілеспе аударма оратордың сөзін бір мезгілде аударумен ерекшеленеді. Аударманың бұл түрі кабинада отырып, тыңдаушылар мен ораторлардың арасында құлаққап пен микрофонды қолдана отырып байланыс орнату арқылы жүзеге асады [1., 17]. Аудармашының екі тілді білуі жеткіліксіз. Міндетті түрде екі тілдің мәдениетін, тарихын, құрылымын және т.б. білуі қажет және сонымен қатар аударма жасайтын саласында тәжірибесін арттыруы керек. Әрбір тіл мәдениеттердің әртүрлілігін айтпағанда тіпті грамматикалық құрылымына, сөздердің санына қарай әртүрлі болады, сол себепті дәлме-дәл аударма жасау мүмкін емес. Осындай мәселелерді шешу мақсатында ауызша аударма барысында әртүрлі әдіс-тәсілдер қолданылатыны анық.

Түпнұсқада берілген ақпаратты аударма тіліне адекватты түрде беру үшін қолданылған аударма әдістерінің жиынтығы –аударма стратегиялары болып табылады. Ілеспе аудармашы аударма жасау барысында ең алдымен аударма жасаудың тәсілін анықтап алады және қандай тәсілді қолданатынын аудармашы өзі шешеді. Аударма жасау тәсілі аударма теориясының маңызды категориясы болып табылады. Аударма жасағанда түрлі әдіс-тәсілдерді қолдану аудармашыға өз мақсатына жету жолында түрлі қиындықтарды шешуге көмектеседі.

Аударма барысында қолданатын алғашқы тәсіліміз ауызша аударманың бір түрі қатаң уақыт шектеулігімен орындалаты аударма, яғни ілеспе аудармамен байланысты болмақ. Ілеспе аударма тілдік қабілетпен ғана шектелмейді. Сондықтан да тіл білетін кез-келген адам ілеспе аударма жасай алады деп ойлау жалған түсінік. Аудармашы қабілетті, сауатты, тақырыпқа қатысты қосымша хабары бар, есте сақтау қабілеті жақсы және жақсы сөйлей алу қабілетіне ие болуы тиіс. Аудармашы естіген ақпаратын тез түсініп және ойша саралап, басқа тілде бере білуі тиіс [2., 40].

Ілеспе аудармада мәтінмен алдын ала толық танысуға мүмкіндік болмайтындығын ескерсек, оның қиындығына көзіміз жетеді. Жазбаша аудармада берілген мәтінді қайта-қайта оқып, ұғыну аудармашының өз еркінде, ал ілеспе аудармада ондай мүмкіндік жоқ. Осындай жағдайда ілеспе аударма жасау барысында ықтималды болжау стратегиясы маңызды рөл атқарады. Осы аталған ықтималды болжам ұғымын ғылымға енгізген профессор И.М. Фейгенберг болатын.

Әдістеме. *Стратегия* түпнұсқа тілінен аударма тіліне аудару кезінде адекватты аудармаға қол жеткізетін құрал болғандықтан ілеспе аудармашы бір уақытта бірнеше стратегияларды қолдана алады. Ықтималды болжау стратегиясы аудармашының аударма тілінде берілетін мәтіннің лингвистикалық бөлімін алдын-ала анықтауынан құралады. Сөйтіп әртүрлі жағдайларда ілеспе аудармашы дискурста әлі айтылмай тұрып, түпнұсқа мәтінде қандай етістік келетінін ықтималды түрде болжай алады.

Нәтиже. Ілеспе аударма жасау барысында ықтималды болжау стратегиясын қолдану аударманы жеңілтеді. Алайда осы стратегияны қолдану арқылы аудармашы тек қана сөйлем соңындағы етістіктерді ғана емес, сонымен қатар сөздерді, тіркестерді де алдын ала болжай алады. Сөйлеудің барлық деңгейінде ықтималды болжау стратегиясы жүзеге асады: 1) сөйлеу деңгейінде; 2) сөз деңгейінде; 3) сөйлем деңгейінде [3., 35].

Сөзбе-сөз аудару қандай аударма түрінде болмасын қанағаттандырылғын нәтиже бермейтіні анық. Сол себепті әсіресе ілеспе аудармашылар аударма барысында сөздердің астарлы мағынасын тауып айтуға тырысады.

Талқылау. Ілеспе аудармашы арнайы білім мен қабілетті талап ететін мамандық түрі. Ілеспе аудармашы екі тілдің мәдениетін ғана біліп қоймай, сонымен қоса екі тілдің түрлі саласындағы терминдерді де өте жақсы білуі қажет. Жоғары білімді аудармашы 10 минут аралығында сөйленген сөздерді көңілге қонымды әрі дұрыс жеткізе алу қабілетіне ие. Ілеспе аударманы жүзеге асыруда Г.В.Черновтың пікірінше ықтималды болжау стратегиясы маңызды рөл атқарады. Ықтималды болжау стратегиясы ілеспе аударма жасауды жеңілдеткенімен бір тілден екінші тілге өтудегі өзіндік операция болып табылмайды. Сонымен қатар ықтималды болжау стратегиясы көпдеңгейлі, иерархиялық ұйымдастырылған механизм [4., 58].

Аударма бастапқы тілден аударма тіліне мәтінді жеткізуде әртүрлі жүзеге асырылады. Осының негізінде аудармашының біліктілігіне қарай әртүрлі әдіс-тәсілдер жатыр. Сондықтан да тіл білетін кез-келген адам аударма жасай алады деп ойлау жалған түсінік. Ілеспе аударманы жүзеге асырудың қатысымдық жағдайлары бастапқы тіл дискурсының мазмұнын жазбаша аудармадағыдай бір сөз қалдырмай жеткізуге мүмкіндік бермейді. Шешеннің сөйлеу қарқыны жоғары болған жағдайда аудармашы ақпарат көлемін тыңдармандарға жеткізуде саналы түрде аудармашылық тәсілдерге жүгінуге мәжбүр болады.

Кәсіби аударма қызметі-бұл интеграция түрлі лингвистикалық және фондық білім, сөйлеу және аудармашының орындауға бағытталған біліктері мен дағдыларын кәсіби міндеттер. Бірақ бұл шығармашылық қызмет аудармашының жеке тұлғаны іске асыру негізінде кәсіби міндеттерді орындауға мүмкіндіктерін, жалпы қабылданған теориядан тыс күнделікті ізденуді қажет етеді. Аударма ісі және аударма тәжірибесі біркелкі емес, ілеспе аудармашы баяндамашының экстремалды және жаңашыл элементтерін дәстүрлі формаларға енгізу, аударманы жүзеге асыру, алдын ала болжай білу қабілеттеріне ие болуы керек.

Ықтималды болжам жасаудың негіздерін А. Спиркин, А. Бергсон, П. Вайнцвайт, Т. Дуткевич, В. Роменц еңбектерінен көре аламыз. Алексеева, Ковганюк, А. Кундзич, Ф. Фарахзад аударма түйсігінің даму мәселесін қарастырған. Авторлар ықтималды болжауды шындықты дәлелдер арқылы негізсіз тікелей көру арқылы білу қабілетімен байланыстыра қарастырады [5., 70].

Ықтималды болжаудың лингвистикалық және экстралингвистикалық деп аталатын екі түрі бар. Ықтималды болжаудың лингвистикалық түрі сөз тіркесімен байланысты.

Лингвистикалық болжау кезінде бірқатар жағдайларда бірнеше сөздердің тіркесу мүмкіндігінің жоғары болатыны сонша, тіпті ілеспе аудармашы ой құрылымының қалай аяқталатынына қатысты толыққанды болжам жасай алады. Аталған категорияға ең алдымен идиомалар мен тұрақты тіркестер жатады. Лингвистикалық болжауды қолдану үшін мәтінде тіреу болатын элементтер болуы керек. Мысал келтіретін болсақ, баяндамашы: «*Saygıdeğer Devlet ve Hükümet Başkanları, Değerli Bakanlar, Sayın Genel Sekreter, Kıymetli Misafirler*» (аудармасы: *Құрметті мемлекет және үкімет басшылары, құрметті министрлер, қадірлі басхатшы, құрметті қонақтар*) деген қаратпа сөздерді қолданды. Мысалда көрсетілген «*Saygıdeğer Devlet ve Hükümet Başkanları*» қаратпа сөзінен кейін сәлемдесу залда отырған ең жоғарғы лауазымды тұлға мемлекет басшысына, одан кейін үкімет басшыларына бағытталғанын болжауға болады.

Saygıdeğer Devlet ve Hükümet Başkanları	Құрметті мемлекет және үкімет басшылары
Değerli Bakanlar	құрметті министрлер
Sayın Genel Sekreter	қадірлі басхатшы
Kıymetli Misafirler	құрметті қонақтар

Осыдан келе, қаратпа сөзден кейін кідіріс болған жағдайдың өзінде дәлме-дәл адамдардың лауазымна қарай лингвистикалық болжам жасауға болатынына көз жеткізуге болады.

Баяндамашы	Аудармашы
“Ekonomi politikalar konusunu ele alacağımız bu oturumda sizlerle bir arada olmanın da ayrıca mutluluğunu duyuyorum”.	“Экономикалық саясат мәселесін талқылайтын жиында сіздермен бірге болатыныма өте қуаныштымын”.

Мысалы Оратор: «*Ekonomi politikalar konusunu ele alacağımız bu oturumda sizlerle bir arada olmanın da ayrıca...*» деп оратор сөзін аяқтамас бұрын аудармашы сөйлем соңында «*mutluluğunu duyuyorum*» етістігінің келетіндігін алдын ала болжап, «өте қуаныштымын» деп дұрыс аударма білді.

Экстралингвистикалық болжау ілеспе аударманың пәндік, тақырыптық бағытына, яғни ілеспе аудармада сәйкес мәтін жасау үшін қажет салалық білімдерге байланысты. Яғни ілеспе аудармашының сала жөнінде білімі болған жағдайда ойы бірізді болады, ал керісінше сала жөнінде білімі болмаған кезде, аудармашы түпнұсқа тіліндегі сөзге жай сөздерді қоя бастайды. Г.В.Черновтың пікіріне сүйенер болсақ, баяндаманың жоғары мағыналық деңгейде жалпы мазмұны экстралингвистикалық болжау жасау кезінде жүзеге асады. Егер аудармашы өзі аударатын тақырыпқа байланысты қосымша хабары болса, оратордың сөзін еш қиындықсыз аударма алады. Ол өзінің экстралингвистикалық білімдеріне сүйене отырып сөз тіркесінің қалай аяқталатынын баяндамашыдан бұрын тауып, тіпті сөйлемнің аяғын да алдын ала болжай алады.

Мысалы:

Баяндамашы	Аудармашы
Geride bıraktığımız senede koronavirüs salgını başta olmak üzere birçok zorlukla hep birlikte <u>mücadele ettik</u> . Son asrın en ciddi sağlık krizlerinden olan kovid-19 virüsüne kimimiz bir arkadaşını, kimimiz bir yakını <u>kurban verdi</u> .	Артта қалған жылда коронавируспен қатар біршама қиындықтармен <u>бірге күрестік</u> . Ең ауыр ковид-19 вирусының салдарынан кейбіреулеріміз досымыздан, ал кейбіреулеріміз туыскандарымыздан <u>айырылдык</u> .

Аударманы талдайтын босақ, бұл мысалда аудармашы «*koronavirüs salgını başta olmak üzere birçok zorlukla*» деп берілген «*коронавируспен қатар біршама қиындықтармен*» сөздерінің негізінде сөйлемнің «бірге күрестік» деген мағынаны беретінін экстралингвистикалық болжам стратегиясын қолданып, алдын ала болжай алды. Осы жерде

экстралингвистикалық болжам ілеспе аудармашының тақырып бойынша аялық біліміне негізделеді.

Демек тағы да бір айта кететініміз “finansal sektör” және “özel sektör” тіркестерін қазақ тіліне “қаржы саласы” және “жеке меншік сала” деп алдын ала болжау стратегиясы арқылы оратордың сөзін аяқтағанын күтпестен аударма аламыз. Себебі экономикаға қатысты мәтіндерде “finansal, özel” сөздері “sektor” тіркесімен жалғасып сөйлемнің мағынасы ашыла түседі. “küresel ekonomi” тіркесін де аудармашы естігенінде-ақ “жаһанданған экономика” деп экстралингвистикалық білімдеріне сүйене отырып сөйлеушіден бұрын тауып, тіпті сөйлемнің аяғын да алдын ала болжай алды.

Адекватты аудармаға қол жеткізу үшін кей кездері аудармашы бір немесе бірнеше стратегияларды қолдануы мүмкін. Мұндай жағдайларда белгілі бір стратегия негізгі болып таңдалса, қалғандары қосымша қолданылған болып есептеледі.

Баяндамашы	Аудармашы
«Türkiye'nin gelişmesine, kalkınmasına, büyümesine yaptığımız katkılar için ihracatçılarımızın her birine şükranlarımı sunuyorum»	«Түркияның дамуына үлес қосқан экономика саласы мамандарының барлығына алғысымды білдіремін»

Мысалы, ұсынылып отырған мысалда мағынасы орынсыз қайталана беретін ұқсас сөздердің бірін аудармаға қоспай қалдыру аударма мәтініне нұқсан келтірмейді, керісінше қажетсіз қайталана беріп шұбатылудан сақтайды. Сонымен қатар біз қарастырып отырған алдын ала болжау стратегиясын қолданбас бұрын «*gelişmesine, kalkınmasına, büyümesine*» деген синонимдік қатарды бір ғана «*дамуына*» деген сөзбен бере отырып, оратордың айтқысы келген ойын түсіне алды. Демек, кейбір жағдайда аудармашы сөз немесе сөйлемнің негізгі мағынасын түсінген жағдайда көп сөздің артықтығын сезеді, байқайды десек те болады. Осы ретте Ледерер атап көрсеткен ықтималды болжам жасауға мүмкіндік беретін үш факторды айтуға болады.

1. Аудармашының тілдік жүйені алдын ала тануы;
2. Ойдың логикалық жүйелілігі сөзбен қабылдауды артық ететіндігі;
3. Баяндамашының бір ойды бірнеше рет әртүрлі сөзбен түсіндіруі; [6., 248].

Ілеспе аударма процесінде аудармашы екінші тілде мәтін құрастыра отырып, сөйлеушіні де тыңдап мәлімет қабылдайды. Осындай қабілет арнайы тәсілдерді, соның ішінде алдын ала болжау стратегиясын да жақсы игергенінің нәтижесінде пайда болады.

Жүргізілген талдау негізінде мынаны тұжырымдауға болады: ықтималдылықты болжау стратегиясын құру жоғары талаптарға байланысты және аударманы оңтайландырудың маңызды әдістері болып табылатын аударма жылдамдығына және уақыт шектеулеріне байланысты. Ықтималдық болжау ауызша аударма барысында келесі жағдайларда жүзеге асырылуы мүмкін:

1) ілеспе аудармашыда бар болжауға негізделген «лингвистикалық» ;

2) «экстралингвистикалық» болжамға сыртқы білімге негізделген экстралингвистикалық деректер;

Әрине, жеке адамға аудармашылық болжау қабілеті әрбір жеке жағдайда, әсіресе конференц-жағдаятта әртүрлі. Бірақ бұл шеберліктің негізі-түйсігі, ол әсіресе әрбір жеке адамның ми қызметі байланысты. Сондықтан кезінде аудармашыларды дайындау кезінде тілдік сезімін дамыту туралы және бұл мәселені шешудің жолын қарастырған. Біріншіден, аудармада бірдей мәтіндерді қолдану маңызды, бірақ әртүрлі мағынада қолдану керек. Екіншіден, әдеттегідей сөздіктер белгілі бір сөзге сәйкес келмейтін сөздің аудармасын жиі беру ұсынылады. Аударманың нақты нұсқасын бермейтін болсақ, эквивалентті таңдау және іздеу аудармашыға жүктеледі. Мұндай жұмыс түрлері де осы саланың дамуына ықпал етеді. Аударма біліктілігін білу оның қабілетін ұштастырады және жаңа алдыңғы жеке тәжірибесі мен басқалардың тәжірибесін байқау, қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстардың ең

кішкентай бөлшектерін байқау, әлемнің көп қырлы көзқарастарын, тіпті сол өз сенімдеріне қайшы келетін жеңістерді қабылдау мен түсінуіне жол ашады.

Ілеспе аудармада сипаттау тәсілін де қолдана аламыз. Сипаттау тәсілі аудармашыға өте қиын жағдайларда көмекші бола алады. Ол әсіресе егер аударма тілінде белгілі әлеуметтік, географиялық немесе ұлттық түсініктерге байланысты сәйкестік болмаған жағдайда қажет тәсіл болып табылады.

Аудармашы қабілетті, сауатты, тақырыпқа қатысты қосымша хабары бар, есте сақтау қабілеті жақсы және жақсы сөйлей алу қабілетіне ие болуы тиіс. Аудармашы аудару барысында қобалжымай, қорықпай, белгілі стратегияларды қолданып тыңдаушы қауым түсіне алатындай түрде жеткізуі қажет. Түрік тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма жасау кезінде ықтималды болжам стратегиясын қолдану тиімді тәсіл болып табылады. Дәл осы механизм аудармашыға оратордың ойын жинақтап жеткізуде өз септігін тигізеді.

Қорытынды. Қорыта келгенде, аударма түрлерінің ішінде ең күрделі ілеспе аударма екенін мойындай отырып, ол салада айтарлықтай жетістіктерге жету жолында аударма ісінде жиі қолданылатын тәсілдерді игеріп алудың қажет екендігі баршамамызға мәлім. Соның ішінде алдына ала болжау стратегиясын қолданудың маңызы зор. Аудармашылар аударма жасағанда өздерінің тәжірибелеріне сүйене отырып ықтималды болжам стратегиясын қолдана алады. Ықтималды болжам стратегиясын қолданған көптеген ілеспе аудармашылар аударма барысында алдын ала құрылған гипотезалары бойынша шешім қабылдап, болжамдарының дұрыстығына көз жеткізген болатын. Сондықтан баяндамашының ойын алдын ала болжау ілеспе аудармашының тиімді құралы болып табылады. Осындай әдіс-тәсілдер аударма барысында туындайтын қиындықтарды жеңуге бағытталған. Аударма барысында көптеген әдіс-тәсілдердің қолданылатын анық, алайда оны аудармашы өзі таңдайды. Қай тәсіл болмасын аударманың сәтті түрде жүзеге асуының бір кепілі болып табылады. Кез келген аудармашы маман екі тілдің сөз байлығын, сәйкестіктерін жадында ұстап, екі тілде де шебер және жылдам шешім қабылдап сөйлейтін болса, ілеспе аударма жасау кезінде жетістіктерге жететіндігін сеніммен айта аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Казакова Т.А. Особенности синхронного перевода / Т.А. Казакова. – Спб., 2014. – 211 с.
2. Bozkurt. Çeviri ve çeviri sorunları // Çeviri Dergisi. – Hacettepe Üniversitesi yayınları, 1982.
3. Р.К.Миньяр-Белоручев «Теория и методы перевода», М., 1996.-207 б.
4. Г.В.Чернов: «Теория и практика синхронного перевода», М., 1978.-176 б.
5. Незнанов И.Н. Психологические аспекты обучения синхронному переводу // И.Н. Незнанов // Вестник ЮУрГУ. Серия: Лингвистика. – 2015. – № 2. – С. 68–71.
6. Косенко М.А. Система вероятностного прогнозирования текста в специальном переводе / М.А. Косенко // Ученые записки РГСУ. – 2013. – № 3 (115). – С. 137–145.
7. //CNNTÜRK#Sondakika#Haber[Электрон.ресурс]URL: <http://www.bktd.org/tarihce> (дата обращения 18.02.2020)
8. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ab Büyükelçileri ile toplantıda konuşması[Электрон.ресурс] URL:<https://www.youtube.com/watch?v=PZbjDW-HCGO> (дата обращения 12.01.2021)

МРНТИ 14.35.09

Smagulova A.S¹. Izteleuova A.A².

¹candidate of Philological Sciences, professor of Diplomatic Translation Department Chair faculty of International Relations

al-Farabi Kazakh National University Almaty, Kazakhstan

E-mail: aigerim_0715@mail.ru

*²master of 2nd year “Humanitarian science” chair of
«Diplomatic translations», faculty of «International relations» al-Farabi
Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan,
email: adochka_i@mail.ru*

INTERPRETATION OF MEDICAL TERMS TRANSLATED FROM ENGLISH INTO RUSSIAN

Abstract

The world globalization processes pose new problems and tasks to a person, require further development of professional knowledge and skills. In the modern world, active cooperation and international exchange of experience in the field of medicine and health care are carried out. In this regard, the implementation of a high-quality translation of medical documentation is of current importance. Medical translation, translation of texts on medical and pharmaceutical topics is a highly specialized type of translation that requires a translator who knows not only the relevant foreign language, but also the special terminology of the translated text. In addition, a characteristic feature of modern medicine is the growth in the number of narrow specialties, the emergence of new treatment options and the development of specialized equipment and materials. Accordingly, the requirements for the qualifications of the translator are increasing. Only experienced translators with certain knowledge in the field of medicine and pharmaceuticals are involved in the translation of medical documents. Medical translation occupies a special place among other types of scientific and technical translation, as it is directly related to human life and health.

The article is devoted to study and interpret the terms of various branches of medicine in English and Russian, as well as to identify their structural features. The article identifies the features of translation of medical terminology, considers a medical term as a translation unit, identifies the requirements for an adequate translation of a medical term.

Key words: term, medical terminology, translation of medical texts.

Смагулова А.С.¹, ²Изтелеуова А.А.

*¹филология ғылымдарының кандидаты,
дипломатиялық аударма кафедрасының профессоры
Халықаралық Қатынастар факультеті
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

электронды пошта: aigerim_0715@mail.ru

*²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
«Халықаралық қатынастар» факультеті, «Дипломатиялық аудармалар»
кафедрасының 2- курс магистранты,
Алматы, Қазақстан,*

электронды пошта: adochka_i@mail.ru

МЕДИЦИНАЛЫҚ ТЕРМИНДЕРДІҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕН ОРЫС ТІЛІНЕ АУДАРМАСЫН ТҮСІНДІРУ

Аңдатпа

Әлемдік жаһандану процестері адамның алдына жаңа мәселелер мен міндеттер қояды, кәсіби білім мен дағдыларды одан әрі дамытуды талап етеді. Қазіргі әлемде медицина мен денсаулық сақтау саласындағы белсенді ынтымақтастық және халықаралық тәжірибе алмасу

жүзеге асырылады. Осыған байланысты медициналық құжаттарды сапалы аударуды жүзеге асыру өзекті болып табылады. Медициналық аударма, медициналық және фармацевтикалық тақырыптардағы мәтіндерді аудару – бұл тек тиісті шет тілін ғана емес, аударылған мәтіннің арнайы терминологиясын білетін аудармашыны қажет ететін жоғары мамандандырылған аударма түрі. Сонымен қатар, заманауи медицинаның тән ерекшелігі – тар мамандықтардың өсуі, емдеудің жаңа нұсқаларының пайда болуы және мамандандырылған жабдықтар мен материалдардың дамуы. Тиісінше, аудармашының біліктілігіне қойылатын талаптар артып келеді. Медициналық құжаттарды аударуға тек медицина және фармацевтика саласында белгілі білімі бар тәжірибелі аудармашылар қатысады. Медициналық аударма ғылыми-техникалық аударманың басқа түрлері арасында ерекше орын алады, өйткені бұл адам өмірі мен денсаулығына тікелей байланысты.

Мақала медицинаның әр түрлі салаларын ағылшын және орыс тілдеріндегі терминдерді зерттеуге және түсіндіруге, сондай-ақ олардың құрылымдық ерекшеліктерін анықтауға арналған. Мақалада медициналық терминологияның аударма ерекшеліктері анықталды, медициналық терминді аударма бірлігі ретінде қарастырылды, медициналық терминнің адекватты аудармасына қойылатын талаптар анықталды.

Түйін сөздер: термин, медициналық терминология, медициналық мәтіндердің аудармасы.

Смагулова А.С.¹, ²Изтелеуова А.А.

*¹ кандидат филологических наук, профессор кафедры
Дипломатического Перевода*

факультета Международных Отношений

*Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан,*

E-mail: aiгерim_0715@mail.ru

*² магистрант 2- курса гуманитарных наук, кафедры
Дипломатического перевода*

факультета «Международные отношения»

КазНУ им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан,

электронная почта: adochka_i@mail.ru

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПЕРЕВОДА МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Аннотация

Мировые процессы глобализации ставят перед человеком новые проблемы и задачи, требуют дальнейшего развития профессиональных знаний и навыков. В современном мире осуществляется активное сотрудничество и международный обмен опытом в области медицины и здравоохранения. В связи с этим актуальна реализация качественного перевода медицинской документации. Медицинский перевод, перевод текстов на медицинскую и фармацевтическую тематику – это узкоспециализированный вид перевода, требующий переводчика, знающего не только соответствующий иностранный язык, но и специальную терминологию переводимого текста. Кроме того, характерной чертой современной медицины является рост числа узких специальностей, появление новых вариантов лечения и разработка специализированного оборудования и материалов. Соответственно повышаются требования к квалификации переводчика. К переводу медицинских документов привлекаются только опытные переводчики с определенными знаниями в области медицины

и фармацевтики. Медицинский перевод занимает особое место среди других видов научно-технического перевода, так как он напрямую связан с жизнью и здоровьем человека.

Статья посвящена изучению и интерпретации терминов различных разделов медицины на английском и русском языках, а также выявлению их структурных особенностей. В статье выявлены особенности перевода медицинской терминологии, рассмотрены медицинские термины как единица перевода, выявлены требования к адекватному переводу медицинского термина.

Ключевые слова: термин, медицинская терминология, перевод медицинских текстов.

Introduction

Translation of medical texts and terms, nowadays, is a very demanded type of translation, but at the same time one of the most difficult.

This genre assumes the translator's 100% understanding of the original text and painstaking work with dictionaries and reference books. Here you cannot fantasize and guess, because the medical diagnosis, the prescribed treatment and, as a result, the patient's life often depend on the accuracy of the translation.

While working with medical texts, a translator is faced with a whole range of problems that are not limited only by translation of medical terminology itself. The high saturation of such texts with highly specialized vocabulary is quite obvious. However, although medical texts have a number of other, no less specific features, which are most clearly manifested in interlanguage comparison.

An additional difficulty for the translator is the translations concerning doubtful or difficult cases or diseases. Here, a special role is played by the translator's conscientiousness and attentiveness, the ability to correctly and accurately translate evasive and vague medical expressions, without losing the meaning put into them, the internal logic of presentation. Here it seems appropriate to cite the words of Hippocrates for the translator: "Do no harm", because an inaccurate translation can lead to an incorrect diagnosis and, as a result, inappropriate treatment, and even death. Such translations should be performed by specially trained translators with medical education and relevant specialization. If the translator does not have the necessary knowledge for a specific case, you should take care of consulting a doctor-specialist in this field, familiarize yourself with special medical publications and other sources.

Modern medical terminology is a system of systems, or a macro-term system. The totality of medical and paramedical terms, as noted, reaches several hundred thousand. The content plan of medical terminology is very diverse: morphological formations and processes characteristic of the human body in health and disease at different stages of their development; human diseases and pathological conditions; forms of their course and signs (symptoms, syndromes), pathogens and vectors of diseases; environmental factors that positively or negatively affect the human body; indicators of hygienic regulation and assessment; methods of diagnosis, prevention and therapeutic treatment of diseases; operative approaches and surgical operations; organizational forms of providing medical and preventive care to the population and sanitary and epidemiological services; apparatus, devices, tools and other technical means, equipment, furniture for medical purposes; medicines grouped according to the principle of their pharmacological action or therapeutic effect; individual medicines, medicinal plants, medicinal raw materials, etc. [Барсукова М.П., 2002: 1, 77.]

Discussion and result

Absolutely every term is an element of a certain subsystem, for example, anatomical, histological, embryological, therapeutic, surgical, gynecological, endocrinological, forensic, traumatological, psychiatric, genetic, botanical, biochemical, etc. And undoubtedly, each subterm system reflects a certain scientific classification of concepts, adopted in this science. At the same

time, terms from different subsystems, interacting with each other, are in certain semantic relationships and connections at the level of the macro-terminosystem.

This reflects a dual trend of progress: further differentiation of medical sciences, on the one hand, and their increasing interdependence and integration, on the other. In the XX century, the number of highly specialized subterm-systems expressing concepts related to the diagnosis, treatment and prevention of diseases affecting mainly individual organs and systems (pulmonology, urology, nephrology, neurosurgery, etc.) has significantly increased. Over the past decades, highly specialized dictionaries of cardiology, oncology, radiology, immunology, medical virology, and hygienic sciences have reached impressive sizes.

Most often, especially when translating special, scientific and technical texts, the translator transmits a foreign abbreviation with an equivalent Russian abbreviation. [Зубова, Л.Ю., 2005. – № 2. – С.113–116] When applying this method, you need to be sure of the existence of a truly stable, equivalent Russian abbreviation, in case of doubt, you should check its spelling with the help of special literature. An example is the acronym AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome, English) - СПИД (Синдром Приобретенного Иммунодефицита), in German, despite the decoding "Syndrom des erworbenen Immunodefizites", the abbreviation AIDS is also used.

Medical texts, provided for translation, also differ in a peculiar structure of sentences (grammatical relations between words become clear only when the meaning is taken into account), sentence structure (the problem of determining the logical stress in a sentence), it is also possible to construct unsuccessfully sentences that are replete with detailed definitions that make it difficult to establish a connection between words [Марковина, И.Ю., Громова, Г.Е., 2002]. All this leads to the emergence of ambiguity of the translated text. Also, when preparing medical documents, clichés and terminological phrases are often used.

Nevertheless, a high-quality translation of medical texts replete with complex terminology is a completely feasible task, all that is needed for this is knowledge of the characteristics and classification of terms, the methods of their formation and, finally, the methods of translation.

Medical terms are usually systematized by origin and structure. Depending on the origin, there are 4 categories of terms: primordially Russian concepts, internationalisms of Greek-Latin origin, Western Europeanisms and Latin terms. In terms of structure, medical terminology is also represented by 4 groups: monosyllabic terms, two-syllable terms that are written together or with a hyphen, polysyllabic terms from three or more elements, as well as terminological phrases. The norms of the scientific and technical style in English and Russian are not identical, therefore many translators make the following transformations: concretizing general scientific English words when translating into Russian, replacing internationalisms due to their wider range of meanings in English, explicating implicitness, neutralizing stylistically colored English general scientific vocabulary when translated into Russian [Паршина Т. В., 2016. - С. 66–72].

Let us consider the problem of translation of medical terminology using specific examples:

It is also important to note that CA-125 is primarily a marker for epithelial ovarian carcinoma and is only raised in 50% of early stage disease.

The term *ovarian carcinoma* can be translated into Russian in two ways: ovarian carcinoma and ovarian cancer. The concept of carcinoma is defined as a type of malignant tumor formed from the epithelial tissue of organs. [Мультитран: электронный словарь, 2017] Thus, carcinoma is a type of disease. The word has an ancient Greek root (καρκίνωμα - "crab"), because, according to the source, when this type of tumor was first examined by Hippocrates, it reminded him of a crab. The next version of the translation - ovarian cancer - is a tracing of the English word cancer (cancer). The term cancer is interpreted as "a malignant tumor of the external or internal organs of a person or animal" [Академик, толковый словарь, 2017].

Thus, the terms рак and карцинома are referred to hyperonyms and hyponyms. In this example, there is an adjective epithelial, which indicates that the tumor develops from epithelial tissues, which, in turn, indicates carcinoma. Therefore, using both words - эпителиальный и

карцинома - seems redundant, so this fragment can be translated in the following ways: карцинома яичника or эпителиальный рак яичников.

Although clinical examination has poor sensitivity in the detection of ovarian masses (15–51 %) its importance lies in the evaluation of mass tenderness, mobility, nodularity and ascites.

The noun tenderness has many meanings in both English and Russian, and its synonymous range includes many components: tenderness, softness, sensitivity, soreness, fragility, weakness, etc. [Мультитран: электронный словарь. [Электронный ресурс]. — URL: <http://www.multitran.ru/> (дата последнего обращения 20.01.2017)].

In this case, the noun tenderness represents a qualitative characteristic of tumor-like formations (in this context, ovaries). Thus, it is necessary to choose a term that will best reflect the specified quality. First of all, it is necessary to exclude from the range of synonyms the nouns tenderness, fragility and weakness, which are not related to the description of the disease. In the section "Medicine", the dictionary offers synonyms for sensitivity and soreness [Академик, толковый словарь, 2017]. Turning to the medical portal, we find that tumors can be both painful and sensitive, which in this context seems identical [Диагностика и лечение опухолей яичника: Диагностика, 2017].

Turning to the medical portal, we find that tumors can be both painful and sensitive, which in this context seems identical [Диагностика и лечение опухолей яичника: Диагностика, 2017]. However, a characteristic of a tumor can also be a soft consistency; more precisely, the level of softness can determine the degree of tumor development. In this case, let us refer to the description of the clinical examination of patients in Russian. The medical portal SurgeryZone names the following clinical signs of the disease that must be taken into account by the doctor: "the nature of the course of the disease, the rate of tumor growth, its mobility, painfulness" [Диагностика и лечение опухолей яичника: Диагностика, 2017]. For the final choice of a synonym, let us check the meaning of the word tenderness in the English-Russian medical dictionary [12], which offers two translation options: хрупкость and болезненность. Accordingly, the noun болезненность is a suitable synonym.

Now let's look at examples of dictionary translations of some terms that have synonyms fixed in dictionary:

I've been involved in every ridiculous TV-induced panic there is – Poison pills, West Nile... mad cow, bird flu [9. Яндекс. Видео. «Клиника», 2014].- Я пережил все выдуманные телевизионные эпидемии – отравленные таблетки, западно-нильская лихорадка... коровье бешенство, птичий грипп... (MTV channel).

The full name of the disease is "mad cow" - " коровья губчатая энцефалопатия ". In this situation, the variant " коровье бешенство " used in the translation seems to us stylistically correct, since in the context, it is not so much the essence of the disease that matters as its lexical design. The character makes fun of patients who, upon hearing about another epidemic, are sent to the hospital, confident that they are suffering from this disease. Thus, a satirical effect is created.

And then I said something stupid. Could be SARS. I forgot that if any doctor suspects SARS, it's cause for immediate quarantine lockdown - И тут я сказал откровенную глупость. Возможно у него атипичная пневмония. Я забыл, если доктор подозревает атипичную пневмонию, немедленно объявляется карантин.

In this example, the abbreviation "SARS" is translated as "атипичная пневмония". Its full name is "тяжелый острый респираторный синдром". We believe that the choice of this option is due to the need to synchronize the original and translated audio tracks, that is, to shorten the Russian phrase.

The article don't cover all the difficulties associated with the translation of primary medical documentation or terms, which is intended for patients and doctors performing treatment. Modern medicine opens up more and more new possibilities. Many countries, international medical centers, clinics and institutes are taking part in the search for the latest treatment methods. Due to the

increasing use of advanced high-tech techniques in medicine, the use of the latest developments, equipment of high complexity, the number of highly specialized clinics and centers is growing. Such clinics are in great demand, patients from different countries come here for treatment, paying tribute to the provision of the clinic with advanced equipment and the presence of highly professional medical personnel. Foreign clinics are actively receiving patients, successfully performing diagnostics and treatment. Both patients and doctors need to ensure mutual exchange of information, accurate and high-quality translations. In such clinics, patients are provided with the services of specially trained, often on-staff translators, who provide support for medical consultations. As a rule, after receiving medical care, patients continue their treatment at the place of residence. It is very important to ensure the proper continuation of treatment, the implementation of all medical recommendations. This is guaranteed by the translation of the accompanying documentation, performed by a translator who has the appropriate education and a high qualification category.

Conclusion

Thus, the need for training specialists with experience and knowledge in the field of medicine, as well as proficient in foreign languages, is still relevant. The translation of the text related to the medical history or the results of the tests performed is entrusted to specialists with the appropriate education and a high qualification category. Of course, the best option is a translator with a medical degree. In recent years, medical universities have been organizing advanced language courses for their students, in addition, training in some institutes is conducted in a foreign language. This makes it possible to train qualified translators. In addition to an in-depth language course, in such classes, students study professionally oriented translation, get acquainted with the original scientific medical literature. Training of modern highly qualified specialists in the field of medicine and pharmacy, who speak a foreign language and are ready for international professional cooperation, is one of the most important tasks of modern education.

References

1. Барсукова М. П. К вопросу изучения медицинского дискурса./ М.П. Барсукова // Саратовский научно-медицинский вестник. - 2002.- №1. – С.77.
2. Зубова, Л.Ю. К вопросу об особенностях и трудностях перевода английских медицинских сокращений // Вестник ВГУ, серия "Лингвистика и межкультурная коммуникация", 2005. – № 2. – С.113–116.
3. Марковина, И.Ю., Громова, Г.Е. Английский язык для медиков. Грамматический практикум. М.: "Билингва", 2002.
4. Паршина Т. В. О теории технического перевода [Текст] // Актуальные вопросы филологических наук: материалы IV междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2016 г.). — Казань: Бук, 2016. — С. 66–72.
5. Мультиран: электронный словарь. [Электронный ресурс]. — URL: <http://www.multitran.ru/> (дата последнего обращения 20.01.2017).
6. Академик, толковый словарь [Электронный ресурс]. — URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_medicine (дата последнего обращения 21.01.2017).
7. Мультиран: электронный словарь. [Электронный ресурс]. — URL: <http://www.multitran.ru/> (дата последнего обращения 20.01.2017)
8. Диагностика и лечение опухолей яичника: Диагностика // Medi.RU. URL: <https://medi.ru/info/7387/> (дата обращения: 24.01.2017).

9. Яндекс. Видео. «Клиника» [Электронный ресурс]. URL: <http://yandex.ru/video/search?text=%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0&safety=1> (дата обращения: 09.06.2014).

МРНТИ 14.35.09

Айтжан Бағдат 1 Ж. Абуов 2

Абай атындағы ҚазҰПУ,

17M01703- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

2 ф.ғ.д., профессор

CLIL ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚЫТАЙДЫҢ EFL ОҚЫТУЫНА ӘСЕРІ

Аңдатпа

CLIL оқыту моделіне әдеби шолу негізінде бұл мақала CLIL-ді Қытайдағы колледждерді ағылшын тілінде оқытуға қолдану қажеттілігі мен орындылығын зерттейді. CLIL-дің қазіргі кездегі Қытайдағы колледжде ағылшын тілін оқыту реформасына педагогикалық әсері бар екендігі айтылды. Сонымен, мақалада CLIL-ді нақты оқыту үдерісіне қолданған кезде қарастыруға тұрарлық кейбір мәселелер көтерілген.

Түйін сөздер: CLIL; мазмұны мен тілі; колледжде ағылшын тілін оқыту

Aitjan Bagdat 1 J. Abuov 2

Abay KazNPU,

1 Master Degree 2nd course of specialty 7M01703- Foreign language: two foreign languages

2 Doctor of Philology, professor

CLIL AND ITS IMPLICATIONS TO CHINA'S EFL TEACHING

Abstract

Based on the literature review of the CLIL teaching model, this article explores the necessity and feasibility of applying CLIL to college English teaching in China. It is pointed out that CLIL has pedagogical implications for the current college English teaching reform in China. Finally, the article raises some problems that merit consideration when CLIL is applied to the actual teaching process.

Key words: CLIL; content and language; collage English teaching

Айтжан Бағдат1 Ж. Абуов 2

*1Магистрант 2 курса специальности 7М01703- Иностранный язык: два иностранных языка
2 д.ф.н., профессор*

CLIL И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО В КИТАЕ

Аннотация

В этой статье, основанной на обзоре литературы по модели обучения CLIL, исследуется необходимость и возможность применения CLIL при обучении английскому языку в колледжах в Китае. Отмечается, что CLIL имеет педагогические последствия для текущей реформы преподавания английского языка в колледжах в Китае. Наконец, в статье поднимаются некоторые проблемы, которые заслуживают рассмотрения при применении CLIL в реальном процессе обучения.

Ключевые слова: CLIL; содержание и язык; преподавание английского языка в колледже

1. Кіріспе

Соңғы онжылдықтарда шет елдерде екінші тілді оқыту дискреттік дағдыларды оқытудан біртіндеп бас тартты, және екінші тілді оқытуда үздіксіз пәндер немесе кәсіби білімдер енгізу кең таралды. Бұл «CLIL» оқыту мазмұны (мазмұн мен тілді интегралды үйрену). CLIL - бұл Геймстің «Коммуникативті құзыреттілік» теориясына және Халлидэйдің «Функционалды лингвистика» теориясына негізделген жаңа оқыту тұжырымдамасы. Ол тілдің қызметі мен қарым-қатынас мақсатын одан әрі түсіну арқылы қалыптасады. Бұл оқыту моделі Еуропа елдерінде 1980 жылдары басталып, көптеген елдерде тез таралды. CLIL әлі де зерттеу және эксперименттерді оқыту кезеңінде болса да, шет тілдері саласында жалпы назарға ие болды және екінші тілді оқытуға көбірек қолданылды. Қазіргі кезде 1800 еуропалық мектеп CLIL-ге ұқсас оқыту моделін қолданады деп есептеледі.

Алайда, CLIL жаңа оқыту тұжырымдамасы емес; бұл ағылшын тілін арнайы мақсатта дамытудың (ESP) жаңа кезеңі. 1960 жылдары кейбір лингвистер белгілі бір кәсіпке, пәнге немесе мақсатқа байланысты ағылшын тіліне сілтеме жасайтын «арнайы мақсаттағы Ағылшын тілін» алға тартты. ESP сонымен қатар тіл. Оны оқыту ағылшын тілінің дағдыларын үйретуді ғана емес, сонымен қатар айқын кәсіби коннотацияға ие. Бұл тілдік дайындық пен кәсіби білімді оқытудың үйлесімі. Бірақ тіл үйретудің өзі ESP-тің соңы емес, белгілі бір мақсатқа жету үшін тілді қолдану ESP-тің нақты мақсаты болып табылады. Сондықтан «мамандық» деп аталатын нәрсе «тілдің» өзіне емес, «мақсатына» қатысты. Бұл оқушылардың әр түрлі кәсіптердегі, оқулардағы және жұмысқа орналасуындағы

қажеттіліктерін толығымен қанағаттандырады. Колледждің ағылшын тілі бағдарламасын оқу кезеңін іске асыру жоспары туралы ережеге сәйкес, бұл рух Қытай колледжінің ағылшын тілі бағдарламасында да көрінеді. Колледжде ағылшын тілін оқытудың мақсаты: «Студенттерге ағылшын тілінің ғылыми және технологиялық материалдарын оқып, шолу қабілетін әрі қарай жетілдіре алатындай және кәсіби ақпаратты алу құралы ретінде ағылшын тілін қолдана алатындай кәсіби ағылшын кітаптары мен әдебиеттерін оқуға нұсқау беру.»

1980 ж. ESP дами отырып, кейбір оқыту идеялары, мысалы, пәндік кәсіби мазмұнға негізделген арнайы академиялық ағылшын-CBI (Content-based Instruction) және SCLT тілдік оқыту моделі (мазмұнды тұрақты оқыту әдісі)) пайда болды. Қазіргі кезде университеттерде, тіпті орта және бастауыш мектептерде кеңінен қолданылып жүрген қос тілді оқыту осы оқыту тұжырымдамаларын қолдануға мысал бола алады. «Билингвалды оқыту» - бұл іс жүзінде пәндік білім беру үшін екі түрлі тілді қолданатын және тілдік емес пәндерде шет тілдерін қолдануға баса назар аударатын оқыту әрекеті болып табылатын мазмұнға бағытталған оқытудың бір түрі.

Оқыту тұжырымдамаларының дамуы оқыту практикасын байыта түсті. Тапсырмалар негізінде оқыту, тақырыптық оқыту және екі тілде оқыту сияқты оқыту модельдері біртіндеп аударма әдістері сияқты дәстүрлі оқыту практикасын алмастырды. Олардың барлығы таза тілдік формалардан бас тарту және мазмұнды оқытуға назар аудару талабын көрсетеді. Бұл оқыту тұжырымдамалары мен оқыту модельдері зерттеушілердің қызығушылығын әр түрлі деңгейде тудырды. Автор 1994 ~ 2004 жылдар аралығында Chinese Academic Journal Online-та жарияланған «Шетелдік тілдерді зерттеу және оқыту» туралы мақалалар бойынша статистикалық мәліметтер жүргізіп, екі тілде оқыту бойынша 128 мақала жарияланғанын анықтады; екіншіден, барлығы 82-ні құрайтын тапсырмаға негізделген оқыту. Тақырыпты оқыту әдісі және ESP бойынша 20 мақала және 17 мақала бар; CBI және SCLT бойынша зерттеулерден екі-үш мақала ғана бар. Сондықтан CLIL моделі Қытайда әлі де салыстырмалы түрде жаңа оқыту тұжырымдамасы болып табылады, бірақ сонымен бірге оның бай ғылыми негіздері бар.

2. CLIL негізі және негізгі ерекшеліктері

Дәстүрлі шетел тілін оқыту тілдік форманы негізгі буын ретінде алады, тілдің құрылымдық формасына мән береді, тілдік форманы меңгеруді шет тілін үйренудің негізгі мақсаты ретінде қабылдайды және тілдің мазмұны мен мағынасын ескермейді. Кәсіби білім мен студенттердің тілдік қабілеттерін арттыру көбінесе жасанды түрде бөлінеді және CLIL оқыту моделі жоғарыда аталған оқыту моделінің кемшіліктерін толтыра алады. CLIL оқшауланған және таза тілдік оқытуды формальды оқыту мен мазмұнды оқытудың үйлесуіне айналдыратындықтан. Мұндағы «мазмұнға» оқушылардың мектепте оқитын пәндік мазмұны ғана емес, оқушылардың қызығушылығы бар пәндік емес мазмұн да кіреді.

CLIL режимінде тіл мазмұнды үйрену үшін қолданылады, ал тілді игеру мазмұн арқылы алға басады. Студенттер пән бойынша кәсіби білімдері арқылы тілдік дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар тілді оқыту барысында кәсіби білімді игере алады. Бұл пәндік мазмұн

мен тілдік форманы ескере отырып, дәстүрлі шетел тілін оқытудың кемшіліктерін жоюға болады. Зерттеу сонымен қатар оқыту жоспарында студенттердің шет тілін үйренудегі түпкі мақсаты шетел тілін өзін меңгеру болғанда, студенттерге көбінесе мұндай оқудың мотивациясы жетіспейтінін көрсетті. Студенттердің: «Біз ағылшын тілінде мамандандырылмағанбыз, біз үшін ағылшын тілін үйренудің мәні неде?», - деп шағымданғанын жиі естиміз. Бірақ шет тілі басқа пәндерді оқудың құралына айналғанда, шет тілін үйренудің мәні мүлде өзгеше болады. Шетел тілінде жазылған пәндік мазмұнды түсіну студенттердің тіл үйренуіне ықпал ететін тиімді мотивке айналады. Студенттердің шетел тілін білуге деген ынтасы тілдер едәуір жақсарады, бірақ, алдымен, пәннің мазмұны студенттердің қызығушылығын оятып, студенттер үшін белгілі бір практикалық маңыздылыққа ие болуы керек. Пән мазмұны студенттердің сыныптағы қарым-қатынас әрекеттерінің негізін қалайды. Оқушылар нақты мақсатсыз бос және дерексіз қарым-қатынастың орнына, пән мазмұны немесе оларды қызықтыратын тақырыптар бойынша нақты және кең қарым-қатынастар жүргізе алады. Тіл үйренудің практикалық функционалды мәні жоқ абстрактілі тілдің мұндай түріне қызығушылық танытатындар аз. Сондықтан, бұл жанаспайтын сынып жағдайында тілдік қатынас көбіне формальды болып келеді, және талқы жүргізуге шынымен ынталандыратын мазмұн жетіспейді.

CLIL - белгілі бір кәсіби пәнге бағытталған тілді оқыту әдісі. Бұл модель жоғарыда аталған әртүрлі оқыту тәсілдерінің артықшылықтарына сүйенеді. Олардың ішінде ең жақын - қазіргі уақытта Қытайда жүзеге асырылып жатқан екі тілде оқыту, яғни әртүрлі пәндерді екінші тілде немесе шет тілінде оқыту. Алайда, CLIL мәні мазмұнға негізделген. Оның анықтайтын мазмұны тек пәндік білімді ғана емес, сонымен қатар студенттерді қызықтыратын тақырыптарды да қамтиды. Басқа оқыту режимдерімен салыстырғанда CLIL оқыту екі негізгі мазмұнды қамтиды: бірі - белгілі бір білім тақырыбын зерттеуге бағыттау; екіншісі - екінші тілді оқытуға назар аудару. Бірінші мазмұн - университеттегі биология, тарих, математика, іскери әкімшілік, әлеуметтік ғылымдар және басқа курстар сияқты формалды курстар. Бұл курстар, әдетте, бір семестрді немесе бір оқу жылын алады, және негізінен кәсіби пән мұғалімдері өткізеді, олардың міндеті адамдардың ұзақ уақыт бойы пән бойынша кәсіби білімін бағдарлау болып табылады. CLIL оқытудың екінші мазмұны оқу, жазу, сөйлеу және тыңдау қабілеттеріне, сонымен қатар оқушылардың сөздік қорына, грамматикасы мен фонетикасына бағытталған. Бұл оқыту моделі студенттердің кәсіби пәндік білімді игеруге деген қажеттіліктерін қанағаттандырып қана қоймай, сонымен қатар оларға әртүрлі арналардан ақпарат немесе әртүрлі көзқарастарды алуға, олардың сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуға, көп оқуға мүмкіндік беруге, салыстыруға, салыстыруға, әдеби материалдарды синтездеу және бағалауға мүмкіндік береді. Студенттерге мазмұнның барлығын немесе көп бөлігін және кәсіби пәннің барлығын немесе көпшілігін қамтитын біртұтас білім туралы ақпараттарды ұсыну сонымен қатар студенттерге пәндік білімді терең түсінуге, мазмұнды оқуды және пәндік біліммен алмасуды жүзеге асыруға және студенттің тілін едәуір жақсартуға мүмкіндік береді.

3. Қытай колледжінде ағылшын тілін оқытудағы CLIL қажеттілігі мен орындылығы

Қытайдағы қазіргі кездегі колледж ағылшын тілін оқыту көбінесе жалпы ағылшын тілін оқытуға бағытталған, және кәсіби ағылшын тілін оқытуға мән берілмейді. Колледждер мен университеттердегі әртүрлі мамандықтардың студенттері жалпыға ортақ ағылшын тіліндегі оқулықтардың жиынтығын жиі қолданады және тестілеу мен бағалау бұрынғыдай СЕТ4 және СЕТ6 тапсыруға негізделген. Бұл саясат түсінбеушілікке негізделген: жалпыға ортақ ағылшын тілінің негізі қаланған кезде ғана кәсіби ағылшын тілін оқыту туралы айтуға болады. Мұндай оқыту режимінде студенттердің ағылшын тілін қолдану мүмкіндігі өте нашар болады. Олар ағылшын тілін үйренудің маңыздылығын түсінбейді және олардың ішкі мотивациясы оңай қозғалмайды. Ағылшын тілін оқыту колледжде айтарлықтай жетістіктерге жету қиын. Қытайдың ДСҰ-ға кіруімен және ХХІ ғасырдағы жаһандану үрдісімен Қытайдағы колледжді ағылшын тілінде оқыту анағұрлым күрделі мәселелерге тап болды. Ағылшын тілін әр түрлі кәсіби салаларда ақпарат алу құралы және әртүрлі академиялық алмасуларға қатысу құралы ретінде қолдана алатын таланттарды тәрбиелеу Қытай колледжінің ағылшын тілін оқытудың кезек күттірмейтін міндеттерінің біріне айналуы керек.

Екі тілде оқыту дарындыларды даярлауға арналған әлеуметтік-экономикалық дамудың әлеуметтік талаптарын бейнелейді және бұл болашақта колледжде ағылшын тілін оқыту реформасының үрдісі болып табылады. Екі тілде оқытуды жүзеге асырудың көптеген артықшылықтары бар: Біріншіден, бұл оқушылардың ой-өрісін кеңейтуге және студенттерге соңғы білімді алуға мүмкіндік береді. Оқушылар ағылшын тілінің түпнұсқа оқулықтарын қолдана отырып, ең жаңа халықаралық білімдерді игере алады және тақырыптың ең озық теориялық көзқарастарымен байланыса алады. Екіншіден, бұл студенттердің ағылшын тілін қолдану қабілеттерін дамытуға, сонымен қатар ағылшын тілін оқу мен жұмысқа қызмет ету құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді. Үшіншіден, бұл кәсіптік білімді бекітуге және студенттердің кәсіби оқуға деген қызығушылығын арттыруға жағдай жасайды. Шетел тіліндегі төл оқулықтардың жазу стилін, автордың пікірталас әдістері мен идеяларын жазу арқылы студенттер кәсіби білімдерден басқа, мысалы ойлау тәсілдері, академиялық көзқарастар және т.б. заттарды ала алады және олардың ой-өрісі кеңейеді. және олардың кәсіпқойлыққа деген қызығушылығы да ынталандырылатын болады.

CLIL-ді Қытайдағы қос тілде оқытудың жалғасы деп айтуға болады. Қытай колледжін ағылшын тілінде оқытуды реформалау және жаңа колледждің ағылшын тілін оқыту моделін құру үшін маңызды анықтамалық маңызы бар. Бұл модельді ағылшын емес ірі колледждер мен университеттерде насихаттауға болады. Біріншіден, ағылшын емес мамандықтар өздерінің мамандықтарына байланысты әр түрлі кәсіби курстарда оқиды және олардың пәндік білім қоры жақсы, пәндік мазмұнға байланысты курстар құрудың қажеті жоқ, сондықтан, олар оқушының бастапқы схемалық құрылымын толық қолдана алады. Екіншіден, жалпыға ортақ ағылшын тілінде оқытын студенттердің барлығы белгілі бір ағылшын тілінің негізгі білімдерін меңгерген, белгілі бір тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу дағдыларына ие және кәсіби білімді оқу мен талқылауға негіз болады. Үшіншіден, бұл оқыту режимі студенттердің кәсіби пәндік білімді игеру қажеттіліктерін қанағаттандыра алады, ағылшын тілін пәндік білімді оқудың құралы ете алады және студенттердің ағылшын тілін оқуға деген ынтасын оятуға көмектеседі.

Бұл режимде сабақтарды көбінесе студенттердің кәсіби немесе пәндік білімі негізінде оқу материалдарын жинайтын немесе шетелдік оқулықтардың түпнұсқасын енгізетін ағылшын тілі мұғалімдері жүргізеді. Әрине, оқу материалдары оқушылардың қызығушылығы мен танымдық құрылымына сәйкес келуі керек. Мұғалімдер студенттерден материалдар жинауды, зерттеу жұмыстарын жүргізуді, белгілі бір басшылық пен скрининг жүргізуді талап ете алады. Бұл оқыту режимінде кейде тіл мұғалімдері тиісті кәсіби білім мазмұнының болмауына байланысты көп уақыт пен күш жұмсайды, бұл мұғалімдерге де жоғары талаптар қояды. Мұғалімдер өздерінің жетілдірілуіне ғана назар аударып қоймай, сонымен қатар университеттің басқа бөлімдеріндегі оқытушылармен бірлесіп оқытудың хабардарлығын күшейтуі керек. Оқытуды басқару кәсіби мұғалімдер мен тіл мұғалімдері арасындағы ынтымақтастыққа ықпал ете алады, бұл мұғалімдер арасында ынтымақтастықта оқыту мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

4. Қорытынды

Қысқаша айтқанда, CLIL оқыту тұжырымдамасы жалпыға бірдей ағылшын тілін оқытуды реформалау үшін бағыттаушы маңызға ие, бұл болашақта колледжде ағылшын тілін оқыту реформасының үрдісі болады. Алайда, колледжде ағылшын тілінің артықшылықтарын пайдалану үшін оны оқытуды дамытудың көптеген аспектілері бар. Мысалы, факультетті даярлау жалпы ағылшын тілін де, белгілі бір мамандықтың негізгі курстарын да ағылшын тілінде жүргізе алатын құрама мұғалімдер тобын тәрбиелеуді қажет етеді. Оқулықтарды құрастыру сонымен қатар әр түрлі кәсіби пәндердің сипаттамаларын біріктіріп, шетелден әкелінген түпнұсқа оқулықтарды тікелей қолдануды және Интернетті немесе басқа заманауи медиа әдістерді тиімді қолдануды насихаттауы керек. Сонымен бірге мұғалімдер мен оқушылардың тұжырымдамалары өзгеруі керек. Университеттердің әкімшілік бөлімдерін оқытуды басқару тұжырымдамалары мен бағалау әдістері, оқытушылардың жүктемесі мен еңбекақысын есептеу - бұл колледждегі ағылшын реформасын жүзеге асыруға байланысты факторлар.

Әдебиеттер тізімі

- [1] 王美玲. 试析内容与语言融合学习在非英语欧盟国家高等教育中的应用[J], *山东外语教学*, 2004, (2) : 26-31.
- [2] Wolff D. *Content and Language Integrated Learning: a Framework for the Development of Learner Autonomy* [A]. Little D. Ridley J, Ushioda E. *Towards Greater Autonomy in the Foreign Language Classroom* (C). Dublin: Authentik, 2002.110-121.
- [3] 吕良环. 语言与内容相融合-国外外语教学改革趋势[J]. *全球教育展望*, 2001, (8) : 8-13.

- [4] 周笃宝. 双语教学与语言-内容融合发[J]. 比较教育研究, 2004, (6) : 40-44.
- [5] Murphy I, Stoller F. Sustained Content Language Teaching: An E-merging Definition DJ . IESOL Journal, 2001, 21(3):3-5.
- [6] Little D. Responding Authentically to Authentic Texts: A problem for Self-access language Learning? [A] Benson P, Voller P. Autonomy and Independence in language Learning(C). London: Longman. 1997. 235-246.
- [7] Little D. The European Language Portfolio: Structure, Origins, Implementation and Challenges [J]. Language Teaching.2.002, 35(3): 182-189.
- [8] Benson P, Nunan D C. Special Issue on the Experience of Language Learning (J). Hong Kong Journal of Applied linguistics. 2002.7 (2): 26-34.
- [9] 骆巧丽. 非英语专业大学英语教改模式初探[J]. 浙江师范大学学报, 2002, (增刊) : 35-39.

МРНТИ 14.35.09

Нұрлан А.¹, Абуов Ж.А.²

¹Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2-курс магистранты.

²профессор, ф.ғ.д

Абай атындағы ҚазҰПУ

«ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ»

Аңдатпа

Тіл мен мәдениетті бір-бірінен ажырату мүмкін емес. Тілді оқыту процесі іс жүзінде мәдени білім алу процесі болуы керек. Тілдерді оқыту, әсіресе жаңадан бастаушылар үшін мәдени факторларды сыныпқа енгізу өте қажет. Шетел тілін оқыту оқушылардың басқа тілді үйрену барысында басқа мәдениетті сезінуі және сол тілде сөйлесу қабілетін игеруі үшін оқушылардың шет тілінің сапасы мен ойлаудың жаңа әдісін дамытуға және дамытуға бағытталуы керек.

Түйін сөздер: мәдениет; тіл; шет тілдерін оқыту; мәдениаралық қатынас.

Нурлан А.¹, Абуов Ж.А.²

¹Иностранный язык: два иностранных языка, магистрант 2-ого курса

²профессор, д.ф.н.

КАЗНПУ им. Абая

«ВАЖНОСТЬ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ»

Аннотация

Язык и культура неразделимы. Фактически, процесс изучения языка должен быть процессом культурного образования. Обучение языкам, особенно для начинающих, необходимо для учета культурных факторов в классе. Обучение иностранному языку должно быть сосредоточено на развитии и развитии нового образа мышления и качества иностранного языка, чтобы учащиеся могли почувствовать другую культуру, изучая другой язык, и овладеть способностью общаться на этом языке.

Ключевые слова: культура; язык; обучение иностранным языкам; межкультурная коммуникация.

Nurlan A.¹, Abuov Zh.A.²

¹Foreign language: two foreign languages, 2-year graduate student

²professor, Doctor of Philological Sciences

KAZNPU named after Abay

«THE IMPORTANCE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING»

Abstract

Language and culture are inseparable. The process of language learning should be, in fact, a process of cultural education. Language teaching, especially for beginners, is essential to incorporate cultural factors into the classroom. Teaching a foreign language should focus on developing and developing a new way of thinking and the quality of a foreign language so that students can feel a different culture and learn to speak that language while learning another language.

Key words: culture; language; teaching foreign languages; intercultural communication.

Кіріспе. Соңғы жылдары елдер арасындағы жиі алмасулар мен байланыс өрісінің ұдайы кеңеюімен тілдің маңызы артып, тілдің қолданылуы кеңейе түсті. Америкалық лингвист Спирс «Тіл» кітабында: «Тілдің қоршаған ортасы бар, ол мәдениесіз өмір сүре алмайды, оны қоғам мұра еткен дәстүрлер мен наным-сенімдерден бөліп қарауға болмайды.» Тілдік қатынас тек екінші тараптың тілі мен мәдени ерекшеліктерін түсіну үшін ғана жүзеге асырылады. Әдет-ғұрыптың шығу тегі мен шарттары қарым-қатынас кезінде түсінбеушіліктен аулақ бола алады. Бұрын шетел тілін оқытуда адамдардың тіл туралы зерттеулері жай тілдің ішкі құрылымы мен формасына ерекше мән беріп, оқушылардың тек грамматика, лексика, синтаксис және басқалары сияқты ақпаратты алу қабілетін тәрбиелеуге бағытталды, ал бұл тіл қарым-қатынас үшін қолданылатындығын ескермеді.

Студенттердің мәдениаралық қарым-қатынас дағдыларын дамыту мақсатында. Лингвист Крамч «Қоршаған орта және оқыту мәдениеті» бөлімінде: «Егер тіл әлеуметтік практика ретінде қарастырылса, онда мәдениет тіл үйретудің өзегіне айналады, ал мәдени сананы тілдік тиімділікті күшейтудің бір жолы ретінде қарастыру керек. Сонымен қатар, бұл тілдік тиімділіктің нәтижесі ретінде қарастырылады. «Шетел тілін үйренушілердің мақсаты - өзінің жеке шет тілдік қасиеттерін және ойлаудың жаңа режимін дамыту, сондықтан мәдениетаралық қарым-қатынас шетел тілі кабинеттерінде ерекше маңызды.

Әдістер. Шетел тілін оқыту мен оқыту процесінде екі тілдік жүйенің арасындағы қарама-қайшылық екі тілдің жеткізген мәдениеттерінің қарама-қайшылығына алып келері сөзсіз. Дж.Куртильон «La notion de progression appliquée à l'enseignement de la civilization» -де «Шетел тілін үйрену - бұл жаңа мәдениетті, көзқарас пен өмір салтын, ойлау тәсілін, тағы бір жаңа және әртүрлі логиканы үйрену. Бұл жұмбақ әлемге басынан бастап ену, жеке мінез-құлықты түсіну, білімін байыту, жаңа түсініктерді арттыру және түсіну деңгейін жақсарту». Мәдениетаралық педагогика - бұл жаңадан бастаушылардың төл мәдениеті мен шетелдік мәдениет қосылатын формаға жету үшін студенттерді бақылау, талдау, материалдандыру және идеология арқылы тіл үйренуге бағыттау. Мысалы, француздық фонетикалық оқыту кезеңінде мұғалімдер ағылшын тілі мен француз тілінің айтылуының айырмашылықтарын салыстыра алады.

Оқушыларға жеке арнайы айтылу үшін бұл сөздің шетелдік сөз екенін анықтауға басшылыққа алуға болады. Сабәкқа мәдениетті оқыту әдістерін енгізу мұғалімдерге кәсіби білімді талап етеді. Мұғалімдерге жаңадан бастаушыларға дұрыс көзқараспен қарауды қамтамасыз ету қиынға соғады, бұл басқа фактормен байланысты. Мәдениетаралық оқыту іс жүзінде жаңадан бастаушыларға толеранттылық пен қырағылықпен басқа мәдениетті түсінуге көмектеседі.

Мәдениетаралық оқыту әдісі тіл үйренушінің өзіндік мәдениетіне негізделген. Тіл үйренушілер өз мәдениеттеріне объективті және сыни көзқараспен қарауы керек. Кейбір тіл үйренушілер өз мәдениетін тым идеалистік тұрғыдан қабылдайды және басқа мәдениеттерді қабылдаудан түбегейлі бас тартады. Алайда, дәл осы екі мәдениеттің текетіресі барысында бастаушылар өздерінің мәдениеттерін тану арқылы өз ерекшеліктерін жақсы сезіне алады.

Нәтижелері. Шетел тілдерін оқытудың мақсаты - жүйенің негізгі теориялық білімдері мен кәсіби білімдерін оқып үйрену және игеру ғана емес, сонымен қатар кәсіби саладағы

зерттеулерге назар аудару немесе кәсіби салада зерттеу үшін білімдер мен әдістермен қамтамасыз ету. Шетел тілін оқытудың мақсаты - мәдениаралық коммуникацияға қол жеткізу, яғни әртүрлі мәдени ортадан шыққан адамдармен қарым-қатынас жасау.

Шетел тілдерін оқыту барысында көптеген мұғалімдер тіл мен мәдениетті оқытуды ойлануға тұрарлық деп санайды. Мәдениетаралық қарым-қатынас жиі кездесетін болғандықтан және оқытудың барлық негізгі мақсаттарын ескере отырып, шетел тілін оқытудың мақсаты мәдени алмасуды оқытуға өзгертілді.

Сондықтан «Тілдерді оқыту әдістемесінің тарихы» кітабындағы Кристиан Пурен: «Тілді үйрену дегеніміз - студенттерге әлеуметтік жағдайларда қарым-қатынас әсеріне жету үшін мақсатты тілді орынды пайдалану мүмкіндігін беру.» Шын мәнінде біз мәдениет деп айта аламыз. Қарым-қатынас біздің әлеуметтік мінез-құлқымызға енгізілді.

Сондықтан мәдениеттің құрамы коммуникативті құзыреттілікті орнатудың бір бөлігі болып табылады. Коммуникативті құзыреттілік мақсатты мәдениетке жататын білімдердің жиынтығы ретінде ойластырылған және ол тілдік қарым-қатынастағы түсініспеушіліктерді болжай алады, тілдік коммуникациядағы кенеттен үзілістерге жол бермейді және кейбір қайшылықты жағдайларды түсіндіреді. Қазіргі шетел тілін оқыту мәдени деңгейде оқытуға көп көңіл бөлуі керек, өйткені кез-келген екі түрлі тілдік жүйенің байланысы екі түрлі мәдени жүйенің өзара әрекеттесуіне себеп болады.

Талқылау. Соңғы он жылда қоғамның үздіксіз өзгеруімен, шет тілдерін үйренуге деген қызығушылықтың жандана түскендігінің куәгері ретінде мәдениетке шетел тілін оқытуда көбірек көңіл бөлінді. Байланыс тиімділігіне адамдардың назары коммуникаторларды бастаушылардың мәдениеті мен мақсатты мәдениетке көп көңіл бөлуге шақырады. Бұл жағдайда мәдениетті оқытудың екі деңгейлі стратегиясы ұсынылады. Стратегия - оқыту әдісін ұсыну және бұл әдіс әрдайым жаңадан бастаушылармен бірге жүреді.

Бүгінгі таңда біз тілді үйрену тілдің артындағы мәдениетті үйренуді де қамтиды деп ойлаймыз. Бұл мәдениетті жаңадан бастаушылардың үздіксіз қайта құру процесі. Басқа тіл мен мәдениетке жүгіну арқылы адамдар сенімге ие болып, сол мәдениеттің ерекшеліктерін аша алады. Мәдениеттің құндылығы шетел тілін оқытуда жалпыға ортақ болып танылады, бұл коммуникация тиімділігін арттыруға, мәдениаралық білімді байытуға және болашақта нақты жағдайларда әлеуметтік міндеттерді шешуге пайдалы.

Шетел тілін оқыту тек тілдік оқыту бола алмайды, сонымен қатар студенттердің ой-өрісін кеңейтіп, француз тілінде сөйлейтін елдердің мәдениеті мен әлеуметтік әдет-ғұрпын түсінуі керек. Мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікке ие болу - бұл процесс, ал мәдениет үздіксіз. Тіл үйренушілер бір түнде мәдениаралық коммуникативті құзыреттілік құзыреттілігін аламын деп күте алмайды. Әр адамның өмірі үздіксіз дамуда, олардың өмірдегі рөлі де үнемі өзгеріп отырады. Әрдайым өзгеріп отыратын рөлге әр түрлі мәдениетті қолдау қажет. Бұл адамдар үшін мәдениаралық қарым-қатынас қабілетін қанағаттандыру үшін қаншалықты мәдени білім қажет екенін білуді қиындатады.

Тіл мәдениеттің таңдаулы тасымалдаушысы болғаннан кейін ғана қарым-қатынас құралына айналатынын айта кеткен жөн. Бұл жағдайда тіл үйренушілерге оқу үрдісінде дәстүрлі мәдениеттен бөлуді қарастырмай-ақ ұлттық мәдениетті тану пайдасыз. Жаңадан

бастаған мұғалімдер тіл үйренушілерді тек тіл үйренушілер ретінде емес, тек білімді ғана қабылдай білетін машина ретінде қарастыруы керек емес, керісінше диалогтың, тілдік әдеттердің және әлеуметтік мәдениеттің қатысушылары ретінде қарастыруы керек. Мұғалімдер мәдени жоғалту, сәйкестендіруді жоғалту, мәдени сәйкестікті қайтару қажеттілігі және мәдени сәйкестікті қорғау немесе тазарту туралы әңгімелерден аулақ болу керек. Себебі мәдениет - бұл үздіксіз өзгеру процесі және үздіксіз бейімделу процесі.

Тілдерді үйрену сабағында тіл үйренушілер көбінесе өздерінің мәдениеті өздері үйреніп отырған тілмен жүргізілетін басқа елдің мәдениетімен ұштасып жатқан жағдайлармен кездеседі. Мұғалімдер тіл үйренушілерге тіл мен оның мәдениетін зерттеуге бағыт беру үшін әр түрлі көзқарастарды қолдана алады. Тілдік елге немесе тілдік елдің тұрғындарына жағымсыз немесе жағымды баға беру тіл үйренушілердің қызығушылығын ояту және олардың ой-өрістерін ашу болып табылады. Оларға үйренгендерін тым жоғары немесе төмен бағалауға жол беруге болмайды. Ол үшін мұғалімдер тіл үйренушілердің ақыл-ойын босата алатындай етіп, тілге деген талғамды және білімнің басқа түріне деген құштарлықты дамытуы керек.

Қорытынды. Мұғалімдер өздерінің мәдени сауаттылықтарын үнемі жетілдіре алатындығына қарамастан, олар шетелдік мәдениеттер туралы бәрін біле алмайды, олардың негізгі жұмысы - тіл үйренушілерге бөтен мәдениеттермен бетпе-бет келудің жолдарын үйрету және оларды мәдени айырмашылықтармен мұқият болуға шақыру. Мұғалімдер сонымен қатар тіл үйренушілердің дұрыс оқу қатынасын дамытып, оқушыларды алалаушылықтан бас тартуға, алалаушылықты жоюға және студенттердің мәдениеттер арасына бейімделуіне көмектесуі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Абдалла-Претсейль, М.1998. Apprendre une langue, apprendre une culture. In Cultures pédagogiques n °: 360. Париж, январь 1998.*
- 2. Beacco, J-C.1995. Les o'lculturelles desenseignements de langue. Paris, Hachette, livre.*
- 3. Bachman L.F. «Fundamental Consideration in Language Testing.» Oxford University Press, 1990 ж. – 408 б.*
- 4. Van Ek A. Objectives for foreign language learning. Council of Europe Press, 1986. – 89 p.*
- 5. Dr.Gaouaou Manaa, L'enseignement / apprentissage dufrançais langueétrangère et la quête d'une nouvelleapproche avec les autres culture, Synergies Algérie*
  - 6. Анатова Н.В. Информационные технологии в школьном образовании / Н.В. Анатова. – М.: ИОШ РАО, 1994. – 228 с.*

ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS

МРНТИ 14.35.09

*Кәріпбаева Г.Ә.,¹ Зайсанбаев Т.К.²,
¹аға оқытушыы
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ
²ф.ғ.к. доцент
С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ*

ҚОСАРЛЫ ЕТІСТІКТЕРДІҢ ЖАСАЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада қосарлану арқылы жасалған етістік морфологиялық құрылымы туралы сөз болады. Авторлар қосарлану арқылы жасалған етістіктер туралы жазылған еңбектерге тоқтала келе, зерттеушілердің назарынан тыс қалған кейбір жақтарына тоқталады. Мақала авторларының пікірінше, қосарлама етістіктердің жасалуының фонетикалық ерекшелігіне олардың аллитерация, ассонанс құбылыстарына негізделетінін және көбінесе буын санының тең болатынын жатқызуға болады. Сонымен қоса авторлар қосарлама етістіктердің бірінші болып мағынасы басым сыңарының тұратынын, яғни қосарлама етістіктердің жасалуына мағынасы басым сыңарлары ұйтқы болатынын нақты мысалдармен дәлелдейді. Мақалада қосарлану арқылы жасалған етістіктердің лексикалануы мәселесі де сөз болады.

Түйін сөздер: қосарлама етістіктер, аллитерация, ассонанс құбылыстары, буын саны, лексикалану.

*Карипбаева Г.А.¹, Зайсанбаев Т.К.²
¹ҚазНУ им.аль Фараби, старший преподаватель
²ҚазНМУ им. Асфендиярова, к.ф.н., доцент*

ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ ПАРНЫХ ГЛАГОЛОВ

Аннотация

В этой статье авторы расскажут о морфологической структуре парных глаголов. Авторы, ссылаясь на труды о парных глаголах акцентируют внимание на некоторые моменты упущенные ими. По мнению авторов статьи, фонетические особенности образования парных глаголов включают их аллитерацию, созвучие и их частое равное количество слогов. Кроме того, авторы на конкретных примерах доказывают, что в парных глаголах первым стоит глагол с преобладающим значением, то есть в образовании парных глаголов, глаголы с преобладающим значением оказывают большое влияние. В статье также обсуждается вопрос лексикализации парных глаголов.

Ключевые слова: парные глаголы, аллитерация, явления ассонанса(созвучие), количество слогов, лексикализация.

Karipbayeva G.A.¹, Zaisanbayev T.K.

¹Al Farabi KazNU, senior teacher

²Asfendiyarov KazNMU, associate professor, docent

PECULIARITIES OF BINARY VERBS

Abstract

The authors of this article are telling about morphological structure of binary verbs. Referring to the articles on binary verbs the authors pays attention to some omitted by them moments. They consider that the phonetic peculiarities of binary verbs formation include their alliteration, harmony and its frequent equal number of syllables. Besides, the authors show on concrete examples that in binary verbs the first place is given to a verb with more significant meaning. It means that the most important role is given to a meaningful verb. As well the question of lexicalization of binary verbs is discussed in the article.

Key words: paired verbs, alliteration, phenomena of assonance (consonance), number of syllables, lexicalization.

Күрделі сөздердің бір түріне жататын қос сөздер туралы қазақ тілі білімінде де, туыстас тілдерде де аз жазылған жоқ, дегенмен олардың сөз таптарына қатысты ерекшеліктері көп зерттеле қойған жоқ. Тек Б.Зиядаұлы ғана қосарлы етістіктерді арнайы зерттеу нысаны етті [1]. Ал біз қос сөздердің морфологиялық және морфонологиялық сипатын ашып көрсету мақсатында жазылған еңбегімізде, олардың әр сөз табына қатысты жасалу ерекшелігіне арнайы тоқталдық [2]. Б.Зиядаұлы қосарлы етістіктердің лексикалануы, қолданылу ерекшеліктері, кейбір қосарлы етістіктердің этимологиясы туралы жазса, біз қосарлы етістіктерді қосарлама етістіктер және қайталама етістіктер деп бөліп қарап, қосарлану арқылы жасалған етістіктердің зерттеушінің назарынан тыс қалған жақтарын сөз етпекпіз және кейбір қосарлама етістіктердің жасалу ерекшеліктері туралы өз көзқарасымызды білдірмекпіз.

Етістіктер – грамматикалық тұлғасы мен мағынасы жағынан өте бай және сонымен қатар бөгде тілдердің әсеріне онша ұшырай қоймайтын сөз таптарының бірі [3, 48]. Себебі етістік басқа тілден тікелей енбейді. Әуелі есім қалпында еніп, тілдегі бар, дайын жұрнақтарды қабылдау арқылы туынды етістік тұлғасында қолданылады [4, 12].

Қазақ тіліндегі етістіктерді алғаш рет арнайы зерттеген ғалымдардың бірі, профессор И. Маманов олардың аналитикалық тәсілмен жасалуы кең өріс алғанына назар аударады. Ол көмекші етістіктер өздері көмекші формада тұрса да, өзінен кейін тағы да көмекші етістіктер қосып алып, тіпті 5-6 көмекші етістікке дейін жететінін, сол арқылы қимылдың өту кезеңін, сипатын дәл беретінін айтады [5, 40]. И. Маманов тағы бір еңбегінде қосарлану арқылы жасалған етістіктерге тоқталып, оларға: «Екі етістік қосарланып, бір ғана түбір сөз мағынасын білдіретін етістіктер қос түбір етістіктер деп аталады» [6, 29],– деген анықтама береді.

Б.Зиядаұлы қосарлы етістіктердің көпшілігі оны құрап тұрған сыңарларының жеке мағынасын негіз, тірек ете отырып қосарланады дейді [1, 8]. Біз оның пікірін қостай отырып, олардың жасалуына бірінші сыңары ұйытқы болады, өйткені барлық қос сөздердегі тәрізді қосарлы етістіктерде де бірінші болып мағынасы басымдау сыңары тұрады деп нақтылай түсуді жөн деп есептейміз. Бұл өзгешелік екі түрлі сөздің (лексеманың) қосарлануынан жасалған етістіктерге, яғни қосарлама етістіктерге тән. Мысалы: *алдап-арба, алдап-сула, ақырып-бақыр, ақырып-зекір, ақырып-шақыр, арылдап-арпылда, арылдап-гүрілде, арып-аз, арып-аршы* (Ақмарал жетті оған *арып-аршып*, Қалжырап қалған аңды қаны қашып, Қарсы алды жатсынбады тұрған теңіз, Суынан толқын атып, көбік шашып.

А. Токмағамбетов, Таңд.), *арып-тоз, асырап-бақ, асырап-күт, асырап-сақта, бағып-күт, бағып-қақ, байлап-мата, байлап-таң, дірілдеп-қалшылда, дірілдеп-селкілде, жалап-жалма, жалап-жұт, жалап-жұтқа, жалынып-жалбарын, жалынып-жалпай, жанып-күй, жанып-өш, жанып-сөн, жылап-еңіре, жылап-сықта, елеп-екше, елеп-ескер, есіркеп-ескер, есіркеп-мүсірке, кекеп-мұқа, кекеп-сықа, кеуіп-піс, кеуіп-іс, киіп-бұз, киіп-жар, киіп-жой, күйіп-жан, күйіп-піс, қажып-мұқал, қажып-тал, қалғып-мүлгі, қалғып-шұлғы, ойнап-кул, ойнап-тойла, өліп-тал, өліп-өш, өліп-тіріл* т.б.

Б.Зиядаұлы ұштас мәнді қосарлы етістіктердің жеке сыңарларының арасында тікелей мағыналық байланыс жоқ, олар бірыңғай, біртұтас қимылды білдіретіндіктен қосарланған, ал қарсы мәндес сыңарлардан құралған қосарлы етістіктер іштей өзара қарама-қарсы қимылдан құралған күрделі бір қимылдың барысын, аумағын білдіреді және мұндай етістіктер онша көп емес, оның үстіне олардың бір бөлімі етістіктен гөрі үстеулік сипат алып, лексикалана бастаған деген тұжырым жасайды [1, 12]. Оның қарсы мәндес сөздерден құралған қосарлама етістіктердің мәндес, ұштас сөздерден жасалғандарға қарағанда азырақ деген пікірін біз де қолдаймыз. Бұл біздің қосарлама етістіктердің де бірінші сыңары олардың жасалуына ұйытқы болып, екінші сыңары синонимдік қатар құрайды деген пікірімізді дәлелдей түседі.

Барлық қос сөздер сияқты қосарлану арқылы жасалған етістіктердің де компоненттерінің орындары тұрақты болады. Дегенмен, кейде *сыпырып-сыпыр, сыпырып-сыыр, өніп-өс, өсіп-өн, арбап-алда, алдап-арбап, ісіп-кеп, кеуіп-іс* сияқты қосарлы етістіктердің орындары ауысып та айтылады, бірақ одан олардың мағынасы өзгеріп кетпейді. Бұның себебі, жоғарыда сөз еткеніміздей, мағына басымдығы жоқ қос сөздердің орны ауысып айтыла беретіндігінде.

Қосарланған басқа сөз таптары сияқты қосарлама етістіктердің де басым көпшілігі ассонанс, аллитерацияға негізделіп, буын саны, түрі жағынан үйлесіп, ұйқасып отырады. Мысалы: *алдап-арба, арып-аз, арып-аш, арып-аршы, буып-байла, бөжіп-бөрт, езіліп-егіл, елеп-екше, елеп-ескер, жабығып-жабырқа, жайып-жу, жайылып-жалпай, жалап-жалма, жалынып-жалпай, жалап-жұқта, жалынып-жалбарын, жамап-жасқа, желеп-жебе, қадірлеп-қастерле, қажып-қалжыра, өліп-өш, өсіп-өн, өсіп-өрбі, терлеп-тепші, сылап-сипа, сыпырып-сыыр* т.б.

Қосарлама етістіктердің барлығы бірдей үндесуге негізделмеген. Бір сыңары жуын, бір сыңары жіңішке дауысты дыбыстан тұратындары да біршама. Мысалы: *аударып-төңкер, ақырып-жекір, аңсап-шөлде, апталып-күптел, асығып-үсік, ауысып-түйіс, бағып-күт, дірілдеп-қалшылда, езіп-жанишы, ентігіп-тұншық, жанып-күй, жанып-өш, жанып-сөн,*

жатқызып-өргіз, жинап-тер, жүріп-тұр, жылап-еңіре, керіліп-созыл, киіп-жар, киіп-жой, көшіп-қон, күйіп-жан, күліп-ойна, күтіп-бақ, қағып-сілік, қайнап-піс, қалғып-мүлгі, қарғап-сіле, ойнап-күл, пісіп-қат, сынап-міне, үзіп-жұл, т.б. Барлық қос сөздер сияқты үндестік заңына қайшы келіп қосарланған етістіктер де буын саны, буын түрі жағынан сәйкес келеді.

Көне түркі тіліндегі қосарлы етістіктердің екі сыңары да сөйлемде жаққа, шаққа т.б. етістік категориялары бойынша түрленіп отырған, кейін тілдің дамуы барысында олар да тұтас тұлғаға айналып, барлық қос сөздер тәрізді әртүрлі қосымшалар қосарлама етістіктердің де тек екінші сыңарына ғана жалғанатын болған. Көне түркі тіліндегі қосарлы етістіктер қазіргі қазақ тілімен салыстырғанда еркін, бастау келген. Көне түркі тіліндегідей қосарлы етістіктердің сөйлемде екі сыңарының бір мезгілде, бірыңғай қосымшамен түрленуі қазіргі қазақ тілінде кездеспейді [1, 22]. Қазіргі қазақ тілінде қосымшалар, негізінен, қосарланған етістіктің екінші сыңарына жалғанады. Мысалы: Жәмила жұпыны ғана үйінің ішін жинастырып, одан кейін кір жуып, балаларының ескі-құсқысын *жамап-жасқады* (Л.Ғалымжанова, Аяулы жан.). Ербол қарашолақты түлкіден айырған бойында жеңіне қондырып *сылап-сипады* (М.Әуезов, Абай). Өзіме бекітілген құрал-саймандарды *күтіп-баптаймын* («Лен.жас»). Мұндай қиын күндері *ауысып-түйіспесең*, нең адам (А.Хангелдин, Табыс.тағдыр.). Шешем байғұсты *жылатып-сықтатпай*, қайбір жайдан-жай ала салады ғой дейсің (Б.Сокпақбаев, Өлгендер.). Қыз күнінде қанша *ойнап-күлсе* де, құмары тарқамаған екен (Ә. Нұрпейісов, Қан мен тер). Қошқарбай батырдың аруағы *желеп-жебер* (А.Нұрманов, Құрман.).

Қосарлама етістіктерден кейін көмекші етістіктер келіп, жақ, шақ, рай, формаларын береді. Мысалы: Дәрмен қыздың екі қолын бірдей алақанына салып, *сылап-сипай берді* (Ө.Қанахин, Жер.бас.). Үйде отырған әйелдер Айтолқынды қатты сөгіп, *қарғап-сілеп алды* (Ғ.Мүсірепов, Ұлпан). Бай да өзінің кінәсін *жуып-шайып жатыр* (С.Көбеев, Орынд.арман.). Жамал мен Серік тез киінді де, үйдің ішін *буып-түйе бастады* (Қ.Қайсенов, Жау тылында). Үй ішінді бір *қағып-сілкіп алсаң*, бір жұмаға жетеді (Қ. Исабаев, Айғыз) т.б.

Есімше, қимыл атау жұрнақтары қосарлама етістіктердің екінші сыңарына жалғанады. Мысалы: Бірақ ол ешкімге ықылас білдірген жоқ, бірімізден бірімізді *бөліп-жарған жоқ*, бәрімізбен де жақсы жолдас болды (С.Мұратбеков, Көкорай.). Күрең бие төрт аяғын *байлап-матағанда* да оқыс қимыл көрсеткен жоқ (М.Дүзенов, Әке бол.). Құлекең батыр адам, *байлап-матауға* көне қоймас (А.Нұрманов, Құлан.).

Жоғарыдағы талдауға қарасақ, қосарлама етістіктердің түрленуі күрделі етістіктерге ұқсайтынын көруге болады. Дегенмен, *тұра кел, алып кел, алып бер, алып кет, олай ет, солай ет* тәрізді екі етістіктің, есімдік пен етістіктің тіркесіп айтылу нәтижесінде дыбыстық өзгеріске түскен *түрегел, апар, әкел, өйт, сөйт* етістіктерімен [7, 227] немесе *құлақ сал, бара бер* сияқты күрделі (құранды) етістіктер мен *төгіп-шаш, ұрып-соқ* сияқты қосарлама етістіктерді салыстырсақ, олардың жасалуында да, беретін грамматикалық мағынасында да біршама айырмашылықтар бар екенін байқаймыз. Біріншіден, қосарлану арқылы жасалған етістіктер *түрегел, апар, әкел, өйт, сөйт* сияқты дыбыстық өзгеріске түсіп кірігіп кетпейді. Екіншіден, *құлақ сал, бара бер, көріп кел, құлап қала жаздадым* сияқтылар етістіктердің немесе зат есіммен етістіктің тіркесуінен жасалса, *төгіп-шаш, ұрып-соқ* етістіктері екі етістіктің қосарлануынан жасалып тұр. Үшіншіден, тіркесу арқылы жасалған етістіктер қимылдың өту сипатын, мезгілін, сатысын білдірсе, қосарлану арқылы жасалғандар екі қимылдың жиынтығын көрсетеді. Яғни, қосарлама етістіктер іштей екі қимылдан құралған күрделі біртұтас қимылдық ұғымды білдіреді. Құрылымдық жақтан бөлшектеуге келмейтін бүтіндікке ие. Қосарланған екі сыңар етістік бір-біріне бағынбай, қатар тұрып сөйлемнің бір ғана мүшесі болады. Олар қосарланғаннан кейін әуелгі мағынасынан қол үзіп кетпейді және жеке тұрғандағыларына қарағанда әлдеқайда кеңірек мағына береді.

Етістіктердің қосарлануының басқа сөз таптарынан басты ерекшелігі сол, олар түбір немесе негіз түрінде қосарланбайды. Міндетті түрде көсемше, есімше жұрнақтары арқылы қосарланады.

Алдымен көсемшенің **-ып (-іп, -п)** жұрнағы арқылы қосарланған етістіктерге назар аударайық. Мысалы: Бар сенгені орталықтан шыққан әскер еді, оның екі-ақ бригадасы *арып-аршып, ақсап-тоқсап* кеше ғана келіп жетті (Б.Тілеков, Жоңғар даласы.). Елеусіз ойындағысын айтып үлгіре алмай қалармын дегендей *асығып-аптығып* сөйлей жөнелді (Т.Әлімқұлов, Ақбоз ат). Мойнында қылышы салақтап, винтовкасын сүйретіп, Құрымбай мен Кебекбай *артынып-тартынып* үйге кірді (Б. Майлин, Шығ.). *Асып-сасып* ұшып келемін деп итке білініп қалды ма екен? (М.Әуезов, Шығармалар). Омарға ілесіп Игнатқа *барып-келіп* жүргенде, алдарынан ойкастаған сұлу келіншекке талай рет көзі түсті (Б.Тілегенов, Аққайнар.). Оның түрі *көгеріп-сұрланып* бұзылып кеткен екен (А. Тоқмағамбетов, Ақмоншак). Бір күні түн ортасында ашылған есіктен кірген адамдардың *күмбірлеп-самбырлап* сөйлеген дауыстары естілді (С. Сейфуллин, Тар.жол.). *Көптеп-көмектеп* Қарагөзді жазсақ не етер еді (М. Әуезов, Шығармалар). Тіп-тік Жыланқараның қабағына *өліп-талып* Хакім де жетті (Х. Есенжанов, Ақ Жайық) т.б. Осы мысалдардағы қосарлы етістіктер өздерінен кейін келетін көмекші етістіктермен бірде іргелес тұрса, бірде арасына сөз салып тұр. Сонымен қоса олар әрі сөйлемде пысықтауыш қызметін атқарады, сондықтан олар бір қарағанда үстеуге айналып тұрған тәрізді. Осындай қосарлы етістіктерді профессор Н. Оралбаева да қос түбір етістіктер деп атайды. Ол қос түбірлі етістіктерді әуелде екі етістіктен тұрғанымен, құрамындағы компоненттері ықшамдалып кірігіп кеткен етістіктер сияқты деп, күрделі етістіктер қатарына жатқызады. Қос түбір етістіктер жинақтық мағыналы күрделі қимылды білдіруші етістік ретінде сөйлем құрылысынан негізгі мүше болып орын алатындықтан, яғни біртұтас лексикалық единица болғандықтан, етістік категорияларының көрсеткіштерімен түрлене береді дейді. Категория көрсеткіштері сөз соңына жалғанатындықтан, *төгіп-шаш-қыз(ба), ұрып-соқ-қыз(ба), бөліп-жар-ғыз(ып), жуып-шай-ғыз(у), алдап-сула-с(у), жиып-тер-гіз-дір(у), қағып-соқ-тыр* т.б. сияқты болып, етіс қосымшалары да қос түбір етістіктердің соңғы компонентіне жалғанады дейді [8, 25]. Ал, Б. Зиядаұлының пікірінше кей жағдайда етіс жұрнақтары қосарлама етістіктердің екі сыңарына да жалғанады. Ол: «Қосарлы етістіктердің екі сыңары да сөйлемдегі қимыл-әрекеттің объектіге не субъектіге қатысына байланысты сабақты және салт етістік мәнінде етіс категориясы бойынша түрленеді. Мысалы: жылап-сықта (негізгі етіс), *жылатып-сықтат* (өзгелік етіс), *жыласып-сықтас* (ортақ етіс), аударып-төңкер (негізгі етіс), *аударылып-төңкеріліл* (ырықсыз етіс) т.б.» [1, 18],– деп жазады. Мұндай өзгешеліктерді қосарлы етістіктердің жасалуындағы тарихи кезеңдердің қалдықтары деп санаған жөн сияқты және кейде етіс жұрнақтары олардың сыңарларын ұйқастырып тұру үшін де қажет болуы мүмкін.

Қосарлама етістік пен үстеулердің арасын ажыратуда жоғарыда айтқанымыздай біраз қиындықтар туындап жатады. Мысалы, Б. Зиядаұлы *салып-ұрып, өйтіп-бүйтіп* сияқты қосарлы етістіктер лексикаланып, сөйлемде түрленбейтін күйге ауысқан деп есептесе [1, 10], И. Маманов та *өйтіп-бүйтіп, ырғап-жырғап, кеуіп-семіп* сияқты қос түбір етістіктерді үстеуге жатқызады да, оның себебі туралы былай дейді: «Бұл сөздердің құрамындағы компоненттердің бастапқы сөздік мағынасы ауысып, өз ара бір тұтас жаңа сөз мағынасына ие болған» [5, 30]. Біздіңше, бұларды *салып-ұрма, өйтіп-бүйтпе, ырғап-жырғама, кеуіп-сембе, салып-ұрды, өйтіп-бүйтті, ырғап-жырғады, кеуіп-семді, салып-ұрған жоқ, өйтіп-бүйткен жоқ, ырғап-жырғаған жоқ, кеуіп-семген жоқ, өйтіп-бүйтсе, салып-ұрса, ырғап-жырғаса, кеуіп-семсе* т.б. етіс етістік категориясы ретінде түрлендіре беруге болады. Тіпті оларды *салып-ұрыптын, өйтіп-бүйтпін, ырғап-жырғаптын, кеуіп-семіпін, салып-ұрыпсың, өйтіп-бүйтіңсің, ырғап-жырғапсың, кеуіп-семіңсің, салып-ұрыпсыз, өйтіп-бүйтіңсіз, ырғап-жырғапсыз, кеуіп-семіңсіз, салып-ұрыпты, өйтіп-бүйтіпті, ырғап-жырғапты, кеуіп-*

семіпті деп жіктеуге де болады. Сондықтан біз басқа да қосарлама етістіктерден бөліп-жарып қарайтындай бұл етістіктерде өзгешелік жоқ деп есептейміз.

Ұштас, мәндес мағыналы бірқатар етістіктер көсемшенің **-а, -е, -й** жұрнағы арқылы қосарланады. Мысалы, *Ала-бөле* (Қуан өз қатарының ішінде *ала-бөле* көзге түсетін өнерлі бала болды. (А.Жұбанов, Замана бұлбұлдары), *аптыға-алқына, артына-тартына, асыға-үсіге, асыға-аптыға, бақыра-шақыра, баса-жанша, бөле-жара, бұза-жара, жапыра-жанша, жата-жастана, жүре-келе, жығыла-сүріне, қақала-шашала, қаға-соға, таласа-тармаса* т.б. И.Маманов бұларды қосарлану нәтижесінде үстеуге айналған деп есептейді. [5, 30]. Б.Зиядаұлы да осындай жолмен қосарланған етістіктермен қатар, болымсыз тұлғада қосарланған (*қақпай-соқпай, ішпей-жемей*) қосарлы етістіктер туралы: «Сыңарлары етістік бола тұрса да, бұл сөздер әуелгі қимылдық мағынасынан айрылып, басқа лексикалық мағынаға көшкен» [1, 13],– деп жазады. Ол қосарлану нәтижесінде мұндай сөздер үстеуге айналғандықтан, сөйлемде түрленбейді деп есептейді. Ол сонымен қоса болымсыздық жұрнағынан кейін **й** көсемшесі жалғану арқылы қосарланған етістіктердің көбін көсемшенің **-ып, -іп, -п** формасына келтіріп (*асығып-аптығып (асықпай-аптықпай), ұрып-соқ (ұрмай-соқпай)* т.б.) айта беруге болады дей келеді де, ойын былайша қорытындылайды: «Сондықтан, бұл формадағы сөздердің үстеуге жатқызылуы олардың тұлғалық ерекшеліктерін негізге алудан шыққан қорытынды сияқты. Мағыналық жақтан бұл формадағы сөздердің көп сандысы әлі лексикаланып басқа сөзге айнала қоймаған» [1, 13-14]. Дегенмен, көсемшенің **-а, -е, -й** жұрнағы арқылы қосарланған етістіктерде лексикалану үдерісі бар деп айтуға болатын сияқты. Бұл мәселе әлі де толығырақ зерттеуді қажет етеді деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Зиядаұлы Б. Қазіргі қазақ тіліндегі қосарлы етістіктер (Лексикалануы және қолданылу ерекшеліктері): фил. ғыл. кан. ... автореф. – Алматы, 1995. – 24 б.
- 2.Зайсанбаев Т.Қ. Қазақ тіліндегі қос сөздердің морфологиялық және морфонологиялық сипаты (Филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация Алматы, 2010 ж.)
- 3.Кенесбаев С. К вопросу тюрко-монгольской языковой общности // Кітапта: Қазақ тіл білімі туралы зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 1987. – 352 б.
- 4.Хасенова А. Етістіктің лексика-грамматикалық сипаты. – Алматы: Ғылым, 1971. – 308 б.
- 5.Маманов И. Вспомогательные глаголы в казахском языке. – Алма-Ата, 1949. – 97 стр.
- 6.Маманов И. Қазіргі қазақ тілі. – Алматы: Мектеп, 1966. – 156 б.
- 7.Ысқақов А. Қазіргі қазақ тілі. – Алматы: Ана тілі, 1991. – 384 б.
- 8.Оралбаева Н. Қазақ тіліндегі етістіктің категориялары (тіркесімі, сөздегі орны). – Алматы, 1980. – 59 б.

МРНТИ 14.35.09

Karipbaeva G.A.¹
Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan.
Abdullaeva Zh.T.²
Al-Farabi Kazakh National University,

Kazakhstan, Almaty

*Kanlenova B.N.*³

*Almaty University of Power Engineering and Telecommunications named after G. Daukeyev
Kazakhstan, Almaty*

THE TRANSLATIONS F.M. DOSTOEVSKY'S NOVELS INTO THE KAZAKH LANGUAGE: THE PROBLEM OF TRANSLATION ADEQUACY

Abstract

The purpose of this article is a comparative analysis of the translations of the novels of the great Russian writer F. M. Dostoevsky into the Kazakh language, the study of the reception of the writer's work by Kazakh writers and translators. The translations of N. Syzdykov can be considered as the best translations of F.M. Dostoyevsky's novels into the Kazakh language. Adequate translations of Niyaz Syzdykov were achieved thanks to his experience, skills, deep analysis of the author's poetics, aesthetics and philosophy of the works of the classic of Russian literature. Research shows that the translator took into account the structural semantic functionality of each word in the text of F.M. Dostoyevsky, seeking to maximize accurate and complete reproduction of it in the Kazakh translation.

Keywords: literary translation, reception, adequate reproduction, portrait description, art method.

*Каринбаева Г.А.*¹

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Қазақстан, Алматы

*Абдуллаева Ж.Т.*²

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Қазақстан, Алматы

*Канленова Б.Н.*³

Ғ. Дәукеев атындағы Алматы Энергетика және Байланыс Университеті

Қазақстан, Алматы

Ф.М. ДОСТОЕВСКИЙДІҢ РОМАНДАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ ТӘРЖІМАЛАНУЫ: АУДАРМАШЫЛЫҚ СӘЙКЕСТІК МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Мақаланың мақсаты орыстың ұлы жазушысы Ф.М. Достоевскийдің романдарының қазақ тіліне аударылуын салыстырмалы түрде талдау, жазушының шығармашылығын қазақтың жазушылары мен аудармашыларының қабылдауын зерттеу болып табылады. Әрине, Ф.М. Достоевскийдің шығармаларын қазақ тіліне аудару қазақ прозаик-жазушыларының эстетикалық, көркемдік палитрасын байытуға ықпалын тигізді деуге болады. Нияз Сыздықовтың адекватты аудармаларын Ф.М. Достоевскийдің романдарының ең үздік аудармалары ретінде бағалауға болады. Нияз Сыздықов өзінің аудармашылық тәжірибесі мен дағдысы арқасында, орыстың ұлы классик жазушысының поэтикасын, оның шығармаларының эстетикасы мен философиясын терең талдауы арқылы сәйкес аудармаларға қол жеткізді. Зерттеулер көрсеткендей, аудармашы Ф.М. Достоевскийдің романдарындағы әрбір сөздің құрылымдық-семантикалық қолданысын ескере отырып, оларды қазақ тіліне барынша дәл және толық жеткізуге тырысқан.

Түйін сөздер: көркем аударма, рецепция, адекватты түрде жеткізу, портрет суреттеуі, көркемдік әдіс.

Карипбаева Г.А.¹

*Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, Алматы*

Абдуллаева Ж.Т.²

*Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, Алматы*

Канленова Б.Н.³

*Алматинский университет энергетики и связи им. Г.Даукеева,
Казахстан, Алматы*

ПЕРЕВОДЫ РОМАНОВ Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО НА КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК: ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ АДЕКВАТНОСТИ

Аннотация

Целью настоящей статьи является сравнительный анализ переводов романов великого русского писателя Ф.М. Достоевского на казахский язык, а также изучение рецепции творчества писателя казахскими писателями и переводчиками. Безусловно, что художественный перевод произведений Ф.М. Достоевского на казахский язык способствовал обогащению эстетической, художественной палитры казахских прозаиков. Переводы Н. Сыздыкова можно считать лучшими переводами романов Ф.М. Достоевского на казахский язык. Адекватные переводы Нияза Сыздыкова были достигнуты благодаря его опыту, навыкам, глубокому анализу поэтики автора, эстетики и философии произведений классика русской литературы. Исследование показывает, что переводчик учел структурно-семантическую функциональность каждого слова в романах Ф.М. Достоевского, стремился максимально точно и полно воспроизвести его в переводе на казахский язык.

Ключевые слова: художественный перевод, рецепция, адекватная передача, портретное описание, художественный метод.

Introduction. In the modern paradigm of humanitarian knowledge, against the background of the rise of interest in issues of national identity are becoming more and more relevant interaction and mutual influence of cultures. Literary translation is that area, where is the meeting of two cultures, two mentalities, two pictures of the world, and therefore provides rich opportunities for studying intercultural dialogue at a deep level.

The relevance of the research is due to the increased interest of modern philological science in comparative aspects of the process of intercultural communication and literary translation as their most representative form, the importance of studying the work of F. M. Dostoevsky in the context of Russian-Kazakh literary and cultural ties, the activation of research in the field of individual style of the writer, as well as the need to develop a methodology for analyzing translations of a large prose text. During many years literary translation serves as the manner of literature interrelation. In the process of translation, not only two languages co-operate, but also two cultures, that have common and national features. Hence translation serves as an intermediary of cross-cultural communication. Famous literature specialist N.I. Conrad noted the role of literary translation in the literature development of all Nations, including the creative work of an interpreter as follows: «The main instrument of integration of one literature into another is, no doubt, translation. But the translator is by far not language is always an act of creativity. Appearance of the

translation is to some extent the enrichment of your own literature. A literary work occurs in the context of its language and is inseparable from it. The appearance of works of another language's literature in the own language of the country enters them into the context of the literature of this country». Recreation of the literary masterpiece written in another language is always an act of art» [1, 305].

The Kazakh national culture hosted and enriched by mastering the world aesthetic information in a given historical period in this regard. The translation of Russian classical literature dominated amid translations into the Kazakh language during this period. The works of A.S. Pushkin, I.A. Krylov, M.Y. Lermontov, A.S. Griboyedov, N.V. Gogol, I.S. Turgenev, I.A. Goncharov, F.M. Dostoyevsky, V.G. Belinsky, N.G. Chernyshevsky, M.E. Saltykov-Shchedrin, N.A. Dobrolyubov, L.N. Tolstoy, V.G. Korolenko, A.P. Chekhov, G.I. Uspensky, D.N. Mamin-Siberian, etc. were translated into the Kazakh language for a few decades. K.Sh. Kereyeva-Kanafiyeva studying Kazakh-Russian literary relations of the late 19th and early 20th centuries notes that the creative relationship between Ch.Ch. Valikhanov and F.M. Dostoyevsky is the brightest page in the annals of the Kazakh-Russian literary relations [2, 11].

On extents of millenia all over the world has not lost the value a heritage of the classic of the Russian literature of F.M. Dostoyevsky. The Writers-translators who have brought the huge contribution to translational business, have acquainted the Kazakh reader with F.M. Dostoyevsky's novels. Translation of the works of the writer into the Kazakh language became a creative school for translators and, certainly, has enriched the national literature in the field of art skill. From F.M. Dostoyevsky's 19 collected works are translated into the Kazakh language and 5 novels. Nowadays the translation of the novel «Brothers Karamazov» on the Kazakh language is the brightest achievement of translational skill. Comparative studying of the original and the text of a translation of the novel «Brothers Karamazov» in a context of the previous translated works of the writer promotes revealing of specificity of translation of the novels F.M. Dostoyevsky on the Kazakh language, to literary translation development in republic, more to an adequate translation of works at the present stage.

Writers-translators, who have made a huge contribution to the translation studies, acquainted Kazakh readers with the novels of F.M. Dostoyevsky. 5 novels from the 19-volume collected works of F.M. Dostoyevsky were translated into the Kazakh language, such as “Poor Folk”, “White Nights”, “Crime and Punishment”, “The Idiot” and “The Brothers Karamazov”.

The novel “Poor Folk” (1845), one of the earliest works of F.M. Dostoyevsky, was the first one translated into the Kazakh language and was published under the name “Bisharalar (Бишаралар)” in 1956. This novel was translated by S. Talzhanov into the Kazakh language. The novel of F.M. Dostoyevsky “White nights” was published to the 150 anniversary since the birthday of F.M. Dostoyevsky in 1971 in the Zhalyn magazine. The novel was translated into the Kazakh language by the writer D. Isabekov. The novel “Crime and Punishment” was published in Kazakhstan in 1972 under the name “Qylmys pen zhaza (Қылмыс пен жаза)”. Mukhtar Zhangalin worked over the translation into the Kazakh language. The novel “The Idiot” was published in the Kazakh language in 1983, and by the end of the year literary critics considered the translation of the novel “The Idiot” by N.S. Syzdykov as the best within a state program “Cultural heritage” in 2004.

One of the aspects of translation adequate reception of F.M. Dostoyevsky's works is no mechanical tracing of his individual style by translators, namely his creative reconstruction. Comparative studying of the original text and target text of the novel “The Brothers Karamazov”, in the context of the previous translations of the writer's works, helps identify the specifics of the translation of F.M. Dostoyevsky's novels, develops the literary translation in Kazakhstan and more adequate translation of the writer's works at the present stage.

Methodology. Literary critics gave appreciation to the translation of the novel “The Idiot” into the Kazakh language. The translator deeply getting into an art method of the author actually realized the depth of his poetics and kept art features of the novel's style in translation. Deep correlation

between the components of the translation and the original text, preservation of stylistic and intonational features, rhythmic and intonational roll call of nuances and motives are observed as a result and it demonstrates the experience of N. Syzdykov in the field of literary translation. The translator skillfully recreates a landscape, a portrait, internal psychologism, shades of heroes' feelings and strives for functional compliance of the translation to the original.

We give the examples confirming our supervision. Original text: "Towards the end of November, during a thaw, at nine o'clock one morning, a train on the Warsaw and Petersburg railway was approaching the latter city at full speed. The morning was so damp and misty that it was only with great difficulty that the day succeeded in breaking; and it was impossible to distinguish anything more than a few yards away from the carriage windows. Some of the passengers by this particular train were returning from abroad; but the third-class carriages were the best filled, chiefly with insignificant persons of various occupations and degrees, picked up at the different stations nearer town. All of them seemed weary, and most of them had sleepy eyes and a shivering expression, while their complexions generally appeared to have taken on the colour of the fog outside." [3, 29].

It is not difficult to be clear about the perfect transfer of conceptual landscape descriptions comparing the translation with the original text. For example, the translator translates the word "thaw" into the Kazakh language "zhylymyq kunderding birinde (жылымық күндердің бірінде)", i.e. "one of the tepid days". It is obvious here the use of specification technique by the translator, firstly, it shows the break-down forms of natural presentation of similar natural phenomena in the Kazakh language, and secondly, thereby makes itself felt the awareness of the narrator that the weather of this season is not always warm, i.e. "one of the warm days", which are occasionally. This conceptuality is significant for the translation; it slightly opens to the Kazakh reader the role of the narrator who is deeply guided in the topos of the Russian nature. The translator finds equivalents in the Kazakh language, uses the method of description and rhythmically, in intonational compliance states the idea at translation of the sentence "The morning was so damp and misty that it was only with great difficulty that the day succeeded in breaking" with matching words "silbiregen qoiyu tumannan tang areng bilingendei (сілбіреген қою тұманнан таң әрең білінгендей).

Thus, the translator correctly uses a rich lexical stock of the Kazakh language. The sentence "Some of the passengers by this particular train were returning from abroad; but the third-class carriages were the best filled, chiefly with insignificant persons of various occupations and degrees, picked up at the different stations nearer town" is translated into the Kazakh language "Zholaushylar arasynda shetelden oralushylar da bar edi, asirese ushinshi klasty vagondarda khalyk ugy-zhygy, mundagylar usak-tuiek kasippen zhurgen kileng osy mangnyng mozhan tompailary (Жолаушылар арасында шетелден оралушылар да бар еді, әсіресе үшінші класты вагондарда халық ығы-жығы, мұндағылар ұсақ-түйек кәсіппен жүрген кілең осы маңның можан томпайлары)" [4, 6].

The translator skillfully translates into the Kazakh language socially significant and conceptually painted marker that is peculiar to F.M. Dostoyevsky («insignificant persons of various occupations and degrees» - «osy mangnyng mozhan tompailary (осы маңның можан томпайлары)»), interprets separate words ("as usual"), using speech forms of the national Kazakh language. The structure of sentences, artistic content of the original text, and stylistic coloring are kept in translation. F.M. Dostoyevsky pays special attention to the appearance of a hero, seeks to emphasize his characteristic features caused by poetics and philosophy of the novel in his own works. For example, he describes Prince Myshkin in the following way at the beginning of the novel.

Original text: "One of them was a young fellow of about twenty-seven, not tall, with black curling hair, and small, grey, fiery eyes. His nose was broad and flat, and he had high cheek bones; his thin lips were constantly compressed into an impudent, ironical – it might almost be called a

malicious – smile; but his forehead was high and well formed, and atoned for a good deal of the ugliness of the lower part of his face. A special feature of this physiognomy was its death-like pallor, which gave to the whole man an indescribably emaciated appearance in spite of his hard look, and at the same time a sort of passionate and suffering expression which did not harmonize with his impudent, sarcastic smile and keen, self-satisfied bearing. He wore a large fur – or rather astrakhan – overcoat, which had kept him warm all night, while his neighbor had been obliged to bear the full severity of a Russian November night entirely unprepared” [3, 30].

N. Syzdykov keeps a word order at reconstruction of this portrait, transfers their meanings with the equivalents of the Kazakh language. The expression “he wore a large fur – or rather astrakhan – overcoat” is given by a combination “zhalbagaily plashtyng iesi (жалбағайлы плащтың иесі)”, i.e. at translation of the word “overcoat (with a hood)” he uses the obsolete word designating in the Kazakh language a type of men’s headwear.

The meaning of the word “zhalbagai (жалбағай)” in the defining dictionary of the Kazakh language: 1. “Men’s headwear”. 2. “A type of headwear sewn to a collar of outwear, for protection against rain, heat and dust”. The theorist A. Satybaldiyev notes the necessity of the appeal for obsolete words at translation of classical works. “The majority of “archaisms” - obsolete words, which one is often frightened by, are the means used by writers and journalists in the moments of inspiration, exaggeration, and underlining. We should not allow the eradication of obsolete words from the lexis making liberal use of such words” [5, 267]. According to the opinion of a scientist, it is possible to offer the word “zhalbagaily (жалбағайлы)” as one of the variants of translation of the word “hood” to which there is no analog in the Kazakh language.

Results. Experienced and famous writers worked in the translation of Dostoyevsky’s works into the Kazakh language. Personal experience of a translator and his esthetic strategy are very important against this background. A. Satybaldiyev emphasizes the role of translation in the formation of creativity of I. Altynsarin, A. Kunanbayev. Translators of Dostoyevsky’s works into the Kazakh language pursued the quality of translation, because the creation of a great literary artist is the result of outstanding creative work. Writers honed their own skills and translation methods through translations. Translation of F.M. Dostoyevsky’s works into the Kazakh language became a creative school for the whole group of Kazakh writers. Dostoyevsky’s experience in creating the image of “internally split”, reflective hero turned out to be important for Kazakh writers.

«The Brothers Karamazov» –Dostoevsky’s last and greatest novel, published just before his death in 1881, chronicles the bitter love-hate struggle between the outsized Fyodor Karamazov and his three very different sons. It is above all the story of a murder, told with hair-raising intellectual clarity and a feeling for the human condition unsurpassed in world literature.

Russian Russian Russian Russian history In his final work, Dostoevsky not only truthfully portrays the Russian reality, "a picture of Russian chaos at all levels" 30 and the Russian man plunged into the abyss of this chaos, but also points out ways out of it, draws an image of a potentially achievable ideal world, to which the Russian people are called to lead humanity. The integrity of the image of this world in the author's worldview and its connection with national culture are provided by a complex of axiological attitudes, which are centered on the values of Russian Orthodoxy. The mental image of the ideal world in Dostoevsky's mind is translated in the text of the novel "The Brothers Karamazov" by certain features of poetics and individual author's style. At the level of text embodiment, we can speak of a unique synthesis of the author's, national and artistic worldview, which is born from Dostoevsky's deep rethinking of the values and ideals of Russian Orthodoxy and is embodied in a number of important aspects of the artistic content and stylistic features of the novel. It is possible to present this organic unity of the plan of content and the plan of expression in its entirety when integrating literary and linguistic approaches to the artistic whole of the novel.

N. Syzdykov translated the novel «The Brothers Karamazov» during six years. It was published within a state program «Cultural heritage» in 2004. One of the aspects of translation adequate

reception of F.M. Dostoyevsky's works is no mechanical tracing of his individual style by translators, namely his creative reconstruction. Comparative studying of the original text and target text of the novel «The Brothers Karamazov», in the context of the previous translations of the writer's works, helps identify the specifics of the translation of F.M. Dostoyevsky's novels, develops the literary translation in Kazakhstan and more adequate translation of the writer's works at the present stage.

In the context of high interest in the work of F. M. Dostoevsky in Kazakhstan, the question of the reception of the novel "The Brothers Karamazov" by the German reader from the standpoint of perception of the specifics of the national in its ideological and artistic content and language embodiment is natural. The most important role is given to translations of the novel, which serve as a substitute for the original for the vast majority of recipients in the process of such communication.

Discussion. Heroes of F.M. Dostoyevsky are intellectuals, ideologically charged individuals living in long-term stress on the type of «crime and punishment» and at the same time extremely «hungry» for moral purity. It is peculiar to Dostoyevsky that the appearance of Ivan Karamazov is transmitted by the description of his inner condition in the novel. Disharmony, veiled weirdness of his appearance hints at the tragedy. Ivan is worried by the idea of God and the eternal questions of existence did not find a positive solution for him. The portrait of Ivan is pretty close to the original in the Kazakh translation.

Deep spiritual crisis and soul-destroying human weakness are guessed in the Kazakh version of a portrait. The description of appearance and the inner world of a hero in harmony and unity, the comment of his individual traits are the characteristic of monologic images in world literature. Alyosha Karamazov is perceived as a monologic image in this regard. Alyosha Karamazov was the third son of Fyodor Karamazov and Smerdyakov's brother. The author's characterization of Alyosha is combined with his real intrinsic ethos in the novel. Kazakh translator was able to convey completely the translational reception of Alyosha's image to a reader. He gives conceptual meaning to each significant word finding the equivalent in the Kazakh language.

The figurative characteristic of a hero is transmitted to the Kazakh language by the equivalents whereas the meaning of each individual word and word combinations of the original is saved.

For example:

«ecstatic» – «тым еліккіш (тым еліккіш)»,
«poorly developed creature» – «ogankosa zhetesiz (оған қоса жетесіз)»,
«a pale, consumptive dreamer» – «qurgak qiyalshyl (құрғақиялшыл)»,
«sickly» – «zhudeubas, shilbigen bireu (жүдеубас, шілбиген біреу)»,
«well-grown» – «symbatty (сымбатты)»,
«red-cheeked» – «beti narttai (беті нарттай)»,
«clear-eyed» – «zhanaryzhaidary (жанары жайдары)»,
«rather long, oval-shaped face» – «bet zhuzi qiyapatty (бет-жүзі қияпатты)»,
«wide-set dark grey, shining eyes» – «ashyk qongyrsur kozderi alshak (ашық қоңыр сұр көздері алшақ)» [6, 220].

The idiom «radiant with health» is successfully transmitted by the simile «sabaudai (сабаудай)» in the Kazakh language, which is used in the verbal description of a healthy man [6, 342].

It seems that Niyaz Syzdykov considered Dostoyevsky as his mentor and teacher in literature. Translator began translating the novel «The Brothers Karamazov» after having trained and amassed wide enough artistic experience. One may fully realize it keeping watch over the translation technique of portraits, landscapes, monologues and dialogues of Dostoyevsky that bear the imprint of his poetics and aesthetics.

Translator exactly transmitted the disharmonious strokes in a portrait of psychologically split heroes typical of Dostoyevsky, hidden dissonance of appearance and colour, semantically

complex function of the landscape, i.e. he tapped into the poetic structure of the original and realized how the author was able to reveal the split world of a hero with the help of these figures of speech. Translator correctly used such techniques as interpretation, addition, omission, conversion, loose translation, generalization, semantic substitution, and pragmatic adaptation to display the portrait and landscape features in the original.

Tense functionality of monologues and dialogues that solve the strategic philosophical and conceptual issues of an author, sometimes sense-pauses (lacunae) and interrupted syntax, incompleteness of conversational turns constitute the characteristic stylistic features of Dostoyevsky's narration. Author gives conceptual meaning to monologues and dialogues, seeking to reveal the inner world and living position of a hero-ideologist, who stands against the world, and loving and hating he wants to change. Observations show that the author often digresses from the objective delineation of Ivan Karamazov's figure and he focuses on the internal monologues and dialogues creating his psychological image.

Special focus is on the preservation of national and historical colour of the original in modern translation studies. Translator used full transliteration in the translation of national realia («jury» – «jury»), partial transliteration («man (мужик)» – «muzhyq (мұжық)»), assimilation («gentlemen» – «myrzalar (мырзалар)»), «sword» – «sap (сап)»).

The transfer of realia by the closest word on semantics in the Kazakh language did not accurately convey the meaning of noble ceremony associated with a sword in the latter case. Therefore, one ought to use the transliteration as far as possible at translation of culturally significant realia in the novel of Dostoyevsky «The Brothers Karamazov» that is characteristic of Realist literature of the 19th century.

Moreover, the internal image of a hero turns out to be more informative from the perspective of novel's philosophy. Such forms of psychological portrayal as letters and diaries are used to open the inner image of a hero. However, it is not enough for a narrator. He introduces a number of new literary devices into his works that have had great influence on the development of modernism in world literature. His characters find themselves in such situations as deep depression, psychological splitting, existential defamiliarization and these texts are characterized by active night fantasy of heroes, delirious states, mystical experiences, multidimensional allusions, spiritual revelations, and visions. Translator finds himself in some kind of extreme aesthetic situation at translation of complex monologues and dialogues that are stylistically multifaceted phenomenon that transmits spiritual catharsis of a hero who tragically undergoes his crime and through repentance comes to the truth in terms of strategy. Much intellectual work on the analysis of poetics of F.M. Dostoyevsky, penetration into the deep semantic levels of his texts' structures, spider-work on translation reconstruction of multidimensional interrelation of the general and the particular in the architectonics of works helped the translator to get out of this situation and successfully cope with his task.

The process of interrelation and interaction of literatures put forward new requirements for science to literary studies. Comparative literary studies, having become a separate science, studied the relations, similarities, contacts between literatures, writers, works, etc. For example, a well-known Slovak scientist D. Dyurishin in his work «Theory of the comparative study of literature» examines literary contacts as internal and external. If the translation is carried out as to get acquainted with works in another language, the translation in this case refers to the external literary contact and creative translation refers to internal literary contact [7, 103].

Thus, the translation of F.M. Dostoyevsky's works into the Kazakh language became a creative school for translators and, certainly, enriched the national literature in the field of complex artistic poetics. A question arises from the perspective of literary comparativistics about the reception of F.M. Dostoyevsky's creativity in Kazakh literature. Creative perception is one of the main categories of comparativistics. In general, translation is considered as one of the forms of reception. The

creativity of F.M. Dostoyevsky is considered as a unique and complex aesthetic phenomenon in Kazakh literature.

A well-known Kazakh writer A. Nurpeisov emphasizes the mystery of creativity of a Russian classic in this way: «There always used to be individuals in the history of mankind whose works no matter how much the next generation tried to estimate it is impossible to overestimate, whose mystery and depth are inexhaustible as the great nature is; if you unearth one mystery, another one appears. The creativity of F.M. Dostoyevsky stays as one of the few still not fully disclosed mysteries in our modern epoch». [8,5].

Conclusion. In the course of studying of conformity of poetics of the original and a translation of the novel «Brothers Karamazov» have been formulated following scientific positions:

– F.M. Dostoyevsky's creativity is a vivid example of fruitful communications in Kazakh and Russian literary relations;

– the portrait and landscape poetics in the novel «Brothers Karamazov» is in relations of adequate reproduction in a context of poetics of translation;

– semantic significant realities in the translated text are translated by ways of a full transliteration, a partial transliteration and transcription;

– N.S. Syzdykov – the translator who has brought the huge contribution to qualitative enrichment of the literary translation in Kazakhstan who has left his contribution in Kazakh translation work.

The translation of F.M. Dostoyevsky's works into the Kazakh language is a creative school for translators and has certainly enriched the National literature in the field of artistic craft. Among the translation into Kazakh, prevails the translation of the classic Russian literature. A nowadays complex study of the translated literature has a big value as the translated literature contributes in the enrichment of the spiritual ideology of the person.

References

- 1 Konrad N.I. (1966) *West and East. M.: Hl. edition of east literatures.* - 519 p. - the book
- 2 Kereyeva-Kanafiyeva K.Sh. (1976) *Russian-Kazakh literary relations. Almaty: Kazakhstan.* – 276 p. - the book
- 3 Dostoyevsky F.M. (1955) *The Idiot. Novel in four parts. M.: Fiction publisher.* – 661 p. - the book
4. Dostoyevsky F.M. (1983) *The Idiot. Novel in four parts /translation of N. Syzdykov. Almaty: Zhazushy.* – 616 p. - the book
5. Satybaldiyev A. (2008) *Word treasure. Astana: Audarma, 328 p.* - the book
6. Dostoyevsky F.M. (2004) *The Brothers Karamazov. Novel in four parts / translation of N. Syzdykov. Astana: Audarma.* – 757 p. (In Kazakh).- the book
7. Dyurishin D. (1980) *Theory of the comparative study of literature // Translation from the Slovak language. M.: Progress,* – 320 p.- the book
8. Nurpeisov A. (1971) *A word about Dostoyevsky // Zhuldyz.* — № 11. – 158 p. - article

МРПТИ:14.25.09

Қанатбек А.К.¹, Шаяхметова Д.Б.²

^{1,2}КазНПУ им.Абая

¹Магистрант 2 курса специальности 6М019 ИЯ:2 ИЯ

²к.п.н., ассоциированный профессор

Алматы, Казахстан

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ В КУРСЕ ДОМАШНЕГО ЧТЕНИЯ

Аннотация

Представленная статья направлена на решение проблемы, связанной с научно-теоретическими основами интеграции иностранного языка и зарубежной литературы в профильной школе. Данная интеграция предполагает включение в образовательный процесс объектов лингвокультурологической, лингвистической информации, общие теоретико-литературоведческие понятия, используемые при работе с художественным текстом на занятиях по домашнему чтению что, безусловно, приводит к высокому качеству обученности, способствует формированию подготовки студентов и полисистемному представлению о художественной литературе. В статье обоснована необходимость введения в структуру межкультурно-коммуникативной компетенции (помимо лингвистической, социолингвистической, дискурсивной, стратегической, социокультурной; социальной) литературоведческой компетенции как готовность и способность студентов владеть в единстве знаниями иностранного языка и литературы, оперировать общими понятиями и уметь интерпретировать объекты информации в художественном тексте. Впервые в методике иноязычного образования предпринята попытка введения методов литературоведения в общий контекст методов обучения таких как: культурно-исторический, сравнительно-исторический, социологический, психологический.

Ключевые слова: интегрированное обучение, профильная школа, методика иноязычного образования, зарубежная литература, межкультурно-коммуникативная компетенция, художественные тексты, методы обучения литературоведению, литературоведческая компетенция.

Қанатбек А.Қ.¹, Шаяхметова Д.Б.²

^{1 2} Абай атындағы ҚазҰПУ

¹БМ019 ШТ: 2ШТ мамандығының 2 курс магистранты

²п.ғ.к., қауымдастырылған профессоры

Алматы қ., Қазақстан

ҮЙДЕ ОҚУ КУРСЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІ МЕН ШЕТЕЛ ӘДЕБИЕТІН ИНТЕГРАЦИЯЛАНҒАН ОҚЫТУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Ұсынылған мақала бейіндік мектепте шет тілі мен шетел әдебиетін интеграциялаудың ғылыми-теориялық негіздерімен байланысты мәселені шешуге бағытталған. Бұл интеграция білім беру процесіне лингвомәдени, лингвистикалық ақпарат объектілерін, үйде оқу сабақтарында көркем мәтінмен жұмыс жасау кезінде қолданылатын жалпы теориялық және әдеби ұғымдарды қосуды қамтиды, бұл, әрине, оқытудың жоғары сапасына әкеледі, студенттердің дайындығын қалыптастыруға ықпал етеді және көркем әдебиет туралы полисистемалық идея. Мақалада мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілік құрылымына (лингвистикалық, әлеуметтік-лингвистикалық, дискурсивті, стратегиялық, әлеуметтік-мәдени; әлеуметтік) әдеби құзіреттілікті студенттердің шет тілі мен әдебиеті білімін бірлікте меңгеруге, жалпы ұғымдармен жұмыс істеуге және көркем мәтіндегі ақпарат объектілерін түсіндіре білуге дайындығы мен қабілеті ретінде енгізу қажеттілігі негізделген. Алғаш рет шет тілін оқыту әдістемесінде әдебиеттану әдістерін мәдени-тарихи,

салыстырмалы-тарихи, элеуметтанулық, психологиялық сияқты оқыту әдістерінің жалпы контекстіне енгізуге әрекет жасалды.

Түйін сөздер: интеграцияланған оқыту, бейіндік мектеп, шет тілін оқыту әдістемесі, шетел әдебиеті, мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілік, көркем мәтіндер, әдебиеттануды оқыту әдістері, әдебиеттану құзыреті.

Kanatbek A.K.¹, Shayakhmetova D.B.²

^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University

¹6M019 FL: 2 FL specialty 2 year MA students

²c.p.s., associate professor

Almaty, Kazakhstan

SCIENTIFIC AND THEORETICAL FEATURES OF INTEGRATED TEACHING OF ENGLISH AND FOREIGN LITERATURE IN THE COURSE OF HOME READING

Abstract

The presented article is aimed at solving the problem related to the scientific-theoretical foundations of the integrated teaching of a foreign language and foreign literature in the profile-oriented school. This integration involves the inclusion in the educational process of objects of lingua-culturological, linguistic information, general theoretical and literary concepts used when working with a literary text in home reading classes, which, of course, leads to a high quality of teaching, contributes to the formation of students' training and a polysystem view of fiction. The article substantiates the need to introduce into the structure of intercultural and communicative competence (in addition to linguistic, sociolinguistic, discursive, strategic, socio-cultural; social) literary competence as the readiness and ability of students to possess in unity knowledge of a foreign language and literature, to operate with general concepts and to be able to interpret objects of information in a literary text. For the first time in the methodology of foreign language education, an attempt is made to introduce the methods of literary studies into the general context of teaching methods such as: cultural-historical, comparative-historical, sociological, psychological.

Keywords: integrated education, profile-oriented school, methods of foreign language education, foreign literature, Intercultural communicative competence, literary texts, methods of teaching literature, literary competence.

Введение. Анализ проблем интегрированного обучения английскому языку и зарубежной литературе на старшем этапе профильной школы базируется на теориях межкультурной коммуникации, так как в них показано, формирование межкультурно-коммуникативной компетенции обучаемых, которое происходит как в интеллектуально-когнитивной области, так и в психологической и эмоциональной и затрагивает особенности феноменов «культура», «межкультурное общение», «диалог культур».

Для методики иноязычного образования наибольшее значение представляет сопоставительное изучение языка и культуры. Родная культура является аксиологическим фоном, на основе которого происходит восприятие и осознание элементов данной культуры в литературных источниках. Следовательно, изучение зарубежной литературы на занятиях по домашнему чтению должно раскрыть студентам сущность диалога культур в социокультурном контексте.

Изучение зарубежной литературы как источника новой культуры в сопоставлении с отечественной культурой следует признать одним из ведущих условий формирования межкультурно-коммуникативной компетенции студентов старших классов. Художественные тексты представляют собой совокупность разных типов знаний, в них отражены объекты

духовной и материальной действительности, а также отношения между автором и массовым реципиентом. Все эти явления могут стать предметом иноязычного общения обучаемых.

Обращение к проблеме интеграции, анализу ее части с очевидностью демонстрируют как многогранность, так и сложность этого процесса.

В настоящей статье акцент делается на выявление общей интегрированной части образовательных областей «иностранный язык» и «литература» и раскрытие ее сущности. В интегрированную часть входят общие теоретико-литературоведческие понятия: текст, язык, образ, речь, стилистические средства; художественный текст; анализ художественного текста.

Специфика художественной литературы позволяют выделить и раскрыть смысловой, эстетический, лингвокультурологический, лингвистический объекты информации в художественном тексте.

Смысловая информация представлена художественным воплощением личностного смысла, приданием ему художественной формы, что делает содержание произведения искусством. Раскрытие художественного замысла произведения оказывает на читателя воздействие, затрагивает человека до глубины души подобно самым важным событиям его жизни, настраивает сознание реципиента на восприятие данного конкретного содержания.

Изучение эстетической информации студентами способствует усвоению ими сведений о художественном произведении. Предметом познания и воссоздания становится жизнь в ее эстетических качествах: все адресовано человеческому зрению и слуху, материал художественных образов, слова с их фонетическим обликом имеют чувственный характер и апеллируют к его эстетическому восприятию. Художественное произведение, не воспринимающееся в качестве эстетической ценности, не выполняет своей задачи познания людьми самих себя, глубокое раскрытие сущности человека, его места в мире.

Лингвокультурологическая информация раскрывает знания о мире, адекватные знаниям носителя языка (автора текста). Студенты владеют запасом культурно-маркированной лексики и способами отражения фактов культуры вербальными и невербальными средствами, изучают мировые достижения культуры с учетом углубленного познания и уважения к родной культуре.

Лингвистическая информация охватывает, прежде всего, лексический состав, не имеющий эквивалентов в родном языке, и специфических для изучаемой культуры. Художественная речь включает в себя пласты, обращенные к внутреннему слуху читателя: интонационно-синтаксические, фонетические, ритмические.

Таким образом, **целью данной статьи** является научно-теоретические основы реализации подлинной интеграции иностранного языка и зарубежной литературы, включающей выделенные объекты информации, общие теоретико-литературоведческие понятия, используемые при работе с художественным текстом на занятиях по домашнему чтению что, безусловно, приводит к высокому качеству обученности, способствует формированию подготовки студентов и полисистемному представлению о художественной литературе.

Методы. Исходя из положений компетентностного подхода (J.van Ek, Trim L., 1993; Сафонова В.В., 1996; Бим И.Л., 2001; Bennet M.,1988; Вуган М., 1997; Гальскова Н.Д, 2007; Елизарова Г.В., 2005) целью иноязычного образования является формирование межкультурно-коммуникативной компетенции как готовности и способности студентов осуществлять межкультурное общение [1-7]. **Структуру межкультурно-коммуникативной компетенции** составляют: **лингвистическая, социолингвистическая, дискурсивная, стратегическая, социокультурная; социальная.** Необходимо рассмотреть данные компетенции более подробно с целью выявления содержательной специфики, которая составляет основу технологии интегрированного обучения иностранному языку и литературе.

Лингвистическая компетенция признается наиболее важным компонентом коммуникативного умения. Лингвистическая компетенция - это способность и готовность обучаемых анализировать построение художественного текста как с точки зрения соответствия грамматическим, лексическим, фонетическим законам иностранного языка, так и построение его с точки зрения литературы. Лингвистическая компетенция предполагает овладение студентами лексико-грамматическими знаниями на иностранном языке, фоновой лексикой, реалиями, характерными для используемых в процессе чтения аутентичных художественных текстов, безэквивалентной лексикой и способами передачи ее на родном языке. Например, перевод литературного произведения должен стать не механическим переводом слов и фраз с одного языка на другой, а поиском адекватных образных средств, языковых параллелей, вызывающих сходные эмоции. Работа над переводимым текстом на занятиях по домашнему чтению может наглядно продемонстрировать студенту процесс создания и воздействия художественного образа. В то же время, если студент будет постоянно тренироваться в анализе эпитетов и логических определений, сравнений, метафор, метонимий, эллипсов, умолчаний, инверсий, олицетворений, сильных и слабых позиций слова в художественном тексте, он поймет законы художественного языка, научится уважать силу и красоту иностранного и родного слова. Интерес для обучаемых представляют лексико-фразеологические средства, т.е. подбор слов и словосочетаний, имеющих разное происхождение и эмоциональное «звучание». К лексико-фразеологическим единицам примыкают морфологические (собственно грамматические) явления языка; речевая семантика: переносные значения слов, иносказания, тропы, прежде всего - метафоры и метонимии, главные источники поэтичности и образности, воссоздающие словесные ассоциации, которыми богата речевая деятельность народа и общества. Художественные произведения обращены к слуховому восприятию читателей, следовательно, художественно значима фонетическая сторона произведений.

Излюбленный писателем тип фразы, чередование предложений разного рода, отклонения от синтаксического «стереотипа» эмоционально нейтральной речи (инверсии, повторы, риторические вопросы, восклицания, обращения) - весь этот материал представлен для анализа на занятиях по домашнему чтению и формирования лингвистической компетенции студентов.

Социолингвистическая компетенция предполагает готовность и способность обучаемых владеть знаниями о национально-культурной специфике и правилах речевого этикета, о культурноисторических событиях, о международных контактах, общественных движениях, о молодежной субкультуре, выдающихся деятелях науки и искусства, их вкладе в мировую культуру. Художественный текст, как известно, напрямую связан с определенной концептуальной системой и предстает перед читающим как переработка реальной действительности, "пересказ мира", в терминах Г. Вейнриха, и, по сути дела, как новая действительность, находящаяся в сложных отношениях с реальным миром. Например, речевое поведение партнеров по общению в художественном произведении определяется в соответствии с нормами и установками, принятыми в данной культуре и обществе. На занятиях по домашнему чтению предлагается использование литературных произведений с разнообразными жанрами, в которых показано социолингвистическое своеобразие народа.

Дискурсивная компетенция тесно связана с лингвистической и выделена в отдельный компонент, так как такие составляющие коммуникативного умения, как структурирование и логика построения связных высказываний (текстов) в устной и письменной речи, заслуживают особого внимания. Под дискурсивной компетенцией понимается готовность и способность обучаемых использовать определенную стратегию для соответствующих и подходящих лексических, грамматических явлений, а также литературных приемов в построении и составлении высказываний. Работа с литературно-художественными текстами становится намного эффективней, если студенты легко

ориентируются в структуре художественного текста, умеют делить его на связные по смыслу части, устанавливая связи между этими частями, извлекать основную и дополнительную информацию. Речевая деятельность студентов в диалогах, монологах, дискуссиях подразумевает умения обучаемых высказать и объяснить свою точку зрения, поддержать и критически высказаться по поводу точки зрения собеседника, увидеть особенность расстановки действующих лиц, композицию сюжета. Для формирования дискурсивной компетенции важно не только овладение соответствующими сведениями, но и умениями оперировать в процессе межличностного, межкультурного общения, а также умениями представлять свою или изучаемую страну, ее вклад в мировую культуру через литературу.

Стратегическая компетенция предполагает готовность и способность обучаемых выбирать «курс действий, направленных на решение задачи, которую он ставит сам себе или которую ему приходится решать» [8]. Студент должен уметь преодолевать дефицит своих иноязычных знаний, уметь выбрать слово или при незнании заменить его синонимом, описанием понятия или парафразом, уметь переконструировать свое высказывание, уметь использовать мимику и жесты, уметь обратиться к партнеру за помощью, с просьбой, уметь выработать собственную стратегию для работы с аутентичным художественным текстом: чтение с полным пониманием, с пониманием общего содержания, с пониманием деталей.

Социокультурная компетенция рассматривается как аспект коммуникативной способности, включающий в себя такие специфические черты общества и культуры, которые обнаруживаются в коммуникативном поведении членов этого общества [9]. Социокультурная компетенция - это способность сравнивать соизучаемые лингвокультурные общности, интерпретировать межкультурные различия и адекватно действовать в ситуациях нарушения межкультурного взаимодействия [10]. Социокультурная компетенция пронизывает все компоненты коммуникативной компетенции, и особенно социолингвистическую и социальную, поскольку выбор регистра высказывания, стратегий восполнения информационных пробелов будет бессмысленным без адекватной интерпретации того, что происходит в конкретной ситуации в инокультурной среде, без владения социальными и культурными правилами поведения и общения. Исходя из того, что социокультурный компонент содержания обучения иностранному языку включает в себя средства социокоммуникации, национальную ментальность и национальное достояние [11], в рамки социокультурной компетенции попадает исторический компонент межкультурного обучения, оценивающий исторические события и лица в разных странах, изображенных на страницах художественного произведения.

Поскольку литература участвует в обогащении нравственности и духовности, выявляет внутренний мир человека и народа, художественный текст при этом является средством познания культуры и национальных особенностей. Именно в художественных текстах встречается нетрадиционное описание природы, взаимоотношения человека с природой. Историческое развитие стран изучаемого языка освещается автором произведения с различных точек зрения. Порой не совсем известные политические события в художественном тексте связаны с судьбой героев и воспринимаются обучаемыми более осознанно.

Социальная компетенция - это готовность и способность устанавливать отношения между речевыми партнерами (социальные, эмоциональные), внешними условиями (время, место, количество речевых партнеров и т.п.), определять речевое поведение партнеров по общению в соответствии с нормами и установками, принятыми в данной культуре и обществе, которые могут существенно отличаться от родной культуры студентов. Социолингвистическая и социальная компетенции связаны с эстетическим компонентом межкультурного обучения, который включает в себя культурные различия в манере держать себя, а также качества, особо ценные в данном обществе и связанные с этим модели поведения, описанные в художественном произведении.

К вышеперечисленным компетенциям следует добавить учебную компетенцию.

Учебная компетенция предполагает готовность и способность студента рационально организовывать учебную деятельность. Формирование учебных умений необходимо для становления у студентов рационального стиля учебной деятельности. Эти умения классифицированы по признаку нормативность/ индивидуальность учебных действий [12].

Говоря о целях обучения иностранному языку в рамках интегрированного обучения, представляется необходимым ввести понятие литературоведческой компетенции.

А.И. Домашнев подчеркивает, что методика работы на занятиях по домашнему чтению на 2 курсе призвана «развивать одновременно целый комплекс умений беспереводного чтения серьезных оригинальных произведений, проникновения в идейное содержание, литературную эпоху и особенности жанра произведения...» [13, с. 148].

Анализируя требования, выдвинутые Домашневым А.И. к литературоведческой подготовке, мы пришли к выводу, что эти требования к знаниям, умениям и навыкам обучающихся по существу могут составить в современных терминах литературоведческую компетенцию. Поэтому мы взяли на себя смелость ввести такую компетенцию и дать ее описание.

Литературоведческая компетенция предполагает готовность и способность студентов владеть в единстве знаниями иностранного языка и литературы, оперировать общими понятиями и уметь интерпретировать объекты информации в художественном тексте. Литературоведческая компетенция предполагает знания современной и классической литературы на иностранном языке, эстетического содержания и композиционных особенностей изучаемого произведения, его художественных достоинств, выразительных средств и индивидуальных особенностей стиля автора. Формирование литературоведческой компетенции должно обеспечиваться на занятиях по домашнему чтению, в курсах истории литературы, стилистики. Литературоведческая компетенция включает умение выразить эмоционально-чувственное отношение к жизни, гражданскую позицию, которое помогает анализировать текст.

Формирование литературоведческой компетенции на занятиях по домашнему чтению предполагает использование следующих методов обучения в процессе чтения, понимания и интерпретации художественного текста: **информациивно-рецептивный, репродуктивный, метод проблемного изложения, эвристический, исследовательский.**

Информациивно-рецептивный метод. Информация рассматривается как универсальная субстанция, пронизывающая все сферы человеческой деятельности, в том числе и образования. Именно информация служит проводником знаний и мнений, инструментом общения, взаимопонимания и сотрудничества, утверждения стереотипов мышления и поведения. Генерирование, обработка и передача информации являются фундаментальными источниками преподавания. Информационные ресурсы литературы неисчерпаемы, о чем мы писали в 1.3. Задача преподавателя заключается в нахождении информации и привлечении студентов к ее извлечению, восприятию, осмыслению и запоминанию.

Интегрированное обучение основано на аутентичных художественных текстах различных жанров, на примере которых студенты знакомятся с особенностями построения данных типов текстов, способами передачи информации автором. Осознание явлений языка и культуры позволяет студентам интерпретировать замысел автора, коммуникативные намерения литературных героев.

Репродуктивный метод. Творческая репродукция связана с расширением, сужением, преобразованием, обобщением, т.е. с целым рядом мысленных операций. Трудность обучения по репродуктивному методу заключается в том, что студент должен думать прежде всего о содержательной стороне речи. Однако присутствие художественного текста значительно облегчает преодоление этой трудности, так как в нем содержательная сторона

представлена нетипично, ярко, образно. Студент приобретает способность готовить высказывание по образцу, заменяя отдельные его элементы, и излагать свои мысли, лишь иногда переключая свое внимание на форму изложения. Репродуктивный метод проявляется в воспроизведении материала из художественного текста, беседы, опыта решения коммуникативных ситуаций.

Метод проблемного изложения заключается в формулировке проблемы и извлечении из художественного текста максимального количества информации, что расширяет фоновые знания обучаемых и способствует реализации познавательных, развивающих и воспитательных аспектов культуры. Интегрированное обучение должно быть проблемно- тематическим и проблемно-ситуативным, учитывать сферу интересов, желаний и потребностей обучаемых. Сущность метода проблемного изложения заключается в том, что с его помощью преподаватель знакомит студентов с несовпадением обычаев, традиций, правил быта стран изучаемых языков, анализирует конфликты, которые могут возникнуть в межкультурном общении, прогнозирует барьеры взаимопонимания, связанные с неверно использованным словом или жестом. Проблемное изложение может быть реализовано в двух видах: 1) формулирование культурно- окрашенной ситуации; 2) обобщение результатов исследования социокультурного содержания.

Суть **эвристического метода** заключается в том, чтобы преподаватель предлагал студентам не готовые знания, а мотивировал их на самостоятельное нахождение ответов и решений. В художественном произведении в качестве значимых объектов выступают смыслы, эстетические ценности, лингвострановедческие реалии. Самостоятельно изобретенным продуктом деятельности студента может стать гипотеза, эссе, перевод, перечень вопросов, анализ языковых единиц и т.д. Такие продукты сравниваются с подобными продуктами преподавателя или других студентов, и выводится определенное заключение. Происходит переосмысление своего результата, а в случае необходимости его достраивание и видоизменение.

Формами проявления эвристического метода являются: эвристическая беседа, решение эвристической задачи, самостоятельное изучение учебной и научной литературы и осуществление поиска, анализа необходимых сведений.

Исследовательский метод. Сущность исследовательского метода состоит в том, что преподаватель разрабатывает и предлагает студентам проблемные лингвистические, социокультурные, лингвокультурологические задачи и контролирует ход их решения. Исследовать можно все: слово с точки зрения значения и специфики значения, употребления, грамматической, фонетической, орфографической формы; словосочетание, предложение, микро- и макротекст. Исследовательский метод выполняет ряд специфических функций: 1) формирует умения творческой деятельности; 2) организует творческое усвоение знаний, т.е. учит применять известные знания для решения проблемных задач и добывать новые в результате такого решения; 3) обеспечивает овладение методологией и методикой научного исследования по лингвистике, литературоведению; 4) формирует познавательную направленность личности учителя, творческое отношение к профессиональной деятельности [14].

Имея дело с высоким искусством, каковым является литература, нельзя не воспользоваться методами науки литературоведения. Из всего многообразия таких методов мы выбрали четыре: **культурно-исторический, сравнительно- исторический, социологический, психологический.** Кратко опишем их.

Культурно-исторический метод. Реализация культурно-исторического метода в нашем исследовании предполагает рассмотрение литературы как запечатления духа народа в разные этапы его исторической жизни, поскольку поиски общих причин появления произведения порождают его трактовку не только как создания биографического автора, но как документа эпохи. Выдвигая на первые роли общественный кругозор, интуицию

исследователя, культурно-исторический метод служит способом изучения сложнейших явлений литературы и языка.

Примером могут служить следующие виды заданий: Какие события в художественном произведении раскрывают особенности народа, эпохи? - Как рассматривается автором понятие «души»? Как автор раскрывает духовную общность народа? Отражен ли в тексте национальный характер, национальный менталитет? Каким образом? Что помогает автору раскрыть национальный характер, национальный менталитет? Какие внешние, внутренние обстоятельства меняют характер героев?

Сравнительно-исторический метод. Каждая нация, каждая литература принимает участие в поступательном движении человеческого рода, отражая национальную картину мира. По ходу развития возникают скрещивания, смешения различных стилей, диалектов. Новые способы представлений присоединяются к уже существующим, а чужие наречия воспринимаются в качестве формул в целом. Попадая в новый контекст, воспринятое начинает переосмысливаться и жить по другим законам, т.е. происходит сопоставление внутренних миров, выраженных в литературных произведениях.

Социологический метод. Социологический метод реализуется через выделение в произведении исторических тенденций, социально обусловленных моментов, изображения действий экономических и политических законов, характеров, тесно связанных с общественной атмосферой. Реализация данного метода также осуществляется при рецепции произведения различными группами (слоями, сословиями, классами) читателей.

Примерами заданий и упражнений в интегрированном обучении являются:

- Какое событие в произведении «Tess of the D'Urberville» Вас поразило больше всего? Почему?
- Какие исторические события, экономические, политические законы были затронуты автором в произведении "Tess of the D'Urberville"?
- С какой целью автор использовал данный прием в художественном произведении?
- Понравилось ли Вам произведение "Tess of the D'Urberville"? Чем?

Психологический метод. Реализация психологического метода в данном исследовании позволяет обратиться ко всей психике в целом, и, прежде всего, к глубинам бессознательного, к поискам противоборствующих мотивировок поведения человека. Категоричность оценок, идентификация автора с персонажем во многом снимают возможность видеть в художественном произведении эстетический объект, лишают образ многозначности, составляющей тайну и обаяние художественной литературы.

Примерами заданий являются:

- Какие мы видим биографические черты автора в произведении «Tess of the D'Urberville»? Почему?
- Как автор относится к своим героям? В чем это выражается?
- Как автор описывает психологический конфликт в произведении «Tess of the D'Urberville»?
- Что автор хотел сказать и не сказал в произведении «Tess of the D'Urberville»?
- Как вы понимаете жесты героев произведения «Tess of the D'Urberville»?
- Какими средствами автор передает душевное состояние героя?

Результаты. Рассмотренные компоненты методической системы составляют основу учебно-воспитательного процесса, который также нуждается в экспликации. Поскольку художественное произведение написано таким образом, чтобы так или иначе воздействовать на читателя, воспитывающую сторону художественного произведения мы рассматриваем в плане возможного диалога с самим собой и автором. В диалоге с автором читатель стремится понять личность автора, духовно обогащается опытом другого человека и выражает себя. При этом деятельность читателя связана с его духовной активностью в постижении, осознании, обнаруживании скрытого смысла бытия и понимания человека. Таким образом,

учебная деятельность студента представляет собой многокомпонентное строение, в которое включается учебная мотивация, учебные задачи, учебные предметные и контрольные действия, оценка и самооценка. Каждый из этих компонентов выступает для преподавателя в качестве объекта организации и управления. Прежде всего, следует отметить, что основой организации учебного процесса является личностно-деятельностный подход, который предполагает субъектно-объектное равнопартнерское учебное сотрудничество преподавателя и студентов в совместном дидактически организованном преподавателем решении учебных коммуникативно-познавательных задач. В этом случае студент ощущает свою ответственность за процесс приобретения знаний и его результат. Процесс приобретения знаний осуществляется самими студентами в ходе выполнения учебных задач по поиску и анализу необходимой для осмысления информации художественного текста. Данные задания выполняются как в режиме индивидуальной работы, так и в режиме партнерской работы. Партнерские групповые формы работы также используются при оценке результатов выполнения, например, проектных заданий. Индивидуальная работа студентов с разнообразными видами словарей, литературоведческими справочниками, энциклопедиями, с учебниками по литературоведению и различными художественными произведениями является чрезвычайно важной, поскольку она вырабатывает умения нахождения, выбора и критического осмысления интересующей информации, а также умение использовать эту информацию в различных видах и формах работы.

Таким образом, в настоящей статье описаны научно-теоретические предпосылки интегрированного сообщения знаний, усвоения понятий и овладения умениями и навыками в области английского языка и литературы в профильной школе.

Заключение. Целью обучения иностранному языку в профильной школе является формирование межкультурно-коммуникативной компетенции как готовности и способности студентов осуществлять межкультурное общение. Структуру межкультурно-коммуникативной компетенции составляют: лингвистическая, социолингвистическая, дискурсивная, стратегическая, социокультурная социальная, учебная компетенции.

В интегрированном обучении формируются способности студентов в нахождении адекватных стратегий для понимания и интерпретации художественного произведения, способности в восприятии фактов, героев, окружения, отношений, намерений, что, безусловно, влияет на выбор лингвистических средств и форм общения, на совершенствование учебной компетенции обучаемых.

В статье обоснована необходимость введения в структуру межкультурно-коммуникативной компетенции литературоведческой компетенции как готовности и способности студентов владеть в единстве знаниями иностранного языка и литературы, оперировать общими понятиями и уметь интерпретировать объекты информации в художественном тексте. Перечень знаний и умений, входящих в литературоведческую компетенцию, в старших классах профильной школы ограничен, однако владение знаниями и умениями иностранного языка и зарубежной литературы в интегрированном виде обеспечит учебный процесс аутентичным содержанием, приучит студентов воспринимать художественные произведения стран изучаемого языка и родную литературу как искусство, умело анализировать явления языка и литературы, расширит их образование.

При определении методов обучения мы исходили из того факта, что в известную классическую систему методов - информационно-рецептивный, репродуктивный, эвристический, исследовательский методы, метод проблемного изложения - следует включить и методы литературоведения: биографический, культурно- исторический, социологический, психологический. Совокупность этих методов обеспечивает объемность и многоплановость интегрированного обучения.

Впервые в методике иноязычного образования предпринято введение методов литературоведения в общий контекст методов обучения.

Культурно-исторический метод нацеливает на рассмотрение литературы как исторического развития духа народа на разных этапах его существования. В этом случае художественное произведение является документом эпохи. Жизненная правда как особенность художественного произведения вносит новизну как в процесс восприятия содержания читаемого, так и в процесс преподавания.

Список использованной литературы:

1. Ek, J. A. van. *Objectives for Foreign Language Learning [Текст] / J. A. van Ek. - Strasbourg : Council of Europe Press. - Vol 1. - 1986. - 75 p.*
2. Сафонова, В. В. *Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизации [Текст] / В. В. Сафонова. - Воронеж: Истоки, 1996. - 237с.*
3. Бим, И.Л. *Компетентностный подход к образованию и обучению иностранным языкам [Текст] / И.Л. Бим // Компетенции в образовании: сб. науч. трудов / Под ред. А.В. Хуторского. - М. : НВИ «ИНЭК», 2007. - С. 156-163.*
4. Bennett, M.J. *Intercultural communication: a current perspective [Текст] / M.J. Bennet I I Basic concepts of intercultural communication. Selected readings / M.J, Bennett. - Intercultural Press, Inc., 1988. - P. 1-34.*
5. Byram, M. *Cultural studies in foreign language education [Текст] / M. Byram. - Clevedon : Multilingual Matters Ltd., 1989. - 165 p.*
6. Гальскова, Н.Д. *Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. лингв, ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений [Текст] / Н.Д. Гальскова, Н.И.Гез. — 4-е изд., стер. - М. : Издательский центр «Академия», 2007. - 336 с.*
7. Елизарова, Г. В. *Культура и обучение иностранным языкам [Текст] / Г. В. Елизарова. - СПб.: КАРО, 2005. - 352 с.*
8. *Common European Framework of Reference [Электронный ресурс]. - Режим доступа : // http://www.coe.int/tyd4/linguistic/CADRE_EN.asp.*
9. Полушина, Л. Н. *Текстотека учебника как основа формирования социокультурной компетенции [Текст]: автореф. дис. ...канд. пед. наук / Л. Н. Полушина. - М., 1995. - 22 с.*
10. Сафонова, В.В. *Культуроведение в системе современного языкового образования [Текст] / В.В. Сафонова. - Иностранные языки в школе. - 2001.-№3.- С. 17-23.*
11. Сысоев, П. В. *Социокультурный компонент содержания обучения американскому варианту английского языка [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / П. В. Сысоев. - Тамбов, 1999. - 16 с.*
12. Тарева, Е. Г. *Концепция интеграции учебных дисциплин в ИГЛУ [Текст] / Е. Г. Тарева, В. А. Шерстеникина. - Иркутск: ИГЛУ, 2003. - 12 с.*
13. Домашнев, А. И. *Методика преподавания немецкого языка в педагогическом вузе [Текст] / А.И. Домашнев, К.Г. Вазбуцкая, Н.Н. Зыкова и др. - М.: Просвещение, 1983. — 224 с.*
14. Языкова, Н. В. *Социокультурное содержание обучения иностранным языкам в языковом вузе [Текст] / Н. В. Языкова // Проблемы вербальной коммуникации и представления знаний: материалы всероссийской конференции (15-17 сентября 1998 г.). - Иркутск, 1998. - С. 208-209.*

Илимбай Р.Б.¹

¹Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университетінің аға оқытушысы Алматы, Қазақстан, rizabek007@mail.ru

ӘҺЛҮС-СУННЕТ УӘЛ-ЖАМАҒАТ СЕНІМІ БОЙЫНША АЛЛАНЫ ЖҰМАҚТА КӨРУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Құран мен сүннетте Алла Тағаланы жұмақ иелері көре алатындығына нақты келген. Алайда Алла Тағала ешнәрсеге ұқсамағандықтан жаратылыс кейпінде болмайды. Көру белгілі бір бағытта не мекенде болмайды. Алла мен пенделерінің арасында арақашықтық та болмайды. Біздің санамызда нақты бір бейне қалыптаспайды. Жәннәт иелерінің Алланы көрулері (толыққанды) қамтусыз әрі кейіпсіз жүзеге асады. Бұл жайтты Алланың ілімімен әрім қалауымен түсіндіруге болады деп білеміз. Түсіндірмесі мен мағынасына терең бойламаймыз, оны өзімізше түсіндірмейміз және бұған байланысты ойымызға ерік бермейміз. Өзін Алла Тағалаға және Оның ең мақтаулы Елшісіне толық тапсырмағанша және анық емес нәрсені білетіндерден сұрамағанша ешкім өз дінінде, аман қала алмайды.

Түйін сөздер: жұмақ, ілім, арақашық, пайғамбар, көру.

Илимбай Р.Б.¹

¹Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак, старший преподаватель, Алматы, Казахстан, rizabek007@mail.ru

ВИДЕНИЕ АЛЛАХА В РАЮ У АХЛЮ-СУННА УАЛЬ ДЖАМА'

Аннотация

В Коране и Сунне твердо установлено, что обитатели Рая смогут лицезреть Всевышнего Аллаха. Однако видимость Всевышнего Аллаха не такая, как видимость сотворенных существ. В видимом положении Аллах не будет находиться в каком-то определенном месте или направлении. Между видящим и видимым не будет расстояния или противостояния. В нашем сознании не образуется никакого конкретного образа. Люди Рая видят Бога (полностью) без содержания и без формы. Мы знаем, что это можно объяснить учениями Бога и волей Бога. Мы не вникаем в толкование и значение, мы не интерпретируем его самостоятельно и не даем волю своим мыслям в этом отношении. Никто не может выжить в своей религии, пока он полностью не подчинится Аллаху и Его славнейшему Посланнику и не попросит тех, кто знает неизвестное.

Ключевые слова: рай, учение, расстояние, пророк, видение.

Ilimbai R.B.¹

¹Egyptian university of islamic culture Nur-Mubarak, senior lecturer, Almaty, Kazakhstan, rizabek007@mail.ru

ALLAH'S VISION IN PARADISE AT AHLU-SUNNA WAL JAMA '

Abstract

It is firmly established in the Quran and Sunnah that the inhabitants of Paradise will be able to contemplate Allah Almighty. However, the appearance of Allah Almighty is not the same as the appearance of created beings. In a visible position, Allah will not be in any particular place or direction. There will be no distance or opposition between the seer and the seen. No specific image is formed in our minds. The people of Paradise see God (completely) without content and without form. We know that this can be explained by the teachings of God and the will of God. We do not delve into the interpretation and meaning, we do not interpret it ourselves and do not give free rein to our thoughts in this regard. No one can survive in his religion until he completely obeys Allah and His most glorious Messenger and asks those who know the unknown.

Keywords: paradise, teaching, distance, prophet, seeing

الرؤية لغة: النظر بالعين أو بالقلب. قال العلامة الزبيدي في "تاج العروس": إدراك المرئي، وذلك أضرب بحسب قوى النفس: الأول: النظر بالعين التي هي الحاسة، وما يجري مجراها، ومن الأخير قوله تعالى: ﴿وَقُلْ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ﴾ فإنه مما أجري مجرى الرؤية بالحاسة، فإن الحاسة لا تصح على الله تعالى، وعلى ذلك قوله: ﴿يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْهُمْ﴾، والثاني: بالوهم والتخيل؛ نحو: أرى أن زيداً منطلق. والثالث: بالتفكر؛ نحو: ﴿إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ﴾. والرابع: بالقلب، أي: بالعقل، وعلى ذلك قوله تعالى: ﴿مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى﴾، وعلى ذلك قوله: ﴿وَلَقَدْ رَأَهُ نَزْلَةً أُخْرَى﴾.

وقد اختلف المتكلمون في تحديد معنى الرؤية، والذي عليه أهل السنة والجماعة أنها: قوة يجعلها الله تعالى في خلقه، لا يشترط فيها اتصال الأشعة، ولا مقابلة المرئي ولا غير ذلك، فإن الرؤية نوع من الإدراك يخلقه الله تعالى متى شاء ولأي شيء شاء. ومسألة رؤية الله تعالى من المسائل التي وقع فيها الخلاف بين أهل السنة والجماعة من الأشاعرة والماتريدية، وبين غيرهم من الفرق الإسلامية الأخرى؛ كالمعتزلة والشيعة والإباضية. أما أهل السنة فقد أجمعوا على أن رؤية الله تعالى مما يدخل في الممكنات، وأن العقل لا يحيل رؤية العباد لربهم، وهي من المسائل التي لا يُعد الخلاف فيها مستوجباً للكفر والردة، وإن كانت مخالفة أهل السنة والجماعة تستوجب الفسق والجنوح عن الحق. والنافون للرؤية قالوا: إن الرؤية هي انطباع صورة المرئي في الحدقة، ومن شرط ذلك انحصار المرئي في جهة معينة من المكان حتى يمكن اتجاه الحدقة إليه، ومن المعلوم أن الله ليس جسماً ولا تحده جهة من الجهات، وبذلك يكون مرادهم من الرؤية هو المعنى الحاصل بين المخلوقات الذي يلزم منه اشتراط وجود الجهة والمقابلة وغير ذلك من الأمور التي تستدعي التشبيه الذي ينزه عنه الله عز وجل. أما الكرامية والمجسمة، فإنهم جوزوا رؤيته تعالى بالمواجهة؛ لا اعتقادهم كونه تعالى في الجهة والمكان، وهذا مخالف لما عليه اعتقاد المسلمين قاطبة.

ومذهب الأشاعرة أنه لا تلازم بين الرؤية والتشبيه، فيثبتون رؤية الله لكن ليست كرويتنا للأشياء في الدنيا، فإن الكيفية التي تحصل الرؤية بها اليوم ليست إلا كيفية من كفيات كثيرة، كان الله عز وجل ولا يزال قادراً على ربط حقيقة الرؤية بما شاء منها، وقد جرت العادة في رؤية بعضنا لبعض -أي: ما يقع بين الحوادث والممكنات- من حصول مقدمات يترتب عليها انطباع صورة المرئي في حدقة الرائي، وذلك بأن يكون المرئي في مقابلة الرائي مقابلة مكانية، وأن يكون البعد بين الرائي والمرئي مسافة معينة تقدر بحسب قدرة البصر قوة وضعفاً، ومن ثم فيحدث ارتسام صورة المرئي في سطح عين الرائي، أو خروج شعاع من عين الرائي يقع على المرئي، وما كل ذلك إلا على جهة الاتفاق العادي، لا على سبيل الاشتراط العقلي، فالله سبحانه وتعالى قادر على خلق صورة الشيء بدون هذه المقدمات، فليست هذه المقدمات شرطاً عقلياً لا يجوز تخلفه، بل هي عبارة عن ترتيبات عادية تحصل بإرادة من الله تعالى، ولو شاء الله عز وجل ألا يجعلها كذلك لفعل. يقول الشيخ محمد الحسيني الظواهري في "التحقيق التام في علم الكلام" والمراد بالرؤية التي ندعي جوازها: الحالة التي يجدها الإنسان حين أن يرى الشيء بعد علمه به، فإنه يدرك تفرقة بين الحالتين، وتلك التفرقة ليس مرجعها ارتسام صورة المرئي في العين، أو اتصال شعاع خارج من العين إلى المرئي عند المواجهة، بل هي حالة أخرى مغايرة للعلم يمكن حصولها من غير ارتسام صورة وخروج شعاع يخلقها الله تعالى في الحي، ولا تشترط بضوء ولا مقابلة ولا غيرهما من الشرائط

فرؤية الله تعالى في الآخرة معناها: انكشافه لعباده المؤمنين في الآخرة انكشافاً تاماً، ولا يلزم من رؤيته تعالى إثبات جهة تعالى الله عن ذلك علواً كبيراً- بل يراه المؤمنون لا في جهة كما يعلمون أنه لا في جهة، يقول الدكتور محمد البوطي في "كبرى اليقينيات الكونية": على الرغم من أن الله تعالى ليس جسماً ولا هو متحيز في جهة من الجهات، فإن من الممكن أن ينكشف لعباده انكشاف القمر ليلة البدر كما ورد في الأحاديث الصحيحة، وأن يروا ذاته رؤية حقيقية لا شبهة فيها، وستحصل هذه الرؤية إن شاء الله بدون الشرائط التي لا بد منها للرؤية. وقد استدلت أهل السنة على إمكان رؤية الله في الآخرة بالكتاب والسنة والإجماع: أما استدلالهم بالقرآن فبعدة آيات: أولاً: قوله تعالى: ﴿وَجُودَهُ يُؤْمِنُ نَاصِرَةً ﴿١٠٦﴾ إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً﴾. وجه الدلالة: أن النظر إما أن يكون عبارة عن الرؤية بالمعنى المراد عند أهل السنة، أو عن تقليب الحدقة نحو المرئي طلباً لرؤيته. والأول هو المطلوب، والثاني تعذر حمله على ظاهره؛ لأن تقليب الحدقة إلى المرئي يستلزم أن يكون في الجهة والمكان، فيحمل النظر على الرؤية التي هي كالمسبب للنظر بالمعنى الثاني، وإطلاق السبب وإرادة المسبب من وجوه المجاز البليغة اهـ. راجع: "التحقيق التام في علم الكلام". ثانياً: قوله تعالى: ﴿كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ﴾. وجه الدلالة: أنه تعالى أخبر عن الكفار على سبيل الوعيد في هذه الآية أنهم لا يرونه؛ عقوبة لهم، وذلك يدل على أن المؤمنين يومئذ غير محجوبين عن ربهم، وإلا لم يكن في الإخبار عن الكفار على سبيل الوعيد بهذا التعبير فائدة.

ثالثاً: قوله تعالى: ﴿لَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾. فإن الحسنى: هي الجنة، والزيادة: هي النظر لوجهه الكريم كما قال جمهور المفسرين. راجع: "تفسير الألوسي" ويدعم هذا التفسير ما روي عن صهيب رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وآله سلم قال: «إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ: يُقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ نُبَيِّضْ وَجُوهَنَا؟ أَلَمْ تَدْخُلْنَا الْجَنَّةَ، وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ، فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ» رواه مسلم في "صحيحه". رابعاً: قوله تعالى: ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرَ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَاكَ وَلَكِنْ نُنظِرُ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرَاكَ فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴾. والاستدلال من هذه الآية من وجهين: الأول: أن موسى عليه السلام سأل ربه الرؤية، فلو استحالت الرؤية لكان سؤال موسى عليه السلام جهلاً أو عبثاً؛ لأنه نبي يعلم ما يجب في حق الله وما يستحيل وما يجوز، إذ لا يجوز على أحد من الأنبياء الجهل بشيء من أحكام الألوهية، ولكن لما سألها موسى عليه الصلاة والسلام دل على أنها جائزة.

والثاني: أن رؤية الله تعالى معلقة على أمر ممكن، فإنه سبحانه وتعالى علق الرؤية باستقرار الجبل حال تجليه تعالى له، وهو أمر ممكن في نفسه ضرورة؛ لأن استقرار الجبل من حيث هو ممكن، وكل ما علق على الممكن لا يكون إلا ممكناً، فيكون المعلق باستقراره أيضاً ممكناً، فالرؤية ممكنة. واستدلوا على جواز الرؤية بأحاديث: أولاً: عن جرير بن عبد الله رضي الله عنه قال: كنا عند النبي صلى الله عليه وآله سلم فنظر إلى القمر ليلة، يعني البدر، فقال: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبِّكُمْ كَمَا تَرُونَ هَذَا الْقَمَرَ، لَا تَضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَىٰ صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا» ثُمَّ قَرَأَ: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾ «متفق عليه». ثانياً: وعنه أيضاً قال: قال النبي صلى الله عليه وآله وسلم: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبِّكُمْ عَيْنًا» رواه البخاري في "صحيحه" ووجه الدلالة من الحديثين واضح؛ قال العلامة ابن القيم في "حادي الأرواح": وأما الأحاديث عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم وأصحابه الدالة على الرؤية فمتواترة، رواها عنه أبو بكر الصديق، وأبو هريرة، وأبو سعيد الخدري، وجرير بن عبد الله البجلي، وصهيب بن سنان الرومي، وعبد الله بن مسعود الهذلي، وعلي بن أبي طالب، وأبو موسى الأشعري، وعدي بن حاتم الطائي، وأنس بن مالك الأنصاري، وبريدة بن الحصيب الأسلمي، وأبو رزين العقيلي، وجابر بن عبد الله الأنصاري، وأبو أمامة الباهلي، وزيد بن ثابت، وعمار بن ياسر، وعائشة أم المؤمنين، وعبد الله بن عمر، وعمارة بن ربيعة، وسلمان الفارسي، وحذيفة بن اليمان، وعبد الله بن عباس، وعبد الله بن عمرو بن العاص، وحديثه موقوف، وأبي بن كعب، وكعب بن عجرة، وفضالة بن عبيد، وحديثه موقوف، ورجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وآله وسلم غير مسمى رضوان الله عليهم.

قال الإمام مالك: لما حجب أعداءه فلم يروه تجلى لأوليائه حتى رأوه، ولو لم ير المؤمنون ربهم يوم القيامة لم يعبر الكافرون بالحجاب، قال تعالى: ﴿كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ﴾. وقال الإمام الشافعي: لما حجب قومًا بالسخط، دل على أن قومًا يرونه بالرضا. وقال محمد بن الفضل: كما حجبهم في الدنيا عن نور توحيدهم حجبهم في الآخرة عن رؤيته. أما الإجماع: فإن الصحابة رضي الله تعالى عنهم كانوا مجمعين على وقوع الرؤية في الآخرة وأن الآيات والأحاديث الواردة فيها محمولة على ظواهرها من غير تأويل. يقول الشيخ الحسيني الطواهري في "التحقيق التام في علم الكلام" وكأني بك بعد اطلاعك على هذا المبحث وتقرير الأدلة على الوجه الذي رأيته ترى أن ما قاله الأشعرية في رؤية الله وقامت أدلتهم عليه غير الرؤية التي استدلت المعتزلة على عدم صحتها، فالنزاع يكاد أن يكون غير حقيقي. أما رؤية الله تعالى في الدنيا: فقد ذهب جمهور العلماء إلى أنه يجوز عقلاً رؤية الله في الدنيا والآخرة، وسؤال موسى عليه السلام إياها دليل على جوازها؛ إذ لا يجهل نبي ما يجوز أو يمتنع على ربه كما سبق ذكره، أما من حيث ورود السمع بذلك في الدنيا فقد

اختلف أهل السنة والجماعة في وقوع الرؤية لأحد من الناس في الدنيا: فمنهم من قال: لم يرد السمع إلا بما يدل على الرؤية في الآخرة فقط، بل الذي جاء به السمع هو امتناع رؤية أحد من الناس ربه قبل الموت؛ وذلك لما ورد أنه صلى الله عليه وآله وسلم قال: «تَعَلَّمُوا أَنَّهُ لَنْ يَرَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى يَمُوتَ» رواه مسلم.

وذهب الأكثرون إلى أنه قد دل السمع على جواز رؤية الله تعالى في دار الدنيا، ولم تثبت في الدنيا لغير نبينا صلى الله عليه وآله وسلم، والراجح عند أكثر العلماء أنه صلى الله عليه وآله وسلم رأى ربه سبحانه وتعالى بعيني رأسه لا بقلبه. راجع: "شرح مسلم" للنووي . ومن أهم أدلتهم على ذلك حديث الإسراء والمعراج، وقول الله تعالى: ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾ . وأما حديث: «تَعَلَّمُوا أَنَّهُ لَنْ يَرَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى يَمُوتَ»، فإنه وإن أفاد أن الرؤية في الدنيا وإن جازت عقلاً فقد امتنعت سمعاً، ولكن من أثبتتها للنبي صلى الله عليه وآله وسلم له أن يقول: إن المتكلم -أي: سيدنا رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم- لا يدخل في عموم كلامه. ومن القائلين بوقوع رؤية الله تعالى من سيدنا رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم هو عبد الله بن عباس رضي الله عنهما، ومعه جمهور الصحابة، ومما روي عنه في ذلك: "أتعجبون أن تكون الخلعة لإبراهيم، والكلام لموسى، والرؤية لمحمد صلى الله عليه وآله وسلم؟!". وروي عن سيدنا الحسن رضي الله عنه أنه كان يحلف: لقد رأى محمد صلى الله عليه وآله وسلم ربه، وكذلك روي عن أبي ذر وكعب رضي الله عنهما، وحكي مثله عن ابن مسعود وأبي هريرة رضي الله عنهما وأحمد بن حنبل؛ يقول الإمام النووي في "شرح مسلم" وإثبات هذا لا يأخذونه إلا بالسمع من رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم، هذا مما لا ينبغي أن يتشكك فيه. وقد نفت السيدة عائشة رضي الله عنها وقوع الرؤية من النبي صلى الله عليه وآله وسلم لربه في الدنيا، وجاء مثله عن أبي هريرة وابن مسعود رضي الله عنهما.

والسيدة عائشة رضي الله عنها لم تنف الرؤية بحديث عن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ولو كان معها فيه حديث لذكرته، وإنما اعتمدت الاستنباط من الآيات. وهذه المسألة من مسائل الخلاف التي يقول فيها الشيخ ابن تيمية في "مجموع الفتاوى": "وتنازعوا في مسائل علمية اعتقادية؛ كسماع الميت صوت الحي، وتعذيب الميت ببكاء أهله، ورؤية محمد صلى الله عليه وآله وسلم ربه قبل الموت، مع بقاء الجماعة والألفة. وهذه المسائل منها ما أحد القولين خطأ قطعاً، ومنها ما المصيب في نفس الأمر واحد عند الجمهور أتباع السلف، والآخر مؤد لما وجب عليه بحسب قوة إدراكه. وهل يقال له: مصيب أو مخطئ؟ فيه نزاع. ومن الناس من يجعل الجميع مصيبين ولا حكم في نفس الأمر، ومذهب أهل السنة والجماعة أنه لا إثم على من اجتهد وإن أخطأ. وما دامت هذه المسألة -رؤية سيدنا محمد صلى الله عليه وآله وسلم لربه في الدنيا- مختلفاً فيها بين الصحابة أنفسهم فليس ثمة ما يدعو في باب العقيدة إلى الجزم بقول من القولين، وإن كنا نرجح في ذلك مذهب الجمهور من الصحابة ثم من بعدهم من الأئمة والعلماء، وهو إمكان رؤية الله عز وجل في الدنيا، بل دل على وقوعها أيضاً من رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم. أما من ادعى رؤية الله تعالى في الدنيا يقظة فهو ضال، وذهب بعض العلماء إلى تكفيره. كما أنه لا نزاع في وقوعها مناماً وصحتها، وقد روى الخلال في كتابه "المجالس العشرة الأمالي" بسنده أن الإمام أحمد بن حنبل رآه تسعاً وتسعين مرة، فقال: وعزته إن رأيتَه تمام المائة لأسألنه. فراه فقال: سيدي ومولاي، ما أقرب ما يتقرب به المتقربون إليك؟ قال: تلاوة كلامي. قال: بفهم أو بغير فهم؟ فقال: يا أحمد، بفهم وبغير فهم وبناء على ما سبق: فإنه يجوز عقلاً وشرعاً رؤيته عز وجل في الآخرة باتفاق أهل السنة والجماعة، أما في الدنيا فلا نزاع في وقوعها مناماً وصحتها، أما يقظة فاختلف الصحابة ومن بعدهم في حصول ذلك لرسول الله صلى الله عليه وآله وسلم من عدمه، أما غيره صلى الله عليه وآله وسلم فلا تصح دعواه الرؤية في اليقظة، ومن زعمها كان من الضالين. والله سبحانه وتعالى أعلم.

المراجع

(1) إشارات المرام من عبارات الإمام أبي حنيفة النعمان

(2) عقيدة الطحاوية

(3) السواد الأعظم

(4) تفسير الماتريدي

(5) جواهر العقائد

(6) شرح العقائد النسفية

7) مقالات الكوثرى

8) شرح وصية الإمام أبي حنيفة النعمان

9) الصحائف الإلهية

10) عمدة العقائد

MPHTI 14.35.09

Tsyganova V.A.¹, Gumarova Sh.B.², Zhubanova K. Kh.³

¹*Master of Arts, Senior Lecturer,*

²*Senior Lecturer,*

³*Senior Lecturer of Al-Farabi Kazakh National University*

Almaty, Kazakhstan,

e-mail: tvaleriyaa@gmail.com

PROFESSIONALLY ORIENTED TEXT AS A MEANS OF PERSONAL DEVELOPMENT OF A FUTURE SPECIALIST.

Abstract

The article discusses professionally oriented text as the main source of information. Professionally oriented text is used as the main method of transmitting information messages in all spheres of human activity, including education. The mission of the text immersion procedure in the process of working with future specialists is to improve the quality of professional training. A professionally oriented text is considered as a didactic tool in the context of the contextual training of specialists. A text on a professional topic actualizes the reserve capabilities of students, makes it possible to assess the activities of students and expands the professional base of the personality of a future specialist. Text activity individualizes the personal experience of students and stimulates future specialists for analysis by working with professionally oriented text within the following stages: exposure, pre-text collisions, immersion, post-text discussion, feedback. Working with professionally oriented text optimizes the personal development of future specialists.

Key words: future specialists, professionally oriented text as a didactic tool, personal development, textual activity, argumentative communication.

Цыганова В.А.¹, Гумарова Ш. Б.², Жубанова К. Х.³

¹*магистр, старший преподаватель,*

²*старший преподаватель,*

³*старший преподаватель Казахского
национального университета им. аль-Фараби,*

г. Алматы, Казахстан,

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ТЕКСТ КАК СРЕДСТВО ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА.

Аннотация

В статье рассматривается профессионально-ориентированный текст как основной источник информации. Профессионально-ориентированный текст используется в качестве основного способа передачи информационных сообщений во всех сферах человеческой деятельности, в том числе образовании. Миссия процедуры текстового погружения в процессе работы с будущими специалистами заключается в улучшении качества профессиональной подготовки. Профессионально-ориентированный текст рассматривается как дидактическое средство в рамках контекстуальной подготовки специалистов. Текст на профессиональную тему актуализирует резервные возможности обучающихся, позволяет оценить деятельность студентов и расширяет профессиональную базу личности будущего специалиста. Текстовая деятельность индивидуализирует личный опыт студентов и стимулирует будущих специалистов на анализ посредством работы с профессионально-ориентированным текстом в рамках следующих этапов: экспозиции, предтекстовых коллизий, погружения, послетекстовой дискуссии, обратной связи. Работа с профессионально-ориентированным текстом оптимизирует личностное развитие будущих специалистов.

Ключевые слова: будущие специалисты, профессионально-ориентированный текст как дидактическое средство, личностное развитие, текстовая деятельность, аргументативное общение.

*Цыганова В.А.¹, Гумарова Ш. Б.², Жубанова К. Х.³
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университет*

¹ магистр, аға оқытушы,

² аға оқытушы,

³ аға оқытушы

Алматы қ., Қазақстан,

e-mail: tvaleriyaa@gmail.com

БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ДАМУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ КӘСІБИ БАҒЫТТАЛҒАН МӘТІН.

Аңдатпа

Мақалада ақпараттың негізгі көзі ретінде кәсіби бағдарланған мәтін қарастырылған. Кәсіби бағытталған мәтін адам қызметінің барлық салаларында, соның ішінде білім беруде ақпараттық хабарламаларды берудің негізгі әдісі ретінде қолданылады. Болашақ мамандармен жұмыс процесінде мәтінге ену процедурасының миссиясы - кәсіби дайындықтың сапасын арттыру. Кәсіби бағытталған мәтін мамандарды контекстік даярлау шеңберінде дидактикалық құрал ретінде қарастырылады. Кәсіби тақырыптағы мәтін студенттердің резервтік мүмкіндіктерін өзектендіреді, студенттердің қызметін бағалауға мүмкіндік береді және болашақ маман тұлғасының кәсіби базасын кеңейтеді. Мәтіндік іс-әрекет студенттердің жеке тәжірибесін дараландырады және болашақ мамандарды кәсіби бағдарланған мәтінмен келесі кезеңдерде жұмыс жасау арқылы талдауға ынталандырады: экспозиция, мәтін алдындағы қайшылықтар, ені, мәтіннен кейінгі пікірталас, кері байланыс.

Кәсіби бағытталған мәтінмен жұмыс болашақ мамандардың тұлғалық дамуын оңтайландырады.

Түйін сөздер: болашақ мамандар, дидактикалық құрал ретінде кәсіби бағдарланған мәтін, тұлғаны дамыту, мәтіндік іс-әрекет, дәлелді байланыс.

Introduction. Today, education acts as a universal value that can ensure the equal and responsible participation of everyone in the process of globalization, since only the general principles of education, arising from the growing interdependence of the world, allow the idea of "learning to be, learning to know, learning to do and learning to live together" (Delor Zh., 1996: 25). In the field of education, complex and contradictory processes are underway due to the need to train highly qualified specialists who "must be ready to work in an increasingly diverse world in an interconnected world. The role of multicultural education is growing, with such dominants as the development of a person-citizen; participation of the individual in social reform; ability of university graduates for critical analysis " (Baiydenko V. I., 2004: 82).

Modern trends in globalization have designated the special role of foreign languages in the educational and professional activities of specialists. In addition to performing the function of a tool for obtaining information and new knowledge from the field of research carried out by foreign experts, foreign languages in modern conditions have become a necessary means of carrying out educational and professional activities. However, researchers admit that a high level of proficiency in a foreign language is in itself insufficient for effective professional, business and socio-cultural communication of a specialist. He needs to master the system of knowledge, learn to understand the peculiarities of participation in intercultural communication, which presupposes the observance of norms of behavior, rules and categories that are universal for the cultures of the world in combination with specific norms of etiquette inherent in specific cultures. Today we are talking about the need to train a modern specialist to participate in intercultural communication as the main goal of teaching foreign languages in universities of a non-philological profile and about the unique role of a foreign language as a leading means of penetration into another culture. (Irishanova K. M., 2007: 11).

In recent years, more insistently than before, the idea has been defended that modern specialists should be capable not only of reproducing already existing knowledge, but also of creative activity, non-standard thinking. This requirement of the times has become an imperative that requires the restructuring of the educational process in higher education and the strengthening of the developmental component of education.

Since ancient times, human activity has been inextricably linked with the text. It is known that long before writing appeared, there were different types of information transmission, the main goal of which was to overcome two obstacles: space and time.

Historical facts testify to the existence of pre-written ways of transmitting information messages (natural signs), the appearance of pictography (drawings), and later - hieroglyphs and letter writing, the scope of which expanded due to the complication of forms of human activity. All this allows us to conclude that the phenomenon of the text has always been deeply rooted in the process of the formation of culture and has always been addressed to a person, to his activities.

In the modern era, in all spheres of human life, as never before, various texts are widely used, through which not only the cognitive activity of a person is carried out, but his various spiritual and material needs are satisfied. In any capacity, the text is part of the culture. Therefore, it is possible to discuss the phenomenon of the text from the perspective of conceptualization, since the concept is a unit of storage in the mind of the experienced experience. (Bogdanova S. Yu., 2007: 13).

Now science has developed various interpretations of the concept of "text" (A. G. Baranov, I. B. Vorozhtsova, L. A. Golyakova, Yu. A. Levitsky, A. S. Pyatigorsky). The analysis of numerous definitions of the text allows us to assert that researchers distinguish connectivity, integrity, and

finishedness in the text. According to I. B. Vorozhtsova, all three characteristics relate to the human dimension of the text. Connectivity reflects a person's ability to structure an activity in which he is present integrally, and any text has an author who does or did it.

Interest in the text is shown by all the sciences that study man - philosophy, hermeneutics, psychology, pedagogy. In the text and through the text, a person speaking, a thinking person, an acting person appears, who in these three persons is the dominant subject of humanitarian knowledge. (Vorozhtsova I. B., 2007: 44).

Experiment. Intercultural communicative competence is a complex integrative education that includes components of communicative and intercultural competences in their interconnection, interdependence and interpenetration into each other and competencies of a social nature (citizenship, informatization, communication).

This testifies to the interdisciplinarity of intercultural communicative competence and determines its formation as one of the global tasks of the entire system of higher professional education. The components of intercultural communicative competence have direct access to key competencies that make up the unified social and professional competence of a specialist.

In the intercultural conditions of carrying out professional activities in a foreign language, basic communicative competences - linguistic and discursive - allow a specialist to fully, logically, coherently, understandably, linguistically correctly build their statements and adequately understand the speech of other people. The low level of formation of linguistic and discursive competencies negatively affects the quality of the formulation of thoughts and, as a result, the quality of work and communication. An insufficient level of formation of sociolinguistic, intercultural and strategic competencies has an adverse effect on the process of professional and business communication, can cause a reaction of rejection and alienation and therefore does not contribute to the productivity of the activities performed by a specialist.

In general, the proposed model of the formation of intercultural communicative competence consists of two interrelated stages, which are conventionally called "inculturation" and "acculturation".

The term "inculturation" means the assimilation by a person of the cultural norms of a society: sustainable technologies of thinking, behavior, interaction, sequence of actions, building judgments, various cultural formulas and symbols reflecting certain ideas about reality. (Sadohin A. P., 2004: 65). Inculturation includes the development of fundamental skills adopted in a particular culture, such as proficiency in foreign languages, types of communication with representatives of a particular culture, forms of control over one's own verbal and non-verbal behavior, as well as the formation of evaluative and analytical mechanisms and skills necessary for learning culture.

The main psychological mechanisms of inculturation in the process of preparing for intercultural communication are horizontal transmission (mastering cultural experience and traditions through communication with peers - representatives of the studied culture) and indirect transmission (mastering an unfamiliar culture in specialized conditions with the help of teachers using special didactic means and active teaching methods).

The term "acculturation" refers to a change in value orientations, role behavior and social attitudes of a person under the influence of the culture under study as a result of mastering its norms, values and traditions (Sadohin A. P., 2004: 80). Such changes occur among students, specialists who have left for another country, as well as among refugees and emigrants. In our proposed model of preparing a person for intercultural communication on the basis of the formation of appropriate competence, the process of acculturation is created artificially and is based on the psychological mechanism of integration, which is the identification of a person with both native and assimilated culture.

Integration and adaptation are experienced by a person as psychological satisfaction, well-being and mood, conditioned by the ability to navigate fairly freely in a new culture and society, to successfully carry out professional activities, and also to solve everyday problems.

It is important to emphasize that the basis of our proposed two-stage model of the formation of intercultural communicative competence of an individual is the communicative process. Therefore, in the simulated conditions of the processes of "inculturation" and "acculturation", there is also the development of communication skills necessary for effective interpersonal interaction in a situation of intercultural communication, which is carried out at the motivational, cognitive, emotional and behavioral levels.

We proceed from the assumption that a specialist is engaged in self-improvement throughout his professional career. According to V.I. Zagvyazinsky, the most important element of practical professional activity is the research element. One of the most important aspects of training a specialist in the system of continuing education is the formation of research skills.

In our interpretation, the formation of research skills presupposes, first of all, the development of the student's ability to effectively perform actions adequate to the content of each level of the education system to solve the problem that has arisen in front of him, in accordance with the logic of scientific research based on existing knowledge and skills. As the basic components of a personality, research skills express the leading characteristics of the process of professional development, reflect the universality of its connections with the outside world, initiate the ability for creative self-realization, determine the effectiveness of cognitive activity, contribute to the transfer of knowledge, skills and abilities of research activities into any area of knowledge and practice.

As noted in the documents on the modernization of higher professional education, research skills, in conjunction with educational and analytical thinking, constitute the research training of a future specialist. Therefore, it is necessary to use a system of tasks. At present, the use of task systems in the formation of personal skills has acquired particular relevance.

However, as practice shows, such systems of tasks are not enough, so university teachers have to create systems of tasks themselves.

Consider the methodology for constructing systems of tasks that ensure the formation of research skills of students.

When building systems of tasks, we determine what levels of their organization we will use in the design; we clarify the characteristics of the selected levels, methods of designing both the systems themselves and individual tasks; we formulate the requirements for the system of tasks so that it is aimed at the formation of research skills of university students.

We believe that in the formation of research skills, one of the key points in the design of task systems is multilevel. Therefore, to implement this requirement, we create loops consisting of blocks, observing the multilevel condition. Thus, the system of tasks should be presented in the form of a cycle containing various tasks in terms of formulation, plot, but having a general didactic purpose serving to achieve one goal.

Since the required system of tasks should be presented in the form of a cycle consisting of blocks of tasks, the analysis of the characteristics of systems of tasks and definitions (block, cycle) allows us to clarify the characteristics of these levels of organization of systems of tasks. For the level of organization of systems of tasks in the form of a block, we distinguish the following characteristics: generality, method of construction, connection of elements in the system, completeness, target sufficiency and orientation. For the cycle - the community, the way of construction, the number of levels of organization, target sufficiency and orientation, the alignment.

If in the educational process we use such levels of organization of task systems as block and cycle, then it is necessary to clarify the methods of constructing task systems. These include the following:

- selection of tasks and establishing links between them;
- expansion of the set of tasks to a system of a higher level of organization using design methods;
- combining task systems of a low level of organization into task systems with a higher level of organization.

To create a task loop, you must first create task blocks. To do this, we use the first method of constructing task systems, which allows us to select tasks that correspond to our goals in this study, that is, to form research skills. To fulfill this need, such methods are used as the selection of tasks from the available collections and their construction. The basis is the ways of constructing tasks. Proceeding from this, it is necessary that the methods of constructing tasks correspond to the characteristics of the block of tasks we have identified above.

The highlighted characteristics of task blocks and the analysis of the above design methods allowed us to clarify the design methods for creating task blocks: designing tasks similar to this; generalization, concretization, variation of the task requirements. The process of constructing a block of tasks begins with a typical task.

Taking into account the actions that dominate in the implementation of research skills, the peculiarities of the pedagogical process in the university and the informational activity of the student in the learning process, we distinguish the following groups of research skills: analytic-synthetic, prognostic, gnostic, control-evaluative.

Each block of tasks, in our opinion, should be aimed at the formation of a certain group of research skills.

To organize multilevel tasks in the desired systems, we expand the set of tasks to a system of a higher level of organization using design methods, or we combine systems of tasks of a low level of organization into systems of tasks with a higher level of organization. Thus, these methods allow the construction of a task loop. To make the transition from block to block, that is, to organize blocks in a cycle of tasks, the method of constructing tasks - variation - allows.

When identifying the method of variation at this stage of designing systems of problems, we clarify that in this case we change the requirement and condition of the problem simultaneously. In cases of changing the condition of an arbitrary block task and varying its requirements, a new block of tasks is formed within the framework of a given didactic goal, which, in turn, is a continuation or part of a cycle. Moreover, this task is the initial one for the given block of problems, and the block itself is its neighborhood.

The transition from block to block in a cycle allows you to move on to the formation of a new group of research skills, which ensures the emergence of multilevel.

Students who possess research skills, as teachers note, actively participate in practical and research activities, which favorably affects the formation of the intellectual sphere of the individual.

From the point of view of pedagogy as a science of human education, the text is a means and method of teaching. In the professional sphere, in particular, in the process of training future specialists, working with the text opens up opportunities for the professional and personal development of students with an orientation towards "creative activity". (Sologub I. P., 1990: 4).

The professional and personal field of a specialist is interpreted by us as a pedagogical and holistic background, consisting of the professional and personal development of the student.

Professional growth is defined as a process of personality change, characterized by the formation of mental neoplasms associated with the acquisition of professional knowledge, abilities, skills, professionally significant personality traits and reflecting the positive dynamics of personality in the professional field.

The professionalism of a specialist's personality manifests itself in a number of aspects, including:

- mental image of the result of activity and the need to achieve it;
- professional abilities;
- professional competence as a personality trait. (Khozyainov G. I., 2005: 18).

The professional and personal component also implies the specialist's aspiration for knowledge as a means of gaining competence. Knowledge presupposes the possession of certain information, since by the person's ability to reproduce it, we judge what he knows and what does not. Memorization is not a detector of knowledge of a subject. In a broad sense, the meaning of the word

"know" means to understand the laws of the objective world, to comprehend the content of the assimilated information, to comprehend the essence.

Another plane of the concept of "know" is to be able to act practically on the basis of understanding, which is a higher step on the path of comprehensive knowledge of the versatility of the surrounding world and is defined as "penetration into the essence of the phenomenon, highlighting its essential sides, connections, relationships with other objects, their reasons existence and development". (Lunina V. V., 2008: 26 – 27).

In connection with the fundamental role of the processes of knowledge and understanding, the use of text as a generator tool for the professional and personal development of a student becomes relevant, provided that a special professional space is created through specially developed problematic tasks for implementation at certain stages of textual activity. We believe that when working with a text, a student has the opportunity to develop personal qualities and improve in a professional manner.

Textual activity is substantive, purposeful and operational. The subject of textual activity is the solution of a semantic problem, the search for the information necessary for this. Its operational side is the possession of strategies - the ways of carrying out this type of activity. The author's point of view of understanding the essence of the strategy is in solidarity with the opinion of the researcher I. B. Vorozhtsova that the methods of using funds and resources aimed at achieving the goal are knowledge of how to "handle knowledge". (Vorozhtsova I. B., 2000: 205).

Reading as a student's activity is realized in a complex interaction of needs, motives, interests, anticipation, communication, connection with thinking. Work with the text, which is organized by the teacher in a group of students, presupposes intense, purposeful, internally motivated work of future specialists.

With the aim of professional and personal development of the future specialist, work with the text is carried out within the following stages: "exposure", "pre-text collisions," "immersion", "post-text discussion", "feedback".

At the first stage, a teacher of a group of students selects a text on a professional topic. We propose to work with a work of art, since it is an artistic creation that is interpreted as a unit of the highest level, in which the interaction of all intra- and extralinguistic factors is concentrated, creating the prerequisites for achieving an adequate effect of its perception as an interdisciplinary phenomenon. (Golyakova L. A., 2007: 11). A work of art is an address message that determines the form of artistic communication, an important component of which is the subjective factor - the author and the reader with their conceptual systems. (Golyakova L. A., 2007: 6).

As an exposition to the text, the teacher invites students to reflect on topics that are related to the main problems of the text. The task of this stage is to update the professional and personal experience of future specialists by attracting knowledge from other areas.

At the stage of "pre-text collisions", the teacher visualizes the main ideas of the text in the form of reproductions of paintings, photo collages, diagrams, diagrams, inviting students to express and argue the assumption about the main event of the work. Counterargumentation deserves special attention at this stage. The task of pre-text collisions is to stimulate students to work and predict the content of the text to be discussed.

At the immersion stage, students read the text. The teacher limits reading to a time frame. During the immersion, students are encouraged to testify and use marginal notes to highlight key points. The task of the stage is to solve several communication tasks formulated in the tasks for the text.

At the stage of "post-text discussion", students structure the problems highlighted by the author of the text using the tasks and questions formulated by the teacher. Future specialists explain their point of view regarding the problems of the text and make a joint decision on several positions, which confirms the atmosphere of corporativeness. Students interpret episodes of the work from a professional point of view.

Decoding the subtext information of a literary text is a special procedure that occurs at two strategic levels - rational and contemplative. (Golyakova L. A., 2007: 30). Interpretation of a text is a textual activity, where the author is a perceiving subject, whose expectations are associated with the intentions of self-knowledge and self-presentation, the addressee is the perceiving subject himself in the space of his experience. It is in the text that the author of the message, the message and the addressee exist at the same time, along with which the environment of interpretation appears. (Vorozhtsova I. B., 2007: 44 – 45).

In the process of interpretation, the skills of argumentation of one's own professional position are developed. The range of questions is divided into two blocks, the first of which is aimed at considering the professional and personal characteristics of the characters in the text. The second block involves issues related to the analysis of acquired competencies and competencies based on modeling the situations of future activities, when the future specialist acts "on his own behalf". (Galskova N. D., 2000: 138). The task of the stage is to promote the professional and personal development of the future specialist.

The “feedback” stage is organized by the teacher of a group of students based on the analysis of the process and results of textual activity by future specialists. The task of the stage is to promote the development of students' interest in self-analysis and analysis of the effectiveness of working with the text and professional and personal self-determination.

The implementation of the competence-based approach to the training of specialists, provided for by the educational standards of a new generation, actualizes the task of humanizing higher education.

The effective-target basis of the competence-based approach is a system of key competencies, which includes subsystems of subject-personal, organizational-activity and social-communicative competencies. We believe that the formation of these competencies is possible only under the condition of humanization and humanitarization of the education system, which inevitably leads to the need to create an appropriate educational environment.

In the scientific, pedagogical and methodological literature, the models of the humanitarian educational environment in a higher educational institution as in a holistic educational structure have been sufficiently fully considered, although not sufficiently concretized in practical terms.

With regard to a specific academic discipline, a humanitarian-developing educational environment is a personality-oriented educational process based on a set of specially organized psychological and pedagogical learning conditions aimed at revealing the humanitarian specifics of the studied area of knowledge, as well as comprehensively realizing the humanitarian potential of the specific scientific discipline being studied through the inclusion of specially organized knowledge personally significant for the student and the use of ergonomic and comfortable pedagogical technologies, supported by a set of organizational, methodological, psychological measures that ensure the formation of an integral humanitarian culture.

At the same time, the focus of the educational process on the development and self-development of students, including professionally important personality traits, is significantly enhanced.

Let us consider the technological component of the model of the formation of intercultural communicative competence, based on the problem approach and the problem-dialogical method as a means of developing the student's personality. In the conditions of real intercultural communication, there are many difficulties of a linguistic, sociolinguistic, socio-cultural, intercultural nature, which stimulate speech-thinking activity aimed at finding ways to overcome them.

One of the leading researchers of the application of the problem method in teaching foreign languages E.V. Kovalevskaya points out the need to build a level classification of problem situations, problematic tasks for learning a foreign language, which would fully meet educational, practical, educational and developmental goals. (Kovalevskaya E. V., 2000: 156).

Proceeding from the methodological basis for the application of the method of problem learning in teaching foreign languages, based on the fundamental works of domestic and foreign experts (T.V. Kudryavtsev, I. Ya. Lerner, A.M. Matyushkin, M.I. Makhmutov, Ya.A. Ponomarev), we have developed a developing cognitive and communicative technology that involves the implementation of three levels of problematity.

Formative technology is based on stimulating the cognitive and communicative activity of students by presenting them with new, increased difficulty, foreign language material in the form of printed texts, audio and video materials for perception, understanding, interpretation and discussion. Educational materials contain unknown information in a foreign language, expanding the understanding of the profession, cultural and linguistic diversity that exists in the modern world. The first "encounter" with a problematic situation sets the first level of problematity that a student must cope with - to study new material and master it.

After studying textual material, listening to audio material or watching videos, students are invited to analyze the facts contained in them about cultural, linguistic, behavioral universals or differences in the process of comparing cultures based on the implementation of active cognitive activity. They must also formulate problems that they will later propose for discussion to the alleged "representatives of other cultures" during the educational dialogical communication (the second level of problematity). Fulfilling the communicative tasks proposed by the teacher, stimulating participation in dialogical communication in the process of discussing posed and independently formulated problems of a sociolinguistic, sociocultural and professionally oriented nature, students choose linguistic means and strategic techniques that allow them to study and discuss the problem comprehensively and fully. Cognitive and communicative tasks of the third level of problematity involve the student going beyond the limits of the new information presented for studying or independently formulating new problems, searching for ways to solve them in conditions of real or virtual intercultural communication.

Problematic tasks of the first and second levels of problematity should be used at the first stage of the formation of a specialist's intercultural communicative competence, while tasks of the third level of problematity imitate the process of immersion in the conditions of real communication with a representative of another culture.

The technological model of the formation of intercultural communicative competence includes a system of criteria for assessing the level of its formation, which was developed by us, based on the ideas of problem and competence approaches in training. As a rule, the systematic performance of tasks of the first level of problematity forms such a level of intercultural communicative competence of a specialist, which ensures his adaptation to the conditions of intercultural communication and allows him to participate in it, despite the difficulties in the selection of linguistic means for constructing discourses and in the use of sociolinguistic and sociocultural rules of communication. Work on the implementation of communicative tasks of the second level of problematity develops creative thinking activity, speech ingenuity and confidence, which is manifested in the formation of skills of sufficiently confident intercultural communication of a game nature, during which its participants compare, analyze, generalize and interpret intercultural events. The choice of the necessary linguistic means can be difficult in the process of communication, nevertheless, intercultural dialogue is characterized by sufficient flexibility, concessions, agreement and acceptance of the culture of the communication partner's behavior, representing a different view of the cultural event under discussion.

Cognitive and communicative tasks of the third level of problematity formulate the ability to creatively participate in intercultural communication of a dialogical and polylogical nature, taking place in real conditions of contact with a bearer of a different culture, for example, in a university where foreign students study. Intercultural dialogue is characterized by mutual interest in each other, the desire to enter into communication with a representative of a different culture, the ability

to determine the type of culture and show sensitivity to the dialogue partner, anticipate his possible verbal and non-verbal behavior, understand and accept the position of the "other".

It is important to emphasize that the innovativeness of the developed cognitive and communicative technology lies in the fact that it has an interdisciplinary nature, involves the search and heuristic activity of students.

Personal competence includes the ability for continuous professional growth and professional development.

In recent years, experts have begun to include in the list of competencies extreme professional competence, understood as the ability to act in a suddenly complicated situation provoked by violations of professional processes.

Professional competence is fully revealed only in the process of work, but its components are formed during the period of study at the university. So, V. A. Shapovalova and V. I. Gorovaya note that the technology of forming a competence specialist, his upbringing as a creative person can "... be built as a process of transforming a student's educational activity into a professional activity of a specialist". (Shapovalova V. A., Gorovaya B. I., 1994: 2).

Thus, the model we have described for the training of a future specialist focuses on enriching the content of university professional education. The implementation of this model contributes not only to the choice of priority and preferred elements of the content of vocational education from the employer's point of view, but also to the development of the professional and personal qualities of the future specialist.

Results and discussion. Let's demonstrate how to work with professionally oriented text.

The first stage includes the "Ideal Specialist" exercise.

Subgroups make up a portrait of the ideal specialist. The task is given 5 minutes. Each microgroup lists the qualities of the ideal specialist and the list is discussed. The discussion is accompanied by recommendations and questions.

The proposals of each microgroup are supplemented, changed, and the result of the discussion is the spectrum of qualities of an ideal specialist that satisfies all participants. According to the results of the exercise, a creative sense of the ideal specialist is presented.

The second stage is in the nature of a puzzle. Tasks and questions are offered for discussion.

The third stage "immersion" is the reading of the selected work. Future specialists carefully read the professionally oriented text. During reading, various types of reference circuits, differential and integral algorithms can be used in order to provide the clearest and most logical perception of the basic information of a professionally oriented text.

The fourth stage "post-text discussion" involves the implementation of a number of actions. In particular, students are asked tasks and questions.

The fifth stage, at which, in order to implement the principle of feedback, students answer questions.

Conclusion. Working with professionally oriented text contributes to the development of students' skills of argumentative communication and the implementation of an argumentative situation. (Vasilyev L. G., 2003: 22). Answering questions when working with the text, the future specialist argues his position from a theoretical point of view and gives the maximum number of examples from his personal experience.

A professionally oriented text is a potentially effective tool at all stages of training and is broadcast to any field of activity, taking into account the specifics. By creating a professional space for textual activity, you can create as much context as necessary to solve those communicative and professional tasks that are associated with the personal development of a future specialist.

- 1 Baiydenko V. I. (2004). *Bolonskiy protses: kurs lekiy [Bologna process: course of lectures]*. M., 112 p. (In Russian)
- 2 Bogdanova S. Yu. (2007). *Kontseptualizatsiya i recontseptualizatsiya prostranstvennyh otnosheniy (na materiale angliyskih frazovyh glagolov) [Conceptualization and reconceptualization of spatial relations (based on English phrasal verbs)]*. V., 32 p. (In Russian)
- 3 Vasilyev L. G. (2003). *Informatcionnoye napolneniye teksta-argumenta [Content of the argument text]. Teoriya i tipologiya grammaticheskikh system: materialy vsrossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. №5, P. 22.* (In Russian)
- 4 Vorozhtsova I. B. (2007). *Kultura obsheniya v rechevom vzaimodeystvii: rechevoy subyekt na perekrestke kultur: uchebnoye posobiye dlya studentov vysshyh uchebnyh zavedeniy [The culture of communication in speech interaction: the speech subject at the crossroads of cultures: a textbook for students of higher educational institutions]*. I., 208 p. (In Russian)
- 5 Vorozhtsova I. B. (2000). *Lichnostno-deyatelnostnaya model obucheniya inostrannomu yazyku [Personal-activity model of teaching a foreign language]*. I., 344 p. (In Russian)
- 6 Galskova N. D. (2000). *Sovremennaya metodika obucheniya inostrannym yazykam: posobiye dlya uchitelya [Modern methods of teaching foreign languages: a guide for teachers]*. M., 165 p. (In Russian)
- 7 Golyakova L. A. (2007). *Ontologiya podteksta i yego obyektivatsiya v hudozhestvennom proizvedenii [Ontology of subtext and its objectification in a work of fiction]*. P., 32 p. (In Russian)
- 8 Delor Zh. (1996). *Obrazovaniye: sokrytoye sokrovishe [Education: a hidden treasure]*. M., 37 p. (In Russian)
- 9 Irishanova K. M. (2007). *Mezhkulturnaya kommunikativnaya kompetentsiya i uchebno-metodicheskiy kompleks dlya vuzov neyazykovykh spetsialnostey // Vestnik MGLU [Intercultural communicative competence and educational and methodological complex for universities of non-linguistic specialties // MSLU Bulletin]. №538, P. 25.* (In Russian)
- 10 Khozyainov G. I. (2005). *Akmeologiya phizicheskoy kultury i sporta: uchebnoye posobiye dlya studentov vysshyh pedagogicheskikh uchebnyh zavedeniy [Acmeology of physical culture and sports: a textbook for students of higher pedagogical educational institutions]*. M., 208 p. (In Russian)
- 11 Kovalevskaya E. V. (2000). *Problemnnoye obucheniye: podhod, metod, tip, sistema (na materiale obucheniya inostrannym yazykam) [Problem-based learning: approach, method, type, system (based on teaching foreign languages)]*. M., 247 p. (In Russian)
- 12 Lunina V. V. (2008). *Lichnostnoye razvitiye Professionalnoye razvitiye Professionalnyi rost // Sbornik nauchnyh trudov SevKavGTU [Personal development Professional Development Professional growth // Collection of scientific works of SevKavGTU]. №6, P. 33.* (In Russian)
- 13 Sadohin A. P. (2004). *Teoriya i praktika mezhkulturnoy kommunikatsii [Theory and practice of intercultural communication]*. M., 288 p. (In Russian)
- 14 Sologub I. P. (1990). *Uchimsya uchitsya [Learning to learn]*. L., 205 p. (In Russian)
- 15 Shapovalova V. A., Gorovaya B. I. (1994). *Model spetsialista kak osnova konstruirovaniya sodержaniya obrazovaniya i protsessa obucheniya v pedagogicheskom vuze // Nepreryvnoye pedagogicheskoye obrazovaniye [The model of a specialist as a basis for designing the content of education and the learning process in a pedagogical university // Continuing teacher education]*. №4, P. 7. (In Russian)

ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS

МРНТИ: 378.4:008

Нұрадин Г.Б.¹, Дүйсенова Н.Т.², Исабекова Г.Б.³
^{1,2,3} М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Дулати университеті)
Тараз қаласы, Қазақстан Республикасы
¹Филос.ғ.к, доцент (қауым.проф.), ²магистрант, ³ PhD философия докторы

ДУЛАТИ УНИВЕРСИТЕТІНДЕГІ ТҮРІКМЕНСТАН СТУДЕНТТЕРІН
КӨПМӘДЕНИЕТТІ ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ

Аннотация

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университетінде 2000-нан астам шетелдік студент білім алады. Одан Бұған қоса университет көптеген шетелдік ЖОО-мен ынтымақтастық, тәжірибе алмасу мақсатында тығыз қарым-қатынас орнатқан. Бүгінгі күні университеттегі шетелдік студенттердің басым көпшілігін Түрікменстаннан келген студенттер құрап отыр. Зиялы қауым назарына ұсынылып отырған мақалада Түрікменстан студенттерінің 130-дан астам ұлт пен ұлысты біріктірген көпмәдениетті қазақстандық қоғамға, студенттік ортаға бейімделу факторлары қарастырылады. Екі ел арасындағы мәдени сәйкестілік мәселелері жүргізілген сауалнама, сұхбат арқылы ашылады. Сонымен қатар, университет тарапынан Түрікменстаннан келген студенттерді көпмәдениетті ортаға бейімдеу, мәдениаралық коммуникация дағдыларын қалыптастыру мақсатында жасалып жатқан жұмыстар нәтижелері беріледі.

Көптеген шетелдік студенттер білім алу мақсатында өзге елге келгенде екі мәдениеттің арасында қалады, біреуі өзінің төл мәдениеті болса, екіншісі қазіргі өмір сүріп, білім алып жатқан екінші өз үйім деп санайтын екінші елдегі үйреніскен мәдениеті. Сол себепті шетелдік студенттердің көпмәдениетті ортағы сінуі, өзін еркін сезінуі және алған білімі мен тәжірибесін, мәдени релятивтік дағдыларын өмірде қолдана алуы, өз еліне пайдалы етуі маңызды фактор ретінде анықталып отыр.

Түйін сөздер: Дулати университеті, Түрікменстан студенттері, көпмәдениеттілік, мәдени сәйкестік, ортаға бейімделу, мәдениаралық коммуникация, мәдени релятивтілік.

Нұрадин Г.Б.¹, Дүйсенова Н.Т.², Исабекова Г.Б.³
^{1,2,3} Таразский региональный университет им. М. Х. Дулати (университет Дулати)
город Тараз, Республика Казахстан
¹Филос.к. н., доцент (общ.проф.), ² магистрант, ³ PhD доктор философии

АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ ТУРКМЕНИСТАНА В ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ
УНИВЕРСИТЕТА ДУЛАТИ

Аннотация

В Таразском региональном университете им. М.Х. Дулати обучается более 2000 иностранных студентов. Кроме того, университет тесно сотрудничает со многими зарубежными вузами в целях сотрудничества, обмена опытом. На сегодняшний день большинство иностранных студентов в университете составляют студенты из Туркменистана. В предлагаемой статье рассматриваются факторы адаптации студентов Туркменистана к поликультурному казахстанскому обществу, студенческой среде, объединившей более 130 национальностей и народностей. Вопросы культурной идентичности между двумя странами раскрываются посредством проведенного опроса и интервью. Кроме того, со стороны университета будут представлены результаты проводимой работы по адаптации студентов из Туркменистана к поликультурной среде, формированию навыков межкультурной коммуникации.

Многие иностранные студенты, приезжая в другую страну с целью получения образования, оказываются зажатыми между двумя культурами, одна из них собственная культура, а другая, которую они считают своим домом, где живут и учатся сейчас. Поэтому важным фактором является усвоение иностранными студентами поликультурной среды, свободное самоощущение и умение применять полученные знания и опыт, культурные релятивные навыки в жизни, приносить пользу своей стране.

Ключевые слова: университет Дулати, студенты Туркменистана, поликультурность, культурная идентичность, адаптация к среде, межкультурная коммуникация, культурная релятивность.

Nuradin G.B.¹, Duysenova N.T.², Isabekova G.B.³

*^{1,2,3} Taraz regional University named after M. H. Dulati (Dulati University)
Taraz city, Republic of Kazakhstan*

¹philos.k.n., associate Professor, ²magistrant, ³PHD doctor of philosophy

ADAPTATION OF STUDENTS OF TURKMENISTAN IN THE MULTICULTURAL ENVIRONMENT OF DULATI UNIVERSITY

Abstract

More than 2000 international students study at Taraz regional University named after M. H. Dulati. In addition, the University closely cooperates with many foreign universities in order to cooperate and exchange experience. Today, the majority of foreign students at the University are students from Turkmenistan. The article discusses the factors of adaptation of students of Turkmenistan to the multicultural Kazakh society, the student environment, which United more than 130 nationalities and nationalities. Questions of cultural identity between the two countries are revealed through a survey and interviews. In addition, the University will present the results of the ongoing work on the adaptation of students from Turkmenistan to a multicultural environment, the formation of intercultural communication skills.

Many foreign students, coming to another country for the purpose of education, find themselves caught between two cultures, one of them their own culture, and the other, which they consider their home, where they live and study now. Therefore, an important factor is the assimilation of a multicultural environment by foreign students, free self-perception and the ability to apply the acquired knowledge and experience, cultural relational skills in life, to benefit their country.

Keywords: Dulati University, students of Turkmenistan, multiculturalism, cultural identity, adaptation to the environment, intercultural communication, cultural relativity.

Кіріспе: қазақ пен түрікмен ұлтының қайнар бастауы бірге, түбі бір түркі елінен тарайды, сондықтан тілдік, мәдени, діни ұқсастықтарымыз көп. Бүгінгі күні екі ел территориялық тұрғыдан көші, бір-бірімен іргелес жатқан елдер, сәйкесінше өзара сауда-саттық, мәдени және білім мен тәжірибе алмасу процестері жақсы дамыған. Екі елдің ежелден аралас-құралас екендігін дәлелдейтін тарихи факторлар жетерлік. XVIII ғасырдың зерттеушісі П.И.Рычков өзінің «Топографиясында» «Түркімендер - қырғыз-қайсақтармен аралас көшпелі халық, олар Ембі өзенінің арғы бетінен, қырғыз-қайсақтар мекенінен бастап Каспий теңізін бойлай көшіп, парсы және Хиуа иеліктеріне дейін созылған аралықты жайлайды. Алайда олардың кешіп-қонуы мен жауынан жасырынатын ең жақсы орны, Гурьев қалашығынан бастап, жазық даламен жеңіл жүріп отырып төрт-бес күнде жетуге болатын, әрі жолы да ауыр емес Маңғыстау таулары» [1, 2 б.] – деп мәлімдеме қалдырған. ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, филология ғылымдарының докторы, профессор Бауыржан Омарұлы «бір шежіре аңызда қазақ пен түрікменді бір атадан таратады. Ағайынды екі ұлдың аты Сейілхан мен Жайылхан болып келеді. Сейілханнан түрікмен, Жайылханнан қазақ туады. Аңыз бен шындық арасы қаншалықты бірлестік табатынын өз алдына бір мәселе. Екі халықты осылайша жақындатып көрсететін шежіренің туу сыры да тегін болмаса керек. Әсіресе, халық пен халықты бауырластыратын белгілерді көбірек іздейтін біздің дәуірімізде әлгіндей аңызды сөз етпеске, ілтипат жасамасқа болмайды. Ал әрбір аңызда да ақиқаттың елесі жатқаны ежелден аян. Түрікмен шайырлары өз елін «Сейілхан» деп атап келгені де мәлім», – дейді академик Р.Бердібай. Қазақ пен түрікменге ортақ тасқа қашап жазылған көне түркі ескерткіштері, Қорқыт ата кітабы, Махмұд Қашғаридың «Диуани лұғат ат-түрік» сөздігі, «Көрұғлы», «Оғызнама» эпостары – қос халықтың мұрасын биік деңгейге көтеріп тұрған шығармалар. Олар біздің әдебиетте қандай орын алса, түрікмен әдебиетінің тарихын кезеңдеу барысында да соншалықты деңгейде болуға тиіс. Себебі бұл шығармалардың қай дәуірде туғаны, дамып, жетілуіне, бүгінге дейін желісін үзбеуіне біркелкі факторлар әсер еткені анық [2] деп туыстық қатынасымызды бекіте түсетін тарихи мәлімдеме береді. Бұл ақпараттар қазақ пен түрікмен студенттерінің мәдени сәйкестігін де айшықтайды.

Екі ел арасындағы қазіргі қарым-қатынастан хабар беретін ресми мәліметтерге сүйенсек, 1993 жылғы 19 мамырда Қазақстан Республикасы мен Түрікменстан арасындағы достық қарым-қатынас пен ынтымақтастық туралы шарт жасалған. Осы шарттың негізгі ережелерін басшылыққа ала отырып, білім мен ғылым саласындағы екі жақты ынтымақтастықты одан әрі дамытуға және тереңдетуге ықпал етуге тілек білдіре отырып, білім, ғылыми дәрежелер мен атақтар туралы құжаттарды өзара тану нормаларын орнықтыру мақсатымен Қазақстан Республикасының Үкіметі қаулы етті. Осылайша 2001 жылы 5 шілдеде Астана қаласында жасалған Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Түрікменстан Үкіметінің арасындағы білім, ғылыми дәрежелер мен атақтар туралы құжаттарды өзара тану туралы келісім бекітілді [3].

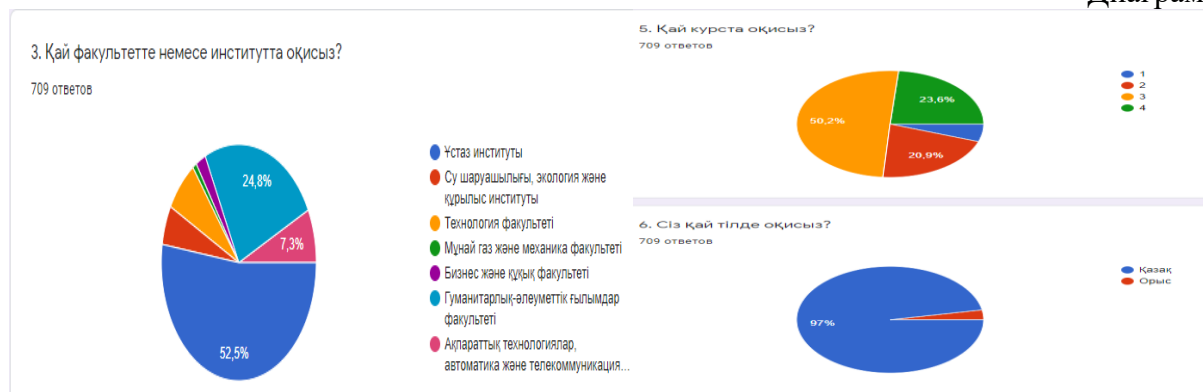
Қазақстан Республикасы мен Түрікменстан арасындағы дипломатиялық қатынастар 1992 жылдың 5 қазанында орнатылды. Екіжақты ынтымақтастық 1993 жылғы 19 мамырдағы Достық қатынастар және ынтымақтастық туралы шартқа сәйкес дамып келеді. 2014 жылғы 29 сәуір – 2 мамыр аралығында Қазақстанда Түрікменстанның Мәдениет күндері өткізілді [4].

Соңғы жылдары еліміздегі аймақтық ЖОО-на Түрікменстаннан едәуір студенттер білім алуға келді. Дулати университетіндегі шетелдік студенттердің де басым көпшілігі аталмыш елден келген студенттер болғандықтан, біз мақаланы дәл осы студенттердің бейімделу процесіне бағыттадық. Мақалада университеттегі «Халықаралық ынтымақтастық орталығы» тарапынан жүргізілген 709 түрікмен студентінің жай-күйінен, көпмәдениетті ортаға бейімделу проблемаларынан хабар беретін сауалнама және сұхбаттар нәтижелері беріліп, талдама жасалған. Мұндай тәжірибе түрікмен студенттері білім алып жатқан өзге де аймақтық немесе республикалық ЖОО-на өз пайдасын тигізуі мүмкін.

Анализ: жаһандану дәуірінде әртүрлі мәдениеттер мен діндер өкілдері бірге өмір сүріп, бірге оқып, бірге жұмыс істейді. Мұндай тығыз қатынастар «толерантыллық» ұғымын ғылыми айналымға ендіріп, әлем халықтарына ортақ әрі жиі пайдаланылатын термин ретінде қалыптастырды. Жоғары оқу орындарындағы шетелдік студенттер санының өсуі көпмәдениетті орта арқылы толеранттылықты қалыптастыру мәселесін өзекті етті. Толеранттылық - бұл біздің әлемдегі мәдениеттердің бай алуан түрлілігін құрметтеу, қабылдау және тану. Бұл, ең алдымен, адамның әмбебап құқықтарын мойындаумен негізделген белсенді ұстаным және басқалардың негізгі бостандықтары. Адамдардың сыртқы келбеті, жағдайы, сөйлеуі жағынан әр түрлі болатындығын қабылдауды білдіреді [5, 39 р.]. Бүгінде студенттер арасында мәдени релятивизм, яғни өзге адамның ұлтын, тілін, дінін т.б. маңызды факторлаын құрмет тұту, сыйлау дағдысы аса жақсы қалыптаспаған. Мұндай дағдылардың әлсіз болуы түрлі конфликтті ситуацияларға әкеп соқтыруы мүмкін. Жалпы, кәмілет жасқа толып студент атанған жасөспірімдер жіберетін басты қателіктері өздерін бірден тәуелсіз сезінуі, сәйкесінше өзгелердің ой-пікірлеріне сүйенбей жеке мақсаттарын көздеу, жастық максимализмге бой алдыру, бір сөзбен айтқанда интеллектуалды және эмоционалды жетілу. Содан кейін олар жетілген тұлғааралық қатынастардың даму сатысына өтеді, онда олар мәдениетаралық және тұлғааралық контексте басқа мәдениеттерге төзімді және айырмашылықтарды қабылдай бастайды. Ары қарай нағыз тұлғаралық тұтас даму басталады. Онда жеке басы болмысын анықтау, құзыреттілік, эмоционалды жетілу, автономия және жақсы қарым-қатынас рөл атқарады. Көптеген студенттер тәжірибесіз, олар әдетте өздері туралы ойланғаннан кейін мақсатты дамыту керек екенін түсінеді. Өз мақсаттарын анықтап, жеке басын қалыптастырғаннан кейін барып ғана келесіні ойлайды [6]. Осы тұста мәдени релятивизм ұғымын тарқата кету қажет, яғни әртүрлі пікірлер мен құндылықтар студенттің өз мәдениет әлеміне ұқсамайтын болса, бір әлеуметтік топтың мүшелері басқа топтардың ниеттері мен құндылықтарын түсіне алмайды. Басқа мәдениетті түсіну үшін оның нақтылы белгілерін, дамуының ерекшеліктерін және оқиғаларын байланыстыру керек. Әрбір мәдени элемент өзі бір бөлігі болып табылатын мәдениеттің ерекшеліктерімен ара қатынаста болу қажет. Бұл элементтің құндылығы мен мәні тек қана қандай да бір мәдениеттің астарында қаралуы мүмкін. Сол себепті университеттің бастапқы курстарында барлық мамандықтар үшін философиямен қатар мәдениеттану пәні жүргізілгені абзал.

Практикалық бөлім: Дулати университетінде білім алып жатқан мыңнан астам түрікмен студенттерінің 709-ы қатысқан сауалнама бойынша респонденттердің 54,3% қыз балалар болса, 45,7% ер балалар екен. 1-ші диаграммада көрсетілгендей студенттердің басым көпшілігі педагогикалық және гуманитарлық бағыттарды таңдап келген және едәуір бөлігі 3 курста, қазақ бөлімінде оқып жатыр.

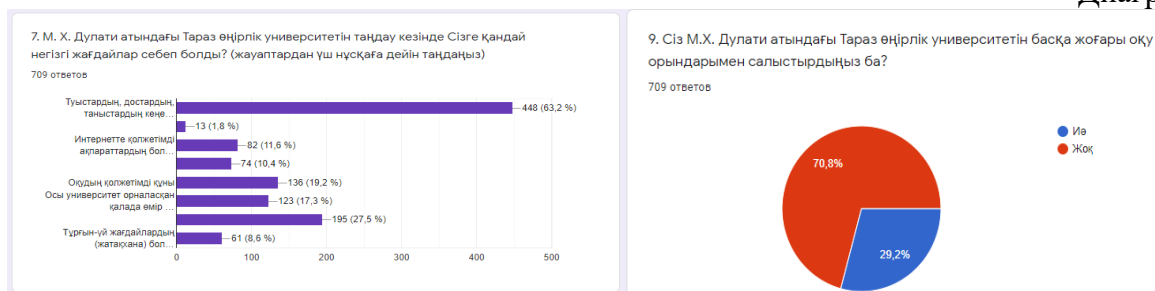
Диаграмма 1.

Қазақ топтарындағы басымдылықты негізге ала отырып екі ұдайлы болжам жасауға болады. Біріншісі, мақаланың кіріспе бөлімінде ашылған екі ұлттың мәдени сәйкестік пен тілдік ұқсастық себеп болуы мүмкін. Екіншісі, Түрікменстан өз тәуелсіздігін алғаннан кейін орыс тілін шектеу жұмыстарының нәтижесі. Түрікменстанның «Гундогар» ресми сайты: «Түрікменстан орыс тілімен біржола қоштасудың әрекеттерін жасап жатыр. деген хабарлама жасады. Алдымен орыс сыныптарын жабу, сосын орыс тілін қолдануға тыйым салу ахуалы посткеңестік кеңістікте бірінші рет пайда болып отырған жоқ. Мұндай жолдан Грузия мен Украина өтті, ол Ресейден қашықтай беруге бағытталды», – делінген хабарда. Енді Түрікменстан билігі орыс тілінде білім беруді жояды. Елде 2030 жылға дейін түрікмен мектептерінде бірде-бір орыс сыныптары қалмауы тиіс. «Азатлық» радиосы осылай деп жазды. Басқа ақпарларға қарағанда, бұл үдеріс тіпті 2025 жылы аяқталатын түрі бар [7]. Екінші фактор ретінде қазақ және түркі тілдері тобына жататын туыс тілдер екендігінде. Тілдік барьерді жеңу, қазақ тілін тез үйрену жаңа академиялық оқу ортасына тез бейімделуге ықпал ететіні анық.

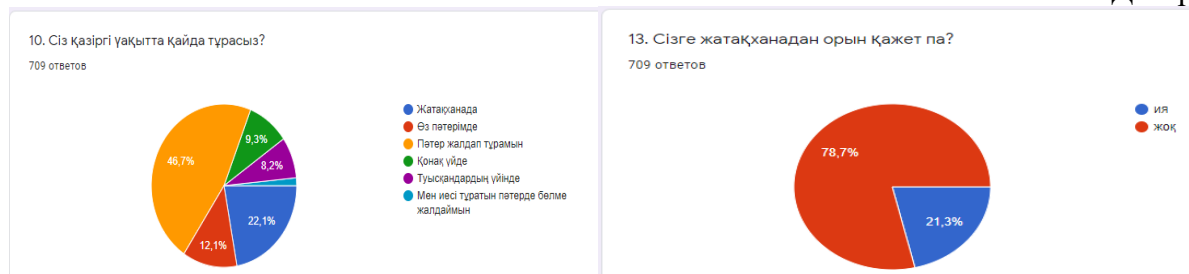
2-ші диаграммада Дулати университетіне білім алуға келген Түрікмен студенттерінің саналы таңдауына көз жеткізуге болады және жалпы шетелдік студенттердің белгілі бір ЖОО-ның таңдауына ықпал ететінін факторларды бағамдап, оқу орнына шетелдік студенттерді тарту мәселесінің шешімі ретінде қарастыруға тұрарлық.

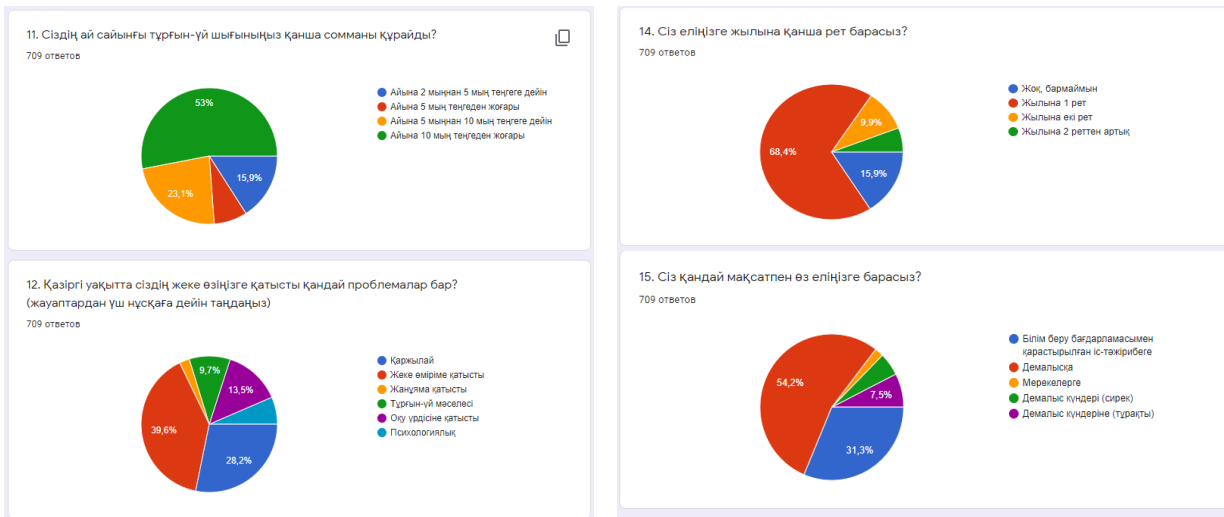
Диаграмма 2.

3-ші диаграмма Түрікмен студенттерінің әлеуметтік жағдайынан, яғни тұрғын үй, қаражат мәселелерінен хабар береді. Сонымен қатар, 12-ші сұрақ, яғни қазіргі уақытта сіздің жеке өзіңізге қатысты қандай проблемалар бар деген сұрақ назар аударуға тұрарлық. Онда 30,6% студенттер жеке өміріме қатысты деген жауапты таңдаған. Өзге елге келген студенттердің өгейсу мәселелеріне көңіл бөлу қажеттілігі туындайды. Бұл көрсеткіштерде студенттерді тарту мәселесінің тұратын жермен қамту мәселелерін талқылау барысында өз көмегін тигізуі мүмкін.

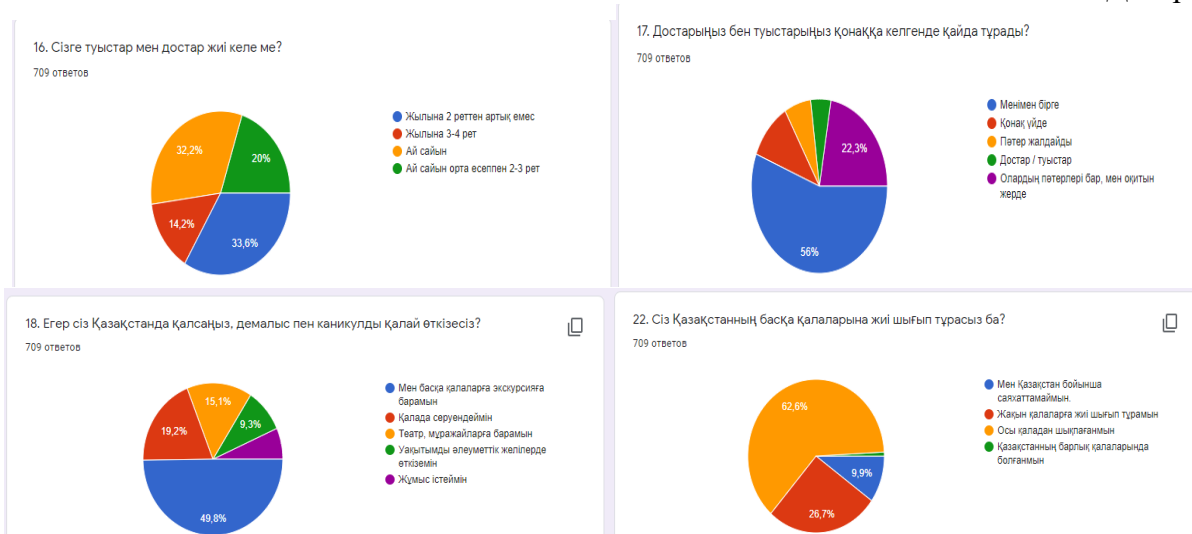
Диаграмма 3.

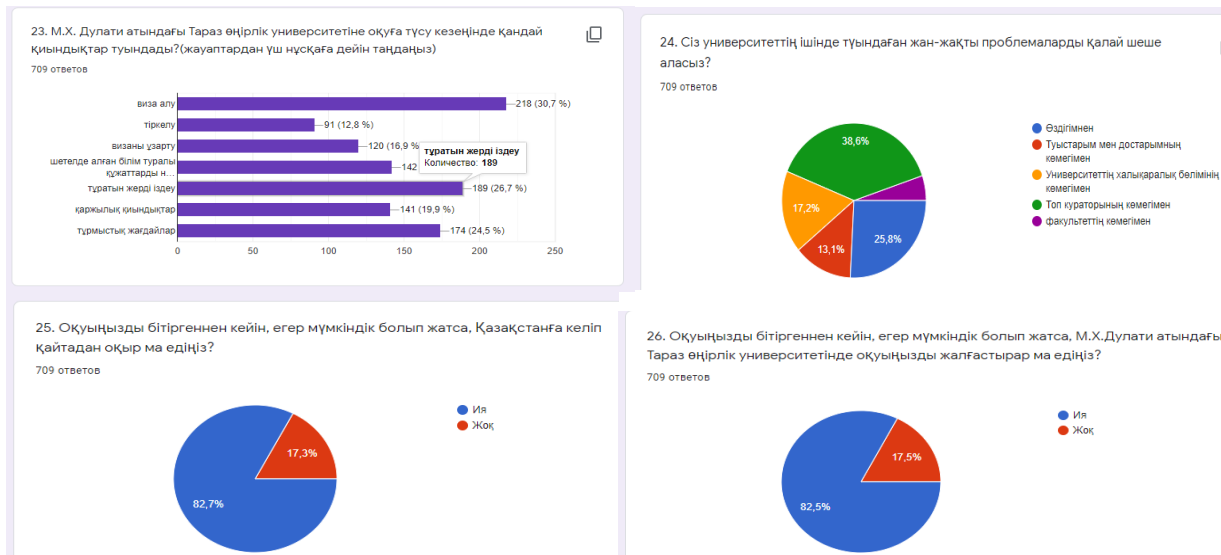
4-ші диаграмма коммуникация бағытында студенттер туыстарының жиі келуі, өзге қалаларға саяхаттауы көрсеткіштерінде университет ұпайына оңтайлы пайдалануға болады. Университет өмірімен студенттер достары мен туыстарын таныстырып, қызықтырып, оларды тарту мәселесін шешуге болады және оқу орнымыздағы халықаралық ынтымақтастық орталығының бұл мәселе төңірегінде өзіндік жинақтап жатқан тәжірибесі бар.

Диаграмма 4.

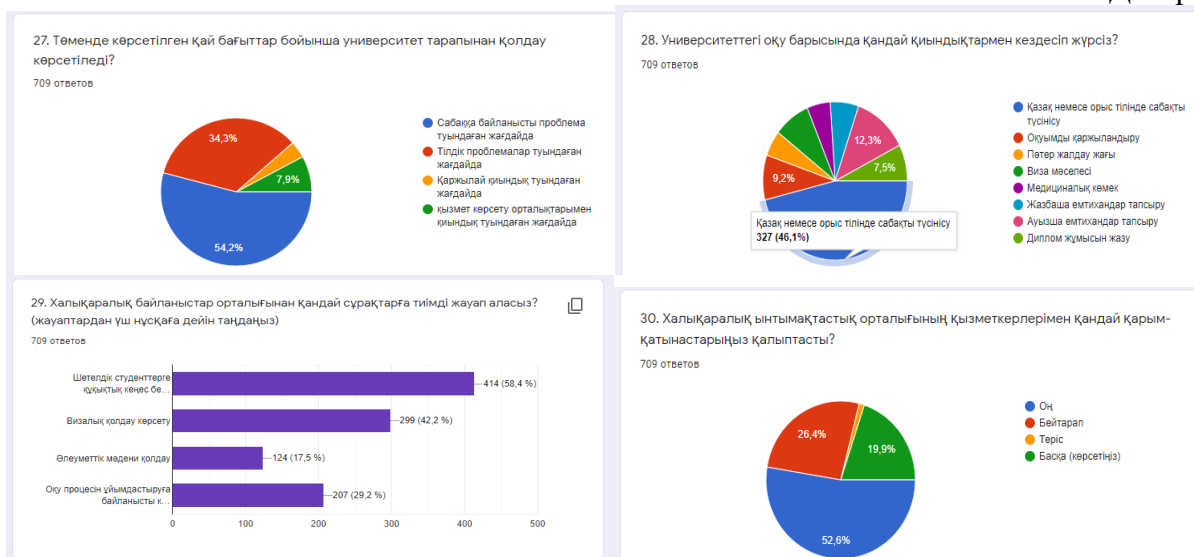
5-ші диаграмма бірқатар өзекті мәселелерді қамтиды. Мұнда тек Дулати университеті ғана емес, жалпы Қазақстан ЖОО-ның Түрікмен студенттері үшін білім алу бағытында тартымды екенін аңғаруға болады. Сонымен қатар, олардың біздің елді таңдап келуі үшін кедергі болатын факторларда анықталып тұр.

Диаграмма 5.

6-шы диаграммадан түрікмен студенттері кездескен қиындықтар немесе проблемалар қатарын көруге болады. Осы тектес проблемалар кез-келген ЖОО-дағы шетелдік студенттер тарапынан орын алуы мүмкін. Сауалнаманың 29-шы сұрағының жауабы ерекше назар аударуға тұрарлық. Ондағы әлеуметтік-мәдени қолдау жауабы аз көрсеткіш көрсетіп тұр. Мақала негіз болып отырған Түрікмен студенттерінің көпмәдениетті ортаға үйренісу дағдысының көңіл бөлу қажеттігінен хабар беріп тұр. Түрікменстанда да өзге ұлт өкілдері, оның ішінде қазақ ұлты да бар, бірақ дәл біздің Қазақстандағыдай өте көп ұлт өкілдерінен құралмаған. Осы мәліметті негізге ала отырып, Түрікменстан студенттерінің көпмәдениетті ортаға бейімдеу мәселесі өзекті бола алады.

Диаграмма 6.

Жоғарыда келтірілген сауалнамадан бөлек қазақ тілін жетік меңгеріп, өз ойын емін-еркін жеткізе алатын, белсенді студенттер арасында топтық сұхбаттар жүргізілді. Оларға төмендегідей сұрақтар қойылды:

1. Қазақстанға, университетке үйрену қаншалықты Сізге оңай немесе қиын болды?
2. Қазақ мәдениетімен Түрікмен мәдениетінің сәйкестігі немесе ұқсастығы туралы не айта аласыз?

3. Қазақстанда қазақтардан басқа көптеген ұлттар тұратынынан хабардар болдыңыз ба және Қазақстандағы өзге ұлттармен ара қатынасыңыз қандай?

4. Білім алу үшін неге Қазақстанды таңдадыңыз?

5. Университет ортасына сіңіп, тез бейімделіп кету үшін Сіз не істеп жатырсыз немесе Сізге қандай ұсыныстар түсіп жатыр?

Сауалнама қорытындылары мен топтық сұхбат жауаптары сараланып, студенттердің талап-тілектері ескеріліп, пандемия жағдайына қарамастан арнайы іс-шаралар өткізілуде. Соның бірі 2020 жылдың 21-25 желтоқсан аралығында өткен Түрікмен студенттеріне арналған «Әлеуметтік қолдау: мәселелер мен шешімдер» атты апталық. Онда шетелдік, әсіресе түрікмен студенттерінің оқу, қаржылық-материалдық, құқықтық, тілдік, моралдық-психологиялық мәселелері көтерілді және оның шешімдері қарастырылды. Аталған әр мәселе бойынша университет басшылары өз саласы бойынша жауап берді, талқылады, күрделі мәселелерді бақылауда ұстады. Құқық мәселесі бойынша Жамбыл облысы полиция департаменті көші-қон қызметі басқармасы да тартылып шетелдік студенттерінің құқықтары түсіндірілді, осы кезге дейін олар тарапынан орын алған құқықбұзушылық себеп-айғақтары дәлелдеді. Түрікменстан Республикасының Қазақстандағы елшілігі өкілдерімен видеобайланыс орнатылып, студенттердің сұрақтарына жауап берілді. Мұндай іс-шаралар тәжірибе ретінде өзге ЖОО-на өз пайдасын тигізеді деген ойдамыз.

Қорытынды: Мақала нысаны болып отырған Түрікмен студенттерімен қатар жалпы шетелдік студенттердің студенттік жылдардағы зияткерлік, танымдық, әлеуметтік, моральдық және жеке дамуы туралы әрбір ЖОО-ны жауапты болуы керек. Жауаптылық шекарасын төмендегі 7 вектор арқылы пайымдауға болады деп есептейміз:

1. Құзыреттілікті дамыту;
2. Эмоцияны басқару;
3. Автономия арқылы өзара тәуелділікке қозғалысы;
4. Жеке қарым-қатынастың кемелденген дамуы;
5. Адамның жеке басының қажеттілігін анықтау;
6. Даму мақсаты;
7. Тұтастықта дамыту [6].

Жоғарыдағы жеті вектор арқылы шетелдік студенттер үшін қазақстандық ЖОО-ның тартымды болу бағытына бірқатар өзгерістер енгізуге болады деген қорытындыға келеміз.

Әдебиеттер тізімі

1. Ә. Мұқтар. Қазақ-түркімен қарым қатынасы // Қазақ тарихы. №2 (113) наурыз-көкек, 2012 ж. - 2-4 бб.
2. Бауыржан Омарұлы. Төркіндес тұлғалар, сабақтас сарындар. 21 қазан 2016. <https://jasqazaq.kz/2016/10/21/t-rkindes-t-l-alar-saba-tas-saryndar/>
3. Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Түрікменстан Үкіметінің арасындағы білім, ғылыми дәрежелер мен атақтар туралы құжаттарды өзара тану туралы келісімді бекіту туралы // Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы 2001 жылғы 7 желтоқсан N 1595.
4. <https://inbusiness.kz/kz/post/kazakstan-respublikasy-men-turikmenstan-respublikasy-arasyn>
5. E.M. Galishnikovaa, T.A. Baklashovaa, L.V. Khafizovaa. Formation of Student's Tolerance in Multicultural Environment When Teaching a Foreign Language (KFU Experience, Kazan, Republic of Tatarstan, Russia). <http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.07.7>

6. Нэнси Дж. Эванс, Дианна С. Форни, Флоренс Гвидо-Дибрито, Флоренс М. Гвидо. Колледж студенттерінің дамуы: теория, зерттеу және тәжірибе. Wiley, 8 мамыр 1998.. – 348 с.
7. Түрікменстан орыс тілінен біржолала құтылғалы жатыр. 21.09.2020. <https://rast.kz/?p=7316>

МРНТИ 14.35.09

Nadir İLHAN¹

¹Prof. Dr.

Türkiye

TÜRKÇEDE KÖKÜ UNUTULAN KELİMELER*

Özet

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir iletişim aracıdır. İnsanla birlikte ortaya çıkan dil, insanla birlikte değişmekte ve gelişmektedir. Türk dilinin ilk yazılı belgeleri Köktürkler döneminde ortaya çıkmıştır. O dönemden bu döneme bazı sözler günümüze ulaşmış, bazıları ise ulaşmamıştır. Bu durumun belli başlı sebepleri bulunmaktadır. Türkçede eskiden kullanılan kök kelimelerin unutulmasını üç temel nedene bağlamak mümkündür. Bunlardan ilki başka bir dilden alınan yabancı sözlerin etkisidir. İkincisi ise eş anlamlı veya yakın anlamlı kelimelerin baskın hale gelerek bazı kelimelerin kullanım görevlerini üstlenmesi ve böylece kullanılmayan kelimenin de yazı dilinden düşmesidir. Üçüncüsü de bazı yapım eklerinin çekim eklerinden farklı olarak kelime kökleriyle kaynaşarak kökün bir parçası haline gelmiş olmasıdır. Kökü unutulmuş bu tür kelimelerin yapım ekli şekilleri bugün kelime kökü gibi algılanarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada eskiden aktif olan ama günümüzde unutulmuş köklerden türetilmiş kelimelere değinilecektir.

Anahtar Sözcükler: Eski Türkçe, Türkiye Türkçesi, arkaizm, kök.

Надир Ильхан¹

¹Профессор

Түркия

TYRİK TILINDE TYBIRI YMYTYLYP QALGAN SÖZDER

Аңдатпа

Тіл - адамдар арасындағы қарым-қатынас құралы. Адаммен бірге пайда болатын тіл адаммен бірге өзгеріп дамиды. Түрік тіліндегі алғашқы жазба құжаттар Көктүріктер кезеңінде пайда болды. Кейбір сөздер осы уақытқа дейін сақталды, ал кейбір сөздер қазір қолданылмайды. Бұған белгілі себептер бар. Бұрын қолданылған түбір сөздердің ұмытылуын

---

* Bu yazı Türk Dil Kurumunun düzenlemiş olduğu VII. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 24-28 Eylül 2012'de sunulan bildiriye dayalı olarak hazırlanmıştır.

негізгі үш себепке жатқызуға болады. Оның біріншісі - басқа тілден алынған шетелдік сөздердің әсері. Екіншісі - синонимдері немесе жақын мағыналары бар сөздер доминант болып, кейбір сөздердің қолданылуын қабылдайды, сөйтіп қолданылмаған сөз жазба тілден шығып кетеді. Үшіншісі - кейбір құрылыс жұрнақтары флекциялық жұрнақтардан айырмашылығы, сөз түбірлерімен бірігу арқылы түбірдің құрамына енген. Түбірлері ұмытылған осындай сөздердің конструкцияға тіркескен формалары бүгінде сөз түбірі ретінде қабылдануда қолданылады. Бұл зерттеуде бүгінде белсенді болған, бірақ ұмытылған тамырлардан шыққан сөздер айтылады.

Түйін сөздер: Көне түрік тілі, Түркиядағы түрікше, архаизм, түбір.

Nadir İLHAN¹

¹Prof. Dr.

Turkey

WORDS WHOSE ROOT IS FORGOTTEN IN TURKISH

Abstract

Language is a communication tool that enables people to understand. The language that emerges with the human being changes and develops with the human. The first written documents of the Turkish language emerged during the Köktürk period. Some words from that period to this period have survived, while some have not. There are certain reasons for this situation. It is possible to attribute the forgotten root words used in Turkish to three main reasons. The first of these is the effect of foreign words taken from another language. The second is that the words with synonyms or close meanings become dominant and assume the use of some words, and thus the unused word falls out of the written language. The third is that some construction suffixes have become a part of the root by fusing with word roots, unlike the inflectional suffixes. In this study, words derived from the roots that were active in the past but forgotten today will be mentioned.

Key Words: Old Turkish, Turkish, archaism, word root.

Giriş

Oluşumu ve değişimi bilinmediği için dil, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli anlaşmalar sistemidir. İnsanla birlikte var olan dil insanla birlikte gelişmekte, insanla birlikte değişmektedir. Toplumsal gelişmelere teknolojik değişmelere bağlı olarak insan hayatı değişirken hayatı anlamamızı ve anlamlandırmamızı sağlayan dil de bu gelişim ve değişimlere paralel olarak kendini değiştirmekte, yenilemektedir.

İlk insanın yaşayışıyla bizim yaşayış şartlarımız bir olmadığı gibi Türkçenin ilk yazılı belgelerini ortaya koyan Köktürklerle bugün Türkçenin farklı lehçelerini konuşan insanların yaşayış tarzları, karşılaştıkları kavramlar kullandıkları eşyalar da aynı değildir. Bütün bu değişimlere farklılaşmalara rağmen dil sistemi içerisinde değişmeyen temel yapılar, gramer şekilleri, temel kelimeler, yapım ve çekim şekilleri, sözdizimi gibi unsurlar bir dili milli dil yapan temel özelliklerdir. Ancak dillerde bu değişmeyen yönler yanında dilin canlılık ve değişip gelişme özelliklerine bağlı olarak sistem içerisinde uzun bir tarihi sürece bağlı olarak bazı değişimler farklılaşmalar da tespit edilebilmektedir.

Doğan Aksan da söz varlığı içerisinde vücutla, organlarla ilgili kelimeler, doğayla ilgili kelimeler, hayvan adları, renk adları, sayılar ve eylemler gibi kelimelerin temel söz varlığını oluşturduğunu; bunlardan bir kısmının hiç değişmeden bir kısmının ise fonetik değişimlerle günümüze ulaştığını ifade ettikten sonra fiillerin durumu hakkında da şunları

söylemektedir: "*Temel sözcükleri içinde yer alan, sık kullanılan eylemlerden bugüne kadar değişikliğe uğramamış olanlar çoktur. Aç-, al-, bil-, boz-, öl-, kon-, sür- ... eylemleri bunlardandır. Sesçe değişime uğrayan **adıl-** (ayrılmak), **kör-**(görmek), **olur-** (oturmak) ... gibileri de boldur.*"¹

Türkçenin eski kelimelerinin bir kısmının günümüze ulaşmamasının sebebi yabancı dillerin etkisine bağlanabilir. Ancak bir kısım kelimelerin kullanımdan düşmesinin sebebi ise eş anlamlı veya yakın anlamlı kelimelerin baskın hale gelerek bazı kelimelerin kullanım görevlerini üstlenmesi ve böylece kullanılmayan kelimenin de yazı dilinden düşmesi şeklinde açıklanmalıdır. Örneğin Yunus Emre divanında da geçen eyitmek fiili, en eski dönemlerden beri kullanılıp günümüzde de kullanılan demek, söylemek, anlatmak fiilleriyle eş anlamlı olduğu için, bu fiillerin kullanım yaygınlığının artmasıyla kullanımdan düşmüştür. Bu yazıda kullanımdan düşen, kökü unutulmuş kelimeler Türkiye Türkçesi temelli olarak değerlendirilmiştir. Aşağıda üzerinde durulacak bazı kelimelerin Türkiye Türkçesinde olduğu gibi başka Türk lehçelerinde de unutulması söz konusu olabileceği gibi bazı kelimelerin de unutulmamış olması, yaşayan dilde kullanılıyor olması söz konusu olabilir.

Kök Kelimelerin Unutulmasının Nedenleri:

Dilimizde eskiden kullanılan kök kelimelerin unutulmasını üç temel nedene bağlamak mümkündür. **Birincisi** Doğan Aksan'ın da dediği gibi, "*Türkçe, geniş söz varlığının bir bölümünü, yabancı etkiye büyük ölçüde kapılarını açma ve yabancı sözcükleri yeğleme sonucunda yitirmiştir.*"² düşüncesine bağlayarak günümüze ulaşamayan, günümüz yazı dilinde kullanılmayan sözcüklerin kayboluş sebebinin yabancı etkiye bağlayabiliriz. Bu tür yabancı sözcükleri yeğlemeyle kaybedilen kelime örnekleri daha çok kültür kelimelerinde olmakla birlikte temel kelimelerde de görülmektedir, Türkçenin sü kelimesi Arapça askerle, Türkçe yağı Farsça düşmanla, Türkçe bitig Arapça kitapla, Türkçe em kelimesi Farsça ilacla Türkçe esrimek fiili Farsça sarhoş ismi ve olmak veya Farsça mest ismi ve olmak yardımcı fiiliyle, Türkçe ivmek fiili Arapça acele isminin etmek yardımcı fiiliyle kullanılmasıyla kullanımdan düşmüştür. Türkçe uçmak Arapça cennet ile Türkçe tamu Arapça cehennem ile ortadan kaldırılmıştır.

Türkçenin eski kelimelerinin bir kısmının günümüze ulaşmamasının sebebi yabancı dillerin etkisine bağlanabilir. Ancak bir kısım kelimelerin kullanımdan düşmesinin **ikinci nedeni** ise eş anlamlı veya yakın anlamlı kelimelerin baskın hale gelerek bazı kelimelerin kullanım görevlerini üstlenmesi ve böylece kullanılmayan kelimenin de yazı dilinden düşmesi şeklinde açıklanmalıdır. Örneğin Yunus Emre divanında da geçen eyitmek fiili, en eski dönemlerden beri kullanılıp günümüzde de kullanılan demek, söylemek, anlatmak fiilleriyle eş anlamlı olduğu için, bu fiillerin kullanım yaygınlığının artmasıyla kullanımdan düşmüştür. Ög ve ana / anne eş anlamlı kelimelerinden ananın / annenin baskın hale gelmesiyle ög unutulmuştur. Yine Türkçe kökenli olan ve Eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılan kañ ile günümüzde aynı anlamda kullandığımız baba kelimeleri eş anlamlı olmasına karşılık; bugün kañ kelimesi unutulmuştur.

Üçüncü olarak bazı yapım eklerinin çekim eklerinden farklı olarak kelime kökleriyle kaynaşarak kökün bir parçası haline dönüşebilmeleri dolayısıyla dil sistemimiz içerisinde yer alan bir kısım kök kelimeler bugün unutulmuştur. Kökü unutulmuş bu tür kelimelerin yapım ekli şekilleri bugün kelime kökü gibi algılanarak kullanılmaktadır. Nasıl ki, dilek kelimesinin sonundaki -k düşürülerek dile-n- fiili, büyük kelimesinin sonundaki -k düşürülerek büyü-t- fiili, göz kelimesinin sonundaki -z düşürülerek gö-r- fiili, adak kelimesinin sonundaki -k düşürülerek ada-n- fiili (örnekler arttırılabilir) oluşturulmuyorsa seyrek isminin sonundaki -k düşürülerek seyre-l- fiili de oluşturulmamıştır. Yukarıdaki örnekler aynı kökten türeyen kelimelerin isim ve fiil şekilleridir.

¹. Doğan Aksan, **Anadilimizin Söz Denizinde**, Bilgi Yayınları, İstanbul 2002, s.35-36

². Doğan Aksan, **Türkçenin Söz Varlığı**, Engin Yayınları, Ankara 1996, s.48

Yapım ekleri ile kökler arasında daimi bir ilişki olduğunu bu sebeple yapım eklerini kökten ayırabilmek için çok fazla dikkat etmek gerektiğini belirten Muharrem Ergin, “Kökü unutulmuş ve kullanıştan düşmüş gövdelerde ise görünüşte yapım ekini kökten ayırmağa imkân yoktur. Çünkü böyle gövdelerde yapım eki kökle kaynaşmış bir şekilde bulunur ve gövde kök gibi görünür.”³ diyerek bazı unutilan köklerin varlığına işaret etmektedir.

Zeynep Korkmaz, Türkçede kelime köklerinin özellikleri hakkında bilgi verirken Türkçede köklerin genellikle tek heceli olduklarını, birden fazla heceden oluşan köklerin ise çok az olduğunu belirtmektedir. Bunların da tarihi dönemlere götürüldüğünde tek heceli köklere indirgenebileceğini kabul etmektedir. Korkmaz, “... birden fazla heceli kelimelerin kök yapıları zamanla unutulmuş ya da değişikliğe uğramış olduğundan, bunları bugün tek heceli yalın köklere indirgemek mümkün değildir.”⁴ sözleriyle Türkçede bir kısım kök kelimelerin günümüzde unutulduğunu kabul etmektedir.

Bizce de dildeki bir kısım kökler unutulmuş olmakla birlikte, eklerle kaynaşarak oluşan *türemiş kökler*⁵ içerisinde varlığını sürdürmektedir. Muharrem Ergin ve Zeynep Korkmaz’ın da kabul ettiği gibi bir kısım unutulmuş ve değişime uğramış kökleri tespit etmek mümkün olmayabilir. Ancak anlam ilişkileri dolayısıyla bugün kök gibi kullanılan bir kısım kelimelerin daha küçük ortak köklere indirgenebileceğini de kabul etmek yanlış olmaz.

Bu bildiride; bun: bun-a bun-al- bun-ak; depre-: depre-n- depre-t- depre-m; gö-: gö-z gö-r; sö-: sö-y- sö-v- sö-z; seyre-: seyre-k seyre-l- ...vb. pek çok (yaklaşık 40 kelime) unutilan kök ve onlardan türemiş yapılar üzerinde durulacaktır.

Unutilan Kök Kelimeler ve Onlardan Türeyen Kelimeler:

Ag (ig /hıg) ağ-la- ağ-it

Bugün kullandığımız ağlamak ve ağıt kelimelerinin ortak kök olan ağ (>ıg />hıg yansıma kelime kökünden gelmiş olmalıdır. Çünkü her iki kelime de anlam itibarıyla bir biriyle ilişkili kelimelerdir. Ağıt kelimesinin yapısından bahsederken Talat Tekin kelimeyi ET. *ağ1 ~*ıg1 yansımasından)+t yapım ekiyle türetilmiş bir yapı olarak göstermektedir. Talat Tekin’in Makaleler adlı eserinde “Ağıt ‘Ağıt, ağlama’ <*ağ ‘feryat, ağıt’ ET. *ağ1 ~*ıg1 yansımasından)+t...”⁶ şeklinde verilen bilgiyle kelimelerin ortak kökünün ‘feryat, ağıt’ anlamındaki *ağ ismi olarak gösterilmektedir.

Tuncer Gülensoy da ağla- fiilinin yapısını Talat Tekin’den farklı olarak hıg yansıma kelimesine bağlamaktadır. Gülensoy, ağla-, ağıt- fiillerini anlatırken kelimenin kökeni ve oluşumundaki yapısı ve yapıdaki değişimini şöyle göstermektedir: “...: <ağ+la+ ‘addan ad yapan ek+(ı)t eki. *ıgla-<ıgla-<*hıgla- (<*hıg ‘yansıma’ +la-) AT. İgıla-”⁷

Al (hile) Al-da- alda-n- alda-t-

Aldan- ve aldat- fiilleri de bugün unutilan ortak fiil kökü alda-‘tan türetilmiştir. Alda-fiili de aslında türemiş bir kelime olup, Farsçadan alıntı bir kelime olan hile ile yazı dilimizden düşen al isim köküne dayanmaktadır. Bu kelime kökü eski Türkçe metinlerde de aynı anlamda al / altag : hile, aldatma şekliyle geçmektedir.⁸

³ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2005, s.123.

⁴ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 2003, s.10.

⁵ Kamile İmer, **Türkiye Türkçesinde Kökler**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1976, s.17.

⁶ Talat Tekin, Makaleler I, 312

⁷ Tuncer Gülensoy, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin KÖKEN BİLGİSİ SÖZLÜĞÜ**, 1.cilt A-N, 2. Cilt O-Z, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2007, s.55-56.

⁸ Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları İstanbul 1968, s.12.

Unutulan asıl kök olan al ‘hile’ kelimesinin yazı dilimizde çekim ekleriyle bugün tek başına kullanılmadığı bilinmektedir. Ancak kelime Türkiye Türkçesi ağızlarında varlığını devam ettirmektedir. Derleme Sözlüğü’nde “al 1. Hile, tuzak: Haydin arkadaşlar al oldu bize, Sılanın dikenleri gül oldu bize. (Feselek *Reşadiye * Zile, Dodurga, Artova, -To.; Mesudiye...)”⁹ şeklinde anlamı verilen ve pek çok ağız bölgesinden örneklenen al kelimesi ağızlarda varlığını korumakla birlikte yazı dilinde kullanılmamaktadır.

Al kelime kökünün XIV-XVIII. Yüzyıl eserlerinde yer aldığı Derleme Sözlüğündeki birçok örnekle tanımlanmıştır: “al (I) Hile.

Anı bir al ile harami almış

Temam bir yıl anın ile dirilmiş (Dah.XIV. 95)”¹⁰

Unutulan şekil olan alda- fiili Yunus Emre Divanında –mış sıfat fiil ekli haliyle aşağıdaki örnek beyitteki kullanımıyla yer almıştır.

Bu şârün hayâlleri dürlü dürlü hâlleri

Aldamış gafilleri câzû 'ayyâra benzer”¹¹

Alda- şeklinin Çarhnâme’de yer aldığını Gülsevin - Boz +dA isminden fiil yapım ekinin işlevini anlatırken “+dA- Seyrek kullanılmıştır güvülde- (KŞ.892) alda- (Çrh.24) ...” şeklinde göstermişlerdir.¹²

Alça-

alça-l-

alça-k

Alçal- ve alçak kelimeleri de anlam ilişkisi dolayısıyla aynı kökten ortaya çıkan iki kelime gövdesi olup bugün kelime kökü gibi algılanmakta bazı sözlüklerde madde başı olarak yer almaktadır.

Alçak kelimesinin yapısı Gülensoy¹³ “alt, aşağı+çak” ve Nişanyan¹⁴’ın eserlerinde altçak şeklindeki bir yapıya bağlanmaktadır. Gülensoy alçal- fiilinin yapısını alçak isminin sonundaki k’nın düşmesi ve –l fiilden isim yapım ekinin al+ça şekli üzerine gelmesi şeklinde (*alçal-.... <al+ça-l- (<*al+ça(k=Ø)+l-)*)¹⁵ değerlendirmiştir. Ancak buradaki yapı seyrek ve seyrel- yapılarındaki gibidir. Yani Seyre-l-mek fiili oluşturulurken seyrek isminin sonundaki *fiilden isim yapım eki* –k ünsüzü düşürülerek –l fiilden fiil yapım eki getirilmediği gibi –l- fiilden fiil yapım eki de –k fiilden isim yapım eki gibi seyrek- kökü üzerine getirilerek yeni fiil oluşturmuştur. Alçak ve alçal- kelimeleri için de aynı durum söz konusudur. Yani alçak kelimesinin sonundaki –k sesi düşürülerek –l fiil yapım eki burada kullanılmamıştır. Bugün artık kullanılmayan alça- ortak fiil kökü üzerine –k fiilden isim yapım eki getirilerek alça-k ismi ve alça- fiil kökü üzerine fiilden fiil yapım eki –l getirilerek de alça-l- fiili oluşturulmuştur.

Ar- (yorul-): ar-gın (yorgun, zayıf, bitkin) ?

Bugün genellikle yorgun argın ikilemesi şeklinde kullandığımız argın kelimesi türemiş bir kelimedir. -g^on / -k^on fiilden isim yapım ekiyle türetilmiş ‘aş-kın, ar-gın, bit-kin, bez-gin, düş-kün, taş-kın, yıl-gın, yor-gun...’ vb. pekçok kelime mevcuttur. Bu türemiş kelimeler içerisinde argın kelimesinin kökü olan ar- fiili dışındaki fiil kökleri başka eklerle de kullanılabilmesine karşılık ar-fiilinden türetilmiş başka kelime de dilimizde yoktur. Mesala taş-kın, taş-ır-; yorgun, yorul-, yorucu;

⁹ TDK. **Derleme Sözlüğü I A**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s.165-166.

¹⁰ TDK **Tarama Sözlüğü I A-B**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.79.

¹¹ Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.56.

¹² Gürer Gülsevin – Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** Gazi Kitabevi, Ankara 2004, s.156.

¹³ Gülensoy, **age.**, 2007 s.64.

¹⁴ Sevan Nişanyan, **Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü**, Adam Yayınları, İstanbul 2002, s.34.

¹⁵ Gülensoy, **age.**, 2007 s.65.

bitkin, bitmiş, bitirici vb. Gibi aynı kökten türemiş kelimeler varken; ar-ıl-, ar-ıcı, ar-mış, ar-tır-ıl-mış gibi türemiş kelimeler dilimizde olmadığı gibi ar-acak, ar-dı-lar, ar-ıyor gibi çekimli şekilleri de dilimizde kullanılmamaktadır.

Ban   **ban-la-**   **ban-gır**

Derleme sözlüğünde XIV ve XV. Yüzyıl eserlerinde bañ kelimesinin ‘ezan’ anlamıyla kullanımı örneklenmiştir. Bañ bañlatmak ‘ezan okutmak’ şekli de Dede Korkut Hikâyelerinde yer almaktadır.¹⁶ Ban kelimesinden türetilen ban-la- şekli Timurtaş’ın hazırladığı Yunus Emre Divanı’nda da

Banladı ol mü'ezzin turdı kamet eyledi
Hazret'e tutdı yüzün döndi niyyet eyledi¹⁷

beytinde yer almaktadır. Ancak günümüzde ban ve banla- kelimeleri yazı dilimizde kullanılmamaktadır. Farsça ezan kelimesiyle birlikte bu kelimeler kullanımdan düşmüştür.

Timurtaş, Yunus Emre Divanında banlamak kelimesinin ezan okumak anlamı yanında seslenmek, bağırarak anlamlarında kullanıldığını belirtmektedir.¹⁸ Kelimenin seslenmek, bağırarak anlamlarına uygun olan ve ikileme şeklinde kullanılan bangır kelimesi de ban kökünden türetilmiş olmalıdır. Çünkü bangır bangır ikilemesinde ses bağırarak, yüksek bir tonda çıkarılmaktadır.

Bay   **bayı-**   **bayı-n-**   **bayı-n-dır-**

Zengin, varlıklı anlamına gelen bay ismi ile ondan türetilen ‘zenginleşmek, varlıklanmak’ anlamındaki bay-ı- fiilleri bugün yazı dilimizde kullanılmamaktadır. Bayımak : zenginleşmek, varlıklanmak anlamlarıyla Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde¹⁹; bayımak : zengin olmak, zenginleşmek anlamlarıyla da Yunus Emre Divanı’nda²⁰ karşılanmıştır.

Benüm gibi bâzîrgân kim sagıncıla bayır
Bir pula gücüm yitmez Mısır metâ'im çatdum
Bayı- fiili Gülsevin ve Boz’un Eski Anadolu Türkçesi adlı eserinde de yer almıştır.²¹

Bek   **bek-çi**   **bek-le-**   **pek-iş-**

Bekçi ismi ve bekle- fiili de anlam ilişkisine bağlı olarak aynı kök kelimeye dayanmalıdır. Burada kök üzerine gelen +çi isimden isim yapım eki ile –le isimden fiil yapım eki günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Göz+cü, göz-le-; diş+çi, diş-le-; yem+ci, yem-le vb. pek çok isim köküyle bu ekler kullanılmaktadır.

Gabain, Eski Türkçenin Grameri adlı eserinde bek kelimesinin “bärk, bk, pärk (br.), bäk (br.) sağlam, ...”²² şekliyle Brahmanca dan geldiğini söylemektedir. Hasan Eren Etimoloji sözlüğünde bekçi ve bekle- kelimeleri hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Gülensoy Köken Bilgisi Sözlüğü’nde bekçi ve bekle- kelimeleri ile bekiş- / pekiş- fiilinin yapısını anlatırken bu kelimeleri “... < *bek [< *berk] ‘katı, sağlam, sert’” Türkçe kelime köküne bağlamaktadır. Gülensoy bekçi kelimesinin oluşumunu ‘bekçi < *bek [< *berk] ‘gözcü’+çi’ şeklinde göstermekte, DLT’de de bekiş- ‘sağlamlaştırmak’ bekle- ‘beklemek, gözetmek’ şekillerinin bulunduğunu söylemektedir.²³

¹⁶ TDK age., 1988, s.395-397.

¹⁷ Timurtaş, age., 1980, s.202.

¹⁸ Timurtaş, age., 1980, s.271.

¹⁹ Caferoğlu, age., 1968, s.36.

²⁰ Faruk Kadri Timurtaş (Haz.), **Yunus Emre Divanı**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1980, s.124.

²¹ Gülsevin – Boz, age., 2004, s.156.

²² Gabain, age., 2003, s.267.

²³ Gülensoy, age., 2007, s126-127 ve s.133.

Yukardaki açıklamalardan hareketle ‘sağlamlaştırmak, gözetmek, beklemek’ anlam ilişkileriyle bekçi ismi ile bekle- ve pekiş- fiillerinin ortak bir kökte birleşebilecekleri görülebilmektedir. Pekiş- fiilinin başında yer alan p- ünsüzü b- ‘den değişimle ortaya çıkmıştır.

Bud bud-a- bud-a-n- bud-a-k

Budamak, budanmak gibi fiillerle budak ismi içerisinde de ortak bir kelime kökünün olması gerekir. Talat Tekin, buda- fiili ve budak ismini < *but²⁴ kelime köküne bağlamıştır. Gülensoy da buda- fiilini Köken Bilgisi Sözlüğü’nde Talat Tekin ile aynı görüşü paylaşarak: “buda- ‘Budamak’ =ET. būta- ~butı- < *būt+ı (T.Tekin)”²⁵ şeklinde but köküne bağlamıştır. Divanu Lugati’t-Türk’te butak / butık şekli geçen budak kelimesi de but kökünden gelmektedir. Gülensoy’un bildirdiğine göre Clauson kelimenin yapısını **butı-**‘budamak’ +**k** şeklinde kabul ederken; Talat Tekin **butık** kelimesinin <**but** <*būt ‘bacak’ +**ık** küçültme ekiyle oluştuğu görüşünü benimsemektedir.

Bun bun-a bun-al bun-ak

Bun kelimesi Eski Türkçenin Köktürk kitabeleri ile Uygur dönemi metinlerinde yer alan ve “sıkıntı” anlamına gelen bir isimdir. Kelime Caferoğlu’nun EUTS’de “**mung** Keder, endişe, kaygu: Ust. 209, 24”²⁶ şeklinde yer almaktadır. Gülensoy’un Köken Bilgisi Sözlüğü’nde “bun ‘Sıkıntı’ =ET. buñ (Eleges, 10) <*muñ ‘sıkıntı, ıstırap, mihnet”²⁷ şeklinde geçmektedir. Kırgız Türkçesinde kelime mung şeklinde “Mung I. Keder, can sıkıntısı; ...”²⁸ şeklinde kullanılmaktadır.

Caferoğlu’nun Eski Uygur Türkçesi Sözlüğünde mung şeklinde yer alan kelime m>b değişimiyle tarihi dönemlerde bung şeklinde kullanılmış ve Oğuz grubu lehçelerinde de bun köküne bağlı olarak türetilen buna-, bunal-, bunalt-, bunalım, bunak vb. gibi kelimelerde varlığını devam ettirmiştir.

Bun kelimesinden yapım ekleriyle türetilen yapılarda öncelikle bun isim kökü üzerine gelen +a- isimden fiil yapım ekiyle buna- fiil gövdesi ortaya çıkarılmıştır. Asıl kök olan bun yazı dilinde zamanla unutulmasına karşın buna- türemiş fiil gövdesi kök gibi kullanılarak bundan yeni kelime gövdeleri ortaya çıkarılmıştır. Buna-l, buna-l-t- buna-l-ım, buna-k gibi.

Dağı- dağı-t- dağı-l- dağı-n-ık

Dağıl-, dağım- ve dağıt- gibi üç farklı fiil ve bunlardan türetilen isim ve fiil gövdelerine bakıldığında anlam ilişkisi açıkça görülmektedir. Dolayısıyla bu yapıların da ortak bir kök kelimeye bağlanması gerekir. Buradaki yapılara bakıldığında ortak kök dağı- şeklindeki yapı olarak kabul edilebilir. Dağı- kelimesinin başındaki d-‘nin de tarihi dönemlerde t- olduğu kabul edilirse asıl kök de tagı- olmalıdır.

Sevan Nişanyan dağılmak kelimesini Etimoloji Sözlüğünde tarılmak < tarmak ve Moğolca targa- fiillerine bağlamaktadır.²⁹ Gülensoy ise bu kelimelerin kökü olarak < *tağı- fiilini ortak kök kabul etmektedir. Kelimelerin oluşumunu da “< ***tağı-** ‘dağılmak’+**l-**, dağım- ‘Dağınmak’ < ***tağı-n-**, dağımık ‘Dağımık’ < ***tağı-n-(ı)k**, dağıt- ‘Dağıtmak’ < ***tağı-t-**”³⁰ şekilleriyle göstererek kelimelerin ortak bir kökten türetildiğini göstermiştir.

Dar- : dar-ıl- dar-gın

²⁴ Talat Tekin, **Makaleler I Altayistik**, Grafiker Yayınları, Ankara 2003, s.374.

²⁵ Gülensoy, **age.**, 2007, s.175.

²⁶ Caferoğlu, **age.**, 1968, s.132.

²⁷ Gülensoy, **age.**, 2007, s.182.

²⁸ K.K. Yudahin (çev. Abdullah Taymas) **Kırgız Sözlüğü, C. I-II**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1994, s.574.

²⁹ Sevan Nişanyan, **Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimoloji Sözlüğü**, Adam Yayınları, İstanbul 2002, s.97.

³⁰ Gülensoy, **age.**, 2007, s.260.

Anlam ilişkisi dolayısıyla dargın ismi ve darılmak fiili aynı kökten türetilmiş iki kelime olmalıdır. Ayrıca yapılarda yer alan -gın eki fiilden isimler türeten -‘bez-gin, yıl-gın, taş-kın, kır-gın, kız-gın vb.leri’- bir ek olması; -ıl ekinin de fiilden fiil yapım eki -kap-ıl-, yaz-ıl, gör-ül, sor-ul-vb gibi’- olması bu yapılardaki ortak kökü de göstermektedir.

Depre-   depre-n-   depre-t-   depre-m

Depre- fiil kökünden türetilen depre-n-, depre-t- fiil gövdeleri ile depre-m isim gövdesi de depre- (>tepre-) fiilinin yaygın olarak kullanılmamasına bağlı olarak ayrı kelime kökleri gibi algılanmakta, ayrı kelime kökleri gibi değerlendirilebilmektedir. Depren- ve depret- fiilleri Yunus Emre Divanında aşağıdaki beyitlerde yer alan şekilleriyle geçmiştir.³¹

Zahir suya banmadın el ayak deprenmedin
Baş sücûda inmedin kılmur tâ’atümüz s.91
Benüm degül bu kelecî varlık senün Yûnus necî
Çün dilüme sensin kadîr sensüz lisân depretmeyem s. 146

Dil-   dil-in-(miş)   dil-im   dil-me

Köken Bilgisi Sözlüğü’nde “**dil-** ‘Dilmek’ < ET. *til-* ‘uzunlamasına kesmek’”³² anlamı verilen dil- fiili günümüzde kök haliyle kullanılmamaktadır. Kelime kökü bugün dil-im, dil-im-le-, dil-in-miş, dil-me gibi bir kısım kelimelerde yazı ve konuşma dilimizde varlığını sürdürmektedir. Tarama Sözlüğünde de ‘yarmak’³³ anlamıyla kullanılan dilmek fiilinde de anlam olarak ‘uzunlamasına kesmek’ manası yer almaktadır. Derleme Sözlüğü’³⁴nde farklı anlamlarla yer alan dilme kelimesinin 1. anlamı da ağacın kerestenin uzunca kesilmesi şeklindedir. Ağacın kereste yapılması için uzunlamasına kesilmesiyle ortaya çıkan şekli dilme de dil- fiilinin anlam alanına bağlı olarak ortaya çıkarılmıştır.

Emge-   emge-n-   emge-k (emek)

Bugün kullandığımız emek kelimesinin kökü de unutilan, kullanımdan düşen kök kelimelerdendir. Eski Türkçe dönemi metinlerinde yer alan emgek ismi emge- fiilinden gelmiş olmalıdır. Kelimenin emge-n- şekli de metinlerde geçmektedir. Emge- fiilinden fiilden isim yapım eki -k ile türetilen emgek kelimesi Oğuz grubu lehçelerinin özelliği olan çok heceli kelimelerde kelime içindeki -g-‘nin düşmesi özelliğine bağlı olarak emgek < em(ğ)ek < emek şekline değişmiştir.

Gö-   gö-r-   gö-z   gö-s-ter-

Gör- fiili ve göz ismi karşıladıkları kavram açısından ortak bir kökten türetilmiş kardeş kelimeler olmalıdır. Türkçenin tarihi dönemlerinde *kö- şeklinde görülen fiil Oğuz grubu lehçelerinin özelliklerinden biri olan kelime başı k-‘lerden bir kısmının g-‘ye dönüşmesine bağlı olarak gö- şekline dönüşmüştür. Kit-, ked- key-, kel- kergek vb. Pekçok kelimenin başındaki k-‘ler gör- ve göz kelimelerinde olduğu gibi g-‘li kullanılmaktadır. Gö- fiili üzerine -r fiilden fiil yapım ekiyle gör- şekli, -z fiilden isim yapım ekiyle de göz ismi oluşturulmuştur. Hacıeminoğlu, “kör- < kö-r- “görmek” Eski Türkçede bir kö- fiilinin bulunduğu köz- < kö-z “göz” isminin mevcut oluşundan anlaşılmaktadır.”³⁵ sözleriyle göz ismi ve gör- fiilinin yapısında kö- fiilinin olduğunu söylemektedir.

Bugün gö- fiilinden yapım ekleriyle başka kelimeler türetilmezken gör- fiilinden görüş, görüş-, görün- görüntü ... gibi kelimeler; göz isminden de gözlük, gözet-, gözetle-, gözle-, gözlem, gözcü ... vb. pekçok kelime de türetilmiştir. Göster- fiili de karşıladığı anlam açısından kö- / gö-

³¹ Tatçı, **age.**, 1990, s.91 ve 146.

³² Gülensoy, **age.**, 2007, s.284.

³³ TDK, **Tarama Sözlüğü II C-D**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1965, s.1158.

³⁴ TDK, **Derleme Sözlüğü VI D**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1969, s.1497.

³⁵ Necmettin Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1991, s.36.

kökü ve ondan türetilen gör- fiili ve göz ismiyle ilişkili bir yapıdır. Kelime gö-s-ter- yapısıyla bu ortak kökten türetilmiş olmalıdır. Yapıdaki –s- ve -ter ekleri fiilden fiil yapım ekleridir. Hatiboğlu'nun Türkçenin Ekleri adlı eserinde –s- ve –ter- ekleri gösterilmemiş dolayısıyla da göstermek fiili örneklenmemiştir.

Göster- ve görset- fiillerinin yapısı üzerine yayınladığı incelemesinde Ahmet Günşen bu fiillerin kö- kök fiiline bağlı olduğunu “İster *göster-*, isterse *görset-* biçimiyle düşünelim, bu fiillerin *kö-* ‘bağlamak’ fiiline dayanan ettirgen ve geçişli birer fiil gövdesi oldukları açıktır.”³⁶ sözleriyle belirtmiştir.

Göster- fiilinin yapısını da “bu fiil, bizce *göster-* < *gö-s-ter-* < *gö-z-ter-* şeklinde izah edilebilir. Yani, *gö-* < *kö-* fiil köküne önce, fiilden fiil yapımı eki olan ve ettirgenlik bildiren -z- eki, sonra yine yapı ve işlevdeki -ter- eki gelmiştir.”³⁷ şeklinde açıklayan Günşen ile Mevlana’da Türkçe beyit ve ibareleri işleyen yazısında³⁸ Mecdut Mansuroğlu fiildeki yapı konusunda aynı kanaati paylaşmaktadırlar. Mansuroğlu ve Günşen, fiildeki -s- ve -ter- eklerini ettirgenlik bildiren fiilden fiil yapma eki olarak kabul etmekte, -s- < -z- dönüşmesi ile de *göster-* fiilini < *gö-s-ter-* < *gö-z-ter-* şeklinde değiştiğini kabul etmektedirler.

İl- il-iş- il-in- il-gi il-in-ti

İlgi, ilginç, ilişmek, ilinmek, ilinti gibi kelimelerin de anlam ilişkisine bağlı olarak ortak bir kökten türedikleri söylenilebilir. Bu ortak kök de il- ya da ili- şeklinde bir fiil kökü olduğu söylenebilir. Ancak Türkçedeki kelime köklerinin çoğunlukla tek heceli olmasına bağlı olarak buradaki ortak kökün il- fiil kökü olduğu sonucuna varabiliriz.

Tuncer Gülensoy il- fiilinin anlamını ‘ilişmek, bağlamak, takmak’³⁹ şeklinde vermiştir. İlişmek, bağlamak anlamlarıyla, il- fiili ile ilgili olarak düşündüğümüz yapılarda anlam açısından aynı köke bağlanmayı gerektiren bir ilişki görülmektedir. İl- fiil kökü günümüzde tek başına veya çekimli halleriyle kullanılmazken ondan türetilen iliş-, iliştir-, ilin-, ilgi, ilginç, ilinti, ilişik, ilişki vb. fiil ve isimler yazı dilimizde ve günlük konuşmalarımızda sıkça kullanılmaktadır.

Kuc- kuc-uş- kuc-ak kuc-ak-la-

Bugün yazı dilimizde ve ağızlarda yaşayan kucak, kucaklamak, kucaklaşmak, kucuşmak gibi kelimelerin ortak kuc- kökünden geldiği dilcilerin tarafından ittifakla kabul edilmektedir. Talat Tekin Makaleler II kitabında kucak kelimesinin ‘< *kuc-gak⁴⁰’tan geldiğini göstermektedir. Gülensoy, “**kucak** ...=OT. kucak (DLT) ... < **ķūç-** ‘kucaklamak’ ~koç (DLT) + -**(a)k**”⁴¹ şeklindeki açıklaması ve yapı unsurlarını ayırarak göstermesiyle kelimenin **ķūç-** köküne dayandığını ve tarihi dönemlerden beri kullanıldığını kabul etmektedir.

Sevan Nişanyan da kucak kelimesinin kökünün kuc- olduğunu ve Eski Türkçeden beri kullanıldığını, kucmak kelimesinin ‘kucaklamak, sevişmek’ anlamlarına geldiğini de Sözlüğünde dile getirmiştir.⁴²

Kut kut-la- kut-sa- kut-al- kut-lu kut-sal

³⁶ Ahmet Günşen, “Göster- ve Görset-/ Görset- Fiillerinin Yapısı Üzerine”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 20, (Özel Sayı: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı), 2006, s.45.

³⁷ Günşen, *agm.*, 2006, s.45.

³⁸ Mecdut Mansuroğlu, “Mevlâna Celâleddin Rumî’de Türkçe Beyit ve İbareler”, *TDAY Belleten 1954*, 2. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1988, ss. 207-220

³⁹ Gülensoy, *age.*, 2007, s.431.

⁴⁰ Talat Tekin, *Makaleler II Tarihi Türk Yazı Dilleri*, Öncü Kitap Yayın, Ankara 2004, s.435.

⁴¹ Gülensoy, *age.*, 2007, s.562.

⁴² Nişanyan, *age.*, 2002, s.254.

Öksüz, öğüt ve üvey kelimeleri de aynı ortak köke dayalı olarak ortaya çıkan ancak kökü unutulmuş kelimelerdir. Kelimelerin yapısı ve ortaya çıkışları ile ilgili düşüncelerimiz ayrıntılı olarak Turkish Studies adlı dergideki makalemizde dile getirilmiştir.⁴⁸

Farklı köklere bağlı olarak türetilmiş gibi görünen *öksüz*, *öğüt* ve *üvey* kelimeleri anne anlamındaki *ög* kelimesine eklenen kelime ve eklerle meydana çıkmış; kaynaşmalar ve kökte meydana gelen ses değişimleri sonucunda farklı şekillere bürünmüş ortak köke sahip, aynı ögden türemiş / doğmuş “öz” kardeş kelimelerdir. Ög kelimesi, baba anlamındaki bir başka unutulmuş kök olan *kañ* ile tarihî metinlerde yer almaktadır.

Öksüz, üvey ve öğüt kelimelerinin kökünde yer alan *ög* kelimesi ana/anne kelimesinin baskın hale gelmesiyle kullanımdan düşmüş, unutulmuş kökler içerisinde yer almıştır.

ögre-   *ögre-n-*   *ögre-t-*

Öğren- ve öğret- fiillerinin de aynı köke dayalı olduğu anlam ilişkilerinden anlaşılmaktadır. Ortak kök olarak düşündüğümüz *ögre-* fiili günümüzde fiil kökü olarak kullanılmamakta, ancak bu kökten türetilen *öğren-* ve *öğret-* kelimeleri ve onlardan türetilen *öğrenci*, *öğretmen*, *öğretim*, *öğretici* vb. kelimeler yazı dilimizde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Seyre-   *seyre-l-*   *seyre-k*

Seyrek ve seyrel- kelimeleri aslında *seyre-mek* fiil kökünden türetilen *seyre-k* isim gövdesi ve *seyre-l-mek* fiil gövdeleridir. (*seyre-mek* fiil kökü yaygın olarak kullanılmadığı için bu kelimedenden türetilen *seyrek* ve *seyrel-mek* kelime gövdeleri bugün kök gibi değerlendirilebilmektedir.) *Seyre-l-mek* fiili oluşturulurken *seyrek* isminin sonundaki **fiilden isim yapım eki –k** ünsüzü düşürülerek –l fiilden fiil yapım eki getirilmemiştir. –l fiilden fiil yapım eki de –k fiilden isim yapım eki gibi *seyre-* kökü üzerine getirilerek yeni fiil oluşturmuştur.

Türk Dil Kurumunun **Yazım Kılavuzu**, TDK Yay., Ankara 2005 ve **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., Ankara 2005 baskılarına ve www.tdk.gov.tr sayfasında yer alan sözlük yazım kılavuzu linklerinde *seyrek* isim kökü ve *seyrel-* fiil kökü ve bunlardan türetilmiş yeni kelimeler yer almaktadır. Bu kelimelerin yapısı, tarihi Türk lehçeleri ile Çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımları konusundaki ayrıntılı bilgiler için, ‘Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, kitabının 759-760. sayfalarına bakılabilir.

Nasıl ki, *dilek* kelimesinin sonundaki –k düşürülerek *dile-n-* fiili, *büyük* kelimesinin sonundaki –k düşürülerek *büyü-t-* fiili, *göz* kelimesinin sonundaki –z düşürülerek *gö-r-* fiili, *ada* kelimesinin sonundaki –k düşürülerek *ada-n-* fiili (örnekler arttırılabilir) oluşturulmuyorsa *seyrek* isminin sonundaki –k düşürülerek *seyre-l-* fiili de oluşturulmamıştır. Yukarıdaki örnekler aynı kökten türeyen kelimelerin isim ve fiil şekilleridir.

Sı-   *sı-n-*   *sın-ık*

Eski Türkçe Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde *sı-* / *sın-* (kırmak, kırılmak) şekillerinde kullanılan bu fiil de günümüzde kullanımdan düşen kelimelerdendir. Ancak bu kelime kökü de bugün *sı-n-ık*, *sı-n-ık-çı* kelimeleri içerisinde varlığını devam ettirmektedir. *Sı-* ve *sın-* fiilleri Yunus Emre Divanından örneklenen aşağıdaki beyitlerde yer almaktadır.⁴⁹

Sordum deniz balığına irak degül salığına
Girdüm gönül sımağına gönülleri düzer oldum⁵⁰

⁴⁸ Nadir İlhan, "ÖKSÜZ ÖĞÜT ÜVEY KARDEŞ Mİ? Bir Etimoloji Denemesi ARE ORPHAN ADVISE STEP- SISTER ? An Etymological Experimentation", **Turkish Studies**, (Prof.Dr. Gürer Gülsevin Armağanı) www.turkishstudies.net, Volume 6/1 Winter 2011, s.467-475

⁴⁹ Nadir İlhan, Yunus Emre'nin Eserlerinde Kullanılan Ancak Yazı Dilinde Unutulmuş Fiiller, **X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri** (6-8 Mayıs 2010), Eskişehir 2011, s.468

⁵⁰ Tatçı, *age.*, 1990, s.182.

Sımak gerek gönlün bütün fasiddür kamu tâatun
Geçmeyince ibadetün Hak'dan sana ma'zür nedür⁵¹

Sıca- (ısığ+ca)   **sıca-k** (ısığ+cak)   **sıca-mış**

Sıcak kelimesinin yapısı üzerine muhtemelen iki farklı değerlendirme ortaya konulabilir. Bunlardan birincisi, sıca- kelimesi aslında bir kelime kökü olmamakla birlikte bugün yazı ve konuşma dilimizde yaygın olarak kullandığımız sıcak kelimesinin kuruluşunda görev alan kök niteliğindeki kaynaşmış kelimedir. Yapı aslında Eski Türkçe döneminden beri kullanılan ısıg ismi ve +CA eşitlik ekinin kaynaşması ve kelime kökünün başındaki ı- ünlüsüyle kelime sonundaki -g ünsüzünün düşmesiyle ortaya çıkan isimdir. Ancak zaman içerisinde zıt anlamlısı olan soğufiiline benzetilerek, fiil görevinde kullanılması ve üzerine -k fiilden isim yapım ekinin getirilmesiyle sıcak kelimesi ortaya çıkarılmış olmalıdır.

Derleme Sözlüğü'nde sıcamak fiilinin halk ağzındaki varlığı sadece bir örneğe bağlı olarak tanıklanmıştır. Sözlükte, “sıcamak Isınmak : Oda sıcamış mı? (Karlık *Ürgüp –Nş.)”⁵² şeklinde gösterilen yapının sadece bir örneğe dayalı olması ve yaygın olarak halk ağızlarında yer almaması yukarıdaki açıklamamızın geçerli olabileceğini göstermektedir. Eğer asıl kök sıca- şeklindeki yapı olsaydı kullanımın ağızlarda daha yaygın olması gerekirdi.

Daha önceki bir yazımızda sıcamış kullanımı için “Gözdenin, oyunda kaybetmiş, yenik veya yenilmiş yerine kaybedik, soğuk yenmesi gereken bir yiyeceğin ısınmış halini, “ben bu sıcamışları yemem.” diye reddetmesi sırasında kullandığı sıcamış kelimeleri çocuk mantığıyla üretilmiş kelimelerdir.”⁵³ şeklinde bir yorum ortaya konulmuştu.

Sıcak kelimesinin oluşumu ile ilgili ikinci değerlendirme, Türkçenin en eski dönemlerinden beri kullanılan ısıg kelimesi üzerine +cak isimden isim yapım ekinin / (küçültme eki?)nin getirilmesi ve yine kelime kökünde ses düşmeleri ve kök ek kaynaşmasıyla sıcak kelimesi ortaya çıkmış olabilir. Gülensoy Köken Bilgisi Sözlüğü'nde sıcak kelimesinin yapısını, “**sıcak** ‘Yakmayacak derecede ısısı olan, **soğuk** karşıtı’ = **ısığ** ‘sıcak’ (EUTS, 87: ıstı-) ... <OT. **isī-g** ‘sıcak’ (DLT : ısig)+**cak**”⁵⁴ şeklinde göstermiştir.

Her iki değerlendirmede de yapıda varlığı vurgulanan ısıg kelimesi bu şekliyle günümüz yazı dilinde kullanımdan düşmüş bir kelime köküdür.

Sö-   **sö-y-**   **sö-v-**   **sö-z**

Söy-, söv- fiilleri ile söz ismi ve bunlardan türetilen kelimeler de ortak bir **sö-** fiil köküne bağlanabilir. Söymek, söylemek, sövmek, söz, sözlemek, söylem vb. kelime gövdelerinin hepsinde de anlam ilişkisi vardır.

Köken bilgisi Sözlüğü'nde Gülensoy, sövmek fiilini “söv- ‘Küfretmek’ =OT. Sög- sök- ... < *sö:g/k ...” şeklinde g'den v'ye dönüşümden bahsetmiştir. Ancak söz ve söy- kökleriyle ortak kökten gelen söv- türemiş kökünde de sö- fiil kökü olmalıdır.

Tarı-   **tarı-g**   **tarı-m**   **tarı(-g)-la(g)**

Eski Uygur Türkçesi dönemi metinlerinden İyi Prens Kötü Prens Öyküsü'nde de “tarıg tarıyu amarı tınılıgları ölüür...”⁵⁵ şeklinde yer alan tarı- fiil kökü günümüzde kullanımdan düşen bir başka kelimedir. Tarı- fiili belki günümüzde kelime sonundaki -ı ünlüsünün genişleyerek -a'ya dönüşmesiyle tara- şeklinde kullanılmaktadır diyebiliriz. Çünkü tarı- eylemi de tara- eylemi de

⁵¹ Timurtaş, age., 1980, s.36.

⁵² TDK, **Derleme Sözlüğü X**, S-T, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1978, s.3600.

⁵³ Nadir İlhan, “Çocukların Dil Edinimi Gelişimi ve Dile Katkıları” **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt Sayı:13, Bıшкеk, 2005, s.155-160.

⁵⁴ Gülensoy, age., 2007, s.762.

⁵⁵ James Russel Hamilton (çev.: Vedat Köken), **Dunhuang Mağarasında Bulunmuş Buddhacığa İlişkin Uygurca El Yazması İyi ve Kötü Prens Öyküsü**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1988.

benzer şekilde yapılmaktadır. Tarı- eylemi bir veya iki dişli ilkel tarım aletleriyle torağın düzgün bir sırayla kazılması iken, tara- eylemi çok dişli aletlerin (taraklarla) saçın içerisine girdirilerek saç tellerinin bir birinden ayırılmasıdır, bir bakıma birbirinden kazılarak ayırılmasıdır.

Bugün kullanılan tarla ve tarım kelimeleri de tarı- fiil kökünden çıkmıştır. Tarla tarıma elverişli yerdir. Tarım kelimesi de tarı- fiilinden –m ekiyle türetilmiş olduğuna göre tarıglağ da aynı kökten ortaya çıkarılmıştır.

Tarla kelimesinin etimolojisi üzerinde duran Hasan Eren, kelimenin yapısını, “*tarla* ‘tarıma elverişli olan, sınırlı ve belirli toprak parçası’ ... *tarığ-la+-g eki. Eski Türkçe tarığ* ‘ekin, bitki; arpa, buğday; tane, tohum; aklık’ anlamına gelir.”⁵⁶ şeklinde açıklamıştır. Eren, tarla kelimesini Eski Türkçe döneminde de var olan tarı- fiili yerine ondan türetilen tarıg kelimesine bağlamaktadır. Nişanyan da tarla kelimesinin yapısını Eren gibi *tarıglağ* yapısına bağlamaktadır.⁵⁷

Gülensoy ise tarım ve tarla kelimelerinin kökü olarak Eski Türkçedeki tarı- fiilini kabul etmekte ve yapıyı şöyle göstermektedir: “tarım ‘ziraat’ ... <*tar-t-m* <*tari-m* <*tari-m*; tarla ... <*tarı-ğ*’ekin, darı; arpa, buğday, tane, tohum’ (→ darı) +*lağ*”⁵⁸

Ton/Don don-at- don-an- don-an-ma

Günümüzde anlam değişmesiyle sadece iç çamaşırın bir türünü karşılayan don kelimesi Eski Türkçedeki anlamıyla bugün yazı dilimizde kullanımdan düşmüştür. Ton / don Türkçenin tarihî dönemlerinde, genel anlamıyla ‘elbise, giyecek, kıyafet’ anlamlarında kullanılmıştır.

Don ‘İç çamaşırı elbise, üst baş’ < ET. ton ‘giysi, elbise, kürk’; Uyg. ton < *tön”⁵⁹ şeklinde anlamı ve tarihi dönemlerdeki kullanımı verilen kelimenin Çağdaş Türk Lehçelerinde de yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Donan-, donat- fiilleri ve donanma ismi günümüzde yaygın kullanılmasına karşılık, don ismi anlam daralmasıyla sadece iç çamaşırın alta giyilen kısmı için kullanılmaktadır.

Tüg- düğ-me düğ-üm düğ-üm-le-

Bir birine bağlamak, birleştirmek anlamlarına gelen tüg- fiilinden isim yapım ekleriyle tüg-üm ve tüg-me gibi kelimeler türetilmiş, tüg- kökünün unutulmasıyla da bu köke bağlı olarak türetilen kelimeler kök gibi kullanılmaya devam edilmiştir. Oğuz grubu lehçelerinin bir özelliği olan kelime başı t<d değişimi ile de kelime günümüz Türkçesinde düğme ve düğüm şekilleriyle kullanılmaktadır. Bu kelimelerden türetilen düğmelemek ve düğümlemek şekilleri de yaşayan dilimizde kullanılmaktadır.

Tüke- tüke-n- tüke-t-

Bitmek, sonu gelmek gibi anlamlara gelen tüke- fiili, üzerine getirilen yapım ekleri ile zamanla ekleşerek bugün kullandığımız tüken- tüket- gibi fiil gövdelerini ortaya çıkarmıştır. Ancak asıl kökün unutulmasıyla aynı köke bağlı olarak ortaya çıkarılan tüken- ve tüket- fiil gövdeleri kök gibi algılanmaya başlanmış ve bu kelimelerden yeni kelimeler türetilmiştir. Tüke-t-im, tüke-t-ici, tüke-t-il-; tüke-n-mez kalem, tüke-n-miş sabır vb. gibi.

Tün tün-e- tün-ek

Eski Türkçe dönemi metinlerinde de yer alan tün⁶⁰ kelimesi gece anlamına gelmektedir. Kelime Kültigin ve Bilge Kagan Yazıtlarında da geçmektedir. “‘türük bod(u)n için tün ud(1)m(a)d(1)m künt(ü)z ol(u)rm(a)d(1)m...’ ‘Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmadım’”⁶¹

⁵⁶ Hasan Eren, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, 2. baskı Ankara 1999, s.395.

⁵⁷ Nişanyan, **age.**, 2002, s.443.

⁵⁸ Gülensoy, **age.**, 2007, s.861-862.

⁵⁹ Gülensoy, **age.**, 2007, s.298.

⁶⁰ A. Von Gabain (çev. Mehmet Akalın), **Eski Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 2003, s. 303.

⁶¹ Talat Tekin, **Orhon Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1988, s.14-15.

cümlesinde geçen tün kelimesi ‘udı-‘ uyumak fiiliyle kullanılmış olup gece anlamındaki Türkçe kelimedir. Zaman içerisinde kelimeye meydana gelen ses değişimi, anlam değişimi ve gece kelimesinin baskın hale geçmesiyle kelime bu anlamıyla kullanımdan düşmüştür. Tün kelimesi kelime başı t-<d- değişimiyle bugünden önceki gün anlamında dün şekliyle kullanılmaktadır.

Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁶² adlı eserde yer alan ‘tün, tüne-, tüneği, tünle’ gibi madde başı kelimeler anlam açısından gece ile ilgili yapılarıdır. Kelimeler Codex Cumanicus, Gülistan Tercümesi, İrşadü’l-Mülük ve’s-Selâtin, Kitabu’l-İdrak Li Lisani’l Etrâk, Et-Tuhfetü’z-Zekiyye fi’l-Luggâti’t-Türkiyye vb. gibi Kıpçak dönemi eserlerinden örneklenmiştir.

Bugün tün-e- ve tün-ek kelimelerinde yaşayan tün kelimesi kökü ile ilgili olarak Hasan Eren’in Etimoloji Sözlüğünde şu bilgiler yer almaktadır: “**tün** ‘gece’. Dilimizde dün olarak kullanılır. Bk. dün. Ancak eski *tün* biçimi, *tünemek* ‘(kuşlar, evcil kanatlılar) uyumak için bir dala veya sırığa konmak’, *tünek* (>dünek) ‘geceleyecek, yatacak yer, yatak, ev ve kümes ‘ gibi türevlerde kalmıştır.”⁶³

Uwa/uva- ufa-l- ufa-t- ufa-k

Ufal-, ufat- fiilleri ve ufak simi ile bunlardan türetilen kelimeler arasında da anlam ilişkisi ve aynı kökten gelmiş olma bağlantısı vardır. Kelimelerin kökü olan ufa- şekli tarihi Türk lehçelerinde uva- şeklinde kullanılmıştır. Gülensoy, ufak kelimesinin yapısını anlatırken kelimeyi uw(/v)- ‘ufalamak’⁶⁴ köküne bağlamıştır.

Ufak, ufal-, ufala-, ufalt-, ufat-, ufantı gibi pekçok kelime kökü ortak kök olan uwa-/ufa- /ufa- kökünden türetilmiştir. Bu kök günümüzde yalın ve çekimli halleriyle kullanılmazken türemiş yapıla içerisinde varlığını devam ettirmektedir.

Yan- yan-ıl- yan(i)l-ış yan-kı yan-sı ???

Yanılmak fiili hata etmek anlamıyla günümüzde herkes tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. TDK’nun Türkçe Sözlük’ünde kelime “**1.** Tanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak, **2.** Sonucunu düşünmeden veya bilmeden uygunsuz bir davranışta bulunmak.”(TDK Güncel Türkçe Sözlük) şeklinde açıklanmıştır.

İ. Zeki Eyuboğlu’nun eserinde yanılmak fiili ve etimolojisini “es. Tr. **yang** (yan)dan **ıl-mak** ekleriyle **yang-ıl-mak / yangılmak / yanılmak** (yana kaymak, yana sapmak, eğilmek, ayrılmak). **G** sesinin düşmesiyle **yanılmak** (aldanmak, yana kaymak, sapmak, ayrılmak).”⁶⁵ (Eyuboğlu 1998) şeklinde verilmiştir.

Eyuboğlunun yukarıdaki açıklamalarına bağlı olarak yanıl- fiilini yan ismine bağlı olduğunu düşünmek olası olduğu gibi yanıl-, yankı gibi kelimeleri anlam ilişkisi dolayısıyla Orhun Yazıtlarında⁶⁶ ve Codex Cumanicusta da yer alan ‘dönmek’ anlamındaki yan- filine bağlamak da mümkündür. Yanılmak doğru olandan dönmek, ayrılmaktır. Yankı ise sesin geri dönmesidir.

Kültigin abidesinin güney cephesi 6. satırında yer alan ‘**bir kişi yanılısar**’ ifadesindeki yanıl- hata yap- anlamından çok, **bir kişi ayrılısa / ayrılmaya kalksa**, anlamıyla değerlendirildiğinde metnin anlam bütünlüğüne daha uygun düşmektedir.

Yanıl- ve yankı kelimelerinin yapısı Gülensoy tarafından da ele alınmıştır. “< *yang ‘örf, gelenek, usul, nizam’ (EUTS, 283)+(i)l- ; yankı < yang <yan-/yañ-‘dönmek’+ku”⁶⁷ Alıntıda da görüldüğü gibi Gülensoy’un değerlendirmesinde iki kelime farklı köklere bağlanmıştır. Ancak

⁶² Recep Toparlı -Hanifi Vural – Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s.287.

⁶³ Eren, **age.**, 1999, s.420.

⁶⁴ Gülensoy, **age.**, 2007, s.958.

⁶⁵ İsmet Zeki Eyuboğlu, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1998, s.86.

⁶⁶ Talat Tekin, Orhun Yazıtları, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1988, -s.182.

⁶⁷ Gülensoy, **age.**, 2007, s1056-1057.

yanıl- fiili ve yankı isminin **yan-** ortak kökünden türetildiği anlam ilişkisine bağlı olarak söylenebilir.

Şinasi Tekin Yazı Yazmak Nereden Geliyor adlı yazısında, **yanıl-** fiilinin yapısını “*ya- ‘yanlış bir şey yap mak’ + -ng + (i)l- ‘günah işlemek’ (krş. Bugünkü yanılmak ve yanlış)*”⁶⁸ şeklinde göstermiştir. Tekin, kelimenin kökü konusunda Eyüboğlu ve Gülensoy’dan farklı düşünmektedir. Tekin, *ya-* kökünden *ya-n-*, *ya-z-*, *ya-l-*, *ya-t-* gibi fiillerin de türetildiğini ileri sürmektedir. Kelimelerin kökü *ya-* veya *yañ-* olsa da günümüzde her iki şekilde kullanımdan düşmüştür. Varlıkları *yanıl-*, *yanlış*, *yankı*, *yanı* gibi türemiş köklerde yaşamaktadır.

Yo-g*   **yoğ-ur-**   **yoğ-ur-t**   **yoğ-un**   **yoğ-uş-**

Yoğun, yoğur- ve yoğurt kelimeleri de anlam ilişkisine bağlı olarak aynı kök kelimedenden yani *yoğ* isminden türetilmiş olmalıdırlar. Yoğur- fiili unun suyla karıştırılarak yoğun bir kıvama getirilmesidir. Yoğurt sütün mayalanarak yoğunlaştırılması, belli oranda katılaştırılmasıdır.

Tuncer Gülensoy da yoğun yoğur- ve yoğurt kelimelerinin anlamını ve yapısını verirken bu kelimeleri **yo* /**yu* köklerine bağlamıştır.⁶⁹ Gülensoy’un yapılarla ilgili açıklamaları da özetle şöyledir:

yoğun ‘1. Hacmine oranla, ağırlığı çok olan, kesif; 2. koyu, ağır, kalın ...<*yo-g-(u)n* ...’
yoğur- ‘1. Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur haline getirmek; ...<*yu-g-* ‘yoğurmak’ + (*u*)*r-* ‘ettirgenlik eki’ =yoğun, koyu duruma getirmek. **Yoğurt** ‘Maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı süt ürünü’ < **yu-g-* ‘yoğunlaştırmak’ + (*u*)*r-* ‘kalınlaştırmak’ + (*u*)*t...*

Talat Tekin, “... Çünkü yoğur- eylemi TT ve Az. Dışında her yerde /*u*/ ile. İkinci olarak yoğurt ile ‘yoğur-‘ eylemi arasında anlam ilişkisi yoktur. ... yoğurt, yoğun sıfatı ile kökteş olabilir.” diyerek yoğur- fiilinin yoğurt ile ilişkili olmadığını düşünmektedir. Ancak yoğur- kelimesi katı veya toz bir maddenin su ile karıştırılarak koyu, kalın hale getirilmesi olduğuna yoğun ve yoğurt kelimeleriyle anlam ilişkisi vardır ve aynı köke bağlı olarak türetilmiş olmalıdır.

Yu-   **yu-n-**   **yu-n-ak**

Eski dönem metinlerimizde kullanılan *yu-* *yun-* fiilleri günümüzde bazı ağız bölgelerinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bu kelimeler bugün eş anlamlıları olan *yıka-* *yıka-n-* fiillerinin baskın kullanımıyla kullanımdan düşmüşlerdir. *Yu-* ‘yıkamak’ anlamına gelirken +*n* dönüşlü ekiyle *yun-* ‘yıkamak’ anlamındadır.

Yunak kelimesi *yu-n-ak* şeklinde türemiş bir isim olup çeşmelerin önüne yapılan ve insanların içinde yıkandığı, çeşitli eşyalarını içinde yıkadıkları küçük havuz şeklindeki yapıdır. Genellikle kırsal alanlarda köylerde kullanılan yunakların da günümüzde havuz kelimesinin kullanımıyla unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir. *Yu-* fiili Yunus Emre Divanında aşağıda örneklenen beyitlerde de yer almıştır.

Bir tona kan bulaşıcak yumayınca mismil olmaz
Gönül pası yunmayınca namaz edâ olmayısar⁷⁰
Gönül pisin yudunısa kibr ü kini kodunısa
İkrar bütün olmayınca erden nazar olmayısar⁷¹

Yükse-   **yükse-l-**   **yükse-k**   **yükse-l**

⁶⁸ Şinasi Tekin, **İştikakçının Köşesi**, Simurg Yayınları İstanbul 2001, s.68-69.

⁶⁹ Gülensoy, **age.**, 2007 s.1151-1152.

⁷⁰ Tatçı, **age.**, 1990, s.21.

⁷¹ Timurtaş, **age.**, 1980, s.14.

Yüksel- fiili ile yüksek ve yüksel isimleri yükse- ortak kökünden ortaya çıkmış olmalıdırlar. Bu üç gövde kelime de anlam ilişkisiyle bir biriyle bağlantılıdır.

Tuncer Gülensoy da, yüksel- ve yüksek kelimelerinin aynı köke bağlı olarak ortaya çıktıkların kabul etmekte; yapıları “KT. (Orh.): yüg(g)erü ‘yukarıya yüg+gerü ... **yüksel** <yüg+se- ‘yüksek olmak yükselmek’+k .... **yüksel-** ‘1. yükseğe çıkmak ... <yüg+se-l-“⁷² şekilleriyle göstermektedir. Kök ve ekler hakkında bir açıklama yapmamakla birlikte Gülensoy’un değerlendirmesinden yük kökünün isim olduğu, -se- ekinin isimden fiil yapım eki, -k ekinin fiilden isim, -l ekinin de fiilden fiil yapım eki olduğu görülmektedir. Gülensoy’un yüksel- ve yüksek kelimelerinin yapılarıyla ilgi düşünceleri Hacıeminoğlu’nun düşüncelerinden farklılık göstermektedir.

Türk Dilinde Fiiller adlı eserinde ü (uzun ü-) “yükselmek, yukarı çıkmak” fiili ve ondan türetilen yapıları anlatırken Hacıeminoğlu, “yükse- < yük-ü-z-e- “yükselmek” (KB)” gibi bir yapıdan da bahsetmekte, yapı içerisindeki ü- fiilinin -r / -n / -z ekleriyle genişletildiğini kabul etmektedir. ⁷³ Hacıeminoğlu’nun bu değerlendirmelerinden hareket edersek yükse- yapısının birleşik bir fiil gövdesi olduğunu söyleyebiliriz. Buradaki yük-ü-z-e- fiil gövdesindeki ü-‘nün düşmesiyle z<s değişimiyle yükse- şekli ortaya çıkmaktadır. Bu yükse- fiil gövdesi -Kamile İmer’in deyimiyile türemiş kökü- de günümüz yazı dilinde çekimli olarak kullanılmadığı için unutulmuş kök niteliğindedir.

Sonuç:

Diller yaşayan canlı varlıklar olmaları dolayısıyla durağan varlıklar değildir. Türkçe de bu özelliğe bağlı olarak geçmişten günümüze çeşitli değişimler göstermiş, farklı coğrafi alanlarda farklı yazı dilleri haline dönüşmüştür.

Bu değişimlerden biri de kelime köklerinin üzerine gelen yapım ekleriyle kaynaşarak kökün unutulması ve yeni oluşan kelime gövdesinin kök gibi kullanılmasıdır. Yukarıda değerlendirilen 40 kadar kök kelimenin de kök ek kaynaşmasıyla unutulduğu ancak yeni oluşan gövdelerin kelime kökü gibi ek olarak kullanılmaya devam edildikleri görülmüştür.

Değerlendirilen kelimelerden bazılarının Türkiye Türkçesinde olduğu gibi başka Türk lehçelerinde de unutulmuş olması mümkün olabileceği gibi bazı kelimelerin unutulmadan en eski şekliyle yaşayan dilde kullanılıyor olması söz konusu olabilir.

Kaynaklar:

AKSAN Doğan, *Anadilimizin Söz Denizinde*, Bilgi Yay., İstanbul 2002.

AKSAN Doğan, *Türkçenin Söz Varlığı*, Engin Yay., Ankara 1996.

CAFEROĞLU Ahmet *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları İstanbul 1968.

EREN Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2. baskı Ankara 1999.

ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2005.

EYÜBOĞLU İsmet Zeki, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul 1998.

GABAİN A. Von (çev. AKALIN Mehmet), *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 2003.

GÜLSEVİN Gürer – BOZ Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi Ankara 2004.

GÜLENSOY Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin KÖKEN BİLGİSİ SÖZLÜĞÜ*, 1.cilt A-N, 2. Cilt O-Z, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2007.

GÜNŞEN Ahmet, “Göster- ve Görset-/ Görset- Fiillerinin Yapısı Üzerine”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 20, (Özel Sayı: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı), 2006, s. 35-49.

⁷² Gülensoy, age., 2007, s.1189-1190.

⁷³ Hacıeminoğlu, age., 1991, s.26

- HACIEMİNOĞLU Necmettin, **Türk Dilinde Yapı Bakımından Füller**, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1991.
- HAMILTON J. Russel, (çev. Vedat KÖKEN), **Dunhuang Mağarasında Bulunmuş Buddhacılığa İlişkin Uygurca El Yazması İyi ve Kötü Prens Öyküsü**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1988.
- HATİBOĞLU Vecihe, **Türkçenin Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
- İLHAN Nadir, “Yanılsar... Beşiğine Tegi Kıdmar Ermiş”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, Elazığ, 2004, s.121-128.
- İLHAN Nadir, “ÖKSÜZ ÖĞÜT ÜVEY KARDEŞ Mİ? Bir Etimoloji Denemesi ARE ORPHAN ADVISE STEP- SISTER ? An Etymological Experimentation”, **Turkish Studies**, (Prof.Dr. Gürer Gülsevin Armağanı) www.turkishstudies.net, Volume 6/1 Winter 2011, s.467-475.
- İLHAN Nadir, “Çocukların Dil Edinimi Gelişimi ve Dile Katkıları” **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt Sayı:13, Bişkek, 2005, s.155-160.
- İLHAN Nadir, Yunus Emre'nin Eserlerinde Kullanılan Ancak Yazı Dilinde Unutulan Füller, **X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri** (6-8 Mayıs 2010), Eskişehir 2011, s.451-475.
- İMER Kamile, **Türkiye Türkçesinde Kökler**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1976
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 2003.
- MANSUROĞLU Mecdut, “Mevlâna Celâleddin Rumî’de Türkçe Beyit ve İbareler”, **TDAY Belleten** 1954, 2. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara1988, s.207-220.
- NİŞANYAN Sevan, **Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü**, Adam Yayınları, İstanbul 2002
- TATÇI Mustafa, **Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- TEKİN Talat, **Orhon Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1988.
- TEKİN Tekin, **Makaleler I Altayistik**, Grafiker Yayınları, Ankara 2003.
- TEKİN Tekin, **Makaleler II Tarihî Türk Yazı Dilleri**, Öncü Kitap Yayın, Ankara 2004.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri (Haz.), **Yunus Emre Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.
- TOPARLI Recep - VURAL Hanifi - KARAATLI Recep., **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- Türk Dil Kurumu **Derleme Sözlüğü I A**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993.
- Türk Dil Kurumu **Tarama Sözlüğü I A-B**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Türk Dil Kurumu, **Yazım Kılavuzu**, TDK Yayınları, Ankara 2005
- Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 2005
- Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, www.tdk.gov.tr
- YUDAHİN K.K. (çev. TAYMAS Abdullah) **Kırgız Sözlüğü, C. I-II**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1994

ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ КҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES

МРНТИ 14.35.09

Алтысова Ж.Е.,¹ Тулегенова М.Б.²

¹Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая (КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан

²Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая (КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ КОМПОНЕНТЫ ЛИЧНОСТИ.

Аннотация.

В данной статье авторы пытаются проанализировать различные структуры личности и её ведущие компоненты. Эмоции свойственные как человеку, так и животному. Эмоции передаются друг от друга. Существует термин "эмоциональное состояние", который мы можем отнести и к эмоциям, и к чувствам. И многие из нас по-разному переживают эти состояния. Данные состояния могут быть, как положительными, так и отрицательными. И ещё одна важная особенность эмоциональных состояний – их направленность – могут быть адресованы другим людям.

Эмоции – собственно это непосредственное переживание чувств. Для человека также важны настроение и стресс. Если настроение более или менее устойчивое состояние, скрашивающее в течении длительного времени, то стресс – это эмоциональное напряжение, возникающее в процессе деятельности и экстремальных условиях. Стресс имеет не только отрицательную сторону, но и уже доказано имеет положительную сторону, так, как повышает приспособленность возможности организма, а также общий уровень сопротивляемости. Также, такие понятия, как: воля, самооценка самоанализ, - всё это является поступком, действием человека.

Эмоции и воля – особые формы психического отражения самосознания личности. Следует отметить, что в основе самосознания лежит способность человека отличать себя от своей собственной жизнедеятельности, возникающей при формировании первичных способов человеческого бытия. Взаимодействуя и общаясь с людьми, человек выделяет сам себя из окружающей среды, ощущает себя субъектом своих физических и психических состояний, действий и процессов, выступает для себя самого как "Я".

Ключевые слова: Эмоции, воля, психика, направленность эмоций, самопознание, индивидуальность, «Я» – концепция, самооценка, субъективность.

Alpysova Zh.E.,¹ Tulegenova M.B.²

¹Kazakh National Pedagogical University named after Abai (KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan

²Kazakh National Pedagogical University named after Abai (KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan

PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF THE PERSONALITY.

Abstract.

In this article, the authors try to analyze the various structures of personality and its leading components. Emotions peculiar to both man and animal. Emotions are transmitted from each other. There is the term "emotional state", which we can refer to both emotions and feelings. And many of us experience these states differently. These states can be either positive or negative. And another important feature of emotional states - their focus - can be addressed to other people.

Emotions are actually the immediate experience of the senses. For a person, mood and stress are also important. If the mood is more or less stable, brightening up for a long time, then stress is an emotional stress arising in the process of activity and extreme conditions. Stress has not only a negative side, but it has already been proven to have a positive side, since it improves the fitness of the body's capabilities, as well as the general level of resistance. Also, such concepts as: will, self-assessment of self-analysis - all this is an act, a human action.

Emotions and will are special forms of mental reflection of a person's self-consciousness. It should be noted that the basis of self-consciousness is the ability of a person to distinguish himself from his own life activity, which arises during the formation of the primary ways of human existence. Interacting and communicating with people, a person distinguishes himself from the environment, feels himself as the subject of his physical and mental states, actions and processes, acts for himself as "I".

Keywords: Emotions, will, psyche, orientation of emotions, self-knowledge, individuality, "I" - concept, self-assessment, subjectivity.

Алтысова Ж.Е.,¹ Тулегенова М.Б.²

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

² Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

ТҮЛҒАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰРАМДАРЫ.

Аңдатпа.

Бұл мақалада авторлар жеке тұлғаның әртүрлі құрылымдарын және оның жетекші компоненттерін талдауға тырысады. Адам мен жануарларға тән эмоциялар. Эмоциялар бір-бірінен алынады. «Эмоционалдық жағдай» термині бар, ол біз эмоциялар мен сезімдерге де сілтеме жасай аламыз. Және біздің көбіміз осы жағдайларды басқаша сезінеміз. Бұл жағдай оң немесе теріс болуы мүмкін. Эмоциялық жағдайлардың тағы бір маңызды ерекшелігі - олардың назарын басқа адамдарға бағыттауға болады.

Эмоциялар шын мәнінде сезімнің тәжірибесі болып табылады. Адам үшін көңіл-күй мен стресс де маңызды. Егер көңіл-күй ұзақ немесе ұзаққа созылса, онда стресс - бұл белсенділік пен төтенше жағдайлар кезінде пайда болатын эмоционалдық стресс. Стресс тек қана жағымсыз жағы ғана емес, сонымен бірге оң жағынан да дәлелденген, себебі бұл дене қабілеттілігінің жарамдылығын және қарсылықтың жалпы деңгейін жақсартады. Сондай-ақ, өзін-өзі талдауды өзін-өзі бағалау - бұл әрекет, адам әрекеті.

Эмоциялар мен ерік - адамның өзін-өзі танудың психикалық көрінісі. Өзін-өзі танудың негізі адамның адам өмірінің негізгі жолдарын қалыптастыру кезінде туындайтын

өзінің өмірлік белсенділігінен ерекшелену қабілеті екенін атап өткен жөн. Адамдармен өзара әрекеттесу және қарым-қатынас, адам қоршаған ортадан ерекшеленеді, өзін физикалық және ақыл-ойдың жай-күйі, әрекеттері мен процестерінің мәні ретінде сезінеді, өзін «Мен» деп қабылдайды.

Түйін сөздер: эмоциялар, ерік, психика, эмоцияның бағдарлануы, өзін-өзі тану, даралық, «Мен» - тұжырымдамасы, өзін-өзі бағалау, субъективтілік.

Отражая качества, свойства предметов и явлений, их всевозможные связи и отношения между ними, которые проявляются в эмоциях и воле, являющиеся особыми формами психического отражения самосознания личности – осознанного отношения человека к своим потребностям и способностям, влечениям и мотивам поведения, переживаниям и мыслям – лежит способность человека отличать себя от своей собственной жизнедеятельности, возникающая, при формировании первичных способов человеческого бытия. Эмоции свойственны не только человеку, но и животным и проявляются как в субъективных переживаниях, так и в физиологических реакциях. Страх, ярость, боль, удовольствие, неудовольствие - это простейшие эмоции, связанные с удовлетворением физиологических потребностей. Источником эмоций являются объективно существующие в окружающем мире предметы и явления или изменения, происходящие в организме человека. Эмоции могут вызываться как реальными, так и воображаемыми ситуациями и передаваться другим живым существам. Термин «эмоциональные состояния» в одинаковой степени можно отнести и к эмоциям, и к чувствам. В силу многообразия эмоциональных состояний исчислить их в количественном выражении практически невозможно, но вполне реально сгруппировать их, сбалансировать, подвергнуть качественному анализу, используя различные критерии. У разных людей (или у одних и тех же, но в разное время) одно и то же состояние может вызвать либо подъем, либо апатию: одних людей страх мобилизует, других - парализует; от горя одни цепенеют, впадают в беспомощное, угнетенное состояние, другие бурно реагируют на происходящее.

По критерию модальности эмоциональные состояния могут быть положительными, отрицательными и амбивалентными. К амбивалентным (двойственным, противоречивым) можно отнести жажду риска, сострадание, ревность, любовь-ненависть и др.

Учитывая особенности психики людей, нельзя говорить об абсолютности подобного деления. Приятное для одного человека эмоциональное состояние в моральном отношении может быть неприемлемо для другого, для общества в целом (садисты, серийные убийцы). Поэтому низменная эмоция злорадства отнесена к положительным, а удивление - к отрицательным (ты меня неприятно удивил). Испытывая влечение к другому человеку, мы переживаем целый спектр положительных эмоциональных состояний - радость, восторг, открытость. Но одновременно, часто неосознанно, могут переживаться и отрицательные эмоциональные состояния, даже ненависть, поскольку мы начинаем ощущать мощную зависимость от этого человека, не можем без него жить. Иными словами, любовь как потребность в другом человеке блокирует другую потребность - быть свободным и независимым. Зависимость же всегда унижительна, особенно от любимого человека, что может служить причиной возникновения амбивалентных чувств.

Еще один критерий - направленность - указывает, на что (кого) направлены эмоциональные состояния. Они могут быть адресованы другим людям (благодарность, зависть, любовь, презрение); направлены на себя (самодовольство, стыд, раскаяние), на оценку окружающего мира (огорчение, радость, разочарование); на удовлетворение инстинкта самосохранения (испуг, тревога, страх). Наконец, это могут быть эмоциональные состояния, направленные как на себя, так и на других людей и ситуации, - это так называемые переходные эмоциональные состояния (злость, досада и т. п.).

Часто, характеризуя какой-либо предмет или явление, мы не замечаем, что говорим о свойстве предмета, выражая свое отношение к нему (приятный собеседник, скучная книга, вкусное блюдо, отвратительный запах, возмутительный поступок и т. д.). Некоторые запахи у нормального человека вызывают неприятный чувственный тон, дискомфорт, отдельные сочетания цветов могут вызвать раздражение. Нередко чувственный тон, возникающий по отношению к некоторым стимулам, вызывает идиосинкразию - болезненное отвращение (слезы, царапанье железа о стекло и т. п.). Собственно эмоции - обычная форма выраженности эмоциональных состояний, непосредственное переживание чувств. Это средний по интенсивности уровень протекания психических процессов с определенным знаком (положительным или отрицательным) отношения к предметам, ситуации и деятельности.

Настроение - это более или менее устойчивое эмоциональное состояние человека умеренной или слабой интенсивности, окрашивающее в течение длительного времени все его переживания.

Стресс - состояние психического напряжения, возникающее в процессе деятельности и экстремальных условиях. Раньше считалось, что стресс вызывают только неприятные переживания, он вреден и его надо избегать любой ценой. Но стресс - «не только острая приправа к повседневной жизни», как утверждал исследователь стресса, канадский биолог и врач Г. Селье (1907-1982), он необходим, поскольку повышает приспособительные возможности организма и психики, а также общий уровень сопротивляемости. В состоянии аффекта человек способен на необдуманные, аморальные и противоправные поступки и даже на преступления. Аффекты по своей сущности - примитивные реакции, не пропущенные через сознание. Частые их проявления - явный признак патологического развития личности, нравственной распушенности, незрелости сознания. Аффекты очень заразительны. К ним можно отнести неумеренные восторги ликующих зрителей при виде своих кумиров, неадекватное поведение футбольных фанатов, массовые психозы и т. п. Эмоциональная напряженность, накапливаемая в результате возникновения аффектогенных ситуаций, способна накапливаться и, если ей вовремя не дать выхода, может привести к бурной эмоциональной разрядке, которая, снимая возникшее напряжение, часто сопровождается чувством усталости, подавленности, депрессией. Воля - это форма психического отражения, в которой отражаемым является объективная цель, стимулы ее достижения, возникающие объективные препятствия; отраженным становится субъективная цель, борьба мотивов, волевое усилие; результатом является действие и удовлетворение достижением цели. Препятствия, которые приходится преодолевать человеку на пути к достижению цели, могут быть как внутренними, так и внешними.

Внутренние препятствия появляются в тех случаях, когда имеет место конфликт, столкновение противоречащих друг другу побуждений (хочется спать, но необходимо встать), возникают боязнь, неуверенность, сомнения.

Чаще всего в жизни человека воля проявляется в следующих типичных ситуациях, когда:

- необходимо сделать выбор между двумя или несколькими одинаково привлекательными, но требующими противоположных действий мыслями, целями, чувствами, установками, несовместимыми друг с другом;
- несмотря ни на что надо целенаправленно продвигаться по пути к намеченной цели;
- следует воздержаться от исполнения принятого решения в силу изменившихся обстоятельств.

Воля не является изолированным свойством психики человека, поэтому она должна рассматриваться в тесной связи с другими сторонами его психической жизни, прежде всего -

с мотивами и потребностями. Прежде чем преодолеть внешние препятствия, стоящие на пути к цели, надо найти оптимальные пути, обдумать замысел действия и составить его план.

Материалисты утверждают объективную детерминированность волевых действий. Волевая регуляция поведения и действий человека формируется и развивается под контролем со стороны общества, а затем самоконтроля личности и связана прежде всего с формированием богатой мотивационно-смысловой сферы, стойкого мировоззрения и убеждений человека, а также способности к волевым усилиям в особых ситуациях действия.

Взаимодействуя и общаясь с людьми, человек выделяет сам себя из окружающей среды, ощущает себя субъектом своих физических и психических состояний, действий и процессов, выступает для себя самого как «Я». Субъективное переживание собственного «Я» выражается в том, что человек понимает свою тождественность самому себе в настоящем, прошлом и будущем. Результатом процессов самосознания можно считать Я-концепцию. Понятие Я-концепции появилось в 1950-е гг. в русле гуманистической психологии, представители которой стремились к рассмотрению целостного, уникального человеческого «Я». Под Я-концепцией принято понимать динамическую систему представлений человека о самом себе. Английский психолог Р. Берне в книге «Развитие Я-концепции и воспитание» определяет Я-концепцию как «совокупность всех представлений индивида о себе, сопряженную с их оценкой». Я-концепция возникает у человека в процессе социального взаимодействия как неизбежный и всегда уникальный результат психического развития, как относительно устойчивое и в то же время подверженное внутренним изменениям и колебаниям психическое приобретение. Первоначальная зависимость Я-концепции от внешних влияний бесспорна, но в дальнейшем она играет самостоятельную роль в жизни каждого человека. Окружающий мир, представления о других людях воспринимаются нами сквозь призму Я-концепции, формирующейся в процессе социализации, но имеющей и определенные соматические, индивидуально-биологические детерминанты. В системе взаимосвязей человека с окружающими людьми и миром ему приходится выступать в разных качествах, разных ролях, быть субъектом самых разнообразных видов деятельности. Из каждого взаимодействия с миром вещей и миром людей человек «выносит» образ своего «Я». В процессе самоанализа, расчленения отдельных конкретных образов своего «Я» на составляющие их образования происходит как бы внутреннее обсуждение с самим собой своей личности. Каждый раз в результате самоанализа, по словам С.Л.Рубинштейна, образ своего «Я» «включается во все новые связи и в силу этого выступает во все новых качествах, которые фиксируются в новых понятиях...». Так постепенно возникает обобщенный образ своего «Я», который представляет собой сложную совокупность многих единичных конкретных образов «Я», сложившихся в ходе самовосприятия, самонаблюдения и самоанализа. Этот обобщенный образ своего «Я», возникая из отдельных ситуативных образов, содержит общие, характерные черты и представления о своей сущности и выражается в понятии о себе, или Я-концепции. В отличие от ситуативных образов Я-концепция создает у человека ощущение своей самотождественности. Сформировавшаяся в процессе самопознания Я-концепция не есть нечто раз и навсегда данное, застывшее, ей присуще постоянное внутреннее движение. Ее зрелость, адекватность проверяется и корректируется практикой. Я-концепция в значительной степени влияет на весь строй психики, мировосприятие в целом, обуславливает основную линию поведения человека.

Самооценка — достаточно сложное образование человеческой психики. Она возникает на основе обобщающей работы процессов самосознания, которая проходит различные этапы, и находится на разных уровнях развития в ходе становления самой личности. Поэтому самооценка постоянно изменяется, совершенствуется. Процесс становления самооценки не может быть конечным, поскольку сама личность постоянно

развивается, а следовательно, меняются и ее представления о себе и отношение к себе. Источником оценочных представлений индивида о себе является его социокультурное окружение, в том числе социальные реакции на какие-то проявления его личности, а также результаты самонаблюдения.

По мнению Р.Бернса, есть три момента, существенных для понимания самооценки. Во-первых, важную роль в ее формировании играет сопоставление образа реального «Я» с образом идеального «Я»: чем меньше разрыв между реальным представлением человека о себе и его идеальным «Я», тем выше самооценка личности.

Во-вторых, важный фактор для формирования самооценки связан с тем, как, по мнению человека, его оценивают другие. Наконец, в-третьих, на формирование самооценки существенное влияние оказывают реальные достижения личности в самых разнообразных видах деятельности: чем значительнее успехи личности в том или ином виде деятельности, тем выше ее самооценка. Самооценка характеризуется по следующим параметрам: уровень (высокая, средняя и низкая); соотношение с реальной успешностью (адекватная и неадекватная, или завышенная и заниженная); особенности строения (конфликтная и бесконфликтная).

Пониженная самооценка проявляется в постоянном стремлении недооценивать собственные возможности, способности и достижения, в тревожности, боязни отрицательного мнения о себе, ранимости, побуждающей человека сокращать контакты с другими людьми. В этом случае страх самораскрытия ограничивает глубину и близость общения. Люди с пониженной самооценкой подчас недоверчиво и недоброжелательно относятся к другим людям. Адекватная самооценка отражает реальный взгляд личности на саму себя, ее достаточно объективную оценку собственных способностей, свойств и качеств.

Для развития личности эффективным является такой характер самоотношения, когда достаточно высокая общая самооценка сочетается с адекватными, дифференцированными парциальными самооценками разного уровня. Устойчивая и вместе с тем достаточно гибкая самооценка (которая при необходимости может меняться под влиянием новой информации, приобретения опыта, оценок окружающих и т.п.) является оптимальной как для развития, так и для продуктивности деятельности. Отрицательное влияние оказывает чрезмерно устойчивая, ригидная самооценка, а также и сильно колеблющаяся, неустойчивая.

Важнейшей функцией Я- концепции является обеспечение внутренней согласованности личности, относительной устойчивости ее поведения. Если новый опыт, полученный индивидом, согласуется с существующими представлениями о себе, он легко ассимилируется, входит в Я-концепцию. Если же новый опыт не вписывается в существующие представления о себе, противоречит уже имеющейся Я-концепции, то срабатывают механизмы психологической защиты, которые помогают личности тенденциозно интерпретировать травмирующий опыт либо отрицать его. Это позволяет удерживать Я-концепцию в уравновешенном состоянии, даже если реальные факты ставят ее под угрозу. Первым был описан защитный механизм вытеснения. Механизм вытеснения занимает особое место в теории психоанализа. Описываемое иногда как «мотивированное забывание», вытеснение представляет собой процесс исключения из сознания мыслей и чувств, причиняющих страдания. Однако освобождение от тревог путем вытеснения не проходит бесследно. З. Фрейд считал, что вытесненные мысли и импульсы не теряют своей активности в бессознательном и для предотвращения их прорыва в сознание требуется постоянная трата психической энергии. Стремление вытесненного материала к открытому выражению может получать кратковременное удовлетворение в сновидениях, шутках, оговорках и других проявлениях того, что Фрейд называл «психопатологией обыденной жизни». Другой защитный механизм — отрицание — выражается в бессознательном отказе допустить существование определенных событий, переживаний и ощущений, которые причинили бы человеку боль при их признании. Это относится, например, к человеку,

который «знает», что он неизлечимо болен, но продолжает при этом заниматься прежней работой, избегая всяческих разговоров о своей болезни и строя долгосрочные планы. Человек, для которого отрицание является фундаментальной защитой, всегда настаивает на том, что «все прекрасно и все к лучшему».

Проекция — это процесс, в результате которого внутреннее ошибочно воспринимается как приходящее извне, т.е. посредством проекции индивид приписывает собственные неприемлемые мысли, установки, желания другим людям. Очевидным путем защиты от тревоги, связанной с неудачей или виной, является возложение вины на другого. Человек не осознает свои враждебные импульсы, но видит их в других и поэтому считает других ненавидящими и преследующими его.

Каждый раз в результате самоанализа, по словам С.Л.Рубинштейна, образ своего «Я» «включается во все новые связи и в силу этого выступает во все новых качествах, которые фиксируются в новых понятиях...».

Так постепенно возникает обобщенный образ своего «Я», который представляет собой сложную совокупность многих единичных конкретных образов «Я», сложившихся в ходе самовосприятия, самонаблюдения и самоанализа. Изучение индивидуальности требует рассмотрения ее как многомерной системы, развитие и формирование которой подчиняется определенным законам. Важным индикатором человеческой индивидуальности является активность создающей, творческой деятельности человека. Одно из возможных проявлений активности индивидуальности — поступки человека. Это могут быть поступки гражданского характера (отражающие отношение человека к своему долгу гражданина), коммуникативные (отражающие отношения в сфере общения), трудовые (в форме различного рода профессиональных действий). «Вызревание» поступков происходит в сфере переживаний личности, в результате активной внутренней работы. Во всех случаях индивидуальность представляет источник саморазвития человека, делает его относительно независимым от случайных влияний внешней среды. Критерием сформированности индивидуальности является вклад человека в материальную и духовную культуру своего общества и человечества, т.е. неповторимый вклад личности в общественное развитие. В основывающейся на экзистенциализме гуманистической психологии личности (А.Маслоу, К.Роджерс) самоосуществление индивидуальности рассматривается как неповторимое единичное проявление мира человека.

Список использованной литературы:

Роджерс К. «Становление личности» М; 2001г.

Маслоу А. «Мотивация и личность» СПб, 1993г.

Watsyn P. «Penguin Functional English» - London, 1982.

Potter M. «Up and away.» - London, 1980.

Boyd, John. «Flashing the Finger in Japan» The Industry Standard, April, 3, 1998.

МРНТИ 14.35.09

М.У. Сактапбергенова¹, Д.Б. Шаяхметова²

¹Магистрант 2 курса по специальности 7М01703 – «Иностранный язык: два иностранных языка»

²кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор

^{1,2}Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГИИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ КОММУНИКАТИВНО-КОГНИТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА СРЕДНЕМ ЭТАПЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

В данной статье рассматриваются *некоторые подходы использования квест-технологии по формированию коммуникативно-когнитивной компетенции. XXI век требует новых методов к образованию, которые предусматривают использование информационных и коммуникационных технологий для расширения образовательных возможностей учащихся. Одной из таких перспективных технологий является технология квеста.* Статья раскрывает возможность использования педагогической технологии «quest» в среднем образовании, дается ее подробная характеристика. Обсуждаются отдельные аспекты классификации и применения квест-игр в общеобразовательной школе. Выявляются существенные отличия «образовательного квеста» от других игровых технологий и на этой основе определяется понятие «образовательная квест-игра». Данная технология абсолютно применима в обучении иностранным языкам в школе, так как направлена на решение комплекса задач, которые стоят перед отечественным образованием в настоящее время.

Ключевые слова: квест, образовательный квест, квест–технология, обучение иностранным языкам, коммуникативно–когнитивная компетенция, проектная деятельность.

M.U.Saktapbergenova¹, D.B. Shayakhmetova²

¹2nd year Master's degree student of the specialty «7M01703–Foreign languages: two foreign languages»

²Candidate of pedagogical sciences, Associate professor

^{1,2}Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

USING QUEST – TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE – COGNITIVE COMPETENCE AT THE MIDDLE STAGE OF A COMPREHENSIVE SCHOOL

Abstract

This article examines some of the approaches to using quest technology to form communicative and cognitive competence. The XXI century requires new approaches to education, providing for the use of information and communication technologies in order to increase educational opportunities for students. One of these promising technologies is, a quest technology. This article reveals the possibility of using a pedagogical technology «quest» in secondary education, gives its detailed characteristics. Individual aspects of the classification and application of quest games in secondary schools are discussed. Significant differences of educational quest from other game technologies are revealed and on this basis the concept of «educational quest game» is defined. This technology is absolutely applicable in the teaching of foreign languages at school, as it is aimed at solving a set of problems facing the domestic education at the present time.

Keywords: quest, educational quest, Quest-technologies, active methods, teaching foreign languages, communicative-cognitive competence, project activities.

M.U. Saktapbergenova¹, D.B. Shayakhmetova²

¹7M01703– шетел тілі: екі шетел тілдері мамандығының 2-курс магистранты

²педагогика ғылымының кандидаты, қауымдастырылған профессор

^{1,2} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТІҢ ОРТА КЕЗЕҢІНДЕ КОММУНИКАТИВТІК- КОГНИТИВТІ ҚҰЗЫРЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА КВЕСТ-ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Бұл мақалада коммуникативті-когнитивті құзыреттілікті қалыптастыру үшін квест технологиясын қолданудың кейбір тәсілдері қарастырылады. ХХІ ғасыр білім алушылардың білім алу мүмкіндіктерін ұлғайту мақсатында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануды қарастыратын білім берудегі жаңа тәсілдерді қажет етеді. Осы перспективалы технологиялардың бірі-квест технологиясы. Бұл мақалада «квест» білім беру технологиясын орта білім беру жүйесінде қолдану мүмкіндігі ашылған, оның толық сипаттамасы берілген. Жалпы білім беретін мектепте квест ойындарын жіктеу мен қолданудың кейбір аспектілері талқыланады. Білім беру ізденісі мен басқа ойын технологияларының арасындағы айтарлықтай айырмашылықтар ашылды және осы негізде «білім беру квест-ойыны» тұжырымдамасы анықталды. Бұл технология мектепте шет тілдерін оқытуда қолданылады, өйткені ол қазіргі уақытта отандық білім беру алдында тұрған бірқатар міндеттері шешуге бағыттылған.

Түйін сөздер: квест, білім беру квесті, квест-технологиялар, белсенді әдістер, шет тілдерін оқыту, коммуникативті-когнитивтік құзыреттілік, жобалық іс-шаралар.

Введение. Согласно закону Республики Казахстан «Об образовании в Республике Казахстан», Статья 12. «Общеобразовательные учебные программы основного среднего образования направлены на освоение обучающимися базисных основ системы наук, формирование у них высокой культуры межличностного и межкультурного общения, развитие интереса к познанию и творческих способностей обучающегося, самоопределения личности и профессиональной ориентации». [1]

Сегодня иностранный язык-важнейшее средство общения представителей разных национальностей. С каждым годом растет потребность в специалистах, владеющих иностранными языками. Поэтому необходимо переосмыслить подход к обучению, чтобы основной задачей стало формирование коммуникативных навыков.

Методы исследования. Коммуникативно—когнитивная компетенция-это умение применять иностранный язык в различных ситуациях. Отсутствие мотивации использовать язык в ситуациях общения приводит к ослаблению интереса к обучению. Следовательно, необходима методика, которая будет способствовать созданию положительных мотивов, ориентированных на умение применять полученные знания в разговорной речи.

Английское слово «Quest» можно интерпретировать как «поиск» или «приключение». Квест-технологии основаны на поиске решения для конкретной цели. «Образовательный веб-квест—(web-quest)-это проблемное задание с элементами игры героев, для которого используются информационные ресурсы из сети Интернет. Они охватывают отдельную проблему, академический предмет, тему и могут быть междисциплинарными. Функция образовательных веб-заданий заключается в том, что часть или всю информацию для индивидуальной или групповой работы студентов можно найти на различных веб-сайтах.

Чтобы правильно определить термин «образовательная квест—игра», обратимся к определению игры, данной в работе, «игра—это вид деятельности в условиях ситуаций, направленный на восстановление и усвоение социального опыта, при котором развивается и

улучшается самоконтроль поведения». Чтобы отличить обучающую игру-квест от других видов игр, обратимся снова к контент-анализу педагогической литературы. К характерным особенностям квест-игр относятся: сюжет, элементы героев игры, поиск и обнаружение предметов (объектов), забавная природа, декорации, механические и электронные устройства и эффекты; Интенсивное использование Интернет-ресурсов важная особенность технологии поиска по сайту. [1]

Образовательный поиск-это совершенно новая форма обучения, при которой дети полностью погружаются в события, получают заряд положительных эмоций и активно занимаются деятельностью, ведь что может быть увлекательнее хорошей игры? Живое исследование не только позволяет каждому участнику продемонстрировать свои знания и навыки, но и способствует развитию коммуникативных взаимодействий между игроками, что стимулирует общение и служит хорошим способом объединения игроков.

Они используются в образовании с 1995 года, когда Берни Додж, профессор Университета Сан-Диего, и его ученик Том Марч, преподаватель английского языка, разработали модель веб-поиска как одну из стратегий успешной интеграции Интернета в образовательный процесс. Изначально эта технология не ограничивалась поиском логического решения, но была разработана, чтобы заинтересовать ученика путем создания игрового процесса. Именно игры (в любом их проявлении-на компьютере или в реальной жизни) стали отправной точкой для развития такого направления в педагогике и методологии. Преимуществом уроков с поиском заданий является использование активных методов обучения. Он может быть рассчитан на групповую или индивидуальную работу [2].

Результаты: По результатам проведенной работы был осуществлен анализ ее результативности. Педагогический мониторинг заключался в определении степени выраженности основных составляющих иноязычной коммуникативной компетентности на среднем этапе общеобразовательной школы:

- лингвистической (владение, грамматикой, фонетикой, орфографией, лексикой);
- стратегической (преодоление всех трудностей коммуникации, ясность изложения умение работать в команде и коммуникабельность);
- дискурсивной (логика изложения устных и письменных текстов, интеграция результатов собственных исследований);
- прагматической (успешное достижение коммуникативной цели, понимание аудиторией сообщения);

Обсуждение: При разработке квеста также следует учитывать, что в зависимости от сюжета задачи могут быть представлены следующими типами:

- *линейный*,
- штурмовыми,
- кольцевыми,

Вот некоторые характеристики, которые, на наш взгляд, содержатся в значительном количестве квест-игр.

Результативность–поисковая игра направлена на достижение заранее определенного, конкретного результата (это отличает ее от ряда игр-героев и деловых игр, для которых результат заранее неизвестен).

Дискретность–квест-игра с заданиями разбита на отдельные этапы (этапы, станции, стадии), ход которых записывается и оценивается в процессе игры. Эта функция позволяет при необходимости останавливать и возобновлять игру, упрощая многодневные события

Соревновательность–квест игра обычно проходит в командах (оптимальное количество 4-6 человек), которые соревнуются между собой по скорости достижения результата или набора очков (очков).

Ограниченность—во времени и пространстве. В правилах большинства квестовых игр предусмотрено время для выполнения задания, и во время игры запрещается покидать места, указанные в правилах.

Сюжетно-ролевой персонаж-качественная квестовая игра, отличающаяся наличием ролей, легенд и сюжетов, что отличает саму игру от соревнований в решении задач и головоломок.

Все вышесказанное позволяет сформулировать следующее определение, которое будет использоваться в дальнейшем: обучающая игра-квест-игра, основанная на сюжетах, педагогической технологии, позволяющая достичь заданной цели в конечном количестве этапов игры по заранее заданным правилам. Прохождение каждого этапа (этапа) зависит от выполнения индивидуальных игровых задач предметного, ориентировочно-поискового или спортивного характера.

В своих работах *Берни Додж* выделяет четкую структуру веб-квеста, которая состоит из семи составляющих: Introduction(Введение), Task (Задание), Process (Выполнение), Evaluation (Оценивание), Conclusion (Заключение), Credits (Использованные материалы), Teacher Page (Комментарии для преподавателя).

Однако, данная структура не является чем-то застывшим и используется только как основа, которую при необходимости можно изменить. Учитель может конструировать квест в соответствии с уровнем и потребностями своих учеников.

Introduction-формулировка темы, описание главных ролей соучастников, план работы. Цель заключается в том, чтобы приготовить и стимулировать учащихся. Вот почему здесь важна мотивационная ценность.

Task-четкое и занимательное описание проблемной задачи и представления конечного результата.

- проблема, или загадка, которую необходимо решить;
- позиция, которую нужно сформулировать и защитить;

Process-точное описание главных стадий работы; руководство к действиям, полезные рекомендации по сбору информации. С методической точки зрения материал обязан различаться многообразием и оригинальностью ресурсов; наличием методической поддержки-вспомогательных и добавочных материалов для осуществления заданий; при заимствовании элементов ролевой игры-адекватный выбор ролей и ресурсов для любой роли.

Evaluation-описание критериев и параметров оценки осуществления веб-квеста, которое представляется в виде бланка оценки. Методической оценке подлежат адекватность которые представлены критериев оценки типу задания, четкость описания критериев и параметров оценки, вероятность измерения результатов работы.

Conclusion - краткое и точное описание того, чему смогут научиться учащиеся, выполнив текущий веб-квест.

Credits - ссылки на ресурсы, которые использовались для создания веб-квеста.

Teacher Page- методические рекомендации для преподавателей, которые будут использовать веб-квест.

- происхождение, цели и задачи веб-квеста
- планируемые результаты, опираясь на стандарты обучения (регулятивные, индивидуальные, коммуникативные, познавательные)
- возрастная категория учащихся
- процесс организации над веб-квестом
- необходимые ресурсы

Необходимо помнить, что использование веб-квестов и прочих интернет-задач при обучении языку требует, чтобы учащиеся обладали достаточным уровнем языковых навыков, чтобы иметь возможность работать с подлинными интернет-ресурсами. В связи с

этим, эффективная интеграция веб-квестов в процесс изучения иностранного языка возможна в тех случаях, когда веб-задачи:

- является творческим заданием, завершающим изучение темы;

сопровождается словарным запасом и упражнениями по грамматике на основе языковых материалов из аутентичных источников, используемых при поиске в Интернете. Выполнение таких упражнений может предшествовать работе над задачей или может выполняться параллельно с ней.

Заключение. Следовательно, в квест-технологии как современной образовательной технологии должны быть учтены все виды знаний и их структурные компоненты, что обеспечит удачливость реализацию образовательных Стандартов и достижения обучающимися результатов, установленных в них. Обучающиеся в ходе работы над квестом, или созданием личного квест-проектом постигает реальные процессы, проживает конкретные ситуации. С точки зрения информационной деятельности при занятии в квесте учащийся развивает свои навыки поиска, разбора информации, искусства хранить, передавать, сравнивать и на основе сравнения синтезировать новую информацию.

Выполняя квест и создавая свой собственный продукт, обучающийся учится формулировать проблему, планировать свою деятельность, критически мыслить, решать сложные проблемы, взвешивать альтернативные мнения, самостоятельно принимать продуманные решения, брать на себя ответственность за их реализацию. На успешность проведения образовательного квеста влияет множество факторов, однако если этап планирования и реализации квеста проходит удачно, то в итоге мы имеем возможность реализовать все основные цели современного образования. Конечно, квест – не единственный способ взаимодействия с учениками, однако все чаще педагоги современной школы обращают внимание на эту по-своему уникальную технологию. Ведь учитель, в зависимости от целей и содержания учебного материала, должен руководствоваться теми формами и методами обучения, которые дадут хороший результат.

Список литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года «Об образовании» Статья 12. «Общеобразовательные учебные программы начального, основного среднего и общего среднего образования»
2. Квест (значения) // Википедия [2015—2015] (дата обновления: 25.03.2015). - URL: <http://ru.wikipedia.org/?oldid=69566952> (дата обращения: 25.05.2015).
3. Dodge B. *WebQuest Taxonomy: A Taxonomy of Tasks/* [Электронный ресурс] URL: <http://webquest.sdsu.edu/taxonomy.html> (дата обращения: 6.02.2018)

МРНТИ: 14.35.09

Алдашева К.С. ¹ Саидваққасова А.Х. ² Досанова А.М. ³

^{1 2 3} Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

¹Ғылыми жетекші, PhD докторы, ²7М01704 - Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты, ³PhD докторы

**«АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ
ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ»**

Андатпа

Мақалада ағылшын тілі сабағында мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Бұл жалпы «мәдениетаралық құзыреттілік» ұғымымен және оның ерекшеліктерімен анықталды. Мәдени компонентті қамтитын сенімді дереккөздерді зерттеуге ерекше назар аударылды. Оқушылардың мәдениаралық коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін қарастыра отырып, бұл құзыреттіліктің мәні және оның жалпы білім беретін мектепке қатысты өзектілігі зерттеліп, коммуникативті құзыреттіліктің қалыптасуы талданды. Автор бұл құралдардың үлкен лингводидактикалық әлеуеті бар екенін, шет тілдік қатынасты оқыту процесінің күшеюіне және оқушылардың нақты тілдік ортаға енуіне ықпал ететіндігін атап өтті.

Түйін сөздер: әдіснамалық принциптер, мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру, мәдениетаралық қарым-қатынас, шет тілдік құзыреттілік, лингвомәдени құзыреттілік.

*Алдашева К.С.¹ Саидваккасова А.Х.² Досанова А.М.³
^{1 2 3} КазНУ им. Аль-Фараби*

*¹Научный руководитель., Доктор PhD, ²Магистрант 2 курса специальности 7M01704 -
Иностранный язык: два иностранных языка, ³Доктор PhD*

«ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА»

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования межкультурной компетенции на уроках английского языка. Это определялось общим понятием «межкультурная компетенция» и ее признаками. Особое внимание уделяется изучению достоверных источников, содержащих культурную составляющую. Рассматривая проблему формирования межкультурной коммуникативной компетенции учеников, исследуется сущность данной компетенции и ее актуальность применительно к общеобразовательной школе, выявляя формирование коммуникативной компетенции. Автор отмечает, что данные средства обладают большим лингводидактическим потенциалом, способствуют интенсификации процесса обучения иноязычному общению и погружению учащихся в реальную языковую среду.

Ключевые слова: методические принципы, формирование межкультурной компетенции, межкультурная коммуникация, иноязычная компетенция, лингвокультурологическая компетенция.

*Aldasheva K.S.¹ Saidvakkassova A.Kh.² Dosanova A.M.³
^{1 2 3} KazNU named after Al-Farabi*

*¹Scientific advisor., PhD Doctor, ²Master Degree 2 course of speciality 7M01704 - Foreign
language : two foreign languages, ³PhD Doctor*

«LINGUODIDACTIC BASIS FOR THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH»

Abstract

The article deals with the problem of the formation of intercultural competence in English lessons. This was determined by the general concept of "intercultural competence" and its features. Particular attention is paid to the study of reliable sources containing a cultural component.

Considering the problem of the formation of intercultural communicative competence of students, the essence of this competence and its relevance in relation to a general education school are investigated, revealing the formation of communicative competence. The author notes that these tools have great linguodidactic potential, contribute to the intensification of the process of teaching foreign language communication and immersion of students in a real language environment.

Key words: methodological principles, formation of intercultural competence, intercultural communication, foreign language competence, linguocultural competence.

Кіріспе. Қазіргі әлемде адамдар басқа мәдениеттердің өкілдерімен ынтымақтастық жасау қажеттілігіне көбірек тап болуда. Сондықтан халықаралық қатынас тілін білу адамның жетістікке жетуі мен біліміне баға беретін ажырамас аспектісі болып табылады. Әрине, ағылшын тілін оқыту өз елі мен оқытылып жатқан тілдің елі арасындағы мәдени ерекшеліктерді құрметтеуге, түсінуге және қабылдауға негізделуі керек. Шетел тілдерін оқытудағы мәдениетаралық тәсілдің негізінде дәл осы тезис жатыр.

Кез-келген шет тілін іс жүзінде меңгеру барысында біздің ойымызша, жетекші рөл мәдениеттің құзыреттілігін қалыптастыруға аударылуы керек, бұл оқытылып жатқан тілдегі елдің мәдени ерекшеліктерін білуді, өз білімдерін жаңа мәдени ортаға бейімдеу дағдылары мен қабілеттері және жеке тұлғаның толеранттылық, төзімділік, патриотизм, эмпатия секілді қасиеттердің болуын білдіреді. Басқаша айтқанда, шетел тілін шынымен меңгеру үшін оның тек лексикалық, грамматикалық және синтаксистік ерекшеліктерін меңгеру жеткіліксіз. Тіл - кез-келген ұлттың мәдениетінің бөлігі. Сондықтан тілді ағылшын тілінде сөйлейтін елдердің мәдени ерекшеліктерін зерттеумен тікелей байланыстыра оқыту қажет.

Негізі білім берудің бастапқы кезеңінде қаланған мәдениетаралық құзыреттіліктің жоғары деңгейі мектеп оқушыларына болашақта қазіргі қоғамға ойдағыдай бейімделуге мүмкіндік береді. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің алдында оқушыларға оқу бағдарламасын меңгеріп қана қоймай, өзге пікірге, басқа халықтардың тарихы мен мәдениетіне құрметпен қарауға үйрету, сонымен қатар қарқынды дамып жатқан әлемде бейімделудің бастапқы дағдыларын игеруге көмектесу сияқты міндеттер тұр [1., 4].

Шетел тілін оқытуда лингвомәдени құзыреттілік маңызды рөл атқарады, оны қалыптастыру үшін ана тілі мен оқытылып жатқан тіл елінің мәдениеті арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды түсіну қажет. Оқушылар медиа-файлдардан көптеген ақпараттар ала алады, мысалы, аудио мәтіндер. Алайда, ағылшын тілінде сөйлеуді қабылдау процесінде мәдени фактілерді түсінбеуге байланысты проблемалар туындайды. Қалыптасқан лингвомәдени құзыреттілік студенттерге тілдік және мәдени кедергілерді жеңуге мүмкіндік береді.

Лингвомәдени тәсіл шетел тілін лингводидактиканың антропоцентристік бағыты тұрғысынан оқытуды көздейді. Осылайша, негізгі мақсаттар болып мыналар табылады:

- мәдени мағыналардың көріністерін түсіндіру қабілеттерін қалыптастыру;
- мәдениетаралық деңгейде табысты қарым-қатынас жасау үшін қажетті біліктер мен дағдыларды қалыптастыру;
- мәдениетаралық өзара әрекеттестікке қабілетті тілдік тұлғаны тәрбиелеу.

Мақсаттарға сүйене отырып, лингвомәдени құзыреттілікті тілде көрінетін мәдениет туралы жүйелік білімдер жиынтығы, тілдік және экстралингвистикалық фактілерді түсіндіруге дайындық, сондай-ақ оқытылып жатқан тіліндегі елдің этномәдени құндылықтарымен танысу кезінде аналитикалық және коммуникативті дағдылар ретінде анықтауға болады.

Аудиомәтінге негізделген қалыптасқан лингвомәдени құзыреттілік студенттердің қарым-қатынас қабілетін болжайды, ол мыналарға негізделеді:

- этникалық мәдени семантикасы бар лексикалық бірліктерді білу туралы;
- оқылатын тіл елінің мәдениетіне тән арнайы мінез-құлықты білу туралы;

- басқа лингвомәдени бірлестік өкілдерімен өзара әрекеттестік орнатуға қажетті білімді пайдалану мүмкіндігі туралы.

Студенттердің лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыру жеке лингвистикалық фактілерді зерттеуден басталып, лингвомәдени құбылыстарды: образдарды, стереотиптерді және т.б. талдаумен аяқталады. Осыған сүйене отырып, лингвомәдени құзыреттілік оқытылатын тілдегі елдің мәдени болмысын ашатын белгілер жүйесі түрінде ұсынылады.

Лингвомәдени құзыреттіліктің құрылымына мыналар кіреді:

- оқылатын тілдің елі туралы білім жиынтығы (тарихы, нормалары);
- оқылатын тілдегі елдің ұлттық мәдениеті туралы білім жиынтығы;
- аудио мәтіндегі таңбалық-символдық ақпаратты түсіну [2., 7-8].

Әдістеме. Мәдени құзыреттілікті дамытуға бағытталған мәдениетаралық оқытуға қызығушылық танытқан табысты қарым-қатынасқа әрдайым үлкен мән беріледі. Мәдениетаралық оқыту деп басқа мәдениеттер өкілдерінің мінез-құлқындағы бөтендік белгілерін түсінуге және қабылдауға алып келетін жеке тұлғаның мінез-құлқы өзгеріп, нәтижесінде жеке мәдениетті зерттеу және басқа мәдениеттерді игеру әдісі, жеке тұлғаның өзін-өзі жетілдіру процесі деп түсініледі. Бұл процесс біртекті емес және дағдылар мен қабілеттерді қабылдау және бекіту үшін қолданылатын бірқатар кезеңдерді қамтиды:

- адамның жеке тұлғаларының мінез-құлқы мәдениетінің ерекшеліктерін білуі;
- төл мәдениеттің өзіндік ерекшеліктерін білуі;
- мәдениеттің рөлі мен олардың коммуникативтік өзара әрекеттесу үдерісіндегі факторлары туралы хабардар болу [3., 12].

Соңғы кезде олар көбінесе әлеуметтік-мәдени және мәдениетаралық құзыреттіліктердің арасындағы айырмашылықты көре алмайды. Көптеген зерттеушілер осы құзыреттер арасындағы теңдік белгіні қолдануға қарсы.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік - бұл адамның оқылатын тіл елін тануының көрсеткіші. Ал мәдениетаралық құзыреттілік, өз кезегінде, адамның өзінің және басқа лингвомәдениеттің жалпы және спецификалық ерекшеліктерін танумен тығыз байланысты.

Бүгінгі таңда шетел тілін оқып-үйрену кезінде студенттің әлеуметтік-мәдени ой-өрісі де, басқа лингвомәдениеттердің жат элементтерін тану, түсіну және қабылдауы кеңейіп, тереңдей түсуде.

Бірақ тек мәдениетаралық қарым-қатынас адамға мәдениетаралық құзыреттілікке ие болуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, адам өзінің мәдениетінің тәжірибесін, дәстүрлері мен ерекшеліктерін ескере отырып, өзге лингвистикалық кодты, оның бөтендігін сезіне отырып, мінез-құлқы, әдет-ғұрып нормаларына қатысты басқа белгілерді түсінуге және тануға тырысады [3., 13].

Қазіргі заманғы ғалымдар жоғары сынып оқушыларының мәдениетаралық құзыреттілігін дамытуға ықпал ететін келесі педагогикалық шарттарды анықтайды:

1. интегративті әдісті қолдану;
2. мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыруда диалогтық тәсілді қолдану;
3. шет тілі сабағында оқу үдерісінде оқытудың интерактивті әдісін қолдану.

Бұл кезеңде мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру моделіне де назар аударған жөн. Бұл модель келесідей принциптерден тұрады: мәдени сәйкестік, мәдениеттер диалогы, проблемалық мәдени міндеттердің басымдығы, мәдени өзгергіштік, бастамашылдық, дербестілік, көрнекілік пен саналылық.

Жоғарыда аталған үлгіні пайдалану кезіндегі негізгі жұмыс формалары:

- фронтальды;
- жұптық;
- топтық.

Мәселен, оқытуды ұйымдастырудың осы формаларына, мысалы мыналарды жатқызуға болады: «миға шабуыл», пікірталастар, талқылаулар, сұхбаттар, рөлдік ойындар, жобалар, хабарламалар, әңгімелер мен диспуттар.

Мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру барысында келесі оқу құралдары қолданылады:

- лингвистикалық және аймақтық сөздіктер;
- аутентикалық мәтіндер;
- аудио-видео материалдар;
- тапсырмалары бар карточкалар;
- сөзжұмбақтар;
- техникалық оқу құралдары;
- журналдар мен газеттер.

Сонымен бірге мұғалімнің бірінші кезектегі міндеті - мектеп оқушылары шет тілі сабағында білім беру қызметі процесінде мәдениетаралық құзыреттіліктің негізі болып табылатын әдістеме құру қажеттілігі. Сонымен қатар, салыстыру үшін оның компоненттерін тарта отырып, орта мектеп оқушыларының төл мәдениеті туралы есте сақтау қажет. Бұдан шығатыны, осындай жағдайда ғана студенттер басқа мәдениет өкілдерінің дүниетанымының өзіндік ерекшелігін түсінеді. Осылайша, жоғары сынып оқушылары Ұлыбритания мен АҚШ-тың ұлттық мәдениетінің (тарих, география, саяси және әлеуметтік қатынастар, білім беру, спорт және т.б.) негізгі мәселелері бойынша білім алуы керек деп өзіңізге анықтау маңызды; халықтардың әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы - ана тілінде сөйлейтіндер (бұл әр түрлі мәдениеттер мен кәсіптердегі адамдармен қарым-қатынас бастауы). Оқушылардың жас ерекшеліктерін, олардың басқа пәндер бойынша бағдарламаларды (тарих, география, музыка және т.б.) меңгеруін ескерген жөн, бұл студенттердің әр саладағы білімдерін біріктіруге мүмкіндік береді.

В.В.Сафонованың тұжырымдамаларына сүйене отырып, «дамушы сипатын толық анықтайтын және орта мектептерде шет тілдерін оқытудың білім беру әлеуетін ашатын маңызды принциптер» мыналар болып табылады:

- белгілі бір сыртқы (адамгершілік, имандылық, күнделікті өмір, тұтыну), ішкі (адамның рухани өмірі) және әлеуметтік (әлеуметтік қатынастар мен ұлттық мәдениет) ескере отырып, оқу процесінің құрылысын қамтамасыз ететін мәдени сәйкестік;

- проблемалық мәдени зерттеулердің үстемдігі, соның негізінде балалар мәдени ақпаратты таңдауды, жіктеуді, қорытындылауды және түсіндіруді үйренеді; сөйлеудегі мінез-құлық сабақтарын жергілікті және зерттелген мәдениеттердің этикет нормаларына сәйкес меңгеру;

- мәдени бағдарламаны дайындауда оны қолдану үшін мәдени материалды зерделеуді, сондай-ақ төл мәдениеті мен зерттелетін тіл мәдениетін контрастты-салыстырмалы түрде зерттеуді көздейтін мәдениеттер диалогы;

- студенттерге зерттелетін елдердегі мәдениеттер типінің алуан түрлілігімен танысуға мүмкіндік беретін мәдени өзгергіштік принципі, мейлі ол ана тілі немесе басқа оқылатын шет тілі болсын;

Бұрын аталған қағидалардың көпшілігінің бір бағыты бар екенін ескеру қажет, бірақ бұған қарамастан олардың әрқайсысы мәдениаралық оқытудың мәдени компонентінің бірнеше айрықша белгілерін иеленеді. Бұл фактор осындай кешенді, жоғары сынып оқушылары арасында мәдениаралық құзыреттілікті дамыту барысында «Шетел тілі» пәнінің білім беру әлеуетін қалыптастыру мақсатында құрылған әдістемелік база ретінде қарастыруға болатындығын дәлелдеуге мүмкіндік береді.

Саналылық, бастамашылдық, дербестік және көрнекіліктің жалпы дидактикалық принциптері зерттелетін материалды түсінуді, алынған дағдылар мен білімдерді қолдана

білуді, шет тілін үйрену барысында динамизмді, жүзеге асырылатын іс-шаралар мен міндеттерге өз пікірін білдіре отырып қолдана білу.

Оқу процесінің тиімділігі көп жағдайда мұғалімнің қажетті оқу құралын, яғни елтанымдық және лингвистикалық материалды таңдау қабілеті мен құзыреттілігіне байланысты. Сабаққа дайындық кезінде білім беру саласында жарық көрген лингвистикалық және елтанымдық сөздіктерді пайдалану керек. Мәселен, ең танымал сөздіктер: А.Рум редакциялаған «Ұлыбритания»; В.В. Ошчепкова редакциялаған «Австралия және Жаңа Зеландия»; Г.Д.Томахин редакциялаған «АҚШ», сонымен қатар оқуға арналған кітаптар: «Ұлыбритания туралы қысқаша», «АҚШ туралы қысқаша», «Австралия және Жаңа Зеландия туралы қысқаша» және басқалар. Осы елдердің өмірі, мәтіндердің танымдық табиғаты туралы көптеген өзекті және қызықты материалдар, көптеген иллюстрациялар, нақты сызбалар, егжей-тегжейлі түсініктемелер және жаттығу тапсырмалары бұл оқу құралдарын ағылшын тілінің кез-келген оқулықтарына тамаша қосымша етеді.

Тілдік және мәдени сипаттағы мәтінмен жұмыс студенттер үшін сөзсіз мағыналы болуы керек. Оқу процесінің маңызды құрамдас бөлігі - оқуды бақылау. Бақылаудың стандартты формалары бар, мысалы, мәтіннің мазмұны туралы сұрақтарға жауаптар, мәтінде кездесетін географиялық объектілердің картасында орналасуы, материалдың қысқаша мазмұны, мәтінге олардың дұрыс болуы тұрғысынан жатқызылуы мүмкін бірқатар сөйлемдер үшін сипаттамалар, сонымен қатар стандартты емес: ең алдымен, әр түрлі тестілеу түрлері. Тапсырмаларды орындау қысқа уақытты қамтиды және тең жағдайда жұмыс істейтін сыныптағы барлық оқушыларды бағалауға мүмкіндік береді. Кейде мәтіннің күрделілік деңгейіне және сабақтың мақсатына байланысты бақылаудың стандартты және стандартты емес түрлерін біріктіруге болады.

Мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырудың бірінші педагогикалық критерийі - шет тілін оқытудың интегративті тәсілі.

Шетел тілі сабақтарында интеграция тұжырымдамасы бүгінде өте танымал. Біріншіден, ол дәстүрлі, сонымен қатар қазіргі заманғы білім беру мәселелерінің бірі мектеп оқушыларының әлемнің толыққанды бейнесін түсінуіне байланысты болса, қазіргі кезде оқу процесі көп дәрежеде пәндік, интегралдық емес негізде құрылған. Сонымен, педагогикалық процесті ұйымдастыруды шектеу әдістерін тек бір пән бойынша анықтау керек, яғни интеграцияланған оқытуды ұстану қажет.

Екіншіден, бүгінгі білім беру үдерісі интегралды тұлғаны қалыптастыру ретінде алдынала анықталған, сондықтан тұлғаның интегралды дамуы мен өзіндік дамуын қамтамасыз ететін белгілі бір оқыту модельдерін іздеуге үлкен назар аудару қажет.

Үшіншіден, білім беру процесінің интеграцияланған түрде құрылуы әлдеқайда технологиялық мүмкіндіктерді қамтиды. Әр түрлі деңгейлердегі білімнің үйлесімділігі мен қосылу атмосферасында, белсенділік әдістері мен танымдық іс-әрекет процестері. Бұл сипаттамалар интегративті білім беру үдерісімен тығыз байланысты. Мысалы, сабақ барысында туындаған проблемалық жағдайлар немесе эмоционалды-психологиялық нұсқаулар, сабаққа кірігу кезінде өзара жұмыс жасауға кепілдік береді. Сондықтан қазіргі білім беру технологияларын, олардың тиімділігі туралы сабақтарда дәлел болған жағдайда қолдануға болады [4., 18-22].

Нәтиже. Зерттеу барысында осы мәселе туралы түсінігімізді білдіріп, мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру принциптерін айқындауды жөн көрдік.

Бұл принциптерге мыналар жатады: мәдениеттер диалогы принципі, проблемалық тапсырмалардың үстемдік ету принципі, билингвизмді оқыту принципі, мәдени өзгергіштік принципі. Әр принциптің мазмұнын толығырақ қарастырайық.

1. Мәдениеттер диалогының принципі. Бұл принципті тікелей сипаттауға көшпестен бұрын, «мәдениеттер диалогы» дегеннің не екенін қарастырайық. Ғылыми әдебиеттерде, әсіресе соңғы кездері бұл терминді қолдану кең танылған. Алайда, тым танымалдылықтың

артында педагогика үшін ең маңызды болып табылатын бұл ұғымның бастапқы мағынасы біртіндеп жоғалуда. Мәдениеттер арасындағы қарым-қатынас, олардың өзара әсері және өзара байыту мәселесіне арналған философиялық еңбектерді талдау негізінде, бірқатар зерттеушілер «мәдениеттер диалогы» қазіргі көпмәдениетті қоғамдастықтардағы мәдениеттер арасындағы қатынастар философиясы деп тұжырымдайды. Қазіргі көпмәдениетті қоғамдастықта дамып келе жатқан мәдени дискриминация және мәдени агрессия, мәдениеттер диалогы миф екенін және ешқандай жағдайда коммуникациялық практика емес екенін айқын көрсетеді. Сондықтан философиядан (теориялық идеядан) «мәдениеттер диалогы» процеске өтуі үшін (идеяны практика жүзінде жүзеге асыру) ол адамдар арасындағы қарым-қатынастың негізгі мақсаттарының бірі және білім берудің басты мақсаттарының бірі ретінде әрекет етуі керек.

2. Проблемалық мәдениеттанымдық міндеттердің басымдық принципі. Мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру процесі студенттер тек оқылатын материалды игеріп қана қоймай, сонымен қатар, ең бастысы, оның негізінде мәдениаралық құзыреттілікті қалыптастыру және үнемі жоғарылату стратегияларын игергенде ғана тиімді болады. Бұл стратегиялар кез-келген басқа мәдениетті зерттеуде немесе оның өкілдерімен байланыста негізгі рөл атқарады. Сондықтан мәдениетті оқытуда тек материалдың өзі ғана емес, сонымен бірге студенттер оны қалай игеретіні де ерекше маңызға ие болады. В.В. Сафонова ұсынған проблемалық мәдениеттану міндеттерінің үстемдігі принципі ШТ (шет тілі) арқылы мәдениетті білім берудің осындай моделін құруға бағытталған, оның негізінде студенттер біртіндеп күрделене түскен мәдениеттану мәселелерін шешу барысында:

- мәдениеттанымдық ақпаратты жинау, жүйелеу, жалпылау және түсіндіру;
- мәдениеттанымдық іздеу стратегияларын және мәдениеттерді түсіндіру әдістерін игеру;
- мәдениеттер мен өркениеттердің бірлесіп зерттелген түрлерінде және онымен байланысты коммуникативті нормаларда, мүлдем таныс емес мәдени қауымдастықтардағы әлеуметтік-мәдени іздеу стратегияларында, қазіргі мәдениаралық қарым-қатынас жағдайында адамдармен өзара әрекеттесудің мәдени тұрғыдан қолайлы формаларын таңдау кезінде көмек көрсететін көп мәдениетті коммуникативті құзыреттілікті дамыту, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени коммуникативті тығырықтан, туындаған жағдайлардан шығу жолдарын іздеуде.

- мәдениеттердегі ерекше айырмашылықтар туралы ғана емес, олардың жалпы планетарлық мағынадағы жалпы ерекшеліктері, қазіргі көпөлшемді көпмәдени әлемнің планетарлық өзегі туралы идеяларды қалыптастыру және тереңдету;

- өз бетінше мәдени білім алу стратегияларын меңгеру;
- мәдени зерттеулер мен коммуникативті-танымдық сипаттағы шығармашылық жұмыстарға қатысу.

3. Екі тілде оқыту принципі. П.В. Сысоев дұрыс атап өткендей, ғылыми әдебиеттерде ғалымдар өздерінің ана тілін шет тілі сабақтарында қолдануға қатысты ортақ пікірге келе алмады. Кейбіреулер тек қана шет тілін қолдану шетел тілінің коммуникативті құзыреттілігін ерте қалыптастыруға алып келеді деп санайды. Басқалары, керісінше, шет тілі сабағында ана тілін орынды пайдалануға шақырады.

Бұл зерттеуде біз мәдениетті оқытуда ана тілін қолдану жай рұқсат қана емес, қажет деген пікірге келеміз. Бұл, ең алдымен, мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыруда тілді оқытудың төрт аспектісі бір уақытта жүзеге асырылатындығымен байланысты:

- оқыту (танысу және бірге зерттелген мәдениеттердің кейбір құбылыстары мен фактілерін түсіндіру қабілеті, ШТ өзгергіштігі және мәдениет өкілдердің әр түрлі әлеуметтік-мәдени контексттердегі мінез-құлықтары, ШТ елдеріндегі және әлемдегі тілдің жұмыс істеу ерекшеліктері туралы хабардарлықты қалыптастыру; мәдени ақпараттардың әр түрлі түрлерін жинау, жүйелеу және өңдеу мүмкіндігі) ;

▪ тәрбиелік (оқушылардың дүниетанымын, идеялық сенімін, адамгершілігін, отансүйгіштігін, басқа елдер мен мәдениеттердің өкілдеріне деген эмпатиясын қалыптастыру, әр мәдениетті өзіндік құндылықтар жүйесі тұрғысынан қарастыру және бағалау қажет екенін түсіну);

▪ білім беру (негізгі қарым-қатынас үлгілерін қоса алғанда, оқытылатын тіл елдерінің мәдениеті туралы білім алу);

дамытушы (мектеп оқушыларына әлеуметтік ортада, әлеуметтік-мәдени және оқу-кәсіби салаларда шет тілінде мәдениетаралық коммуникацияға қатысуға мүмкіндік беретін, коммуникативті мәдениет және әлеуметтік-мәдени білім беруді дамыту; бірлесіп зерттелген қоғамдастықтардағы адамдардың мәдениетін, стилін және өмір салтын талқылау кезінде ШТ-да пікірталас коммуникациясы этикасының негіздерін үйрету).

Ана тілін қолдана алмау зерттеліп жатқан фактілер мен мәдениет реалияларын түсінбеушілікке, толық түсінбеуіне, жалған түсінікке әкелуі мүмкін.

4. Мәдени өзгергіштік принципі. Мәдени өзгергіштік принципін П.В. Сысоев ұсынған және ол шет тілді елдегі зерттелген мәдени қоғамдастықтың мәдени әртүрлілігі туралы ақпарат беруден тұрады. Ол шет тілдері бойынша оқу-әдістемелік материалдардың, шетел тілдеріне арналған бағдарламалардың әлеуметтік-мәдени мазмұнын жасауда және білім беру мақсатында мәдениеттану материалдарын таңдауда кездеседі. Бұл принциптің басты бағыты студенттерді мәдениеттің әр нақты түріне арналған мәдениет түрлерінің нұсқаларымен таныстыру болып табылады. Атап айтқанда, егер этнос мәдениеттің бір түрі ретінде әрекет етсе, онда бұл түрге ақтар, афроамерикандықтар, мексикалықтар, азиялықтар, байырғы үндістер, Тынық мұхит аралдарынан қоныс аударушылар және басқа этникалық топтар мәдениеті бола алады.

Тілдік көпмәдениетті білім беру тұжырымдамасын дамыта отырып, П.В. Сысоев оқытылатын тілдегі елдің көпмәдениеттілігін зерттегенде, білім алушылар өз елдеріндегі мәдениеттің әр зерттелген аспектісі үшін мәдени әртүрлілік туралы ұқсас мәліметтермен танысуы керек деп тұжырымдады.

Бұл оларға айырмашылықтарды ғана емес, ең бастысы, өз мәдениеті (әр оқушыға жеке тән) мен зерттеліп отырған мәдениеттің ұқсастығын көруге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде әлеуметтік-мәдени кеңістіктің туған елінің саяси шекарасынан тыс кеңеюіне ықпал етеді. Жалпы мәдениеттің негізінде дүние жүзі бойынша адамдардың бірігуін көре отырып (тұлғаның өзін-өзі анықтауының барлық аспектілері бойынша: этникалық, әлеуметтік, жыныстық, кәсіби, діни және т.б.), студенттер өздерінің жалпы адамзаттық процестердегі рөлін, маңыздылығы мен жауапкершілігін сезіне отырып, өздерінің планеталық ойлау қабілетін дамытады.

5. Мәдени оппозиция принципі. Бірқатар зерттеулерде ғалымдар студенттердің зерттелген мәдени құбылысын толық түсіну үшін мәдени қақтығыс туралы ақпаратты немесе мәдени қақтығысты қамтитын ақпаратты пайдалану қажеттілігі туралы мәселе көтерді. Бұл контекстегі мәдени қақтығыс әр түрлі мәдени топтар өкілдерінің білім, құндылықтар мен нормалар жүйесіндегі айырмашылықты білдіреді. Мәдениеттер тоғысындағы құбылысты зерттеу қажеттілігі туралы идея әртүрлі ғалымдар арасында іс жүзінде әр түрлі болып жүзеге асырылды. Осылайша, М.М. Бахтин мен В.С. Библерде бұл мәдениеттер диалогы принципінде көрініс тапты: бір мәдениетті толық түсіну оны басқа мәдениетпен салыстырып, теңестіру кезінде ғана пайда болады. Кейін бұл қағида философиядан шет тілдерін оқыту әдістемесіне ауысып, шет тілін пән ретінде ерекшеліктерін көрсететін оқытылатын тіл елінің мәдениетін оқытудың әдіснамалық принципіне айналды.

М. Хеллер мен П.В. Сысоеваның эмпирикалық зерттеулерінде ғалымдар адамның мәдени өзін-өзі анықтау аспектісі (этникалық, тілдік, әлеуметтік, жыныстық және т.б.) тек мәдени қақтығыс жағдайларында өзекті болатындығын дәлелдеді. Әйтпесе, бұл аспект адамға көрінбейтін болады

Шет тілдеріндегі оқытудың элеуметтік-мәдени компонентінің мазмұнын таңдау критерийлеріне арналған бірқатар әдістемелік жұмыстарда авторлар критерийлердің бірі ретінде отандық пен зерттелетін мәдениеттің арасындағы «айырмашылықтарды» немесе «қарама-қайшылықты» белгілейді. «Басқаға» деген эмпатияны және төзімділікті дамыту, сондай-ақ мәдени қақтығыстардан шығу дағдыларын қалыптастыру, бұл қақтығыстарды зерттемей және студенттерді шарасыз мәдени қақтығыстар жағдайына әкелместен мүмкін емес екенін атап өткен жөн. Осыған байланысты біз ұсынған мәдени оппозиция принципі мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырудың негізгі әдіснамалық принциптерінің бірі ретінде қарастырылады. Ол шет тілдері бойынша оқу-әдістемелік материалдардың, шетел тілдеріне арналған бағдарламалардың элеуметтік-мәдени мазмұнын жасауда және білім беру мақсатында мәдениеттану материалдарын таңдауда кездеседі. Оның басты бағыты – студенттерді олардың білімі, көзқарасы, пікірі, пайымдауы зерттелетін мәдениет өкілдерінің білімінен, көзқарасынан, пікірінен және пайымдауынан өзгеше болатын жағдайға батыру. Осы материал негізінде студенттер проблемалық тапсырмалар арқылы, олардың жиынтығы бойынша мәдениаралық құзыреттілікті құрайтын дағдыларды қалыптастыра алады.

Белгілі бір мағынада біз ұсынған мәдени оппозиция принципі мәдени өзгергіштік принципіін нақтылайды және толықтырады.

Әр түрлі мәдени топтар туралы материалды таңдау ғана емес (талқыланған аспектілерге сәйкес), сонымен қатар мәдени айырмашылықтары бар материалды таңдау және соның негізінде эмпатия мен бейтараптық, ашықтық және әртүрлілікке дайын болу сияқты компоненттерді қосатын мәдениаралық құзыреттілікті қалыптастыру өте маңызды [6., 255-258].

Талқылау. Тілдік білім беру саласындағы орта мектептің басты міндеті - оқушыларды нақты мәдениаралық қатынас жағдайында шет тілін қолдануға даярлау. Лингвистер мен элеуметтанушылар мұны оқылатын тілдің елі туралы мәдени білімінсіз және мәдениетаралық қарым-қатынас ерекшеліктерін білмейінше жүзеге асыру мүмкін емес деген тұжырымға келді. Осылайша, бұл мақсатқа жетуде ең алдымен мектепте оқыту жағдайында мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Мәдениетаралық құзыреттілік дегеніміз - білімге және мәдениаралық коммуникацияны жүзеге асыруға және осы қарым-қатынастың оң нәтижелеріне қол жеткізуге негізделген құзыреттілік. Басқаша айтқанда, мәдениаралық коммуникативті құзыреттілік - бұл білім, білік және дағдылардың жиынтығы, оның көмегімен жеке тұлға басқа мәдениеттердің өкілдерімен сөйлесе алады.

Сонымен қатар, оқылатын тіл елдерінің мәдениеті мен тарихын білу мектеп оқушыларының жалпы эрудициясын дамытуға ықпал етеді, өйткені шет тілін меңгергендіктен оқушылар тек қарым-қатынас дағдыларын дамытып қана қоймай, олардың ой-өрістерін кеңейтеді.

Мәдениетаралық құзыреттіліктің негізгі белгілері - бұл коммуникативті құралдар мен оларды қолдану ережелерін білу ғана емес, сонымен қатар бөтен мәдениетті үйренуге дайын болу, қарым-қатынас процесінде этикет нормаларын сақтау, сондай-ақ ынтымақтастыққа деген оң көзқарас болып табылады. Сонымен қатар, бұл ерекшеліктерге элеуметтік және этникалық стереотиптерді жеңу мүмкіндігі жатады.

Сонымен, шет тілінде ойдағыдай қарым-қатынас жасау үшін білім алушылар тек коммуникативті дағдыларды меңгеріп қана қоймай, оқылатын тіл елінің мәдениетімен танысуы керек, сонымен қатар оқылатын тіл сөйлеушілерінің менталитеті мен сол ел тұрғындарының коммуникативті мінез-құлқы ерекшеліктерін түсінуге үйренуі керек.

Мәдениетаралық өзара іс-қимыл және өзара түсіністік - бұл «мәдениеттер диалогы» тұжырымдамасын түсіндіру. Мәдениеттердің сындарлы диалогының кілті келесі мәдени функциялар: элеуметтену және мәдениеттендіру болып табылады. Элеуметтену қоғамның

негізгі мәдени білімінің минимумының дамуын білдіреді, ал мәдениеттендіру «мәдени мұралармен танысу және басқа мәдениеттердің элементтерін сіңіру» деп түсіндіріледі.

Мәдениеттер диалогы ана тілінің мәдени білімдері негізінде жүргізілуі керек екенін ескеру қажет. Сонымен, студенттер өз ана тілін және соған сәйкес өзінің ұлттық мәдениетін түсінуі керек, бұл табысты қарым-қатынастың кілті болып табылады. Осыған сүйене отырып, шет тілі мәдениетін оқыту ана мәдениеті мен туған елдің ұлттық ерекшеліктері туралы білімді ескерусіз жүзеге асырыла алмайды деген қорытынды жасауға болады.

Мәдениетаралық құзыреттіліктің қалыптасуына ықпал ететін мәдени аспектілерге, әдетте, тілде бар лингвистикалық реалий тұжырымдамасын бейнелейтін сөздік қорын зерттеу жатады (мысалы, тұрмыстық заттар, көлік атауы және ұлттық тағамдар, жалпы есімдер). Лексикадан басқа, белгілі бір грамматикалық конструкцияларды зерттеуге назар аударған жөн, оларды дұрыс қолданбау сөйлеуді сыпайылықтан айырып, оны дөрекі немесе кисынсыз етеді. Сонымен қатар, елдің жалпы менталитетін түсінуді, оның тарихын, мәдениетін, дінін, дәстүрлері мен ұлттық мейрамдарын зерттеуді назардан тыс қалдыруға болмайды.

Мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырудың негізгі құралдарының бірі - аутентикалық материалдар, яғни «ана тілінде сөйлеушілердің нақты жағдайларда пайдалану үшін ана тілде сөйлеушілерге арнап жасаған түпнұсқа мәтіндер».

Мәдени компонентті аутентикалыққа жатқызуға болатын келесі дереккөздерінен табуға болады:

1) Көрнекі құралдар. Оларға фотосуреттер, картиналар, иллюстрациялар, карталар, сызбалар жатады. Бұл материалдар студенттерді елдің көрікті жерлерімен, ана тілінде сөйлейтіндердің немесе ұлттық костюмдердің киім стилінің ерекшеліктерімен таныстыру үшін қолданыла алады. Сызбалар көмегімен елдің білім беру жүйесін визуалды түрде ұсынуға болады;

2) Тақырыптық-вербальды дереккөздер (аудио және видео материалдар, билеттер, тауар белгілері, бланкілер, мәзірлер, хабарландырулар);

3) Бейнелеу өнері. Бұл аутентикалық материалдар санатына суреттер, мүсіндер және басқа да өнер туындылары кіреді. Бұл дереккөздер мектеп оқушыларына белгілі бір тарихи кезеңде елдің күнделікті өмірін оқып қана қоймай, ұлттың өнер қайраткерлерімен танысуға көмектеседі;

4) Көркем әдебиет. Әдебиет шетел тілін үйрену барысында үлкен рөл атқарады, өйткені оқу жалпы сөйлеу тілінің дамуына ықпал етеді. Мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту туралы айтатын болсақ, әдебиет елдің дәстүрлері мен тұрмыс-тіршілігін, сонымен қатар тілдің фондық лексикасын зерттеуде қолданыла алады;

5) Бұқаралық ақпарат құралдары. Радио мәтіндерді, газеттерден, журналдардан және веб-сайттардан алынған мақалаларды пайдаланудың тиімділігі, бұл ақпарат көздері тиісті ақпарат береді, сонымен қатар тыңдау мен оқудың дағдыларын дамытуға ықпал етеді;

6) Оқытушымен байланыс. Бұл жағдайда мұғалім басқа халық мәдениетінің делдалы ретінде әрекет етеді.

Аутентикалық материалдармен жұмыс тиімді болу үшін әдіскерлер жасаған жалпы дидактикалық оқу талаптарын орындау қажет. Ең алдымен, қалыптастыру процесінде қолданылатын материалдар тек аутентикалық сипатқа ие болып қана қоймай, сонымен қатар бастапқы мәдени білімді де көрсетуі керек. Бұдан бөлек, мәтіндердегі ақпарат өзекті, яғни заманауи болуы керек. Сондай-ақ, таңдалған материалдар сабақтың тақырыбына және шет тілін білу деңгейіне сәйкес келуі керек [5., 194-196].

Қорытынды. Бүгінгі таңда шетел тілін оқып-үйрену кезінде оқушының әлеуметтік-мәдени ой-өрісі де, басқа лингвомәдениеттердің жат элементтерін ұғыну, түсіну және қабылдауы кеңейіп, тереңдей түсуде. Бірақ тек мәдениаралық қарым-қатынас адамға мәдениаралық құзыреттілікке ие болуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, біз мәдениеттер

арасындағы құзыреттіліктің барлық компоненттерін анықтадық және сипаттадық, бұған қоса, шетелдік және отандық зерттеушілердің бұл терминдерге әр түрлі қарайтындығына, оларды әр түрлі көзқарастар бойынша талдап, тексеретіндігіне ерекше назар аударуымыз керек.

Тілдік-мәдени тәсілді қолдану шығармашылық сипаттағы міндеттерді қамтиды, олар оқушыларға сөйлеу интенциясының пайда болуына жағдай жасауға, олардың сөйлеу әрекетін нақты жағдайларға жақындатуға мүмкіндік береді. Мұның бәрі жалпы адамзаттық құндылықтарға берілген, өз халқының және басқа елдердің халықтарының мәдени мұраларының байлығын бойына сіңірген, өзара түсіністікке ұмтылған, тұлғааралық байланысты жүзеге асыруға дайын мәдениетті тұлғаны тәрбиелеуге мүмкіндік береді [4., 68-69].

Ағымдағы жағдайға байланысты шет тілін оқу барысында оқушылардың мәдениет аралық құзіреттіліктерін қалыптастыру әдістемесін әзірлеу қажеттілігі туындайды.

Теориялық және практикалық деңгейлерде тиісті әдістеменің жасалуы орта және арнайы мамандандырылған мектеп оқушыларының нормативтік құжаттарда баяндалған шет тілін білу деңгейіне қойылатын талаптар мен олардың мәдениеттер арасындағы нақты қарым-қатынасқа қатысу қабілетінің жеткіліксіз қалыптасуы арасындағы талаптардың карама-қайшылығын жоюға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1) Кудрина Е.А. (2016). *Формирование межкультурной компетенции посредством игровых технологий на уроках английского языка (начальный этап). Уральский государственный педагогический университет, Екатеринбург, Россия.*
- 2) Боровиков П.Ю. *Концепция формирования лингвокультурологической компетенции школьников на основе аудиотекстов при обучении английскому языку // Молодой учёный. 2015. № 9.1 (89.1). С. 7-9.*
- 3) Ахтарова А.Д. (2016). *Формирование иноязычной межкультурной компетенции учащихся средней школы на основе лингвострановедческого материала. Российский государственный профессионально-педагогический университет, Екатеринбург, Россия.*
- 4) Афанасьева А.Е. (2017) *Формирование межкультурной компетенции учащихся старших классов на уроках английского языка. Ишимский педагогический институт им. П.П. Ершова (филиал) Тюменского государственного университета, Ишим, Россия.*
- 5) Кудрявцева О.В. *Формирование межкультурной компетенции на уроках английского языка с использованием аутентичных материалов. В сборнике: Актуальные вопросы в науке и практике. Сборник статей по материалам XV международной научно-практической конференции. 2019. С. 194-200.*
- 6) Апальков В.Г., Сысоев П.В. *Методические принципы формирования межкультурной компетенции в процессе обучения иностранному языку // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. 2008. № 7 (63). С. 254-260.*

МРНТИ 14.35.09

Оражан А.Д.¹

*¹Абай атындағы ҚазҰПУ-нің
7М0119 - «шетел тілі: екі шетел тілі»
мамандығы бойынша 2-курс магистранты*

²Букабаева Б.Е.

*²ф.ғ.кандидаты
Алматы, Қазақстан*

LESSON STUDY ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛІ АРҚЫЛЫ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

XXI ғасырдағы білім беру жүйесі мұғалімдер бірлесіп жұмыс істей алатын, инновациялық және тиімді идеялармен бөлісе алатын, осылайша практикалық қызметте қолданылатын оқыту мен оқыту әдістерінің әсерін күшейтетін мұғалімдер арасындағы ынтымақтастықты кеңейтуді көздейді.

Заманауи технологияларды оқу үдерісіне енгізе отырып, мұғалімдер консультант, эдвайзер және тәрбиеші функцияларын көбірек меңгереді.

Бірақ кәсіби шеберлікті арттырудың міндетті шарты - орындалған жұмыс туралы түсіну, талдау және ойлау екенін ұмытпауымыз керек. Педагогикада бұл санат" жалпы мәдени құзіреттіліктің "туынды компоненті ретінде қарастырылады (Н. Розов, Е.В. Бондаревская) немесе" маманның білім деңгейі " ретінде (Б. Гершунский, А. Д. Щекатунова).

Алайда, кез-келген жағдайда мұғалімнің жеке тәжірибесінен үйрену қиын және әрқашан тиімді бола бермейді. Мысалы, осындай мақсаттар үшін әріптестермен сабақты сындарлы талқылау өте пайдалы болуы мүмкін.

Білім беру жүйесіндегі инновациялық өзгерістер жағдайында мұғалімнің кәсіби өсуі "өмір бойы оқыту"тұжырымдамасы аясында қарастырылады.

Бүгінгі таңда әлеуметтік қажеттіліктер бойынша аса сұранысқа ие Lesson Study-дің жаңа педагогикалық тәсілі шет тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында өзекті болып табылады.

Шағын топта жұмыс істей отырып, мұғалімдер бір-бірімен ынтымақтасады, оқу мақсаттарын бірге талқылайды, сабақ жоспарын ("Сабақты зерттеу" деп аталады) жоспарлайды, оның іс жүзінде қалай жұмыс істейтінін бақылайды, содан кейін басқа мұғалімдердің нәтижелері туралы есеп береді.

Түйін сөздер:күзірет, күзіреттілік, Lesson Study педагогикалық тәсілі, кәсіби күзірет, құзырлылық

Оражан А.Д.¹

¹КазНПУ им. Абая

7M0119 - «иностраннный язык: два иностранных языка»

магистрант 2-курса

²Букабаева Б.Е.

²кандидат ф.н.

Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД LESSON STUDY.

Аннотация

Система образования в 21 веке предполагает расширение сотрудничества между учителями, где учителя могут работать вместе, делиться инновационными и эффективными идеями, тем самым повышая влияние методов преподавания и обучения, используемых на практике.

С внедрением современных технологий в образовательный процесс педагоги все больше осваивают функции консультанта и воспитателя.

Но нельзя забывать, что предпосылкой роста профессионализма является понимание, анализ и осмысление проделанной работы. В педагогике эта категория рассматривается как производный компонент "общекультурной компетентности" (Н.Н. Розов, Е. В. Бондаревская) или как "уровень образования специалиста" (Б. Г. Гершунский, А. Д. Щекатунова).

Однако в любом случае трудно и не всегда эффективно учиться только на собственном опыте учителя. Например, для таких целей может быть очень полезно конструктивное обсуждение урока с коллегами.

Профессиональный рост педагогов в контексте инновационных изменений в системе образования рассматривается в рамках концепции "непрерывного образования".

На сегодняшний день новый педагогический подход к изучению урока, наиболее востребованный с точки зрения социальных потребностей, актуален для формирования профессиональных компетенций учителя иностранного языка.

Работая в небольшой группе, учителя сотрудничают друг с другом, вместе обсуждают цели обучения, планируют план урока (так называемое "изучение урока"), чтобы увидеть, как он работает на практике, а затем сообщают о результатах другим учителям.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, педагогический подход Lesson Study, профессиональная компетентность.

Orazhan Ainur¹

¹KazNPU named after Abay

7M0119 - "Foreign language: two foreign languages"

2nd year master

ainur.orazhan@mail.ru

¹Bukabaeva B.E.

²Candidate of philological Sciences

Almaty, Kazakhstan

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER THROUGH THE PEDAGOGICAL APPROACH OF LESSON STUDY.

Abstract

The education system in the 21 century involves increased collaboration between teachers, where teachers can work together, share innovative and effective ideas, thereby increasing the impact of teaching methods and learning used in practice.

With the introduction of modern technologies in the educational process, teachers are increasingly mastering the functions of a consultant, adviser and educator.

But we must not forget that a prerequisite for the growth of professionalism is understanding, analysis and reflection on the work done. In pedagogy, this category is considered as a derivative component of "general cultural competence" (N. Rozov, E. V. Bondarevskaya) or as "the level of education of a specialist" (B. Gershunsky, A.D. Shchekatonova).

However, in any case, it is difficult and not always effective to learn only from the teacher's own experience. For example, for such purposes, it can be very useful to have a constructive discussion of the lesson with your colleagues.

The professional growth of teachers in the context of innovative changes in the education system is considered within the framework of the concept of "lifelong learning".

To date, the new pedagogical approach of Lesson Study, the most popular in terms of social needs, is relevant in order to form the professional competencies of a foreign language teacher.

Working in a small group, teachers collaborate with each other, discuss learning goals together, plan a lesson plan (a so-called "lesson study") to see how it works in practice, and then report on the results of other teachers.

Keywords: competence, pedagogical approach Lesson Study, professional competence.

Мақала педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамыту үшін Lesson-Study технологиясының мүмкіндіктерін талдауға және оны педагогикалық тәжірибеде қолдану ерекшеліктерін анықтауға арналған. Зерттеудің өзектілігі білім беру жүйесіндегі инновациялық өзгерістер жағдайында мұғалімнің кәсіби өсуі «өмір бойы оқу» тұжырымдамасы аясында қарастырылады.

Егеменді еліміздің алғышарттары өркениетті елдер қатарына көтерілуді міндет етсе, өркениетке жету үшін жан-жақты дамыған, рухани бай тұлғаны өсіруде ұстаздар қауымының алдына жаңа міндеттер қойылып отыр. Сол білім саласындағы міндеттерді жүзеге асыру үшін әр мұғалім күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен өзгерістерді өз тәжірибесіне енгізіп отырады. Осы тұста оқушыға сапалы білім беруді мақсат тұтқан мұғалімнің өз сабақтарын оқушының идеясы мен білім-біліктілігін дамытуға ықпал ететін міндеттерге сай ұйымдастырылуын талап етеді. Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақстан Республикасының білім және ғылым қызметкерлерінің III съезінде сөйлеген сөзінде: «Жаңа формацияға жаңа педагог қажет»- деп атап көрсетті. Жаңа формацияның жаңа педагогын қалыптастыру үшін жаңа кәсіби мазмұн, жаңа кәсіби даярлық технологиясы қажет, әрі даярлық сапасын арттыруға бірден - бір қызмет етуі керек. Ол мұғалімнің кәсіби құзыреттілігімен тікелей байланысты.

Мұғалімнің кәсіби білігін шындаудың үздіксіздігі оның шығармашылық қабілетінің дамуының кепілі және өзіндік жеке педагогтік тәжірибесінің дамуының алғы шарты болып табылады.

Білім берудің ұлттық моделіне көшкен қазіргі мектепке ойшыл, зерттеуші, практикалық қызметте педагогикалық үйлестіруді шебер меңгерген психолог педагогтік диагностика қоя білетін іскер мұғалім қажет.

Кәсіби шеберліктің қалыптасуы мен даму үдерісінде құзыреттілік, құзырлылық және құзырет ұғымдары пайдаланылып келеді.

Құзырлылық мен құзыреттілік айырмашылығы қандай?

С.Ожегов сөздігі бойынша, құзырлылық белгілі бір кәсіби қызметке байланысты, «қандай да болсын мәселеден хабардарлық, беделділік», ал құзіреттілік, » қандай да бір істі жүргізетін жеке адамның, мекеменің мәселелерді шешуге, іс – әрекет етуге, бір нәрсені істеуге құқықтылық шеңбері».

Методикалық терминдер сөздігінде «Құзыреттілік – қандай да бір оқу пәнін оқыту үдерісінде қалыптасатын білім, білік, дағдылар жиынтығы, сонымен қатар, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі».

Б.Тұрғынбаева «...өзінің практикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуде қолдана алуын – құзырлылықтар деп атаймыз» деп анықтаса, Ресей ғалымы **Н.Кузьминаның** көзқарасы бойынша «Құзырлылық дегеніміз – педагогтің басқа бір адамның дамуына негіз бола алатын білімділігі мен абыройлылығы».

К.Құдайбергенова: «Құзыреттілік ұғымы - соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым.

Құзыреттіліктің латын тілінен аудармасы «competens» белгілі сала бойынша жан – жақты хабардар білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді» деп көрсетеді.

Ресей жазушысы **Н.Ш. Королева** кәсіби құзыреттіліктің 3 негізгі құрамдас бөлігін атап көрсетеді:

Бірінші – адамның осы жұмысқа қарым-қатынасы, оның еңбекке бағыты, еңбекке деген қызығушылығы, жігері.

Екінші — кәсіпке деген қабілеті (туа біткен қабілеті, бейімділігі).

Үшінші – кәсіби қызметі үшін қажетті білімді меңгеру.

Бірақ кәсіби шеберлікті арттырудың міндетті шарты - бұл біздің не істейтінімізді түсіну, талдау және ойлау. Алайда, кез-келген жағдайда, тек өз тәжірибеңізден үйрену қиын және әрқашан тиімді бола бермейді. Мысалы, осындай мақсаттар үшін әріптестермен сабақты сындарлы талқылау өте пайдалы болуы мүмкін.

Қазіргі таңда Lesson study әлемге танымал болды. 1999 жылға дейін lesson study-ды Жапондықтардан басқа шамалы адамдар ғана білетін. Тек Жапониядағы мұғалімдер ұзақ уақыт бойы lesson study-ды тәжірибеде қолданған. Оның қуатты импульсын 1999 жылы жарыққа шығарылған «Оқытудағы олқылықтар» кітабынан (Teaching gap) байқауға болады.

Lesson study зерттеу сабағы Қазақстанда өткізілетін ашық сабаққа ұқсас. Lesson study-да бір мұғалім өзіне зерттеу сабағын өткізуге, зерттеу сабағына дейін шамамен бір айда сабақ жоспарын жазуға ерікті түрде жауапкершілік алады. Содан кейін ол өз сабақ жоспарын осындай сыныптың немесе дәл осындай пән саласында жұмыс істейтін мұғалімдер қатысатын жиналысқа ұсынады. Содан кейін мұғалім басқа мұғалімдермен талқылауға негізделген сабақ жоспарын қайта жазады. Кейбір жағдайда кездесу циклдары және жоспарды қайта жазу үдерісі бірнеше рет қайталанатын.

Осылайша, Lesson study-ді оқушылардың оқуына зейін қою арқылы оқытуды дамыту мен жетілдірудің құралы ретінде қарастыруға және Lesson study-ді зерттелетін сабақтарда оқытуды бірлесіп жоспарлайтын, оқытатын, қадағалайтын және талдайтын мұғалімдер тобының практикасын жетілдірудің құралы ретінде пайдалану тәсілдерін анықтауға болады. Тіпті тәжірибелі мұғалім жүргізген сабақты талдау оны жетілдірудің мүмкін жолдарын көрсете алады; мұғалім оқыту процесіне көбірек қызығушылық танытады, ынталы, жаңа жұмысқа шабыттандырады.

Сабакты зерттеу сияқты тәжірибені ұйымдастырудың бірқатар артықшылықтары бар, олардың арасында мыналар ерекшеленеді:

1. Мақсатты бағытталған
2. Кәсіби дамудың бір жолы
3. Әріптестермен өзара әрекеттесу
4. Мектеп жүйесін өзгертуықтималдылығы
5. Өз жұмысын талдау

Маргарет Мид: "көптеген адамдар сындарлы ойланатын адамдардың шағын тобы әлемді өзгерте алатындығына күмән келтіреді. Шындығында, тарих көрсеткендей, бұл әрдайым болады және мүмкін..." сондықтан өзгерейік және әлем бізбен бірге өзгереді. Ал Дьюидің айтуынша: "егер сіз әлемді өзгерткіңіз келсе, мектепке барып, сол жерден бастаңыз!«

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты // Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы / Ел, 2008. – 12 ақпан[6]
2. “ҚазақҰлттықЭнциклопедиясы”, 4 – том
3. Пит Дадли. LessonStudy: руководство. / www.lessonstudy.com, 2011 г.
4. Lesson Study: Теориясы мен қолдану тәсілдері, -Астана, 2013
5. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары. //Алматы-2007.
6. Байгаринова Ж.К. L S A-дан Я-ға дейін, әдістемелік ұсынымдар - Астана НИИШ, 2016

МРНТИ 14.35.09

Iskakova G.A¹

*¹Kazakh National Teacher Training University
2-course master-degree student
Almaty, Kazakhstan*

« IMPROVING LINGUACULTURAL COMPETENCE BY USING PHRASEOLOGY IN ENGLISH LANGUAGE»

Abstract

The article deals with the concept of “linguacultural competence” in teaching English. Its place in language system is defined. In modern studies on methods of teaching English language increasing attention is focused on the relation between language, history and culture. The acknowledgement of the importance of the cultural component in research is closely connected with the usage of cognitive approach.

Key words: linguocultural, competence, community, relationship, motivational, communication.

Искакова Г.А¹
¹КазНацЖенПУ
Магистрант 2-курса
Алматы, Казахстан

«РАЗВИТИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ С ПОМОЩЬЮ ФРАЗЕОЛОГИИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ»

Аннотация

В статье рассматривается понятие "лингвокультурная компетентность" в обучении английскому языку. Определено его место в системе языка. В современных исследованиях по методике преподавания английского языка все большее внимание уделяется взаимосвязи языка, истории и культуры. Признание значимости культурного компонента в исследованиях тесно связано с использованием когнитивного подхода.

Ключевые слова: лингвокультурология, компетентность, общность, взаимоотношения, мотивация, коммуникация.

Искакова Г.А¹
¹КазҰҚПУ
2-курс магистранты
Алматы, Қазақстан

«АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ДАМЫТУ»

Аңдатпа

Мақалада ағылшын тілін оқытудағы "лингвомәдени құзыреттілік" түсінігі қарастырылады. Оның тіл жүйесіндегі орны анықталды. Ағылшын тілін оқыту әдістемесі бойынша қазіргі зерттеулерде тіл, тарих және мәдениеттің өзара байланысына көп көңіл бөлінеді. Зерттеулердегі мәдени компоненттің маңыздылығын мойындау танымдық тәсілді қолданумен тығыз байланысты.

Түйін сөздер: лингвомәдениеттану, құзыреттілік, қауымдастық, қарым-қатынас, мотивация, коммуникация.

Introduction. The recent rapid pace of globalization and significant changes in different connections that exist between nations and people has again emphasized the importance of learning English. The increasingly worldwide use of English raises a number of linguistic, cultural and pedagogical issues that can be linked with students' understanding of the English language itself. One of the most important aims of Kazan Federal University of the Department of Foreign

Languages is to prepare linguistically competent specialists who will be able to socialize in multicultural communities and apply their knowledge in different spheres of life. Competence-based approach to education today is one of the significant issues. A variety of key competences (linguistic, social, cultural and communicative) is essential for everyone, which will ensure the successful adaption and self-realization of a young specialist in the modern fast changing world.

The vocabulary of the English language consists of words and, so called, words equivalents which are not created by speakers but used as ready-made linguistic units. Such units are primarily characterized by the contradiction which exists between the semantic integrity of the whole and the formal independence of its parts. It is very difficult to establish a sharp boundary between free word-combinations which are generated by the speaker in the process of speech and phraseological units used as ready-made. As a rule, it can be shown that there are different degrees of 'setness', or different degree of restrictions. This is the subject of investigation of phraseology but some of these theoretical aspects are very important for foreign language teaching. In speech phraseological units have connotations related to emotions and appraisals. Connotation is determined only by social, ideological attitude of a speaker, therefore an appraisal component of such connotation has a subjective nature. Knowing English phraseological units, proverbs and sayings enriches students' vocabulary and helps them to realize figurative system of English, lambent English humour and broadens their lingua cultural competence. 1.2. Phraseological Studies Phraseological studies contribute to relevance of this paper not only in a linguistic aspect, but also in a gnoseological one, as they obviously demonstrate the interrelation between the language and the society. "But if we want to characterize the semantic usage properly which is accepted in any speech community and belongs to the described language, we should not only describe it. We can achieve the result only by applying collective estimations which are adopted in the community so we must take into consideration the public opinion. One and the same thing may have different descriptions in different civilizations. Such semantic definitions must have substantial consequences for the formal analysis of linguistic units." (Zerkina, 2011) An idea of interrelation between linguistic and extra linguistic meanings in the language and in particular in word semantics is not new. This issue was raised in very general terms in papers of classical linguists and philosophers and keeps attracting attention of modern scientists. The study of a vocabulary of modern English performed by scientists from various branches shows that an extra linguistic reference of the word influences its linguistic features. However, forms of such influence are poorly known, and a range of problems of the research is not clearly narrowed from neighbouring fields.

Methods. The aim of this course is to give students a clear understanding of the changes that have taken place in the English language throughout its development, and to assist them in developing appropriate scientific approach to language. Language - is a social phenomenon. Consequently, the development of language is a natural process as it is characteristic of every social phenomenon. But any social phenomenon is developing according to certain laws. Language, as a special social phenomenon also develops according to certain laws that are unique to the language and are called the internal laws of language development. To understand the current state of language and its grammatical forms, its phonetic system, the structure of its vocabulary, it is necessary to consider each language as a result of a long historical development, which is caused by a number of changes and transformations that have taken place within a more or less long periods of time. Thus, only a historical approach to the phenomena of the modern language can provide students with proper understanding and use. The understanding of the laws of the development of language, the ability to explain some facts knowing the history of the language and history of the people will contribute to scientific understanding of the rules of modern English language. That is why the history of the English language course is of great importance for students. The main tasks of this course are:

- to uncover laws governing the development of language as a specific system, i.e. such development is carried out in which the full development and interdependence of individual elements of the structure of language - phonetic, grammatical and lexical;
- to consider the relationship that exists between the history of the English people and the history of the English language.

This relationship can be seen most clearly in various facts of development of the vocabulary of the English language;

- to develop the students' ability to observe certain linguistic phenomena and to establish historical links between them. It is important for students as in their future activities they must be able to scientifically justify a particular linguistic phenomenon and explain it properly;
- to introduce students to certain factual material on the history of phonetics, grammar and vocabulary of the English language that will provide the basis for the development of the scientific outlook on the evolution of the language.

Results. Tracing the history of the English language in different periods, using the actual material students make sure that language is the product of a number of different periods of its development. That modern English is the result of a long and gradual development of linguistic phenomena of the previous centuries. It is particularly important because is that many of the phenomena that seem "deviations" or "wrong" in terms of the language, can actually represent the remnants of ancient laws and can be explained historically. For example, such phenomena of modern English as "wrong" plurals type man-men, foot-feet, so-called non-standard forms of verbs and much more, can be explained scientifically, and, therefore, be understood only by means of knowledge of the history of English language, which, therefore, is key to understanding the structure of a modern language.

Discussion. The concept of linguoculturological competence can be defined as the ability and willingness to adequate understanding and interaction with the representatives of other linguocultural societies based on the acquisition of knowledge about the world, reflected in terms of language and it forms the foundation of cognitive communication. Linguoculturological competence is one of the basic components of communicative competence, the formation of which is the main goal of teaching foreign languages at the present stage. The content of the linguoculturological competence includes cognitive and communicative components. A set of these components ensures major activities of this model which is aimed at achieving a final goal resulting in information of the level of competence which will enable students to interact in the multicultural society. The model of lingoculturological competence contains interconnected components aimed at achieving the final result.

The aim of this course is to give students a clear understanding of the changes that have taken place in the English language throughout its development, and to assist them in developing appropriate scientific approach to language. Language - is a social phenomenon. Consequently, the development of language is a natural process as it is characteristic of every social phenomenon. But any social phenomenon is developing according to certain laws. Language, as a special social phenomenon also develops according to certain laws that are unique to the language and are called the internal laws of language development. To understand the current state of language and its grammatical forms, its phonetic system, the structure of its vocabulary, it is necessary to consider each language as a result of a long historical development, which is caused by a number of changes and transformations that have taken place within a more or less long periods of time. Thus, only a historical approach to the phenomena of the modern language can provide students with proper understanding and use. The understanding of the laws of the development of language, the ability to explain some facts knowing the history of the language and history of the people will contribute to scientific understanding of the rules of modern English language. That is why the history of the English language course is of great importance for students. The main tasks of this course are: • to uncover laws governing the development of language as a specific system, i.e. such development is

carried out in which the full development and interdependence of individual elements of the structure of language - phonetic, grammatical and lexical; • to consider the relationship that exists between the history of the English people and the history of the English language. This relationship can be seen most clearly in various facts of development of the vocabulary of the English language; • to develop the students' ability to observe certain linguistic phenomena and to establish historical links between them. It is important for students as in their future activities they must be able to scientifically justify a particular linguistic phenomenon and explain it properly; • to introduce students to certain factual material on the history of phonetics, grammar and vocabulary of the English language that will provide the basis for the development of the scientific outlook on the evolution of the language.

Conclusion. In accordance with the results of the project the necessity to change requirements for students can be traced. Culture is seen as an essential characteristic of a person associated with the human capacity. Communication is an essential part of human life, and therefore part of the culture. Under cross-cultural competence, we understand the student's psychological readiness to communicate (interest, motive, lack of fear of the language barrier) and a certain level of verbal skills, language material, and most importantly - the necessary amount of sociocultural knowledge of the spoken language. The main areas of competence are cognitive, pragmatic and motivational. Cognitive goal is to obtain information about other cultures, and the need to refer not only to the culture of the country of the target language but also the culture of other countries. Successful foreign language teaching presupposes knowing both the methodology of teaching and the theory of the language. Teaching phraseology is a part of cultural approach to foreign teaching and organizing vocabulary, phraseology according to structure of components is a linguistic approach in English teaching vocabulary.

Pragmatic purpose involves the acquisition of practical skills necessary for intercultural communication. Motivational terms are connected with the formation of the attitude of the student, which involves tolerance and respect for other cultures, eliminate prejudice, stereotypes and discrimination. The experimental model includes many elements: study material, built on the integration of national and regional courses and culture study, educational technology and student-centered model.

References

1. *Byram M., Gribkova B., Starkey H., (2002).*
2. *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching. A Practical Introduction for Teachers.*
3. *Language Policy Division. Directorate of School, Out – of – school and Higher Education. DGIV Council of Europe, Strasbourg:*
4. *Zimnyaya I.A. (2003).*
5. *Key Competences – New Paradigm of Educational Result.*
6. *The Higher Education Today. Vol 5, 34-42. Nurzhanova A., Burbekova S., Mukhamadi K., (2014),*
7. *The Development of Turkish Students' Lingua Cultural Competence in Learning Kazakh., Procedia – Social and Behavioral Sciences, Vol.112:532-537.*
8. *Longman. Dicitonary of English Language and Culture. Pearson Education Limited, (2005), 278.*

МРНТИ 14.35.09

Ауельбекова А.М¹ Шаяхметова Д.Б²

¹7М01703 мамандығы 2 курс магистранты Абай атындағы ҚазҰПУ

² педагогика ғылым. кандидаты, қауымдастырылған профессоры.

п.ғ.к. Абай атындағы ҚазҰПУ

Алматы, Қазақстан

Е-МАІЛ ЖОБАЛАР ИНТЕРНЕТ-БАЙЛАНЫСЫ ЖАҒДАЙЫНДА ӘЛЕУМЕТТІК-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ.

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі әдістеме ғылымының басты міндеттерінің бірі - әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілікті қалыптастырудың негізі қарастырылады. Мақалада, сонымен қатар электрондық пошта жобалары материалдары негізінде әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілікті қалыптастыру қажеттілігі лингвистикалық қоғамда болып жатқан өзгерістерге байланысты, бұл халықаралық байланыстардың күшеюі нәтижесінде бизнесте де, жеке салада да компьютерлік коммуникация үлесінің артуына алып келетіндігі жайлы, сонымен қатар бұл процесс осы коммуникативтік ортаның техникалық мүмкіндіктерін сауатты және тиімді пайдалану қабілеттерін дамытуды қажет ететіндігі педагогикалық әдістеме еңбектері сыни тұрғыдан қарастырылады.

Кілт сөздер: шет тілін оқыту, әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілік, электрондық пошта жобасы, Интернет байланысы, қалыптастыру құралдары,

Ауельбекова А.М¹ Шаяхметова Д.Б²

¹ магистрант 2 курса специальности 7М01703 КазНПУ имени Абая

² канд. Педаг. наук, ассоциированный профессор ККСОН КазНПУ имени Абая

Алматы, Казахстан

Е-МАІЛ ПРОЕКТЫ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В УСЛОВИЯХ ИНТЕРНЕТ-КОММУНИКАЦИИ.

Аннотация

В статье рассматривается одна из основных задач современной методологической науки - основы формирования социолингвистической компетенции.

В статье также отмечается, что необходимость формирования социолингвистической компетенции на основе материалов проекта электронной почты связана с изменениями в лингвистическом обществе, которые приведут к увеличению доли компьютерного общения как в деловой, так и в частной сферах в результате укрепления международных отношений, а также необходимости развития умения грамотно и эффективно использовать технические возможности этой коммуникативной среды.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, социолингвистическая компетенция, E-mail-проект, интернет коммуникация, средства формирования,

Auyelbekova A.M¹, Shayakhmetova, D.B²

¹Master student of 7M01703 specialty KazNPU named after Abay

² Cand. of pedag. sciences, associate professor,

KazNPU named after Abay

Almaty, Kazakhstan

E-MAIL PROJECTS AS A MEANS OF FORMING SOCIOLINGUISTIC COMPETENCE IN THE CONDITIONS OF INTERNET COMMUNICATION

Abstract

This article discusses the basics of forming intercultural communicative competence through cognitive technologies in the process of individualization. The article also deals with the features of the process of individualization, types of cognitive technologies and methods of their effective use, ways of forming intercultural communicative competence and pedagogical methodological works on intercultural communicative competence.

This article considers one of the main tasks of modern methodological science - the basis for the formation of socio-linguistic competence. The article also notes that the need to form sociolinguistic competence based on the materials of the e-mail project is associated with changes in the linguistic society, which will lead to an increase in the share of computer communication in both business and private spheres as a result of strengthening international relations, as well as the need to develop the ability to competently and effectively use the technical capabilities of this communicative environment.

Key words: teaching a foreign language, sociolinguistic competence, E-mail project, Internet communication, means of formation,

Кіріспе

Қазіргі әдіснамалық ғылымның негізгі міндеттерінің бірі - социолингвистикалық құзіреттілікті қалыптастыру. Электрондық поштаның жобалары материалында әлеуметтік лингвистикалық құзіреттілікті қалыптастыру қажеттілігі лингвосоциумда болып жатқан өзгерістерге байланысты, бұл халықаралық байланыстардың күшеюі нәтижесінде бизнесте де, жеке салада да компьютерлік байланыстың үлесінің артуына алып келеді. Бұл процесс осы коммуникативтік ортаның техникалық мүмкіндіктерін сауатты және тиімді пайдалану дағдыларын дамытуды қажет етеді.

Алайда, бүгінгі күнге дейін әлеуметтік-лингвистикалық құзіреттілікті қалыптастыру мәселесі ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану тұрғысынан қарастырылған жоқ, атап айтқанда, процесс жүзеге асырылатын электрондық поштаның жобаларын іске асыру процесінде ақпарат алмасудың негізгі құралы ретінде электронды поштаның дидактикалық әлеуетін іске асыру міндеті қойылған жоқ, оның көмегімен осы зерттеу аясында социолингвистикалық құзіреттілікті қалыптастыру процесі жүзеге асырылды.

Қазіргі қоғамда күрделі ақпараттандыру процестері жүріп жатыр - қоғам дамуының қажетті және табиғи кезеңін көрсететін ақпараттық технологияларды, виртуалды шындықты және ғаламдық желілерді дамыту. Бұл технологияларды адам өмірінің әр түрлі салаларында қолдану көптеген философиялық, мәдени, теориялық және әдістемелік, білім беру және әлеуметтік-экономикалық мәселелерді тудырды. Білім беру, мамандар даярлау, ғылыми зерттеулерге және өмірдің басқа жақтарына көбірек эсер етуде жаңа мүмкіндіктер туғызатын электрондық желілер мен мультимедиялық технологиялар. Ақпараттық технологиялардың

таралуы және оларды университетте кеңінен қолдану студенттердің жоғары ұйымшылдық пен оқуға деген ұмтылысын болжайды. Демек, Интернетті және компьютерлік білім беру технологияларын қолданудың студенттерге жаңа тәсілмен әсер ету, жұмысты ұйымдастыруды жеңілдету және ойлауды ынталандыру мүмкіндігін қамтамасыз ететін түрлері қажет.

Оқыту технологиясы - бұл мұғалімдердің эмпирикалық жаңашылдықтарын және олардың кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудағы жоғары нәтижелерге жетуге бағытталуын ескере отырып, білім беру үдерісін талдау мен ұйымдастырудағы ғылыми білімдер мен ғылыми тәсілдерді дидактикалық қолдану жүйесі. Бұл жүйенің құрылымдық компоненттері: оқу мақсаттары; оқыту мазмұны; мотивацияны қоса алғанда, педагогикалық ықпал ету құралдары; оқу процесін ұйымдастыру; студент; мұғалім; қызмет нәтижесі.

Дербес компьютерлердің өнімділігінің жоғарылауы мультимедиялық технологияларды кеңінен қолдануға мүмкіндік берді. Ғаламдық желі Интернет әлемнің әртүрлі елдерінде сақталған көптеген көлемді ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Көптеген сарапшылар Интернет-технологиялар дербес компьютердің сыртқы түрінің маңыздылығынан асып түсетін революциялық жетістік деп санайды. Интернет-технологиялардың ерекшелігі олардың пайдаланушыларға ақпарат көздерін таңдау үшін үлкен мүмкіндіктер беруінде: желілік серверлердегі негізгі ақпарат; жедел ақпарат электрондық пошта арқылы жіберілуі; жетекші кітапханалардың, ғылыми және білім беру орталықтарының, мұражайлардың әртүрлі мәліметтер базасы; интернет-дүкендер арқылы таратылатын кітаптар мен журналдардағы дискеттер, CD, бейне және аудиокассеталар туралы ақпарат.

Электрондық пошта, ғаламдық, аймақтық және жергілікті байланыс желілері мен мәліметтер алмасуды қамтитын байланыс құралдары да оқуға кең мүмкіндіктер ашады, атап айтқанда: кез-келген көлемдегі және түрдегі ақпараттарды әртүрлі қашықтыққа жедел беру; интерактивтілік және жедел кері байланыс; әр түрлі ақпарат көздеріне қол жетімділік; бірлескен телекоммуникациялық жобаларды ұйымдастыру; электрондық конференциялар жүйесі арқылы кез-келген қызығушылық тудыратын мәселе бойынша ақпарат сұрау.

Сараптама. Шынайы тілді үйрету арқылы Интернет сөйлеу дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға, сондай-ақ сөздік пен грамматиканы үйретуге көмектеседі, шынайы қызығушылықты, сондықтан тиімділікті қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, Интернет тек шет тілі үшін ғана емес, маңызды дағдыларды дамытады. Бұл ең алдымен психикалық операциялармен байланысты: талдау, синтез, абстракция, сәйкестендіру, салыстыру, салыстыру, вербальды-семантикалық болжау және күту, т.б.

Осылайша, Интернет-технологиялардың көмегімен қалыптасқан дағдылар мен дағдылар «тілдік» аспект шеңберінде де шет тілдік құзыреттілік шегінен шығады. Интернет әлеуметтік және психологиялық қасиеттерді дамытады: өзіне деген сенімділік және ұжымда жұмыс істеу қабілеті; интерактивті тәсіл құралы ретінде әрекет ете отырып, оқуға қолайлы жағдай жасайды, бұл өз кезегінде өмірлік жағдаяттарды құруға көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар бізді шет тілі арқылы лайықты жауап беруге мәжбүр етеді. Ол жұмыс істей бастаған кезде тілдік құзыреттілік туралы айтуға болады.

Сонымен, коммуникативті және мәдениаралық құзыреттілікті меңгеру қарым-қатынас практикасынсыз мүмкін емес, ал бұл жағдайда шетел тілі сабағында интернет-ресурстарды пайдалану өте қажет: Интернеттің виртуалды ортасы уақытша және кеңістіктік шеңберден шығуға мүмкіндік береді, өз пайдаланушыларына нақты сұхбаттасушылармен шынайы сұхбаттасушылармен шынайы қарым-қатынас мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Дегенмен, Интернет тек оқытудың көмекші техникалық құралы екендігін және оңтайлы нәтижеге жету үшін оны қолдануды сабақ үрдісіне дұрыс енгізу керек екенін ұмытпауымыз керек.

Сондықтан, шет тілі оқытушысы шет тілді өз ана тілінде сөйлейтіндердің мәдениетімен бірлікте меңгеруді қамтамасыз ететін, сонымен қатар мұғалімнің жұмысын едәуір жеңілдететін, оқытудың тиімділігін арттыратын және оқыту сапасын арттыратын көптеген интернет-ресурстарда жақсы бағдарлай білуі керек деп санаймын.

Жобалық әдісті қолдану қоршаған әлем туралы жеке қабылдауды, оның шығармашылық өзгеру мүмкіндігін, жеке маңызды құндылықтар мен ішкі қатынастар негізінде фактілерді, құбылыстарды, қоршаған шындықтың оқиғаларын түсіндіру мен бағалаудағы субъективті тәжірибені кеңінен қолдануға мүмкіндік береді. Басқа заманауи технологияларды іс жүзінде бойына сіңіргендіктен, жоба әдісі тұлғаға бағытталған білім беру мен оқытуды қамтамасыз ететін технологиялардың бірі екені анық.

Қорытынды. Қорытындылай келе, біз Интернет-коммуникацияның жетістігі көбіне әлеуметтік лингвистикалық құзыреттіліктегі коммуникативті дағдылардың деңгейіне байланысты екенін ескереміз, сондықтан ол шет тілін оқытудың әртүрлі кезеңдерінде мақсатты түрде қалыптасып, дамып отыруы керек. Шет тілді оқытудағы негізгі мақсат – мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту, және субъектісін қалыптастыру. Шет тілі – қазіргі заманның талабына сай, қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдениет дамуының қайнар көзі. Қазір шет тілін оқыту әдістемесінің деңгейі жоғары. Қорыта келгенде, шетел тілін даралау оқыту үрдісінде танымдық технологияны қолдану арқылы мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру мақсаты алға қойылса, оқытудың сапасы да, мазмұны да өзгермек.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Абалуев Р.Н., Астафьева Н.Е., Баскакова Н.И., Бойко Е.Ю., Вязовова О.В., Кулешова Н.А., Уметский Л.Н., Шешерина Г.А. Интернет-технологии в образовании: Учебно-методическое пособие. Ч.3. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2002. 136 с.
2. Аитов В.Ф. Проблемно-проектный подход к формированию иноязычной профессиональной компетентности студентов (на примере неязыковых факультетов педагогических вузов): автореф. дис. . докт. пед. наук. СПб., 2007. 48 с.
3. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке: Учебное пособие / Н. Ф. Алефиренко. М.: Флинта: Наука, 2005. 416 с.
4. Андронкина Н.М. Когнитивно деятельностный подход к формированию лингвосоциокультурной компетенции в обучении немецкому языку студентов языкового вуза: автореф. дис. . докт. пед. наук: 13.00.02 -СПб., 2009. 50 с.
5. Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе. М., «Высшая школа», 1974. 341 с.
6. Афина Е.И. Школы, компьютеры, сеть, учителя и ученики // Народное образование. 2001, № 8. С. 139-140.

МРНТИ 14.35.09

Исаева Д.С¹, Баданбекқызы З.²

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ

Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2-курс

Магистранты

²ф.ғ.к.

Алматы қ., Қазақстан

«ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТІҢ ЖОҒАРЫ САТЫСЫНДА БЕЙНЕ МАТЕРИАЛ НЕГІЗІНДЕ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

Аңдатпа

Бұл мақала шет тілін оқыту кезінде жоғарғы сынып оқушыларының бейне материал негізінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік тұжырымдамасының мәнін ашуға арналған. Мектепте оқытылатын шет тілінің тілдік ерекшеліктері талданып, белсенділіктің мақсаттары, міндеттері, сөйлеу аспектілері, шет тіліндегі әлеуметтік-мәдени, мәдени құзыреттілік дағдыларын үйретуге кіретін жұмыстарының формалары көрсетілген. Кеңінен қолданылатын әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, бұл мақала ағылшын тілін үйрену мен оқытудың бүкіл процесіне көру және сөйлеу дағдысын біріктірудің тиімді тәсілдерін зерттеуге тырысады. Мақалада берілген мәселелердің ұсынылған шешімдеріне және ағылшын тілінде әр ұлт мәдениетін білу тиімділігін арттыруға баса назар аударылады. Шет тілін меңгеру зерттелетін тілдің ел мәдениетімен және осы тілде сөйлейтін адамдардың менталитетімен таныспай-ақ толық бола алмайды, өйткені әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру коммуникативтік құзыреттіліктің міндетті компоненті болып табылады.

Түйін сөздер: құзыреттілік; мәдени құзіреттілік; әлеуметтік-мәдени; дағды; мектеп оқушылары; шет тілі, оқыту, сабақ.

Исаева Д.С.¹, Баданбекқызы З.²

¹КазНПУ им. Абая

Иностранный язык: два иностранных языка,

Магистрант 2-ого курса

² к.ф.н.

Алматы, Казахстан

"ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ НА ОСНОВЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ "

Аннотация

Данная статья посвящена раскрытию сущности концепции социокультурной компетентности старшеклассников при обучении иностранному языку на основе видеоматериала. Проанализированы языковые особенности изучаемого в школе иностранного языка, обозначены цели, задачи деятельности, речевые аспекты, формы работы, включенной в обучение навыкам социально-культурной, культурной компетентности в иностранном языке. Используя широко используемые методы и приемы, эта статья стремится исследовать эффективные способы интеграции навыков зрения и речи во весь процесс изучения и обучения английскому языку. Основное внимание в статье уделяется предложенным решениям поставленных задач и повышению эффективности знания культуры каждой нации на английском языке. Овладение иностранным языком не может быть полным без ознакомления изучаемого языка с культурой страны и менталитетом людей, говорящих на этом языке, поскольку формирование социокультурной компетенции является обязательным компонентом коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: компетентность; компетенция; социокультурная компетенция; навыки; школьники; иностранный язык, обучение, урок.

Issayeva D.S.,¹ Badanbekkyzy Z.²

¹KazNPU named after Abay

Foreign language: two foreign languages, 2nd year master student

²Candidate of Philological sciences

Almaty, Kazakhstan

«FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE BASED ON MULTIMEDIA AT THE HIGHEST STAGE OF A GENERAL EDUCATION SCHOOL»

Abstract

This article is devoted to the disclosure of the essence of the concept of socio-cultural competence of high school students in teaching a foreign language based on video material. The article analyzes the language features of the foreign language studied at school, identifies the goals, objectives of the activity, speech aspects, and forms of work included in teaching the skills of socio-cultural and cultural competence in a foreign language. Using widely used methods and techniques, this article aims to explore effective ways to integrate vision and speech skills into the entire process of learning and teaching English. The main attention in the article is paid to the proposed solutions to the tasks set and to improving the effectiveness of knowledge of the culture of each nation in English. Mastering a foreign language cannot be complete without familiarizing the language being studied with the culture of the country and the mentality of the people who speak this language, since the formation of socio-cultural competence is an essential component of communicative competence.

Key words: competence; sociocultural competence, skills; school students; foreign language, training, lesson.

Кіріспе. Заманауи ақпараттық технологиялар педагогикалық процеске ерекше көзқарасты, оқытудың жаңа нысандары мен әдістерін жасауға мүмкіндік береді. Жобалау әдістемесін, ақпараттық технологиялар мен интернет-ресурстарды пайдалану оқытуда тұлғалық-бағдарлы тәсілді пайдалануға, балалардың қабілеттерін, олардың білім алу деңгейін, мүдделерін ескере отырып оқытуды дараландыру мен саралауға мүмкіндік береді. Бұл жұмыс мультимедиялық құралдар негізінде әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыру мәселесін зерттеуге арналған.

Мектепте шет тілін оқыту мәселесі қазіргі уақытта өзекті. Шет тілін оқытудың мақсаты тілдік және әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қамтитын коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру екені белгілі, өйткені әлеуметтік-мәдени фонды білместен, тіпті шектеулі шектерде де коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру мүмкін емес. Шет тілін үйрену мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатысуға қабілетті және дайын адамды қалыптастыруға арналған. Бірақ мұндай тұлғаны балалар тілін үйренетін елдің әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы білместен қалыптастыру мүмкін емес. [1, 187-192]

Үздіксіз және жыл сайын артып келе жатқан байланыстар, ұтқырлық халық, әсіресе әр түрлі елдерде оқитын жастар қақтығыстарды жоюды ғана емес, сонымен бірге Жаһанданған әлемдегі мәдениетаралық қарым-қатынастың ерекшеліктерін түсінуді де қарастырады. Мұндай жағдай байланыс жасайтын тараптардың мәдениеті мен белгілі бір елдің ерекшелігі туралы білімінің болуын болжайды. Бұрын зерттеушілердің назары негізінен коммуникативтік құзыреттілік контекстінде дағдыларды қалыптастыруға бағытталған, қазіргі уақытта кез-келген шет тілі басқа лингвистикалық және мәдени қоғамдастық өкілдерінің әлеуметтік-мәдени тәжірибесін алу құралы ретінде әрекет етеді. Жоғарыда айтылғандай, шет тілін оқыту тәжірибесі шет тілі мәдениетіне деген қызығушылық сәтті қарым-қатынастың өзекті қажеттілігімен түсіндіріледі, оны қарым-қатынас құрылымы мен мәніндегі мәдениеттің ерекшеліктерін ескермей, адамның жаңа өмір жағдайларына

бейімделуінің негізгі шарты ретінде жүзеге асыру мүмкін емес. Шын мәнінде, нақты қарым-қатынас тілдік құралдарды түсінудің жалғыз құралы ретінде қарастыруға болмайтынын көрсетеді. Осыған байланысты біз әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілікті қарастыру контекстіндегі негізгі және байланыстырушы элемент ретінде қарастырамыз, оның құрамдас бөліктері тиісті әлеуметтік-мәдени білім, оның ішінде шет тіліндегі ортадағы мінез-құлық үлгілері және көп мәдениетті тілдік тұлғаның қарым-қатынасы мен сипаттамалары. Бұл қасиеттер білім алушыларға кез-келген салада мәдениаралық кәсіби қарым-қатынасты жүзеге асыруға мүмкіндік береді. [2, 25]

Зерттеу әдістемесі. Мәдениетаралық коммуникация-бұл әртүрлі этникалық және мәдени топтарға жататын коммуникативті актіге қатысушылардың қарым-қатынасы және өзара түсінігі. Осыған байланысты шет тілдерін оқытудың мақсаты, ең алдымен, әртүрлі мәдени топтардың өкілдері арасында мәдениетаралық түсіністік пен өзара түсіністікті қамтамасыз ету болып табылады.

Оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзіреттілігін қалыптастыру кезінде Оқытылатын тіл елінің шындығын ескеру, оқушыларға нақты қарым-қатынас жағдайында пайдалы болатын ана тілі әлемі туралы білім ашу қажет. Мәдени дәстүрлер, тарихты зерттеу, басқа елдердің әлеуметтік-экономикалық және саяси қатынастарын түсіну – бұл Оқытылатын тіл елінің әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерін білместен мүмкін емес халықаралық қарым-қатынас құралы ретінде шет тіліндегі коммуникативті құзіреттілікті игерудің ажырамас бөлігі. Тіл мен сөйлеудің әртүрлі стильдерінің ерекшеліктерін олардың тығыз қарым-қатынасында түсіну тиімді қарым-қатынасқа ықпал етеді. [3, 20-24]

Әлеуметтік - мәдени құзыреті құрамына коммуникативтік құзыреті кіреді. Бүгінгі таңда шет тілдерін оқытудың мақсаты ретінде мәдениетаралық қарым-қатынас саласында коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру ұсынылады, бұл басқа мәдениет өкілдерімен ауызша өзара әрекеттесу дағдыларының болуын білдіреді.

Әлеуметтік - мәдени құзіреттіліктің мазмұны төрт аспект түрінде ұсынылуы мүмкін: А) әлеуметтік-мәдени білім (Оқытылатын тіл елі, рухани құндылықтар мен мәдени дәстүрлер, ұлттық менталитеттің ерекшеліктері туралы ақпарат); Б) қарым-қатынас тәжірибесі (қарым-қатынастың қолайлы стилін таңдау, шет тілі мәдениеті құбылыстарын дұрыс түсіндіру); В) шет тілі мәдениеті фактілеріне жеке көзқарас (оның ішінде қарым-қатынас кезінде әлеуметтік-мәдени қақтығыстарды жеңу және шешу мүмкіндігі); Г) тілді қолдану тәсілдерін меңгеру (мәдениаралық қарым-қатынастың әртүрлі салаларында сөйлеуде әлеуметтік таңбаланған тілдік бірліктерді дұрыс пайдалану, туған және шет тілді әлеуметтік-мәдени құбылыстардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарына сезімталдық). [4, 25-26]

Біріншіден, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту үшін студенттерде ашықтық, толеранттылық, қарым-қатынасқа дайындық сияқты жеке қасиеттерді қалыптастыру қажет. Бұл тұрғыда оқушылардың мәдени, этникалық және діни ерекшеліктерін ескеретін, басқа лингвистикалық және мәдени қоғамдастық өкілдеріне құрмет сезімін дамытатын көп мәдениетті білім туралы айту керек.

Ағылшын тілі сабақтарында әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыру оқушылардың зерттелетін тіл елі туралы лингвистикалық, эстетикалық және этикалық білімдерін байыту болып табылады. Басқа халықтарды ренжітпеу үшін мәдени емес вербалды мінез-құлықты ескеру маңызды. Шет тілі пәні оқытылатын тіл елдерінің мәдениетімен таныстырып қана қоймай, салыстыру арқылы өзінің ұлттық мәдениетінің ерекшеліктерін анықтайды, жалпыадамзаттық құндылықтармен таныстырады.

Әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастырудың тағы бір маңызды аспектісі-бұл жеке тұлғаны тәрбиелеуде ерекше маңызы бар шет тілінің сөйлеу этикеті. Тіл мәдениеті мен сөйлеу этикетін зерттей отырып, сіз көп нәрсені үйреніп, біле аласыз. Осыған байланысты

видео негізінде клишелерді, фразеологиялық бұрылыстарды және ауызекі сөйлеудің тұрақты тіркестерін көруге ерекше назар аудару қажет.

Толық нәтижеге жету үшін аудиториямен шектелу жеткіліксіз. Кем дегенде үш міндетті жүзеге асыруға бағытталған сыныптан тыс жұмыстардың мүмкіндіктерін пайдалану орынды: Оқытылатын тіл елінің мәдениеті туралы түсініктерді кеңейту; ана мәдениеті мен басқа халықтардың мәдениетін салыстыру; этикалық және эстетикалық тәрбие.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік күрделі құбылыс болып табылады және әртүрлі санаттарға жататын компоненттер жиынтығын қамтиды.

Келесі компоненттерді бөлуге болады:

– әлеуметтік – мәдени семантикасы бар лингво-аймақтық-лексикалық бірліктер және оларды мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайларында қолдану мүмкіндігі;

- социолингвистикалық компонент-әлеуметтік қабаттардың, әр түрлі ұрпақ өкілдерінің, жыныстардың, қоғамдық топтардың тілдік ерекшеліктері;

- әлеуметтік – психологиялық - белгілі бір мәдениетте қабылданған коммуникативті техниканы қолдана отырып, әлеуметтік және мәдени шартты сценарийлерді, мінез-құлықтың ұлттық-спецификалық модельдерін игеру;

- мәдени компонент-әлеуметтік-мәдени, тарихи-мәдени, этномәдени негіз. [5, 34]

Коммуникативті және әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті дамытудың ең тиімді құралы-оқытылатын тілдің елінде болу, осы атмосфераға, дәстүрлерге, әдет-ғұрыптарға, нормалар мен мінез-құлық модельдеріне ену мүмкіндігі. Бірақ мұндай мүмкіндік болмаған жағдайда оқитудың негізгі құралы оқу мәтіндері болып табылады: тақырыптық, елтану, көркем мәтіндер, диалогтар мен полилогтар, өлеңдер, әндер, хаттар, сұхбаттар, аудио мәтіндер. Мәтін оқушылардың қызығушылықтары мен жасына сәйкес келуі керек, табиғи жағдайға мүмкіндігінше жақын болуы керек. Әлеуметтік-мәдени тәсілді жүзеге асыру оқытылатын тіл елінің дәстүрлі мерекелерімен танысу кезінде жүзеге асырылады. Бейне материалдар әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті дамытудың тиімді құралы бола алады. Бейнефильмдер-бұл елдің мәдени портреттерінің бір түрі. Оқушылар елдің ландшафттары мен көрікті жерлерін өз көздерімен көре алады, мереке, салт-дәстүр, күнделікті өмірдегі адамдардың мінез-құлық үлгілерін, мысалы, кафе мен дүкенде, теміржол вокзалында және туған күнінде, дәрігердің қабылдауында және т. б. көре алады. Қалалар, танымал адамдар, дәстүрлі мерекелер туралы көркем және деректі фильмдер де пайдалы.

Әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыру үшін жобалық қызмет айтарлықтай әлеуетке ие. Жобалау жұмысының әдісі оқу процесін қарқындатудың, оқушылардың ынтасын, белсенділігі мен шығармашылығын арттырудың пәрменді тәсілдерінің бірі болып табылады. Мұндай жұмыс барысында мәтінмен жұмыс істеу дағдылары жаттығады, ақпаратты талдау дағдылары пысықталады; анықтамалық материалдармен жұмыс істей білу, шет тілінде өз көзқарасын қорғай және дәлелдей білу, сондай-ақ қарым-қатынастың нақты жағдайларында тақырыптық лексика пысықталады.

Қорытынды. Жоғарыда айтылғандардың бәріне сүйене отырып, әлеуметтік-мәдени құзыретсіз шет тілін қазіргі стандарт талап ететін дәрежеде үйрену мүмкін емес деген қорытынды жасауға болады. Бүгінгі таңда шет тілдерін білу өте маңызды. Қазіргі әлем мен қоғам шығармашылық ойлауға, талдауға және басқаларды түсінуге қабілетті адамдарға көбірек мұқтаж. Шет тілі-бұл дағдыларды дамытудың ең жақсы құралдарының бірі. Елдерді, адамдарды, әдет-ғұрыптарды, дәстүрлерді, мәдени байлықты салыстыру басқа елдер мен өз елі туралы білім көлемін арттыруға және тереңдетуге деген ұмтылысты ынталандырады

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1) *Балютина, С.Е. О содержательном наполнении термина-понятия «социокультурная компетенция» / С.Е. Балютина // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. - 2008. - № 3. - С. 187-192.*
- 2) *Белякова, Н.М. Формирование социокультурной компетенции у студентов начальных курсов языковых вузов при самостоятельной работе в сети интернет: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н.М. Белякова. - СПб., 2008. - 25 с.*
- 3) *Бердичевский, А.Л., Соловьева, Н.Н. Диалог культур на уроках родного и иностранного языков / А.Л. Бердичевский, Н.Н. Соловьева // Иностранные языки в школе. - 1993. - № 6. - С. 20-24.*
- 4) *Борщева, В.В., Розанова, Е.В. Принципы формирования социокультурной компетенции бакалавров лингвистических направлений подготовки / В.В. Борщева, Е.В. Розанова // Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова. Сер.: «Педагогика и психология». - 2013. - № 4. - С. 22-29.*
- 5) *Воробьев, Г.А. Развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка (поиск эффективных путей) / Г.А. Воробьев // Иностранные языки в школе. - 2003. - №2. - С. 30-36.*
- 6) *Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. Монография. С.С. Кунанбаева. Алматы, 2014. – 208 с.*

МРНТИ 14.35.09

*Галымова Д.К.¹
Балмуханова С.Н.²
Абай атындағы ҚазҰПУ
¹ шетел тілдер кафедрасының магистранты
² ғылыми жетекші: ф.ғ.к., доцент
Алматы, Қазақстан*

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫ КОНТЕКСТІНДЕГІ МӘТІНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК

Аңдатпа

Бұл мақала шетел тілін оқытуда құзыреттілік білім беру парадигмасы контекстіндегі мәтіндік құзыреттіліктің құрылымы мен компоненттерін айқындауға арналған. Жұмыстың басты мақсаты: мәтіндік құзыреттіліктің қазіргі тілдік ортада жетекші ұғым ретіндегі дәрежесін анықтау.

Мәтіндік құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығы білім беру парадигмасының өзгеруімен, сондай-ақ білім беру кеңістігінде негізгі оқыту құралы ретінде мәтіннің жоғары маңыздылығымен анықталады.

Түйін сөздер: Мәтіндік құзыреттілік, парадигма, құзыреттілік тәсіл, коммуникативті құзыреттілік, мәтін, ақпараттық компонент.

*Галымова Д.К.¹
Балмуханова С.Н.²
КазНПУ им. Абая
¹ магистрант кафедрасы иностранных языков*

² *научный руководитель: к. ф.н., доцент
Алматы, Казахстан*

ТЕКСТОВАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Данная статья посвящена выявлению структуры и компонентов текстовой компетенции в контексте компетентностной образовательной парадигмы в обучении иностранному языку. Основная цель работы – определить статус текстовой компетенции как ведущего понятия, выступающего доминантой современного языкового образования. Значимость формирования текстовой компетенции определяется изменением образовательной парадигмы, а также высокой значимостью текста как основного средства обучения в образовательном пространстве.

Ключевые слова: Текстовая компетентность, парадигма, компетентностный подход, коммуникативная компетентность, текст, информационный компонент.

Galymova D.K¹

Balmukhanova S.N²

KazNPU named after Abay

¹ *master's student of the Department of foreign languages*

² *scientific supervisor: Ph. D., Associate Professor*

Almaty, Kazakhstan

THE TEXTUAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF THE EDUCATIONAL PARADIGM IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This article is devoted to identifying the structure and components of textual competence in the context of the competence-based educational paradigm in teaching a foreign language. The main purpose of this article is to determine the status of textual competence as a main notion, which defines the dominant modern linguistic concepts of education. The significance of the formation of textual competence is determined by the change in the educational paradigm, as well as the high significance of the text as the main means of teaching in the educational space.

Key words: Textual competence, paradigm, competence-based approach, communicative competence, text, information component.

Кіріспе. Біздің заманымыз әлемдік педагогикалық қоғамдастықтағы маңызды құбылыстың - білім берудің жаңа құзыреттілікке бағытталған парадигмасының қалыптасуының куәсі болды. Адамзат дамуының қазіргі кезеңі білім беруде сапалы жаңа бағдарлауды қажет етеді. Бірінші кезекке құзыреттілік білім беру парадигмасы қойылады, оның ұстанымымен білім беру қызметінің негізгі тікелей нәтижесі білім алушылардың негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыру болып табылады. Бұрынғы, білімдік, парадигмадан жаңасына ауысу ұлттық және мәдени шекараларға қарамай, білім беру ресурстарына қол жеткізуді білдіреді, сонымен қатар ғаламдық университет жүйесінде білім алу үшін интернетті кеңінен пайдалану саяси және идеологиялық доктриналарға емес, моральдық

принциптерге негізделген өркендеуге, әділеттілікке, бейбітшілікке ықпал етеді. Жаңа парадигма жеке тұлғаға бағытталған білім беруді жүзеге асыруға, оқу жоспарларын қайта құруға; тәуелсіз, шығармашылық, ойлау қабілеті бар, командада және көп мәдениетті контексте жұмыс істей алатын адамдарды даярлауға бағытталған білім беру акценттерін жылжытуға; оқыту мен оқыту әдістерін үнемі жетілдіріп отыруға және университеттер, мектептер, бұқаралық ақпарат құралдары, түрлі ұрпақтар арасындағы қарым-қатынас үшін әлеуметтік жауапкершілікті алуға ықпал етеді. Нәтижесінде, бұл білім берудің барлық деңгейлері арасындағы байланыстардың өзгеруіне әкелуі мүмкін, сонымен қатар орта білім ерекше басымдыққа ие болады, ол барлығына жоғары білімнің шарттары мен қол жетімділігін қамтамасыз етеді және болашақ кәсіби және белсенді өмірлік іс-шараларға дайындықтың кең спектрін ұсынады. ХХІ ғасырдың басы лингвистикалық білім берудің іргелі негіздерін қайта қараумен сипатталады. Қоғам дамуының осы кезеңінде қалыптасқан геэкономикалық және геокультуралық жағдай тілді оқыту жүйесіне жаңа технологияларды енгізуге әкелді, бұл жеке тұлғаның коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыруға ықпал етті. Білім беру саласындағы қазіргі заманғы үрдістерді ескере отырып, оқытудың көп жылдық тәжірибесі қоғам дамуының осы кезеңіндегі жаңа үрдістерге байланысты туындаған оқыту мақсаттарына толық көлемде сәйкес келмейді деген қорытындыға келді.

Әдістеме. Құзыреттілік тәсіл және білім беруді ізгілендіру - біздің елімізде, ең алдымен, білім алушылардың жалпы адамзаттық, жалпы мәдени, адамгершілік, этикалық және эстетикалық қасиеттерін дамытуды, олардың кәсіби құзыреттерімен, рухани және адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруды көздейді. Қазіргі білім беру парадигмасының негізгі міндеті-бүкіл білім беру жүйесінің міндеттерін жалпы, орта және кәсіби деңгейде қайта қарастыру. Осы тұрғыдан алғанда, еуропалық деңгейде де, әлемдік деңгейде де білім беру жүйесін дамытудың рөлі мен сипатын анықтауға қатысты жаһандық сипаттағы үрдіс туралы сенімді түрде айтуға болады. Жаңа білім беру парадигмасы қазіргі қоғамның талаптарына сәйкес тілді меңгеру, әдістері мен тәсілдерін білу, оқыту субъектісінің жеке басын өзгерту сияқты әртүрлі компоненттердің жиынтығы ретінде анықталады, жалпы мақсат – өнімді дамып келе жатқан білім беру жүйесін қалыптастыру. Қоғамның постиндустриалды даму кезеңінде білім берудің мақсаты рухани бай тұлғаны тәрбиелеу, оның зияткерлік және шығармашылық әлеуетін қалыптастыру және оның белсенді қабілеттерін барынша дамыту ретінде анықталады. Бірақ, білім, дағды, қабілеттер - қоғамның барлық салаларында жоғары жеке нәтижелерге қол жеткізе алатын және, сайып келгенде, қоғамның қолайлы дамуына ықпал ететін әлеуметтік белсенді адамды қалыптастыру құралы болды.

Нәтижелері. Барлық қолданыстағы педагогикалық парадигмалар білім беру үрдісінде шет тілін оқыту тәсілдері арқылы жүзеге асырылады. Шетел тілін оқытуда басты мақсат бірқатар негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру болып табылады. Еуропа Кеңесі көп мәдениетті қоғамдағы өмірмен байланысты құзыреттерге көбірек көңіл бөледі, кәсіби және әлеуметтік өмірде үздіксіз білім алу қабілетін қамтамасыз ететін ақпараттың медиа ағындарын сыни қайта қарастыруды дамытатын құзыреттерге ерекше назар аударады. Оларға мыналар жатады: ақпараттық-коммуникативтік ортаға байланысты білім, дағдылар, іскерліктер және қызмет тәсілдері; ақпарат ағындарымен жұмыс істей білу (түсіндіру, өңдеу, басқаларға беру, талқылау, қорытынды жасау, шет тілінде жауап реакциясын жоспарлау және талдау; маңызды ақпарат алуға мүмкіндік беретін баспа көздерімен және техникалық құралдармен жұмыс істей білу). [1, б.18]. Бұл негізгі құзыреттерге мәтіндік іс-әрекеттің білім, білік, дағды, әдістер жиынтығы ретінде түсінілетін мәтіндік құзыреттілік жатады. Мәтіндік құзыреттіліктің мазмұнын анықтайтын дағдылар оқу материалын игеруді қамтамасыз ететін жалпы білім беру дағдылары ретінде анықталады, оның негізі мәтін

болып табылады. Осылайша, мәтіндік құзіреттілікті қалыптастырудың маңыздылығы білім беру парадигмасының өзгеруімен, сондай-ақ білім беру кеңістігінде негізгі оқыту құралы ретінде мәтіннің жоғары маңыздылығымен анықталады. Ақпаратты және білімді тасымалдаушы ретінде мәтінді өңдеу дағдыларының маңыздылығын асыра бағалау мүмкін емес, өйткені мәтіндер біздің өмірімізде барлық жерде микро және макро деңгейлерде – газеттердегі жарнамалардан немесе электрондық пошталардағы хаттардан бастап әдеби және ғылыми шығармалардың мазмұнына дейін ұсынылған. Сонымен қатар, мәтіндік құзіреттілік өте маңызды коммуникативті рөл атқарады, қарым-қатынастың функционалды және мазмұнды негізін қамтамасыз етеді, өзін-өзі тәрбиелеу қабілетін қалыптастырудың алғышарты болып табылады.

Талқылау. Соңғы онжылдықтарда ғалымдар мәтіндік құзіреттілікті қалыптастыру мәселесіне көбірек бет бұруда. Бұл үрдіс оның құрылымы мен компоненттерін анықтау призмасы арқылы талданады. Мәтіндік құзіреттілікті қалыптастыру мәселесі көптеген зерттеулерге арналған сөйлеуді дамыту, тілдік және қайталама тілдік тұлғаны дамыту проблемаларымен тығыз байланысты. Бұл жерде М.Я. Дымарскийдің [2] көзқарасы бойынша мәтіндік құзіреттілікті тек мәдени-жазбаша дәстүрдің жазылмаған нормаларын бұзбайтын мәтіндерді шығаруды қамтамасыз ететін қабілеттер, білім мен дағдылардың жиынтығы ретінде түсінеді, яғни мәтінді қалыптастыру нормасына ие болу. Мәтіндік құзіреттіліктің қалыптасуы оның құрылымының деңгейіне сәйкес дәйекті түрде жүреді.

М.Я. Дымарскийдің [2.,56] тұжырымдамасына сәйкес мәтіндік құзіреттіліктің құрылымы үш негізгі компоненттен тұрады. Мәтіндік құзіреттіліктің бірінші компоненті – мәтінді талдау және бөлу қабілеті-ғалымдар мәтіннің тақырыбын бөліп көрсету, оны ішкі тақырыптарға бөлу және олардың арасында белгілі бір иерархия құру мүмкіндігі ретінде түсінеді. Мәтіндік құзіреттіліктің екінші компоненті - мәтіннің байланысын қамтамасыз ету мүмкіндігі-мазмұн элементтері арасында байланыс орнатуға ықпал ететін тілдік құралдарды иелену.

Мәтіндік құзіреттіліктің үшінші компоненті-тұтас мәтінді құру мүмкіндігі-бірінші және екінші компоненттер арасындағы байланыстырушы буын ретінде қарастырылады және мәтіннің жанрлық-стилистикалық және тілдік құралдарының арсеналын білуді талап етеді. Сонымен, М. Я. Дымарскийдің тұжырымдамасында мәтіндік құзіреттілік интегративті көрсеткіш ретінде қарастырылады, оған сөйлеу құзіреттілігі (алғашқы екі компонент) және тіл – үшінші компонент кіреді.

Н. Ш. Сайфутдинова [3] сонымен қатар мәтіндік құзіреттіліктің интегративті сипатын атап өтіп, оның келесі құрылымдық компоненттерін бөліп көрсетеді: мәтіндік әрекет тәжірибесі, мәтін теориясы туралы білім, тест дағдылары және мәтіндік іс-әрекет үрдісі мен нәтижесіне эмоционалды-құндылық қатынасы. Ол мәтіндік құзіреттілікті кең және тар мағынада қарастыруды ұсынады:

а) кең мағынада мәтінді қабылдау және құру саласындағы білім, білік және дағдылардың жиынтығы ретінде;

б) тар мағынада-мәтіндік қызметтің логикасы мен ерекшеліктеріне сәйкес мәтіндік әрекеттерді орындауға мүмкіндік беретін ауызша құралдар саласындағы білім, білік және дағдылардың жиынтығы ретінде.

А. В. Свиридова [4]мәтіндік құзіреттілік сөйлеу түрлері (сипаттау, әңгімелеу, пайымдау), мәтін грамматикасы, оның құрылымы, мәтіндегі байланыс құралдарының әртүрлілігі, тілдің стиль құрылымы, функционалды стильдер шеңберіндегі жанрлар, тілдің стилистикалық құралдары, мәтінді қалыптастыру заңдылықтары туралы, мәтіннің ақпараттық мазмұнын арттыру жолдары туралы, мәтін жасаушының ұстанымын білдіру құралдары мен тәсілдері туралы, ауызша дискурсты сүйемелдейтін паралингвистикалық қарым-қатынас құралдары туралы білімді білдіреді деп сипаттаған.

Сонымен, мәтіндік құзіреттілік туралы ғылыми идеялардың дамуына баға жетпес үлес қосқан ғалым Н.С. Болотнованың [5] ұсынған мәтіндік құзіреттілік анықтамасын қараусыз

қалдыруға болмайды. Н. С. Болотнова мәтіндік қызметтің үш түрін ажыратады: мәтін құру, мәтінді қабылдау және түсіндіру. Н.С. Болотнованың тұжырымдамасына сәйкес мәтіндік құзыреттілік интегративті білім, білік және дағдыларды қамтиды:

- 1) тілдік ресурстарды білу, оларды мәтіндік қызмет процесінде таңдай және ұйымдастыра білу;
- 2) әлемге деген көзқарасыңызды, өмірлік материалды таңдаудағы шығармашылық даралығыңызды және оның сөзде бейнеленуін көрсете білу, жеке авторлық стиль туралы хабардар болу;
- 3) қарым-қатынас салалары, қарым-қатынас жағдайлары, шарттары туралы білім және оны мәтін құруда және мәтінді қабылдауда ескеру мүмкіндігі;
- 4) шындықты білу, оны мәтін қалыптастыру барысында сөзбен бейнелей білу және интерпретациялық қызмет негізінде түсіну;
- 5) адресат туралы білім және мәтіндік қызмет процесінде адресат факторын ескеру мүмкіндігі. [5]

Мәтінді қабылдау, талдау және құру мәтіндік қызметтің өзара тәуелді аспектілері болып табылады. Түпнұсқа мәтіндерді қабылдау, талдау дағдыларын дамытқан кезде, өз бетімен мәтін жасау мүмкіндігі дамиды.

Қорытынды. Ғылыми әдебиеттерге жасалған талдау мәтіндік құзіреттілікті қалыптастыру мәселесі өзекті екендігін көрсетті. Мәтіндік құзіреттілікті қалыптастыру үрдісі әртүрлі теориялық және әдіснамалық тәсілдерді қолдана отырып, жан-жақты зерттеуді қажет ететін күрделі құбылыс. Психолингвистикалық тұрғыдан мәтіндік құзыреттілік деп оқушының белгілі бір жағдайға сәйкес өзінің мәтіндік әрекетін рецептивті және өнімді деңгейде ұйымдастыруға дайындығы ретінде анықтауға болады. Білім беру қарым-қатынасы аясында мәтіндік құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі логикалық тұрғыдан мәтінмен ұтымды жұмыс жасау мәселесіне айналады. Мәтіндік құзыреттілік тұжырымдамасын енгізудің мақсаттылығы ақпараттық қоғамның даму ерекшеліктерімен және тілдік білімнің тиісті деңгейімен алдын-ала анықталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1) *Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, обучение, оценка. М.: Изд-во МГЛУ (русская версия), 2003.*
- 2) *Дымарский М. Я. Проблемы текстообразования и художественный текст (на материале русской прозы XIX—XX вв.) Изд. 3-е, испр. М.: КомКнига, 2006. — 296 с.*
- 3) *Сайфутдинова Н.Ш. Текстовая компетенция как проектная основа обучения школьников гуманитарным предметам: Дисс... канд. пед. наук. – Сочи, 2000. –153 с.*
- 4) *Свиридова. А. В. Текстовая компетенция – основная цель обучения русскому языку (к проблеме воплощения в учебный процесс новых ФГОС) // Вестн. ЧГПУ. -2012. №1. – 178 с.*
- 5) *Болотнова Н.С. Текстовая деятельность на уроках русской словесности: методика лингвистического анализа художественного текста. - Томск, 2002. – 64 с.*

Н.А. Суттибаев¹ Н.А. Исабаева² Б.М. Саякова³
^{1 2 3} ал-Фараби атындағы ҚазҰУ
^{1 2 3} оқытушылар, педогога ғылымдарының магистрлері
Алматы қ., Қазақстан

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫСЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Осы мақалада мәдениетаралық қатысымдық құзыреттіліктің психологиялық ерекшеліктерінің негіздері туралы мәселелер қаралады. Шетел тілін оқытудағы мәдениетаралық қатысымдық құзыреттіліктің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастыру мен шетел тілін білу мәдениетаралық өзара әрекеттің сәтті болуы мақаланың негізгі мақсаты болып табылады. Шетел тілін білу мәдениетаралық қатысымдықтың сәтті жүруіне кепілдік бермейді. Көп зерттеушілердің пікірі бойынша білім алушылар өзара мәдениетаралық қатысымдыққа дайын еместігі және шетел тілінің мәдениетін біліп оқытудың маңыздылығын толығымен бағаламайды. Шетелдік ғалымдардың пікіріне сүйене отырып, шетел тілі сабағындағы қатысымдық құзыреттіліктің маңыздылығына көз жеткізуге тырыстық. Сондықтан мәдениетаралық қатысымдық құзыреттіліктің психологиялық ерекшеліктерін дамыту қажет. Қатысымдық құзыреттіліктің психологиялық ерекшеліктері, қарым-қатынас шарттарының, шет тілдік сөйленісте ана тілі мен шетел тілінің айырмашылықтарын ажырата білу қабілеттерінен тілдік құралдарды тілдесудегі қызметінің бір түрін екінші түріне, сондай-ақ белгілі бір жағдаяттан, екінші жағдаятқа саналы және айтылыстың қайта сөйленімдерін меңгертуді бейнелейді. Мәдениетаралық қатысымдық құзыреттіліктің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастыру қарым-қатынас аясын кеңейтуге және тілдесу қарым-қатынас бойынша серіктесімен бірге ыңғайлы іс-әрекетке дайындыққа жетелейтін қоғам үшін, сонымен қатар міндетті орындауға қатысушылар үшін өзекті болып саналатын ана тілін меңгертудегі шешуші құрал болып табылады.

Түйін сөздер: мәдениетаралық, қатысымдық, құзыреттілік, психологиялық, қарым-қатынас, шетел тілі, белсенділік, оқыту жүйесі, қалыптастыру, тілдік құрал.

Суттибаев Н.А.¹ Исабаева Б.К.² Саякова Б.М.³
^{1 2 3} КазНУ им. Аль-Фараби
^{1 2 3}преподаватели, магистры педагогических наук.
Алматы, Казахстан

«ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ»

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы об основах психологических особенностей межкультурной коммуникативной компетенции. Формирование психологических особенностей межкультурной коммуникативной компетенции в обучении иностранному языку и знание иностранного языка должны быть успешными в межкультурном взаимодействии. Знание иностранного языка не является гарантией успешного межкультурного взаимодействия. По мнению многих исследователей,

обучающиеся не готовы к межкультурной коммуникации и недооценивают важность обучения знанию культуры иностранного языка в полной мере. Опираясь на мнение зарубежных ученых, мы постарались убедиться в важности коммуникативной компетенции на уроках иностранного языка. Поэтому необходимо развивать психологические особенности межкультурной коммуникативной компетенции. Психологические особенности коммуникативной компетенции, способности различать в иноязычной речи различия родного и иностранного языка отражают овладение языковыми средствами одного вида деятельности в общении с другим, а также сознательной и пересказанной речью из той или иной ситуации в другую.

Формирование психологических особенностей межкультурной коммуникативной компетенции является решающим инструментом в овладении родным языком, который является актуальным как для общества, так и для участников выполнения задачи, что приводит к расширению сферы общения и подготовке к комфортной деятельности с партнером по общению.

Ключевые слова: межкультурная, коммуникативная, компетентностная, психологическая, коммуникативная, иностранный язык, активность, система обучения, формирование, языковой инструмент.

*Suttibayev N.A.¹ Isabaeva B.K.² Sayakova B.M.³
^{1 2 3} al-Farabi KazNU
^{1 2 3} teachers, masters of pedagogical sciences.
Almaty, Kazakhstan*

“PSYCHOLOGICAL FEATURES OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE”

Abstract

This article discusses the basics of psychological features of intercultural communicative competence. Formation of psychological features of intercultural communicative competence in teaching a foreign language and knowledge of a foreign language should be successful in intercultural interaction. Knowledge of a foreign language does not a guarantee of successful intercultural interaction. According to many researchers, students are not ready for intercultural communication and underestimate the importance of learning the culture of a foreign language in full. Based on the opinion of foreign scientists, we tried to make sure of the importance of communicative competence in foreign language lessons. Therefore, it is necessary to develop psychological features of intercultural communicative competence. Psychological features of communicative competence, the ability to distinguish between native and foreign language differences in foreign language speech reflect the mastery of language means of one type of activity in communication with another, as well as conscious and retold speech from one situation to another. The formation of psychological features of intercultural communicative competence is a crucial tool in mastering the native language, which is relevant both for society and for the participants in the task, which leads to the expansion of the sphere of communication and preparation for comfortable activities with a communication partner.

Key words: intercultural, communicative, competence, psychological, communicative, foreign language, activity, learning system, formation, language tool.

Кіріспе. Әрбір адам өмірінде катысымдық үдеріс маңызды рөл атқарады. Сондықтанда катысымдық үдеріс білімнің әртүрлі саласындағы қызметкерлерінің назарын аударып отырғаны кездейсоқ емес. Мысалы филология, әдістеме, психология. әлеуметтану,

мәдениеттану және лингвистика т.б. қатысымдыққа байланысты үдеріс ХХ ғасырдың екінші жартысында белсенді түрде дами түсті. 1960-70 жылдары коммуникацияның әртүрлі аспектілері психологтар мен лингвистердің назарын аударды. Олар басты назарды қатысымдықтың әлеуметтік және психологиялық сипаттамасына, қатысымдық актілерін семантикалық және тілдік мінез-құлықтың ерекшеліктері мен ережелеріне аударды. Енді қатысым іскер және достастық өзара қатынас тілдік белгілер арқылы ой алмасу ретінде анықталады. Сонымен зерттеушілер қатысымдыққа түсушілердің психологиялық сипаттамаларына, тілдік іс-әрекет ерекшеліктеріне, тілдік мінез-құлық ережелеріне көңіл аударып, зерттеуге тырысты [1, 20 б.].

Қоғам өмірінің саяси-әлеуметтік және экономика аясындағы интеграциялық үрдістер мәдениетаралық қатысымдықтың орнауына үлкен септігін тигізіп отырғандығы айқын. Мәдениетаралық қатысымдық жасай алу үшін, тек шетел тілін ғана меңгеріп қана қоймай, ол сонымен қатар сол тілде сөйлесушінің тілдік және тілдік емес ерекшеліктерін түсініп, ұғынуы тиіс. Яғни мәдениетаралық қатысымдықтың қағидаларына сай шетел тілін оқып үйрену сабақ үстінде ұшырасатын жат әлемді жақсырақ түсінуге жағдай туғызуы қажет. Мәдениетаралық қатысымдық ұлттық мінез ерекшеліктерін, олардың көңіл күй өзгешелігін және ұлттық ойлау негізінің ерекшелігін ескеруі қажет.

Әдістері. Психологиялық және әлеуметтік әдебиеттерде «қарым-қатынас» пен «қатысымдық» ұғымы бір-бірімен қиылысатын, бірақ синоним емес, пайда болған коммуникация» термині материалдық және рухани әлемнің кез- келген объектілерінің байланысы, адамнан адамға ақпарат алмасу процесі, сондай-ақ әлеуметтік үдерістерге әсер ету мақсатындағы қоғамдағы ақпарат алмасу ретінде қолданылады. Қарым-қатынас танымдық интеллектуалдық ақпарат алмасу кезіндегі адамдардың тұлға аралық өзара іс әрекеті деп қарастырады. Онда мәдени құндылықтар жатыр, оның ең биік шыңы адамның жеке мінез-құлқы және басқа адамдармен қарым-қатынасы болып табылады [2, 42 б.].

Психологтар көрсеткендей адамның бірінші қабылдауымен ары қарай қарым-қатынасқа түсу үшін белгілі бір дәрежеде білімнің болғанын қажет етеді. Соның негізінде оның сыртқы және ішкі қасиеттері, мінез-құлқы бағаланады. Себебі әрбір адам өзін басқа адамды объективті бағалай алатындай көрінеді. Басқа адам жайлы ақпарат сезім мүшелері арқылы беріледі. Қоршаған орта жайлы ақпаратты адамның қабылдауына байланысты болады. Өмірдегі мәдени тәрбие, эмоция, білім әрбір адамда әртүрлі және қайталанбайды. Сондықтан да адамдар сыртқы ортадан келген ақпаратты «бірдей» деп қарай алмайды. Яғни адамның қабылдауы, әлеуметтік жеке сипатқа ие болады. Көптеген фактор ішінен ғалымдар үлкен төрт топты қорсетеді [3, 145 б.].

Бұл біздің қатысым барысындағы шынайылықты қабылдауымызды білдіреді:

1. Бірінші алған әсер факторы
2. Жоғары деңгейлік факторы
3. Тартымдық факторы
4. Бізге деген қарым-қатынас факторы

Қатысымдық үдеріс үшін бірінші әсер факторы маңызды орын алады, себебі серіктестің бейнесі ары қарай өзін ұстауға арналған бағыттағыш болады. Яғни бір көргенде қалай әсер етті қарым-қатынас соған сай өрбиді. Алғашқы әсер кейінгі қарым-қатынасқа негіз болады. Бұл ұзақ және тұрақты қарым-қатынас жасауға жеткілікті болып табылады. Тұрақты қарым-қатынас барысында сөйлеуші адамды терең де шынайы қабылдаған дұрыс. Бұл жағдайда жоғары деңгейлік фактор іске асады, соның негізінде қарым- қатынасқа түсуші серіктердің статусын анықтауға. Зерттеушілер көрсеткеніндей қатысымның бұл көрсеткіштерін анықтау үшін ақпараттың екі түрлі көзі қажет:

1. Адамның киімі, оның сыртқы бет бейнесі, таққан көзілдірігі, жасаған шас үлгісі, әшекей бұымдар т.б.

2. Жүріс-тұрыс мәнері (қалай отырады, жүреді, сөйлейді және қарым- қатынас барысында адамға қалай қарайды) [4, 85 б.].

Өткен замандарда киім кию мен жүріс тұрысқа қатты назар аударған, яғни сол арқылы оның әлеуметтік статусын және қоғамдық жайын анықтаған. Осы екі белгі сөйлеуші адам жайлы әсер қалыптастыруға көмектеседі. Мұндағы басты және маңызды үш көрсеткіштері мыналар: баға (ол жоғары болған сайын статус та жоғары болады), силуэт (жоғары дәрежедегі адамның киімі әр жағдайда жоғары силуэтте болуы қажет), түс (әр түрлі елдерде түс әр түрлі мағына береді). Осылардың барлығы қатысым барысында адамдардың тең екендігін немесе тең еместігін көрсетеді.

Жоғары деңгейлік факторын әсіресе мәдениетаралық қатысымдық барысында байқауға болады, өйткені адам өзі түсінбейтін және нашар бейімделген жағдайда қалып қояды, сондықтан қатысымдыққа түсуші қарсыласына тәуелді болады. Бұл жағдайда оңай бейімделген «қожайын» өзін-өзі сенімді ұстайды да деңгейінің жоғары екенін көрсетеді.

Тартымдылық факторы да деңгейлік фактор сияқты, бір-біріне ұқсас болып келеді. Сондықтан тартымдылық белгісін көзінің формасы мен шашының түсіне қарап емес, оның әлеуметтік мағынасына тоқталған жөн. Себебі әр халықтың өзіне тән әдемілік канондары мен бет әлпет түрлері бар. Тартымдылық факторында ең басты белгі – адамның дене пішіні. Яғни адам баласы өз идеалындағы адамға ұқсау үшін еңбек етеді. Атақты спортшы, әнші, биші т.б. ұқсау үшін барын салады. Мәселе біреуге ұқсау емес, қарым- қатынас барысында өзге ұлт өкілінің бізге деген көз қарасы мен қатынасы, қарым-қатынас барысындағы келісім мен келіспеушілік [5, 105 б.].

Қатысымдық барысында келісудің көптеген белгілері бар, бұл - бас изеу, керекті жерде жымию және т.б. Мұндағы басты нәрсе – олардың біздің көз қарасымызбен келісуі болып табылады. Сондықтанда қарым-қатынасқа түсуші екі жақ үшін де бұл фактор маңызды болып саналады. Белгілі бір ортада, яғни аудиторияда, ресторан және офистерде адам өзін сол ортаға сай ұстай білгені жөн. Әрбір мәдени ортаның мәдениет ерекшеліктерін жете білмесе де басқа ұлт өкілі сол ортаға өз-өзінен бейімделеді. Адамның мінезінің түрлері әр мәдени ортада әр түрлі. Атап өтілгендей әр ел мәдениетінің құндылығы сол ел мәдениетінің дәл қазіргі кездегі даму барысынан көрінеді. Көз қимылы адамның көңіл күй мен сезім байлығын көрсете алады. Мысалы: белгілі бір көз қимылы әңгіменің басталуын байқатады. Әңгіме кезінде ол ілтипаттың белгісін, әңгімені жалғастыруды немесе жалпы әңгімені тоқтатуды білдіреді. Ұзақ көз тоқтату - ғашықтық белгісі. Сонымен қатар мұндай көзқарас алаңдаушылық, қорқыныш және жайсыздық тудырады. Осыған қарамастан Батыс мәдениетінде тік қарау қарым-қатынас жасауда өте маңызды болып есептеледі. Егер адам өзі әңгімелесіп отырған адамға қарамаған жағдайда, айналасындағылар оған сенімсіздікпен қарайды. Американдықтар қарым-қатынас кезінде өзіне тік қарамаған адамға сенбейді. Американдық әйелдері әңгімелесу, пікірлесу, келісім- шарт жасау кезінде тік қарау сенімділік пен іскерлік белгісі деп таниды.

Ал Азия елдерінде керісінше әйелдер пікір алмасу кезінде басқа адамның көзіне әсіресе таныс емес ер адамдарға қарауына рұқсат етілмейді. Біздің мәдениетімізде адамға тік және ұзақ қарамау – адамды сыйлау белгісі. Басқа коммуникация элементтері сияқты көз қимылының өзгерістері әр түрлі елдерде мәдениетаралық қатысымда түсінушілік себебі болуы мүмкін мысалы: Англияда ақ нәсілді мұғалім қара нәсілді студентке ескерту жасаса, ол жауап ретінде тік қараудың орнына көзін төмен салса, мұғалім ашуланады. Себебі қара нәсілділерде көзін төмен салу милаудың белгісі, ақ нәсілділер керісінше тік қарау-сыйлау және ылтипат деп бағалайды [6, 116 б.].

Нәтиже. Ғалымдар дәлелдегендей, адамның қабылдауы өзін бірінші минуттарда қалай ұстағанымен сипатталады, коммуникация бірінші минуттарын жеңілдету және барлық үдеріске белгілі бір рең беруі үшін қарапайым тәсілдер бар. Олардың ішінде күлкі, есімін айту, комплимент айту т.б. Мысалы: күлкі әмбебап мимикалық белгі, кез келген мәдениетте

жағымды әсер туғызады. Бұл тәсілдердің барлығы адам бойында болуға тиіс, басқаша айтқанда қатысымдықтың вербальды және вербальды емес түрлерін меңгеру қажет. Одан тек коммуникацияның тиімділігі ғана емес, маңызды шешімдер қабылдаудың құрылымы да артады [7, 59 б.].

Әрбір мәдениеттің өзіне тән тілдік жүйесі бар, сол арқылы оның өкілдері коммуникацияға түседі. Мұны ғылымда «қатысымдықтың вербальды құралдары» деп атайды. Белгілі вербальды құрал – адамның сөйлеген сөзі, осы сөз арқылы адамдар бір біріне ақпарат береді және ақпарат алады. Дегенмен сөз тілдің бір элементі ғана, сондықтан оның қызметі тіл жүйесіне қарағанда аздау. Мәдениет танымдық әдебиеттерде тілдің мағынасын төмендегідей көрсетеді:

-Тіл - мәдениет айнасы. Онда адамды қоршаған шынайы әлем ғана емес, халық менталитеті, оның мінез құлқы, салт-дәстүрі, моралі, нормалар мен құндылықтар жүйесі, әлем суреті бейнеленеді.

-Тіл - мәдениетті жинақтаушы. Себебі халықтың ғасырлар бойғы материалдық және рухани құндылықтары, білімі мен дағдысы, біліктілігі оның тілдік жүйесінде сақталады.

-Тіл - мәдениет таратушы. Осы тіл арқылы ұрпақтан ұрпаққа барлық мәдени құндылықтар беріледі. Инкультурация үдерісі негізінде өзінің ана тілін үйреніп, өткен ұрпақтың да тәжірибесін бойына сіңіреді.

-Тіл - мәдениет құралы. Жеке тұлғаны қалыптастырады, дәл осы тіл арқылы ол ділді, өз халқының салт-дәстүрін сондай-ақ әлемнің өзіне тән мәдени бейнесін қабылдайды [8, 79 б.].

Әртүрлі ғылыми еңбектерде тілдің көптеген анықтамасын кездестіруге болады, олардың барлығының бір ғана түйіні бар: «тіл – ойды білдіру мен қатысым құралы». Оның басқа да қызметтері бар, бұлар оның негіздері.

Мамандар зерттегендей, қазіргі заманғы адам күніне үш мыңға жуық сөз айтады екен. Сөз қарым-қатынасы әдеттегідей сөзсіз іс-әрекеттермен қолданылады, олар тілдік, сөздік мәтінді түсінуге көмектеседі. Кез-келген қатысымдықтың тиімділігі тек қана сөздердің түсініктілігімен вербальді қатысымдықтың элементтері арқылы ғана анықталмайды, сонымен қатар визуалды ақпаратты дұрыс түсіну қабілетімен, яғни қарсыластың көзқарасы, оның ым-ишарасы, дене қозғалысы, сөйлеген сөзінің ырғағымен сипатталады. Ғалымдар көрсеткендей біз тіл арқылы ақпараттың тек қана 35% -ын әріптесімізге бере аламыз. Тіл мен бірге қатысымдық құралы ретінде қолданылатын элементтер бар, оларды ғалымдар «вербальды емес коммуникация» ұғымына шоғырландырады. Ым-ишара, дене қозғалысы, киім, шаш үлгісі, бізді қоршаған заттар, біздің әдетімізге айналған іс- әрекеттер барлығы хабардың, ақпараттың белгілі бір түрін білдіреді, олар ешбір сөздерсіз қолданылады. Коммуникация барысында оларға ақпарат берудің 65% тиесілі [9, 103 б.].

Вербальді емес коммуникация адамдар арасындағы вербальды емес ақпарат алмасу, сондай-ақ оларды түсіну. Ол ықтимал себебі барлық осы белгілер мен символдардың әр мәдениетте әртүрлі мағынасы бар және оны адамдар түсінеді. Дегенмен, қажет болса оларға жеңіл мағына беруге болады және ол бірнеше адамдар тобына ғана түсінікті болуы мүмкін.

Вербальды емес хабарламалар кең көлемді ақпарат беруге қабілетті. Солар оның темпераментін, коммуникация кезіндегі эмоцияналдық жағдайын, жеке тұлғалық қасиеттері мен белгілерін, әлеуметтік статусын, өзі жайлы ойы мен өзін-өзі бағалауын біліп, хабардар бола аламыз.

Мәдениетаралық коммуникация үдерісінде вербальды емес коммуникация оның құрамдас бөлігі болып табылады және вербальды қатынаспен өзара байланыста болады. Вербальды және вербальды емес коммуникация элементтері бір-бірін толықтырып, орын алмастырып отырады. Тәжірибеде бұл өзара байланыс бірнеше нұсқауларда көрінуі мүмкін.

Вербальды емес коммуникация вербальды хабарды толықтырады: сіз жымыып қана: «саламатсыз ба, қалыңыз қалай?» десеңіз, бұл екі іс-әрекет бір-бірін толықтырады. Вербальды емес элементтер айтылған немесе айтылатын сөзді мәнерлі де түсінікті етеді.

Вербальды және вербальды емес элементтер сөйлеу барысында мол қолданысқа ие. Себебі сөйлеу -өте қиын және көп сатылы процесс. Іс-әрекет теориясы тұрғысынан қарастырғанда бұл ішкі қалыптасқан, қатал ұйымдасқан процесс. Кез-келген сөзді сөйлеу үшін оның вербальды және вербальды емес элементтерімен қоса пәні, ойы нәтижесі, құралы және оны іске асыру тәсілдері болуы шарт. Сөйлеу пәні ой болып табылады. Ой шетел тілін оқытудағы басты пән болуы тиіс. Келесі сатысы сол ойды іске асыратын құрал ол әрине тіл және тілдік жүйе. Тіл арқылы сөз қалыптасады, ал сөз арқылы коммуникация қалыптасады [10, 38 б.].

Сонымен коммуникацияда қолданылатын вербальды және вербальды емес құралдар, біріншіден ойды жеткізуге себепші болады, екіншіден ойды толық жеткізетін, үшіншіден шетел тілінде тілдік іс-әрекетті жүзеге асыруға көмектесетін болғаны абзал. Э.Холлдың пікірі бойынша тіл ұғымдар жүйесі, ол мәдениетті бейнелеу үшін қолданылады. Адам әрқашан кедергілерге тап болады. Басқа мәдениетті түсіну үшін оны терең де жақсы білу үшін, оны бастан өткізуі керек, сонда тұрып өсу керек, оны оқып немесе сынап емес, оны қабылдап сезе білу қажет [11, 91 б.].

Сондықтан біздің айтқан ойымыз, жасаған әрекетіміз, жай қарапайым заттардан міндетті түрде бояумен айшықталған әрекет болуы тиіс. Тек қана қарапайым бақылаушы немесе сол тілде сөйлеуші ғана емес, сол мәдениеттің сенімді өкілі болуға тиіспіз.

Қатысымдық құзыреттілік - түрлі әлеуметтік топтарда, адамдармен қарым-қатынас жасау және әрекет ету әдістерін меңгеруін қамтамасыз ететін ана тілін және басқа тілдерді білуді болжайды, қоғамда түрлі әлеуметтік рөлдерді орындау, түрлі өмірлік жағдаяттарды шешу үшін қатысымдықтың түрлі нысандарын қолдану біліктілігі, қатынас жасауда мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін, ұлтаралық қатынас тілін, шетел тілдерін меңгеру біліктілігі. «құзыреттілік» термині (латынан «сай келу», «шамаластық») құзыретті тұлға білімді, тәжірибені меңгерген сұрақтар шеңберін білдіреді.

Қатысымдық үдерісі кезінде оқушыларда келісіп алу, алдын-ала өз әрекетін жоспарлау қажеттілігі туындайды. Басқаларға субъективті қарым- қатынас қалыптасады, өйткені өздерімен бірдей тұлғаны көре білу, олардың қызығушылықтарын ескеру. Білім алушылар өз құрдастарымен сөйлесу арқылы серіктесінің әрекеттерін басқаруға үйренеді, оларды бақылайды, өзінің жеке тәлім үлгісін көрсетеді, өзін басқалармен салыстырады.

Қатысымдық құзыреттіліктің төрт деңгейін айта кетуге болады:

- Санадан өтпеген құзыреттілік
- Репродуктивтік құзыреттілік
- Продуктивтік құзыреттілік
- Шығармашылық құзыреттілік [12, 18 б.].

Аталып кеткен әрбір деңгейлер төмендегі критерийлер бойынша сипатталады:

- 1) Мұғалімнің көмектесуі арқылы құрылған оқушының мұғаліммен біріккен қызметі. Мұғалім оқушыдан тек қана дұрыс жауаптарды талап етеді. Бұндай жағдайлар көбінесе жалпы оқу түсініктерін және оқу қызметінің тәсілін қалыптастыруда білім алушының үлкен қиыншылықтарды басынан кешкенде орын алады.
- 2) Білім алушының лингвистикалық білім негізі. Репродуктивтік құзыреттілік ес бойынша немесе берілген тапсырма бойынша орындалады. Мұғалім білім алушыдан жеңіл ойлау операцияларын талап ететін тапсырманың сәтті орындалуын күтеді.
- 3) Оқушылардың лингвистикалық іскерліктерді меңгеруі: анализ (саралау), синтез, салыстыру, қорытындылау әдістері; бұл жерде лингвистикалық білімі және іскерлігі

синтезі танып білудің құралы ретінде қолданылады. Бұл деңгейдегі оқушыларға әрекет кезінде құрылған алгоритм өздік продуктивтік құзыреттілік сай келеді. Ойлау қызметі ауызша-қисынды әдіспен негізделген. Мұғалім шетел тілі сабағында өзара түсінушілікті және белсенділікті арттырады.

4) Өз бетімен алған оқу нәтижесіндегі білім, іскерлік, құндылық және біліктілік арқылы құзыреттілік тұлға қалыптастыру. Білім алушылар мәліметтерді қорытындылауды және шығармашылық ойлауды қажет ететін тапсырмаларды шешу арқылы баскасын түсінуге ұмтылады [13, 98 б.].

Біз атап кеткен қатысымдық құзыреттілікті халыптастырудың төрт деңгейінің ішіндегі ең жоғарысы төртінші деңгей - шығармашылық құзыреттілік. Қатысымдық құзыреттіліктің осы деңгейіне шыққан білім алушылар оқу үдерісінде жетістікке жетіп қана қоймайды, сонымен қатар басқа білім алушылар арасында өзін қысылмай емін-еркін ұстайды.

Қазіргі таңда білім ордаларында қалыптасатын адамның негізгі құзыреттіліктері анықталуда. Ең кең тарағаны В.В. Давыдовтың көрсеткен құзыреттілігі. Ол келесі құзыреттіліктерді атап кетуде: мағыналық, жалпы мәдениеттік оқу-танымдық, информациялық қатысымдық. әлеуметтік- еңбектік, тұлғаның өзін-өзі жетілдіру құзыреттілігі [14, 45 б.].

Жоғарыда атап кеткен құзыреттіліктердің ішінде алдыңғы қатардағысы қатысымдық құзыреттілік, өйткені коммуникация қалған қыреттіліктердің дамыту және жүзеге асу шарты.

Қатысымдық құзыреттілік мыналарды қамтамасыз етеді: оқу- ғылымдық, әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-мәдени, сөйлесудің іскерлік қызметі іскерліктердің жетілдірілуі және тілдесу қабілеті.

Білім ордаларында шетел тілін оқыту мәселесі өзекті. Шетел тілін оқытудың мақсаты қатысымдық құзыреттілікті қалыптастыру екені белгілі. Онымен қоса тілдік және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктер, әлеуметтік- мәдени ортасын түсінбейтін қатысымдық құзыреттілік қалыптастыру мүмкін емес. Шетел тілін оқу мәдениетаралық қатысымға қатыса алуға қабілетті тұлғанын қалыптасуына негіз болады. Бірақ бұндай тұлғаны елдің әлеуметтік-мәдени ерекшелігін білмей қалыптастыру мүмкін емес. Тіл мен мәдениетті оқып білу тиімді тәжірибелік жетістікті ғана емес, сонымен қатар жалпы білімдік және даму мақсаттарын қамтамасыз етеді. Шетел тілін білім алушыға алдағы уақытта белсенділігін арттырып, мотивация беруге негіз болады [15, 88 б.].

Бұл жерде мұғалімнің алатын орны ерекше екенін атап кеткіміз келеді. Жақсы мотивация қалыптастыруды мұғалім арнайы тапсырма ретінде қарастыруы керек. Бұл шетел тілін білім алушылардың танымдық қызығушылықтарымен, жаңа білімді меңгеру қажеттілігімен, дағдылар, іскерліктермен байланысты. Бірақ шетел тілінде білім алушылардың бірінші қажеттіліктері - қатысымдылық. Білім алушыларды қатысымға бағыт керсетудің негізгі тәсілдерінің бірі психикалық үдерістер негізіне жаттығулар жүйесін құру [16, 155 б.].

Білім алушылардың нәтижелі және тиімді түрлеріне сабақтың бе дәстүрлі түрі сай келеді. Бұндай сабақтарға келесілері жатады: бейнесабак және т.б.

Сабак өткізудің бейдәстүрлі түрі оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттыратынына мотивациясын көтеретініне мұғалімдердің тәжірибесі дәлел бола алады.

Қатысымдық құзыреттілік әдістемеді тіл арқылы қарым-қатынас орната білу қабілеті деп түсіндіріледі. Бұл дегеніміз әр түрлі жағдаяттарда ой алмасу және ойын жеткізе білу. Тіл және сөз жүйесін дұрыс қолдану және қатысымдық тәлімді таңдай білу, тең дәрежеде тілдесу жағдаяты. Қатысымдық құзыреттілік адамның жеке мінездемесі емес, ол оқу үдерісін қалыптастарады. Коммуникативтік құзыреттілік барлық сөйлеу қызметтерін меңгеруді, мәдени сөздік тәлімді тұжырымдайды. Коммуникативтік іскерлік жүйесі кіреді. Олардың

арасында ең бастысы іскерлік пен дағды әр түрлі салада, қатынасу жағдаяттарында қолданылады [17, 205 б.].

Талқылау. Жоғарыда айтып кеткеннің бірнеше салдары бар. Біріншіден, мұғалім заман талабына сай келетін лингвистикалық білімді меңгеруі, сөз әрекеті теориясымен таныс болуы керек. Екіншіден, мұғалім оқу мақсатын таныстыру және әрбір жалпы мақсатты бағдарламаның нақты тақырыбына айналдыра білу.

Қатысымдық құзыреттілік қалыптастыру кезінде келесі танымдық тапсырмалады орындау керек:

1. Барлық сөз әрекеті түрлерін дамытуды және қалыптастыруды жүзеге асыру.

2. Басқа біреудің сөзін, тақырыпты, негізгі ойды, стильді, адресатты ескере отырып талдау жасауды үйрену.

3. Сөздік мәдениет тәлімді тәрбиелеу.

Үшіншіден, сөзді қалыптастыру және дамыту кезінде мұғалімге сөз әрекеті білім алушылардың мақсатсыз жүзеге асыра алмайтындарын ескеруі керек. Мағлұматты беру немесе қабылдау процесінің табысты жүруі үшін белгілі бір сөз жағдаяты керек [18, 95 б.].

Шетел тілі сабағында қатысымдық құзыреттілікпен мәдениетаралық құзыреттілікті де дамытуға көңіл бөлуіміз керек.

С.С.Құнанбаева өзінің «Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы» атты еңбегінде былай деп жазады: «Методологические а не общедидактические принципы определяют концептуальную сердцевину современной теории межкультурной коммуникации и интегрированно отражается в ее содержательной и технологической основах» [19, 113 б.]. Біз С.С. Құнанбаеваның пікірін қолдай отырып, қағидалардың (жалпы дидактикалық, жеке әдістемелік және арнайы әдістемелік) қалыптасқан жалпы қабылданған жүйесі шетел тілдерді оқытудың түбегейлі өзгерген заманауи жүйесіне толық сәйкес келмейтінін көреміз. Ол қағидалар бір негізге бағындырылмаған, әдіснамалық жағынан біріктірілмеген, түрлі мақсатты оқыту үдерістеріне бағытталмаған, қазіргі замандағы білім берудің мақсатты бағыттарының мәнін айқын ашпаған.

Сонымен қатар, С.С.Құнанбаева өзінің «Теория практика Иноязычного образования» еңбегінде мынадай пікірге келді: «Взаимосвязь и комплексность методологических принципов как общих принципов в теории межкультурного-коммуникативного общения, обусловлено необходимостью формирования многокомпонентной межкультурной компетенции. Формирование МКК требует комплексного анализа предметного-содержательном технологическом плане методической системы методологических принципов, формирующих «субъекта межкультурной коммуникации» как личность со вторичным когнитивным сознанием», «базирующимся на интеграции лингвистической, коммуникативной, социокультурной, прагматической составляющих единой межкультурной компетенции» [20, 163-б].

Сонымен, мәдениетаралық қатысымдық құзіреттілік әдіснамалық қағидалардың бірлесіп өзара әсер етуін мәдениетаралық қатысымдық оқытудың жүзеге асырылатын мақсаты ретінде негізгі міндет ретінде қояды. Ол қағидалардың негізгілері когнитивтік, коммуникативтік, әлеуметтік- мәдени, тілдік-мәдени және тұлғалық орталықтандырылған қағидалар.

Когнитивтік әдіснамалық қағиданың мәдениетаралық қатысымдық құзыреттілікті қалыптастыру үдерісіндегі басымдылығы келесі факторларға байланысты:

1. Субъект бөгде мәдениетті (шетел мәдениетін) оқып үйренуі және санасына сіңіруі үшін базалық когнитивтік бейнелер ретінде өз мәдениетінің қалыптасқан танымдық стратегиясына сүйенеді;

2. Субъект оқып үйреніп жатқан ел мәдениетінің өзі менгерген когнитивтік бейнелерін және білімдерін пайдаланады;

3. Субъект бөгде мәдениетті тану барысында өз мәдениеті туралы анықтаған жана танымдарға бағдарланады [21, 110 б.].

Осы бағыттағы мәдениетаралық құзыреттіліктің негізгі қағидаларын былайша тұжырымдауға болады:

1) тілдерді функционалдық түрде, оларды қоғам өмірінің түрлі салаларында: ғылымда, техникада, экономикада, мәдениетте пайдалану тұрғысынан оқып үйрену;

2) мамандардың шетел тілдерін оқытуда жинақтаған орасан зор практикалық және теориялық тәжірибесін жинақтау және жалпылау;

3) тілді оқытуды мәдениетпен, экономикамен, құқықпен, қолданбалы математикамен, ғылымның шетел тілін қолдануды қажет ететін түрлі салаларымен үйлестіріп, оны кәсіби мамандар арасындағы араласу құралы, өндіріс құралы ретінде оқытудың әдістерін ғылыми негіздеу және дайындау;

4) тілдерді ол тілдерде сөйлейтін халықтардың әлеуметтік, мәдени, саяси өміріне, яғни оқып үйренетін тілдің әлемімен тығыз байланыста оқып үйрену;

5) шетел тілі оқытушыларын, халықаралық және мәдениетаралық араласу бойынша, қоғаммен байланыс бойынша мамандарды дайындау үлгісін әзірлеу (22).

Қорытынды. Қорыта келгенде, білім алушылардың катысымдық құзыреттіліктерін психикалық заңдылықтар негізінде қалыптастыру үшін арнайы жаттығулар жүйесін құруымыз керек. Әрине, алдымен білім алушылардың психологиялық үдерістерін, олардың психологиялық ерекшеліктерін анықтап, оны ескере отырып, әрбір білім алушының белгілі бір психологиялық жағын дамытуға бағытталған жаттығулар жүйесін құруымыз керек деп ойлаймыз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Краевский В.В. О культурологическом и компетентностном подходах к формированию содержания образования. – Доклады 4-й Всероссийской дистанционной августовской педагогической конференции «Обновление Российской школы» (26 августа – 10 сентября 2002г.). - <http://www.eidos.ru/conf/>
2. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования. – *Иностранные языки в школе*. 2001
3. Нельсон К.А. *Международные стандарты общения*. – М., 2005
4. Платонов Ю.П. *Этническая психология*. – СПб., 2001
5. Сорокин Ю. А., Марковина И.Ю. *Этнопсихолингвистические аспекты преподавания иностранных языков*. – М., 1999
6. Стефаненко Т.Г. *Этнопсихология*. М., 2003
7. Хармз В. *Психологическая адаптация эмигрантов*. – СПб., 2002
8. Елухина Н.В. *Дискурсивная компетенция и ее роль в овладении иноязычным профессиональным общением // Профессиональная коммуникация как цель обучения иностранному языку в неязыковом ВУЗе*. – М., 2000
9. Жарықбаев Қ. *Психология*. – Алматы, «Мектеп» 1982 г.
10. Калмыкова Е.И. *Формирование коммуникативной компетенции в целях устного профессионального общения // Профессиональная коммуникация как цель обучения иностранному языку в неязыковом ВУЗе*. – М., 2000
11. Кочетков В.В. *Психология межкультурных различий*. М., 2002
12. Тер-Минасова С.Г. *Языки и межкультурная коммуникация*. – Издательство Московского Университета, 2004 г.
13. Кабардов М.К. *Языковые и коммуникативные способности / М.К. Кабардов, Арцишевская Е.В. // Способности и склонности*. – М., «Педагогика», 1989 г.

14. Давыдов В.В. *Виды обобщения в обучении. - В. Виды обобщения в обучении. – Москва: «Педагогика», 1972г.*
15. Ляудис В.Я. *Методика преподавания психология. – Москва: издательство Московского университета, 1984г.*
16. Ляудис В.Я. *Память в процессе развития. – Москва: МГУ, 1976 г.*
17. Кан-калик В.А. *Педагогическая деятельность как творческий процесс. Москва: «Грозненский рабочий», 1977 г.*
18. Выготский Л.С. *Психология искусства. – Москва: «Искусство», 1986 г.*
19. Кунанбаева С.С. *Современное иноязычное образование: методология и теории. – Алматы, «Эдельвейс», 2005 г.*
20. Кунанбаева С.С. *Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, «Эдельвейс», 2010 г.*
21. Кунанбаева С.С. *современное иноязычное образование: методология и теории. – Алматы, «Эдельвейс», 2005*
22. Тер-Минасова С.Г. *Языки и межкультурная коммуникация. – Издательство Московского Университета, 2004 г.*

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ
ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND
INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

МРНТИ 14.35.09

Mussanova G. A.¹

*¹Senior Lecturer of Foreign Language Department
Kazakh National University named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan
gulnazik241985@gmail.com*

DEVELOPING SPEAKING SKILLS THROUGH AUTHENTIC MATERIALS

Abstract

The aim of this article is to find out whether authentic materials can be used as speaking and discussion materials in foreign language teaching process as they include most authentic language patterns. This study generally attempted to look at some issues of students' speaking in a language classroom. The main experimental study has been carried out at Al-Farabi Kazakh National University, Faculty of Law. To achieve the objectives of the experiment, twenty students were involved in the study, and activities for speaking and discussion were designed to include authentic newspaper articles. Also, in this article language learners' perspectives with regards to their involvement in speaking group activities were identified. The data were obtained through the analysis of students' questionnaire, as well as the observations in the classroom during group work speaking activities. The findings show language learners' positive attitude towards authentic materials for speaking in the language classroom. The general results obtained also indicate some improvements in students' speaking skills when they are assessed individually. Hence, authentic materials for speaking and discussion activities could have significant methodological implications and could be a practical technique if they are carefully planned and used to teach speaking skills among the undergraduates.

Keywords: speaking skills, authentic materials, newspaper articles, foreign language teaching, group work activities, methodological implications.

Муссанова Г. А.¹

*¹Шетел тілі кафедрасының аға оқытушысы
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
gulnazik241985@gmail.com*

ТҮПНҮСҚА МАТЕРИАЛДАР АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ІСКЕРЛІГІН ДАМЫТУ

Аңдатпа

Осы мақаланың мақсаты - түпнұсқа материалдарды шетел тілін оқыту үдерісінде сөйлеу және талқылау материалы ретінде пайдалануға болатындығын анықтау, өйткені олар шынайы тілдік үлгілерді қамтиды. Бұл зерттеу, әдетте, оқушылардың лингафондық сыныпта сөйлеуінің кейбір мәселелерін қарастыруға тырысты. Негізгі эксперименттік зерттеу әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің заң факультетінде өткізілді. Эксперименттің мақсаттарына жету үшін жиырма студент зерттеуге тартылды және сөйлеу мен талқылауға арналған іс-шаралар шынайы газет мақалаларын қамтуға арналған. Сондай-ақ, осы мақалада тіл үйренушілердің сөйлеу топтарының қызметіне қатысуына қатысты перспективалары анықталды. Деректер студенттердің сауалнамасын талдау, сондай-ақ топтық жұмыс барысында сөйлеу әрекеті кезінде сыныптағы бақылаулар арқылы алынды. Нәтижелер тіл үйренушілердің тілдік сыныпта сөйлеуге арналған шынайы материалдарға деген оң көзқарасын көрсетеді. Алынған жалпы нәтижелер оқушылардың жеке бағалау кезінде сөйлеу дағдыларының кейбір жақсарғанын көрсетеді. Демек, сөйлеу мен талқылауға арналған шынайы материалдар маңызды әдістемелік әсер етуі мүмкін және егер олар мұқият жоспарланып, магистранттар арасында сөйлеу дағдыларын үйрету үшін қолданылса, практикалық әдіс бола алады.

Түйін сөздер: сөйлеу дағдылары, шынайы материалдар, газет мақалалары, шет тілін оқыту, топтық жұмыс, әдістемелік нәтижелер.

Мусанова Г. А.¹

¹Старший преподаватель кафедры иностранных языков

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

gulnazik241985@gmail.com

РАЗВИТИЕ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ С ПОМОЩЬЮ АУТЕНТИЧНЫХ МАТЕРИАЛОВ

Аннотация

Цель этой статьи - выяснить, можно ли использовать аутентичные материалы в качестве материалов для разговора и обсуждения в процессе обучения иностранному языку, поскольку они включают в себя наиболее аутентичные языковые образцы. В этом исследовании, как правило, была предпринята попытка рассмотреть некоторые проблемы, с которыми студенты говорят в языковом классе. Основное экспериментальное исследование было проведено на юридическом факультете Казахского национального университета имени аль-Фараби. Для достижения целей эксперимента в исследовании приняли участие двадцать студентов, а упражнения для выступления и обсуждения были разработаны с включением аутентичных газетных статей. Кроме того, в этой статье были определены точки зрения изучающих язык в отношении их участия в разговорной групповой деятельности. Данные были получены в результате анализа анкет студентов, а также наблюдений в классе во время разговорной деятельности в группе. Результаты показывают положительное отношение изучающих язык к аутентичным материалам для разговора в языковом классе. Полученные общие результаты также указывают на некоторые улучшения в речевых навыках учащихся при индивидуальной оценке. Следовательно, аутентичные материалы для выступлений и дискуссий могут иметь важное методологическое значение и могут быть практической техникой, если они тщательно спланированы и используются для обучения разговорным навыкам среди студентов.

Ключевые слова: разговорные навыки, аутентичные материалы, газетные статьи, обучение иностранному языку, групповая работа, методологические последствия.

Introduction. The importance and role of English language cannot be denied as it is used widely in educational field and everyday's real life situations. Every language learner needs to be competent in English and well-versed in spoken English with the corresponding spread of English as a world language. The main aim of English language instruction is to prepare the students for effective and efficient communication in English in their social and professional situations. Foreign language teaching is a complex and structural activity, and it concerns many conditions likewise most of other educational activities. Piske and Young-Scholten separated these conditions into four groups: "proximity to spoken language", "equality of four skills", "teaching materials", and "internal and external interferences of language learner". An ideal teaching atmosphere can only be achieved when these conditions have optimal values in educational setting [1., 47].

The ability of language learners to be able to communicate naturally in English is one of the long term goals that language teachers would like to achieve in classroom. The problem in teaching a foreign language or a second language is to prepare the students to use the language. Indeed, it is a demanding task for language teachers to provide sufficient inputs and methods for students to be competent speakers of English. Mostly, students feel insecure about their level of English and they face problems communicating as well as expressing themselves in the target language. As a result, they rather remain silent as they are in fear of making mistakes and do not show active participation in speaking and discussion lessons. Moreover, some teachers prefer individual and pair work in class due to the fixed seating arrangement. Thus, emphasis should be given to address this problem as speaking is an important element in mastering English language. In order to overcome the difficulties of teaching English in a country where it is not the primary language for communication, the best way is to enhance teaching with authentic materials. Materials to be used in the language classroom should cover spoken language patterns.

Using authentic materials in the language classroom is one of the mainstays of an imaginative and motivating higher level students, but rarely features at levels lower than intermediate. There are several reasons for this, firstly a kind of fear that students will panic when faced with language that is largely unfamiliar, and a feeling that to prevent this the language should be edited to the students' level. This is an unnecessary fear, as using authentic materials can be rewarding and stimulating for both teacher and students. When teachers first think of authentic materials they usually assume that we are talking about newspaper and magazine articles. However, the term can also encompass such things as songs, web pages, radio & TV broadcasts, films, leaflets, flyers, posters, bills, tickets for transport, timetable, menu indeed anything written in the target language and used unedited in the classroom [2., 3968].

The authentic materials used, depend on the following factors: topic, target language area, and students' needs and interests. Also, using authentic materials is a relatively easy and convenient way of improving not only your students' speaking skills, but also their confidence in a real life situation.

This study takes into consideration all the methods of using authentic materials which are mentioned above and helps to determine the effectiveness of using them in teaching speaking skills in the language classroom. It provides language teachers with the rationale to carry out speaking activities in class to improve students' speaking skills. This study also gives suggestion to teachers to develop successful speaking activities as they can identify the major problems faced by their students. Thus, teachers are conscious with the advantages of authentic materials in teaching and learning process. In addition, the students will appreciate and work with the strengths of others. This will increase learning, planning and discussion skills and eventually improve their speaking capabilities. The students will be involved as participants and decision-makers speaking activities.

Besides, the value of group work in the language classroom will be determined. This study is also helpful to provide knowledge on ways to develop natural ways in speaking activities.

This study investigated the issues and problems that arise from the speaking classes. It included 20 students of the 1st course of the Faculty of Law, specialty “Jurisprudence”. The data of the study were collected using questionnaires, observation as well as interview. For the purpose of this study, only spoken language was investigated. Observations were done in one of the language classes when group work speaking activities were carried out.

Methodology. Authentic materials describe those educational materials which can be used to teach authentic and natural knowledge, competences and abilities [3., 4].

Authentic material is any material written in English that was not created for intentional use in the English language classroom. Using this content to teach the English language can make the learning process even more engaging, imaginative and motivating for students. It can also be useful to elicit genuine responses from learners [4., 1].

Authentic materials do not need to be prepared or developed for the purpose of educational, because those materials are designed to reflect the spoken language to students. Newspaper articles are the most useful and suitable materials to be used in this context. They include daily spoken and colorful language while conveying news across cultures and countries. Newspaper articles also have some restrictions which are needed to be considered by teacher before using them in the language classroom. Ozay, classifies these restrictions as:

- 1) Headlines of the authentic newspapers are generally infinitive to refer to the future: (“PM to visit the USA” – PM is going to visit the USA);
- 2) Auxiliary verbs are omitted in passive expressions: (“Five killed in earthquake” – Five people have been killed in earthquake);
- 3) Most headlines of the newspaper articles are not full sentences and used without verbs: (“Exeter man’s double marriage bid” – There is a bid on Exeter man’s double marriage);
- 4) Headlines use noun clauses in which former nouns describes following ones;
- 5) Many nouns and verbs can be used in both forms for various functions;
- 6) A colon (:) is used to separate the subject of the sentence from the information it conveys;
- 7) A question mark (?) is used to show that the information is not certain;
- 8) Many words are used with different meanings from their ordinary usages [2., 3968].

As all other authentic materials, newspaper articles are “too original to be understood” by students who are in elementary level. In this case the correct way of using newspaper articles is to review and simplify the material before using it in the language classroom. But the teachers should keep the authenticity of the materials.

Discussion. The respondents of the experiment consisted of twenty students of the 1st course of the Faculty of Law, who have intermediate and upper-intermediate levels in English. Before the study a general proficiency test was used to assess the language levels of the students. During the study two mid-tests were assigned to measure the difference by means of vocabulary, basic expressions and patterns expected to be learnt by the students.

Twenty sets of questionnaires were distributed to the students after three group work speaking activities were conducted in their class. The students were observed as participants in the speaking activities that involve their engagement in group work. The experiment also focused on two English teachers with at least twelve years of teaching experience in order to obtain their opinions about speaking activities and the use of authentic materials in their classes. In addition, those teachers were responsible in assessing the students’ achievement in speaking.

The aim of this study was to find out whether newspaper articles and could be used as authentic speaking materials as they include most actual and vivid language patterns. A quasi-experimental study was carried out at the Faculty of Law and twenty preparatory students took part in the study. Speaking activities were constructed to include newspaper articles. In the first 4 weeks, each having 2 hours of speaking, 8 different newspaper articles were used as authentic speaking

materials in the language classroom. Authentic materials were chosen among cultural and actual news from several various newspapers (the Guardian, Daily Mirror, Daily Express etc.). After reading the articles several times, the English teacher gave some questions to help the students explore the text and the teacher prompted them to talk about the news.

Conclusion. Newspaper articles are among the most useful authentic materials to convey daily spoken language as well as cultural values, phrases and idioms. In order to teach speaking effectively daily news can be read and discussed orally in the language classroom. This will help students to hear and pronounce English rather than grammar rules or cluster examples such as “My name is...”, “I am a student” etc.

Language learners will benefit more if speaking activities and exercises are constructed to include newspaper articles. According to the study benefits of using newspaper articles showed the followings:

- students can better learn about cultural and everyday usage of language patterns;
- they understand authentic daily news better as they read the same news in their native language;
- students can easily ask and answer basic expressions about news they use in the class.

The study also found out that the teacher has also advantages of using newspaper articles to teach speaking. These advantages are direct access to materials, time and money saving, using up to date authentic materials.

As a conclusion newspaper articles are reasonable sources by many aspects to teach and develop speaking skills.

References:

1. Piske, T. & Young Scholten, M. *Input matters in SLA*. 2009 London: Multilingual Matters/Channel and View Publication. Thornbury, S. (2006). *An A Z of ELT*. London: Macmillan Books for Teachers. p. 47
2. Akdemir A.S., Barin M., Demiroz H. *Broadsheet English: teaching speaking through newspaper articles*. *Proceedings - Social and Behavioral Sciences* 46 (2012) 3967 – 3971
3. Karakuzu, M., Akdemir, A. S. *The use of authentic video as an advance organizer to language learning to improve listening - speaking skills*. Paper presented at 3rd International Symposium of Language Education Today: Between Theory and Practice. Banat’s University. May, 2011. p. 4
4. Zazulak S. *Using authentic materials from the real world to teach English*. April, 2017. Pearson English. <https://www.english.com/blog/authentic-material/>

MPHTI 14.35.09

Makharova G.S¹, Bekmasheva B.N.²

¹²*AL-Farabi Kazakh National University, senior teachers, Kazakhstan, Almaty*
Email: Maharova727@gmail.com Bekmashevab@gmail.com

**PROFESSIONAL LANGUAGE TRAINING:
READING – EFFICIENT TOOL OF AN ORAL ACTIVITY**

Abstract

The general scope of the analysis includes professional language training. To be more precise, the article considers the didactics of teaching reading skills as a type of oral activity. The authors use empirical research methods such as analysis of literature, selection of texts, analysis of basic concepts and proven pedagogical observations during teaching to students'. The article considers the problems of teaching different types of reading skills, taking into account the differences in language training level of students. Reading is considered to be an oral activity that contributes to the development of skills and abilities of oral communication. It is also characterized as a teaching tool in terms of the content, basic principles of teaching, as well as the sequence of teaching. The authors suggest their recommended methods of forming oral speech competence by teaching professional reading. Additionally, the article offers the ways of tackling difficulties in understanding the content through practical tasks related to the complexity of the text..

Key words: reading, oral activity, didactics, professional language training, types of reading, authentic text.

Махарова Г.С.¹, Бекмашева Б.Н.²

¹²*Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің аға оқытушылары,
Қазақстан, Алматы қ.*

Электрондық пошта: Maharova@gmail.com Bekmashevab@gmail.com

**КӘСІБИ ТІЛ ОҚЫТУ:
ОҚЫЛЫМ - АУЫЗША СӨЙЛЕУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТИІМДІ ҚҰРАЛЫ**

Аңдатпа

Мақалада кәсіби тілдік дайындықты қамтитын мәселелер талданады. Нақтырақ айтқанда, оқылым дағдыларын меңгерту дидактикасы – ауызша сөйлеу әрекеті ретінде қарастырылады. Авторлар студенттерді оқыту барысында, әдебиеттерді талдау, мәтіндерді іріктеу, негізгі түсініктерді талдау және жеке педагогикалық бақылаулар сияқты эмпирикалық зерттеу әдістерін қолданады. Мақалада студенттердің тілдік дайындық деңгейлері ескеріліп, оқылым дағдыларын үйретудің алуан түрлі мәселелері қарастырылады. Оқылым -тілдік қарым-қатынастың дағдыларын және іскерліктерін дамытуға ықпал етуші әрекет ретінде берілген. Оқытудың мазмұны, негізгі принциптері, жүйелілігі тұрғысынан сөйлеу әрекетінің бұл түрі - оқыту құралы ретінде сипатталады. Авторлар оқылым түрлерін жіктеу негізінде, шетел тілін білу деңгейі арқылы кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған тапсырмалары мен әдістерін ұсынады. Мақалада мәтіннің күрделенуіне қатысты шет тіліндегі мәтінді түсінудегі қиындықтарды жою жолдары жаттығулар арқылы берілген.

Түйін сөздер: оқу, ауызекі сөйлеу әрекеті, дидактика, кәсіби тілдік дайындық, оқу түрлері, түпнұсқа мәтін.

Махарова Г.С.¹, Бекмашева Б.Н.²

¹²*Ст. преподаватели Казахского Национального Университета
имени аль-Фараби, Казахстан г. Алматы*

Email: Maharova727@gmail.comBekmashevab@gmail.com

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ПОДГОТОВКА:
ЧТЕНИЕ - ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Аннотация

В статье анализируются актуальные вопросы профессиональной языковой подготовки. Авторы используют эмпирические методы исследования как анализ литературы, анализ базовых понятий и собственные педагогические наблюдения студентов в ходе обучения. Особое внимание уделяется дидактике чтения как виду речевой деятельности. Рассматривается проблемы обучения разным видам чтения с учетом различий в уровне языковой подготовки студентов. Чтение рассмотрено как вид речевой деятельности, способствующий развитию навыков и умений устной речевой коммуникации. Данный вид речевой деятельности также характеризуется как средство обучения по содержанию и основным принципам обучения, а также последовательности обучения. Авторы на основе классификаций видов чтения и уровня владения иностранным языком, предлагают свои типы заданий и пути формирования речевой компетенции на основе профессионально-ориентированному чтению. Также, в статье предложены способы преодоления трудностей понимания иноязычного текста, основанные на практических заданиях с учетом увеличения сложности текста.

Ключевые слова: чтение, речевой вид деятельности, дидактика, профессиональная языковая подготовка, виды чтения, аутентичный текст.

Introduction/the purpose of the article

Language training is a vital part of higher educational programs in Kazakhstan. High trilingual standards of in our country dictate the task of forming highly competitive university graduates. Obtaining three languages is of high practical importance for competition in the labor market. Moreover, it is an urgent need acquiring both professional and general information, and it is considered as an important component of the reputation. Furthermore, the formation of verbal communication skills on professional topics and leading scientific discussions is crucial.

In professional language training, reading plays an important role. Reading as a tool of language training aims to extract information from a written text, since it is a receptive type of oral activity. Reading in English within a second language (ESL) context has attracted much attention as researchers and teachers have looked for the most effective ways to develop language learners' reading skills. It is well-known that reading is the bridge that enables English language learners to develop language skills including speaking, writing, and vocabulary acquisition. As a result, development of language learners' oral and written competency is inextricably linked with developing their reading skills first (Waheeb 2018).

The purpose of this work is to consider the problems of teaching different types of reading skills, taking into account the differences in language training level of students, to develop a methodological model and specific methodological recommendations for teaching reading skills, to suggest methods of forming speech or oral competence by teaching professional reading.

Research method

This article uses empirical research method, which is primarily based on secondary literature review of scholars studying reading as an effective tool of teaching English. In other words, the deep analysis of teaching reading skills and competencies is conducted. Additionally, the personal observation and experience of the authors are also included in the analysis.

Overall, scholars differentiate several reading types and define them in different ways. In the history of the methodology, there are various attempts to classify reading types for different purposes (Azimov, Shchukin, 2009). So far, these types of readings are distinguished: workbooks and extracurricular/homework, independent or dependent, prepared - unprepared, translated and uninterrupted, detailed and cursory, extensive - intensive (according to the volume of what is read), excursion and discursive (different degrees of understanding), professional reading, analytical and synthetic (according to the psychological characteristics of perception), as well as critical, referential and informative. The most relevant and generally recognized type in professional language training is the classification depending on the purpose of reading.

Overall, the article considers the problems of teaching different types of reading skills, taking into account the differences in language training level of students. Additionally, the authors suggest their preferred methods of forming speech or oral competence by teaching professional reading. Finally, the article offers the ways of tackling difficulties in understanding foreign language texts.

Literature review

According to the classification of Folomkina (1987), Barrot (2016) and Waheeb (2018) mainly four reading types are distinguished depending on goals: reading-introduction, reading-search, skim/scan reading, and reading-learning. It is enough to limit non-philologists majors to these four professional reading types, because they fully satisfy the needs of specialists in the process of acquiring the necessary information from the educational text.

Introductory reading or reading-introduction is a cognitive reading, in which the whole text of a journal, story, or a book fully captures the student's attention without the intention to receive particular information. Reading for search or reading-search targets finding certain information in the text. These might be definitions, formulations, digital or other data, which are already known by students from other sources (textbooks on their major or read in the language of education). Skim and scan reading is a process of attaining a general idea of the material. Their purpose is to catch the main idea of the topic and the range of topics discussed in the text. In order to skim and scan reading, it is necessary to choose an academic texts with lots of definitions and factual information, and create skim and scan case situations (Aritonang, 2018). Study assignments should form skills and abilities that allow navigating in the logical-semantic structure of the text, the skills to select and use material of the text. Reading for learning or reading-learning ensures the most complete and accurate understanding of all information contained in the text and its critical understanding. Most importantly, individual gains self-study skills to understand information in the text. The task of the reading for learning is also formation of the student's ability to independently overcome difficulties in understanding a foreign language text.

These four types of reading: introductory, searching, skimming/scanning, and learning serve as a solution to almost all the most common problems that arise in relevance to communicative, cognitive and aesthetic needs when person addresses texts.

Didactics is a theory of pedagogy that studies the methods, tools and forms of education, training, teaching and learning in general (Shaklein, 2008). The distinctiveness of pedagogical communication in training reading skills is in its interaction: during the teaching of reading skills, contact is made through written and oral pre-text tasks, various kinds of instructions, directions, and comments on the text. The teacher compiles these assignments, instructions, tests and ways for self-control for a specific methodological purpose. With their help, the teacher controls understanding of the text by students, gives an assessment, and interprets its content and meaning properly.

Analysis/discussion

After the classification of a reading type according to their purpose, it is necessary to match the practical assignments that help to work out the reading type. The assignments in practicing reading types are differentiated in pre-text, actual text and post-text assignments. These are to foster students' ability to work with a text and comprehend the professional readings such as workbooks in their major.

So, pre-text assignments serve to create background knowledge, which is crucial for reading academic or formal texts. The task emphasizes the authenticity of the material. In addition, depending on the language level of students, pretext tasks can aim elimination of language difficulties or work with lexical and grammatical structures. For instance:

- *Read the text. Pay attention to the tense of the predicate verbs. In which parts of the text is past tense verbs used, and in which parts - present? What is the reason for this?*
- *Write down all the grammatical forms of these verbs.*
- *Make up sentences with words and phrases: business analysis, financial management, price-to-earnings.*

- *Find sentence direct speech. Explain the setting of punctuation marks. Convert direct speech into indirect speech, replacing these constructions with complex sentences with explanatory clauses.*

The purpose of pre-text activities is to help students to independently read texts and understand the context. The pre-text assignment is specifically important for English learners as a second language. It is crucial because firstly because it helps non-native speaker to understand the structure of the words, sentences and paragraphs. This job is categorized as a self-study of a student. However, this does not mean that teaching reading skills excludes oral communication between students and a teacher. The process of teaching reading skills includes communication with a teacher and a class to discuss the reading. Pedagogical communication in teaching reading skills can be defined both indirectly (through the text) and directly communicative interaction between the teacher and the student.

Reading as a form of professional communication requires careful selection of texts that provide information content and teaching methods that promote deeper understanding and assimilation. Understanding of the text is realized through component analysis. The following steps could be taken:

1. *Read the text.*
2. *Divide it into micro-themes and characterize their type.*
3. *Track how micro themes are related.*
4. *Determine the main theme of the text.*
5. *Title the text.*

At the basic levels of language training, reading texts as a task focuses on two types - introductory reading and reading for learning. The ability to work with such reading types is necessary for a specialist for his professional work. At this stage of teaching reading skills at a university, the text should not contain a lot of new, unfamiliar information in the content. At this stage, the student's task is to be able to learn what is familiar, but stated in another language. At this stage, not only the language and speech competencies of reading are formed, but also the skills associated with understanding the content of the text. These skills provide depth of understanding, hence the communicative competence of reading. To understand the text, students need to find following: *the goal of the author, the main idea of the text and the main message, who are the readers, what type of speech is text.*

With the transition to the following stages of teaching reading skills in foreign language educational or scientific texts, which are more close to original native language, the volume of new meaningful information on the major discipline gradually increases. The main task of the final stage of teaching reading skills is to teach students to read literature with a variable purpose (introduction, search for information, skim/scam and detailed reading), that is, to use all kinds of combinations of types of reading. In addition, students are supposed to perform various types of work with literature in their major - translations, reports, abstracts, annotations, etc. These types of work should be accompanied along with supporting comments of the teacher. For instance:

When writing an essay/paper, do not rely too much on quoting. Remember that the essay is much more an independent work than a synopsis. Use different methods of reporting someone else's speech. For example, in his article the author writes about ...; questions are considered ...; work consists of ...; the author discusses...; the author takes the point of view ...; the conclusions made by the author....

For successful and effective implementation of a reading course, it is necessary to resolve the issue of the selection and organization of text material. Along with the general features typical to any text, the educational text has distinctive features like conceptualized vocabulary that are due to the specifics of educational communication (Rondon, 2016).

The main requirements for the texts used in the educational process are:

- the cognitive value of texts and the scientific nature of the content;

- the relevance of the content of the texts to the interests of students.

Often, readers' interests are broad, therefore, in the educational process various texts extracted from popular science, scientific or scientific-technical literature should be used. When choosing a text for a particular type of reading, they are guided by two main criteria: 1) its logical-semantic structure and information abundance and 2) its linguistic complexity.

When selecting material for the student and introductory types of reading, it is important to take into account the number of unfamiliar (new) words in the text. If the text contains up to twenty-five percent of unfamiliar meaningful words, then it can be used only for introductory reading. As a result, if there are more unfamiliar words, then it is only suitable as reading for learning. In order to, ensure presence of practical experience while applying reading for learning, introductory reading, as well as skim/scan and searching, it is necessary to include in educational materials special texts reflecting different genres of literature (abstracts, patents, etc.), as well as various types of journal articles (article-description, article-reasoning). At the final stage of training, it is recommended to use literature on an original language according to area of study.

The next stage is the development of exercises for acquiring skills related to mastering the skill of recognizing and decoding text while reading. The task of the exercises on mastering language means is to teach students to recognize the words under study in any context, that is, to distinguish between lexical and semantic variants. After the selection of word-formation, lexical and grammatical structures necessary for mastering the studied texts, their training begins. It is necessary to remember about the "dialogical" form of exercises, when new vocabulary is introduced. It is also recommended to perform exercises to establish semantic relationships between words, sentences and paragraphs. For this, grammatical analysis is carried out in order to recognize various forms by their external features and determine the functions of these forms in a specific sentence. Academic, scientific and technical texts differ from popular science and journalistic texts both in language and structure. They lack a plot and emotional coloring, but there are a large number of terms. When reading such texts, it is difficult for a student to use the techniques of contextual guesswork, since the text is built around facts, theories, principles, processes, or other abstract concepts that even in their native language require significant mental work. These texts are classified as authentic.

Reading an authentic professional text assumes that a student has the ability to extract necessary professional information from the proposed material for further use in his/her activities. Work on the text itself involves the contextualization of its communicative fragments at the sentence level (selective translation of communicative fragments with new special vocabulary, choosing the right or wrong statement, text exercises based on multiple-choice such as "complete", "fill in", "suggest synonyms (antonyms)", as well as conversations, etc.).

In the work of Pinner (2016), the modern concept of "authenticity" is considered as a characteristic of the educational process. He defines methodological authenticity as materials, tasks and situations that are as close as possible to natural. Firstly, methodologically authentic text corresponds to the speech norms accepted by native speakers, and, secondly, specific communication tasks (Pinner, 2016, p.79). Ciornei (2014), says that texts are considered authentic if they were not specially created for educational purposes. In other words, the texts should originally addressed for native speakers and perform their real function for non-educational purposes.

Authentic texts must be adapted depending on the language level of the students. Adapted texts are essentially the same authentic texts, but for methodological purposes, small changes such as simplification and the strengthening of certain characteristics of the text are made. The adapted texts are of particular importance at the initial levels of language training. Working with adapted professionally-oriented texts is based on completing a set of tasks. For instance: *defining the word, finding synonyms for words, reading the text, highlighting the main information, finding constructions with temporal and abstract meaning in the text, outlining thesis and writing abstracts.*

The final post-text stage involves the transformation of texts in various ways in order to present new text information to the student. Depending on the language level, this can be retelling, formulating questions, taking notes, drawing up a plan, testifying, annotating. To introduce and consolidate lexical and grammatical material, to develop skills and abilities, modern didactic principles of visualization, audio and multimedia, video equipment should be widely used. They help to simulate case studies in which language learning takes place immersing in the cultural and professional environment of its native speakers.

The purpose of the exercises used at the post-text stage is the formation of probabilistic language and semantic forecasting skills. Possible areas of work for the teacher and students - lexical and grammatical analysis of the text (comparison of lexical units; selection of semantically close (opposite) words, their compatibility, semantic connections and relationships); semantic analysis of the heading of a text; decomposition of a text into structural, syntactic and semantic parts; consideration of various ways of expressing subject-object relations in the Russian sentence; analysis of various types of complex sentences; study of means of inter-sentence communication, etc.

Results and conclusion

It is important to organize the activities of students in the process of performing the exercises in such a way that the combination of the obtained lexical, grammatical and syntactic knowledge is sensible. Therefore, the material offered to students should contain important and useful information for them. Methodologically well-organized work on the content of the text will help readers realize the positive role of the target language system in satisfying their communicative and cognitive needs and create conditions for the formation of the necessary oral abilities and language skills.

When teaching introductory and learning types of reading, there are usually used tasks that reflect real situations of professional reading of a specialist, for example, writing an abstract to an article; reading part of the article / text of an interest; accurate translation of a sample / part of an article / text. Selection of texts for solving the proposed problem / task can be recommended as an assignment.

For the development of skim and scan reading, proper situations are created. Students are given opportunity to choose one of several proposed texts of the workbook or the journal. At the same time, it is necessary that the student justifies his choice, explains the reasons why he rejected other texts. In order to do this, he/she looks through the proposed texts using skim and scan reading.

Reading for search exists as an independent type of reading and it is important for future professional work. Exercises related to the search for specific information are done in the lesson. These skills are necessary for students to search and select literature for an essay, report, for writing an annotation for an article or a report.

The result of teaching reading skills in a professional foreign language appears through the control of understanding of a reading material. When determining the level of reading skills in the target language, the assessment is carried out according to the results of the tasks for search, introductory reading or reading for learning at the intermediate and upper stages of training.

Self-reading assignments are creative and serve as practice in various types of reading (Kornilova, 1987). In order to develop students' necessary skills in one or another form of reading, it is necessary to connect independent reading with complex content. For example, the preliminary selection of texts for reading and subsequent reading can be oriented towards the implementation of state programs such as "Rukhani zhangyru" (Zhilbayeva, 2019). This kind of reading is associated not only with the identification of professional texts, but also with the spiritual and moral education of students.

Therefore, in the professional language training to form the necessary professional competencies of intercultural communication, it is important to teach students reading skills based on literature on their major profession, ensuring the ability to generate and adequately interpret

information in the target language. For a future specialist to be able to timely update the latest information in the area of his profession, it is necessary to pay special attention to the development of exactly those types of reading skills that correspond to his needs – namely reading for search, skim and scan, introductory reading and reading for learning.

References

1. Aritonang I.R., Kurnia S. L. (2018). *The Analysis of Skimming and Scanning Techniques to Improve Students in Teaching in Reading Comprehension. Professional Journal of English Education*, 1 (2), 101-106.
2. Azimov Je. G., Shhukin A. N. (2009). *Novyj slovar' metodicheskikh terminov i ponjatij. Izdatel'stvo IKAR. p. 448 (in Russian)*
3. Barrot, J. S. (2016). *ESL Learners' Use of Reading Strategies Across Different Text Types. The Asia-Pacific Education Researcher*, 25 (5-6), 883-892
4. Ciornei S.I., Dina T.A. (2014). *Authentic Texts in teaching English. Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 180, 274 – 279.
5. Folomkina S.K. (1987). *Obuchenie chteniju na inostrannom jazyke v nejazykovom vuze: ucheb. posobie dlja vuzov. Vysshaja shkola, p. 200. (in Russian)*
6. Kornilova L.I. (1987). *Iz praktiki organizacii auditornoj i vneauditornoj raboty pri obuchenii chteniju na inostrannom jazyke v nejazykovom vuze: Professional'naja orientirovannost' obuchenija inostrannomu jazyku v uslovijah nejazykovogo vuza. Nauka, p. 152.(in Russian)*
7. Pinner R. (2016). *The nature of Authenticity in English as a Foreign Language: A Comparison of an Eight Inter-related Definitions. NUS CELC 5th Symposium Proceedings. Sophia University, Tokyo.*
8. Rondon E.J.C., Vera L.F.V (2016). *Understanding the Role of Teaching Materials in a Beginners' Level English as a Foreign Language Course: A Case Study. PROFILE*, 18(2), 125-137
9. Shaklein V.M. (2008). *Russkaya lingvodidaktika: istoriya I sovremennost'. Uchebnoe posobie. Moskva, p. 22. (in Russian)*
10. Waheeb S. A. (2018). *Effective English Reading Strategies: English Language Learner's Perception. International Journal of English and Education*, 7(3), 273-281.
11. Zhilbayeva Zh.O., Syrymbetova L.S., Muratova L.M. (2019). *Cennosti modernizacii obshhestvennogo soznaniya (duhovnogo vozrozhdenija) v kontekste kognitivnoj pedagogiki. Vestnik Karagandinskogo universiteta. Serija Pedagogika*, 94 (2), p. 88-93 (in Russian)

MPHTI 14.35.09

A.S.Smagulova.¹ A.A. Berdali²

¹ candidate of pedagogical sciences, professor of diplomatic translations chair, faculty of international relations, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aigerim_0715@mail.ru tel.: +7 701 167 4373

²ҚазҰҚПУ¹ masters of pedagogical sciences. Almaty, Kazakhstan

CLIL TECHNOLOGY AS AN INNOVATIVE METHOD of LEARNING FOREIGN LANGUAGES AT UNIVERSITY

Abstract

The article deals with the CLIL technology as an innovative method of foreign languages teaching in higher education. Current social, political and economic background demands introducing integrated approaches to the higher education system in order to train future specialists capable of intellectual flexibility and integrated task solution.

The paper touches upon the history and the methodological peculiarities of the technology, benefits of its implementation in higher education; suggests CLIL activities that might be used at language classes; highlights the difficulties the academic staff may experience and submits possible outcomes and solutions of how to implement the CLIL-technology into the system of higher education through administrative resources of the university.

In this regard, certain specific literature and recent researches review, observation and analysis of the professional activities of the academic staff were used to choose the CLIL technology as one of the possible methods aimed at training the specialists the modern society calls for. As a result, having analyzed the history, methodology and core features of the CLIL technology in general, we come to a conclusion that it may be completely or partially implemented in the system of higher education. Obvious problems of content and language teachers while following this technology were identified as well as possible options of solution were put forward.

Keywords: CLIL, integration, higher education, innovative methods, professional development, co-operation.

¹ Смагулова А.С., ² Бердалы А.А

¹ әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті дипломатиялық аударма кафедрасының филология ғылымдарының кандидаты и.о.доценті, Алматы қ., Қазақстан e-mail: smagulova.ai germ@kaznu.kz

² ҚазҰҚПУ педагогика ғылымдарының магистрі Алматы, Қазақстан

УНИВЕРСИТЕТТЕ ШЕТ ТІЛІНДЕ CLIL ТЕХНОЛОГИЯСЫН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСІ ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада CLIL технологиясы жоғары мектепте шет тілдерін оқытудың инновациялық әдісі ретінде қарастырылады. Қазіргі заманғы әлеуметтік-саяси және экономикалық жағдайлар зияткерлік икемділікке және міндеттерді кешенді шешуге қабілетті болашақ мамандарды даярлау мақсатында жоғары білім беру жүйесіне кешенді тәсілдерді енгізуді талап етеді.

Мақалада технологияның тарихы мен әдіснамалық ерекшеліктері, оны жоғары білімге енгізудің артықшылықтары қарастырылады; тілдік сабақтарда қолдануға болатын CLIL іс-шаралары ұсынылады; профессор-оқытушылар құрамы кездесуі мүмкін қиындықтар, сондай-ақ жоғары білім беру жүйесіне CLIL технологиясын енгізудің ықтимал нәтижелері мен шешімдері ЖОО-ның әкімшілік ресурсы арқылы ұсынылады.

Осыған байланысты CLIL технологиясын заманауи қоғам талап ететін мамандарды даярлаудың ықтимал әдістерінің бірі ретінде таңдау үшін арнайы әдебиеттер мен соңғы зерттеулерге шолу, профессор-оқытушылар құрамының кәсіби қызметін бақылау және талдау қолданылды. Нәтижесінде, CLIL технологиясының тарихын, әдіснамасын және негізгі ерекшеліктерін талдағаннан кейін, біз оны жоғары білім беру жүйесінде толық немесе ішінара жүзеге асыруға болады деген қорытындыға келеміз. Осы технологияны қолдану кезінде мазмұн мен тіл мұғалімдерінің айқын проблемалары анықталды, сонымен қатар оларды шешудің мүмкін нұсқалары ұсынылды.

Түйін сөздер: CLIL, интеграция, жоғары білім, инновациялық әдістер, кәсіби даму, ынтымақтастық.

¹Смагулова А.С., ²Бердалы А.А

¹кандидат филологических наук, доцент кафедры Дипломатического Перевода факультет Международных отношений Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: smagulova.aigerm@kaznu.kz

²ҚазҰҚПУ магистрант педагогических наук Алматы, Қазақстан

ТЕХНОЛОГИЯ CLIL КАК ИННОВАЦИОННЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УНИВЕРСИТЕТЕ

Аннотация

В статье рассматривается технология CLIL как инновационный метод обучения иностранным языкам в Высшей школе. Современные социально-политические и экономические условия требуют внедрения комплексных подходов в систему высшего образования с целью подготовки будущих специалистов, способных к интеллектуальной гибкости и комплексному решению задач.

В статье затрагиваются история и методологические особенности технологии, преимущества ее внедрения в высшее образование; предлагаются мероприятия CLIL, которые могут быть использованы на языковых занятиях; освещаются трудности, с которыми может столкнуться профессорско-преподавательский состав, а также представлены возможные результаты и решения внедрения CLIL-технологии в систему высшего образования через административный ресурс вуза.

В связи с этим для выбора технологии CLIL в качестве одного из возможных методов подготовки специалистов, востребованных современным обществом, был использован обзор специальной литературы и последних исследований, наблюдение и анализ профессиональной деятельности профессорско-преподавательского состава. В результате, проанализировав историю, методологию и основные особенности технологии CLIL в целом, мы приходим к выводу, что она может быть полностью или частично реализована в системе высшего образования. Были выявлены очевидные проблемы содержания и языковых учителей при следовании этой технологии, а также предложены возможные варианты их решения.

Ключевые слова: CLIL, интеграция, высшее образование, инновационные методы, профессиональное развитие, сотрудничество.

We live in a time of innovations which are the highlight of any field of science and education nowadays. Modern social and economic tendencies have placed greater demands on higher education, and on linguistic education, in particular. That is why nowadays it is really important to introduce innovative methods and technologies of higher education aimed at training the new generation of future specialists who stick to a flexible and original way of thinking in the modern context. These requirements are fixed in the educational legislative papers of different levels. Thus, the most crucial paper that regulates the legal basis for education in the Federal Law on Education (No. 273-FZ, adopted on 29 December 2012) – states that innovative activity in the sphere of education is carried out to modernize and develop the system of education and is focused on enhancing scientific, methodological, organizational maintenance of education... in the form of innovative projects and programs... [3, Art.20]. Moreover, the Roadmap for the Competitiveness Enhancement Program of South Ural State University for 2016–2020 also claims the necessity for

innovations in Education. Within the Federal program “5-100” the University aims at improving the quality and efficiency of education through implementing new educational models and technologies [10]. So, SUSU strives to improve quality of education by training teachers and launching innovative educational methods. The claim for introducing innovative methods and technologies in higher education touches the questions about an innovative activity of lecturers and professors and their readiness to implement it as a part of their professional development. In a broader sense innovation is thought to be a kind of any activity or a process which results in new ideas emergence, a new product or technology appearance with its further implementation into the existing system [5, 6]. Innovative activity of a lecturer or a professor is a search for new methods and technologies, designing of brand new educational strategies, acquisition and adaptation of presently existing educational innovations in the world and their further introduction to the educational system. In a highly integrated world integrated methods of learning have become more and more incentive. As a result, one of the modern innovations in the sphere of educational technologies –CLIL-technology – is becoming more popular all over the world recently. “The mindset of Generation Y is particularly focused on immediacy as in “learn as you use, use as you learn” [8, p. 11]. The term CLIL (*Content and Language Integrated Learning*) was coined by David March in 1994. However, it has a much longer history. The approach to learn a language through the content was suggested by the Czech philosopher, pedagogue John Amos Comenius, who underlined the importance of effective foreign languages teaching. The next pedagogue to be mentioned is Matthias Bel. Bel was active in the fields of pedagogy, philosophy, philology, history. He was a director of two grammar schools located in a multilanguage community where he tried to facilitate the process of foreign languages learning. Learning a language for Bel is an acquisition of school subjects. He insisted on using new vocabulary to learn the reality and the world around. Up to 1970 programmers’ of content and language integrated learning were used in the specific linguistic regions to help children pick up the language through bilingual instructions. Canada is one of the first countries where bilingual programmers’ were applied. Later programmers’ of language immersion designed to teach both the content and non-native languages were widely spread throughout Canada, the USA and other countries. In 1966 another method of learning foreign languages appeared in England: LAC (Language Across the Curriculum) based on cross-curricular approach. The success of the above-mentioned programmers’ of integrated learning attracted the attention of Europeans, who were interested in a language policy developing. The 1983 Regulation of the European parliament promoted a new programmer to enhance the quality of foreign languages teaching. As it has already been noted the acronym CLIL was coined by David March – one of the researches in the field of bilingual learning in the University of Jyväskylä, Finland in 1994. In 2005 he put forward CLIL as a general term for different two-way methods which focused on content and language [7]. Recent researches on CLIL, being more concentrated on the linguistic side of the technology, have risen up because of the integrated approach to study the phenomenon by linguists, pedagogues, psychologists, neurologists and etc. Besides, another goal to study two-way (content and language) learning is a research on students’ cognitive skills. At present many European universities deliver CLIL teacher training courses. So, CLIL is a tool to teach and learn content and language together. The most important thing about CLIL is integration. We include language learning in content class and vice versa, content learning in language-learning class. So, one has to focus on content and learning together. But it’s not all. There is a third element that is no less important – learning skills which support the acquisition of content and language. Thus, we have a ternary technology which should be implemented into a larger context: content, language and learning skills. These are three main goals of CLIL-style education. The following suggested activities show the fusion of three goals in content and language integrated learning. Thus, students (future historians) explore the history of medieval England by reading and discussing the questions using the Past Simple Tense, or they (future physicists) carry out an experiment and describe it using comparative and superlative degrees of adjectives [16]. Future lawyers describe the

criminal justice procedure using conjunctions and connectives or simulate the interviewing of a witness using Past Simple and Past Continuous questions. Future food technologists describe and invent their own recipes using Passive Voice. Potential sociologists learn to make a survey and present it in the form a chart or diagram using specific terminology. Future engineers get familiar with different machines operation and describe them using Passive Voice, etc. All in all, one can find the CLIL triad here: content, language and learning skills (Fig. 1). The authors of the book “Uncovering CLIL” single out the core features of CLIL methodology. They are multiple focus, safe and enriching learning environment, authenticity, active learning, scaffolding, and co-operation [8, p. 99]. Under multiple focus we understand the opportunity to learn language in non-language classes, and vice versa, to learn content in language classes. This approach is based on the principle of several subjects integration [14].

Content and language learning allows to work on cross-cultural themes and projects. Safe and enriching learning environment implies using routine class activities and, as a consequence, building student confidence. Besides, it also stands for availability of authentic materials and students’ awareness of language competence developing. Authenticity means students indicating language needs, accommodating student interests, connecting learning and the students’ lives, connecting with speakers of the CLIL language and using current materials. Active learning manifests itself through favoring peer cooperative work, negotiating, teachers acting as facilitators, students communicating more than teachers, students help to set learning outcomes. Scaffolding means building on a student’s existing knowledge, skills, attitudes, interests and experience, repackaging information in user-friendly ways, responding to different learning styles, fostering creative and critical thinking. Co-operation implies planning lessons in co-operation with CLIL and non-CLIL teachers, involving the local community and authorities. All these core features of the CLIL model are driven by the following four principles: cognition, community, content and communication (4-C CLIL model, Fig.2): Good CLIL practice is driven by cognition (thinking), which is the mental faculty of knowing. In CLIL, the primary focus is on content as opposed to form. Moreover, as meaning-making is both a personal and a social process – (community), new knowledge and skills develop through personal as well as co-operative reflection/ analysis (cognition) and through a communicative process (communication) [8, p. 31]. There are a plenty of researches about CLIL implementation into the primary, secondary school or vocational education. However, the 2003 conference in Maastricht devoted to CLIL in higher education seemed to be the platform for the importance of CLIL in the higher education level and caused the introduction of a new concept ICLHE (integrating content and language in higher education) which means the integration of content and language in the system of higher education [4, p. 41]. The reasons for CLIL implementation in higher education are explained by U. Smith who says that separate learning of a language becomes useless in higher education. More attention has to be paid to the balanced teaching approach based on the content and language integration [13, p. 38].

Fig.1. CLIL triad: content, language, learning skills				
Explore different cuisines by interpreting and producing description using comparatives and superlatives.				
Science content to be acquired	Specific language items required by conceptual		Language skills used to work on the concept content	

Theoretical grounds of bilingual learning on the basis of content and language integration in a non-linguistic university are devised by all these core features of the CLIL model are driven by the following four principles: cognition, community, content and communication (4-C CLIL model, Fig.2): Good CLIL practice is driven by cognition (thinking), which is the mental faculty of knowing. In CLIL, the primary focus is on content as opposed to form. Moreover, as meaning-making is both a personal and a social process – (community), new knowledge and skills develop through personal as well as co-operative reflection/ analysis (cognition) and through a communicative process (communication) [8, p. 31]. There are a plenty of researches about CLIL implementation into the primary, secondary school or vocational education. However, the 2003 conference in Maastricht devoted to CLIL in higher education seemed to be the platform for the importance of CLIL in the higher education level and caused the introduction of a new concept ICLHE (integrating content and language in higher education) which means the integration of content and language in the system of higher education [4, p. 41]. The reasons for CLIL implementation in higher education are explained by U. Smith who says that separate learning of a language becomes useless in higher education. More attention has to be paid to the balanced teaching approach based on the content and language integration [13, p. 38]. Theoretical grounds of bilingual learning on the basis of content and language integration in a non-linguistic university are devised by the following researchers: L.L. Salekhova, F. Ball, D. Coyle, O. Meyer and others [1, 2, 9, 11]. They put forth the following benefits of using CLIL in higher education: 1. Integrated classes increase students' motivation to language learning, as students consider the language as a means to learn another subject and to gain new interesting information. "It is a student's desire to understand and use the content that motivates him or her to learn the language" [8, p. 11]. 2. Students have much more opportunities to speak and write about processes they watch and analyze. Then they are able to share their experience with other students in the class. skills. 3. Students learn to apply new knowledge and skills. 4. Language learning becomes a powerful tool for enlarging professional knowledge and skills [12]. 5. It helps to broaden the outlook and cultural values. 6. Students learn to co-operate and be independent. 7. It creates a "real-life" experience and focuses on the innate language learning ability we all had as young children and adolescents. 8. The flexibility of this approach is evident as it could be easily applied to different learning context, curricular or educational systems. But nevertheless, there are some difficulties experienced by professors which are quite evident: delivering content in a foreign language (math's, physics, psychology, etc.) may bring difficulties to content teachers and it may be troublesome to teach them a foreign language, and vice versa, language teachers meet some problems with explaining the content at their language classes. As it is universally acknowledged educational innovation outpaces teacher education provision. As a programmer expands from primary and secondary school into higher education an increasing number of CLIL teachers are required. Teacher training institutions in many countries do not prepare teachers for CLIL. The number of teachers who speak a given CLIL language and have subject-area qualifications is limited. Even if they have such skills, not all teachers are prepared to focus on content and language goals [8, p. 21]. Major attention is to be focused on linguistic training of the staff. The first step is to examine the staff's language skills. Some people might require a language refresher course and it is also helpful to encourage the university to offer a number of English-language online courses in the massive open online course (MOOC) or a group learning format. Some professors who are relatively good at the CLIL language may consider doing a professor exchange: native speaker of the CLIL language may come to the university and our colleagues might go abroad and develop their language skills. It is also important to involve local authorities so that they understand future staffing needs and provide the support. CLIL technology requires considerable teamwork and collaboration because they constitute a professional challenge. This practice is of great interest to those who want to try something new. To satisfy the requirements of the staff SUSU offers some new projects aimed at teachers training and support in their desire to develop themselves and their professional qualification. Pilot projects show that such

initiative significantly improves teaching quality: teachers first get to know the new technology and best practices in teaching and then get the chance to examine themselves and to work under the innovative schemes. Another problem connected with the CLIL technology implementation is time-consuming preparation for the classes. It takes a conscious effort to set content, language and learning skills goals for every class [8]. Moreover, if you are a language teacher and you try to apply some bits of the technology during your language classes within the English for Specific Purposes (ESP) course designed for 4th term bachelors, you will have to spend considerable time developing or adapting existing learning resources. Being a language teacher your efforts to do it are multiplied by preparing for different content classes as groups you have to work with are from different faculties of the university. To find appropriate materials for a particular group is another challenge for teachers. The language should be simple enough, materials – presented in a learning friendly manner, with content being sufficiently rich and cognitively challenging to capture students' interest. As a way out one can offer is to establish reciprocal relationships and to share the experience. Luckily, there are some useful internet resources that might be helpful both for teachers and students on the sites: One Stop English, British Council или CLIL Media, Macmillan's Inspiration, etc. [15, 16]. So, to relieve the stress, teachers may have, it should be born in mind that the CLIL technology requires more preparation time and greater co-operation among teachers. It could be supported by university administration creating special CLIL-programmers' based on cross-curricular projects. Cross-curricular projects may be based on themes such as environment or ecology, developing a particular economic policy of the region or innovative engineering technologies, globalization or any common human problems, etc. Above all, it is vitally important for the university administration and local authorities to support and manage co-operation.

References

1. Ball Ph. *What is CLIL?* Available at: 2. Coyle D., Hood Ph., March D. *CLIL: Content and Language Integrated Learning*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010.170 p.
3. *Federal'nyy zakon "Ob obrazovanii v Rossiyskoy Federatsii" ot 29.12.2012 № 273 [Federal Law "On Education" of 29.12.2012 No. 273]*. Available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/ (accessed 15.03.2017).
4. Fortanet-Gomez I. *CLIL in Higher Education towards a Multilingual Language Policy*. Bristol, Multilingual Matters Publ., 2013. 312 p.
5. Kotlyarova I.O. [Continuous Training of Technical Specialities Students for Innovation Activity]. *Bulletin of the South Ural State University. Ser. Education. Pedagogy*, 2012, vol. 17, no. 26, pp. 15–19. (in Russ.)
6. Kotlyarova I.O. [The Development of the Social Sphere Manager Readiness to the Innovations in Energy Saving as an International Challenge]. *Bulletin of the South Ural State University. Ser. Education. Pedagogy*, 2013, vol. 5, no. 4, pp. 39–46. (in Russ.)
7. Marsh D. *Content and Language Integrated Learning (CLIL). A Development Trajectory*. Available at: http://www.includenetwork.eu/DOCUMENTS/36_CLIL_A_DEVELOPMEN T.pdf (accessed 15.03.2017).
8. Mehisto P., Marsh D., Frigols M.J. *Uncovering CLIL. Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Oxford, Macmillan Education Publ., 2012. 238 p.
9. Meyer O. *Introducing the CLILPyramid: Key Strategies and Principles for Quality CLIL Planning and Teaching*. *Basic Issues in EFL-Teaching and Learning*, 2010, pp. 11–29.
10. *Roadmap for the Competitiveness Enhancement Program of South Ural State University for 2016–2020*. Available at: https://www.susu.ru/sites/default/files/book/susu_rm_english_final_1.pdf (accessed 15.03.2017).

11. Salekhova L.L., Grigorieva K.S. [Content and Language Integrated Learning as a Basis for Students' Professional Foreign Language Competence Forming at the Technical University]. *Inostranny yazyk dlya professional'nykh tseley: traditsii i innovatsii: sbornik statey vtorogo zaochnogo respublikanskogo simpoziuma [Foreign Languages for Professional Purposes: Traditions and Innovations: Collected Articles of the II Correspondence Republican Symposium]. Kazan', 2013, pp. 89–94. (in Russ.)*
12. Serikov G.N. [Socially Significant Aspects of Self-Identity]. *Bulletin of the South Ural State University. Ser. Education. Pedagogy, 2014, vol. 6, no. 4, pp. 27–32. (in Russ.)*
13. Smith U. *English as a Lingua Franca in Higher Education. A Longitudinal Study of Classroom Discourse. Berlin, De Gruyter Publ., 2010. 150 p. DOI: 10.1515/9783110215519*
14. Usova A.V. [Methodological Bases of University Students' Vocational Training]. *Bulletin of the South Ural State University Ser. Education. Pedagogy, 2012, vol. 15, no. 4, pp. 9–11. (in Russ.)*
15. Vaindorf-Sysoeva M.E. [Virtual Educational Environment as an Integral Component of Modern Educational System]. *Bulletin of the South Ural State University Ser. Education. Pedagogy, 2012, vol. 16, no. 14, pp. 86–91. (in Russ.)*
16. What is CLIL or Learn the World Through English. Available at: <http://proenglishblog.ru/metody-i-metodiki/chto-takoe-clil-ilipoznaem-mir-cherez-anglijskij.html> (accessed 15.03.2017).

МРНТИ 14.35.09

Мейрақын Б.А.¹ Кемелбекова З.А.²
Абай атындағы ҚазҰПУ

¹М01703- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты
² ф.ғ.к.

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА ГРАММАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ КОГНИТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Қазіргі жаһандану заманында әлемдік тілдерді игеру, тек қана игеріп қана қоймай, оны практика жүзінде қолдану аса маңызды. Сол себепті, көптеген оқу орындарына ағылшын, орыс тілдерін енгізді. Осы ретте, «Біз сөз еткелі отырған ағылшын тілі сабағын оқытушы меңгерушіге қалай өткізеді?»-деген сұрақ туындайды. Иә, рас осыдан бірнеше жыл бұрын мектепте сабақтар дәстүрлі түрде өткізіліп келді. Ал, қазіргі ұшы-қиыры жоқ дамыған заманда, тілді меңгерту үшін әртүрлі техникалық гаджеттерді, инновациялық технологияларды қолданудың маңызы зор. Оқытушының меңгерушіге тек қана тілді меңгертіп қана қоймай, сонымен қоса, оған әртүрлі технологияларды қолдану арқылы сабаққа деген қызығушылығын оятып, білімді ұрпақ тәрбиелеу аса маңызды. Меңгерушіні оқыту кезінде қолданылатын инновациялық технологиялардың қандай тиімді жақтары барын, әдіс-тәсілдердің тиімді жақтарын тақырыбымызға арқау етпекпіз.

Түйін сөздер: инновациялық технология, когнитивті грамматика, әдіс-тәсілдер, етістік шақтары, ментальды, интеллектуалды, инновациялық

Мейракын Б.А.¹ Кемелбекова З.А.²

КазНПУ имени Абая

¹ Магистрант 2 курса по специальности 7M01703 – Иностранный язык: два иностранных языка

² к.ф.н.

«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ И КОГНИТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ГРАММАТИКЕ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА»

Аннотация

В современном глобализированном мире важно не только владеть мировыми языками, но и применять их на практике. Поэтому английский и русский языки были введены во многих учебных заведениях. Да, несколько лет назад занятия в школе проводились традиционно. И в современном мире важно использовать различные технические гаджеты и инновационные технологии для изучения языка. Учителю важно воспитать образованное поколение, чтобы не только научить ученика языку, но и пробудить в нем интерес к уроку с помощью различных технологий. Мы сосредоточимся на преимуществах инновационных технологий, используемых в обучении студентов, преимуществах методов и подходов.

Ключевые слова: инновационные технологии, когнитивная грамматика, методы, времена глаголов, ментальный, интеллектуальный, инновационный

Meirakyn B.A.¹, Kemelbekova Z.A.²

KazNPU named after Abay

¹ 2nd year master student of the specialty of 7M01703 – Foreign language: two foreign languages

² cand. of philol. sciences

«THE USE OF INNOVATIVE AND COGNITIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING GRAMMAR IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS»

Abstract

In today's globalized world, it is important not only to master the world languages, but also to put them into practice. Therefore, English and Russian languages were introduced in many educational institutions. Yes, a few years ago lessons at the school were held traditionally. And in the modern world, it is important to use various technical gadgets and innovative technologies for language learning. It is important for a teacher to bring up an educated generation in order not only to teach the student a language, but also to awaken in him an interest in the lesson using various technologies. We will focus on the benefits of innovative technologies used in teaching students, the benefits of methods and approaches.

Key words: innovative technologies, cognitive grammar, methods, verb tenses, mental, intellectual, innovative

Кіріспе

Қазіргі таңда, шетел тілін оқыту барысында көптеген әдіс-тәсілдер қолданылуда. Соның ішінде инновациялық технологияны қолдану үлкен маңызға ие. Инновациялық технологияны қолдану арқылы оқытушы меңгерушінің тек тілді меңгеруін ғана емес, сонымен қоса технологияларды меңгеруін де қамтамасыз етеді. Оқытушы бұл жерде, тек қана дәстүрлі формата білім бермей, әртүрлі технологиялармен (интерактивті тақта, компьютерлер т.б) балаға қызықты, әрі түсінікті етіп өткізеді. Осы ретте Орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім өз білімін жетілдіріп, ескі бір сарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз [1].

Әдістеме. Қазіргі қоғамда «осы инновациялық технологияларды пайдаланудың қандай ерекшелігі бар? Жалпы, инновациялық технологияларды қолдану ұстаздар үшін қаншалықты дұрыс? Қазіргі білім беру сапасы сын көтере ме?»- деген көптеген сұрақтар туындап жүр. Осы ретте, біз осы сұрақ төңірегінде бірнеше мысал мен дәлелдемелер келтіре кетпекпіз. Жалпы осы инновациялық технологияларды қолданудың бала үшін педагогикалық жүйе тұрғысынан үлкен артықшылықтары бар. Біріншіден, меңгерушіге инновациялық технологияларды қолдану арқылы сабақ жүргізу, меңгерушінің танымдық күшін қалыптастыру үшін қажет. Екіншіден, меңгерушіні шығармашылыққа баулу үшін қажет. Үшіншіден, меңгеруші тілді меңгеру арқылы әртүрлі технологияларды меңгеріп, жаңа бір саланы қалыптастыруы мүмкін. Төртіншіден, меңгерушінің сабаққа деген қызығушылығын арттыру мақсатында инновациялық технологиялардың көмегі өте зор. Бесіншіден, меңгерушінің логикалық жүйесін қалыптастырып, дамыту үшін қажет.

Әдіскер С.Көшімбетова өзінің зерттеуінде оқу-тәрбие үрдісінде оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін қолданудың мынадай ерекшеліктерін атап көрсеткен [2]:

➤ дербес оқыту технологиясы оқу-тәрбие үрдісінде ғылымның негіздерін игерту үшін ізгілік, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыра отырып, жеке тұлғаның әлеуметтік-психологиялық жауапкершіліңарттырады;

➤ қоғам мен табиғат заңдылықтарын кіріктіру негізінде меңгеруі;

➤ оқытушы білмейтін шығармашылық ізденіс негізінде өмірге келген жаңа қабілет;

➤ саралап-

деңгейлеп оқыту технологиясында оқытудың мазмұны мен әдістері шығармашылық ізденіс іс-әрекет жасау негізінде адамның инновациялық қабілеттерінің қалыптасуына бағытталады.

➤ ақпараттық бағдарлап оқыту — оқытудың мазмұнын пәнаралық байланыс тұрғысынан ұйымдастыру;

➤ иллюстрациялы түсіндірмелі оқытуда «адам-қоғам-табиғат» үйлесімдік бағыттағы дүниетанымында жүйелі саналы мәдениет қалыптасады;

➤ ізгілендіру технологиясында педагогика ғылымының алдыңғы қатарлы ғылыми жаңалықтарды тәжірибеде «бала – субъект», «бала-объект» тұрғысынан енгізіле бастайды да, ал ғылыми білімдер «оның тұрмысының әлеуметтік жағдайы мен іс-әрекетінің әлеуметтік нәтижесінің бірлігінде қарастырады.

Аталған инновациялық технологияларды шетел тілін үйретуде пайдалану арқылы межелі жетістіктерге жетуге болады. Инновациялық технологияларды шетел тілінің грамматикасын оқытуда қолдану сапалы білім беріп қана қоймай, оқушының жадына тақырыпты бекітіп, есте сақтауына үлкен әсері бар. Мысалы, дербес оқыту технологиясында жеке оқушымен жұмыс жасау ең тиімді әдіс болып табылады, себебі, оқушы өзіне жүктелген жауапкершілікті сезініп, жаңа тақырыпты меңгеруге барын салады. Саралап-деңгейлеп оқыту технологиясы тақырыпты ауырдан жеңілге қарай тиянақты оқытуға бейімдеп, тақырыпты

терең меңгеруге көмектеседі. Мысалы, шетел тілінің шақ категорияларын осы шақтан бастап күрделі түріне ауыса береді. Ал, ақпараттық бағдарлап оқыту болса, пәннің басқа пәндермен байланыстырып, салыстыра оқыту арқылы жүзеге асады. Мысалы, шетел тілінің грамматикасын қазақ тіліпәнінің грамматикалық заңдылықтарымен салыстыру.

Талқылау. Шетел тілін оқыту барысында инновациялық технологиялардың қаншалықты маңызын жоғарыда атап айттық. Шетел тілін меңгерту барысында тек технологияларды қолданып қана қоймай, сонымен қоса, әдіс-тәсілдерді қолдану аса маңызды. Әсіресе, грамматиканы меңгерту тұрғысынан әдіс-тәсілдерді қолдану өте қажет. Біз сөз еткелі отырған грамматикалық тәсілдің бірі ол- когнитивті грамматика. Бұл грамматикалық әдіс-тәсіл қазіргі таңда өте тиімді болып есептеледі. Когнитивті грамматика-таза синтаксистік талдау түрінде келген, дәстүрлі түрге негізделген әдіс-тәсіл. Когнитивті грамматика қазіргі таңдағы ең заманауи лингвистиканың тәсілі болып есептеледі. Осы ретте мен Рональд Лангкерердің осы когнитивтік грамматика туралы жасаған болжамдарына тоқталғымкеледі.

1. Тілдің грамматикасы адам танымының бөлігі болып табылады және басқа танымдық факультеттермен, әсіресе қабылдау, назар және есте сақтаумен өзара әрекеттеседі.

2. Тілдің грамматикасы әлемдегі құбылыстар туралы қорытындыны көрсетеді және ұсынылады, өйткені оның спикерлері оларды тәжірибеге алады.

3. Грамматиканың формалары грамматиканың таза структуралық үлгілерінде жиі қабылданғандай, мағыналы және ешқашан «бос» немесе мағынасыз лексикалық заттар сияқты.

4. Тілдің грамматикасы ана тілінің лексикалық категориялары мен оның тілінің грамматикалық құрылымын білетін тілді біледі.

5. Тілдің грамматикасы қолдануға негізделген, себебі ол сөйлеушілерге берілген сценарийге көзқарастарын көрсету үшін түрлі құрылымдық опциялармен қамтамасыз етеді [3].

Р.Лангкерердің тілдің когнитивтік грамматикасынан біз грамматиканың жай ғана құрылым емес, сонымен қоса оның мағынасының да болатынын дәлелдей аламыз. Тек қана құрылым ғана емес, сонымен қоса, семантиканың да маңызы барын көре аламыз. Міне, сол себепті де Лангкерердің когнитивтік әдіс-тәсілге берген түсініктемесінің маңызы зор деп толықтай айта аламыз.

Тілді меңгеру барысында когнитивтік технологияның қандай артықшылықтары бар деген сұрақ туындайды. Осы ретте біз, когнитивтік технологияның тиімділіктерін ұсынбақпыз. Меңгерушіні когнитивтік технология арқылы үйрету меңгерушінің сол тілдің грамматикасын тез арадамеңгеруіне көмектеседі. Когнитивтік технология тілді талдай отырып, сол тілдің грамматикасын үйретуге көмектеседі. Себебі когнитивтік технологияның өзі «интеллектуалды», «менталды», «талдамалы» деген сөздермен синоним бола алады [4].

Шетел тілін үйрену кей-кездері меңгерушіге қиынға түсіп жатады. Шетел тіліндегі әсіресе етістік шақтарын үйрену өте қиын. Жоғарыда атап өткеніміздей, когнитивті грамматика меңгерушіге қаншалықты пайдалы екендігін атап айттық. Алайда, етістік шақтарын үйренген кезде, меңгерушіге кей-кездері тіпті, когнитивті технологияның көмегі де тимей жататын кездер болады. Себебі, шетел тіліндегі шақ түрлері бір-біріне ұқсас, сондықтан да шатаспауға әсте болмайды. Осы ретте, орыс тілінің маманы, профессор А.В.Кравченко өзінің осы шақтарға байланысты, зерттеуін ұсынған болатын.

1-кесте

Tense	Simple/Indefinite e	Complex/Definite
-------	------------------------	------------------

		PROGRESSIVE be + Ving	PERFECT Have+Ven	PERFECT PROGRESSIVE have been+Ving
Present	I fly	I am flying	I have flown	I have been flying
Past	I flew	I was flying	I had flown	I had been flying
Future	I'll fly	I'll be flying	I'll have flown	I'll have been flying

А.В.Кравченконың шақтарға байланыстыкестесі [5, 28].

Ресейлік ізденуші А. В. Кравченко ұсынған когнитивтік лингвистикадағы етістіктің шақтарын орыстіліндегі етістің шақтарымен салыстыра отырып, оқытуды ұсынған. Шеттілінде 20 шақ бар депайтылса, Кравченконың зерттеуінен біз, шын мәнінде, жоғарыдағы кестеде көрсетілгендей 3 шақтың барын, ал қалғанының көмекші рөлінде жүретінін білеаламыз. Кравченконың когнитивті лингвистикаға жасаған зерттеуі тың жаңалық болды. Себебі, біз Кравченконың зерттеуінен, шақтарды оқыған кезде, олардың формасына ғана қарап емес, сонымен қоса олардың ішкі мазмұнына қарап оқу керектігін көре аламыз.

Нәтиже. Когнитивті технологияның мақсаты оның тек қана құрылым жағынан ғана оқыту емес, сонымен қоса, ішкі мазмұнына қарап, таным-түсінігіне қарап оқыту. Қазіргі таңда меңгерушінің тек қана тілдік құрылымды, сөйлей алуды ғана емес, сонымен қоса, сол тілдің ішкі мазмұнын, сол тілдің мәдениеті мен таныс болуды мақсат етуіміз керек дейді. Осы ретте қазіргі заманда когнитивті технологияның маңызы зор деп айтуымызға толықтай негіз бар.

Жоғарыда атап өткенімдей, ағылшын тілінде шақтарды меңгертудің өзіндік бір тәсілдері бар. Соның бірі, ағылшын тілін үйрету барысында, ағылшын және қазақ тілдеріндегі шақ түрлерін салыстыра отырып оқыту. Бұл әдіс жайлы, Утегалиева Б.Б «Ағылшын тілі мен қазақ тілі генетикалық жағынан да бөлек топтарға жататын тілдер. Генетикалық тұрғыдан ағылшын тілі үнді - еуропа тілдері отбасына, қазақ тілі алтай тілдері отбасына жатады. Типологиялық жағынан, яғни туыстық жақындығына қарап емес, грамматикалық құрылысына қарап топтастыру нәтижесінде ағылшын тілі аналитикалық тілдерге, қазақ тілі жалғамалы (агглюнативтік) тілдерге жатады»-деп тұжырымдайды [6, 1]. Ағылшын тілін қазақ тілімен салыстыра отырып оқыту, өте тиімді әдіс. Себебі, меңгеруші өз ана тіліндегі шақтарды біліп, ағылшын тіліндегі грамматиканы салыстыра отырып оқыса, меңгеруші тез әрі сапалы түрде меңгеріп алары сөзсіз. Алайда, айта кететін мәселе, ағылшын тіліндегі грамматиканың өзіндік ерекшеліктері бар. Себебі, жоғарыда атап өткеніміздей, ағылшын тілі бөлек тілдік құрылымға негізделген, ал қазақ тілі түркі тілдеріне жататын, грамматикалық құрылымы бөлек тіл. Мысалы, ағылшын тілінде, сөздерге апостроф қойыла отырып жалғаулықтарды бөледі. Ал қазақ тілінде, түбір мен жалғау ортасына ештеңе қойылмай, олар бір бүтін қолданыла береді. Бұл ретте біз, ағылшын тіліндегі грамматиканы тілге тиек еттік. Енді етістіктің шақтарына келгенде, екі тілдің қандай айырмашылықтары бар деген сұрақ туындауы мүмкін. Бұл жайлы Утегалиева еңбегінде кеңірек айтылады. Жалпы, шақ мәселесіне келгенде екі тілдің арасында айтарлықтай айырмашылықтар жоқ. Ағылшын тілінде де қазақ тіліндегідей осы шақ, өткен шақ, келер шақ деген түрлері бар. Жалпы, осы ағылшын тілін меңгертудің ең тиімдісі осы салыстыра отырып меңгерту деп есептейміз.

Шетел тілін меңгерту барысында жоғарыда атап өткеніміздей, инновациялық технологияларды қолдану, когнитивтік технологияның маңыздылығын түсіндіру, шақтарды меңгерткен кездегі қазақ тілімен салыстыра отырып меңгерту сияқты мәселелерді айттық. Қазіргі заманның талабы, ол оқытушының меңгерушіге тек қана бағыт-бағдар беріп, оның

жеке өз ойын айтуға мұрсат беруі. Дәстүрлі оқыту бойынша, оқытушы тек қана бағыт-бағдар бермей, сонымен қоса сабақ тақырыбын түсіндіріп, былайша айтқанда басқарушылық рольді алатын. Ал қазіргі замандағы оқытушының меңгерушіге инновациялық технологияларды қолдана отырып білім беруі, меңгерушіні жан-жақты болуға жетелейді. Міне, сол себепті де инновациялық технологияларды қолдана отырып білім беру үлкен маңыздылыққа ие.

Шетел тілін инновациялық технологияларды қолдана отырып білім берудің кемшіл тұстары да баршылық. Бұл оқытушыға үлкен жүк. Оқытушы жаңа технологияларды меңгерту үшін, өзі де сол технологиялардың қыр-сырын білуі тиіс. Әрине, бұл дұрыс. Оқытушыны жан-жақтылыққа үйретеді, қағаз бастылықтан арылтады. Жас мамандардың технологияларды тез меңгеріп кетуі өте оңай. «Егде тартқан, дәстүрлі сабаққа еті үйренген оқытушылар қалай тез бейімделе алады?»-деген көкейкесті сұрақ туындайды. Әр жыл сайын оқытушылардың білімділігі мен біліктілігін арттыру мақсатында, әртүрлі тренингтер мен семинарларға жіберіп жатады. Бұл әрине шеттілі оқытушыларына да қатысты. Бұл тұрғыдан алып қарағанда, шетел тілін жақсы білетін оқытушыларға басқаларға қарағанда оңайға соғып жатады. Себебі, қазіргі заманда тіл білетін адам үшін, технологияны меңгеріп алу өте оңайға түсіп жатады. Біз бұл тұрғыдан, инновациялық технологиялар мен когнитивті технологияны қолдануды мүлдем дұрыс демейміз. Тек оған оқытушылардың бейімделуі кейде қиынға соғып жататындар ырас. Алайда, заман талабына байланысты, қазіргі таңда сапалы маман болу үшін инновациялық технологияларды қолдана білудің маңызы зор.

Қорытынды. Қорыта келе, бүгінгі таңдағы жаһандану заманындағы білім беру үдерісі ешқашан тоқтаған емес. Білім беру үдерісі даму үстінде. Осы ретте, тек қазақ тілін ғана емес, шетел тілін де еркін меңгеру үлкен қажеттілікке ие. Шетел тілін меңгеру барысында, инновациялық технологиялық әдіс-тәсілдерге үлкен мән берген жөн. «Заман талабы-адам талабы» екендігін ұмытуға әсте болмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Инновациялық технология – білім сапасын арттыру кепілі.* https://infourok.ru/innovaciyalu_tehnologiya__blm_sapasyn_arttyru_kepl-187487.htm
2. *Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – Алматы.: Білім, 2008.*
3. *Когнитивті грамматика.* <https://kk.eferrit.com/когнитивті-грамматика/>
4. *Рахышова М.М. Когнитивті лингвистика пәні, оның зерттеу объектісі. когнитивтілингвистиканың калыптасу тарихы.* <https://infourok.ru/kognitivti-lingvistika-pni-oni-zertteu-obektisi-kognitivtiklingvistikani-kalipasu-320948.html>
5. *Новосёлова К.А. Когнитивные основы обучения грамматике английского языка в рамках коммуникативного метода. — Екатеринбург, 2017. — 28 бет.*
6. *Утегалиева Б.Б. Ағылшын тілін үйрету барысында ағылшын және қазақ тілдеріндегі шақ түрлерін салыстыра оқыту.* <http://library.wksu.kz/dmdocuments/Утегалиева%20Б.pdf>

Машурова З.К¹ Абуов Ж.А²

¹7M01703 мамандығы 2 курс магистранты Абай атындағы ҚазҰПУ

²Профессор ф.ғ.д, Абай атындағы ҚазҰПУ

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ (ZOOM, WHATSAPP) СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН ДАМЫТУДА ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа

Оқу процесінде желілік технологияларды қолдану оқу материалының сапасын жақсартып, оқытудағы тиімділікті арттыра алады. Бұл мақала шетел тілін оқытуда түрлі желілік технологияларды қолдануға арналған. Автор шеттілдік білім беру саласына мамандар даярлау процесінде қолданылатын желілік технологияларға негізделген аралас оқытудың дидактикалық сипаттамасын береді. Қазіргі заманғы компьютерлік технологиялардың артықшылықтары мен кемшіліктері мен педагогикалық мамандықтардың студенттеріне шетел тілін оқыту процесінде компьютерлік технологияларды қолдану тәжірибесі сипатталады. Сондай-ақ, мақалада желілік оқытудың тиімді әдістерін жүзеге асыру аясында университеттегі оқу үдерісін жаңарту мәселелері қозғалды.

Түйін сөздер: шетел тілін оқыту, желілік технологиялар, компьютерлік технологиялар, сөйлеу әрекеті, Zoom, whatsapp қолданысы.

Машурова З.К¹ Абуов Ж.А²

¹ магистрант 2 курса специальности 7M01703 КазНПУ имени Абая

² : Профессор док. Филол. наук, КазНПУ имени Абая

Алматы, Казахстан

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОБИЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (ZOOM, WHATSAPP) В РАЗВИТИИ РЕЧИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Использование сетевых технологий в учебном процессе позволяет повысить качество учебного материала и усилить образовательные эффекты. Данная статья посвящена вопросу использования различных сетевых технологий в обучении иностранному языку. Автор описывает дидактические сценарии комбинированного обучения на базе сетевых технологий применительно к процессу подготовки специалистов для сферы иноязычного образования. Характеризуются преимущества и недостатки современных компьютерных технологий и описывается опыт использования компьютерных технологий в процессе обучения иностранному языку студентов педагогических специальностей. Статья также затрагивает вопросы модернизации учебного процесса в вузе в условиях реализации эффективных методов сетевого обучения.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, сетевые технологии, компьютерная технология, речевые навыки, использования Zoom, whatsapp.

Mashurova Z.K¹, Abuov Zh.A²

¹Master student of 7M01703 specialty KazNPU named after Abay

² Professor doc. of Philol. Sciences, KazNPU named after Abay
Almaty, Kazakhstan

EFFECTIVE METHODS OF USING MOBILE TECHNOLOGIES (ZOOM, WHATSAPP) IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract

The use of network technologies in the educational process allows to increase the quality of educational material and enhance educational effects. This article is devoted to the use of different network technologies in teaching a foreign language. The author describes the didactic scenarios of the combined training on the basis of network technologies used primarily in the process of training specialists for the field of foreign language education. Characterized by the superiority and lack of modern computer technology and describes the experience of using computer technology in the process of teaching a foreign language to students of pedagogical specialties. The article also touches on the issues of modernization of the educational process in the university in terms of implementation of effective methods of network training.

Keywords: teaching a foreign language, network technologies, computer technology, effective methods, using Zoom, whatsapp.

Кіріспе. Білім беру жүйесінде әлеуметтік желілер қолданысы біртіндеп еніп келеді. Жалпы, әлеуметтік желілерде адамдар өзі жайлы мәлімет тастап қалдыра алады (туған күні, оқыған мектебі, университеті, ермектері және т.б.), басқа қатынасшылар осы мәліметтерді пайдаланып сол адамды таба алады. Қазақстанда қазіргі кезде ең көп қолданыстағы мобильді технологиялардың бірі - zoom, whatsapp өте жоғары көрсеткіш болып есептеледі.

Әлем бойынша сайттың қолданушылары 50 миллион екен. Бұған дейінгі заманда әлеуметтік желі болған жоқ, сәйкесінше ешқандай әдет, қағида қалыптасқан жоқ. Біздің пайымдауымызша, әлеуметтік желі мәдениеті мәселесін көтеру, шешу жолдарын ұсыну бүгінгі күні өзекті.

Жалпы, «Әлеуметтік желі мәдениеті» деген не? С. Лоренс «Әлеуметтік желі — ақпарат алмасу, қарым-қатынас жасау және уақыт үнемдеу құралы. Әлеуметтік желі мәдениеті — әлеуметтік желіні қолдану, кез келген әлеуметтік желі қолданушысы қандай әрекетті істеуге болатындығын немесе болмайтындығын айқындайтын, жасағалы отырған жұмыстың шегін белгілейтін жалпы қағидаттарының жиынтығы» деп анықтама береді [1,66].

Шетел тілін оқытуда интернет торабын, мобильді технологияларды ауыздықтау мүмкін емес. Алайда, қоғамның дұрыс дамуы үшін, жас ұрпақтың адами келбетіне, денсаулығына, ой-өрісіне келетін зиянды азайту мақсатында:

- отандық мобильді технологияларды дамытып, оларға мемлекет тарапынан қолдау көрсету;

- интернеттің ұлттық ресурстарын, әсіресе қазақ тіліндестуденттерге арналған ресурстарды дамыту;

- педагог ғалымдар тарапынан компьютерлік оқыту формаларын зерттеп, әдістемелік нұсқаулар жасау, сонымен бірге балалар, жасөспірімдер, ата-аналар арасында жүйелі түрде компьютерлік ойындармен, әлеуметтік желілермен аса әуестенудің зияндығы туралы түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру;

- студенттер арасында ақпараттық мәдениет тақырыбына зерттеулер, арнайы курстар өткізу қажет [2, 39.].

Қазіргі таңда әлеуметтік желінің жастар өмірінің күн тәртібінде алар орны орасан зор. Бұл — қауіп тудыруда. Қарапайым жас (ол мектеп білім алушы сы, студент, жас маман) таңертең ұйқысынан тұрған сәттен-ақ әлеуметтік желіге қосылуға мүмкіндік беретін аппаратқа (телефон, планшет, ноутбук және т.б.) қарай беттейді. Содан сабақта, жұмыста, көшеде, үйде де желіде отырады. Түсте, кешке тамақтанғанда, үй тапсырмасын орындағанда, үй шаруасымен айналысқанда жастардың барлығы аталған істермен бірге, әлеуметтік желідегі шаруасынан қол үзбейді. Соңында, «негізгі жұмыстары аяқталмайды және назар аударып орындамаған үй тапсырмасын көңіліне толық түймейді» деген пікірлер кездеседі.

Алайда, zoom, whatsapp технологиясының осындай ерекшеліктерді шетел тілі сабағында қолдануға болады. Бірақ әлеуметтік желіні шамадан тыс қолданудың зияны да жоқ емес. Кейбір деректерге сүйенсек, әлеуметтік желі үйдегі ас тұзы секілді. Күнделікті қолданыста өте қажет, бірақ мөлшерден көп қолданса денсаулыққа зиян. Бір ғана айырмашылығы — ас тұзын қолдану есебі, ережесі, мәдениеті қалыптасқан. «Әлеуметтік желіні қолдануда бізде есеп те, ереже де, мәдениет те жоқ. Есеп пен ереже болмаған жағдайда мәдениет қайдан болсын. Мүмкіншілігі мол, зияны зор ғаламды торда ұстап отырған ғаламтор әлеуметті ұлттық дамудан айырады» деген пікір жиі айтылып жүр. Сондықтан желі қолданушылары үшін әлеуметтік мәдениеттің біркелкі жолын жүйелеп қалыптастыру, оны қоғам санасына сіңдіру жаһандану заманында жастарға жүктелетін маңызды миссия. Себебі әлеуметтік желіні көп қолданушылар да сол жастар. Егерде zoom, whatsapp технологиясын жүйелі, пайдалы қолдансақ, оның ұтымдылығы жоғары болады.

Кейде әлеуметтік желіні ретсіз, жүйесіз олдандудың зияны туралы баға берілген. Ал біз өз кезімізде әлеуметтік желіні сабақ барысында, пән бойынша пайдалы әрі тиімді жақтарын қарастырып көрелік:

Осы орайда әлеуметтік желі мәдениетін қалыптастыруда ең басты ескеретін 3 мәселені ұсынамыз:

1. *Қолдану уақытын белгілеу.* Тәулігіне өтетін 24 сағаттың 8 сағатын — күнкөріс жұмысқа, 8 сағатын — ұйқыға, 8 сағатын — өзімізге пайдалы өзге ісімізге жұмсауымыз қажет. Ал әлеуметтік желіні тұрақты қолданушылар 24 сағаттың 6 сағатын — күнкөріс жұмысқа, 6 сағатын — ұйқыға, 6 сағатын өзіне пайдалы деп санайтын өзге істерге, ал қалған 6 сағатын әлеуметтік желіге арнайды. Бұл — қазіргі заманда үйреншікті жағдай.

2. *Ақпарат қабылдау, тарату, түсіну жолдарын үйрететін арнайы курстар ашу.* Өйткені жастар ақпараттың 90 пайызын дерлік әлеуметтік желіден алады. Алынған ақпараттың оң, солын ажырата алмай адасып жүреді. Оны желі арқылы таратады. Сонымен өздері адасып қана қоймай, қоғамды адастырады. Көптеген адамдар, ғаламтордың адамзаттың ең үлкен қолжетістігі екендігімен келісері анық. Ол, қалтқысыз ақпарат көзі болуымен қатар, адамдарға қажет біліммен сусындауға, қиюы келмес мәселелердің шешімін табуға көмектеседі.

Оған қоса, Е.И. Дмитриева ғаламтордың тағы бір артықшылығы - мемлекеттер мен құрлықтар арасындағы шекараны жойып, адамдарға араларындағы қашықтыққа қарамастан сөйлесуге мүмкіндік беруінде. Тіпті, әлемдік тор арқылы әлемнің екі бұрышындағы адамдар достасып, бірін-бірін де тауып жатады [3].

Мысалы: 2 курста “*Social network*” тақырыбында студенттер қазіргі кездегі әлемдік мәселеге араласып, өз ойларын ортаға сала алады. Бұл тақырыпты кешенді тапсырмалар арқылы орындаған аса пайдалы. Студенттердің мәселені түсінуі, ол туралы ақпараттарды талдай отырып, әлеуметтік желі тапсырмаларын орындауы қажет.

Интернет жүйесінің келесі ақпараттық қоры мен ресурстарын шетел тілі сабағында пайдалану бірден-бір тиімді болмақ:

- электрондық пошта (e-mail), whatsapp арқылы телеконференция, видеоконференцияларға қатысу;

- жеке ақпараттарды жарыққа шығару мүмкіндігі немесе басқаша айтқанда Web - серверге жеке шығару;
- ақпараттық каталогтар (Yahoo, InfoSeek/ UltraSmart, Galaxy) іздеу жүйесі (Alta, Vista, HotBob, Open Text), жүйе ішіндегі әңгіме (Chat).

Алайда, тілдік құрылымды жаттаумен шектелу, тілді қарым- қатынас құралы ретінде меңгеруге толық мүмкіндік бермейді. Шетел тілінде тілдік қарым -қатынасқа үйрету үшін шынайы, өмірлік жағдаяттар туындату қажет [4]. Ол студенттердің қажетті материалды меңгеруіне және соған сәйкес мінез-құлықын қалыптастыруға жағдай жасайды. Аталған мәселені шешуде Интернет жүйесі айтарлықтай маңызға ие . Біз дәстүрлі шетел тілі сабағын атағы да сипаттама жасайық. Көп жағдайда шетел тілін оқыту үрдісінде оқытушы студент ойын басқарады, яғни, бағыт беру немесе жетекшілік етуден гөрі, ол басшылық қызметіне ауысады. Бұл әрекет, психологтар көрсеткендей, студенттердің ойлау процесін тежейді. Мысалы, дөңгелек үстел, пікірталас мәселесін оқытушы өзі дайындап, жоспарды беріп, студенттен сөйлеу барысында тек соған сүйенуін талап етеді. Яғни, өз ойын айтуда тұлғаға еркіндік берілмейді.

Студент мәселені түсінбей, өзіне қажетті ақпаратты ала-алмай, мәселені шешуге шығармашылық тұрғыдан келу мүмкіншілігінен айрылып, өзінше ой қорытып, оны тұжырымдау және қызықты пікірлер айта алу қабілетіне ие бола алмайды. Ал мәселені шешуде жаңа ой, құнды пікір айту өте маңызды. Және ол міндетті түрде қортындыланып, көрініске ие болар болса, оның нәтижесі жоғары болмақ. Шетел тілін оқыту технологиясының тиімділігінің көрсеткіштері мыналар:

Ф.Б. Бөрібекова пен Н.Ж. Жанатбекова өздерінің «Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар» деп аталатын еңбегінде студенттердің моральдық психологиялық интеллектуалдық және жас ерекшеліктерін ескеруді ұсынады. Оқуға жағымды көңіл күй қалыптастыру. Оқытушы мен студент арасында сөз алмасу, ғылыми қарым-қатынас және әріптестік принципін орнықтыру. Студенттердің еске сақтау қабілеті мен творчестволық деңгейін көтеру арқылы белсенділігін арттыру. Оқуды игеруге мультимедиялық және басқа да техникалық арсеналды кең іске қосу [5, 63].

Студенттің әртүрлі ақпарат көздерін, ресурстарын пайдалану арқылы компьютерлік технологияның көмегімен өздерінің дербес ізденуі арқылы тілді игеруге кәсіби шеберлігін шындайды. Мобильді технологияға әртүрлі ақпараттарды электрондық әдіспен енгізу, сақтау және беру болып табылады [6].

Егер шетел тіліне оқытуда смартфондар беретін мүмкіндіктер мен қызметтерге толығырақ тоқталсақ, келесілерді атауға болар еді: мысалы, студенттер Интернет тораптарында берілетін құжаттардағы тапсырмалар мен жаттығуларды орындай алады, үйреніп жүрген тілінде электронды пошта арқылы хат алысып, виртуалды қатынас клубтарына – телеконференцияларға қатыса алады және нақты уақыт тәртібінде мәтіндік хабарламалармен алмасуға, радиобағдарламаларды тыңдауға, бейнероликтер көруге, яғни ақпараттың қандай да түрлерін қолдануға мүмкіндіктері бар. Мұнда ақпаратты қандай да арақашықтыққа тез арада жеткізу, алыстағы ақпарат көздерін пайдалану мүмкіндігі, интерактивтілік (жылдам кері байланыс пен сұхбат мүмкіндігі), іздеу жүйелері арқылы және өз бетімен іздеу, алынған материалдарды түрлі тасушыларға ауыстырып салу және т.б.

Интернеттің артықшылықтары пайдаланылады. Интернет шетел тілін үйренушілерге аутентті мәтіндерді қолдануға, тіл тасушыларын тыңдап, олармен қарым-қатынас жасауға қайталанбас мүмкіндіктер береді, яғни ол табиғи тілдік ортаны қалыптастырады. Дегенмен, С. Бабаев пен К. Қазиева көрсетуі бойынша, «қандай да болмасын оқыту құралы, ақпараттық-тақырыптық ортаның қандай да қасиеттерге ие болғанына қарамастан, дидактикалық мәселелер, білім берудің нақты мақсаттарымен шартталған танымдық қызметтің ерекшеліктері бірінші кезекті болып табылады» [7, 96]. Демек, Интернет өзінің

барлық мүмкіндіктері және қорларымен қоса, осы мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асырудың құралы болып табылады.

Зерттеу нәтижелері

Сабақ барысында ұялы телефондар арқылы әлеуметтік желі қолданысын енгізу студенттерге сабақ үстінде көптеген ақпараттарды өңдеп жеке және топтық әлеуметтік желі парақшаларында алмасуына және тиімді пайдалануына мүмкіндік береді. Осы бағытта шетел тілі сабағында жаңа технологиялар мен әлеуметтік желі қолданысы аса маңызды екендігі анықталды.

Берілген зерттеу жұмысы бойынша зерттеу жұмыстары Абай атындағы қазақ ұлттық университетінің «Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығының 2 курс студенттерімен тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар атқарылды. Зерттеуге 2 топтың 28 студенті қатысты. Студенттермен сабақтарымыз zoom платформасында өткізген «Базалық шетел тілі» сабағында жаңа технологиялар мен қатар әлеуметтік желі қолданысы арқылы өткізілді. Сонымен қатар тиімді сабақ жоспарлары әлеуметтік желі қолданысы үшін жасалды. Топ студенттерімен сабақ барысында жалпы, ақпараттық технологиялармен қатар, әлеуметтік желі қолданылып 1 семестр бойы сабақта және сабақтан тыс whatsaap желісінде студенттермен өзіндік жұмыстар ұйымдастырылды.

Мобильді технологиялар арқылы әлеуметтік желі қолданысы арқылы оқыту бойынша әр студент өз ойын, пікірін айтуға мүмкіндік беріледі, жауаптар тыңдалады. Әр студент жасаған еңбегінің нәтижесімен бөлісіп дәлелдеуге тырысады, жеке тәжірибесін қорытындылауға үйренеді. Қойылатын сұрақтар проблемалы ойлауды, пайымдауды қажет ететіндей етіп беріледі, оқушы да ондай сұраққа өз ойын, өз пікірін білдіре жауап беруге дағдыланады. Бұл сабақтарда жаңа материалды талдауға зор көңіл бөлінеді.

Ауызша сөйлеуге үйретудің ерекшеліктері:

- біріншіден, белгілі бір көлемде диалогті түрде және монологті түрде материалдардың арасында айтарлықтай формасы жағынан да, мазмұны жағынан да қандай да бір байланыстың болуы;
- екіншіден, студенттің өзіне тиісті пәнді жетік меңгеруімен;
- үшіншіден, қандай да бір видеомәтін материалдары мен ауызша сөйлеуде едәуір байланыстың болуына байланысты.

Осы бағытта тәжірибелік эксперименттік жұмысымызда студенттерді ауызша сөйлеуге дағдыландыруда басты назарда ұстадық. Жалпы, тәжірибелік жұмыстар студенттердің шығармашылығын мобильді технологиялар арқылы қалыптастыру мақсатында бірнеше кезеңдері мен міндеттерді белгілеуге себеп болды. Зерттеу барысында анализ, синтез, салыстыру, салғыластыру, бақылау, сұрау әдістері қолданылады. Оқудың тиімділігі мен шетел тілдерін оқыту барысында маңызын анықтау үшін студенттер арасында келесі сұрақтар қойылады.

Осы бағытта әлеуметтік желі қолдану арқылы сауална өткіздік. Мақсаты: Сауалнама барысында немесе күнделікті өмірде және сабақ барысында әлеуметтік желі қолданысының маңыздылығы мен зиянын анықтау.

Студенттерге сапалы білім берудегі менің негізгі мақсатым

- Студенттерге сапалы білім беру;
- Алған білімдерін тәрбиелеумен ұштастыра білуге үйрету;
- Сөйтіп, болашақта білім негізі қаланған шығармашыл жеке тұлға қалыптастыру.

Осы мақсатыма жету үшін алдыма мынандай міндеттер қойдым:

- Білім сапасын арттыру;
- Оқыту процесінде рухани бай, шығармашылық үйлесімді терең ойлайтын білім алушы тәрбиелеу;
- Білім алушының даралығын дамыту.

- Психологиялық қолайлылықты қамтамасыз ету;
- Денсаулығын сақтау және қолдау.

Тәжірибенің мақсаты – студенттер алдына оқу мақсаттарын қоюда ешқандай дайын үлгі берілмейді. Мақсатты шешу іштей талқылау, сосын жинақтау арқылы жүзеге асады, ал мұғалім сабақ процесін ұйымдастырушы, бағыттаушы болып қалады. Шешім табылған кезде әркім оның дұрыстығын өзінше дәлелдей білуге үйретіледі.

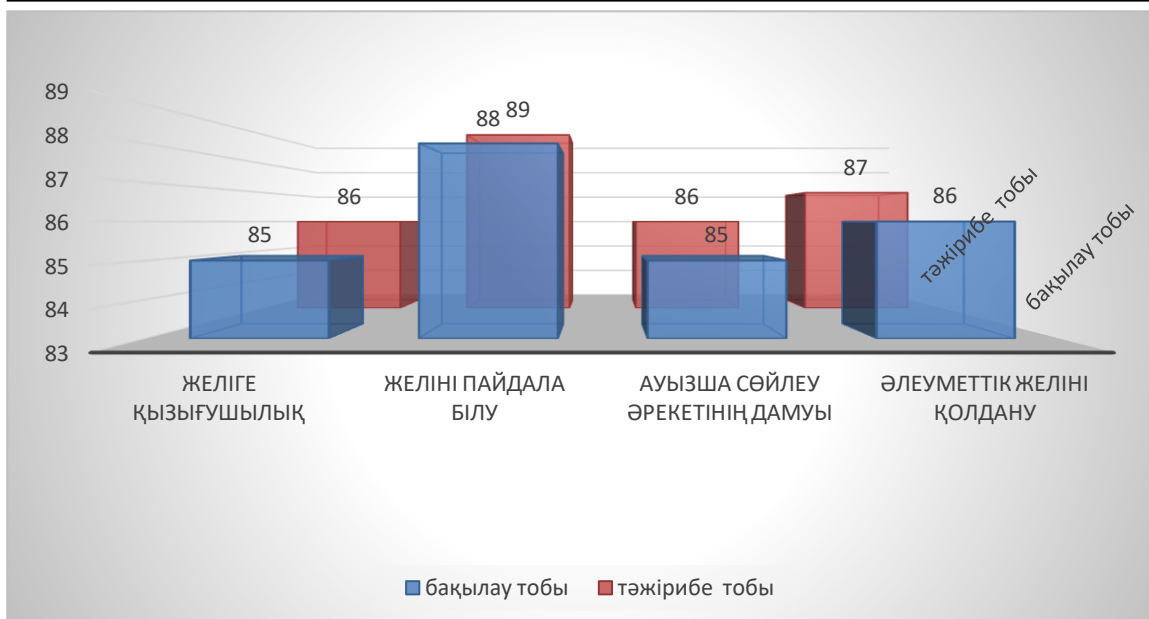
Тәжірибелік практиканың басты міндеті –Zoom, whatsapp әлеуметтік желі қолданысы арқылы студенттердің шығармашылығын, ізденушілігін дамытып, әрқайсысына жеке тұлға ретінде қарап, олардың өздеріне деген сенімін, білімге ынтасын арттыру.

Тәжірибелік-эксперимент жұмыстарын ұйымдастыруды анықтау кезеңінде зерттеу жұмыстары: әлеуметтік желі бойынша тапсырмалар, диалог, монолог, рөлдік ойын элементтері, сұхбат, сауалнама, сұрақ- жауап, әңгіме, бақылау, т.б. әдістерді қолдану жүзеге асырылды. Келесі кестеде студенттердің шығармашылық қабілетін бірнеше критерийлер арқылы анықтау көрсеткіші берілген. Қарым-қатынас процесі оқытудың мақсатына, жағдайына, мүмкіндігіне қарай үнемі өзгерісте болады. Сондықтан, сөйлеуші сол өзгерістерге байланысты қарым-қатынастағы өзгерістерді деескеріп отыруы керек. Студенттерді әлеуметтік желі арқылы коммуникативтік қарым-қатынастың әр түріне дайындау үшін материалдарды да жиі түрлендіріп отыруды қажет етеді. Осы ұстанымға байланысты тілдік дағдылар да өзгертіліп отырылуы керек.

Кесте 1 - Анықтау экспериментінің көрсеткіші бағамен есептелді

№	Білім көрсеткіші	Бақылау тобы		Эксперимент тобы	
		Студент саны	Орта есеппен	Студент саны	Орта есеппен
1	Әлеуметтік желі zoom, whatsapp қолдануға қызығушылық	15	85%	16	86%
3	Әлеуметтік желіні zoom, whatsapp сабақта пайдалануға құлшынысы	15	89%	16	91%
3	Ауызша сөйлеу әрекетінің дамуы	15	80%	16	78%
4	Шетел тілінде әлеуметтік желі zoom, whatsapp қолдану	15	84%	16	85%
	Орта есеппен		84,5%		85%

Студенттердің әлеуметтік желі қолдануға қызығушылығының ең жоғарғы деңгейі танымдық міндеттерді өздігінен шешуге ұтымды жолдарды қолдана білуімен, жаңаны білуге деген білімділік деңгейінің жоғары болуымен және өз іс- әрекеттерін бақылап, бағалай білуімен сипатталады.

Диаграмма 1 – Экспериментке дейінгі студенттердің білімділік деңгейінің даму деңгейлері

Тәжірибелік қолданыстағы іс-әрекетке байланысты қызығушылық қалыптастыруды пайдаланылатын әдістерді былай жүйелеуге болады: В1-В2 деңгейінде 2 курс студенттерімен жүргізілген айқындау тәжірибелік- эксперименттің танымдық қызығушылық деңгейі 78%, өз бетімен жұмыс жасауға ынтасы - 80%, ауызша сөйлеу әрекетінің дамуы - 80 %, шығармашылық қызметтің негізі түйінін анықтауы 80%, деңгейде екендігі анықталады. Кестеден бақылау тобына қарағанда тәжірибелік топта барлық параметрлер бойынша 79,5%% шамасында екендігі байқалды.

Бұдан шығатын қорытынды, әлеуметтік желі бойынша оқыту студенттердің танымдық, білімділік деңгейінің даму деңгейлерінің жоғарылағандығын байқауға болады.

Студенттердің шығармашылық қабілетін жағдаяттар арқылы дамытуға арналған зерттеулердің нәтижелері студенттердің ауызша сөйлеу әрекетіннің дамуы деңгейінің көрсеткіштері ретінде төменде берілген:

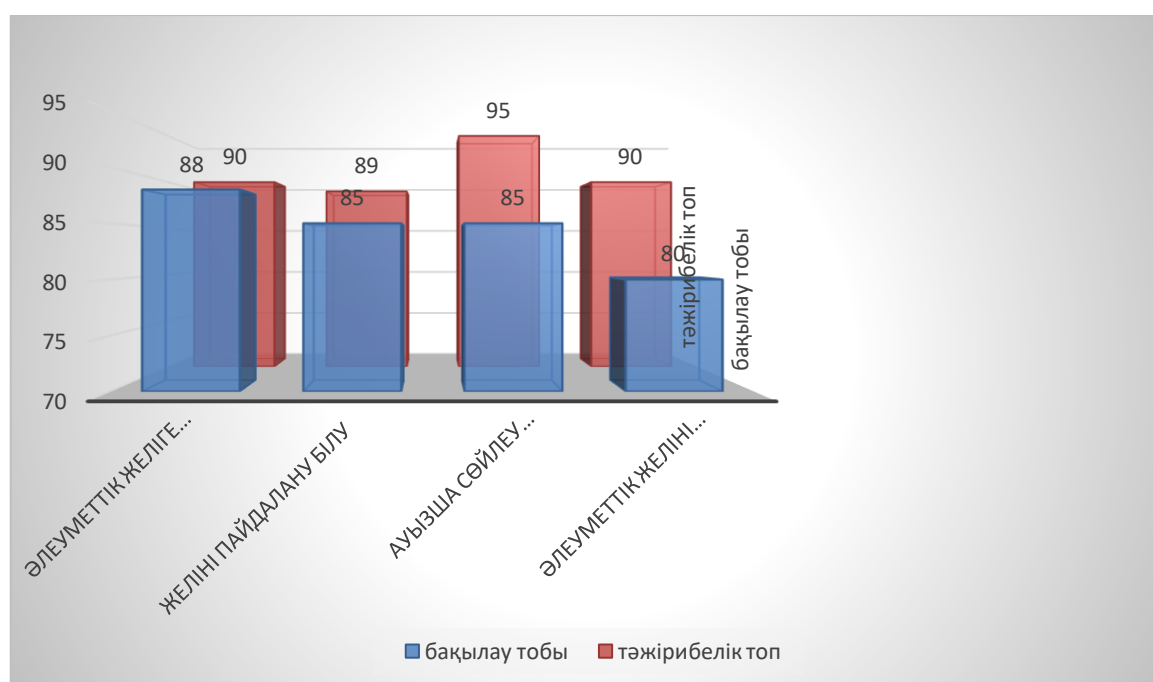
- таным үрдісіндегі белсенділігі, білімге қызығушылығы;
- өздігінен ізденушілік әрекет жасауға ынтасы;
- орындалатын жұмыстың мақсаты мен міндеттерін анықтай білуі;
- оқу- танымдық қызметтегі негізгі түйінді анықтау білігі;
- игерілген білімді тасымалдай білуі;
- өз іс- әрекетін бақылауы, бағалауы.

Кесте 2- Бақылау экспериментінің көрсеткіші

№	Білім көрсеткіші	Бақылау тобы	Эксперимент тобы
---	------------------	--------------	------------------

		студент саны	Орта есеппен	студент саны	Орта есеппен
1	Әлеуметтік желі zoom, whatsapp қолдануға қызығушылық	15	85%	16	91%
3	Әлеуметтік желіні zoom, whatsapp сабақта пайдалануға құлшынысы	15	88%	16	89%
3	Ауызша сөйлеу әрекетінің дамуы	15	85%	16	90%
4	Сабақта әлеуметтік желі zoom, whatsapp қолдану	15	86%	16	94%
Орта есеппен			86%		91,5%

Тәжірибелік эксперимент жұмысы студенттердің білім сапасы мен шығармашылық қабілетін қалыптастыруға тиімді ықпал етіп, нәтижелі екендігі көрсетті.

Диаграмма 2 – Эксперименттен кейінгі студенттердің білімділік деңгейінің даму деңгейлері

Тәжірибелік эксперименттен кейін 2 курс студенттерімен жүргізілген қорытындылау тәжірибелік-эксперименттің Әлеуметтік желі zoom, whatsapp қолдануға қызығушылық деңгейі 91%, Әлеуметтік желіні zoom, whatsapp сабақта пайдалануға құлшынысы - 89%, ауызша сөйлеу әрекетінің дамуы 90%, сабақта әлеуметтік желі zoom, whatsapp қолдану - 94%, деңгейде екендігі анықталады. Кестеден бақылау тобына қарағанда тәжірибелік топта барлық параметрлер бойынша 91,5% шамасында екендігі байқалды. Бақылау тобына қарағанда 5,5% шамасында өскендігі байқалды.

Осы бағытта диссертацияның 2.2 бөлімінде сипатталған пандемия кезіндегі кешенді әлеуметтік желі қолданысы арқылы студенттердің білімін дамытуға арналған тапсырмалар орындалды. Әлеуметтік желілер қолданысы студенттер арасында өз бетінше ізденушілік пен тәуелсіздікке қарай ұмтылу басым көрсеткішке ие болғандығы байқалды. Төмендегі кестеден

әлеуметтік желі арқылы білімді дамытуға бағытталған эксперимент жұмыстарының нәтижелері көрсетілді. 1 семестр бойы орындаған тапсырмалар мен жұмыстарының нәтижесін кестеден байқауға болады.

Кесте 6- Әлеуметтік желі арқылы шығармашылықты қалыптастыруға бағытталған эксперимент жұмыстарының нәтижелері (% бойынша).

Кезеңдері				
Деңгейлері	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін	
	Бақылау тобы	Экспр. тобы	Бақылау тобы	Экспр. тобы
Орта есеппен	84,5%	85%	86%	91,5%

Бұл мәліметтер бойынша мынадай жағдайлар анықталды. Әлеуметтік желілер арқылы білімділік деңгейінің қалыптасуы алғашқыда биік деңгейді тек 85% көрсетсе, эксперимент соңында эксперимент тобында бұл көрсеткіш 91,5% -ға жеткен, ал бақылау тобында болып сақталып қалды.

Бұл зерттеу жұмысынан кейін дәстүрлі сабаққа қарағанда, zoom, whatsapp технологияларды сабақ барысында қолдану әлдеқайда тиімді екенін көрсетеді. Жоғарыдағы зерттеу әдісін жүзеге асыруда 1-ші топ студенттерімен жүргізіледі, бірнеше сұрақтар қойылады және тапсырмалар берілді. Бұл тапсырмалар барысында, біз әлеуметтік желу қолданған 2-ші топтың студенттеріне қарағанда белсенділігі артқанын байқадық. Шетел тілін үйренуде студенттер үлгерімінің артқанын байқадық.

Студенттердің ауызша сөйлеу әрекетінің дамуы эксперимент зерттеудің алғашқы кезеңінде жоғарғы деңгейде 85% -ды көрсетсе, эксперименттен кейін 91,5%- ке дейін өсті. Бақылау топтарында айтарлықтай өзгерістер байқалмады. Эксперимент барысында тіл пәндері арқылы шығармашылық қабілетін қалыптастыруға арналған материалдарды қолданудың ғылыми деңгейін өсірді. Сабақ барысында әлеуметтік желі -zoom, whatsapp-ты қолдану бойынша студенттердің білім деңгейін көрсетуде сөйлеу әрекетін дамыту, мәдени дағды қалыптасу, өзін-өзі бақылай білу, проблеманы шешіп, логикалық ойлауға машықтану, коммуникация мен ынтымастық қалыптасу дағдылары нақтыланады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, ағылшын тілі сабақтарында әлеуметтік желі- zoom, whatsapp-ты қолдану бойынша тапсырмалар студенттердің шығармашылығын, таным белсендігін жандандыратын, өздігінен ойлауын дамытатын тәсілдердің бірі. Олар кез-келген оқу материалын қызықты да тартымды қылып, студенттердің көңілді күйін көтеруге, өздерінің жұмыстарына қанағаттануға және білім үрдісін жеңіл меңгеруге көмектеседі. Сабақ барысында zoom, whatsapp-ты қолдана отырып тапсырмалар мен жағдаяттарды орындау арқылы студенттердің шығармашылығын дамытуға арналған тапсырмалар жүйелі бағыттанып, ұйымдастырылып отырса сонда ғана оқытушының сабақ мақсатына жеткізуіне мүмкіндік береді.

Зерттеу жұмысына қорытынды жасасақ, ағылшын тілін оқытуда әлеуметтік желі қолданысын ендірудің маңызы зор. Әлеуметтік желілер арқылы тек тілдік, сөздік дағдыларды ғана емес, сонымен қатар оқу дағдылары мен сабаққа деген қызығушылықты да арттыруға. Оқыту процесіндегі мобильді технологиялардың атқаратын функциялары анықталды:

1. өзін-өзі бақылау және жаттықтыру құралы,
2. шетел тілінде мобильді технологияларды оқыту құралы ретінде пайдаланудың құралы.

Зерттеудің негізгі мақсаты мобильді технологиялар - смартфондарды және әлеуметтік желіні онлайн оқыту құралының барлық мүмкіндіктерін жоғары дәрежеде қолдану. Және шетел тілін оқыту практикасында олардың қолданылуы студенттердің жаңа деңгейдегі сапалы білім алуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Lawrence S. *Persistence of Web References in Scientific Research. Computer.* 26-31. - (2011)
2. Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2017). 'Social network sites: Definition, history, and scholarship'. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), article 11. [Online] Available from <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html>
3. Дмитриева Е.И. *Дидактические возможности компьютерных телекоммуникациях сетей для обучения иностранным языкам//ИЯШ 1997 №4*
4. Дмитриева Е.И. *О перспективах и возможностях дистанционного обучения иностранному языку с использованием компьютерных телекоммуникационных сетей//ИЯШ – 2012.- №2*
5. Бәрібекова Ф.Б. Жанатбекова Н.Ж. *Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. Оқулық. – Алматы: 2014. – 360 бет*
6. Traxler, J. *Defining, Discussing and Evaluating Mobile Learning: The Moving Finger Writes and Having Writ... The International Review in Open and Distance Learning*, 8 (2007), 1–13.
7. Бабаев С., Қазиева К. *Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар — талапшаң мұғалім енісісі // Бастауыш мектеп. — 2011. — № 4. — 25-б.*

МРНТИ 14.35.09

Abuov Zh.A.¹ Balmukhanova S.N.¹

*^{1 1} Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

SCAFFOLDING AS INSTRUCTION STRATEGY IN CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING

Abstract

The aim of the article is consideration of scaffolding strategy which is regarded a key integral part of effective teaching in content and language integrated learning. The mission of scaffolding is to create constructive atmosphere at the lesson where students have to deal with cognitively and linguistically challenging tasks. By using scaffolds the teacher assists the students throughout the lesson. Scaffolding is rewarding as it reduces the cognitive and linguistic load at the input stage and enables the students to accomplish successfully complex content related tasks in the foreign language. Scaffolding instruction involves a wide range of techniques aimed at activating prior knowledge, providing support structures prior to tasks, creating a motivating context, and fostering interaction. Scaffolding also supports the final language outcome at the output phase by providing subject-related vocabulary, terminology, specific phrases for task completion ensuring, ultimately, the quality and effectiveness of CLIL-based education.

Keywords: content and language integrated learning approach, scaffolding strategy, the zone of proximal development, foreign language teaching

Абуов Ж.А.¹ Балмуханова С.Н.¹

*^{1 1} Казахский Национальный Педагогический Университет им.Абая
Алматы, Казахстан*

СКАФФОЛДИНГ КАК СТРАТЕГИЯ ПОДДЕРЖКИ В ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВОМ ИНТЕГРИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ

Аннотация

Целью статьи является рассмотрение стратегии скаффолдинг, которая считается ключевым интегративным элементом эффективного обучения в предметно-языковом интегрированном обучении. Миссия скаффолдинг состоит в создании конструктивной атмосферы на уроке при выполнении учащимися когнитивно и лингвистически сложных заданий. Скаффолдинг используется учителем как поддержка на протяжении всего урока. Его преимущества состоят в том, что с их помощью значительно снижается когнитивная и языковая нагрузка на этапе введения нового материала, что позволяет учащимся успешно выполнять сложные задания по содержанию изучаемого предмета на иностранном языке. Обучение с поддержкой включает в себя широкий спектр приемов, направленных на активизацию предшествующих знаний, упреждающее обеспечение поддерживающими опорами до выполнения заданий, создание мотивирующего контекста и предпосылок для интерактивного взаимодействия. Применение стратегии скаффолдинг также поддерживает конечный языковой результат, обеспечивая лингвистические опоры в виде предметной терминологии, вокабуляра, специфических фраз и словосочетаний, необходимых для выполнения заданий, и тем самым, обеспечивая, в конечном итоге, качество и эффективность обучения на основе метода CLIL.

Ключевые слова: предметно-языковое интегрированное обучение, стратегия скаффолдинг, зона ближайшего развития, иностранный язык

Ж.Ә. Әбуов¹ С.Н. Балмұханова¹

*^{1 1} Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті
Алматы, Қазақстан*

ПӘН МЕН ТІЛ КІРІКТІРІП ОҚЫТУ ӘДІСІ НЕГІЗІНДЕГІ СКАФФОЛДИНГ ТӘСІЛДЕМЕСІ

Аңдатпа

Мақаланың мақсаты пән мен тілді кіріктіріп оқытуда оқытудың негізгі тиімді интегративті элементі болып саналатын скаффолдинг стратегиясын қарастыру болып табылады. Скаффолдингтің міндеті – сабақта оқушылар ушың когнитивті және лингвистикалық күрделі тапсырмаларды орындау кезінде сындарлы атмосфера құру. Мұғалім скаффолдингті сабақ барысында қолдау ретінде қолданады. Оның артықшылығы - жаңа материалды енгізу кезеңінде танымдық және тілдік жүктеме едәуір төмендетіп, сол арқылы студенттерге шет тілінде оқытылатын пәннің мазмұны бойынша күрделі тапсырмаларды сәтті орындауға мүмкіндік беріледі. Скаффолдинг алдыңғы алған білімді белсендіруге, тапсырмаларды орындамас бұрын көмек тіректерін алдын-ала қамтамасыз етуге, интерактивті өзара әрекеттесудің ынталандыратын контексті мен алғышарттарын

жасауға бағытталған көптеген әдістермен қамтиды. Скаффолдинг стратегиясы қолдануы сонымен қатар пән терминология, лексикалық қоры, нақты фразалар мен сөз тіркестері арқылы лингвистикалық қолдауды қамтамасыз ете отырып, түпкілікті тілдік нәтижені қолдайды, осылайша CLIL әдісіне негізделген оқытудың сапасы мен тиімділігін қамтамасыз етеді.

Түйін сөздер: пән мен тілді кіріктіріп оқыту, скаффолдинг стратегиясы, проксимальды даму аймағы, шетел тілі

Introduction. CLIL is nowadays widely known as the approach used in diverse learning environments which is based on intertwining of content and language in a dual focused way. Fundamental principles reinforcing its strength, effectiveness, and success are twofold: a) the quality of education underpinned by a number of constituent elements, among which are pointed out by researchers holistic education, competence-based learning, learner autonomy inducing creativity and critical thinking, and flexible curriculum; b) particular attention to and close consideration of students' needs and expectations. Its positive effect on language learning is produced through focus on meaning rather than form, drastically increasing exposure to the target language.

Clearly, in CLIL conditions the students face considerable challenges as they cope with the subject area concepts and language through a foreign language. Not by accident, it is widely accepted opinion that one of the major distinctive features of a CLIL lesson is appropriate, adequate and comprehensive assistance to students, aimed at best possible minimizing cognitive and linguistic load in studying the subject in a foreign language. For that reason, in CLIL approach a number of common educational strategies are applied which are regarded essential components of a CLIL lesson. There are several educational strategies pointed out by researchers [1;13-22], two of which are peculiar to CLIL, namely, authenticity of teaching materials, and language scaffolding, the latter of which is actually the topic of the given paper [1; 15-16].

Methods. The core idea underlying the concept of scaffolding instruction is credited to L. Vygotsky in relation to his concept of the zone of proximal development (ZPD). It was he who provided the theoretical basis for teaching practice, emphasizing the idea of “the role of teachers and others in supporting the learners development and providing support structures to get to the next stage or level”, and who introduced the concept of the zone of proximal development. [2; 176] He distinguishes two parts of a learner's developmental level: the “actual developmental level” and the “potential developmental level”. The zone of proximal development is “the distance between the actual developmental level as determined by independent problem solving and the level of potential development as determined through problem solving under adult guidance, or in collaboration with more capable peers” [3; 86] In other words, the zone of proximal development can be described as the area between what a learner can do by himself and the area which can be attained with the help of a ‘more knowledgeable other’ adult or peer. The ‘more knowledgeable other’ shares knowledge with the learner to bridge the gap between what is known and what is not known. L. Vygotsky believes that any child could be taught any subject effectively using scaffolding techniques by applying the scaffolds at the ZPD. [3; 86]

Subsequently, the term ‘scaffolding’, coined metaphorically in the 1970-s by J.Bruner et al. in their work, was developed to describe the type of assistance offered by a teacher or peer to support learning. [4] J.Bruner, influenced by L.Vygotsky's ideas, researched learning which resulted ultimately in elaborating the scaffolding theory in education which conveys the idea of providing learners with sufficient support in the initial stages of learning a new subject, which was also in line with Vygotsky's idea. Though L.Vygotsky did not use the term

scaffolding, the interactional support and the process by which teachers guide learners' attempts to build on new knowledge was termed "scaffolding".

The general idea and relevance of scaffolding is clearly formulated by O.Meyer: "To make sure that students successfully deal with authentic materials and that as much input as possible can become intake, it is essential for students to receive ample support. They need scaffolding to help them cope with language input of all sorts." [1;15] In the following definition the description of scaffolding is emphasized as "actually a bridge used to build upon what students already know to arrive at something they do not know. If scaffolding is properly administered, it will act as an enabler, not as a disabler". [5; 126] Some latest interpretations identify the essential features of scaffolding instruction as follows: "Scaffolded instruction is the systematic sequencing of prompted content, materials, tasks and teacher's support to optimize English learning and teaching. Scaffolding can also mean a process in which students are given support until they can apply new skills and strategies independently. Scaffolding also means a provision of an enabling context that provide advice, support and guidance to students." [6; 98] Based on the above views, it could be concluded that in teaching conditions scaffolding means the teacher's help to the student master knowledge that the student is initially unable to understand or acquire independently. The teacher offers assistance with tasks that are just beyond the student's current ability.

Methods. Scaffolding is commonly regarded a key integral part of effective teaching, and presumably almost all the CLIL teachers apply diverse forms of instructional scaffolding in their teaching practice to support methodologically the students at the lesson. As the foreign language teaching practice shows, there are some barriers impeding effective learning to be taken into account in the teaching process, provoked primarily by negative emotions caused, in their turn, by difficulties accompanying the process of successful foreign language learning, the so-called "affective" barriers. It is beyond any doubt, that in CLIL environment, the affective barriers become much stronger, because the CLIL approach requires, on the one hand, a cardinaly different framework of the educational process, and, on the other hand, by far more intensive, active foreign language participation of students. In these conditions, the mission of scaffolding is to create a constructive atmosphere at the lesson where students feel confident and comfortable at participating in classwork. Furthermore, scaffolding provides full scaled facilitation for students, and contributes to reduction of the cognitive and linguistic overload in studying the subject in a foreign language. Along with that, scaffolding is also used to eliminate the gaps between what students already know and what they are supposed to know and be able to do at a some certain phase in the process of teaching. Thus, in outline, scaffolding could be defined an instructional strategy when the teacher builds up individualized support by gradually and methodically improving a student's ability to prior knowledge. In other words, teachers provide scaffolds so that the students can follow through certain tasks which they would not be able otherwise to accomplish on their own.

Results. The strategies of CLIL implementation described by O. Meyer [1; 15-16] represent clearly the CLIL lesson structure comprising 4 core elements: input, tasks, output, and scaffolding, interbalanced such way as to stimulate various cognitive and communicative processes at three stages of a CLIL lesson. Table 1 visualizes the core elements structuring a CLIL lesson (*adapted from: CLIL Core Elements ©Oliver Meyer*) [1; 20]

Input	Scaffolding
<i>- authentic, meaningful & challenging</i>	
Tasks	

<ul style="list-style-type: none"> - <i>higher order thinking</i> - <i>student interaction</i> - <i>authentic communication</i> - <i>subject specific study skills</i> 	
Output	
<ul style="list-style-type: none"> - <i>cross-cultural communication</i> - <i>fluency, accuracy, complexity</i> - <i>BICS progressing to CALP</i> 	

Table 1. CLIL Core Elements ©Oliver Meyer

According to O. Meyer, [1;15] the Input element actualizes the concept of authenticity, i.e. the texts for the CLIL lesson should be meaningful, complex and authentic, students should be able to relate new content information to previous knowledge. Various ways of presenting the subject content at input, through specific questions with visual or graphic support scaffold learning allowing a deeper understanding of the specific content and simplify complex matters presented in the foreign language. The transformation of information from the text form of presentation to illustrative form (maps, charts, graphs, etc.), and from one language code of presentation to another (from the native language to the target) promote learning of both the language and the content.

The Tasks element realizes the task-based language teaching which offers a wide range of methodological opportunities for language training. It is aimed at development of higher order thinking skills, student interaction skills, authentic communication skills, subject specific study skills. that is, the areas, where the students need. It is focused on creating authentic communication in the classroom, as language skills are developed more successfully when they are practised for and in communication, in meaningful social situations, when there is pre-planning time, when interaction patterns, task structure can be corrected with the teacher's support. Careful and skilled scaffolding at all the phases of the lesson facilitates improvement of fluency, accuracy, and complexity of the language intake at the output stage boosting thereby cognitive academic language proficiency.

Discussion. There are various patterns of scaffolding differentiated by researchers. The most common model for defining and describing scaffolding includes three options:

- contingency - reserve scaffolding, applied when the extent is needed;
- temporary scaffolding - when the support is reduced and removed as soon as the learner gains confidence and is able to do the task on their own;
- transfer of responsibility - when responsibility for successfully completed task is gradually transferred from the support providing teacher to the learner.

The subject learning context might require more than one scaffold for the student to learn and acquire new content. There is a wide range of scaffolds the teacher can employ to accommodate different levels of knowledge. In addition, the verbal and visual elements of scaffolding can also adjusted by the teacher to establish a successful interactive and collaborative learning environment. General types of scaffolding identified in learning practice are as follows:

- Procedural scaffolding: helps the students use effectively appropriate tools and resources. Besides, it also supports the students on how to get engaged in learning activities.
- Conceptual scaffolding: guides the students to key concepts to be studied at the lesson. One of the implementation ways are maps of knowledge to scaffold the teaching process. They

help reduce cognitive load, facilitate higher order thinking – analysis, synthesis, evaluation, and support the communication.

- Strategic scaffolding helps students find alternative strategies and methods in learning. It helps to figure out alternative learning trajectories and instruction techniques adjusted to individual support. It also requires an awareness of the student's learning preferences, and the level of prior knowledge. This kind of scaffolding also may require techniques to organize and simplify information.

- Metacognitive scaffolding: supports the students in developing thinking skills and managing their learning. This kind of scaffolding encourages students to think about what they are learning throughout the process and backs them up in reflecting on what they have learnt, or to assess themselves. This kind of scaffolding is expected to promote higher order thinking (HOT) and students ability to plan ahead. As scaffold examples could be named: explaining a new concept through a concept map; focusing on particular words to develop a metalanguage; highlighting patterns, using questions to probe students' conceptions and prompt them to describe their interpretations and challenge their opinions; using various ways of representing ideas and concepts (eg visuals, diagrams, organizers, highlighting, various media and technologies); feedback that relates to improvement.

- Language scaffolding: this scaffolding strategy is of special concern for language teachers which is generally understood as a special type of help that facilitates and guides students in moving around new subject concepts, skills, or knowledge in the foreign language. Language scaffolding in CLIL finds its realization through the use of language cliches, terminology, visualization of the material, abundant number of examples in a foreign language, which make it easier to perform tasks independently. Some other ways to use language scaffolds are translation of unknown terms, or giving definitions, use of diverse semantization ways of vocabulary (antonyms, synonyms, periphrases, reiteration, etc.), focus on specific words to develop metalanguage; reiteration of questions, active usage of visual aids, etc. Important is also to adjust the target language suitable to students' language proficiency level and to create realistic foreign language environment through full language immersion.

Competent, appropriate, purpose-adequate use of the scaffolded instruction can result in relevant benefits:

- Students experience a supportive and confident learning atmosphere;
- Students feel free to communicate in the foreign language;
- Students feel at ease to interact, support their peers;
- Students perceive teachers as facilitators of knowledge;

Conclusion. Scaffolding strategy serves several purposes beneficial for students. The scaffolding strategy reduces the cognitive and linguistic load of teaching content through foreign language at the input stage. Through the use of the scaffolds the teacher assists and supports the students in understanding the content and subject language of educational material at the proper level. The students gain considerable advantages due to appropriate scaffolding support structures which enable them to cope successfully with highly complex subject content in the foreign language within CLIL framework. Scaffolding instruction to facilitate learning involves the use of diverse methodological techniques like activating prior knowledge, providing examples of outcomes prior to assigning a task, creating a motivating context, and facilitating student participation. Scaffolding also supports the final language product at the output phase by providing considerable amount of subject-related lexis, terms, collocations, and specific phrases, necessary for completing the tasks which supports the students in expressing their thoughts and ideas in the oral and written form in accordance with the topic. Ultimately, as a part of the complex of educational strategies scaffolding ensures the quality and effectiveness of CLIL-based education.

List of References

1. Meyer, O. (2010). *Towards quality-CLIL: successful planning and teaching strategies // Pulso : Revista de Educación*. 2010. # 33. (pp.11-29)
2. Raymond, E. (2000). *Cognitive Characteristics. Learners with Mild Disabilities . Needham Heights, MA: Allyn & Bacon, A Pearson Education Company*. (pp. 169-201)
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Pages: 174
4. Wood, D., Bruner J., Ross G. Nottingham, Oxford and Harvard Universities (1976). *The Role of Tutoring in Problem Solving. J. Child Psychol. Psychiat.*, (Vol. 17, pp. 89 – 100). Pergamon Press. Printed in Great Britain.
5. Benson, B.K. (1997). *Scaffolding. Coming to Terms. English Journal*, 86 (#7), (pp.126-127).
6. Rizal, D. M.Pd. (2011). *Scaffolding Talks In English Language Teaching. State Institute of Islamic Studies Walisongo Semarang Encounter* :(Vol. 2, #3, pp. 95-106).

МРНТИ.: 06.81.23

М.Алмасбек¹, Г.Р.Нурекешова²

^{1,2}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

¹Ая-19-1м оқу тобының магистранты ²ғылыми жетекші, қауымдастырылған профессор
м.а., ф.ғ.к.

Қызылорда қ., Қазақстан

МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУДІ ДАМУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Мақала білім беруде мобильді технологиялар арқылы оқытудың өзектілігі негізделіп, ағылшын тілін оқытуда мобильді технологияларды қолдану мүмкіндіктері сипатталады. Техникалық құрылғылар мен дидактикалық компьютерлік бағдарламаларды пайдалануға негізделген тілдік білім беру саласындағы ақпараттандырудың дәстүрлі тәсілдері осы тұрғыда қарастырылады. Ақпараттық ортаның ресурстары шетел тілін оқытуда біртұтас білім беру ортасын дамыту бойынша зерттеу нәтижелерінің өзіндік тәсілі ұсынылады. Мектеп оқушыларына ағылшын тілін оқудың кез-келген кезеңін оқытуда мобильді құрылғыларды қолданудың нақты мысалдары дәйектеледі.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, қол жетімді ақпарат, жеткіліксіз сапа, интеграциялау.

М.Алмасбек¹, Г.Р.Нурекешова²

^{1,2}Қызылординский университет им.Корқыт Ата

¹магистрант группы Ая-19-1м, ²научный руководитель, к.ф.н., и.о.ассоциированного
профессора

Қызылорда, Казахстан

Аннотация

В статье обоснована актуальность обучения с помощью мобильных технологий в образовании и также описаны возможности использования мобильных технологий в

обучении английскому языку. В этом контексте рассматриваются традиционные методы информатизации в сфере языкового образования, основанные на использовании технических средств и дидактических компьютерных программ. Представлены результаты исследования по развитию единой образовательной среды при обучении иностранным языкам, ресурсы информационной среды. Есть конкретные примеры использования мобильных устройств при обучении студентов английскому языку на любом этапе обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, доступная информация, недостаточное качество, интеграция.

Almasbek M.A.¹, Nurekeshova G.R.²

^{1,2} Kyzylorda university named after Korkyt Ata

¹ master course student of group Aya-19-1m, ² candidate of philological sciences, acting associated professor

Kyzylorda, Kazakhstan

Abstract

The article substantiates the relevance of learning using mobile technologies in education and also describes the possibilities of using mobile technologies in teaching English. In this context, the author considers traditional methods of informatization in the field of language education, based on the use of technical means and didactic computer programs. The results of research on the development of a unified educational environment in teaching foreign languages, the resources of the information environment are presented. There are specific examples of the use of mobile devices in teaching English to students at any stage of study.

Key words: distance learning, available information, insufficient quality, integration.

Кіріспе. Ауызекі тіл, ауызекі сөйлеу - адамдардың тіл арқылы қарым-қатынас жасауының бір түрі. Ауызекі тілдің басты ерекшелігі - сөйлеудің алдын ала дайындықсыз, тікелей қарым-қатынас жасау барысында жүзеге асатындығы. Тіл білімінде ауызекі тілді функционалдық стильдердің бір түрі ретінде қарастырады. Басқа стильден оның біршама өзгешелігі тіл мәдениетін қатаң сақтауға талап қоя бермейтіндігінде. Негізгі мақсаты тікелей және тез хабар беріп, хабар алу болғандықтан ауызекі тілде әдеби тілдің нормасынан тыс сөздер мен сөз тіркестері - варваризмдер, кәсіби сөздер, жаргондар, диалектілер т.б. кездесуі әбден мүмкін. Бұл ауызекі тілдің заңдылығын бұзу болып есептелінбейді. Ауызекі тілдің тағы бір ерекшелігі - әңгіме тақырыбының тез өзгеріп отыратындығы (екі адам ауа-райы туралы сөйлесіп тұрып, күтпеген жерден өндіріс мәселесін сөз етуі мүмкін). Ғалым Б.Сағындықұлы: «Сананың дамуына байланысты ұғым өрісі де ұлғаяды. Бұл процесс сөз мағынасының дамуына әсер етеді» [1, 258], – деп, ұғым өрісінің ұлғаюын сөз мағыналарының кеңеюіне жетелейтін құбылыс деп таниды. Кейде сөз мағыналарының түрліше құбылуы жаңа сөздің жасалуына да себепші болып жататыны ақиқат.

Қазіргі кезде оқушылардың ауызша сөйлеу әрекетін қалыптастыру - бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып табылады. Тіл дамытуда мынадай тілдік материалдарды пайдалануға болады:

а) Тіл дамыту жұмыстарын көркем-әдеби үлгілермен емес, таза «бала тілін» бақылау арқылы жүргізу.

ә) Тіл дамытуда газет-журналдардың, ресми іс-қағаздардың тілін пайдалану.

б) Тіл дамытуда көркем-әдебиет тілінен үлгі алу.

Тіл дамыту жұмыстарын үш салаға бөледі;

1. Сөздікпен жұмыс;

2. Сөз тіркесі және сөйлеммен жұмыс;

3. Байланыстырып сөйлеуге дағдыландыру жұмыстары [2].

Тілді оқытудағы ең басты мақсат - оқушыны сөйлеуге, яғни айтар ойын жеткізе білуге үйрету. Сөйлеу тілдік қарым-қатынас барысында адамның өз ойын жарыққа шығару процесі, өз сөзін екінші біреуге түсінікті етіп жеткізуі. Сөйлеуге үйрету дегенде мынадай ұғымға мән беріледі: бұл-адам мен адамның тілдік қарым-қатынаста бір-бірімен тілдесуі, сөйлесуі яғни бір адамның өз ойын екінші адамға ауызша жеткізуі, сөйлеуі, айтуы. Сонымен бірге айтылған ойдың адамға түсінікті болып, оны қабылдау арқылы екінші адамның оған өзіндік жауап қайтаруы. Бұл сөйлеуге үйретудің бір адамға ғана мәселе емес екендігін көрсетеді. Ол тілдік коммуникация арқылы жүзеге асады. Сөйлеу әрекеті - тілді үйрену жолындағы маңызды баспалдақ, қажетті шарт қана емес, ол - адамзаттың қоғамдағы орнын, қызметін көрсететін күрделі әрекет. Өйткені, сөйлеу әрекеті адамдық қасиетті білдіретін басты өлшемдердің бірі. Ауызша сөйлеуге үйрету - тілді жалаң үйрену емес, адамның жалпы ойлау қабілетін кеңейту, жетілдіру деген сөз. Жалпы сөйлеу әрекетін меңгеру үшін мына жағдайларды ескеру қажет: Үйрететін тілде сөйлеуге деген қажеттілік; қоршаған орта, жағдайдың әсері; жеке бастың қабілеті; сөйлеудің негізгі мақсатын айқындау.

Тілдік тіректерді негізге алып, монолог түрінде оқытуда оқушылардың танымдық қызығушылығының деңгейін анықтау, оқушылардың тыңдаған, оқыған, көрген мәліметтерін дұрыс қабылдауын қадағалай отырып, оларды монолог түрінде сөйлеуге үйрету, танымдық қызығушылықтары мен шығармашылықтарын дамытуда әдістің тиімділігін дәлелдеу .

Әдістері: Ауызекі сөйлеуді қалыптастыру үшін оқушы әр сабақта жаңа білім алып қоюмен ғана шектелмей, өз бетінше ізденіп, талдап, пікір таластыру деңгейіне жетіп, даму біліктілігін жетілдіріп отыруы қажет. Сонда ғана, оқушы ауызекі сөйлеу мақсатына жете алады.

Қазіргі кезеңде бұрынғы дәстүрлі болған қалыпты сабақ беру әдісін жаңа мазмұнда ұйымдастыру және жаңа технологияны пайдалана отырып түрлендіру - уақыт талабы Өйткені бүгінгі қоғамдағы өзгерістермен бірге білім беру жүйесінде де, сабақтың жүргізілу барысына да, жаңа талап, жаңа міндет әкелді. Бұл талап оқушының қазақ тілінде сөйлеу қабілетін жетілдіру болып отыр. Тіл үйрету үдерісіндегі ең белсенді заманауи әдістемелік тәсілдердің бірі-ақпаратты, инновациялық коммуникативті оқыту технологиясы. Осы технологияны тиімді қолдана білген ұстаз өз шәкірттеріне білім, тәрбие беруде табысқа жетеді, сол арқылы олардың бойында ойын өзгеге өз бетінше жеткізу қабілеті мен дағдысын қалыптастыруға, екеуара қарым-қатынас негізіндегі сөйлеу дағдысын қалыптастыруға ықпал ете алады. Коммуникативті оқыту технологиясы негізінде білім беру - оқушыны ауызша (тыңдау, түсіну, сөйлеу) және коммуникацияға (оқу, жазу) тарту яғни, оқылып жатқан тілде қарым-қатынас қалыптастыру деген сөз. Коммуникативті оқыту технологиясы қазақ тілін оқытудағы оқу-тәрбие үдерісінің барлық мақсат міндеттерін қамтиды. Коммуникативті оқыту технологиясы оқыту процесінде маңызды рөлге ие. Әртүрлі әдіс-тәсілдерді оқушыларға тың мәлімет, қызықты тапсырмалар беріп отыру мұғалімнің ұйымдастыру қабілетіне тиесілі. Қазіргі заман талабы қазақ тілін білу болса оқушыларға қалайда жақсы меңгертем деген ұстаз оқытудың түрлі тәсілдерін қолданады. Қандайда бір әдіс болмасын, оның өзіне тән артықшылықтары мен кемшіліктері болады. Коммуникативті оқыту технологиясы негізінде ақпаратты инновация технологияларды қолдану барысында көптеген артықшылықтарға көз жеткізілді.

Тілдік тіректерді негізге алып, монолог түрінде оқытуда оқушылардың танымдық қызығушылығының деңгейін анықтау, оқушылардың тыңдаған, оқыған, көрген мәліметтерін дұрыс қабылдауын қадағалай отырып, оларды монолог түрінде сөйлеуге үйрету, танымдық қызығушылықтары мен шығармашылықтарын дамытуда әдістің тиімділігін дәлелдеу.

Ауызекі сөйлеуді қалыптастыру үшін оқушы әр сабақта жаңа білім алып қоюмен ғана шектелмей, өз бетінше ізденіп, талдап, пікір таластыру деңгейіне жетіп, даму біліктілігін жетілдіріп отыруы қажет. Сонда ғана, оқушы ауызекі сөйлеу мақсатына жете алады.

Нәтиже. «Мобильді оқыту» термині «қашықтықтан білім беру» ұғымымен тығыз байланысты. Мұнда оқытушы мен студенттің өзара қарым қатынасы қашықтықтан жүзеге асып, оқу үдерісіне тән компоненттер (мақсаты, мазмұны, әдіс тәсілі, ұйымдастыру формасы, оқыту құралдары) түгел қамтылады [3].

Шетел тілін оқыту практикасындағы мобильдік технологиялар: электронды пошта, блог-технология, викитехнология, подкаст, веб-форум, лингвистикалық корпус, электронды сөздіктер, ақпараттық-анықтамалық Интернет-ресурстар, синхронды видео-интернет-коммуникация құралдары мен навигаторлардың біразы қазақ тілін оқытуда да қолданылады. Оның әрқайсысы өзінің керемет дидактикалық ерекшеліктерімен, әдістемелік қызметтерімен танымал. Тілді үйретуде қатысымның: әлеуметтік тұрмыстық, әлеуметтік мәдени, кәсіби білім және т.б. саласын және тілдік тұлғаның сөйлеу шеберлігі мен дағдысын қалыптастыруда таптырмас құрал.

Мобильді құралдар білім берудің мүмкіндіктерін кеңейтеді, оқу үдерісінің сапасын, педагогтердің кәсіби дамуын арттырады және әкімшілік жұмыстарды жеңілдетеді.

Мобильді оқытудың тарихына көз жүгіртіп көрейік. Жиырмасыншы ғасырдың басында, яғни 2000-2001 жылдарда алғаш рет ағылшын тілді ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде «мобильді оқыту» («m-learning») туралы айтыла бастады [4]. Уақыт өте келе, біздің еліміздің білім беру жүйесінде ақпараттандыру, жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды және электронды оқыту жүйесін жасау, енгізу бағдарламаларын іске асыру кезеңінде «мобильді оқыту» мәселесі талқыланып, тіпті жекелеген педагогтермен қолданысқа енгізіле бастады. Мобильді құрылғылардағы оқушыларға қызықты қолжетімді түрлі оқыту бағдарламалары мен қосымшалары және сенсорлық интерфейспен жабдықталған құрылғылар білім алудың қосымша көзіне айналды. Оқушылардың білім сапасын арттыруға және білім алу мүмкіндіктерінің кеңеюіне ықпал ететін бұл құрылғыларды білім беру технологиясына айналдыру әлемдік педагогика саласының мәселесіне айналды.

Мобильді оқытуды білім саласына енгізу жобаларын жүзеге асыруда түрлі мобильді құрылғылардың: смартфондар, mp3 плеерлер, планшеттер, дауысты құралдардың дидактикалық мүмкіндіктері зерттеліп, білім алуға оңтайландырыла бастады.

«Мобильді оқыту» - білім беруде педагогтердің жұмысын жеңілдетуші, мүмкіндіктерін кеңейтуші, білім тереңдігін күшейтуші технология және негізгі оқыту формасына қосымша көмекші құрал деп те қарастырылады.

Дж.Тракслер «Мобильді оқыту» - дәстүрлі оқыту үдерісін өзгертеді, оқу материалдарының берілуін, оған қолжетімділікті түрлендіреді және сана мен менталитеттің жаңа формаларын қалыптастырады», - деп жаңаша тұжырымдайды. Осы саланы зерттеп жүрген ғылыми орта: «...заманауи білім беру жүйесін мобильді оқытумен кіріктіру өз уақытында (just-in-time), жеткілікті деңгейде (just enough) және жеке тұлғаға (just-for-me) бағытталып жүріп жатқан үдеріс», - деп санайды [5].

«Мобильді оқыту» «қашықтықтан оқыту» ұғымымен тығыз байланысты. Себебі, оқытушы мен оқушының арасындағы қарым-қатынас формасы қашықтықтан (оқушы-объект, оқытушы-субъект) орындалады, оқу үдерісінің компоненттері (мақсаты, мазмұны, әдіс-тәсілі, ұйымдастыру формасы, оқыту құралдары) толық қамтылады.

Мобильді оқытудың қашықтықтан оқытудан өзгешелігі, мобильді оқыту технологиясы оқу үдерісін нақтылайды, яғни оқушы өзінің білім алуына қатысушы белсенді (білім беру үдерісінде оқушы-субъект).

Осы қасиеттері «мобильді оқытудың» электронды оқыту (e-learning) мен аралас оқытудан (Blended learning) ерекшелігін сипаттайды.

Мобильді оқытудың дидактикалық принциптері: мультимедиялылығы, құрылымдылығы, модульдылығы, интерактивтілігі, қолжетімділігі.

Аралас оқытудан (Blended learning) айырмашылығы ретінде мобильді оқытудың жеке тұлғаға бағытталуы мен формальды еместігін айта кеткен жөн. Сонымен, Мобильді оқыту деп – мобильді құрылғылардың көмегімен кез келген уақытта, кез келген жерден білім алуды айтамыз.

Тұжырымдама. Біздің елімізде қазір «мобильді оқыту» электронды оқытудың қосымша формасы ретінде қолданылуда. Бірақ қолданылу аясы әлі де болса қажетті деңгейде емес.

Интеграция (лат. *integratio* – қалпына келтіру, толықтыру, «integer» – тұтас, бүтін) – субъектілерді біріктіру, олардың арасындағы байланыстарды дамытып, өзара ынтымақты іс-қимылын тереңдету дегенді білдіріп отыр [6]. Өзінің жеке мүдделерін және халық пен бизнестің талап-тілектерін қамтамасыз ету үшін дүниежүзі елдері бірлесе жақындасуға, яғни интеграцияға бағытталған саясат жүргізеді. Оған үдеріс ретінде де, жақындасудың нәтижесі ретінде де қарауға болады. Бірінші мағынасында, бұл - бірлесе қызмет атқаруға, ал кейбір жағдайларда түрлі елдердің бірігуіне әкелетін үдерістер. Екінші мағынасында интеграция ретінде ортақ мақсатқа бірлесе қол жеткізу үшін құрылған мемлекетаралық бірлестіктер алынады.

Ағылшын тілі сабағында ауызекі сөйлеу түрін дамыту үшін мобильді технологияларды қолдану мәтіндер мен ақпаратты білуге жол ашады. Тіпті нашар оқитын оқушылардың өзі мобильді технологиялармен жұмыс істеуге қызығады, өйткені кейбір жағдайларда мобильді технологияларды қолдана білмеген жерін бір-бірінен, не болмаса білетіндерден сұрастыра отырып, алға жылжи түсері ықтимал.

Ағылшын тілі сабағында ауызекі сөйлеу түрін дамыту арқылы оқыту ісі күннен-күнге өзекті болып келеді. Тілді ақпараттық-коммуникативтік технология арқылы оқыту – тіл үйренушінің өз бетімен тіл үйрену қабілеттерін жетілдіруіне игі ықпал ететін тиімді жүйе болып табылады. Сонымен қатар оқушылар интеллектуалдық, шығармашылық және коммуникативтік істерін дамыта алады, оқушының оқу белсенділігі артады, сабақтың негізгі кезеңдерінің бәрінде оқушыларға шығармашылық жұмысты ұсынуға болады.

Әлемді жайлаған індетке және жаһандану дәуірінің талап-тілегіне байланысты бүкіл әлем қазіргі таңда ғаламтор желісіне тәуелді болып отыр. Қазақстанның білім беру жүйесі білім алушыларға он-лайн режимінде оқытудың негіздерін барнша ұсынып жатыр, ол түрлі ғаламтордағы платформалар арқылы жүзеге асып жатыр десекте болады, яғни ақпараттардың барлығы дерлік мобильді технологиялар арқылы оқыту жүйесімен іске асуда.

Ағылшын тілін оқытуда ауызекі сөйлеудің рөлі өте маңызды. Себебі ауызша сөйлеу арқылы бір-бірін түсіне алады, өз ойларын айта отырып, дәлелдейді, естіген, айтылған хабарға өз көңіл-күй қатынасын білдіре алады. Ауызекі сөйлеу дағдыларын дамыту сабақтары - шетел тіліне оқытудың негізгі бастамалары.

Қорытынды. Оқытуда білім технологияларын интеграциялау оқушы үшін де, мұғалімге де шығармашылықпен іс-әрекет етуіне ықпал етеді. Мобильді технологиялар арқылы оқу оқушының мұғалімді енжар тыңдап қана қоймай, белсенді жұмысқа тартылуын көздейтін оқыту және оқу әдістерінің бірі болып табылады. Ендеше қазіргі заман оқушысы сыни ойлап, өзін-өзі бағалай алатын, алған білімін өмірде қолдана алатын жан-жақты тұлға болуы тиіс. Оқушыларға бағытталған белсенді оқытудың маңыздылығын сезіну және оқушылардың оқу сауаттылығы саласындағы нәтижелерін жақсарту үшін, оқу-тәрбие үдерісінде белсенді оқытудың көптеген стратегияларын қолдану тиімді. Мобильді технологиялар арқылы оқытудың әдіс-тәсілдері оқу сауаттылығы саласындағы ауызекі тілдегі арнайы дағдыларды дамыту, бағалау, мысалдарды талдау және мәселелерді табысты шешу үшін қажетті дағдылар мен тәсілдерін анықтау стратегияларын ұғынуға мүмкіндік туғызады.

1. Сағындықұлы Б. Лексика дамуының этимологиялық негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. - 258 б.
2. Капранчикова К.В. Мобильные технологии в обучении иностранному языку студентов лингвистических направлений подготовки// Язык и культура. 2008. № 1 (25). С. 85-94.
3. Сысоев П.В. Современные информационные и коммуникационные технологии: дидактические свойства и функции // Язык и культура. 2012. № 1 (17). С. 120-133.
4. Логинова А.В. Использование технологии мобильного обучения в образовательном процессе // Молодой ученый. - 2015. - №8. - С. 974-976.
5. Traxler J. Current State of Mobile Learning // Mobile Learning: Transforming the Delivery of Education and Training, 2009 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.aupress.ca/index.php/books/120155>. (дата обращения 14.01.2015).
6. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. - М., 1995.
7. Бордовский Г.А., Извозчиков В.А. Новые технологии обучения: Вопросы терминологии // Педагогика. - 1993. - №5.
8. Қабдықайырұлы Қ., Монахов В.М. Оқытудың педагогикалық жаңа технологиялары. - Алматы, 1999.

МРНТИ 14.35.09

Кенжебай Д.Қ¹, Алтайбаева Д.Ю².

¹Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2-курс магистранты.

²профессор, ф.ғ.д

Абай атындағы ҚазҰПУ

Алматы қ., Қазақстан

«ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ЛЕКСИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУ»

Аңдатпа

Шетел тілін коммуникативтік бағытта оқытуда мультимедиялық интерактивті технологияларды пайдалану жүргізілетін сабақтың тиімділігін арттырады және оқушылардың сабақ материалдарын тез әрі терең түсінуін қамтамасыз етеді. Мультимедиялық құралдардың заманауи технологияларын енгізу – оқу процесінің мәнін байытады, оқушыларға қатты әсер етеді, балалардың тіл үйренуге деген ынтасын арттырады, оларды шетел тілін ақиқат өмірде қолдана алуға үйретеді және мұғалім мен оқушы арасында тығыз байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Қазіргі білім беру саласында көтерілетін өзекті мәселелердің бірі жаңа ақпараттық технологияларды орта мектептерде қолдану тиімділігі. Бұл шетел тілін оқытудың жаңа техникалық құралы ғана емес, сонымен қатар тілді үйретудің жаңа форма мен әдісі ретінде қарастырылып отыр. Шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты оқушының коммуникативті мәдениетін қалыптастыру және дамыту, оның шетел тілін практикалық қолданыста пайдалану қабілетін дамыту.

Түйін сөздер: шет тілі сабағы, білім алушы, мультимедиялық сандық технология, мультимедиа, интерактивті тақта

Кенжебай Д.К.¹, Алтайбаева Д.Ю.²

¹Иностранный язык: два иностранных языка, магистрант 2-ого курса

²профессор, д.ф.н.

КАЗНПУ им. Абая

Алматы, Казахстан

«РАЗВИТИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ НАВЫКОВ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ»

Аннотация

Использование мультимедийных интерактивных технологий в коммуникативном обучении иностранному языку повышает эффективность проводимых занятий и обеспечивает быстрое и глубокое понимание учащимися материала урока. Внедрение современных технологий мультимедийных средств обогащает сущность учебного процесса, оказывает сильное влияние на учащихся, повышает мотивацию детей к изучению языка, учит их использовать иностранный язык в реальной жизни и позволяет установить тесную связь между учителем и учеником. Одной из актуальных проблем, поднимаемых в современной сфере образования, является эффективность применения новых информационных технологий в средних школах. Он рассматривается не только как новое техническое средство обучения иностранному языку, но и как новая форма и метод обучения языку. Основной целью обучения иностранному языку является формирование и развитие коммуникативной культуры учащегося, развитие его способности использовать иностранный язык в практическом использовании.

Ключевые слова: урок иностранного языка, обучающийся, мультимедийная цифровая технология, мультимедиа, интерактивная доска

Kenzhebay D.K.¹, Altaybayeva D.Yu.²

¹Foreign language: two foreign languages, 2-year graduate student

² professor, Doctor of Philological Sciences

KAZNPU named after Abay

Almaty, Kazakhstan

«DEVELOPMENT OF LEXICAL SKILLS THROUGH THE USE OF MULTIMEDIA DIGITAL TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING»

Abstract

The use of multimedia interactive technologies in the communicative teaching of a foreign language increases the effectiveness of classes and provides a quick and deep understanding of the lesson material by students. The introduction of modern multimedia technologies enriches the essence of the educational process, has a strong impact on students, increases the motivation of children to learn a language, teaches them to use a foreign language in real life and allows you to establish a close relationship between the teacher and the student. One of the urgent problems raised in the modern sphere of education is the effectiveness of the use of new information technologies in secondary schools. It is considered not only as a new technical means of teaching a foreign language, but also as a new form and method of language teaching. The main goal of teaching a foreign language is the formation and development of the student's communicative culture, the development of his ability to use a foreign language in practical use.

Key words: foreign language lesson, student, multimedia digital technology, multimedia, interactive whiteboard

Қазіргі таңда мектептерде шет тілдерін оқыту мемлекеттік бағдарламалардың бірі болып табылады. Аталған жұмыста мектептерде және оқу орындарында шет тілдерін оқытуда әртүрлі мультимедиялық бағдарламалар мен Ғаламтор желі ресурстарын пайдалану мәселесі көтерілген. Мақалада шет тілдерін оқытуда әртүрлі заманауи мультимедиялық құралдар туралы, оларды жалпы сабақта пайдалану және тиімділігі жөнінде сөз қозғалған.

Еліміздегі әлеуметтік – экономикалық өзгерістер мен бүкіл өркениетті әлемдегі ақпараттық даму – білім берудің дәстүрлі қалыптасқан жүйесін, әдістері мен технологиясын қайта қарауды талап етуде. Қазіргі ақпараттық технологиялардың қарқынды даму кезеңінде мектептегі оқу үдерісінің тиімділігі мұғалімнің кәсіби дайындығына тікелей байланысты.

Соңғы жылдары көз алдымызда адамдардың әлеуметтік, мәдени, ғылыми және өндірістік қызмет аясына тікелей әсер еткен компьютерлік революция болды. Компьютердің оқу процесіне де тигізетін өзіндік әсерін жоққа шығаруға болмайды.

Шетел тілін коммуникативтік бағытта оқытуда мультимедиялық интерактивті технологияларды пайдалану жүргізілетін сабақтың тиімділігін арттырады және оқушылардың сабақ материалдарын тез әрі терең түсінуін қамтамасыз етеді. Мультимедиялық құралдардың заманауи технологияларын енгізу – оқу процесінің мәнін байытады, оқушыларға қатты әсер етеді, балалардың тіл үйренуге деген ынтасын арттырады, оларды шетел тілін ақиқат өмірде қолдана алуға үйретеді және мұғалім мен оқушы арасында тығыз байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Қазіргі білім беру саласында көтерілетін өзекті мәселелердің бірі жаңа ақпараттық технологияларды орта мектептерде қолдану тиімділігі. Бұл шетел тілін оқытудың жаңа техникалық құралы ғана емес, сонымен қатар тілді үйретудің жаңа форма мен әдісі ретінде қарастырылып отыр. Шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты оқушының коммуникативті мәдениетін қалыптастыру және дамыту, оның шетел тілін практикалық қолданыста пайдалану қабілетін дамыту.

Сондай-ақ, мультимедиа арқылы шешілетін негізгі мәселелер қатарына: тілді білушімен шынайы коммуникация орнату; оқу – тәрбие үдерісінің барлық қатысушыларын орталық ақпараттық жүйеде сақталатын ақпараттық қормен қамтамасыз ету; мұғалімдер арасында тығыз қарым-қатынас орнату; педагогикалық тәжірибе мен дидактикалық материалдарды айырбастауды жүзеге асыру т.б. жатқызуға болады.

Мультимедиа – ақпаратты дыбыстық және бейне түрінде өңдеуді жүзеге асыратын, бағдарламалы – ақпараттық құралдар жиынтығы. Мультимедиа аудандық, жергілікті және әлемдік желі бойынша дыбыс шығаруға, бейне жіберуге (мысалы, дара бейне конференциялар жүргізу үшін) арнап жасалынған. Интерактивті режимдегі графика, анимация, сурет, бейне, дыбыс, мәтін қолдану интегралды ақпараттық ортаны құрады, сол себепті қолданушы жаңа сапалы мүмкіндіктерге ие болады.

Жобалық жұмыстың тағы бір артықшылығы оның жеке адамға арналған жұмыс түрі екендігі, өйткені онда оқушы өзі, отбасы және жеке қызығушылықтары туралы көрсете алады [2, 22]. Жобаны дайындау барысында оқушылар өздерін қызықтыратын тақырыптармен танысады, анықтамаларды ақтарады, өзге адамдармен тілдеседі, суреттер іздейді, тіпті өз бетінше аудио және видео материалдарды дайындайды. Түрлі тілдік деңгейдегі балалар белгілі бір тақырып бойынша өз ойын, пікірін айтуды үйренеді. Жұмыс осылайша, оқушылардың ойлау қабілетін, танымдық белсенділігін, бірлесіп жұмыс жасау икемін дамытуға көмектеседі.

Сондай-ақ, электронды интерактивті тақталар мультимедиялық материалдардың электронды мазмұндарын оқу процесіне енгізудің тиімді тәсілі болып табылады. Сабақ материалдары интерактивті тақтада анық көрсетіледі және баланы белсенді қатысуға ынталандырады. Шетел тілінде алдын – ала дайындалған мәтіндер, жаттығулар, әр түрлі

сипаттағы түрлі түсті суреттер, шетелдік мультимедиалық аудио мен бейне т.б. сабақ материалын түсіндіруге, тілдің грамматикалық және лексикалық бірліктерін бекітуге, баланың білімін қадағалауға және оның өзін – өзі басқаруына көмектеседі.

Интерактивті тақта компьютердің пернетақтасын, мониторын және «тышқанды» пайдаланбауға мүмкіндік береді. Барлық қажетті әрекетті арнайы маркер немесе тіпті мониторды түрту арқылы жүзеге асыруға болады. Бұл оқу бағдарламасын түсіндіру сапасына тікелей оң септігін тигізеді. SMART Board интерактивті тақтасымен бірге SMART Notebook бағдарламалық құрылғысы жүреді [3, 104]. Ол әр түрлі ақпаратты (мәтін, бейне, схема, кесте, белгі мен суреттер) қосатын жазбаларды құрастыруға жағдай жасайды.

Әрине, ең басты мультимедиа ретінде Интернет желісі туралы тоқталып өткен дұрыс. Себебі, жоғарыда айтылған барлық бағдарламалық құрылғылар дәл осы желі арқылы жүзеге асырылады.

Мультимедиа – ақпаратты дыбыстық және бейне түрінде өңдеуді жүзеге асыратын, бағдарламалы – ақпараттық құралдар жиынтығы. Мультимедиа аудандық, жергілікті және әлемдік желі бойынша дыбыс шығаруға, бейне жіберуге (мысалы, дара бейне конференциялар жүргізу үшін) арнап жасалынған. Интерактивті режимдегі графика, анимация, сурет, бейне, дыбыс, мәтін қолдану интегралды ақпараттық ортаны құрады, сол себепті қолданушы жаңа сапалы мүмкіндіктерге ие болады.

Ақпаратты-коммуникациялық технологиялар қызметі мынадай қасиеттерімен сипатталады:

- өңдеу процесінің нысаны мәліметтер болып табылады;
- ақпараттық процестің мақсаты ақпарат алмасуға негізделеді;
- ақпараттық процесті жүзеге асыру құралдарын бағдарламалық, аппараттық, бағдарламалы-аппараттық кешендер құрайды;
- ақпараттық процесті тиімділендіру параметріне ақпаратты тұтынушыға жеткізудің дәлдігі, сенімділігі, толықтығы жатады.

Енді ұлы дидактик Я.А.Коменский „Алтын ережеге” балаған көрнекілік ұстанымының талаптарына толық жауап бере алатын мультимедиалық технологиялар ұғымдарын қарастырайық. Алдымен мультимедиа ұғымына талдау жасап көрейік.

Мультимедиаға зерттеуші ғалымдар түрліше анықтама береді:

Мультимедиа - әртүрлі типті ақпараттарды компьютердің ұсыну мүмкіндігін дамытатын және адамның мультисенсорлық табиғатына негізделген технология (D.Little).

Мультимедиа - екі не онан да көп типті ақпараттарды интерактивті формада біріктіру (D.H.Jonassen).

Мультимедиа - әртүрлі формада ұсынылған ақпараттарды біріктіруге мүмкіндік беретін компьютердің аппараттық және бағдарламалық құралдары кешені (И.И.Косенко).

Қазіргі таңда барлық мұғалімдердің алдында заманауи технологияларды пайдалану негізінде оқу мазмұнын одан әрі жетілдіру мақсатында Әлемдік желіні қолдану мәселесі туындап отыр. Ғаламтор ағылшын тілін үйренуде бұрын белгісіз болған жаңа мүмкіндіктерді ұсынады. Оларға: сабақ мазмұнына желідегі материалдарды енгізу; жоба жұмысы бойынша оқушылардың жеке ізденістерін жүргізуге көмектесу; әр түрлі деңгейдегі желі материалдарын пайдалана отырып, оқушылардың оқуға деген икемділіктерін дамыту және жетілдіру; өзара хат алмасу нәтижесінде білім алушылардың жазу дағдысын дамыту; шет тілінің заманауи сөздіктерінің көмегімен сөз қорын қалыптастыру; желі арқылы басқа елдердің мәдениеті, әлеуметтік және экономикалық жағдайы туралы мәліметтер табу, оларды талдауды үйрену және т.б. жатады.

Қазіргі таңда оқушының тілді практикалық тұрғыдан меңгеру үшін қолайлы жағдай жасау, тиімді әдіс таңдау, яғни оқушының қызығушылығы мен шығармашылық белсенділігін арттыру мұғалімнің негізгі міндеті болып табылады. Жаңа ақпараттық

технологияларды қолдану, Интернет ресурстарды, заманауи педагогикалық құралдарды қолдану әдістері оқушының қабілеті мен білім деңгейін есепке ала отырып жеке жұмыс жасауды, сонымен қатар жеке тұлғалық әдісті дамытуды қатамассыз етеді. Психологтардың көзқарасы бойынша жеке тұлғаның қалыптасуына когнитивтік, мотивациялық және мінез – құлықтық жағдайлар ықпал етеді.

Когнитивтік жағдайлар – Интернет – ресурстарды пайдалануға бағытталған белгілі бір білімдердің жиынтығы, бұл бұдан басқа да күрделі білімдерді игеруге көмектеседі.

Мотивациялық жағдайлар – жаңа құндылықты сезіну мен бағалау арқылы анықталатын зерттеу қызметінің құрылымы ретінде қаралады.

Мінез – құлықтық жағдайлар – Интернет – ресурстарды пайдаланудың қалыптасуына ықпал етеді, ғылыми құндылықтарды игерудің шынайы қимылдарын көрсетеді, жүзеге асыруға арналған түрлі педагогикалық ілімнің жиынтығы жөнінде нақты әрекеттерді дәлелдейді.

Шетел тілін үйрететін компьютерлік бағдарламаларда келесідей жұмыс түрлері бар:

- тілдік қорды дамыту;
  - дыбыстау қабілетін дамыту;
  - диалогтік және монологтік сөйлеу формаларына үйрету;
- жазуға үйрету;
- грамматикалық аспектілерді үйрету. Ғаламторды пайдалану аумағы күннен – күнге артуда. Ғаламтор көмегімен оқытушы мен оқушы кез келген уақытта әлемнің кез келген жерінен қажетті ақпаратты жылдам әрі нақты таба алады. Мәселен, елтануға қатысты мәліметтер, жастардың өміріне байланысты соңғы жаңалықтар, газет немесе журналдардағы мақалалар, қажетті әдебиеттер тізімін т.б. көптеген ақпаратқа қол жеткізе алады.

Шетел тілін оқытуда Ғаламтор көмегімен бірқатар дидактикалық мәселелердің шешімін табуға болады:

- оқу дағдысын қалыптастыру;
- заманауи ақпаратты пайдалана отырып жазу дағдысын қалыптастыру;
- оқушылардың сөздік қорын байыту;
- оқушыларды ағылшын тілін оқуға тұрақты түрде ынталандырып отыру;

Сонымен қатар, Ғаламтор мүмкіндіктерін пайдалану әдісі оқушылардың жан – жақтылығын, белгілі бір мәселеге қатысты жеке көз қарасын қалыптастырумен қатар өзге ұлт өкілдері арасында жаңа достар табуға, және олармен тұрақты түрде пікір алмасу арқылы шетел тілін дамытуға жол ашады. Ғаламтор арқылы оқушылар тұрақты түрде тест, жарыстар мен олимпиадаларға, видеоконференцияларға т.б. іс – шараларға белсенді қатыса алады. Оқушылар өздері зерттейтін ғылыми жобаларға қатысты ақпараттармен өз еліндегі оқушылармен қатар, шет елдерде тұратын оқушылармен де алмаса алады [5, 27].

Кеңінен тараған қатынас технологиясы ретінде Интернет желісіндегі ақпаратты жіберу мен алуға арналған, адамдардың арасындағы оперативті байланысты жүзеге асыратын қызмет (сервис) – электрондық поштаны (Е – mail) атауға болады. Электрондық пошта арқылы кез келген ақпаратты яғни, мәтіндік құжаттар, суреттер, цифрлік мәліметтер, жазбалар және т.б. жібере аламыз. Электрондық пошта қызметіне алдын – ала құжатты өңдеу, құжаттар мен хабарларды сақтау, хаттарды басқа адреске жіберу кезінде болатын қатені тексеріп түзету, жіберілген хабарды алғаны жайлы хабарлау, ақпаратты алу және сақтау, шолу мүмкіндіктерін жатқызамыз. Мұғалім электрондық поштаны төмендегідей сәттерде қолдануы мүмкін:

- оқушылармен ақпарат алмасу үшін (кеңес беріп, бақылау жұмыстарын жіберіп, асинхронды режимде дәріс беру үшін, яғни, алдын – ала дәріс мәтінін жіберіп, артынан кеңес беру мақсатында).

- Off – line режимінде қашықтан сабақ жүргізу;
кеңес беруді ұйымдастыру;

оқушылардың өзара ақпарат алмасу арқылы бірін – бірі оқыту.

Тұлғаның құндылық бағдарын қалыптастыру үрдісінің мінез – құлықтық саласы шығармашылық болып табылатын, креативті іс – әрекетке бағытталған. Оған қоса, ақпараттық жүйе ретінде Ғаламтор өз пайдаланушыларына басқа да ресурстарды ұсынады: 1) телеконференциялар (usenet); видеоконференциялар; 3) өз мәліметтерін енгізу мүмкіндігі, өзінің жеке бетін қалыптастыру (homepage) және оны Web – серверде орналастыру; 4) ақпараттық ресурстарға қолжетімділік; 5) анықтамалық каталогтар (Yahoo!, InfoSeek/UltraSmart, LookSmart, Galaxy); 6) ізденіс жүйелері (Alta Vista, HotBob, Open Text, WebCrawler, Excite); 7) желіде сөйлесу (Chat). Аталған қызметтер сабақта кеңінен пайдаланылуы мүмкін [6].

Сабақта компьютерлік технологияларды қолдану мақсатын, мәнін және мүмкіндіктерін анықтай отырып, мұғалім мына қағидарларды есте сақтауы керек:

- оқушылардың денсаулығына психикалық және физикалық тұрғыдан зақым келтірмеу;

- олардың мультимедиалық құралдарды қолдана алу қабілетін қалыптастыру;

- оқушыларға оқу бағдарламасын арнайы қолданбалы компьютерлік бағдарламалар арқылы сауатты әрі нақты түсіндіру.

Мемлекетте білім жүйесін жаңарту процесі жүріп жатқан қазіргі таңда мұғалімнің кәсіби қызметіне қойылатын негізгі талап ақпараттық таным болып табылады. Ал, мультимедиалық құралдарды қолдану оқу барысын жеңілдету, одан әрі дамыту мен оқушыларға оқу материалдарын жеткізу мақсатын көздеуі тиіс.

Қорыта айтқанда, Егеменді еліміздің болашақ жастарының білімді болуы, ел болашағының мәртебесін арттыратыны сөзсіз. Ағылшын тілін үйрету барысында мультимедиялық және сандық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың лексикалық дағдыларын қалыптастыратын тиімді жол екені сөзсіз дәлел. Осы жол арқылы өз пікірін айта алатын, оны дәлелдей білетін, өмірге деген өзіндік көзқарасы қалыптасқан, үнемі ізденіс үстінде болатын, қоғам дамуына үлес қоса алатын, көкірегі ояу, ізденімпаз, өзіндік шығармашылық жұмыспен айналыса алатын жан-жақты жетілген жас ұрпақ өкілдерін дайындай аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 *Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики. – М.: Русский язык, 1989. – 239 б.*
- 2 *Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка // ИЯШ. – 2000. – № 2. – 22 б.*
- 3 *Могилёв А.В. Интернет приходит в школу. – Воронеж, ВГПУ, 2001. – 104 б.*
- 4 *Полат Е.С. Интернет на уроках иностранного языка // ИЯШ. – 2001. – № 2. – 18 б.*
- 5 *Полилова Т.А., Пономарева В.В. Внедрение компьютерных технологий в преподавание иностранных языков. // ИЯШ. – 1997. – №6. – 27 б.*
- 6 *Электронные интерактивные доски SMART board – новые технологии в образовании / <http://www.smartboard.ru/>*

МРНТИ 14.35.09

Жұмадиева Л.О¹, Сейдалиева Г.О²

¹Шет тілі: Екі шет тілі кафедрасының 2-курс магистранты

²PhD.

Абай атындағы ҚазҰПУ

«КОУЧИНГ» ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰНДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Мақалада жеке тұлғаның дамуы және әр түрлі жағдайларда өмірге маңызды міндеттерді шешудегі өзекті коучингтік тәсілдер көрсетілген. Коучингті оқытуда жаңа технологиялар сипатталған: оның міндеттері, қағидалары, тәсілдері, кезеңдері мен кадамдары. Мақаланы қорытындылай келгенде әдістің артықшылықтары, кемшіліктері, күтілетін нәтижелері белгіленді.

Түйін сөздер: коучинг, жеке тұлға, әдіс, технология.

Жұмадиева Л.О¹, Сейдалиева Г.О²

¹Кафедра Иностранного языка: Два иностранных языка

Магистрант 2 курса

²PhD.

КазНПУ им. Абая

МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КОУЧИНГА

Аннотация

В статье представлена актуальность коучингового подхода в развитии личности и решении жизненно важных задач в различных ситуациях. Описывается новая технология обучения коучингу: его задачи, принципы, методы, стадии и шаги. В заключение указаны преимущества, недостатки метода и ожидаемый результат.

Ключевые слова: коучинг, личность, метод, технология.

Zhumapiev L.O¹, Seydaliyeva G.O.²

¹Department of Foreign Language: Two foreign languages

Master of 2 courses

² PhD.

KazNPU named after Abay

METHODOLOGICAL VALUE OF COACHING TECHNOLOGY

Abstract

The article presents the relevance of the coaching approach to the development of a person and to the solution of vital problems. Describes a new technology how teach coaching: its tasks,

principles, methods, stages and steps. The conclusion of the article indicates the advantages, disadvantages of the method and the expected results.

Key words: coaching, personality, method, technology.

*Коучинг үйретпейді, бірақ
үйренуге көмектеседі.*

Тимоти Голви

Кіріспе. Заманауи білім беру жүйесіне коучинг технологиясы тек оң үлесін қоспақ. Мектеп педагогикасында көпфункционалды жаңғыртылған білім беру жағдайында оқу процесін ұйымдастыратын мұғалімнің іс-әрекетінің дамуына назар аударылады. Бұл аспектіде мұғалімнен талап етілетіні өз қызметін өзектендіру қажет. Себебі, оқушының жеке тұлға болып қалыптасуы біршама уақытты талап етеді, мұғалім жеткілікті уақыт көлеміне ие болуға тиіс. Өз құзыреттілігін тек оқушылардың білім мен дағдысын дамытуда ғана емес, сонымен қатар жеке тұлға ретінде қалыптасуында да қолдана білу қажет, оқушыларды дербес шешім қабылдауға және мәліметті қабылдай отыра өз ойымен бөлісіп, өз сөзін қорыта алатын дағдыларын қалыптастыру маңызды. Оқыту мазмұны оқушының қажеттіліктері мен мүдделеріне сай болғанда ғана табысты болады, сонда ғана нәтиже көрінбек.

Коучинг - бұл ең тиімді, тәжірибеде дәлелденген, басқарудың инновациялық механизмдері мен тәсілдерінің бірі. Қазіргі уақытта коучингтің бірнеше әр түрлі анықтамалары бар, олардың әрқайсысы өзінің нақты қырларын көрсетеді. Коучинг - бұл жеке және кәсіби өсуге бағытталған адамдарға кеңес берудің және жеке қолдаудың ерекше түрі. ... Коучинг - жеке тұлғаның тиімділігін арттыру мақсатында оның әлеуетін ашатын технология. Коучинг - бұл белгілі бір жағдайларда қолданылатын әдіс қана емес, тиімді коучинг - бұл басқару әдісі, адамдармен қарым-қатынас әдісі, ойлау тәсілі. Коучинг үйретпейді, бірақ үйренуге көмектеседі (Тимоти Голви). Коучинг - бұл басқа тұлғаны орындауға, оқуға және дамытуға үлес қосу өнері. Бұл жаттықтырушының біліміне, тәжірибесіне, даналығына немесе көрегендігіне емес, адамның оқуға және шығармашылықпен әрекет ету қабілетіне сүйенеді (М. Дауни). Қоғамдағы демократиялық өзгерістер құндылықтарды қайта бағалауға және білім сапасына қойылатын талаптарды арттыруға алып келеді. Қазіргі таңда мұғалім оқушыны бағалауда тек оның: оқу, санау, тапсырмаларды орындай алатынымен шектелмей, сонымен қатар оқушының бойындағы мынандай қасиеттерді бағалай алуы қажет: өзіне деген оң көзқарасты, өз күшіне деген сенімділікті, өзін-өзі бағалауын, дербестікті, қызығушылықты, бастамашылықты, дамыған қиялға, коммуникативтік қабілетіне, еркіндікті. Аталмыш қасиеттердің барлығы «Коучингтің» әдісі болмақ.

Әдістер. Педагогикалық коучинг-бұл оқушының білімі мен тәжірибесін пайдалана отырып, оның белгілі бір мәселелерді, міндеттер мен мақсаттарын шешуге көмектесетін арнайы жүйе. Мұғалімдердің коучинг қағидаттарына негізделген өзара іс-қимылды ұйымдастыра білу оқушылар үшін де, мұғалімдер өздері үшін де, тіпті тәжірибе көрсеткендей, ата-аналар үшін де шығармашылық кеңістік құруға мүмкіндік береді. Мұғалім – коучинг құралдарын қолдана отырып, өз оқушыларын тәуелсіз, коммуникативті, білім

алуға және дамытуға дайын, мақсатты, өзін-өзі қамтамасыз ететін тұлға болу жолында еріп жүреді. Коучинг әдісі студенттердің жауапкершілігін, хабардарлығын, шешім қабылдаудағы тәуелсіздігін дамытуға, олардың ынтасын, оқу үдерісіне және Мемлекеттік емтиханға дайындыққа қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Коучинг студенттерде өздеріне деген сенімділікке және болашаққа негізделген, жағымды және тараптардың мүдделерін сақтай отырып, басқалармен қарым-қатынас жасауға деген ұмтылысқа негізделген ойлаудың жаңа түрін дамытады.

Педагогикалық коучинг:

1. Педагогикалық қызметтің тиімділігін арттыру.
2. Өмірлік және білім беру жолдары бойынша оқушыларды психологиялық сауатты алып жүру.
3. Оқушылардың алдына нақты және релевантты мақсаттар қою.
4. Қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді перспективаға өмірлік мақсаттарды анықтау.
5. Жеке уақытты басқару дағдыларын дамыту.
6. Отбасында және басқа адамдармен қарым-қатынасты жақсарту.
7. Стрессті жеңу.
8. Өзіне деген сенімділікті арттыру.
9. Қолайсыз өмірлік жағдайларды тиімді және тез жеңу.

Коучинг білім беру саласында маңызды 4 кезең егжей-тегжейлі зерттелгенін атап өткен жөн:

- 1) шабыт;
- 2) жоспарды жүзеге асыру;
- 3) құндылықтардың интеграциясы;
- 4) аяқтау.

Мұғалімнің міндеті-кез келген тиімді жобаның жоғарыда көрсетілген сатыларынан өтуге көмектесу.

Оқытудың таңдаулы әдістері мен технологиялары		
Нұсқаулар мен нұсқаулар. Түсіндірмелі және иллюстрациялық презентация. Репродуктивті жаттығу. Алгоритмдік рецептер. ZUN мен нормативтік мінез-құлықты игерудің сапасын бақылау.	Проблемалық әдіс. Проблеманы ұсыну. Проблемалық-іздеу және проблемалық-зерттеу тренингтері. Модельдеу және ойын жаттығулары. Зерттеуді талқылау. Жоба әдісі. Миға шабуыл. Сыни тұрғыдан ойлау әдісі.	Коучинг технологиялары. Ашық және «мықты» сұрақтар арқылы әңгімелесу. Логикалық деңгейдегі сұрақтар баспалдағы және жетістік баспалдағы (пирамида, спираль). Дауыс тондары. Терең тыңдау әдісі. Коучингтің жеке және топтық сабақтары. Серіктестік ынтымақтастық. Өмір тепе-теңдігі деңгелегі. Масштаптау. Уақыт сызықтары. Гантты жоспарлау әдісі. В.Диснейдің шығармашылық стратегиясы.

Нәтиже. Коучингтің негізгі принциптерінің бірінде адам баласы өзіне қажетті ресурстың барлығына ие екені айтылады, яғни, мұнда мұғалім осы ресурстарды қажетті арнаға бағыттайтын технологияларды меңгеруі тиіс. Коучингте мамандықтың құндылығы мен маңыздылығын ұғынуға мүмкіндік беретін құралдар бар, ең бастысы- сол құралдарды пайдалануды үйрену. Көптеген зерттеушілер мұғалімнің өзінің еңбек қызметі барысында тұлғалық даму идеясын қолдайды және сонымен қатар басқа да оқытушыларды да ынталандыру мақсатында. ЭЫДҰ (экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы) инновациялық оқытуды салыстырмалы талдау негізінде тұжырымдалған қорытындылардың бірінде былай айтылады: "мұғалімдер өздері оқытатын пән бойынша әріптестермен ғана емес, басқа пәндер бойынша да ынтымақтаса білуі тиіс, коучинг үдерістерін белсенді пайдалануды көздейтін әр түрлі әріптестік келісімдер болуы маңызды. Мұғалімдер әріптестермен ынтымақтасуға және оқу ортасын әзірлеуге, басқаруға және жоспарлауға қатысуға өздерінің құзіреттіліктерінің кәсіби қабілеттерін жетілдіруі тиіс». Коучинг технологиясының таңдаулы әдістері мен технологияларын қолдана отырып мұғалімдер сабақ барысында оқушылардың назарын аударып қана қоймай, өзінің жеке кәсіби құзіреттілігін арттырады.

Қорытынды. Коучинг жайлы көптеген ғалымдар өз еңбектерінде атап өткен, тіпті б. з. д. V ғасырда Сократ коучинг идеясын жариялаған: "Мен ешкімге ештеңе үйрете алмаймын, Мен тек қана ойлауға міндеттей аламын" деген. Ежелгі грек философы адамның өзін-өзі танудағы қабілеттерінің дұрыс жолын сол ғасырда көрген. Бірақ оның философиясы қоғамда дұрыс түсінік таба алмады.

Коучинг қалай жұмыс істейді және қандай нәтижеге жетелейді?! Дамытушы сұрақтар- бұл коучтың басты құралы, ол адамға өзін-өзі және болып жатқан жағдайды түсінуге көмектеседі. Коучинг "қалаймын" деген міндетпен емес, "қажет" деген міндетпен жұмыс істейді. Коучингтің мағынасы, дүниетанымдық сенімнің жаңа жүйесін қалыптаса бастаған кезінде өз нәтижесін береді. Егер адам табысты әрекет ететініне сенсе, онда оның пәрменділігі сәйкес болады. Өз леуегін тану, оны жан-жақты ашу, өзін тұлға ретінде қалыптастыру, осы негізде өмірлік шешім жасай алу болып табылады. Психологиялық тұрғыдан тек құзыретті педагогтар өз оқушыларының жоғары құндылықтарға деген ұмтылыстарын бағыттап, "креативті", "гуманистік" және "тұтас" тұлғаның қалыптасуына жәрдемдеседі.

Әдебиеттер тізімі

1. Вагин И.О., Глушай А.И. «Қалай бірінші болуға болады. Орыс тіліндегі практикалық коучинг», // М.: ASTREL, 2004. - 90 б.
2. Э. Грант, Дж. Грин «Шешімдер қабылдау коучингі» / Санкт-Петербург: Сөйлеу, 2001. - 82 б.
3. Ғабитов И.С. Кадр саясаты. / Уфа, РИО БАҒСУ, 2007. -- 276 б.
4. Максимов В.Е. «Коучингтен А-ға дейін. Барлығы мүмкін», / Санкт-Петербург: Реч, 2004. - 123 б.
5. Огнев А.В., «Коучинг стиліндегі ұйымдық кеңес беру», // Санкт-Петербург: Сөйлеу, 2007. - 122 б.
6. Э. Парслов, М. Рэй. «Оқытудағы коучинг. Практикалық әдістер мен тәсілдер», / Санкт-Петербург: Питер, 2007. - 165 б.
7. R. Camp. Коучинг: өндірістік шеберлікке жетелейтін ең жақсы тәжірибені табу. // <http://ns.mibif.indi.ru/library/html/book/index.htm>

МРНТИ 14.35.09

Zh .Aituganova¹ , K.Syzdykov²

¹MA Student, Suleyman Demirel University,
Kaskelen, Kazakhstan, 8 701 318 27 12, 191302022@stu.sdu.edu.kz

²Candidate of science
Department of Language Teaching Evaluation,
Suleymandemirel University, Kaskelen, Kazakhstan, 8 771 416 77 53,
kanat.syzdykov@sdu.edu.kz

TEACHING ENGLISH CONNECTING WITH STUDENTS' DIVERSE BACKGROUNDS

Abstract

The number of students of diverse backgrounds in Kazakhstan has progressively increased recently. As they originate from various physical regions, they have successfully adapted to a medium size.

The article concentrates on teachers and explores their responsibilities, components and challenges in classrooms with diverse students. It examines initial and on-the-job teacher education and vocational development programs and frameworks that can facilitate teachers' knowledge and skills called for in school settings characterized by migration-induced diversity, and provides directions while teaching language.

Key words: diverse students, teachers. teaching strategies, challenges, perceptions

Ж.Айтуганова¹, Қ.Сыздықов²

¹МА студенті, Сулейман Демирел университеті,
Қаскелең, Қазақстан, 8 701 318 27 12, 191302022@stu.sdu.edu.kz

²Ғылым кандидаты
Тілдерді оқыту бөлімі,
Сулейман Демирел университеті, Қаскелең, Қазақстан, 8 771 416
77 53, kanat.syzdykov@sdu.edu.kz

СТУДЕНТТЕРДІ ӘР ТҮРЛІ НЕГІЗГЕРІМЕН БАЙЛАНЫСТЫРА ОТЫРЫП АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚИТУ

Аңдатпа

Соңғы кездері Қазақстандағы әртүрлі шығу тегі бар студенттер саны біртіндеп көбейіп келеді. Олар әртүрлі аймақтардан

шыққандықтан, олар орташа мөлшерге бейімделеді. Мақалада мұғалімдерге назар аударылып, және әр түрлі оқушылармен сыныптағы олардың міндеттері, компоненттері мен қиындықтары қарастырылған. Мұғалімдердің көші-қонға байланысты алуан түрлілігімен сипатталатын мектеп жағдайында мұғалімдердің әртүрлі оқушыларға қажетті білім мен дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін алғашқы және жұмыс орнындағы мұғалімдер кәсіптік дамыту бағдарламалары мен құрылымдары зерттеліп, тіл үйрету барысында бағыттар ұсынылған.

Түйін сөздер: әр түрлі студенттер, мұғалімдер, оқыту стратегиялары, қиындықтар, түсініктер

Ж.Айтуганова¹, К.Сыздықов²

*¹ Студент МА, Университет Сулеймана Демиреля,
Каскелен, Қазақстан, 8 701 318 27 12, 191302022@stu.sdu.edu.kz*

²Кандидат наук

*Департамент оценки преподавания языка,
Университет Сулейман Демиреля, Каскелен, Қазақстан, 8 771 416
77 53, kanat.syzdykov@sdu.edu.kz*

ОБУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОМУ СОЕДИНЕНИЕ С РАЗНООБРАЗНОЙ ИНФОРМАЦИЕЙ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Число студентов разного происхождения в Казахстане в последнее время постоянно увеличивается. Поскольку они происходят из разных физических регионов, они успешно адаптируются к среднему размеру. Статья посвящена учителям и исследует их обязанности, компоненты и проблемы в классах с разными учениками. В ней изучаются программы, основы начального образования, профессионального развития учителей и учителей на рабочем месте, которые могут способствовать приобретению учителями знаний и навыков, необходимых в школьных условиях, характеризующихся разнообразием, вызванных миграцией, и дает указания при преподавании языка.

Ключевые слова: разные студенты, преподаватели, стратегии обучения, проблемы, восприятие

Introduction

Taking into account students' diverse backgrounds while teaching foreign language is significantly original and influential. Children, school and parents are inseparable; therefore, it is important to support students with diverse backgrounds while teaching foreign languages. In the practice of foreign language teaching the least attention is given to diverse background students. Çelik (2006) states that social differing qualities inside a gathering supplies openings for understanding issues in better approaches since people bring elective perspectives to the bunch.

Considering a number of school factors affecting the success of socially different students of the education system and in general states of mind towards different qualities, the organization of the community and culturally responsive curricula. In order to have access, these elements, individual and academic connections between teachers and their students, may be the most persuasive. The product gives the "center relationship" of learning – the role of instructors and students, the source material, and their peer interaction. Therefore, it is to provide effective teaching methods connecting with students' diverse backgrounds in teaching English.

Kruse (2006) claims that learn how the student will be able to plan dynamic learning zones that as family living spaces; arrange exercises for old-aged bunches of youngsters; supply zones with dynamic educational materials; offer assistance children of distinctive ages unravel issues together; discover time to watch children and create lesson plans; communicate with guardians; and discover a peer bolster and proficient improvement openings. As a matter of fact organizing active learning areas and to achieve effective results of diverse learners' backgrounds are the most important issues.

Lee and Handsfield (1997) state that code-meshing as an imaginative guideline system joining dialects into classrooms to broaden approaches for educating phonetically different students. Students' assorted learning advance, exists in each classroom. In recent years there has been an increase in the students' diverse background.

A number of researches show teaching method and universal design, protected design also meets the requirements of different types of learners, particularly English-language learners (Echevarria, Vogt, and Short,2004). Echevarria, et al(2004) characterize the protected instruction by using eight broad elements. Thus, all of these components are essential for the achievement of classroom training, and they balance the expectations of English-language learners. Goal of this study is to find what techniques can be useful to deal with students' diverse learning progress in teaching foreign classrooms.

1.1. The significance of teaching diverse background students

The focus is particularly on diverse learners of coming different places and teachers' intelligences and perceptions concerning can be directed to different learners during the English language classes.

The findings of this study will be considerably valuable for teaching foreign language to diverse background students in Kazakhstan. This study will prove beneficial for teachers who are ready to integrate it effectively working strategies in order to treat in a way to help diverse background students to raise their academic performance.

1.2. The problem statement

Even this is a Kazakh class there are some students who do not know Kazakh language perfectly (Kazakh people coming from China and Tadjik students)

Firstly, One of the most actual problems is students' diverse backgrounds while teaching foreign language is significantly original and influential. Being paid much attention is important to diverse background students which have less achievement in learning an English language. Teaching and working with different background students is hard for teachers. For this reason to find appropriate strategies to deal with students' diverse learning progress in teaching foreign languages.

1.3. The aim of the study

The aim of the study is to arrange an equally effective class atmosphere in teaching English according to students' diverse backgrounds. This means to create an equal learning environment. Children, school and parents are inseparable; therefore, it is important to support students with diverse backgrounds while teaching foreign languages. This research seeks to consider some practical teaching strategies, ideas for engaging students' diverse backgrounds. . To clarify the definition of the notion of diverse background students; taking into account their ability, to provide interest. With diverse backgrounds, this means that I work at one school in Almaty region, there is only one Kazakh school. There are some students who come from China and Tadjik republic. People who came from China are Kazakh people, but they have some problems when teaching English and Kazakh language lessons to facilitate peer interaction. This research seeks to consider some practical teaching strategies, ideas for engaging students' diverse backgrounds. To clarify the definition of the notion of diverse background students; taking into account their ability to provide interesting lessons to facilitate peer interaction. In practice of English language teaching the least attention is given to diverse background students.

This study points out on the homes of tending to students' different learning advances and makes an activity arrange for making strides essential school instruction. Specifically, the study intends to answer the following questions:

1. What are the teacher's perspectives concerning English Language Teaching connecting with students' diverse backgrounds?
2. What are the possible challenges that can occur while teaching diverse students? (what efforts are teachers making to understand the diversity of the students' exist in their classroom?)
3. What teaching strategies English teachers use to develop these learners' abilities?

By answering the above questions, the study will bring available theory and practice together and add to the growing literature in the field.

- To examine the current class atmosphere in teaching English connecting with students' diverse backgrounds.

- Identify appropriate teaching methods for diverse students

- Recommend improvements to pedagogical processes using strategies for teaching diverse students. The results of the study will demonstrate the extent of students' awareness of learning English language and their

ability to improve knowledge. Thus will enable us to understand whether the students are interested in a foreign language. I consider that this study will be significant for teachers of English since it will show knowing appropriate teaching strategies as one of the important dimensions of the teaching process.

2. Literature review.

The goal of this research is to study the teaching of English in relation to students' diverse backgrounds. In this chapter, a summary of the relevant literature is presented. The chapter explains the study's literary works. Diversity in the classroom is a word which can have several different meanings depending on the context. As a descriptive term, it refers to the wide variety of differences in the attributes and characteristics and qualifications of students. The student's interests, experiences, skills, abilities, learning styles, variations, gender, sexuality, preference, socioeconomic status, history of immigrants and/or minorities, such as culture, background, may be linked to differences in the context of education, backgrounds in racial, national, religious and language.

The globalization phenomenon has engaged educators in the educational process to meet the academic and social needs of culturally diverse students. (Gay 2000; Howard 2001; Jackson 1994). A key suspicion highlighted by researchers in numerous studies is that educators involved in teaching multi-ethnic learners have been able to "understand various values, traditions and efforts" on the off chance that they want to succeed in their efforts and give their students "responsive learning experiences" (Carrasquillo, 1994, p.53). Efficient teaching in a multicultural setting would not be possible without 'mindfulness, comprehension, and appreciation of social and phonetic differences' (Carrasquillo, 1994, p. 58). In other words, as were the teachers who "embrace the increasing interest of almost culture learning" (Ruiters & Dang, 2005, p.28) can lead their learners to phonetic and scholastic achievements. This can be achieved if teachers apply the knowledge gained in the classroom and methodically expose "intercultural communication" to students. (Cushner, McClelland & Safford, 1991).

Aguilar (2001) supports the need for teachers to incorporate "Multicultural practices and issues" in the language class because they are "as essential as learning and teaching the correct grammar structures or pronunciation" (p.46). A major advantage of multi-cultural activities is that they stimulate students' ability to learn and engage with others. Using the terminology of Carrasquillo, it can be argued that in students, this type of practice can establish positive behaviour, that is, a sense of pride, by giving students the opportunity to learn about the achievements of their country or ethnic group, a sense of "connection" as a result of work tasks for couples or groups, as well as a degree of recognition of their capacity to behave when faced with bigotry, inequality or discrimination (1994, p. 62).

Teacher expectations are also recognized as one of the most important, if not most, considerations in education efficiency (McBer, 2000[22]; OECD, 2005[23]; Sammons and Bakkum, 2012[24]; Stéger, 2014[25];

Hattie, 2015[26]). Given the clear connection between teacher quality and student performance, (Barber and Mourshed, 2007[27]; Snoek, Swennen and van der Klink, 2011[28]), the value of teacher skills in relation to student achievements is also stressed by policy makers (Le Donné, Fraser et Bousquet, 2016[29]). Effective teaching requires honesty in multi-faceted teacher roles at different levels of the individual, in the classroom, in the school, in the immediate community, in society and in the peer development associated with it. A certain degree of consensus seems to occur in the present debate on the concept of professionalism (Caena, 2011[33]). In order to better deal with diversity in schools, the Council of Europe has developed a system of competencies that teachers should learn. (Arnesen, Allan and Simonsen, 2010[36]; European Commission, 2017[37]). Three key areas of expertise are outlined in the Teachers' Competence Structure: (1) knowledge and understanding, (2) communication and relationships, and (3) management and teaching. In addition, this section presents a study of a number of core competencies based on the structure of the three domains. It then calls for techniques that go beyond definitions of expertise and take on the complexity of managing diversity in concrete contexts in the classroom.

According to Graves (2007) teachers need to draw on their own perceptions, behaviors, viewpoints, preconceived conceptions and assumptions regarding cultural and socioeconomic disparities,

They view social, racial and cultural identity as a social, personal and educational framework as well (Cochran-Smith, 1995[41]; Ladson-Billings, 1999[42]; Hachfeld et al., 2015[43]; Darling-Hammond, 2014[44]). This context-reflectivity arises as educators become conscious of or lack of their own rights in relation to their students. (Byrd, 2016[45]). Badea (2018), clarified that in a new cultural environment, students had psychological anxiety and integration problems that have intensified their sense of homelessness or lack of familiarity with their lives. A misunderstanding of the relevance of some local traditions, for instance, led to embarrassing circumstances for some students. Bagnal (2005), agreed that it influences their pre-service teacher practice and behaviors that they learn in their training programs that they carry to schools where they work. Moloney (2006) added that it looks at innovations, criticisms and improvements in pre-service teacher education. In the context of instructional content, program assignments, and events outside the program, a broad range of strategies that educational schools could use to address student diversity issues in teaching have been identified. Badea (2018), found that students had a positive perception in English classes. In addition to linguistic knowledge, social and intercultural skills, the fact that they are inspired to learn and feel relaxed in the classroom indicates the potential for English classes to improve. Since English is the language considered extremely useful by foreign students for their studies at a university outside their country, it is of high significance for them all to learn English. More than most teachers, English teachers are therefore charged with developing and implementing consistent student-centered programs

to completely address the needs of international students and improve their intercultural skills based on mutual recognition and appreciation for cultural differences.

3. Methodology

In this chapter methodology of this study is presented. It includes the research design, research sampling, instrumentation, data collection, data analysis and ethical considerations.

3.1 Research design

For this study, a qualitative research design has been chosen. According to Creswell (2014), qualitative research methods provide an opportunity to gather important information from the participants on the phenomenon when little is known about it. A qualitative design was used to conduct the study in order to take into account and analyze how participants made perfect sense of their learning process. Questionnaires, and interviews were the main data collection tools of the study. In addition, this research structure allows me to contact directly the participants, which may provide insight into the very crucial facts that quantitative research may miss. Qualitative research also provides the best answers to research questions in this study: What the teachers' perspectives are while teaching English language connecting with students' diverse backgrounds.

3.2 Research sampling

The study was conducted in a Kazakh secondary school. Participants of the study were elementary level students of 5th grade (students of secondary school with Kazakh language of instruction). Why had I chosen only fifth grade? Because in fifth grade there are usually fresh and new pupils from other schools. And normally 5th grade students are in an adaptation period. They sometimes have difficulties and changes with their behavior and with their achievements.

The study was conducted in one of the rural schools in Almaty region (where I am working at the present time). According to the Venn diagram, it provides a description of use: my users, their objectives and the environment in which the action takes place. The best type of research is where all three of these components overlap: talking and trying to discuss time that focuses on users trying to achieve their objectives in context. Students with different backgrounds have been chosen from each of the classes to try comparing and carry out research. There were four learners from each class and the total number of participants will be twelve.

The purposes of this observation are to define how they are succeeding in a current subject. Taking interviews from parents and interviews with teachers which teach them. High level students (who are studying with them in the class) were asked to support diverse students during the lesson time. Organizing lessons by taking into account the participants'

interests for getting active learners. Moreover, the other subject teachers were asked to observe my lessons in order to give me their feedback. Furthermore, I asked them about this feedback clearly while I was having an interview with them. Each teacher was investigated by conducting interviews with different employees, and by examining the available attitudes of the learner (e.g. parents, teachers, classmates, etc.).

3.3 Data collection

In this study interview was one of the main tools for the data collection. An interview data collection consists of two steps. First is the pre-interview questionnaire and second is the interview. Before taking an interview, participants were asked for permission about taking an interview and took a pre-interview questionnaire through the Google Forms. Firstly, participants submitted pre-interview questionnaires. Pre-interview questionnaire was saved on (see Appendix A). The benefit of the interview is that it enables teachers to define in detail their knowledge with the distinct groups of students. Furthermore, the interview makes it possible to have better control over the quality of the information collected, as "the interviewer may ask specific questions in order to obtain this information" (Creswell, 2014, p. 240). Semi-structured interviews were often used to give me the opportunity to "to delve deeply into the subject and to completely comprehend the answers provided" (Harrell & Bradley, 2009, p. 2) Semi-structured interviews often provided a valuable framework for interviewing questions, but it was possible to shift the content of the questionnaire and acquire the probes "to ensure that the project covers the appropriate materials" (Harrell & Bradley, 2009, p. 27). The teachers were mainly asked closed-end questions during the interview, but open-ended questions were also asked when appropriate, so that "the participants could best express their experiences without restraint from any points of view of the researcher or past expert opinions" (Creswell, 2014, p. 240). Open-ended questions helped participants create a wide variety of sensitive choices. The teachers were mainly asked closed questions during the interview, but also open-ended questions were asked when appropriate, so that "the participants could best express their experiences without restraint from any points of view of the researcher or past expert opinions" (Creswell, 2014, p. 240). Open-ended questions helped participants create a wide variety of sensitive choices. One-on-one was the sort of interview. Each interview is convenient since both the interviewer and the participants have more important requirements. Moreover, the participants were able to easily express and share their thoughts. An interview protocol with structured questionnaires has been prepared (see Appendix B). The interview took nearly an hour in the English language (from English language teachers), and native language according to the participants' wishes as all the chosen participants can not speak English fluently. Unfortunately, not all the English teachers agreed to participate in the interview, so one of the challenges of this data collection is to collect necessary information through the interviews. The interviews were conducted through the WhatsApp Messenger. The interviews proceeded with my interpretation of the objectives of the survey, the potential benefits to them and the

issues of confidential information. Each teacher was asked to interview once and all the discussions were audio-recorded on my mobile phone with the approval of the participant.

3.4 Data analysis

This chapter explains an analysis of the data collected. Audio-taped interviews have been transported from a mobile device to my computer. Then I transformed all audio tapes into text data. In try to make sense of this text, I reviewed each transcript and highlight the key ideas. Two of the interviews were translated into English as the interviews were given in Kazakh language. The coding process was the next step. According to Creswell (2014), "Coding is a process of categorizing and classifying text in order to form explanations and broad findings of the data" (p.267). I categorized the text into several sections, classified them with codes, and coordinated those codes into key themes (thematic analysis). These elements then were analyzed and framed according to the research question of the study and relative tables were prepared for cross-participants (see Appendix C).

3.5 Ethical considerations

Prior to the data gathering, the identity of the participants was protected. Their names and the name of the organization have been removed from the interview notes. All documents containing the personal information of the participants, including written consent forms, audiotapes and transcripts, are also stored in my desk drawer and the password laptop. Participants were informed that only I and my supervisor knew their identity and that their names, the initials of the agency would not be related in every way with both the findings of this study.

3.6 Summary

This section included extensive information on the methodology section of the report. In order to get better results, data collection will be continued to compare and interpret the views of other participants. In order to deeply explore what the experiences of teachers are when teaching English, qualitative study design was chosen to interact with the different backgrounds of students. All the discussions were recorded and sent to my laptop with audio. The data was transmitted and then encoded into key points, which will be analyzed and compared to the literature. Ethical questions were eventually addressed.

4. Findings

The results of this study on English teaching to students in various of background and different shows in this chapter. This chapter discusses the findings of this research aimed at exploring the attitudes, perceptions, strategies and difficulties of teachers working with various secondary students (grade 5) at Kazakh School in Kazakhstan. There have been three research questions: (1) What are the teacher's perspectives concerning English Language Teaching connecting with students' diverse

backgrounds? (2) What are the significant barriers that can arise while teaching a diverse group of students? (What efforts are teachers making to understand the diversity of students in their classrooms?) (3) What teaching strategies English teachers (who are working with diverse students) use to develop these learners' abilities?

The results are reported from the analysis of the data. The chosen quotations from the members' answers were used as evidence supporting the findings. There had been 5 participants in total. Each participant was being assigned a number and is expressed as participant 1 or participant 2 in this chapter. The results of the research are grouped into four parts relating to each research issue. The first part deals with the mindset of workers dealing with different students. The second segment discusses the difficulties that participants face in interacting with multiple groups. The third segment consists of techniques that are distinguishable and focus on vocabulary rather than diversity. The last is the one is the effect of diversity.

In addition, the teachers suggested, on the basis of the school setting, that they were seeking to treat everyone fairly and with respect. Differentiation has been seen as strongly contrary to the ideals of equality for certain teachers.

Teachers perceive diversity in the classroom through the following three aspect

Participant	Subject	Level of thinking	Different abilities	Different backgrounds
Participant 1	English	+	+	+
Participant 2	English			+
Participant 3	Kazakh	+	+	+
Participant 4	Russian	+	+	+
Participant 5	English			+

According to the interview results participants divided diverse students into three groups. Three of the participants mentioned that diverse students are different from their level of thinking. It means that their thinking levels are different. And then three of the participants added that diverse students have different abilities. Some students will be good at writing and some students will be good at reading or speaking tasks. Thus, it needs to use appropriate methodological strategies working with students with diverse backgrounds.

Teachers have promoted these knowledge in the real world in the school community rather than differentiating their instructions.

Linguistic diversity was the element of diversity that was the greatest obstacle for educators. This is one of the facets of student cultural diversity (for example, ethnicity, religious, etc.). The first problem is also that most teachers see it as an obstacle, regardless of the likelihood of English being a medium of instruction. Participant 1 stated, Sometimes there may be some problems with understanding if you teach in English, or the students will not understand the language well and you can not enable them in these moments. You will make it more understandable if you know their [first] language. In comparison, Participant 3 said, "Although it does not understand the words of all the other subjects, the language facility plays a major role. It shows that teachers' pedagogy is affected by the students' level of English. Participants clarified that the low level of English for students is a challenge for students.

The four participants spoke about the adaptation of new learners to the context of the school. Those replies are as follows:

Whether we have got new students from a foreign world. We will teach parents in our school how to become a student, how their child can adapt. What should students do to build friendly class interactions, for example? (Participant 1)

They have different experiences and it's like the conduct of other colleges, which is appropriate. It is not appropriate in our school. They can not exhibit the same behaviour, and the system is often difficult for them to understand.. (Participant 4)

Historically, students who have not been there have not had any sort of teaching and learning. Six months will be needed to get used to our style... Involving parents in education is important, because the more involved they are, the more they support your strategy. Just imagine, our parents have come from a different time span and don't understand our strategies or our schooling. So we have to explain it to parents as well. (Participant 2)

These answers indicate that there is a conflict between cultural understanding and the requirement of adapting to the culture of the established school. This requires adaptation by students and parents to the methodology, laws and curriculum of schools.

Differentiation of linguistic diversity as a means of instruction in the sense of the English language. The significance of distinction by language was noted by half of the participants. Participant 1 shared his view that "There whenever we have to differentiate in every subject for skill [knowledge of English] we do." The participant pointed out in this statement the importance of language-based distinction and claimed that it should be included in all lessons. Two other teachers noted that in lessons they make a language-based distinction. "I am trying to teach my

teachers to use language-based lessons," Participant 2 explained. Furthermore, Participant 2 added: *There are a lot of students with different abilities and with different backgrounds. Every student is different. Some students remember well by visualizing, some by memory, some by writing, and some by listening. Their minds are different. Some students will be silent but have a very high level of thinking. They think in a deep way. Logical thinking is strong. Some students seem to know everything, but their level of thinking is low.*

As a strategy to help students with language issues, two teachers discussed peer teaching. "You can use another student who knows his language to explain the content of the lesson to that student," Participant 3, who also listed English as a challenge, said. Teachers worry about the lesson being understood by their students, especially words they might not know. Teachers provide students with an essential description of certain terms for this reason, or ask their peers to explain them during the lesson in their native language. Participant 3 totally disagree using different tasks by dividing students into three levels. It influences the students' psychology. One of the problems working with diverse students is there is not any methodological guideline for young specialists. Moreover, young teachers do not know how to work with diverse students, what strategies they should take into account to get a good result teaching diverse students. Thus, my suggestion for this study, to organize special courses and methodological guideline instruments to work with diverse students. An experienced teacher should organize practice lessons for the young teachers. What teaching strategies English teachers who are working with diverse students use to develop these learners' abilities.

Finally, this can be seen that teachers mainly use language-based resource differentiation; some participants preferred to use differentiated tasks, and one teacher thinks during the lesson that without any need to differentiate students.

Johnson and Chang (2012) noted that it is necessary to create an atmosphere without disputes and to create a "classroom in which all students feel respected and secure to share their experiences" (p.23). This corresponds to the outcomes of my study, as teachers said about creating peaceful environments and the value of exchanging different perspectives of students in this globalized world, but it was found that teachers seemed to believe this, but then they had issues implementing strategies to achieve it.

To conclude, teachers have little understanding of the significance of discussing the diverse experiences of students. Their awareness is demonstrated by avoiding culturally sensitive problems for certain teachers, which is contrary to the culturally responsive approach. Teachers may have a more thorough understanding of sensitive teaching by different students, but do not have clear guidelines for the moment practices, as teaching diverse students.

5. Conclusion

In order to successfully teach with diverse students, the teacher needs to be aware of their level of academic achievement and different diverse backgrounds. This research has been conducted on the attitudes, challenges and methods of teachers for teaching diverse students. For this study, a qualitative research design has been selected. A simple guide with interview questions included semi-structured interviews, but It is possible to change the order of the questions and to include inquiries "to ensure that the study covers the correct material" (Harrell & Bradley, 2009, p. 27). During the interview teachers, primarily closed questions were asked, but open-ended questions were also asked where necessary, so that "participants can best express their experiences unrestricted by any viewpoints of the researcher or previous research findings" (Creswell, 2014, p. 240). In order to have several different ways to answer, participants were assisted by open-ended questions. One by one, the interview form was typed. According to the interview results participants divided diverse students into three groups. Three of the participants mentioned that diverse students are different from their level of thinking.

Eventually, it can be seen that teachers primarily use language-based resource differentiation; some teachers tend to use differentiated assignments, and one teacher feels during the lesson that there is no need to distinguish students. Teachers have little knowledge of the value of discussing the diverse experiences of students. Teachers should have a more detailed understanding of effective teaching by different students, but for now they do not have special practice requirements, such as teaching diverse students.

References:

- Aguilar, M. J. C. (2001). *Do we like them? Empathy and Multicultural Aspects in Second Language Learning*. In *Teaching English in a Spanish Setting*. Valencia: Universitat de Valencia.
- Arnesen, A., J. Allan and E. Simonsen (2010), *Policies and Practices for Teaching SocioCultural Diversity: a Framework of Teacher Competences for Engaging with Diversity*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Boodhoo, R., & Purmessur, R. D. (2009). *Justifications for qualitative research in organisations: A step forward*. Retrieved from <http://www.nyu.edu/classes/keefe/waoe/deeprosh2.pdf>
- Caena, F. (2011), *Literature Review. Teachers' Core Competencies: Requirements and Developments*, European Commission, Brussels, http://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/teacher/teachercompetences_en.pdf.
- Carrasquillo, A. L. (1994). *Teaching English as a Second Language. A Resource Guide*. New York: Garland Publishing, Inc.

- Celic, E. (2006). *Global knowledge production in the Social Sciences: Made in Circulation*. University of Freiburg, Germany.
- Cowan, P. and H. Maitles (eds.) (2012), *Teaching Controversial Issues in the Classroom : Key Issues and Debates*, Continuum
- Creswell, J. W., (2014). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative*. Edinburgh Gate: Pearson Education Limited.
- Cushner, K., McClelland, A., & Safford, P. (1991). *Human Diversity in Education: An Integrative Approach*. *Teaching Education*, 4(1), 211–213. doi:10.1080/1047621910040128
- Dang, P., & Ruiter, R. (2005). *Highway to E.S.L.: A User-Friendly Guide to Teaching English as a Second Language*. Lincoln, NE: iUniverse Inc.
- Deborah L. Voltz, Michele Jean Sims, Betty Nelson. (1961). *Connecting Teachers, Students, and Standards. Strategies for success in Diverse and Inclusive Classrooms.. Alexandria, Virginia USA*
- Diallo I., & Maizonniaux Ch., (2017) 'Policies and pedagogies for students of diverse backgrounds' *International Journal of Pedagogies and Learning*, 2016 VOL. 11, NO. 3, 201–210
- Forghani-Arani N., & CernSchleicher L., (2019) 'The Lives of Teachers in Diverse Classrooms' *EDU/WKP*
- Harrell, M. C., & Bradley, M. A. (2009). *Data collection methods: Semi-structured interviews and focus groups*. Retrieved from: www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2009/RAND_TR718.pdf
- Gay, G. (2018), *Culturally Responsive Teaching : Theory, Research, and Practice*, Teachers College Press.

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

А.Т.Тұрмұханова, Ұ.Т.Әбілғазыева, А.Б.Амангелдиева, Г.Р.Нурекешова БАСТАУЫШ СЫНЫПҚА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ҚАТЕМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДЫҢЖОЛДАРЫ	8
Алпысова Ж.Е., Тулегенова М.Б. ДИАЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ И ПРЕПОДАВАНИЕ	13
Алпысова Ж.Е., Тулегенова М.Б. ТРИЯЗЫЧИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ	19
Ташмұратова Қ.Е. Садыкова Р.К. ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	22
Сыдықжан А.Н. , Болат А.Б., Байсыдық И.Б. “БИОЛОГИЯ” МАМАНДЫҒЫ СТУДЕНТТЕРІНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	30
Айтбагамбетова С.Д. Шаяхметова Д.Б «ШЕТ ТІЛІН ҮЙРЕНУДІҢ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН КОММУНИКАТИВТІ ТРЕНИНГТЕ ҚОЛДАНУ»	37
А.А. Жалгасова, С.Н. Балмуханова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КВЕСТ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ	42
Smagulova A.S, Pirnazarova N. FORMATION GRAMMAR SKILLS IN THE ENGLISH LANGUAGE TRAINING	47
Сагимова М ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА РӨЛДІК ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТІЛДІК ҚОРЫН ДАМЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	56
Makhai S.A STUDENT’S SPEECH ACTIVITY IN A MULTILINGUAL LEARNING ENVIRONMENT	61

Алиев Т.М. Балмуханова С.Н. «ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ».....	66
Масимова Г , Шаяхметова Д.Б ИССЛЕДОВАНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В СИСТЕМЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	75
Нұрлан А., Абуов Ж.А «ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ - БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ТҮРІ».....	80
Кереева А.А ,Балмуханова С.Н. ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА КОГНИТИВТІК БАҒЫТТЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	85
А.В Kashkeyeva FORMATION OF LISTENING AND SPEAKING SKILLS AT ENGLISH LESSONS.....	90
Канагатова А.И. Уматова Ж.М. КҮНДІЗГІ ЖӘНЕ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ КЕЗІНДЕ КОБ-ДЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУ.....	97
Курмамбаева Ж.Б. Бекен А.А. «ИКТ КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ».....	106
Zharymbetova R. N., Buralhieva A. Zh. THE “STORYTELLING” METHOD IS A NEW APPROACH TO LANGUAGE LEARNING 4	11
Almugambetova M.S. Otetileuova A.Zh. TYPES OF SPEECH COMPRESSION WHILE INTERPRETING ECONOMIC DISCOURSE INTO KAZAKH LANGUAGE.....	122
Елесбаев А.М. Балмуханова С.Н. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ: CALL, MALL, MALA..... 1	13
Н.А. Сутгибаев М.Ж. Мырзахмет К.А.Жиреншина «ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖОБА ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ».....	138

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

Манашева М.Б. Мажикенова Ж.У. «ЫҚТИМАЛДЫ БОЛЖАУ СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ ІЛЕСПЕ АУДАРМАДАҒЫ РӨЛІ» (ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ТҮРІК ТІЛІ НЕГІЗІНДЕ).....150

Smagulova A.S. Izteleuova A.A. INTERPRETATION OF MEDICAL TERMS TRANSLATED FROM ENGLISH INTO RUSSIAN.....155

Айтжан Бағдат Ж. Абуов CLIL ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚЫТАЙДЫҢ EFL ОҚЫТУЫНА ӘСЕРІ.....162

Нұрлан А., Абуов Ж.А «ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ».....168

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

Кәріпбаева Г.Ә., Зайсанбаев Т.К. ҚОСАРЛЫ ЕТІСТІКТЕРДІҢ ЖАСАЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....173

Karipbaeva G.A. Abdullaeva Zh.T. Kanlenova B.N. THE TRANSLATIONS F.M. DOSTOEVSKY'S NOVELS INTO THE KAZAKH LANGUAGE: THE PROBLEM OF TRANSLATION ADEQUACY.....178

Қанатбек А.К., Шаяхметова Д.Б. НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ В КУРСЕ ДОМАШНЕГО ЧТЕНИЯ.....186

Илимбай Р.Б. ӘҢЛҮС-СҮННЕТ УӘЛ-ЖАМАҒАТ СЕНИМІ БОЙЫНША АЛЛАНЫ ЖҰМАҚТА КӨРУ МӘСЕЛЕСІ.....196

Tsyganova V.A., Gumarova Sh.B., Zhubanova K. Kh PROFESSIONALLY ORIENTED TEXT AS A MEANS OF PERSONAL DEVELOPMENT OF A FUTURE SPECIALIST.....201

ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS

Нұрадин Г.Б., Дүйсенова Н.Т., Исабекова Г.Б. ДУЛАТИ УНИВЕРСИТЕТІНДЕГІ ТҮРІКМЕНСТАН СТУДЕНТТЕРІН КӨПМӘДЕНИЕТТІ ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ.....212

Nadir İLHAN TÜRKÇEDE KÖKÜ UNUTULAN KELİMELELER.....220

КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES

Алпысова Ж.Е., Тулегенова М.Б. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ КОМПОНЕНТЫ ЛИЧНОСТИ. 237

М.У. Сактапбергенова, Д.Б. Шаяхметова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГИИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ КОММУНИКАТИВНО-КОГНИТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА СРЕДНЕМ ЭТАПЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ.....243

Алдашева К.С. Саидваққасова А.Х. Досанова А.М АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ».....248

Оражан А. Букабаева Б.Е. LESSON STUDY ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛІ АРҚЫЛЫ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 258

Iskakova G.A « IMPROVING LINGUACULTURAL COMPETENCE BY USING PHRASEOLOGY IN ENGLISH LANGUAGE».....263

Ауельбекова А.М Шаяхметова Д.Б E-MAIL ЖОБАЛАР ИНТЕРНЕТ-БАЙЛАНЫСЫ ЖАҒДАЙЫНДА ӘЛЕУМЕТТІК-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ.....268

Исаева Д.С, Баданбекқызы З. «ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТІҢ ЖОҒАРЫ САТЫСЫНДА БЕЙНЕ МАТЕРИАЛ НЕГІЗІНДЕ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ».....271

Ғалымова Д.К Балмуханова С.Н. ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫ КОНТЕКСТІНДЕГІ МӘТІНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК.....276

Н.А. Суттибаев Н.А. Исабаева Б.М. Саякова МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫСЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....281

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

Mussanova G. A DEVELOPING SPEAKING SKILLS THROUGH AUTHENTIC MATERIALS.....	291
Makharova G.S, BekmashevaB.N. PROFESSIONAL LANGUAGE TRAINING:READING – EFFICIENT TOOL OF AN ORAL ACTIVITY.....	295
A.S.Smagulova. A.A. Berdali CLIL TECHNOLOGY AS AN INNOVATIVE METHOD of LEARNING FOREIGN LANGUAGES AT UNIVERSITY.....	302
Мейрақын Б.А Кемелбекова З.А ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА ГРАММАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ КОГНИТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....	309
Машурова З.К Абуов Ж.А ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ (ZOOM, WHATSAPP) СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН ДАМУДА ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ.....	315
Abuov Zh.A. Balmukhanova S.N. SCAFFOLDING AS INSTRUCTION STRATEGY IN CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING	324
М.Алмасбек, Г.Р.Нурекешова МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУДІ ДАМУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	330
Кенжебай Д.Қ, Алтайбаева Д.Ю «ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ЛЕКСИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУ».....	335
Жұмапиева Л.О., Сейдалиева Г.О «КОУЧИНГ» ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰНДЫЛЫҒЫ.....	341
Aituganova Z TEACHING ENGLISH CONNECTING WITH STUDENTS’ DIVERSE BACKGROUNDS.....	345

**«ХАБАРШЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ
«КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ ФИЛОЛОГИЯСЫ»
СЕРИЯСЫНДА БАСЫЛАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ БЕЗЕНДІРІЛУГЕ
ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:**

I. Қажетті материалдар.

1.1. Парақтардың төменгі орта жағы қарындашпен нөмірленген мақала көшірмесі мен оның электрондық нұсқасы.

1.2. Аңдатпа 200 сөзден және Түйін сөздер 10-12 сөзден тұрады және олар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде болуы тиіс.

1.3. Мақаланың мазмұны: а) кіріспе бөлім; ә) талдау; б) тәжірибе (егер болса); в) қорытынды; г) әдебиеттер тізімі және түйін сөз (екі тілде: егер де мақала қазақ тілінен болса, түйін сөз (15 сөз) – орысша және ағылшынша, ал егер де орыс тілінде болса, түйін сөз (15 сөз) қазақша және ағылшынша болуы тиіс және т.б.) керек.

1.4. Автор (авторлар) жайында берілетін мәліметтер: аты-жөні толық, жұмыс орны (ұжым аты, жоғары оқу орнының толық аты және қысқартылған аты), атқаратын қызметі, ғылыми дәрежесі мен атағы, жұмыс және үй телефоны, электронды поштасы.

II. Мақаланы безендіру ережесі.

2.1. Мақала мәтіні терілуі: Word стандартты формат А4, Times New Roman, кегль №14, бір интервал арқылы, парақтың жоғарғы және төменгі бос өрістері – 2,5 см; оң жақтағы – 1,5 см; сол жақтағы – 3 см болуы керек.

2.2. ӘОК – сол жақ жоғарғы бұрышта бас әріптермен (кегль №13).

2.3. Автордың (авторлардың) аты-жөні – жартылай қарайтылған кіші әріптермен ортада және келесі жолға жұмыс істейтін ұжым мен қала, мемлекет аты (кегль №13).

2.4. Мақала аты – бір бос жолдан кейін жартылай қарайтылған бас әріптермен (кегль №13).

2.5. Аңдатпа және Түйін сөздер – мақала жазылған тілде (кегль №12).

2.6. Мақала мәтіні – бір бос жолдан кейін (кегль №14).

2.7. Әдебиеттер тізімі (кегль №13).

2.8. Әдебиеттерге сілтемелер квадраттық жақшада беріледі, *мысалы*, [1], [2, 315 б.], [4-7].

III. Мақалаларды жариялау тілдері – қазақ, орыс, ағылшын, қытай тілдері және т.б.

Редакцияға түскен мақалаларға сала бойынша мамандардың пікірлері беріледі. Пікір негізінде редакция алқасы авторға мақаланы толықтыруға (түзетуге) ұсыныс жасауы, не мүлдем қайтарып беруі мүмкін. Әр автор өз мақаласының мазмұнына, грамматикалық, стилистикалық және орфографиялық жіберілген қателеріне жауапты.

Мекен-жайы: Алматы қаласы, Жамбыл көшесі, 25, Абай атындағы ҚазҰПУ, жұмыс телефоны: **8(727) 2 91-40-87**, эл. пошта: **saule.yessenaman@mail.ru**

ТРЕБОВАНИЯ

К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «ХАБАРШЫ/ВЕСТНИК»,
серия: ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

I. Необходимые материалы.

- 1.1. Статья в распечатанном и электронном варианте: нумерация страниц внизу по центру.
- 1.2. Аннотация (200 слов) и ключевые слова (10-12 слов) на трех языках (на казахском, русском и английском).
- 1.3. Содержание статьи: а) введение, б) анализ, в) практическая часть (если есть), г) заключение, д) список литературы, е) резюме из 15 слов: если статья на казахском языке – резюме на русском и английском языках, если на русском языке – на казахском и английском.
- 1.4. Сведения об авторе (соавторе): ФИО полностью, место работы (название организации, вуза полное и сокращенное название), должность, учёная степень, звание, контактный телефон, e-mail.

II. Оформление статьи.

- 2.1. Набор текста статьи: Word стандартного формата А4, Times New Roman, кегль №14, через 1 интервал, поля: верхнее, нижнее – 2,5 см, правое – 1,5 см, левое – 3 см.
- 2.2. УДК – в левом верхнем углу прописными буквами (кегель №13).
- 2.3. Фамилия, инициалы автора (соавтора) – по центру полужирным строчным шрифтом, (кегель №13), следующая строка – место работы, город, страна.
- 2.4. Название статьи – через интервал полужирным прописным шрифтом (кегель №13).
- 2.5. Аннотация и ключевые слова – на языке оригинала (кегель №12).
- 2.6. Текст статьи – через интервал (кегель №14).
- 2.7. Список литературы (кегель №13).
- 2.8. Ссылки в тексте на литературу даются в квадратных скобках, *например*, [1], [2, с. 315], [4-7].

III. Язык издания статьи – казахский, русский, английский, китайский и др.

Поступившие в редакцию статьи рецензируются ведущими специалистами и учеными по отраслям знаний. Статья, на основании редактирования, может быть возвращена для ее корректирования и доработки. Статьи, не соответствующие требованиям, возвращаются. Каждый автор несет ответственность за содержание, грамматические, стилистические и орфографические ошибки.

Адрес: г. Алматы, ул. Жамбыла, 25, КазНПУ им. Абая, контактный телефон: **8(727) 2 91-40-87**, электронный адрес: saule.yessenaman@mail.ru

Редакционный совет

REQUIREMENTS

TO THE ARTICLES IN THE JOURNAL "KHABARSHY/VESTNIK"
SERIES: MULTILINGUAL EDUCATION AND FOREIGN LANGUAGES

I. Required materials.

- 1.1. An article in the printed and electronic version: page numbers at the bottom center.
- 1.2. Abstract (200 words) and key words (10-12 words) in the original language.
- 1.3. Article content: a) introduction b) analysis c) the practical part (if there is one), d) conclusion, e) references, e) summary/resume consists of 15 words (article in the Kazakh language: a summary in Russian and English languages, in Russian: in Kazakh and English).
- 1.4. About the author (co-author): full name, work place (name of organization, full and abbreviated name of the university), position, academic degree and title, telephone number, e-mail.

II. Designing articles.

- 2.1. Typesetting articles: Word standard A4, Times New Roman, type size 14, 1 interval, margins: top, bottom – 2.5 cm, right – 1.5 cm, left – 3 cm.
- 2.2. UDC – at the top left corner in capital letters (type size 13).
- 2.3. Author's name and initials (co-author) – centered in bold lower case letters (type size 13), the following line – work place, city, country.
- 2.4. Title of the article – in the interval in bold uppercase letters (type size 13).
- 2.5. Abstract and keywords – in the original language (type size 12).
- 2.6. Text of the article – a line after, (type size 14).
- 2.7. References (type size 13).
- 2.8. References cited in the text are given in square brackets, for example [1], [2, p. 315], [4-7].

III. Publishing language of articles – Kazakh, Russian, English, Chinese, etc.

Submitted articles are reviewed by leading experts and scholars on the definite spheres. The article based on the editing can be returned to its correction and refinement. Articles that do not meet the requirement will be returned. The author of an article is responsible for the content, grammatical, stylistic and orthographic errors.

Address: 25 Jambyl Str., Abai KazNPU, Almaty, Tel: **8 (727) 2 91-40-87**, e-mail: [**saule.yessenaman@mail.ru**](mailto:saule.yessenaman@mail.ru)

Editorial Board

**Келесі басылымның негізгі бөлімдері
Рубрики следующего выпуска
Rubrics of the next issue:**

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS**

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

ХАБАРШЫ   ВЕСТНИК   BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы
Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»
Series «Multilingual Education and Philology of Foreign Languages»

№(33), 2021

Басуға 10.11.2020. Пішімі 60x84 ¹/₈.
Қаріп түрі «Тип Таймс» Сыктивкар қағазы.
Көлемі 41,75. Таралымы 300 дана. Тапсырыс №377.

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасының баспаханасында басылды.